

ته‌فسیری قورئانی
به‌رزو به‌پیز

به‌رگی بیست و یه‌که‌م
سووره‌ته‌کانی
(الرّوم) و (لقمان) و (السّجدة)

عه‌لی باپیر

ته فسیری سووره ته کانی

الرُّومُ وَالْقِيَامَةُ وَالسَّبْحُ

ته‌فسیری سووره‌ته‌کانی

الرؤیاء و القیامات و السجدة

نووسینی : عه‌لی با‌پیر

دیزاینی ناوه‌وه : زه‌رده‌شت کاوانی

چاپی یه‌که‌م ۱۴۴۳ک - ۲۰۲۱ز

۴۸۳ لاپه‌ره

۲۴ - ۱۷ سم

بابه‌ت : ئایینی

له به‌ری‌وه به‌رایه‌تی گشتی کتبی‌خانه گشتیه‌کان - هه‌ریمی کوردستان

ژماره سپاردنی (۷) ی سالی ۲۰۱۲ پیندراوه

تہ فسیری سوورہ تہ کانی

الرؤم و لقمان

السجدة

نووسینی: علی باپیر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بینشہ کی ہم تفسیرہ بہ گنتی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمُدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (آل عمران)

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَاَخْرَجَ مِنْهَا رُوحَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء)

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٧﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٨﴾﴾ (الأحزاب)

أما بعد: فإن أصدق الحديث كلام الله، وخير الهدي هدي محمد ﷺ، وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار^(۱).

خونہرہ بہ ریزو خوشہ ویستہ کان!

ھیچ گومانی تیدانیہ - بو مروقی برودار - کہ نہو تہمہ نہی لہ خزمہت دواین کتیبی خوا (قورن) دا بہ سہ رده بری، جا بہ ہر شیوہ بہ کہ لہ شیوہ کانی لہ خزمہ تدا بوندا بتی؛ خویند نہوہ، تیفکرین و پامان، فیرکردن، کاریکردن ... ہتد، بہ باشتین جیگرتن جیگا دہگری و، خاوندہ کہی لہ دنیاو دواروژدا لپی بہ ہرمہ مندہ.

(۱) نہوہ پتی دہ گوتری: (خطبہ الحاجة) کہ پتغہ میہر ﷺ ہاوہ لانی بہ ریزی فیردہ کرد، پتیش ہر ہر قسہ بہ کی کرنک، بیآین، وہک وتاری جومعہو داخاوازیکردن (خطبہ) و... ہتدو، نہم وتارہ، ہہرکام لہ: الترمذی: (۱۱۰۵)، النسائی: (۱۱۰۴)، ابن ماجہ: (۱۸۹۲) أحمد: (۳۷۲۰)، الطبرانی: (۲۴۱۴) ہیناویانہو (مسلم) یش بہ شتیکی ہیناوہ.

منیش که - وه ک باسکردنی چاکه‌ی خوا (التحدّث بنعمة الله) ده‌یخه‌مه‌پوو - له‌وه‌تی فامم کردۆته‌وه، خوا‌ی به‌به‌زه‌یی و به‌خسه‌ر چاکه‌ی له‌گه‌ل کردووم و، به‌فه‌رمایشتی به‌رزو بێ وینه‌ی خۆیه‌وه سه‌رگه‌رمی کردوومو، به‌ر له‌ته‌مه‌نی بیست سالیی یه‌وه هیدایه‌تی داوم، که قورئانی به‌رپێزو پێز له‌به‌ر بکه‌م و، سه‌رقالی خۆینده‌وه‌ی ته‌فسیره‌کانی قورئان و تێوه‌پامانی نایه‌ته‌ پر به‌ره‌که‌ته‌کانی و، لیورده‌بوونه‌وه‌یان بم.

هه‌ر بۆیه‌ش تیکرای کتیب و نامیلکه‌و وتارو ده‌سه‌کانم، که‌م و زۆر له‌به‌ر رۆشنایی قورئان دابوون، که‌ دیاره‌ هه‌ر ئەمه‌ش شتیکی سروشتیه‌؛ ئاخ‌ر نایا ئیسلام بێجگه‌ له‌ قورئان پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ نه‌ویش هه‌ر پوو‌نکردنه‌وه‌ی قورئان و چۆنیه‌تی جێبه‌جێکردن و کارپێکردنیه‌تی، شتیکی دیکه‌یه‌؟! بێگومان نه‌خێر.

ئنجبا له‌میژ سالی‌ش بوو، که‌ براو خوشکانتیکی دلسۆزی نزیک و ناشنام، دلاویان لێده‌کردم که‌ ده‌ست بکه‌م به‌ دانانی ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌یه‌کی قورئان، هه‌تا له‌ رده‌م‌زانی سالی (١٤٢٨)دا هاته‌ دلّمه‌وه، که‌ ناوی خوا‌ی لیبه‌تیم و ده‌ست به‌و کاره‌ گه‌وره‌و گرنگه‌ بکه‌م، به‌لکو ورده‌ ورده‌ به‌پێی بو‌ارو ده‌رفه‌ت، هه‌رساله‌ هه‌ندیکی لێ نه‌نجام بده‌م، له‌گه‌ل سه‌رقالیی زۆرو جو‌راو جو‌ریشدا، هه‌تا ده‌رفه‌تیکی وام بۆ ده‌ره‌خستی که‌ بتوانم خێرای تیدا بکه‌م و خۆمی بۆ یه‌کلایی (مفترغ) بکه‌مه‌وه‌و، خوا‌ پشتیوان بێ ته‌واوی بکه‌م، نه‌گه‌ر ته‌مه‌ن به‌به‌ریه‌وه‌ ما‌بن.

سه‌رچاوه‌ی دانانی ئەم ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌یه‌شم، وێرای سه‌رنجدانی زۆربه‌ی ئەو ته‌فسیرانه‌ی که‌ باون و، ده‌ستم پێیان گه‌یشته‌وه، بریتیه‌ له‌ وردبوونه‌وه‌و تێوه‌پامانی خۆم له‌ خودی قورئان، چونکه‌ بێگومان قورئان: هه‌ندیکی هه‌ندیکی پوون ده‌کاته‌وه‌: (القرآن يُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا)، پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا‌ش پوو‌نکه‌ره‌وه‌ (مُؤَيِّن)ی قورئانه، وه‌ک خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی:

﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۵﴾﴾ النحل.

واته: هه روهها زیکرمان بۆ لای تو ناردۆته خوار، تاکو نهوهی بۆ خه لکی تیراوه ته خوار، بۆیان پوون بکه یه وه، وه به لکو خووشیان بیربکه نه وه.

نو میدیشم وایه - به یارمه تی خوای به خشه ر سَجَّ - شایسته ی نه وه م هه بی ته فسیرو لیکدانه وه به کی وا بۆ قورن ان پت شکه ش به مسو لمانانی کوردستان بکه م، که له قورن ان بوه شیتته وه، مایه ی به ره وه سوودی خو ئنه ران بن، به تایبه تیش که زیاتر له سی (۳۰) سآله له گه ل قورن انی به رزو مه زن و ته فسیره کانی و کتیبه کانی سونه تدا خه ریکم و، ده یان کتیب و به ره مه می جو راو جو روم له زۆر به ی بواره کانی زانسته کانی شه ریه تدا پت شکه ش کردوون.

شایانی باسی شه که نه و بیست و دوو مانگ زیندانی کرانه م له لایهن نه مریکاه - له (۲۰۰۳/۷/۱۰ تاکو: ۲۰۰۵/۴/۲۸) - ده رفه تیکی گه ره و گرن گ بوو، بۆ زیاتر پندا قوول بوونه وه ی کتیبی خوا (تبارک و تعالی) و، بۆ په دبووونی تیکه یشتی تایبه ت له باره ی زۆر تک له ئایه ته کانی یه وه، نه م راستیه شه له مه سوووعه ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا زۆر چاک دره وشاوده ته وه^۱. به لام هه لبه ته نائیم و هیچکه سیش بۆی نیه بلن: که نه م ته فسیره ی من تیروته واوه، چونکه وپرای سنوورداری بوونی تواناو پرستم، له به ران به ر کتیبی له هه موو پروویکه وه په ها (مطلق) و بیسنوور (لا محدود) ی خوادا، نه شمویستوه که زۆر به مالاو لادا بچم و بچمه ئیو هه ندیک وردده کاری به وه، که یان من تیدا پسپو رو

(۱) نه و مه سوووعه یه که تیتا چاپ کراوه، که ووتۆته به رده ستی خو ئنه ران و، سه رجه م هه شت به رگ و ده وری سی هه زارو پینچ سه د (۳۵۰۰) لاپه ره یه، هه ولمداوه به کشتی تیدا باسی سه رجه م لایه نه کانی نیسلام بکه م و، تاکه سه رچاوه شم قورن ان بووه، وپرای ده قه کانی سونه ت، که له هوش (ذاکرة) دا بووون.

شایانی باسه نه و مه سوووعه یه له چاپی دووه می دا، کراوه به دوا زده (۱۲) کتیبی سه ره به خو، به مه به ستی ناسنتر سوود لی بینرانی .

شارہزا نیم، یان خوینہر پتویستی پیی نیہ، له کاتیکدا دہیووی له قورٹان تیبکات و، بزانی خوا (تبارک و تعالیٰ) راستهوخو چی پتی فہرمووہ؟!

نجا ہر لیرہ شہوہ بہ پتویستی دہزانم پر بہ دل سوپاسی ٹو برا گہنجہ پروح سووک و گورج و گوئل و دلسوژہ بکہم (حہزی نہ کرد ناوی بہینم)، کہ ہہلسا بہ نووسینہوہو ہینانہ سہر کاغہزو، پاشان تاپیکردن و دواپی پتداچوونہوہو ہہلہگیری، سہرجہم ٹہم زنجیرہ دہرسہ، کہ لہ ٹہسلدا لہ شیوہی وتار (محاضرۃ) دا پیشکش کراون، ہہروہا ہہلسا بہ (تخریج) ی سہرجہم دہقہکانی سوننت، لہ سہرچاوہ متمانہ پتکراوہکانہوہو، زہحمت و ماندووووتیکی زوری بہ سہرجہم بہرگہکانی ٹہم تہفسیرہوہ کیشاوہ، خوا بہ باشتین شیوہ پاداشتی بداتہوہو، ہر صالح و ساغ و سہلامت و سہربہرزی^(۱)، لہ خوای بہرزو بیتھواتاش داواکارم ٹہو جوڑہ گہنج و لاوانہ لہ کوران و کچان، لہنیو گہلہکہماندا، زور بکات .

شایانی باسیشہ کہ تیمہ لہم تہفسیرہماندا، باسی بہش (جزء)ہکانی قورٹان و دابہشکردنہکانی دیکہی وەك: - (حزب) - ناکہین، چونکہ ہر سوورپتیک بوخوی شتیکی سہربہخویہو، سہرجہم ٹاہتہکانی وەك نالقبہکانی زنجیریک پتکھوہ پہیوہستن و، ٹاشکراشہ کہ دابہشکرانی سہرجہم قورٹان بو سی (۳۰) بہش (جزء) و شہست (۶۰) (حزب)، شتیکہ لہلایہن زانایانہوہ کراوہ، بو ٹاسانکاری خویندنی قورٹان، دیارہ تیمہ لہ دابہشکردنی بہرگہکانی ٹہم تہفسیرہشدا، دیسان حیساب بو بہشہکان (أجزاء)ی ناکہین و، بہ گویرہی سوورپتہکان، بہرگہکانی دیاری دہکہین.

 (۱) ٹہو برا دلسوژہ ٹیستاش پاش تہواوکردنی زوربہی قورٹان، لیبپاوانہ بہردہوامہ و عزمیشی جہزم کردوہ، کہ ٹہگہر تہمہنمان بہردہوام بی، ہہتا کوتایی ٹہم تہفسیرہ سہرگہرمی کاردہکی بی .

دوا قسه شم نه وه يه كه:

نهم ته فسیره - وهك پيشتر گوتمان - له نه سلدا به شتیهى دهرس و وتار پيشكهش كراوه، به لام دواتر خووم دووجار به وردیى پيدا چوومه وهو، به پیتی پتویست دهستكاریم كردوه، دياره هه موو دهرسیكیش به ناوی خواو ستایشی خوا ﷻ دهستی پیکردوه، به لام ئیمه له سه ره تاي دهرسه كانه وه، نه وانهمان لابرده، بو زور دووباره نه بوونه وهو، نهو (خطبة الحاجة) یه ی له سه ره تاي نهم پيشه كه یه وه هاتوه، له جیاتی سه ره تاي سه رجه م دهرسه كانه.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ،

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دووشه ممه ٢٥ رجب ١٤٢٢

٢٠١١/٦/٢٧

ههولیر

بەرچاۋ روونىيەكى گىزگ لە بارەى ئەم تەفسىرەۋە

خوتنەرى بەرىز !

ھەرچەندە لە (پىشەكى گىشتى) ئەم تەفسىرەدا باسما كىردۈدە كە بۇ نووسىنى ئەم تەفسىرە، لە ھەموو ئەو تەفسىرە باۋانەى دەستم پىيان گە يىشتۈدە، بە ھەرمەندىبووم، ھەروھە لە كۆتايى ھەر بەرگىكى ئەم تەفسىرەدا، سەرچەم ئەو تەفسىرانەى كەم و زۆر لىيان سوودمەند بووم، ناۋە كانياغان بەرىز نووسىون، بە لام لىرەش ۋەك جەختكىردنەۋەى زىاترو بەرچاۋ روونى باشتر بۇ تىۋەى بەرىز دەلىم :

مادام ناۋى تەفسىرە كاغان نووسىۋە، نە پىۋىست دەكات و نە دەشگۈنجى، بۇ ھەر تىگە يىشتى و بىرۆكە بەك، كە زۆر بەى تەفسىرە كان لە بارەى ئايە تىكەۋە، يان رىستەۋ بىرگە بەكى ئايە تىكەۋە، دەپپىن، ئىمە ھەموو جارى ناۋى ئەو تەفسىرانە پىنن، بە لام بىگومان ھەر كات بىرۆكەۋ تىگە يىشتىكى تايبەق يەكىك لە تەفسىرە كان ھەبى و بگەۋىتە بەرچاۋم، ئىجا چ پەسندى بگەم، چ رەفىزى بگەم، ھەر كات بە پىۋىستى بزىانم، بە تايبەت نامازەى پىدەكەم، ئەگەرنا بە نامازەى گىشتى و بە نووسىنى ناۋى تەفسىرە كان لە كۆتايى ھەر بەرگىك دا، ئىكىتفا دەكەم و، زۆرىش لە ئەمانەق زانستى (الأمانة العلمية) دەخەفتىم و مەبەستەم رەچاۋى بگەم، چۈنكە ئەمىنىي و ئەمانەت پارىزى، رەۋىشتىكى گەۋرەۋ بەرزى مەسۇلمانە تىبە .

شاياي باسشە جارى ۋا ھەبە بىرۆكەۋ تىگە يىشتىكى تايبەتى خۆم، دەر بارەى كۆمە ئە ئايە تىك يان ئايە تىك يان رىستەۋ بىرگە بەكى ئايە تىك، بۇ دروست دەپ، ۋەك تىگە يىشتى و بۇچوونى خۆم دەپنووسم، كە چى رەنگە لە تەفسىرە كانى

دیکهش - یه کتکیان یان زیاتر - دا ههبن، ئه ویش به هۆی ئه وه وه یه که من
 ئه و تهفسیره م نه که وتۆته بهر دیده، یان دیتوومه و له یادم نه ماوه.

پىنئىنەكى ئەم بەرگە

الحمد لله كما ينبغي لجلال وجهه وعظيم سلطانه والصلاة والسلام على نبيه محمد أعظم رُسُلِه وخاتم أنبيائه وأوضح برهانه، وآله المهتدين به، من الصحب والقراة والأزواج والتابعين لهم بإحسان.

خوتنەرى بەرئىز و خۆشەويستم:

ستايشى شايستە بۆ خۋاي مېھرەبان بە يارمەتىي و ئاسانكارى تايبەتىي خۆي و، ھەول و ھىممەتى دىلسۆزان، توانيمان ئەم بەرگى بيست و يەكەم (۲۱) ەش لە تەفسىرى قورئانى بەرز و بەپىنز نامادە بگەين.

ئەم بەرگەش سى سوورەتى: (الروم و لقمان و السجدة) دەگرىتە خۆي و، وئىراي تەفسىرکردنى سەرچەم ئايەتە بەپىزەكانى ئەم سى سوورەتە بەپىزە، بە ھەوت قۇئاغ - ۋەك بەرنامەمان لەكۆي ئەم تەفسىرەدا -، كۆمەلىك كورته باسى گرنگىشى گرتوونە خۆي، كە گرنگىرتىنيان ئەمانەن:

يەكەم لە سوورەتى (الروم) دا:

۱- كورته باسئىك: ھەشت كورته سەرنجى گرنك / ۴۵-۴۹.

۲- كورته باسئىك: دەربارەي بيست وردەكارىي جەستەي مرؤف. / ۹۵-۱۰۶.

۳- قسەيەكى نەستەقى غەززالىي / ۱۱۲-۱۱۵.

۴- كورته باسئىك: چوار ھەلۋەستە لەبەردەم ئايەتەكانى : ۲۰-۲۲ / ۱۴۰-۱۴۴.

دوومە : لە سوورەتى (لقمان) دا:

۱- كورته باسئىك: لەبارەي چەمك و واتاي (لھو الحديث) ھوہ / ۲۴۴-۲۵۴.

۲- پىنچ كورته سەرنج / ۲۶۲-۲۶۵.

۳- کورته باسیک له باره دی لوقمان و حکیمه ته که یه وه / ۳۰۴-۳۱۳.

۴- شهس سه رنج له سه ر نایه تی ژماره: ۲۷ / ۳۴۱-۳۴۶.

۵- جهوت سه رنج له سه ر نایه تی ژماره: ۳۴ / ۳۷۴-۳۷۹.

سینه م: له سووره تی (السجدة) دا:

۱- پوونکردنه وه یه که له باره ی (ثم استوی علی العرش) وه / ۴۱۱-۴۱۳.

۲- پوونکردنه وه یه که له باره ی (ثم يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدون) وه، / ۴۱۵-۴۱۶.

۳- پرسیاریک و وه لآمه که ی / ۴۲۶-۴۲۹.

۴- مامه له ی راست و دروست له گه ل قورنان دا / ۴۵۰-۴۵۲.

هواداریشم توی به پزیش به جیددی و ده سته گه رمیی و قوولی، ثم به رگه و به رگه کانی دیکه ش موتالا بکه ی و به هره یان لیوه ربگری و به سه رنج و تبیینیه کانیشت ده وله مه ندمان بکه ی.

والسلام علينا وعلى عباد الله الصالحين

۴۱ / رمضان / ۱۴۴۱ هـ

۷۳ / ۴ / ۱۳۰۲ ز

ههولیر

تہفسیری سوورہتی

البروم

دهستینک

به پزان!

خوا پستیوان بی، نه مژکه: (۳۰) ی شه ووالی (۱۴۴۰) ی کوجیه، به رانبه ر:
(۲۰۱۹/۷/۳۰) ی زاینی، ده ست ده کهین، به ته فسیر کردنی سووره تی (الروم).

پیناسه ی سووره تی (الروم) و بابته کانی

(۱) - ناوی ته م سووره ته:

ته م سووره ته له رۆزگاری پیغهمبه ر ﷺ و هاو ده لانی شیدا، هه ر به سووره تی
(الروم) ناسراوه و، (السیوطی) یش ته م ده قه ی هیناوه: **إِعْنِ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَزَلَتْ سُورَةُ الرُّومِ بِمَكَّةَ، وَعَنْ ابْنِ الزُّبَيْرِ مَثْلَهُ^(۱).**

(۲) - ریزه بندی له مو صحفه و هاتنه خواردا:

له ریزه بندی دابه زین (ترتیب النزول) دا، ته م سووره ته ژماره هه شتا و چوار
(۸۴) ه، هه لبه ته هه ندیکیش گوتوو یانه: هه شتا و پینج (۸۵) ه، له (الإتقان في علوم
القرآن) ی (الحافظ جلال الدین السیوطی) دا، هه شتا و پینج (۸۵) ی بو دانراوه،
به لام زۆربه یان ده لئین: هه شتا و چواره.

(۱) الدر المنثور (۴۷۸/۶) ونسبه لابن الضريس والنحاس وابن مردويه والبيهقي في (الدلائل)،
الإستيعاب في بيان الأسباب، ج ۳، ص ۵۰.

ھەلبەتە ھەشتاۋ چوارو، ھەشتاۋ پىنج و، ھەشتاۋ شەش، ئەو ژمارانە ناگونجىن بلىتىن زۆر جىتى دلتىباين و، ھىچ مشتومپان لەسەر نىيە، ئەم سوۋرەتە لە دواى سوۋرەتى (الإنشقاق) ھو، پىش سوۋرەتى (العنكبوت) دابەزىوھو، لە پىزبەندىي (مصحف) يىشدا، ژمارە سى (۲۰) يە، واتە: بىست و نو (۲۹) سوۋرەتى دىكە، لە پىش ئەم سوۋرەتە ھەن، لە سوۋرەتى (الفاتحة) ھو، تاكو (العنكبوت) كە ژمارە (۲۹) بوو.

۳- شىنىنى دابەزىنى:

ئەم سوۋرەتە مەككەيىھو، (القرطبي) گوتتويەتى: (سُورَةُ الرُّومِ مَكِّيَّةٌ كُلُّهَا مِنْ غَيْرِ خِلَافٍ وَهِيَ سِتُّونَ آيَةً^(۱))، واتە: سوۋرەتى (الروم) ھەمووى مەككەيىھ، بەئى ئەھدەى راجىبايى تىدابىن، ژمارەى ئايەتەكانىشى شەست (۶۰) ھ.

۴- ژمارەى ئايەتەكانى:

ژمارەى ئايەتەكانى ئەم سوۋرەتە، بە لاي زۆرىھى ھەرە زۆرى زاناينەھو، شەست (۶۰) ھ، ھەندىكىشان گوتتويانە: پەنجاۋ نو (۵۹) يە.

۵- نىۋەرۋكى:

نىۋەرۋكى ئەم سوۋرەتەش، ھەمان نىۋەرۋكى سوۋرەتە مەككەيىھكانەھو، بە تايىت ھەردو ئەصلى گەورە سەرەكىي ئىمان:

أ- خواناسىي و خوا بە يەكگرتن و، بەلگەو نىشانەكانى يەكتايى خوا.

ب- پۇژى دوايى بە تايىت ئاخىر زەمان (ساعة)، ھەرۋەھاسى چەند راستىيەكى دىكەش نىۋاخنى ئەو دوو بابەتە گەورە گرنگە كراون.

(6) - تايپەتمەندىيەكانى:

تېمە ھەوت (۷) تايپەتمەندىيمان لەم سوورەتە موبارەكەدا كەوتۈنە بەرچاۋ:

تايپەتمەندىيە يەكەم: وشەى (الروم)، تەنيا لەم سوورەتەدا ھاتوۋە لە ھەموو قورئاندا، واتە: جارئىكى دىكە دووبارە نەبۆتەوۋە.

تايپەتمەندىيە دووھەم: نەم سوورەتە لە قەدەر قەباردى خۇى زۆرتىن نىشانەكانى خواۋ چاكەو نىعمەتەكانى بۆ بەشەرى تىدا خراۋنە روو، كە زياتر لە بىست و پىنج (۲۵) ئايەت، لەو شەست ئايەتەى بۆ تەرخانكراۋن.

تايپەتمەندىيە سىتتەم: لەم سوورەتەدا دەورى ھەژدە (۱۸) ئايەت، بۆ باسى پۇژى دوايى تەرخانكراۋن، كە پىشتىرش گوتمان: دوو تەوۋەرى بنەپەتتى و سەرەكىي ئەم سوورەتە: باسى خوا بە يەكگرتن و خواناسىي و چاكەو نىعمەتەكانى خواۋ، بەلگەكانى بەدېھنەرايەتتى و پەرۋەردگارئىتى و خواۋندارتىتى خوا، لەگەل پۇژى دوايى دا، لەوئى ھەژدەو، لەوئى بىست و پىنج ، ئەوۋە چىل و سىن ئايەت لە شەست ئايەت.

تايپەتمەندىيە چوارەم: يەكەمىن سوورەتى مەككەيە كە باسى سوود خۇرىي (رېبا) تىدا كراۋە، بە سەرزەنشتردەنەوۋە، لە ئايەتى ژمارە: (۳۹)۱۵: ﴿ وَمَا آتَاكُمْ مِّن رِّبَا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ ﴾

تايپەتمەندىيە پىنجەم: تاكە سوورەتتە كە باسى باروۋۇخى سىياسىي و ئىو دەۋلەتتى پۇژگارى پىغەمبەرى ﷺ تىدا كراپتى، كە شەپرى ئىوان دوو زلھىزى ئەو كاتەى فارس و پۇمە، كە سەرەتاي سوورەتەكە، بەوۋە دەست پى دەكات.

تايپەتمەندىيە شەشەم: تەنيا لەم سوورەتەدا (فطرە) و (دىن) وەك دوو رووى راستىيەك خراۋنە روو، كە لە ئايەتى ژمارە: سى (۲)دا ھاتوۋە.

تايپە تەندىيى چەوتەم: تەنيا لەم سوورەتەدا، باسى راستکردنەودى ئەوانەى زانىيارىيى و تىمانيان پىندراو: ﴿الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ﴾، كراو لە رۆژى قىيامەتدا، بۆ كافرەكان، لە بارەى ئەندازەى ماوەى مانەوەيان لە ژيانى دنياو بەرزەخدا، لە ئايەتەكانى: (۵۵ - ۵۶)، واتە: تەنها لىرەدا باسى تەو كراو كە ئەو زانايانەى كە بىرودارن، هەلەى كافرەكان راست دەكەنەو، كە ئەوان پىيان وايە سەعاتىك ماونەو لە دنيادا، ياخود لە دنياو قۇناغى بەرزەخدا، بەلام ئەوان بۆيان راست دەكەنەو، كە نەخىر هەتا رۆژى زىندوو كرانەو، ماونەو، نەمىرۆش رۆژى زىندوو كرانەو.

۷- دابەشکردنى ئەم سوورەتە بۆ چەند دەرسىك:

دەرسى يەكەم: لە ئايەتەكانى: (۱ - ۱۰)، واتە: دە (۱۰) ئايەت پىك دى و وەك پىشەكەى وايە بۆ ئايەتەكانى دىكە، كە دواىيى دىن، واتە: ئەم ئايەتانە، دەتوانىن بلىين: پوختەو خوڵاسەى ئەو يە كە دواىيى لە ئايەتەكانى دىكەى سوورەتەكەدا دى.

دەرسى دووهم: ئايەتەكانى: (۱۱ - ۲۷)، واتە: حەفدە (۱۷) ئايەت دەگرىتە خوۆى، كە باسى يەكتايى خواو، نىشانەكانى پەروەردگار تىيى و خواوندارى تىيى خواو، باسى نىعمەت و چاكەكانى خوا لە ژيانى مرۆفدا، دەكەن.

دەرسى سىيەم: لە ئايەتەكانى: (۲۸ - ۳۹)، واتە: لە دوازده (۱۲) ئايەت پىك دى، كە ئەمانىش هەر باسى خوا بە يەكگرتن و باسى زگماكى مرۆف، كە لەگەل ئايىنى تىرو تەواوى خوادا، وەك دوو پرووى دراو پىك وان، يان دوو دىوى راستىيەكن، پاشان باسى ئەو كە خوا ﷻ كاتىك بەندەكانى تووشى خوۆشيهك دەكات، دلخوۆش دەبن و، كاتىك ناگوزور يە كيان دپتە پى، هەلوپىستىكى نەرتىيان دەبى و، چەند بابەتتىكى دىكەى پەيوەست بەو سوورگە يەو، باسكراون.

دەرسى چوارەم: لە ئايەتەكانى: (٤٠ - ٥٣)، واتە: چوارده (١٤) ئايەت پىكدى، دووباره باسى يەكتايى خوا، باسى نيشانەكانى خوا، باسى نيعمەتەكانى خوا لە ژيانى مرؤفدا، دەكات.

دەرسى پىنجمەم: لە ئايەتەكانى: (٥٤ - ٦٠)، واتە: حەوت (٧) ئايەت پىكدى، كە باسى رۆزى دوايىه، واتە: هەم ئاخىر زەمان و هەم قىامەت، بەلام بە تايەتتى باسى قىامەت و زىندوو بوونەوه و سزاو پاداشت، هەروەها لە كۆتايىدا باسىكى كورتى قورئان و، وئنه هينانەوهكانى قورئان كراوه.

❖ **دهرسي يه كه م** ❖

پیناسهی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان ده (۱۰) نابهتی سه ره تای سوورتهی (الروم) ده گرتنه خوئی، که وهک پئشه کیی وان، بو کوی بابه ته کانی نهم سوورته وه، سئ (۳) بابه تی سه ره کییان تیدا خراونه روو:

(أ) - باسی تیشکانی روم له به رانبه ر فارسداو، دووباره که وتنه وه جه نگیان و، سه رکه وتنی روم به سه ر فارسدا، له ماوهی (بضع سنین) چهند سالی کدا: (۳ - ۹) سال.

(ب) - باسی تامانجداریی گه ردوون که خوا صَلَّى به هه ق نه بن دروستی نه کردوهو، مروقه کان رۆژنک دئی، به دیداری پهروه ردگاریان ده گن، هه رچه نده زۆربه یان لهو راستیه بن تاگان.

(ج) - سه رنجراکیشانی خه لک بو میژووی رابردووی کومه لکابه کان، که له نه نجامی سته م و تاوان و لادانیاندا، فه وتیندراون و سه ریان به فه تاره ت چوو ه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿۱﴾ غَلَبَتِ الرُّومُ ﴿۲﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿۳﴾
 فِي يَضَعُ مِثْلَهُ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۴﴾
 يَنْصُرِي اللَّهُ يَنْصُرُ مَنِ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۵﴾ وَعَدَّ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَّهُ،
 وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۶﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ
 غَافِلُونَ ﴿۷﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
 وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿۸﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
 فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ

وَعَمْرُوها أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرُوها وَجاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّناتِ فَمَا كَانُوا لِيُظْلِمَهُمْ
 وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١﴾ ثُمَّ كَانَتْ عَقِيبَةَ الَّذِينَ آمَنُوا السَّوْءَ أَنْ كَذَّبُوا
 بِبَيِّنَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِها يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٢﴾

مانای ده قواو ده قی نابه تہکان

۱) به ناوی خوی به به زهیی به خشنده . نه لیف لام میم ﴿١﴾ پومه کان (له)
 جهنگدا له به رانبر فارسه کاندا) تیشکان ﴿٢﴾ (له شویتیک که) نیزیکترین سهر
 زه مینه (له ولاتی گه لی عه پهبه وه) و دوی تیشکانه که شیان به دنیایی (به سهر
 ده ولتی فارسدا) زال دهبن ﴿٣﴾ له ماوهی چند سالتیکدا (سی تا کو نو)،
 کاروباری (زالبوون و تیشکان) یش ههر به ده ست خواجه، پیش نهو پرووداوهو، دوی
 نهویش و، نهو پوژهش (که پوم به سهر فارسدا زال دهبن)، پرواداران زور دلخوش
 دهبن ﴿٤﴾ (زور شادمان دهبن) به یارمه تیی خوا (بو خاوهن کتبه کان که به سهر
 بته رسته کاندا زال دهبن)، (خوا) ههر که سی بوئی، یارمه تیی دهدات و، نهو (خوا)
 زالی میهره بانه ﴿٥﴾ نهوه به لینی خواجه، خوا به لینی خوی ناشکینتیت، به لام
 زوربهی خه لکی نازانن ﴿٦﴾ پوآله تیک له ژبانی دنیا ده زانن، له حاله تیکدا که
 له ژبانی دوی بی ناگان ﴿٧﴾ نایا له بهر خویانه وه بیربان نه کردوته وه! که خوا
 ناسمانه کان و زوی و نهوهی نیوانیانی به هق و بو کاتیکی دیداری بیکراو نه بی،
 نه هیناونه دی! زوربهی خه لکیش به دیداری په روهردگاریان بیروان ﴿٨﴾ نایا به
 زه ویدا نه پویشتون و سهرنج بددن! سهره نجامی نهوانه ی پیش وان چوون بوو؟
 له وان به هیزتر بوون و زه مینیشیان له وان پتر کیلاوه لکولی و ناوه دان کرده وهو،
 پیغهمبه رانیشیان به لگه پوژهنه کانیاان بو هینان (که چی پروایان پی نه هینان و،
 خواش سزای دان)، ههرگزیش نه ده گونجا، خوا سته میان لی بکات (له خورا

سزایان بدات)، به‌لکو نه‌وان سته‌میان له خویمان کرد (۹) دوایش سه‌ره‌نجامی ته‌وانه‌ی خراپه‌یان کرد، خراپترین (سزا) بوو، چونکه به نیشانه‌کانمان بییروا بوون و گالته‌یان پی ده‌کردن (۱۰).

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(أَدْنَى الْأَرْضِ): (أَدْنَى: أَي أَقْرَبَ، أَوْ أَصْغَرَ، أَوْ أَخْفَضَ)، وشه‌ی (أَدْنَى) سنی واتای هه‌ن، نه‌وانیش: نیزیکتین، یان بچووکتین، یان نزمترین.

(بِضْعٍ): بریتیه له ژماره‌یه‌ک که له نیوان سنی تاكو نو (۳-۹) د بئی، (المُقْتَطَعُ مِنَ الْعَشْرَةِ)، (بِضْعٍ) بریتیه له شتیك له ده‌یان دابرابئی، (بَيْنَ الثَّلَاثِ وَالْعَشْرَةِ).

(الْأَسْوَى): (عَبَّرَ عَنْ كُلِّ مَا يَفْبَحُ، بِالسُّوَى ضِدَّ الْحُسْنَى)، وشه‌ی: (سُوَى) ته‌عبیری پینکراوه له هه‌ر شتیك که زور ناقلو و دزیوو ناشیرین بئی، (سُوَى)، واته: خراپترین، (مؤنث) مینه‌ی (أسوء) پیچه‌وانه‌که‌ی بریتیه له (حُسْنَى)، که مینه (مؤنث) ی (أحسن) ه، واته: چاکترین، یاخود ناشیرینترین و جوانترین.

(وَأَثَارُوا): (أَثَرْتُ الْأَرْضَ: حَزَّيْتُهَا)، (أَثَارُوا) یانی: (حَزَّوْا) زه‌وییه‌که‌یان کیتلآو هه‌لیانکۆلی، مه‌رج نیه به‌س بو کیتلانی دانه‌وێله‌و کشتو‌کال بئی، به‌لکو به‌گشتیی (أَثَارُوا الْأَرْضَ) یانی: زه‌وییان پشکنی، هه‌لیانکۆلی، کیتلآیان، یانی: لیتی به‌هره‌م‌ه‌ند بوون.

(وَعَمَّرُوها): واته: ئاوه‌دانیان کردۆته‌وه، (العِمَارَةُ: نَقِيضُ الْخَرَابِ: يُقَالُ عَمَّرَ أَرْضَهُ: يَعْمُرُهَا عِمَارَةً، وَعَمَّرْتُهُ فَعَمَّرَ فَهُوَ مَعْمُورٌ، وَالْعَمْرُ وَالْعُمْرُ: إِسْمٌ لِمُدَّةِ عِمَارَةِ الْبَدَنِ بِالْحَيَاةِ)، (العِمَارَةُ: نَقِيضُ الْخَرَابِ)، (خَرَابٍ) یانی: کاول بوون و ویران بوون، پیچه‌وانه‌ی ئاوه‌دانکردنه‌وه‌یه، (عَمَّرَ أَرْضَهُ)، زه‌وییه‌که‌ی ئاوه‌دان کرده‌وه، واته: کیتلآی و به‌روبوومی لی هه‌لگرت، (وَعَمَّرْتُهُ فَعَمَّرَ فَهُوَ مَعْمُورٌ)، زه‌وییه‌که‌م یان

شوتنه کم ناوهدان کرده وه، نه ویش ناوهدان بؤود، ئیتستا ناوهدانه، (عُمر و عُمر) ناوه بؤ نهو ماودهیهی که جهسته له ژاندایه.

هوی هاتنه خواره وهی ئایه ته کان

بؤ هوی هاتنه خواره وهی نه م ئایه تانه: ﴿الَّذِينَ غَلَبَتْ الرُّومَ﴾ (۱) ﴿فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ﴾ (۲) ﴿فِي بَيْضِ مِصْرَ﴾ (۳) چهند گیتراوویه ک هاتوون، که نه مه به کیکیانهو له هه مووان زیاتر مانا به دهسته وه ده دات و، ینم وایه له رووی سه نه دیشه وه راستره:

إِعْزَازُ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: غَلَبَتْ وَغَلَبَتْ، كَانَ الْمُشْرِكُونَ يُجْبُونَ أَنْ يَظْهَرَ أَهْلُ فَارِسَ عَلَى الرُّومِ، لِأَنَّهُمْ وَإِبَانُهُمْ أَهْلُ الْأَوْثَانِ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُجْبُونَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ، لِأَنَّهُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ، فَذَكَرُوهُ لِأَبِي بَكْرٍ، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَمَّا إِنَّهُمْ سَيَغْلِبُونَ، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لَهُمْ، فَقَالُوا: اجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ أَجَلًا، فَإِنْ ظَهَرْنَا، كَانَ لَنَا كَذَا وَكَذَا، وَإِنْ ظَهَرْتُمْ، كَانَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَجَعَلَ أَجَلًا خَمْسَ سِنِينَ، فَلَمْ يَظْهَرُوا، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَلَا جَعَلْتَهُ إِلَى دُونَ، قَالَ أَرَاهُ الْعَشْرَ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَالْبَيْضُ مَا دُونَ الْعَشْرِ، قَالَ: ثُمَّ ظَهَرَتْ الرُّومُ بَعْدَ قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿الَّذِينَ غَلَبَتْ الرُّومَ﴾ (۱)، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (۲) بِتَصْرِيحِ اللَّهِ ﷻ مِنْ يَنْصُرُ مَنْ يَنْصُرُ، قَالَ سُفْيَانُ: سَمِعْتُ أَنَّهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ (۱).

واته: عهبدو لئای کوری عه بیاس (خوا لئیان رازی بتی) ده لئ: رۆم تیشکان و دواییش سه ره کهوتن، هاوبه ش بؤ خوا دانه ره کان، چه زیان ده کرد خه لکی فارس

(۱) أخرجه البخاري في التاريخ الكبير: ۳۶۲۰۰، والترمذي: ۳۱۹۳، والنسائي في التفسير: ۴۰۹، وقال الحاكم: صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه ووافقه الذهبي، قلنا: وهو كما قال، وصححه أحمد شاكر في تحقيقه للمسنود: ۲۴۹۵، الإستهباب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۵۱.

به سەر ڕۆمدا سەرکهون، چونکه خه‌لکی فارس و هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان نه‌هلی بت و سه‌نهم بوون. (ئه‌وان ناگریان ده‌پهرست و ئه‌وانیش په‌یکه‌رو دارو به‌ردیان ده‌پهرست) مسو‌لمانانیش پێیان خو‌ش بوو ڕۆم به‌سەر فارسدا سەرکه‌ون، چونکه مسو‌لمانان و ڕۆمه‌کان خاوه‌ن کتیب بوون، (بروایان به‌وه هه‌بوو که خوا کتیبی له ئاسمانه‌وه دابه‌زاندوه)، ئنجا نه‌وه‌یان بۆ ئه‌بووبه‌کر باسکرد (خوا لێی رازی بێ)، ئه‌بووبه‌کریش ئه‌وه‌ی بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باسکرد، (که مسو‌لمانان خو‌زگه ده‌خوازن ڕۆم به‌سەر فارسدا زāl بن و، کافرو بته‌رسته‌کانیش خو‌زگه ده‌خوازن فارس به‌سەر ڕۆمدا زāl بن)، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ناگادار به! ئه‌وان سهرده‌که‌ون، (واته: ڕۆمه‌کان سهرده‌که‌ون، به‌سەر فارسه‌کاندا، که ئه‌وه دوا‌ی تیشکانی ڕۆمه‌کان بوو له به‌رانبه‌ر فارسه‌کاندا)، ئه‌بووبه‌کریش (خوا لێی رازی بێ)، بۆ کافره‌کانی قوره‌یشی باسکرد که ڕۆم سهرده‌که‌ون، (پێغه‌مبه‌ر ﷺ وای هه‌وآل پێداوه، یانی: جه‌نکی داهاتوو ئه‌گه‌ر بکری، ڕۆم به‌سەر فارسدا زāl ده‌بن)، کافره‌کان گوێیان: کاتیکێ دیاریکراو له نێوان خو‌مان و خو‌تدا دابنێ، ئه‌گه‌ر سهرکه‌وتین، (سهرکه‌وتنی فارسه‌کانیان به‌هی خو‌یان زانیوه!) ئه‌وه فلان شته‌و فلان شته‌ بۆ تێمه‌بێ، (ئه‌وه‌نده حوشره، ئه‌وه‌نده دیاریی و خه‌لاته، گه‌رو بووه)، ئه‌گه‌ر ئێوه‌ش سهرکه‌وتن، (مسو‌لمانانیشیان له‌گه‌ڵ ڕۆمه‌کان دا، به‌یه‌ک به‌ره‌داناوه)، فلان شته‌و فلان شته‌ بۆ ئێوه‌ بێ، (بۆ وێنه: ده (۱۰) حوشریان داناون، ئه‌گه‌ر فارسه‌کان سهرکه‌وتن، ده حوشره‌که بۆ تێمه‌ بن، ئه‌وان پێنجیان داناون، ئه‌وانیش پێنج، هه‌ر ده (۱۰) حوشره‌که ئه‌وان ببه‌ن، یان ئه‌گه‌ر سه‌د (۱۰۰) بێ، یه‌کی په‌نجایان داناوه، هه‌موویان بۆ وان بن، ئه‌گه‌ر ڕۆمیش سهرکه‌وتن به‌ پێچه‌وانه‌وه، ئه‌بووبه‌کر (خوا لێی رازی بێ) گه‌روی له‌گه‌ڵ کردن (که (په‌مان) ی پێ ده‌لێن)، بۆ ماوه‌ی پێنج سالان، به‌لام له‌ ماوه‌ی پێنج ساله‌کاندا ڕۆمه‌کان سهرنه‌که‌وتن، ئه‌وه بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ باسکرا، ئه‌ویش فه‌رمووی: بۆچی ماوه‌که‌ت بۆ که‌متر له‌ ده (۱۰) سالان دانه‌ده‌نا! (نه‌ک پێنج، (أبو سعید) گوئی: (بضع) له‌ ده (۱۰) که‌متره.

نجا رۆم دواى نه وه سه ركه وتن، نه وه ش فرمايشتى خوايه: ﴿الْعَرَبُ غَلِبَتْ
الرُّومَ﴾ تاكو ﴿يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ بِصَرِّ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ مِنْ بَنِيكُمْ
سوفيان گوتوو به تى: بيستومه له رۆژى به دردا به سهريان دا زال بوون.

شايانى باسه: نه م ﴿فَلَمْ يَظْهَرُوا﴾، مهرج نيه، له ده قى به سه رها ته كه دا هاتى،
واته: دوايى ده ركه وتوه كه له ماوهى پينج ساله كه دا، شه په كه نه بووه تاكو
سه ركه ون، نه ك پينج ساله كه تتيه ريبن، نجا پيغه مبه ر ﴿يُخْرِجُهُمْ﴾ فرموو بيتى: زيادى
بكه ن! پيم وا به نه وه به م شيويه نيه، به لكو دوايى گيره روه (راوى) خستوو به ته
تيره، واته: دوايى ده ركه وت كه له ماوهى پينج سالدا، شه په كه نه بوو، نه و
موژده يه ي كه خوا داويه تى له ماوهى پينج سالدا نه هاتو ته دى، خواش ﴿يُخْرِجُهُمْ﴾
نه يفه رمووه له ماوهى پينج سالدا، فرموو به تى: ﴿فِي بَيْضِ مِينِيكَ﴾، يانى: له
(۳ - ۹)، كه واته: تاكو نۆبه كه ته واوده بن ده رفه تى هه ر هيه.

وه ك پيشتريش گوتمان وه تيامان:

(سوفيان) به كيكه له راويه كان، ده لى: بيستومه كه سه ركه وتى رۆم به سه ر
فارسدا كه وتو ته رۆژى جهنگى (بدر) هوه، سالى دووه مى كوچيى، له سالى
حه وته مدا كه ده كه وتته جهنگى (بدر) هوه، وه ك چۆن مسولمانان زال بوون
به سه ر كافره كاندا، رۆميش به سه ر فارسه كاندا زال بوون، واته: نه و ساله سالى
زال بوونى خواناسان بووه به سه ر خوا نه ناسان دا و، هى خواهن كتبيان بووه
به سه ر بنى كتبياندا، نجا به و بۆنه وه بووه خواي په روه رديگار نه م تابه تانه ي به و
شيوه يه دابه زاندوون، كه وه ك دوايى باسى ده كه ين، نه مه ئيعجازكى ميزوو يى
زۆر گه وره و گرنگى تيدا به.

له رپوايه تيكى ديكه دا كه (ابن كثير) له ته فسيره كهيدا هيتاويه تى (۲۸۰۶/۹)
به ژماره (۱۷۴۵۸) گوتراوه: موشريكه كان داواي گره ويان له نه بوو به كر كرده و،
دواتريش كه نه بوو به كر لتي بردوونه وه، ماله كه ي هيتاوه بۆ لاي پيغه مبه رى خوا

ﷺ فرمويته تي: (هَذَا السُّخْتُ تَصَدَّقَ بِهِ) نهوه حه رامة بيكه به خيتر بيبه خشه.

شاياني باسه:

زانايانيش زور قسه يان له باره ي گره و (رهان) هوه كردوه، كه جوره كانى ره واي
چهند مهر جيتكيان ههن، به لام زور به يان نه مجوره ي لي ره دا هاتوه به حه رام و
جوريك له قوماريان داناوه.^(۱)

(۱) بروانه: (أصول المخالفات الشرعية في الأسواق المالية) ص ۱۶۵-۱۷۱، عبد الملك بن محمد الجاسر.

مانای گشتییی نابه‌ته‌کان

پیش نه‌ودی مانا گشتییه‌ک‌هی بکه‌ین، سه‌رنجی خوینه‌رانی به‌رِیز راده‌کیشین بو مه‌سه‌له‌یه‌ک: سِی سوورده‌ت له‌ قورنانه‌ هه‌ن، که به‌پیته‌ پچر پچره‌کان ده‌ستیان پتکردوه‌و، باسی قورنانبان تیندا نه‌هاتوه، به‌کسه‌ر دوا‌ی پینه‌کان، به‌لام نه‌وانی دیکه‌ به‌کسه‌ر دوا‌ی پینه‌کان، باسی قورنانه‌ کراوه، بو‌ وینه‌:

۱- له‌ سوورده‌تی (البقرة) دا: ﴿الْم ۱﴾ ذَلِكْ اَلْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ ﴿﴾

۲- هه‌روه‌ها له‌ سوورده‌تی (آل عمران) دا: ﴿الْم ۱﴾ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَيُّ الْقَيُّوْمُ ﴿۲﴾ زَلَّ عَلَيْكَ الْكِتٰبُ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَاِلَّا بِضِلِّ ﴿۲﴾

۳- ﴿ق وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ﴿۱﴾﴾

۴- ﴿ص وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿۱﴾﴾

۵- ﴿يَس ۱﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾، به‌لام له‌ سِی سوورده‌تانه‌دا که پیته‌ پچر پچره‌کان دین، به‌کسه‌ر باسی قورنانه‌ نه‌، نه‌وانیش:

۱- ﴿الْم ۱﴾ اَحْسِبَ النَّاسَ اَنْ يُّزَكَّوْا اَنْ يَقُوْلُوْا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿العنكبوت﴾

۲- ﴿الْم ۱﴾ عَلِيْبِ الرُّوْمِ ﴿۲﴾ فِيْ اَدْنٰى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْۢ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّئٰتُكَ ﴿الروم﴾

۳- ﴿ت وَالْقٰلِرِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ﴿۱﴾ مَا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْحُوْرٍ ﴿القلم﴾

۱- نه‌م سینه‌نه‌نیا سِی سوورده‌تیکن، له‌و بیست و نو (۲۹) سوورده‌ته، که پیته‌ پچر پچره‌کان له‌گه‌لیاندا باسی قورنانه‌ کرابن، ئنجا وه‌ک له‌ هه‌موو سوورده‌ته‌کانی دیکه‌دا، باسمان کردوه: ﴿۱﴾ ده‌یه‌وی به‌ مروفا‌یه‌تیی به‌رموی به‌ گشتیی و، به‌وانه‌ی گومان و دوو دلیی ده‌خه‌نه‌ سه‌ر قورنانه‌، به‌ تاییه‌ت، که نه‌و قورنانه‌ هه‌ر له‌و پیت و ده‌نگانه‌ پیکهاتوه

که ټیوه قسه یان پنده کهن، وده: (أ، ل، م، ص، ظ، ق، ن... هتد) نجا نه گهر راست ده کهن، که قورټان خوا ﷺ نه یار دوهو، لهو پیت و دنگانه خوا پټکی نه هیتاوه، ټیوهش فرموون نهو پیت و دنگانه له بهر دهستی ټیوهشدا ههن، شتیکی وده وی بیټن!

به لآم به نسبت نهو سټی سوورده ته شهوه، که بیگومان نهوه ریگر نیه لهوهی خوا بفرموی: نهو قورټانه که ټیوه ده یخوټین، لهو پیتانه پټکها توه، نجا هه چه نده لهم سټی شوټانه دا باسی قورټان ناکری، به لآم له (العنکبوت) دا باسی تاقیکردنه وهی خوا بو خه لک ده کات و، له سوورده تی (الروم) دا باسی تیشکانی پومه کان له بهر انبهر فارسه کان دا و، دواپی سه رکه وتیان ده کات و، له سوورده تی (القلم) دا سوټند ده خوات به (قلم) و بهو دپړه ی که پټی دهنووسن، نجا ده گوتری: نهو قورټانه ی باسی نهو راستیانه ده کات، باسی تاقیکردنه وهی خوا بو مرؤف ده کات، باسی تیشکانی پوم له بهر انبهر فارس و دواپی زالبوونه وه یان ده کات و، خوا ﷺ هه والی پټی ده دات، پاشان باسی سوټند به قه لهم ده کات و بهو دپړه ی که پټی دهنووسن، یانی: خوايه ك ﷺ که قورټانی نار دوهو لهو پیت و دنگانه پټکی هیتاوه، بهس خوټی نهو جوړه زانیار ییانه تان ده خاته بهر ده ست.

۲- نه سوورده تی (الروم) و، سه رده تای سوورده تی (الروم)، تاکه شوټنیکه له هه موو قورټاندا، تیدا باسی رووداویکی سیاسیی هاوچه رخی دابه زینی قورټان کرابټی، که جهنگی نیوان فارس و رومه، هه لته به باسی شتی دیکه کراوه له قورټاندا، به لآم رووداویکی جیهانیی له سر ناستی دنیا ی نهو کاته، که نهو کاته پوم و فارس دوو زلهیزی دنیا بوون، زوربه ی دنیا یان له ژیر ده ستدا بوو، باسی شه ری یه که میان و دووه میان کرابټی، ته نیا لیړه دا نهوه هاتوه.

۳- نهو نایه تانه نیعجازکی میژوو ییان تیدایه، که دواپی زیاتر تیشکیان ده خه ینه سه ر که بریتیه لهوهی: خوا ﷺ بهر لهوهی (پوم و فارس) به گزیه کدا بیټنه وه، بو جاری دووه م، هه والی ده دات که نه م جاره نه گهر جهنگی نیوان پوم و فارس بوو، پوم به سه ر فارسا زال ده بی و، ده بیته مایه ی دلخو شیی پرواداران.

نیستاش دینه سهر مانای گشتیی نایه ته کان:

سهرتا خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ده فهرموی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، واته:

ده ستینکردنم به ناوی خویبه، که نه وهش به لای که مه وه چوار مه بهستی
سهره کیی تیدان:

۱ - نهم کاره: ته نیا بو خوا ده کهم.

۲ - به پیی شهرعی خوا ده یکم.

۳ - به تواناو یارمه تیی خوای په روه ردگار ده یکم.

۴ - بو هینانه دی ره زامه ندیی خوا نه جامی ددهم.

﴿الر﴾، نهمه سن پین: (نه لیف، لام، میم)، که بهم شیوه یهش ده خوینرنه وه،
پیشتریش باسمان کرده، نهمه نامازه یه بو نه وه که خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ده فهرموی: نهم
قورنانه ی له بهر ده ستاندا یه، ههر له و پیت و دهنگ و وشانه پیک دی، که
تیوه قسه یان پیده کن، به لام تیوه ناتوانن نه ک قورنایکی ناوا بینن، ناتوانن
ده سوورپه تیش بینن، به لکو ناتوانن سوورپه تیکیش بینن، که واته: بزانشن که نه و
قورنانه له لایه ن خواوه هاتوه.

﴿عَلَيْتَ الرُّومُ﴾، رومه کان تیشکان، واته: له جهنگ دا له بهر انبه ر ده وله تی
فارسدا ده وله تی روم تیشکا، له کوئی؟ ﴿فِي آذُنِ الْأَرْضِ﴾، له نیزیکترین زهوی،
واته: له نیزیکترین زهوی به وه له نیوه دورگه ی عه ره یی، که نه و کاته کومه لی
مسولمانانی لیوون، که جاری نه بوو بوونه قهواره یه کی سیاسی، یا خود: ﴿فِي
آذُنِ الْأَرْضِ﴾، واته: نزمترین شوینی سهر زهوی له ناستی پرووی ده ریاوه، که
وه ک دواپی باسی ده که یین، نه وه نیعجاز یکی عیلمی شه، یا خود له نیزیکترین
زهوی به وه له رومه کان، واته: له ویوه له رومی روزه ه لات، نه و شوینه (شام) زور

لثیانه وه نیزیك بوو، ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّئَاتُكَ﴾، نه‌وان دواى نه‌وى كه نه‌مجاره تیشكاون، له‌مه‌ودوا زال ده‌بن، ﴿فِي بَضْعِ سِنِينِكَ﴾، له‌ماوه‌ى چه‌ند سالتیكدا، واته: (۳ - ۹)، كه دياره به‌لئینی خواش ﴿كَلَّا هَاتُوته دی.

﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ﴾، فه‌رمان، یاخود: كاروبار هه‌ر به‌ده‌ست خوايه، له‌وه‌و پئش و له‌وه‌و دواش، واته: پئش نه‌و جه‌نگه‌ش و دواى نه‌و جه‌نگه‌ش، یاخود به‌ره‌هایی له‌پئشداو له‌دوايیدا، كاروبار هه‌ر به‌ده‌ست خوايه، ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ﴾، له‌و پژه‌شدا برواداران زۆر دلخۆش و شادمان ده‌بن به‌يارمه‌تی خوا، بۆچی دلخۆش ده‌بن؟ له‌به‌ر نه‌وى رۆمه‌كان هه‌ر نه‌بئى خواناس بوون و، بروايان به‌وه‌حیی و پئغه‌مبه‌رايه‌تی و به‌پۆزی دوايي و به‌كتیبه‌كاني خواو به‌پئغه‌مبه‌ران هه‌بووه، نه‌وه‌ش خالی هاوبه‌شی به‌بنی خاوه‌ن كتیبه‌كان و مسوألمانان بووه‌و، به‌پئچه‌وانه‌وه‌ش: قارسه‌كان ناگر په‌رست بوون، وه‌ك چۆن هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌كاني مه‌ككه‌ش بته‌رست بوون، نه‌وه‌ش خالی هاوبه‌شیان بووه، خواناسان پئیان خۆش بووه: خواناس سه‌رکه‌ون به‌سه‌ر كه‌سانیک دا كه‌ خوانه‌ناسن و، كه‌سانیک كه‌ بروا ده‌كه‌ن به‌كتیبه‌كاني خوا، پئیان خۆش بووه به‌سه‌ر كه‌سانیکدا سه‌رکه‌ون، كه‌ بروا به‌كتیبه‌كاني خواو پئغه‌مبه‌رانی خوا ناكه‌ن، ﴿يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ﴾، خوا ﴿هه‌ر كه‌ستیكى بوئى سه‌رى ده‌خات، پشتی ده‌گرئ، ﴿هُوَ الْكَبِيرُ الرَّحِيمُ﴾، خوا بالاده‌ستی ميه‌رده‌بانه.

﴿وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾، نه‌وه به‌لئینی خوايه‌و خوا به‌لئینی خۆی زايه‌ ناكات، به‌لئینی خوا پئچه‌وانه‌ نابئ، ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾، به‌لام زۆربه‌ی خه‌لكی نازانن، واته: زۆربه‌ی خه‌لكی نازانن كه‌ ناگونجئ به‌لئینی خوا راست دهرنه‌چئ، یاخود زۆربه‌ی خه‌لكی نازانن كه‌ نه‌م كه‌ون و كائیناته هه‌مووی له‌به‌ر ده‌ستی خواى په‌روه‌ردگار دايه‌و، هه‌یچ شتیک به‌بئى ويستی خواو، بئى تواناو ده‌سه‌لاتی خوا، ناقه‌ومئ و پروونادات.

﴿يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْأَعْيُنِ﴾ (خه‌لک به‌گشتیی) پوآله‌تیک له ژیا نی دنیا ده‌زانی، ﴿وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ﴾، به‌لام له ژیا نی کۆتابی و، له قۆناغی کۆتابی بی‌ناگان، که قۆناغی پۆژی دوا بیه، ﴿أُولَئِكَ يَفْكَرُونَ فِي أَنفُسِهِمْ﴾، نایا له‌به‌رخویانه‌وه بیریان نه‌کردۆته‌وه، مرۆفه‌کان له‌به‌ر خۆیا نه‌وه رانه‌ماون، بیریان نه‌کردۆته‌وه؟ ﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، خوا ناسمانه‌کان و زهوی و نه‌وهی ده‌که‌وێته‌نیوانیان، به‌هه‌ق نه‌بی‌دروستی نه‌کردوون، واته: به‌شیوه‌یه‌کی هه‌ق و حکمهت و، بۆ‌ئامانجیک که په‌یوه‌ندی به‌مرۆفه‌کانه‌وه هه‌یه، ﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، بۆ‌کاتیکی دیاریکراویش؟! ﴿وَلَئِنْ كَثُرَ مِنَ النَّاسِ بِلِقَائِي رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ﴾، زۆرێک له‌خه‌لکیش به‌دیداری په‌روه‌ردگاریان بی‌پروان.

﴿أُولَئِكَ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾، بۆچی بی‌پروان؟ نایا به‌زه‌ویدا نه‌پۆیشتوون، سه‌رنج بده‌ن سه‌ره‌نجامی نه‌وانه‌ی پیش نه‌وان چۆن بوون! له‌نه‌جمی بی‌پروایان دا چۆن سه‌ریان به‌فه‌تاره‌چوو، ﴿كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾، نایا به‌هیزو توانای خۆیان ده‌نازن؟ نه‌وانی پیش وان، له‌وان به‌هیزتر بوون، هیزیان سه‌ختربوو، توندتر بوو، ﴿وَأُتَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا﴾، زه‌ویشیان هه‌لکۆلی و، کێلایان و، پشکنیان زیاتر له‌وه‌ی که نه‌وان زه‌ویان تاوه‌دان کردۆته‌وه هه‌لیانکۆلیوه و پشکنیوانه، ﴿وَمَا تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾، پیغه‌مه‌رانیان به‌لگه‌پۆشن و ناشکرابه‌کانیان بۆهیتان، ﴿فَمَا كَانُوا لِيُظْلَمَهُمْ﴾، نه‌شده‌گونجا خوا سته‌میان لی‌بکات، لی‌ناوه‌شیته‌وه، ﴿وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾، به‌لکو نه‌وان خۆیان سته‌میان له‌خۆیان ده‌کرد، له‌نه‌جمی بی‌پروایاندا، تووشی به‌لاو سزای خوا بوون، که‌واته: خۆیان سته‌میان له‌خۆیان کرد.

﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أُسْتُوا﴾، دوا بیه سه‌ره‌نجامی نه‌وانه‌ی خرابه‌یان کرد: ﴿الْأَسْوَأَ﴾، بریتی بوو له‌خراپترین سزا، یاخود: ﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أُسْتُوا﴾

اَلشُّرَآئِیۡنَ ؕ ۞، ئەوانەیی کە کارە ھەرە خراپەکانیان دەکرد، سەرەنجامیان چی بوو؟
 ﴿ اَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ ۞، ئەوەبوو کە برۆیان بە نیشانەکانی خوا نەکرد، بەلام
 باشتر وایە ئاوا لیکدەریتەو: ﴿ نُمُرَكَانَ عَدِيْبَةَ الَّذِيْنَ اَسْتَوٰۤا السُّوْاۤئِیۡ ۞، ئەوانەیی
 کە خراپەیان دەکرد، سەر ئەنجامیان ئەوەبوو کە خراپترین سزایان بە ملەووە
 بوو، بۆیان ھاتە پیتش، بۆچی؟ ﴿ اَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ ۞، بە ھۆی ئەووە
 کە ئایەتەکانی خویان بە درۆ دانا، ﴿ وَكَانُوْۤا بِهَا يَسْتَهْزِءُوْنَ ۞، گالتهشیان بە
 ئایەتەکانی خوا دەکرد، نەک ھەر بەدرۆیان دادەنا، بەلکو بە گالته جاریشیان
 گرتیوون، بۆیە سەرەنجام ئەوویان بەسەرھات کە بەسەریان ھات، ھەرۆھا
 ئەووشیان بەسەر دئی، کە بەسەریان دئی، وەك خوا ۞ ھەوآلی پێداوہ.

مهسه له گرنگه كان

مهسه له یه كه م:

باسی رووداوی تیشکانی دهوله تی رۆم له به رانبهر دهوله تی فارسداو، راگه یاندنی سه رکه وتنی دهوله تی رۆم به سه ر فارسدا، له ماوه ی چهند سائیک (۳ - ۹) دا، كه نه وه ش ده بیته مایه ی شادمان بوونی مسولمانان و، خستنه رووی نه و راستیه ش كه خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ هه موو شتیکی به دهسته و، به آینی خو ی ده با ته سه ر:

خو ده فه رموی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۱) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۲) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۳) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۴) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۵) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۶) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۷)

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له سیزده برکه دا:

(۱) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي سَبْعِينَ آيَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ئه لیف، لام، میم، له باره ی نه و پیته پچر پچرانوه كه له پیتش بیست و نۆ (۲۹) سووره ت له سووره ته موباره كه كانی قورئاندا هاتوون، دووانیان مه دینه بین و، نه وانی دیکه مه كکه بین، زۆر جار قسه مان کردوه كه باشترین را له و رایانه ی، زانایان له باره ی نه و پیتانه وه گوتوو یانه: نه وه به كه خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ به هینانی نه و پیتانه له سه ره تای بیست و نۆ له سووره ته كانی قورئاندا، كه جگه له سه سووره تیان، سووره ته كانی: (العنكبوت، الروم، القلم)، بیست و شه ش سووره ته كه ی دیکه، به كسه ر دوای هاتنی نه و پیتانه، باسی قورئان كراوه، بۆ وینه:

۱- له سووره‌تی (البقرة) دا: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا لَا يَرْجُونَ عَذَابَ اللَّهِ﴾ ۲- هه رووها له سووره‌تی (آل عمران) بيش: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ ۳- نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾ ۴-

۳- ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ ۱- ق،

۴- ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ﴾ ۱- ص،

۵- ﴿يَس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾ ۲- يس، باشتريين را نه وهيه كه خوا ﴿يَس﴾ ده يه وي به مروفه كان بفرموي: نهو قورئانه‌ي له بهر ده ستاندايه، ده توانن بيخويننه وهو، به نو سراوه‌يي له بهر ده ستاندا هه يه، به خوئندراوه‌يي له بهر ده ستاندا هه يه، نهو قورئانه نهو دوايين كتبه‌ي خوا ﴿يَس﴾، هه ره لهو پيت و دهنگانه پيگهاتوه، كه نيوه به كاربان دئين له ناخواتن و قسه كردني روزه‌تانه‌ي، تنجا به لگه له سه ره نهوه كه نهو فهرايمشته (قورئانه)، فهرايمشتي خوايه ﴿يَس﴾ و سه رچاوه كه‌ي خواي پهروه ردگار، نه موحه ممه دهو ﴿يَس﴾ نه هيچ كه سيكي ديكه يه، له فرشته و جندو مروف، نه وهيه كه نيوه ناتوانن وهك نهو قورئانه بينن، نهك وهك نهم قورئانه هه مووي، به لكو وهك ده (۱۰) سووره‌تي، به لكو وهك سووره تيكيشي، كه واته: بزائن: نهو زاته‌ي لهو پيت و دهنگانه‌ي كه نيوه قسه بيان پي ده‌كهن، نهم قورئانه‌ي پيگه‌تانه‌و، خواي پهروه ردگار، چونكه پيگهاتني فهرايمشتي خوا لهو پيت و دهنگانه، چ له رووي قورم و ديكوږو شيوه وه، چ له رووي په وانبيزي و پاراوييه وه، چ له رووي نيوه پوك و نامانج و مه به سه ته كانيه وه، كه گرتوويه نيو خوئي، ده سه ته وسانه كه ره برف، مروف ناتوانن قسه‌ي وا بكات، نه وهك رواله‌تي بيژه كاني، نه وهك نيوه پوكي واتا كاني.

۲- ﴿عَلَيْتِ الرُّومِ﴾ روم تيشكان، له بهرانه ره كيدا تيشكان؟ خوا ﴿عَلَيْتِ﴾ لايه‌ني بهرانه‌ري باس نه كردوه، به لام به پتي سه رچاوه ميژوييه كان دياره، كه له بهرانه ره ده و له‌تي فارسدا، ده و له‌تي روم تيشكاوه، كه وهك دوايي باسي ده‌كهن، له سالي (۶۱۵) زاينني دا بووه، تنجا پيغهمبه‌ري خاتمه موحه ممه ده ﴿عَلَيْتِ﴾ له پينجسه دو حه فتا (۵۷۰) زيائيني دا له

دايك بووهو، له سالی شه شسه دو ده (۶۱۰) له تمه نی چل سالی دا، کراوه ته پیغه مبه، که واته: پینج سالی زاینی تیبه ریون به سر په وانه کردنی پیغه مبه ردا ﷻ که نه و جه نکه روویداوه، نه م سره تای سوو پته تی (الروم) یش، باسی نه و رووداوه ی کردوه.

نایا له کوئی رومه کان، یان ده ولته تی روم تیشکا، له به رانه ر ده ولته تی فارسدا!

(۳) - ﴿فِي آدَى الْأَرْضِ﴾، له نیزی کترین زه ویه وه، (أَدَى) پشتریش گوتمان: به مانای (أَقْرَبَ) دئی، یانی: (أَقْرَبَ أَرْضِ الرُّومِ الْمَتَحَدِّثِ عَنْهُمْ إِلَى الْأَرْضِ الْعَرَبِ)، واته: له نیزی کترین سر زه مینی رومه وه، له ولاتی عه په ب، (شام) که تخووب و سنووری نیوان نه و کاته ی ولاتی عه په بنشین، له گه ل ده سه لاتی رومه کان بووه، چونکه نه و کاته شام شوینکه و تووی ده ولته تی روم بووه، واته: نه و سر زه مینه ی که شامی پی ده گوتری، له ژیر پکیفی ده ولته تی رومدا بووه و، نیزی کترین شوینش بووه له نیم پراتوریه تی رومه وه، به نسبت عه په به کانه وه، نیزی کترین شوین بووه له ولاتی عه په بنشین، له ده ولته تی روم.

هه لته و اتایه کی دیکه شی هیه که دواپی باسی ده که ی و، نیعجاز نیکی زانستییه له رووی جوگرافییه وه، به لام: ﴿فِي آدَى الْأَرْضِ﴾، هه ندیکی دیکه وایان لیکداوه ته وه: له نیزی کترین سر زه مینه وه، خوا ﷻ هه ر وایفه رمووه، نیدی نه یفه رمووه بو ولاتی عه په به کان، یان بو ولاتی فارس، یان بو ولاتی روم! ده شگونجی مه به ست نه وه بی: نیزی کترین سر زه مین له ولاتی فارس، که نه و شوینه له ولاتی فارسه وه نیزی ک بووه.

ده شگونجی مه به ستی ولاتی روم بی، به لام به هه ر حال زور به ی زانایان ده لاین: (الأرض) که (أل) ی ناساندنی له سه ره بو (عهد) ه، واته: له نیزی کترین سر زه مینه که وه، نه و سر زه مینه ی که زانراوه و ناسراوه، که سه ر زه مینی عه په به، له به ر نه وه ش که خوا ﷻ نه م قورنانه ی به زمانی عه په بی نارده وه، نه و کاته ش پیغه مبه ری خاتمه ﷻ له مه که که بووه، نجا خوا نه و رووداوه ش

باس ده کات بوّ نهو خه لکھی که لهو کاته دا له مه ککه ی شاری پیغهمبر ﷺ بوون، که هۆزی قوره‌یش بوون به پله ی یه که م، هه روه‌ها هۆزه کانی دیکه بوون که له شاری مه ککه و ده وروره ی نیشته جن بوون.

وهک هه وائیک، خوا ﷻ نهو هه و آله‌یدا، دوابی ده فهرموئ:

۴- ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّئَاتُكَ فِي بَضْعِ سِنِينَ﴾، نهوه ی پیشی هه ر هه وائیکی میژووویه و خه لکی دیکه ش زانیویه تی، به لأم نهوه ی دوابی ئیعبازیکی میژووویه، ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّئَاتُكَ﴾، (وَهُمْ)، نهوان (رۆمه کان) له دوا ی تیشکانیان، ﴿مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ﴾، (مُضَدَّرٌ مُضَافٌ إِلَى مَفْعُولِهِ)، (عَلَبٌ) چاوگه و پآلدراوته لای به رکاره که ی، یانی: (مِنْ بَعْدِ مَفْعُولِيَّتِهِمْ) دوا ی نهوه ی تیشکاون، دوا ی تیشکانه که یان، له ماوه ی چهنه سالتیک (۲-۹) دا، زآلده بن.

﴿سَيِّئَاتُكَ فِي بَضْعِ سِنِينَ﴾، له ماوه ی چهنه سالتیکدا زآل ده بنه وه، به سه ر کتیدا زآل ده بنه وه؟ له به رانبه ر نهوانه دا که ئیستا لهو چهنه گه دا به رانبه ریان تیشکاون، که ده ولته تی فارسه، ئنجا خوا ﷻ نه یفه رموود: (وَالرُّومُ مِنْ بَعْدِ مَفْعُولِيَّتِهِمْ سَيِّئَاتُكَ عَلَى فَارِسٍ أَوْ دَوْلَةِ فَارِسٍ) واته: رۆم دوا ی تیشکانیان به سه ر فارس، یان ده ولته تی فارس دا زآلده بن، چونکه خوا ﷻ فه رمایشتی خۆی خستوته ئیو که مترین پیست و وشه وودو، زۆرتترین واتا به ده سته وه ده دات، که ده فهرموئ: (وَهُمْ)، دیاره مه به ست رۆمه کانه، چونکه قسه له وان ده گری، واته: رۆمه کان، ﴿مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ﴾، ده گونجی (عَلَبٌ) که چاوگ (مصدره)، پآل بدرته لای بکه ر (فَاعِلٌ)، ﴿مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ﴾، یانی: (عَلَبْتِهِمْ)، سه ره کوتن و زآلبووینان، ده گونجا و لیکبدریته وودو، نهو واتا به ش هه لده گری و، ده شگونجی بگوتری: چاوگه و پآل دراوته لای به رکار (مَفْعُولٌ) ه که ی، یانی: دوا ی تیشکانه که یان، نه وه ش به پیستی رهدوت (سیاق) ده زانری، ئیستا نه گه ر قسه له فارس بووايه، که زآل بوون، نهو کاته: ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّئَاتُكَ﴾، یانی: دوا ی نهوه ی

که نه مجاره زال بوون، زال ده بنهوه له ماوهی چهند سالتیک دا، به لام قسه له سهر رومه، بویه (وَهُمْ)، یانی: رومه کان (مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ): (مَغْلُوبِيْتِهِمْ) دواى تیشکانیان (سَيَغْلِبُونَ فِي بَعْضِ سِنِينَ) له ماوهی چهند سالتیکدا زال ده بن.

وشه: (بِضْع)، له زمانى عه پهبیى دا به مانای ژماره یه کی کهم (عَدَدٌ قَلِيلٌ) دى، چهند سالتیک، به لام زانایان زوربه ی هه ره زوریان سنووریکیان بو داناهه: (بِضْع) نهویه له سى که متر نه بی و، له ده (۱۰) ش زیاتر نه بی، له (۳ - ۹) پتی ده گوتری: (بِضْع)، که واته: له ماوهی (۳ - ۹) سالتا، یان ده سالتا زال ده بنه وه، رومه تیشکاوه کان زال ده بنه وه به سهر کیدا؟ به سهر نه و لایه نه دا که له به رانه بیدا تیشکاون، که ده ولته تی فارسه، نه مه ش نیعجازیکى میژووویه، خوا ۱۰ هه والی پنده دات، که ده فهرموى: (سَيَغْلِبُونَ)، یانی: به ته نکید له مه وه دوا زال ده بن.

۵- ﴿لِلَّهِ الْأَنْزُرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ﴾، کاروبار هی خوا به ده دست خواهه، پیش نه وهش و دواى نه وهش، نه مه دوو واتای هه ن:

أ- یانی: (مِنْ قَبْلِ مَغْلُوبِيْتِهِمْ وَمِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ)، پیش نه وهی رومه کان تیشکین و، دواى نه وهش که زال ده بن، کاروبار هه ره به ده دست خواهه، بویه خوا ۱۰ هه والمان پنده دات به زانیاری.

ب- یاخود: (مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ) پیش نه وهه دواى نه وه، یانی: له رابردوو و له داهاتووش دا، بی نه وهی پال بدریته لای شتیک، به په هایى له پیش داو له دواى دا، له رابردوو و له داهاتوودا، کاروبار هه ره به ده دست خواهه، بویه خوا ۱۰ ده زانی چی روودده دات و چی ده قه موی؟

۶- ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ﴿١﴾ نَبَصِرَ اللَّهُ ﷻ، له و پرژه شدا برواداران زور دلخوش ده بن به یارمه تیى خوا.

پتستر باسمان کرده: (الْفَرَحُ: أَشَدُّ السُّرُورِ) نه که هه ره دلخوشیى ناسایی، به لکو شادمان بوون، زور دلخوش بوون، له و پرژه شدا برواداران زور دلخوش ده بن به یارمه تیى خوا، نه مه ش دوو واتای هه ن:

۱- شادمان دهبن به یارمه تیدانی رومه کان که خاوهن کتیب بوون، بروایان به پیغهمبه ران بووهو، بروایان به کتیبه کانی خوا بووهو، بروایان به رۆژی دوایی بووهو، بروایان به فریشتان بووه، بروایان به وه حیی و په یامی خوا بووه، بویه خالی هاوبه شیان زور بوون له گهَل برواداران دا، برواداران تیشکانی رومیان پین ناخوش بووهو، سه رکه و تیشیانیان پین خوش بووه.

۲- لهو رۆژه دا برواداران به یارمه تیی خوا زور دلخوش دهبن، چونکه نهو رۆژه به رای زوریک له توئزه روانی قورپان، هه مان رۆژی پرودانی جهنگی به در بووه له سالی دووه می کوچی دا، نجا نه گه ر واشبی ناگونجی دابه زینی سوورپتی (الروم) له سالی پینجه می پیغهمبه رایه تیدا بووی، به لکو به لای که مه وه ده بی له سالی (۷-۶) دا بووی، نه وکاته ش: (۹+۶ = ۱۵) یانی: سالی دووه می کوچی، یان: (۷+۸=۱۵)، نه وکاته: چه می چه ند سالتیک (بضع سنه) له گهَل گره و کردن (رهان) ده کی نه بووه کر وهه ندیک له زل زلانی هوژی قوره ییش دا، ده گونجی، چونکه وه ک پیتشر باس مان کرد، زانایان گوتوو یانه: نهو رۆژه که جهنگی فارس و روم تیدا روو ده داته وهو، روم به سه ر فارسدا زال ده بی، ده که ویتته نهو رۆژانه وه که جهنگی به در تیاندا روویدا وهو، مسولمانان به سه ر هاوبه ش بو خوا دانه ره کانی مه که که دا زال بوون.

نجا هه ندیک له زانایان ده لین: ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ۱۱ ﴿يَنْصُرُ اللَّهُ﴾، یانی: به یارمه تیی خوا وه سه ر خستی خوا بو برواداران له جهنگی به دردا، به سه ر هاوبه ش بو خوا دانه ره کاند، دهشتوانین بلین: به هه ر دووکیان، چونکه نه گه ر هه ر دووکیان لهو رۆژانه دا روویاندا بن، برواداران هه م به سه ر که ووتی خویمان، به سه ر هاوبه ش بو خوا دانه ره کان و بته رسته کانی مه که که دا، دلخوش بوون و، هه م به سه ر که ووتی رومه خواناسه کان، به سه ر فارسه بته رست و ناگر په رسته کان دا.

۷- ﴿يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ﴾، خوا هه ر که سیک یه وتی سه ری ده خات، له میانی نهو سیستم و یاسایانه دا که داینان.

۸- ﴿ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴾، خوا بالادهستی میهره‌بانه، بالادهسته بۆ ناهه‌زان و دوژمنان و، میهره‌بانیشه بۆ دوسته‌کانی.

۹- ﴿ وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ ﴾، ئەوه به‌لێنی خوایه، خوا به‌لێنی خۆی پێچه‌وانه ناکات، به‌لێنی خۆی دینیتته دی.

ئایا ﴿ وَعَدَ اللَّهُ ﴾، لێره‌دا به‌چی (مَنْصُوب) بووه؟ زانایان ده‌لێن: (وَعَدَ اللَّهُ) به‌رکاری ره‌ها (مَفْعُول مَطْلُوق) ه، وه‌ك ئەوه‌یه به‌لێنی: (وَعَدَ اللَّهُ وَعْدًا)، خوا به‌لێنی داوه، ئەو به‌لێنی خواش زایه‌ نابیت و له شوێنی خۆیدا و له کاتی خۆیدا دیته دی.

۱۰- ﴿ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، به‌لام زۆربه‌ی خه‌لكی نازانن.

(النَّاس) كه (أَل)ی ناساندنی له‌سه‌ره، بۆ هه‌موو گرتنه‌به‌ر (إِسْتِغْرَاق)ه، بۆ تیکرا (جَنَس)یه، یانی: زۆربه‌ی تیکرای خه‌لكی نازانن، نازانن كه ئەم كه‌ون و كائیناته، شاری بێ خواهن نیه، خوا ^{بۆ} سه‌ربه‌رشتیی ده‌كات و به‌سه‌ری راده‌گات.

۱۱- ﴿ يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِنَ الْخَيْرِ وَالْأَلْبَنَاءِ ﴾، رواله‌تیک له ژبانی دنیا ده‌زانن، ته‌نیا رواله‌تیکي ژبانی دنیا ده‌زانن.

۱۲- ﴿ وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴾، به‌لام له مه‌نزلكای كۆتایی و قۆناغی كۆتایی، كه هه‌چ قۆناغیكی دیکه‌ی به‌ دوا‌دا نایه‌ت، كۆتایی نایه‌ت و نابریته‌وه، كه پۆژی دوا‌یه، بێ ناگان.

کورتە باسیک هەشت کورتە سەرنجی گەرنگ

۱- دەولەتی رۆم لە جەنگێکدا کە دەکەوتنە سالی (٦١٥)ی زاینی، لە بەرانبەر دەولەتی فارسدا، تیشکاوان، کە ئەو کاتە پادشای دەولەتی فارس (خوسرووی کوپی هورموز) بوو، ئەو تیشکانە تیشکانیکی گەورە بوو، بۆ رۆم، زاینیکی زۆریان پیکهوتو، شام و لە نیویشیدا فەلەستین و (بیت المقدس) کە شوێنیکێ بە پیرۆز گیراو بوو، لە لایەن جوولەکەکان و نەصرانییەکانیشەو، کەوتە ژێر دەستی دەولەتی فارس و، خراپەکاری زۆریان تیدا کردو.

۲- کە دەفەرموی: ﴿ فِي آدْنَى الْأَرْضِ ﴾:

أ- دەگونجی مەهەست پیتی نزیکتەری سەر زەمین بێ لە ولاتی عەرەبانەو، کە ئەوەش راستیە کە ئەو شوێنە کە: شام، بە تایبەت نیوان (بُصْرَى و أَدْرَعَات)، کە شەپە کە لێی روویدا، نزیکتەری شوێنە بە نەسبەت دەولەتی رۆمەو، ئەو ناوچە بەش ئەوکاتە گەلی عەرەب لێی نیشتەجی بوونە.

ب- وێرێ ئەمە وشە: (أَدْنَى) بە مانای نزمترین (أخْفَض)یش دێ، کە ئەوەش تیعجازیکی زانستی تەداوە، چونکە ئەو گۆملائیە فەلەستین، بە نزمترین شوێنی سەر زەوی دادەنرێ، لە ئاستی دەریاو، بە تایبەت ناوچە دەریاچەیی مردوو، کە لە رووی ئاستی دەریاو، نزمترین شوێنە لە سەر خڕۆکەیی زەوی، کەواتە: کە خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿ فِي آدْنَى الْأَرْضِ ﴾، یانی: (فِي أَخْفَضِ نَقْطَةِ الْأَرْضِ)، لە نزمترین خالی زویدا (ئەو جەنگە روو دەدات)، بۆ بەش ئەمە بە تیعجازیکی زانیاری دادەنرێ، چونکە ئەو کاتە نەزانراو، کوێ لە هەموو دنیا دا نزمتره؟ دوایی کە زانیاری جوگرافیاو، زانیاری زەوناسیی بەرەو پێشەو، چوو، بۆیان دەرکەوت کە ئەو شوێنە لە هەموو سەر زەوی، لە ئاستی دەریاو نزمتره.

۳- مسولمانان پتویسته همه‌میشه هاوسه‌نگی بکه‌ن، له نټوان به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان و خرابه‌کاندا (المصالح و المفساد) و له نټوان زیان‌تکی گه‌وره زیان‌تکی گچکه‌دا، پښم نه‌و کاته نه‌صرائی بوون، نه‌صرائیش مسولمان نه‌بوون، به‌لکو دوابی ده‌بن به‌ دوژمن‌تکی سه‌ره‌ستی مسولمانانیش، به‌لام له‌و کاته‌داو له‌و نان و ساته‌دا، خالی هاوبه‌شی نټوان مسولمانان و پښم که نه‌صرائی بوون، زور بوون و، خالی هاوبه‌شی نټوان مسولمانان و ده‌وله‌قی فارس که‌م بوون، پښمه‌کان خواناس بوون، بروایان به‌ کتبه‌کانی خواو، پتغهمبه‌رانی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بوودو، بروایان به‌ پښوی دوابی بووه‌و، بروایان به‌ وده‌یی بوودو، بروایان به‌ حه‌لال و حه‌رام بوودو، که ده‌بن خوا دیاریان بکات نه‌ک مروفت، به‌لام فارس هیچ کام له‌وانه‌یان نه‌بووه، بته‌رست و تاگر په‌رست بوون، له‌ پووی په‌وشتییه‌وه: مه‌حرمه‌کان (محارم): دایک و خوشک و کچی، خوینان هینان، مه‌جووسییه‌کان تاو‌بوون و، گه‌لک خالی جیاواز له‌ نټوان نه‌هلی ټیمان و فارسه‌کان دا بوون، بویه مسولمانان هه‌قی خوینان بووه‌ که به‌ تیشکانی پښمه‌کان دل سه‌غله‌ت بن و، به‌ دووباره‌هه‌لسانه‌وه‌و سه‌رکه‌وتنه‌وه‌یان به‌سه‌ر فارسدا دلخوش بن، له‌به‌ر نه‌وه‌ی خالی هاوبه‌شیان له‌گه‌ل پښمدا زورتر بوودو، تاکو فارس، وه‌ک له‌ هوی هاتنه‌ خواره‌وه‌که‌شدا باسما‌ن کرد، که نه‌صله‌ن قورپه‌شیه‌ هاوبه‌ش بو‌خوا دانه‌ره‌کان، پښم و مسولمانانه‌کانیان وه‌ک په‌که‌ به‌ره‌ تماشا کردو، خوینان و ده‌وله‌تی فارسیشیان وه‌ک په‌که‌ به‌ره‌ تماشا کردو، گره‌ویان کردو له‌گه‌ل نه‌بووبه‌کرده‌ (خوا لئی رازی بن)، نه‌بووبه‌کریش گره‌وه‌که‌ی لی بردوونه‌وه، که‌واته: پتویسته ټیمه‌ش به‌په‌ک چاو تماشای به‌رانبه‌ره‌کا‌مان نه‌که‌ین و پښلینان بکه‌ین.

۴- مسولمانان پتویسته همه‌میشه ناگایان له‌ رووداوه‌ جیهانی و ناوچه‌یه‌کانی خوینان بن، هه‌لبه‌ته‌ ته‌و کاته ده‌وله‌تی فارس له‌ پښمه‌لاته‌وه‌و ده‌وله‌تی پښم له‌ پښتاو‌اوه‌، گه‌وره‌ترین دوو زله‌یزی سه‌ر زه‌وی بوون، به‌ه‌یزترین دوو ده‌وله‌ت بوون و، زورترین پانتایی سه‌ر زه‌مینان به‌ ده‌سته‌وه‌ بوودو و، زورترین ټیمکانیه‌تی ماددی و به‌شه‌ریان له‌به‌ر ده‌ستدا بوودو، به‌لام تماشا ده‌که‌ین: خوا ﷺ مسولمانان رادینت و مه‌شقیان پښ

ده کات، که ده بی کارلیک بکن له گه ل پروداوه کانی که له دنیا دا پرووده دن: رۆم تیشکاوه له به رانه بر فارسدا، نه وه هه والێکی ناخۆشه بۆ مسولمانان و، ده بی مسولمانان کارلیک بکن، له گه ل نه وه دا، بۆچی هه والێکی ناخۆشه؟ چونکه رۆمه کان هه رنه بی خواناسن، بروایان به وه حی و پیغه مه رایه تی و، زیندوو بوونه وه و، سزاو پاداشت هه یه، به لām فارسه کان وانین، ئنجا نه مه جوړیکه له راهێنان و مه شق پیکردنی مسولمانان، که نه م ئیسلامه ئاینیکی عه شیره تی و، ئاینیکی نه ته وه یی و، ئاینی سه رزه مینیکی دیاریکرا و نه، به لکو ئاین و به رنامه یه بۆ هه موو به شه ر له هه موو سه ر زه وید، بۆیه پیوسته شوونکه وتووای ئه و ئاینه، کارلیک (تفاعل) یان هه بی، له گه ل هه موو نه و پروداوانه دا که له دنیا دا پرووده دن.

5- به ته نکید نه م هه وāl پیدانه، به ئیعجازێکی میژوو یی له قه له م ده درێ، چونکه پێش چه ند سالتیک، ئنجا هه وته، هه شته، نۆیه، به ته نکید له ده (10) که متر بووه، پێش نه وه ی جه نگی دووه می ئیوان فارس و رۆم پرووبات، خوا ﷻ زۆر به جه ختکردنه وه و، زۆر به پروونی رایده گه یه نئ: که له ماوه ی چه ند سالتیکدا ده وه تی رۆم به سه ر ده وه تی فارسدا زال ده بی و، ده بیته هوی دلخۆشیی مسولمانانیش، دلخۆشیه که ش هه م به خودی سه رکه وته که ی رۆمه خواناسه کانه به سه ر فارسه ئاگرو بته رسته کاند، هه م له و رۆژه و له و نان و ساته دا، یان له و رۆژانه دا پروداویکی گرنکترو مه زنتریش، به نسبه ت مسولمانانه وه، پرویداوه که بریتی بووه له زالبوونی پرواداران به سه ر بته رسته کاند له جه نگی به دردا.

6- خوا ﷻ که باسی زۆربه ی خه لکی ده کات و ده فه رموی: ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾، به لām زۆربه ی خه لکی نازانن، یانی: نه و شتانه نازانن که له پتی وه حییه وه نه بی نازانرین، بۆچی ده فه رموی: زۆربه ی خه لکی؟! چونکه که میکیان که پابه ند بوون به وه حیی خوا وه و، له به ر رۆشنا یی وه حییدا بیران کردۆته وه و به هر مه ند بوون له وه حیی، نه و شتانه ی که له پتی وه حییه وه ده زانرین، زانیوانن، دوا یی ده فه رموی: ﴿يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْحَبِيرِ أَلَدُنَّ﴾، رواله تیک له ژبانی دنیا ده زانن، واته: نه و زۆرینه یه ش که نه و

شانه نازان، له ږی وه حییه وه نه بی نازان ږی، نهو زورینه بهش ږواله تیک له ژایانی دنیا ده زان، خوا ﷻ نه بفرمووه هه ږیچ نازان، ده فرموئ: ږواله تیک له ژایانی دنیا ده زان.

که واته: ټمه ش ده بی به ټیصاف بین، که سیک که شتیک نازان، ده بی بلین، نهو شته نازان، به لام نه ټین: هیچ نازان، که سیک شتیک ناتوانی، بلین: نهو شته ناتوانی، به لام نه ټین: هیچ ناتوانی، نه گه ته ماشای ږوږان بکه ی، هیچ قسه یه کی هه لقولوی عاتفه و سوزی ټدانه، جاری وا هه یه که سیک له که سیک تووره ده بی ده لئ: تو هه ږیچ نازان، بان هیچ ناتوانی، بان هیچ لئ نایهت! به لام خوا ﷻ واینه فرمووه، ده فرموئ: زوربه ی خه لکی، یاخود زوریان، بان که میان بو وینه ده فرموئ: ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴾ ۱۳ سبا، واته: که میک له بهنده کانم سوپاسگوزان، به لام ده فرموئ: ﴿ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ۱۰ یوسف، له شوینیکی دیکه ده فرموئ: ﴿ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ ۱۰۰ البقره، نافرموئ: هیچیان ټیمان ناهین، به لکو ده فرموئ: زوربه یان، لیره ش ده فرموئ: زورینه ی خه لک که نازان، واته: نهو شانه نازان که له ږی وه حییه وه نه بی ږرکیان ږی ناکری و نازان ږی، نا نه وانه: ږواله تیک له ژایانی دنیا ده زان.

۷- ﴿ وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفَلُونَ ﴾، نه وانه له ږوژی دوی خویان بیتاگان، واته: زانیاریه کیان نه، ږه ږاره ی ږوژی دوی و قونای کوتایی، چونکه زانیاری هه بوون به، له ږی وه حییه وه نه بی وه ده ست نایهت، نه وانش ږروایان به وه حی نه بووه، بوه له ږوژی دوی و، له و قونای کوتایی ژایانی به شهر، بیتاگان.

۸- شایانی باسه: ږوم کومه لگایه ک بووه، ږیکه اته به کی ټیکه ل بوون له: یونانییه کان، سه قالییه کان، ږومانیه کان، که نه صلیان له لاتینییه کانه وه بووه، که دانیشووانی ټیتایان، قوسته نټین قه یسه ری ږوم له سالی (۳۲۲) ی زاینی دا، دوو پایته ختی بو ده وله تی ږوم

دانان: يەكەم: (رۇمە يان رۇما) كە ئىستاش پايتەختى ئىتالىيە، دووم: (بىزەنتا) ئەو كاتە (بىزەنتا) يان پى دەگوت، دوايى ناوى لىترا: (فۇسطنىنىيە)، دوايى دەولەتى رۇم بوو بە دوو بەشەو: رۇمى رۇژھەلآت و، رۇمى رۇژئاوا، رۇمى رۇژئاوا (الروم البىزنطىنىيە) يان پى دەگوتن، چونكە پايتەختە كە يان (بىزەنتە) بوو، كە (فۇسطنىنىيە) يان پى دەگوت و، (ئەستە نبۇل) ي ئىستايە.

رۇمى رۇژئاواش پايتەختە كە ي شارى (رۇما) بوو، كە ئىستا پايتەختى ئىتالىيە، كە واتە: رۇم كە كاتى خۇي بوون، لە كۇمەلىك نەتەو پىنكەتابوون، يۇنانىيە كان و، سەقالىبە كان و، رۇمانىيە كان، كە ئەوانىش ئەصلى خۇي لە لاتىنىيە كان بوون، كە دانىشتووانى ئىتالىا بوون

{ئەم زانىيارىنە (محمد الطاهر بن عاشور)، لە تەفسىرى: (التحریر والتنوير) ي خۇيدا هىتاونى}.

مهسه له ی دووهم:

نه گهر مروّقه کان له بهر خوځیانه وه بیرکی جیددی بکهنه وه، دنیا دهن که خوا ناسمانه کان و زهوی به هه ق و بو کاتیکی دیار بیکراو نه بن، نه هیتاونه دی، به لام هه فی زوربه ی خه لکی به دیداری پهروه دگاریان بیپروان، له بهر نه وه ی به عه قلیکی سه لیم و زگماکیکی پاک بیر ناکه نه وه:

خوا ده فهرموئ: ﴿أَوْلَمْ يَنْفَكُّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِي رَبِّهِمْ لَكٰفِرُونَ﴾

شیکردنه وه ی نه م نایه ته، له سئ برگه دا:

(۱) ﴿أَوْلَمْ يَنْفَكُّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ﴾، ا- نایا بیریان له خوځیان نه کردو ته وه؟ ب- یاخود: نایا له بهر خوځیانه وه بیریان نه کردو ته وه؟ هه ردوو واتایه که ی هه ن، (فَلَانِ فَكَّرَ فِي الشَّيْءِ) فلانکه س بیر ی له شته که کرده وه، هه مزه (أ) ی (أَوْلَمْ)، هه مزدی پرسیار کردنه، به لام پرسیار کردنه که بو سه رسورماندن (تعجیب) ه، یانی: شتیکی سه یرو جیی سه رسورمانه که بیریان له خوځیان نه کردو ته وه، یان: له بهر خوځیانه وه بیریان نه کردو ته وه، بیر کردنه وه (تفکر) یش بریته له به کارهینانی بیر (فکر) که جوولاندنی عه قله، بو به هره مه ند بوون له وه عه قله، که ده فهرموئ: (أَنْفُسِهِمْ)، (أَنْفُس) کو ی (نفس) ه، که به خود (ذات) ی مروّف ده گوترئ، به هه مووی، یاخود ته نیا به دیوی نیو وه ی مروّف و باری مه عنه ویی ده گوترئ، بیریان له چی نه کردو ته وه له بهر خوځیانه وه؟ یاخود: بیریان له خوځیان نه کردو ته وه له باره ی چیه وه؟

(۲) ﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، که خوا ناسمانه کان و زهوی و نه وه ی ده که ویتته نیوانیانه وه، به هه ق نه بن و بو کاتیکی دیار بیکراو نه بن، نه هیتاونه دی.

هه ق به مانای حکمهت دئی و، به مانای نامانجیگی راست دئی و، به مانای شتی چه سپاویش دئی و به گویره ی رهوت (سیاق) ه که منایه که ی دیاری دد کرتی.

﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، ههروه ها بۆ کاتیکی دیارییکراویش نه بی دروستینه کردوون (مُسَمًّى: آی مُقَدَّر، مُعَيَّن) نه ندازه گیری کراو و دیارییکراو، نه م گه ردوونه به سه روخواریه وه، که دوو پیکهاته سه ره کییه که ی بریتیه له ناسمانه کان و زهوی و نه وهی دد که ویتنه نیوانیانه وه، به هه ق و بۆ کاتیکی دیارییکراو، دروست کردوه، ته مه نیکسی دیارییکراوی هه یه، نایا بیران له وه نه کردۆته وه که خوا نه م گه ردوونه ی به هه ق نه بی بۆ کاتیکی دیارییکراو نه بی، نه هیتاوه ته دی؟

۳- ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكٰفِرُونَ﴾، به دلنایی زۆر به ی خه لکی به دیداری پهروه ردگاریان بی پروان، لیره دا نه یفه رموو: ﴿إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ﴾، وه ک پیتی به لکو ده فه رموی: ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا﴾، زۆر تک له خه لکی، بۆچی؟ چونکه نه وانهی بر وایان به پۆزی دوا یی بووه، نه وانه زۆر بوون، یا خود زۆرینه بوون، نه وانهی که م و زۆر له ژیر کاریگه ری وه حیی خوی پهروه ردگاردا بوون، که به پیغه مبه ران دا ﴿عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾ دا، پیش پیغه مبه ری کو تایی ﷺ ناردوو یه تی.

شایانی باسه: له سه ره تای سووره تی: (یونس) دا، باسیکی چروپرمان له باره ی نه و بابه ته وه کردوه که خوا ناسمانه کان و زهوی، به هه ق نه بی نه هیتاونه دی و، باسمان کردوه: هم موو نه و نایه تانه ی له و باره وه هاتوون که پازده (۱۵) نایه تن، له پازده (۱۵) شوینی قورئاندا هاتوون، هه موویانمان هیتاوه وه، هه ره حقیقه تیک له یه ک نایه تی قورئاندا بی، به سه تا کو بزانین نه وه راستیه که، به لأم راستیه ک له پازده شوینی قورئاندا، یا خود له که متر، یا خود زیاتر بی، به نه ندازه ی نه وه که زۆر دووباره ده بیته وه وه، جه ختی له سه ره ده کرتیه وه، دیاره گرنگه.

پیشتریش باسمان کرد، که له سووره تی (الجماعه) دا خوا ﷺ نه وه هه قه پوون ده کاته وه وه ده فه رموی: ﴿وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَيِّ وَتُجَزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ

بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۲۳﴾، واته: خوا ناسمانه كان و زهوی به ههق هیناونه دی و، تاكو هه كهسه به پئی كردهوهی خوئی سزاو پاداشت بدرتتهوهو، ستمهشیان لئی ناکرئی، كهواته: نهوه ههقهكهیه كه مروّف تا قیى دهكرتتهوهو دوابی لئپر سینهوهی له گه لدا دهكرئی، دوابیش سزاو پاداشت پرووی تیدهكهن، به پئی شیوهی ژيانی و، كردهوهكانی.

شایانی باسه: تیمه له مهسووعهی: (تیمان و ئیلحاد)، (درهوشاوهیی تیمان و پووچه لئی ئیلحاد، له بهر تیشکی زگماک و عهقل و زانست و وه حیددا) دا، باسی نهو نیشکاله مان كرده كه هه ندىك له مولحیده كان ده یخه نه پروو، ده لئین: زهوی زۆر بچووكه له چاو گهردوون، مروّفیش له تئو زهوییدا خائیکى زۆر بچووكه و ناگونجئ بگوترئ: خواجهك نهو گهردوونهی هیناوه ته دی، نهو زهوییه بچووكه و، نهو مروّفه وردیلانهی له سهرن، كه له چاو گهردوون زۆر زۆر بچووكن! له وئیدا باسمان كرده، كه نه مه قسه به کی پووچه، چونكه نهو ئی عجازو ورده کارییهی له مئشوولدها ههیه، ههه تهوهش له فیلدا ههیه، به لكو نهوهی له فایرۆسیكدا ههیه، گرنكتریشه له وهی كه له ژياندارئكى به كه له شی بینراودا ههیه، چونكه نهو فایرۆسه كهس نایینئ، به لأم ژيانیکى تئدایه و ورده کارییه کانیشی تئدان، زاووزئشى ههیه، به رگری له خو كردنیشی ههیه، خو گوپنیشی ههیه، كه میکروبیك چهندهزار هئندهی فایرۆسیك، كه چی میکروبیس ههه به چاو ناینرئ، چ جای فایرۆس، كهواته: نهو قسه به قسه به کی پووچه كه تۆ نهوه بکهی به پیوهرو ته رازوو، چ شتیک گه وره تر بئ، پئتوابئ گرنكتره، چ شتیک بچووكتر بئ، پئتوابئ بابهخ و گرنگیی كه متره.

پاشان مروّف، به پئی نهوه كه ههتا ئیستا بو تیمه دهركهوتوه، سنوورئكى میانجی ههیه، له نیوان دروستكراوه زۆر زه به لاج و گه وره كانی خواو، دروستكراوه زۆر وردیله كاندا، جهستهی مروّف كه به مه زه ننه له سه د تریلۆن (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) خانه پئكهاتهوه، ههه خانه به کی له سه د تریلۆن

(۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) گەردىلە پىنكھاتو، كەواتە: مەرۇف لە شتى زۆر وردىلەى له خۆى بچووكتەر پىنكھاتو، بەلام له سەرروى مەرۇفەو، وه ك پىشتىرش باسمان كرد، ئەم گەردوونە له يەك تریلۆن (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) كەهكەشان پىتك دى، كە هەر كەهكەشانىك بە شىۆەيەكى نىزىككراوہى، له يەك تریلۆن ئەستىرە (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) پىتك دى، واتە: له سەرروى مەرۇفەو، شتى زەبەلاح و گەورە زۆر هەن، له خوار مەرۇفیشەو شتى وردىلەى بچووكتەر زۆر هەن، مەرۇف لەو نىوہ پراستەدا قەرارى گرتو، كە هەم دەتوانىت دەركى شتە گەورەكان بكات، هەم دەتوانىت پەى بە شتە وردىلەكانىش ببات.

هەلبەتە لىرەوہ ئامۇزگارىى براو خوشكانى بەپىزم دەكەم، كە مەسووعەى: (ئىمان و ئىلحاد) سوپاس بۆ خوا چاپى دووہمى دەكرىتەو، بە شىۆەيەكى رېكتور، هەلە چاپىبەكانى تىى كەوتبوون، هەموويان پراست كراونەو، پىم خۆشە گرنگىيەكى باشى پى بدن، پىم وايە هەر كەستىك ئەو مەسووعەيە بە وردىى بخوئىنتەو و لىى تىبكات، ئەگەر ئىماندار بى، ئىمانى باشتەر دەبى و، ئەگەر ئىمانىشى نەبى و خواناس نەبووبى، ئەگەر لەگەل عەقل و زگماك و زانست دا پراست بكات، پىم وايە دەبىتە هۆى لە دل دا پەيدا بوونى خواناسىى، پاشان ئىمان هىنانى، ستايش بۆ خواش ئەو كىتیبە هەولندراو، كە تەرجمەى هەر كام لە زمانەكانى عەرەبىى و فارسىى و توركىى بكرى و، كارى لەسەر كراو.

مه سه له ی سته م:

سه نهجراکیشانی بیبروایان بو میژووی گهلانی فهوتاو، که بههتیزیش بوون له کافره کانی پوژگاری پیغه مبهه ﷺ و زه ویشیان زیاتر هه نکوژیوه و ناوه دان کردوتهوه، به لام به هوی سته مه وه فهوتیسراون و، به هوی خرابه کاریشیانه وه، سه ره نهجامیکی هه ره خراب و شوومیان هه بووه:

خوا ده فه رموی: ﴿أَوْلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضِ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُظِلِّمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٦﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسْتَرَأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا اللَّهُ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٧﴾﴾

شیرکردنه وی ئه م، دوو ئایه ته، له سیزده برگه دا:

۱- ﴿أَوْلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾، ئایا به زه ویدا نه رۆبشتوون؟ ئه م هه مره (أ) به ش دیسان بو پرسیارکردنه، که ده گونج پرسیارکردنی سه رزه نشتکارانه (استفهام توبیخی) بئ، ده شگونج پرسیارکردنی نکو و لیبیلکردن (استفهام إنکاری) بئ، ئایا به زه ویدا نه رۆبشتوون و سه فه ریان نه کرده و گه شت گه رانیان نه کرده و؟ (السؤال: قَطَعَ الْمَسَافَاتِ مِنْ مَكَانٍ إِلَى مَكَانٍ)، (سؤال) نه وه به مرؤف ماوه به ک ببری له شونبیکه وه بو شونبیکه دی.

بوچی خوا ﷻ فه رمویه تی: ﴿أَوْلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾، له ئیو زه ویدا رۆبشتوون؟ له بهر نه وه دی به رگه هه وای زه ویش هه به شیکه له زه وی، که واته: مرؤف کاتیک به زه ویدا ده روات، مانای وایه به ئیو زه ویدا ده روات، چونکه به رگه هه وای زه ویش به شیکه له زه وی، له راستیدا ئه م زه ویه مان پیک دی، له:

أ- به رگه ئاویه که ی که چوار له سه ر پینج (۵/۴) ی پانتایه که ی داده پوشتی.

(۵) ﴿وَعَمْرُوها أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرُها﴾، ناوه دانیان کردهوه (سه زهوی)، زیارت لهوهی نهوانهی رۆژگاری تۆ ناوه دانیان کردۆتهوه، واته: به کشتوکال و نهمام ناشتن، به بینا لهسهه کردن، به پروبار و جوگه تیدا ڤاکیشان، به ڤنگه تیدا دروست کردن، به پرد تیدا ههلبهستی، هه مووی دهگریتهوه، سه زهویان ناوه دان کردهوه و لئی بههرمه ندهبوون.

(۶) ﴿وَمَاءَهُمْ بِالْبَيْتِ﴾، پیغه مبهه رانان به لگه رۆشنه کانان بو هیتان.

(الْبَيْتَاتُ: الْحَجَجُ الظَّاهِرَةُ عَلَى صِدْقِهِمْ)، به لگه رۆشنه کان لهسهه راستیی پیغه مبهه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، به به لگه رۆشنه کانهوه چوون بو لایان، هیچ پیغه مبهه ریک نه بووه موعجیزه یه کی نه بی، دهسته و سانکهه ر بی بو خه لکی رۆژگاری خۆی، به لگه ش بی بو نیسپاتی راستیی خۆی، وه که لهو فه رماشته دا هاتوه، که زۆرجاری دیکه ش هیتاومانه، پیغه مبهه ر ﴿ده فه رموی: (مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ نَبِيٍّ، إِلَّا وَقَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ)﴾ (أخرجه البخاري: ۶۸۶۱، ومسلم: ۱۵۲ عن أبي هريرة)، واته: هیچ کام له پیغه مبهه ران نه بووه، مه گه ر شتیکی پیدراوه که لهسهه نهوه به شههه ڤروا بیتن، ههه پیغه مبهه ریک به پیسی رۆژگاری خۆی موعجیزه ی پیدراوه.

(۷) ﴿فَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ﴾، نجا نه ده گونجا خوا ﴿سَته میان لیبکات، واته: بهه لهوهی بیانترستی و هۆشیاریان بکاتهوه، بیانفه و تیتتی، به لکو نهوه که خوا سزای خۆی دابه زانده سه ریان، به هۆی سته می خۆیانهوه بوو، نه که پیتش نهوهی خوا ناگاداریان بکاتهوه و بیانترستی و پیغه مبهه رانان بو بیتن، سزایان بدات، نهوه له حکمهت و دادگه ری خوا عز وجل چاوه ریی ناگری.

(۸) ﴿وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾، به لأم نهوان خۆیان سته میان له خۆیان ده کرد، واته: پیغه مبهه رانان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) به لگه ڤوون و ناشکرانان بو هیتان، نهوانیش پیغه مبهه رانان به درۆ داناو، بهه ره چیان دانهوه و ڤروایان پیتنه هیتان، خوی کار به جیش سزای دان.

۹- ﴿تُرْكَانَ عَقِبَةَ الَّذِينَ اسْتَوُوا الشُّرَائِحَ﴾، دوابی سہرہ نجامی نہوانہی کہ خرابہ یان کرد، خرابترین سزابوو، (عاقبتہ) ہمہ بہ (عاقبتہ) خویراود تہودو، ہمہ بہ (عاقبتہ) کہ ہر یہک واتای ہدیہ، چ (منصوب) بن و، چ (مرفوع) بن، سہرہ نجامی نہوانہی خرابہ یان کرد سزایہ کی ہرہ خراب بوو.

﴿الشُّرَائِحَ﴾، (الشُّرَائِحَ مُؤَنَّثٌ أَسْوَأُ مِثْلُ أَحْسَنَ وَخَسَنَى)، ہرودھا وک: (أَصْغَرَ وَصَغَّرَى)، کہ (فُجِّلَ) (تَفْضِيلًا) لہ (سوء) ہو، بہ بارہ مینہ (مؤنث) ہکیدا، (میغہ تَفْضِيلًا) (أَسْوَأُ) ہ، نجا کہ دہ فرموی: (الشُّرَائِحَ)، (أَلِی نَاسَانِدِی لہ سہرہ، ہمہ بو (جنس) ہ، واتہ: سزایہ کیان بو ہات کہ جینسی ہموو سزایہ کی خرابترینی تیدابوو.

ہہبہ تہ ہندیکیش لہ زانیان وایان لیکداوہ تہودہ: ﴿تُرْكَانَ عَقِبَةَ الَّذِينَ اسْتَوُوا الشُّرَائِحَ﴾، دوابی سزای سہرہ نجامی نہوانہی کہ خرابہ کی ہرہ خرابیان کرد، یانی: (الشُّرَائِحَ)، دہبیتہ بہرکار (مفعول بہ)، ﴿أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾، سہرہ نجامہ کیان نہود بوو کہ پروایان بہ نایہ تہ کانی خوا نہینا، ﴿وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ﴾، ہرودھا گالته یان بہ نایہ تہ کانی خوا دہ کرد.

بہ لام مانای بہ کہ میان بہ ہیزترہ، کہ دہئی: دوابی سہرہ نجامی نہوانہی خرابہ یان کرد، (الشُّرَائِحَ)، سزایہ کی ہرہ خراب بوو، بوچی؟

۱۰- ﴿أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾، بہ ہوی تہودی کہ نایہ تہ کانی خویان بہ درو دانا.

۱۱- ﴿وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ﴾، ہرودھا وپرای تہودہ کہ بہ درویان دادہ نان: گالته شیان پین دہ کردن، گالته یان بہ نایہ تہ کانی خوا دہ کردو، گالته یان بہ نایہ تہ کان و بہو پیغہ مہرہش ﷺ دہ کرد کہ نایہ تہ کانی خویا پہرودہ دگاری ہینابوون.

خوا بہ لوتف و کہرہمی خوئی نیمہ لہو کہ سانہ بگیری کہ ملکہ چ دہبن بو نیشانہ کانی کہ بو پیغہ مہران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، تیردراون و، پروا بہ

ھەموويان دىنن و، ملكەچ دەبن بۆ پەيامى خوا، كە پەيامى خوا تەنيا بۆ
 بەختە وەرىى و سەرفرازىى دنياو دواپۇزى مروفه كان ھاتوھ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

✱ درسی دوووم ✱

بیتاسهی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان حه‌فده (۱۷) نایه‌ت ده‌گرتیه خوی، که نایه‌ته‌کانی: (۱۱ - ۲۷).
 ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیان بریتیه له‌یه‌کتایی خوا (وحدانیة‌الله)، له‌به‌دهیینه‌رایه‌تیی
 و، په‌روه‌دگار‌تییی و، خوا‌ه‌ندارتییی و مشوور‌خویره‌تیی، پاشان په‌رستراوتییی دا،
 به‌لام تیکه‌ه‌لکیش له‌گه‌ل باسی پوژی دوابی دا، هه‌لبه‌ته له‌میانی خسته‌ته پووی
 نه‌و دوو پایه‌بنه‌ره‌ته مه‌زنه‌ی ئیماندا، واته: (بپروا به‌یه‌کتایی خواو بپروا به
 پوژی دوابی)، ژماره‌یه‌کی زوریش له‌نیشانه‌کانی خواو، له‌چاکه‌و نیعمه‌ته‌کانی
 خوا له‌ژیانی به‌شه‌ردا، خراونه‌پوو، وه‌ک به‌لگه‌ه‌یتانه‌وه له‌سه‌ر هه‌ردووک
 پایه‌و بنه‌ره‌ته مه‌زنه‌که‌ی ئیمان.

﴿اللَّهُ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ
 يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ
 كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُؤْمِدُ بِفِرْعَوْنَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
 وَلِقَايَ الْأَخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحٰنَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ
 تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَعِشْيَا وَبِحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ
 مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ
 ءَايٰتِهِ ءَأَنۢ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ ءَايٰتِهِ ءَأَنۢ خَلَقَ لَكُمْ
 مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيٰتٍ
 لِقَوْمٍ يَفْكُرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ ءَايٰتِهِ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَخَلْقُ الْعِيسِ كَمَا

وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ مَا نُفِثَ بِالنَّجَاسَاتِ فِي الْغُلُقَاتِ وَأَنبَتْنَا بِرَبِّكُمْ
 مِنَ قَضِيحَةٍ إِنَّا فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ بُرُوجُ
 الْبَرَقِ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزَّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْجِئُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّا فِي
 ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنَ آيَاتِهِ أَن نُّقَوِّمَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ بِأَمْرٍ ثُمَّ إِذَا
 دَعَاكُم دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ
 قَلْبُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

مانای ده‌فاو ده‌قی نابه‌ته‌کان

(خوا (هینانه دی) دروستکراو ده‌ست پنده‌کات، دواپی (پاش نه‌مانی) ده‌یگنپرتنه‌وه (بو‌بوون) دواپیش بو‌لای وی ده‌گنپدرتنه‌وه (له‌پوژی قیامه‌تدا) ﴿٢٢﴾ نه‌و پوژه‌ش که قیامت دئی، تاوانباران نانومیدانه بن‌ده‌نگ دهبن ﴿٢٣﴾ (وده‌ک خه‌یالیان ده‌کرد) له‌نیو‌هاوبه‌شاکانیاندا تکاکاریان نه‌بوون و، به‌هاوبه‌شه‌کانیان بیروابوون (له‌پوژی قیامه‌تدا) ﴿٢٤﴾ نه‌و پوژه‌ش که قیامت دئی، له‌و پوژه‌دا (مروقه‌کان) له‌یه‌ک جیاده‌بنه‌وه‌و په‌رته‌وازه دهبن ﴿٢٥﴾ نئجا نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه‌و کرده‌وه چاکه‌کانیان کردوون، نه‌وانه له‌نیو‌باغ و گونزارداد شادمان ده‌کرتین ﴿٢٦﴾ به‌لأم نه‌وانه‌ی بیروا بوون و، نیشانه‌کانی تیمه‌و دیداری مه‌نزلگای کۆتاییان به‌درو داناون، نا نه‌وانه له‌سزاو نازاردا ناماده‌کراون و نیشته‌جین ﴿٢٧﴾ ده‌جا پاکیی بو‌خوا، کاتیک تیواره‌تان لئ‌دادی و، کاتیک به‌یانیی ده‌که‌نه‌وه ﴿٢٧﴾ هه‌روه‌ها ستایش‌ش هه‌ر شایسته‌ی ویه، له‌ناسمانه‌کان و زه‌وییدا، له‌شه‌وگارداد کاتیک نیوه‌پوتان لئ‌دادی ﴿٢٨﴾ خوا زیندوو له‌مردوو ده‌ردیتن و،

مردوو له زىندوو پەيدا دەكات و، سەرزەمىنىش (دواى وشك ھەلگەران) و مردنى دەژىھەنتتەو، ھەر بەو شىۋەيەش (له قىامەتدا له زەوى) دەھىترىنەو دەرى ﴿١٩﴾ ھەرودھا له بەلگەو نىشانەكانى (خاۋەندارىتىيى) وى، ئەوئەيە كە (سەرەتا) له گل دروستى كىردوون، دوايى ئىۋە كىت و پىر (بە شىۋەيەكى سەرسوپرەھىنەر) دەبنە مرۇف و (بە زەوييدا) بلاۋدەبنەو! ﴿٢٠﴾ ھەرودھا له نىشانەكانى (پەرودەدگار ئىتى خوا) ئەوئەيە، كە له خۇتان ھاوسەرانىكى بۆرەخساندوون، تاكو ھۆگرىان بن و خۇشەويستىي و بەزەيى خستۆتە ئىۋانتانەو، بىگومان لەوودا نىشانە ھەن بۆ كۆمەلئىك بىر بگەنەو ﴿٢١﴾ ھەرودھا له نىشانەكانى (مشوورخۇرىي خوا) دروستكىردنى ئاسمانەكان و زەوى و، جىاوازيى زمانەكان و پەنگەكانتەنە، بە دۇنيايى لەوودا نىشانە ھەن بۆ زانايان ﴿٢٢﴾ ھەرودھا له نىشانەكانى (مىپەرەبانىي خوا) خەوتتەنە بە شەوو پۆژ (و كاسىيى كىردن) و خواستنى (بژىو) تانە له بەخششى (خوا)، بە دۇنيايى لەوودا نىشانە ھەن، بۆ كۆمەلئىك بىستىن ﴿٢٣﴾ ھەرودھا له نىشانەكانى (بالا دەستىي خوا) ئەوئەيە كە برووسكەتان پىشان دەتات، مايەي ترس و ئومىدىستانەو، لەسەرئۆە ئاۋىك دادەبەزىتىن، زەوى دواى مردنى پى دەژىھەنتتەو، بىگومان لەوودا نىشانە ھەن، بۆ كۆمەلئىك بىفامن ﴿٢٤﴾ ھەرودھا له نىشانەكانى (زانايى و توانايى خوا) ئەوئەيە كە ئاسمان و زەوى، بە فەرمانى وى راۋەستاون، ئىجا ھەر كات لە زەويىشەوود بانگىكى تايبەتى كىردن، كىت و پىر (له زەوى) دىتە دەرى ﴿٢٥﴾ ھەر كەسىش كە له ئاسمانەكان و زەويىدايە، ھى وىو، ھەموويان بۆيى ملكەچن ﴿٢٦﴾ تەنيا ئەويش دروستكراو دىتتە دى، دوايى (پاش نەھىشتى) دەيگىرپتەو، پىيى ئاسانترىشە (له دروستكىردنى) و ەسفى ھەرە بەرزى ھەيە، له ئاسمانەكان و زەويىداو، ئەو زالى كارزانە ﴿٢٧﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(يُبْلِسُ): (أَيُّ يَنْتَسُوهُ، أَوْ يَسْكُتُوا)، (إِبْلَاس) هه م به مانای نا ئومید بوون، هه م به مانای بِن دهنگ بوون دئی، ده گوتری: (الْإِبْلَاسُ: الخُرْزُ الشَّدِيدُ مِنْ شِدَّةِ الْيَاسِ)، (إِبْلَاس) بریتیه له دل ته نگیه کی زور له زور نا ئومیدیدا، که نینسان زور دلته ننگ ببی، ده گوتری: (أَبْلَسَ فُلَانٌ إِذَا سَكَتَ)، که سیک که بیده ننگ ده بی و، له بِن هیوایی دا هیچ قسه ناکات، ئه وهش پئی ده گوتری: (أَبْلَسَ)، که چاوه گه کی (إِبْلَاس) ه، هه ندیک گوتوو یانه: (إِبْلِيس) یش، له وه وه هاتوه، که له به زه بی خوا نا ئومید بووه.

(رَوْضَةٍ): (رَوْضَةٌ) به (رِيَّاض) کۆده کریته وه، (رِيَّاضُ الْجَنَّةِ: مَخَاسِنُهَا وَمَلَأُهَا)، (رِيَّاضُ الْجَنَّةِ) شوینه خو شه کانی به هه شت و شوینه پر له زه ته کانی به هه شتن، (الرَّوْضَةُ: مُسْتَنْقَعُ الْمَاءِ وَالْخُضْرَةِ)، شویتیکه که ناودار بِن و، سه وزایی لی بِن، ده لیم: له راستیدا (رَوْضَةٌ)، به مانای باغ و بیستان و گول و گولزار دئی.

(يُحْبَرُونَ): دلخوش دهبن، تا کو شوینه واری نازو نبعمهت له سه ریان دهرده که وی، (يَفْرَحُونَ حَتَّى يَظْهَرَ عَلَيْهِمْ جِبَارٌ نَعِيمِهِمْ، الْجِبْرُ وَالْعَبْرُ: الْأَكْرُ الْمُسْتَحْسَنُ)، وشه ی (جِبْر و حَبْر) به شوینه واری جوان و چاک و په سه ند ده گوتری، (جِبْر و حَبْر) به زاناش ده گوترین، بابای زانای خاوه ن کتیبان، له بهر نه وهی ئه ویش زانیاریه که ی لی دهرده که وی و جوانی ده کات.

(لَتَسْكُنُوا إِلَيْهَا): تا کو به هویه وه هۆگریان بن و ئارامیتان بو بِن و، نۆخرنتان بو بِن، (السُّكُونُ: ثُبُوثُ الشَّيْءِ بَعْدَ تَحَرُّكِهِ)، (سُكُون): بریتیه له چه سپاندن و سه قامگیربوونی شتیک، دوا ی جوو له جوو لی.

(الْبُرْقِ): (لَمَعَانُ السَّحَابِ)، دره‌وشانه‌وهی هه‌ور، تیمه بره‌وسکه‌ی پی ده‌لین، هه‌روه‌ک ده‌نگه‌که‌ی که (رَغْد)ه، که تیمه هه‌وره تریشقه‌ی پی ده‌لین، به‌لام تیشکه‌که‌ی (بُرْقِ)ی پی‌ده‌گوتری: بره‌وسکه.

(فَنُنُونَ): واته: ملکه‌چن، (الْقُنُوتُ: لُزُومُ الطَّاعَةِ مَعَ الْخُضُوعِ)، (قنوت): بریتیه له فرمانبه‌ریی له‌گه‌ل ملکه‌چی، واته: فرمانبه‌ریی ره‌اله‌تیی و ملکه‌چی ده‌روه‌ویی.

(الْمَثَلُ): (أَيُّ: الوَصْفُ) وه‌سف، سیفه‌ت، (وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى) واته: سیفه‌تی هه‌ره به‌رز هی خواجه علیه السلام، هه‌ر ناوو هه‌ر سیفه‌تیکی هه‌ره به‌رز هه‌یه، تایبه‌ته به‌خواه.

(الْمَثَلُ: عِبَارَةٌ عَنْ قَوْلٍ فِي شَيْءٍ يُشْبَهُ قَوْلًا فِي شَيْءٍ آخَرَ، بَيْنَهُمَا مِثَابَةٌ لِيُبَيِّنَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ نَعْوَى: الضَّيْفَ ضَيْعَتِ اللَّبْنِ: أَهْمَلْتِ وَفَّتِ الْإِمْكَانَ أَمْرِكِ)، که خوا علیه السلام ده‌فره‌موی: (وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى) مانای: سیفه‌تی هه‌ره به‌رز هی خواجه (مَثَلُ) بریتیه له قسه‌یه که له باره‌ی شتیکه‌وه که بشوبه‌یته قسه‌یه که له باره‌ی شتیکی دیکه‌وه له نیواناندا ویکچوون هه‌بی، تاکو به‌کیکیان نه‌وی دیکه‌روهون بکانه‌وه، بو‌وینه که گوترا: (الضَّيْفَ ضَيْعَتِ اللَّبْنِ)، له هاوینتی دا شیره‌که‌ت زا‌یه کرد، مه‌به‌ست پی‌تی نه‌وه‌یه: له کاتیکدا که بو‌ت ده‌گونجا، کارنک بکه‌ی، نه‌تکرد، که نه‌وه به‌سه‌ر هاتیکی له‌سه‌ره، به‌لام (الْمَثَلُ يُضْرَبُ وَلَا يُقَاسُ)، یانی: نه‌گه‌ر تو به‌که‌ستیک بلتی: (الضَّيْفَ ضَيْعَتِ اللَّبْنِ)، مانای نه‌وه‌نیه، که نه‌وه‌که‌سه‌ت وه‌ک نافرته‌ت داناهو، چونکه نه‌صلی په‌نده‌که له‌وه‌وه هاتوه: پیاو‌تیک داخوازیی له نافرته‌تیک کردوه، نه‌ویش شووی پی نه‌کردوه، تاماده نه‌بووه هاوسه‌رگریی له‌گه‌ل بکات، دوایی نافرته‌ته‌که شووی کردوه، به‌لام ناتاج بووه، چوته به‌رده‌م مائی کابرای که هه‌بوو بووه، داوای یارمه‌تیی لی‌کردوه، نه‌ویش پی‌تی گوتوه: (الضَّيْفَ ضَيْعَتِ اللَّبْنِ)، واته: له هاویندا شیره‌که‌ت زا‌یه کرد، دیاره نه‌وه کاته

که داوای هاوسه‌رگیری لی کرده، هاوین بووه، یانی: نه‌گه‌ر کاتی خوئی ناماده بای هاوسه‌رگیری له‌گه‌ل مندا بکه‌ی، ئیستا پئویستی نه‌ده‌کرد بینه به‌ر ده‌رگای من، هه‌موو شتیک هی خوٓت ده‌بوو.

به‌هه‌ر حال (وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى)، یانی: سیفه‌تی هه‌ره به‌رزو، ناوی هه‌ره به‌رزو، حالی هه‌ره به‌رز له‌ناسمانه‌کان و زه‌ویدا هی خوای په‌روه‌دگاره، واته: هیچ شتیک نه‌له‌ناسمانه‌کان و زه‌ویدا بشوبه‌پته خوای په‌روه‌دگاره‌وه، یاخود هاوتای خوا ﷺ بی.

مانای گشتیی نایه‌ته‌کان

خوا ﷺ دوی ده (۱۰) نایه‌تی رابردوو، نه‌مجار پیناسه‌ی خوئی ده‌کات، به‌لأم ٓیکه‌ه‌لکیش له‌گه‌ل باسی رۆژی دوایی و دیداری خوئی دا و، له‌م سووره‌ته موباره‌که‌دا چوار جار، خوا ﷺ وشه‌ی (الله) له‌سه‌ره‌تای نایه‌ت دا دووباره ده‌کاته‌وه:

۱- ﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ (۱۱)

۲- ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾ (۱۰)

۳- ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ﴾ (۱۸)

۴- ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ﴾ (۵۴)

له‌هه‌ر کام له‌و چوار جارده‌دا، که خوا ناوی خوئی ده‌خاته سه‌ره‌تای رسته‌که‌وه، باسی کۆمه‌لێک کاروبارو، کۆمه‌لێک له‌سیفه‌ته‌کان و، کۆمه‌لێک له‌حاله‌کانی خوئی ده‌کات، بۆ نه‌وه‌ی له‌میانی نه‌وه‌دا خوئی به‌بنده‌کانی بناستین، که نه‌و خوايه‌ی، پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) داوا ده‌که‌ن مروّفه‌کان بیبه‌رستن، کینه‌و کاره‌کانی چین و سیفه‌ته‌کانی چۆنن و ناوه‌کانی چین؟

لیرده ده‌فهرموی: ﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۲﴾﴾، خوا
 و ده‌بیتته دی، له نه‌بوونه‌وه په‌یدای ده‌کات، ﴿ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾، دوی نه‌وه‌ش که
 ده‌یفه‌وتینن و لایده‌بات، جارنکی دیکه ده‌یگنرته‌وه، بو‌وتنه: مروّقه‌کان پینش
 دروستیان ده‌کات له نه‌بوون، دوی‌ی که ده‌یانمرنن، دووباره زیندوویمان ده‌کاته‌وه
 ده‌یانگنرته‌وه، که همه‌یشه نه‌م دروستکردن و دووباره دروستکردنه‌وه به‌رده‌وامه،
 وه‌ک جاری دیکه‌ش گوتوومانه: له هر چرکه‌به‌کدا به‌مه‌زنده، سه‌دو بیست و پینج
 ملیون (۱۲۵,۰۰۰,۰۰۰) خانه له جه‌سته‌ی مروّقا ده‌مری و، سه‌دو بیست و پینج
 ملیون (۱۲۵,۰۰۰,۰۰۰) خانه‌ی دیکه‌ش شو‌تینان ده‌گرنه‌وه، که‌وا‌ته: نه‌م هینانه‌دی
 (خلق) و دووباره دروستکردنه‌وه (إِعَادَةُ الْخَلْقِ)ه، به‌رده‌وام له جه‌سته‌ی مروّقا
 هه‌یه، به‌نسبت ژاندارانشه‌وه به‌گشتی هه‌روایه، ﴿ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾،
 دوی‌یش بو‌لای وی ده‌گنردرنه‌وه، بو‌سزاو پادا‌شت.

﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۱۳﴾﴾، نه‌و روزه‌ش که ناخیر زه‌مان
 (ساعة) هه‌لده‌ستن، تاوانباره‌کان نا‌نومیدو بی‌ده‌نگ ده‌بن، (نَقُومُ)، یانی:
 هه‌لده‌ستن، راست ده‌بیتته‌وه، (ساعة) به‌زوری له قورئاندا به‌مانای: کاتی
 تیک‌چوونی که‌ردوون دئی، واته: ناخیر زه‌مان، به‌لام له هه‌ندیک شو‌ندا به
 مانای روزه‌ی دوی دئی، به‌گشتی یان به‌مانای قیامه‌تیش دئی، نه‌گه‌رنا قیامه‌ت
 به‌مانای هه‌لسان و زیندوو کرانه‌وه دئی، به‌لام جاری واش هه‌یه (ساعة) له
 جیاتی قیامه‌ت دئی، که نیرده‌کئی له‌و جارانه‌یه، ﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُبْلِسُ
 الْمُجْرِمُونَ﴾، نه‌و روزه‌ی که (ساعة) دئی تاوانباره‌کان نا‌نومیدو بی‌ده‌نگ ده‌بن،
 که به‌ته‌تکید مه‌به‌ست پتی هه‌لسان و زیندوو بوونه‌وه‌یه، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ
 شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءٌ﴾، هه‌روه‌ها له هاوبه‌شه‌کانیاندا که پیتان وابوو، هاوبه‌شیان
 و، ده‌یانکردنه‌ هاوبه‌ش له به‌ندابه‌تیی کردندا، به‌شیک له به‌ندابه‌تیشیان بو
 نه‌وان ده‌کرد، له نیتو نه‌واندا هیچ تکا کاریان نه‌بوون، ﴿وَكَأَنَّهُمْ بِشُرَكَائِهِمْ

كَفَرِيكَ ﴿١٣﴾، به هاوبه شهه كانيان بيپروابوون، يانى: به خيان له بهردا دپږن و حاشايان ليكردن، گوتيان: ټيوه هاوبه شى خوا نه بوون و، راست نه بوو كه ټيمه ټيوه مان به هاوبه شى خوا له په رستندا، دانا بوو.

﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُؤْمِدُ بِفَرَقُونَ﴾ ﴿١٤﴾، نهو روژه كه (سَاعَةَ) دى، واته: قيامت دى، نهو كاته دى، كه مروقه كان تييدا زيندوو ده كړينه وهو هه لده ستمپږينه وه، لهو روژه دا ده پږژتن، (سَاعَةَ)، يانى: كاتيكي ديار بيكراو، روژى نهو كاته ديار بيكراو دى، كه مروقه كان تييدا هه لده ستمپږينه وه، زيندوو ده كړينه وه بو سزاو پاداشت، ﴿يَوْمِذٍ بِفَرَقُونَ﴾، لهو روژه دا ليك بلاو ده بن و، ده پږژتن و، پوئين ده كړتن.

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُحْبَرُونَ﴾ ﴿١٥﴾، تنجا هه رچى نه وانه ن كه پرويان هيناوهو، كرده وه باشه كانيان نه نجام داو، نا نه وانه له نيو باغ و بيستان و گول و گولزاردا دلخوش ده كړتن و، شوته وارى دلخوشى و شادمانيه كه له رووخسارباندا دياره، ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ﴾، به لام نه وانه ي كه بيپروا بوون و نايه ته كانى ټيمه و، ديدارى ټيمه يان به درو داناوه، نا نه وانه له نيو نازارو سزادا ناماده ده كړتن، وه كه چوون پو ليس به دواى كه سيكدا ده گه رى، ده يگرى وده يهينى، نه وانه ش ناوا ده هينرين بو نيو سزا، چونكه نه گه ر به خوشى خويان هاتبان، خويان ده هاتن، به لام دياره نه وانه هينراون، په پنجهك دراون و ده ستمگيركراون و، به ناچارى په لكيش كراون بو لاي سزاي خوا.

﴿فَسَبِّحْنَا اللَّهَ حِينَ نُسُوتُ وَحِينَ تَصْحَوْنَ﴾ ﴿١٦﴾، تنجا پاكى بو خوا، يان: خوا به پاك بگرن، يان خوا پاك و بيگه رده، له كاتيكد كه ده چنه نيو ټيواره وهو، له كاتيكد كه ده چنه نيو به يانيه وه (ټيواران و به يانيان)، يا خود له ټيواره وه تاكو به يانيى، هه روه ها له به يانيى تاكو ټيواره، ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، ستايش هه ر بو نه وه له ناسمانه كان و زو وييدا، ﴿وَعَشِيًّا

وَمِنْ تَطْهَرُونَ ﴿١٧﴾، ههروه‌ها له شه‌واندا (عَشِيَّةً)، له دواى نوژی تیواره (نوژی عه‌سر) هوه، ینی ده‌گوتری (عَشِيَّةً)، ﴿وَمِنْ تَطْهَرُونَ﴾، ههروه‌ها له کاتیکدا ده‌چنه تیو نیوه‌پۆیه‌وهو، له کاتی نیوه‌پۆشدا، واته: له هه‌موو کاته‌کاندا، پاکیی بو‌ خواو، ستایش بو‌ خواو، له هه‌موو شوینه‌کاندا که ناسمانه‌کان و زه‌ویین.

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ﴾، (خوا) زیندوو له مردوو ده‌ردینتی و، مردووش له زیندوو ده‌ردینتی، ﴿وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾، زه‌ویش دواى نه‌وهی مردوه، ده‌ردینتیه‌وهو زیندوو ده‌کاته‌وه، مه‌به‌ست له مردنی زه‌وی، نه‌وه‌یه که پووبه‌ری زه‌وی که پیشتر گژوگیای لی بووهو، ده‌غل و دانسی لی بووهو، کشتوکالی لی بووه، کاتیک دی، هه‌مووی زه‌رد هه‌لده‌گه‌پتی، دواپی وشک هه‌لده‌گه‌پتی و، با وه‌ک که‌په‌گه‌ل پای ده‌دات و، زه‌ویه‌که سوورو سه‌قه‌تاله ده‌بیته‌وهو هیچی لی نامینتی، هیچ نیشانه‌ی ژیان و سه‌وزایی لی نامینتی، مه‌به‌ست له مردنه‌که نه‌وه‌یه، ﴿وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾، دواى نه‌وهی نه‌و زه‌ویه مردوه، زیندوو ده‌کاته‌وهو، دووباره ژیان له‌و سه‌ر زه‌ویه، سه‌ر ده‌ردینتیه‌وه له که‌شی به‌هاراندا، ﴿وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ﴾، تیوه‌ش هه‌ر به‌و شیوه‌یه ده‌رده‌هینرنه‌وه له زه‌وی، وه‌ک چۆن تیوه سالانه زه‌وی ده‌بینن، وشک و قاقرو بئ کشتوکال سوورو سه‌قه‌تاله، ده‌بیته‌وهو، گیابه‌که‌ی له‌سه‌ر پشتیه‌تی و، ده‌غل و دانه‌که‌ی هه‌ر هه‌مووی ده‌رویته‌وه، یاخود ده‌بیته‌ پووش و په‌لاش، به‌لام سالی دواپی جاریکی دیکه سه‌ر زه‌وی ده‌پازیته‌وه، تیوه‌ش هه‌ر به‌و شیوه‌یه، بیستا له‌سه‌ر زه‌ویین، نجا دواى نه‌وهی ده‌مرن و ده‌نیزین و ده‌بنه‌وه به‌ خاک، هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ی نه‌و پووه‌که، ده‌رده‌هینرنه‌وه له زه‌وی.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾، هه‌روه‌ها له نیشانه‌کانی خوا ﴿﴾، واته: نیشانه‌کانی به‌ده‌بیته‌رایه‌تیی و په‌روه‌ر‌دگاره‌تیی و مشوور‌خۆریه‌تیی وی و، له نیشانه‌کانی بالاده‌ستیی خواو، زانایی خواو، میهره‌بانیی خواو، کاربه‌جینی خوا، ﴿أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾، نه‌وه‌یه که تیوه‌ی له گل دروست کردوه، ﴿ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ﴾

تَنْشُرُونَ ﴿١٦﴾، دوايي ټيوه ګټه و پرې ده بڼه به شه رڼک و بلاوده بڼه وه، نجا له ګله وه تاکو به شه، خوا ﷻ قوناغه کاني هم موويان هه لېواړدوون و باسي نه کړدوون، تاکو دهرکه وي که سهره تاي ټيمه ګله و، کو تايه که مان نه وديه که ده بڼه به شه رڼک، مروفتيکي پرې به کراس و، به زويدا بلاو ده بڼه وه!

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾، هه روه ها له نيشانه کاني خوا، نه وديه که له خوتان هاوسه ري بو دروست کړدوون، نجا نه مه نه گهر دوڼدراوه کان (مخاطبين) پياوان بن، واته: نافرته تاني بو دروست کړدوون و، نه گهر دوڼدراوه کان نافرته تان بن، واته: پياواني بو دروست کړدوون، ﴿لِتَكُونُوا لِيَهَا﴾، تاکو هوگريان بن و نارامبي و نوخزنتان بويي و، دلتنان دابمرکت و، هه ست به ناسووده يي بکن، ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾، له نيوانتندا خو شه ويستي و به زه يي داناهه، هه م يه کديتان خو شه ده وي و به ره و يه که په لکتش ده کړين، هه م به زه ييتان به رانبر به يه که ده بي، نه گهر به راستي زن و ميږدي يه کدي بن و، له سره بناغه يه کي راست و دروست، نه و هاوسه رگيري به تان پيک هيتابي.

هه لېه ته لېره دا وه که ته فسيري سوږه تي (النساء) يش دا، باسما ن کړدوه، که ده فهرموي: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾، له نيشانه کاني خوا نه وديه که له خوتان هاوسه رانتاني بو دروست کړدوون، واته: له جينسي خوتان وله شيوه ي خوتان، که واته: که ده فهرموي: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَنْفَعُوا رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ ﴿١٧﴾ النساء، واته: نه ي خه لکينه! پاريز له و په روه رډگار تان بکن، که ټيوه ي له يه که نه فس هيتاوه ته دي و، هاوسه رده کشي هه ر له خو ي هيتاوه ته دي، نا نه وه به لگه نيه له سره نه ودي هه ووا له نادم جيا بو ته وه و، له په راسووي نادم دروست بووه، نه وه له په يمان ي کو ندا هاتوه و له راستييدا قورن تان وا نافرتموي، نجا نه گهر هه ووا له نادم جيا بو ويته وه، به پتي نه و ټايه ته ي سوږه تي (النساء)، به پتي نه م ټايه تي سوږه تي (الروم) يش، ده بي هه موو ښه کان له ميږده کانيان جيا بو بڼه وه، يان هه موو ميږده کان

له ژنه گانیان جیا بووبنه وه! که به ته نکید وانیه، به لکو هم نه وهی سوورتهی (النساء) و، هم نه وهی ئیره ش مه بهستی نه وهیه، که ژنیش دروستبووه له هه مان جوړه نه فس که پیاوی لی دروستبووه، پیاویش له هه مان جوړه نه فسه، که ژنی لی دروست بووه، یانی: له پروی نه فس و سروشتهوه، یه ک نه فس و سروشتیان ههیه، یه ک شیوه پیکهاته بیان ههیه.

له هه ندیك له فه رمایشتاندا پیغه مبه ر ﷺ ناموژگاریی پیاوان ده کات، که له گه ل ه اوسه ره گانیان باش بن و، باسی نه وه ده کات که نافرته له شیوهی په راسوودا دروستبووه، بوؤینه ده فه رموی: (الْمَرْأَةُ كَالضَّلْعِ، إِنْ أَقْمَتَهَا كَسَرْتَهَا، وَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا، اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَفِيهَا عَوْجٌ) (أخرجه البخاري: ٤٨٨٩، ومسلم: ٥٩).

واته: نه بوو هوریه ربه ﷻ ده لئ: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمویه تی: نافرته وه ک په راسوویه، نه گه ر راستیکه یه وه ده یشکینی، نه گه ر به ره ه شی لیه ر بگری به لاریی لیی به ره مه ند ده بی، نجا له هه ندی شوئتان ده فه رموی: (خُلِقَتْ الْمَرْأَةُ مِنْ ضَلْعٍ)، واته: له په راسو دروست بووه، یانی: له شیوهی په راسوودا دروست بووه، چونکه فه رمووده که ی دیکه ده فه رموی: (كَالضَّلْعِ) وه ک په راسوو وایه، نجا نه وه ش که ده فه رموی: نافرته له په راسوو دروستبووه، واته: له شیوهی په راسوودا دروستبووه، شیوهی په راسوو چیه؟

تینسان بیست و چوار (٢٤) په راسووی هه ن، که دوازه له ولوو دوازه ش له ولا (له لای راست و چه پ)، قه فه سه ی سینگیان دروستکرده، نه وه قه فه سه ی سینگه ش جه رگ و دل و سپه لاک و سپل و نه وانه ی هه موویان گرتونه خوئی، په راسووه کان به هوئی لاریانه وه، توانیویانه ده فه ی سینگ دروست بکه ن، نه گه ر لار نه بوونایه و راست بوونایه، به که لک نه ده هاتن، نافرته یش له چاوی پیاودا لاریه کی تیدایه، نه ویش نه وهیه که عاتیفه و سوژی زاله به سه ر عه قلیدا، به لأم به هوئی نه و لاریه وه که له چاوی پیاودا وایه، نه گه رنا نافرته له

خودی خۆیدا لار نیه، خۆای په روودرگار له بهر نهوهی ئهركی دایکایه تیی و، به خۆکردنی مندال و، مندال بوونی به نافرته سپاردوه، وهك شتیکی سروشتیی که هه موو پیاوی دنیا، ناتوان مندالئیکیان بێن، نهوه ئهركتیکی سروشتیی و زگماکی نافرته تانه، تنجا خوا ﷻ نهو توانایه شی داوه به نافرته تان، که نهو ئهركه بیان پئی جیبه جئ بگری، نهویش بریتیه لهوه که شهفه فهت و بهزه بیان زیاتره له عقل و بیر کردنهوه بیان، واته: عه تف و سۆزیان بههیزتره، به لام مانای نهوه نیه که عه قلیشیان نیه، نافرته تی وا هه یه له زۆر پیاوان عاقلتره، هه رووک پیاوی وا هه یه له زۆر له نافرته تان عاتیفیتره و سۆزو هه لچوونی زیاتره، به لام به گشتیی نافرته تان، سۆزو عه تیفان تیدا به بههیزتره، هه رووک پیاوان عه قلی و هۆشیان تیدا بههیزتره، په یوه ندیی نیوان پیاوان و نافرته تان، په یوه ندیه کی ته واوکاریه، نهك که په یوه ندیه کی دژ به یه کدی بوون و مل به مله کردن له گه ل یه کدی، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾، به راستیی له وه دا نیشانه هه ن، بۆ کومه لیک بیر بکه نهوه، ئه گه ر بیر نه که نهوه له نه یینی و حکمه ته کانی خوا تینا گه ن، ته ماشا ده که ی: نافرته کۆمه لیک تایبه تمه ندیی هه ن و، پیاویش کۆمه لیک تایبه تمه ندیی هه ن، تایبه تمه ندیه کانی پیاو بۆ ئه رکه زگماک و خوارسکه کانی پیاو گونجاون و، تایبه تمه ندیه کانی نافرته تیش بۆ ئه نجامدانی ئه رکه زگماک و خوارسکه کانی خۆی گونجاون، ئه گه ر بیر لئ بکه به وه، تنجا له حکمه تی خوا تیده گه ی که بوچی خوا ﷻ نهو مه سه له به ی جووتیه تیی (زوجیه)ی داناوه، که هه م له جیهانی به شه ردا هه یه، هه م له جیهانی ژيانداراندا به هه موو جوژه کانیانه وه: نازه لآن و په ره وران و، له جیهانی پرووه که کانیش دا، به لکو نهو جووتیه ته له مادده ی بئ ژیانیشدا هه یه، گه ردیله کانیش له بارگه ی موجیب و سالیب پیک دین، ئه گه ر بیر لئ بکه به وه، تنجا حالیی ده بی که خوا ﷻ ته نیا خۆی تاکه، ﴿وَالنَّفْعِ وَالْوَتْرِ﴾ ۲ ﴿الفجر﴾، ئه گه ر هه موو دروستکراوه کان جووت (شفع) ن و، ته نیا خوا تاک (وتر) و بئ وینه یه.

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَفَ الْمَنَاطِقَ وَالزَّيْفُ ﴾، ههروهه
 له نيشانه کانی خواو (له به ديهينه رابه تیی و پهروه ردگار تیی و خواوه نندارتیی
 خوا) دروستکردنی ناسمانه کان و زهوی و جیاوازیی زمانه کانتان و په ننگه کانتانه،
 ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّعَالَمِينَ ﴾، به راستیی له وهدا نيشانه هه، بؤ زانایان، یانی:
 کهسانیک له وه تیده گهن که بزائن خوا چؤن ناسمانه کان و زهوی هیناونه دی،
 نهو که ردوونه چؤن دروستکراوه؟ پاشان له جیاوازیی زمانه کان بکؤلنه وه که
 زیاتر له چوار هه زار (۴۰۰۰) زمان له دنیا دا هه یه، دیسان جیاوازیی په ننگه کان،
 تهماشا ده که ی هیچ دوو مروؤتیک له م سهر زهوییه، وهک یهک نین، له ناده مه وه
 تاکو دوا مروؤتی هم سهر زهوییه، قهت دوو کهس وهک یهک نین ونابن، ته نانهت
 دووانه کان (توانم) یش، نهوانیش جیاوازیی ورد له نیوانیاندا ههر هه یه، نجا که
 وهک یهک نین، نهک ته نیا له پوآله تیان دا، به لکو ده نگیان، سروشتیان، جوړی
 پویشتیان، جوړی هه لسوکه وتیان، جوړی (DNA) یان، هیچیان وهک یهک نین.

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُ الْبَاطِلِ وَالنَّهَارِ ﴾، ههروهه له نيشانه کانی خوا، بریتیه
 له خهوتنتان له شهوگاردو له پوژگاردو، ﴿ وَأَيُّهَا كُمْ مِّنْ فَضْلِهِ ﴾، دیسان
 خواستنتان له به خششی خوا، واته: کارو کاسیبی و که پاننان به دواي به خششی
 خوا دا، که نهو بزویو پوژیه یه، په دای ده کهن، که ده فهرموؤی: ﴿ مَنَامُ الْبَاطِلِ
 وَالنَّهَارِ ﴾، له شوئتی دیکه دا خوا ﴿ فَرَمُوهُ تِي ﴾ له شهوگاردو ده خهون و، له
 پوژگاردو کاسیبی ده کهن، ﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ
 مُبْصِرًا ﴾ ۱۷ یونس، واته: شهوی بؤ وایکردوون، که تیتیدا بسرهون و بغهون
 و، پوژگاریشی بؤ وایکردوون تیتیدا بینن و کاسیبی بکهن، به لأم لیره که
 ههر دووکیانی پیکه وه هیناون، له بهر نه وه یه که ده گونجی مروؤف به شهویش
 کاسیبی بکات و به پوژیش بغهوی، هه نديک کهس وای بؤ هه لده سوورپی که به
 شهوی بیدار بی و کارو کاسیبی بکات، وهک کاروانچی و قاچاغچی و نهوانه ی
 کاری بارو سوار ده کهن، به پوژتی نیسراحت بکهن و پشوو بدن، یاخود زور

کەس بە شەو پاسەوان و تیشکچیهو، بە شەوی کارەکەى خۆى دەکات، بە پوژى پشوو دەدات و ئیسراحت دەکات، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾، لەو دەدا نیشانه هەن، بۆ کۆمەڵیک بیستن، واتە: هیزی بیستیان بە کاربێتن کە لە دەرەوی خۆیانەوه زانیاری وهربکرن، چ زانیاری وهحیی، چ زانیاری خەلکی دیکە لە ڕیی بیستنهوه، دەتوانن خۆیانى پێ دەوله‌مەند بکەن.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْآرْضَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾، دیسان لە نیشانه‌کانى خوا ئەوه‌یه کە برووسکەتان پێشان دەدات، هۆى ترساندن و هۆى تەماع وەبەرناوێتانه، ﴿وَيُرِيكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾، لە سەرئۆهه ئاویک دادەبەزێنێ، ﴿فِيحْيِي بِهِنَّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾، نەجای زهوی لە دواى مردنى، پێ دەژێنێته‌وه‌و زیندووی دەکات‌وه، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾، بە دلتیایه‌وه لەو دەدا نیشانه هەن، بۆ کۆمە‌لیک بفا‌من، عەقلیان بە‌کاربێتن و تیبفکرن، نیشانه‌ی زۆر دە‌بیننه‌وه‌ له‌وه‌دا: لە هه‌وره‌ تریشقه‌دا، لە برووسکە‌دا، لە دابه‌زینی ئاودا لە ناسمانه‌وه، کە لە نە‌نجامی متوربه‌بوون (تلقیح)‌ی هه‌وره‌کاندا برووسکە‌و هه‌وره‌ تریشقه‌ په‌یداده‌بن، پاشان زه‌وی چۆن زیندوو ده‌بێته‌وه‌ به‌و ئاوه‌و، چۆن زه‌وییه‌کی قاقرو دێمه‌کار، کە هه‌یچ جووره‌ جووله‌و سه‌وزایی لێ نه‌یه، دوا‌یی ته‌ماشای ده‌کە‌ی پر ده‌بێ له‌ چه‌ندان جووره‌ رووه‌ک و، پر ده‌بێ له‌ گوول و لاله‌و نه‌سرین، یاخود درک و دال و رووه‌کی جووراوجۆر، یان دانه‌وێله‌ی جووراوجۆر، یان سه‌وزه‌و ته‌په‌کارو ... هتد.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾، دیسان لە نیشانه‌کانى وی خوا ﴿﴾، ئەوه‌یه، کە ناسمان و زه‌وی به‌ فرمانی خوا رابوه‌ستن.

خوا ﴿﴾ له‌ زۆر شوێن دا ناماژه‌ی به‌وه‌ کردوه، کە ناسمانی راکرتوه، بۆوێنه‌: ﴿وَمُسِكِ السَّمَاءِ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ﴿١٥﴾ العج، خوا ناسمانی راکرتوه کە بکه‌وێته‌ سه‌ر زه‌وی، مه‌گه‌ر به‌ مۆله‌تى خۆى، هه‌یچ پارچه‌یه‌ک له‌و ناسمانه

بهر نایبته‌وه سهر زهوی، نه‌گه‌رنا هه‌موو خرۆکه‌ی زهوی ته‌نیا به‌شی نه‌وه ده‌کات، پارچه‌ نه‌ستیره‌یه‌ک، یاخود پارچه‌ خرۆکه‌یه‌کی له‌سهر بکه‌وئته‌ خوار، ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ﴾، دواپی کاتیک خوا نه‌و بانگ‌کردنه‌ی له‌ زه‌وییه‌وه بانگی کردن، ﴿إِذَا أَنْتُمْ نَخْرُجُونَ﴾، ئیوه‌ به‌کسه‌ر دینه‌ ده‌ر، واته‌: له‌ رۆژی دواپیدا، دواپی نه‌وه‌ی خوا بانگتان ده‌کات، ئیسرافیل بو‌ جاری دووهم فوو به‌ صور (که‌ره‌نا) دا ده‌کات، ئیوه‌ هه‌مووتان هه‌ر که‌سه‌ له‌ ناستی خو‌ی له‌ گۆزه‌که‌ی خو‌ی دینه‌ ده‌ر، یاخود جه‌سته‌که‌ی له‌ کوئدا بلا‌بوته‌وه، دینه‌وه‌ ده‌رو، پرووحی به‌ به‌ردا ده‌کرته‌وه.

﴿وَلَهُمْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٗ قَنُوتُونَ﴾، هه‌ر که‌سیک له‌ ناسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه، هه‌مووی هی‌ خواپه‌و، هه‌موویان بو‌ خوا ملکه‌چن.

ئهمه‌ وا پنده‌چن مه‌به‌ستی پتی فریشته‌کان بن، چونکه‌ فریشته‌کان بو‌ خوا ملکه‌چن، فه‌رمانبه‌ری خوان، نه‌گه‌ر مه‌به‌ست پتی مرو‌ف و جند و فریشته‌کانیش بن، واته‌: له‌و پرووه‌وه که‌ ناتوانن له‌ سیستمی خوا لابده‌ن، له‌و پرووه‌وه‌ش که‌ یاسا گه‌ردوونیه‌کان به‌سه‌ریاندا حاکنن، هه‌موویان ملکه‌چن بو‌ خوا.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾، خوا نه‌و زاته‌یه که‌ دروستکراو ده‌ست پنده‌کات و دواپی ده‌یگه‌رتیه‌وه، ﴿وَهُوَ أَهْوَتْ عَلَيْهِ﴾، نه‌وه له‌ لاشی ناسانتره، سیناتره بو‌ خوا، هه‌لبه‌ته‌ خوا به‌پیتی عه‌ق‌لی ئیمه‌ فه‌رمایشته‌ ده‌کات، نه‌گه‌رنا به‌ سه‌به‌ت خواوه، ئاسان و قورس نیه، ئاسان و ناسانتر نیه، هه‌مووی وه‌ک به‌که، وه‌ک ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾، ییس، واته‌: فه‌رمانی خوا نه‌گه‌ر ویستی شتی‌ک بکات، به‌س به‌فه‌رموئ: بیه، به‌کسه‌ر ده‌بن، بیگومان وشه‌ی (کن) بیه، دیسان بو‌ تیگه‌یانندی ئیمه‌یه، نه‌گه‌رنا خوا ﴿يُحْيِي﴾ نه‌و وشه‌یه به‌کارناهیتنی، یانی: وه‌ک چۆن ئیوه‌ به‌ شتی‌ک بلّین: بیه، هه‌لسه، به‌کسه‌ر نه‌و که‌سه‌ هه‌لسن، یان دابنیشه، به‌کسه‌ر دابنیشنی،

یان لاجۆ، یه کسه ر لایچن، وه ک چۆن ئیوه که فه رمانیکی وا ده که ن، شته که تان بۆ بیته دی، چهن د ئاسانه بۆ خوای پهروه ردگاریش ئاوايه، یانی: مه به ست ئه وه یه هه ر کاتیک ویستی خوا روو بکاته ئه و شته، یه کسه ر په یدا ده بن، ﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، سیفه تی هه ره به رزیش ته نیا بۆ خوايه، له ئاسمانه کان و زه ویدا، که واته: ئه و شتانه ی که ده کرینه هاوبه شی خوا، له که ل خواداو له جیا تی خوا ده په رسترین، شتی پووچن، به س خوا خاوه نی سیفه تی هه ره به رزه له ئاسمانه کان و زه ویدا، بۆیه هه ر ئه ویش شایسته ی په رستران و به ندایه تی بۆ کرانه، جگه له خۆی هه مووی دروستکراوی خوايه و به ندی خوايه، دروستکراوی خوايه، ئه گه ر خاوه نی ئیراده و شعور و هه ست نه بن، دروستکراوو به ندی خوان، ئه گه ر خاوه نی ئیراده و هه ست و شعور بن، وه ک فریشته کان و مروّفه کان و جنده کان، ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾، هه ر خواش ﴿يَعْلَمُ﴾ زالی کاربه جییه، زال و بالاده سته و، کاربه جیشه کاره کانی هه مووی له شوینی خۆیان دان.

مه‌سه‌له گرنه‌گان

مه‌سه‌له‌ی به‌که‌م:

هاتنی رۆژی دواپی مسۆگه‌ره‌و، له‌ کاتی هاتنی قیامت دا، تاوانباران بی ده‌نگ و ناو‌مید ده‌بن، حاشا له‌ هاوبه‌شه‌کانیان ده‌که‌ن و، له‌و رۆژه‌دا خه‌نک له‌ یه‌که‌ جیاده‌کرنه‌وه‌و په‌رته‌وازه‌ ده‌بن، بروادارانی چاکه‌کار له‌ به‌هه‌شت داو، بی‌روایانی به‌ درۆدانه‌ری نیشانه‌کانی خواو دیداره‌که‌ی، له‌ نازاری دۆزه‌خدا ناماده‌ ده‌کرتین:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةِ يُبْلِئُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةِ يُؤْمِدُ يُفْرَقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ﴿١٦﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌تانه، له‌ هه‌شت بره‌گا‌دا:

(١) ﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾، خوا **دروست‌کراو ده‌ست پنده‌کات**، له‌ سه‌ره‌تاوه‌ ده‌به‌یئینه‌ دی، دوا‌ی ده‌یگرتنه‌وه‌ پ‌شتریش گوتمان: له‌م سووره‌ته‌دا جوار جار‌ان وشه‌ی (الله) کراوه‌ به‌ سه‌ره‌تای رسته، نه‌مه‌ شو‌نیک‌یانه، شو‌نی دووه‌میان: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾ (١٠)، شو‌نی سته‌م: ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ﴾ (١٤)، شو‌نی چواره‌م: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ﴾ (٥١)، که‌ مه‌به‌ست پ‌یان ن‌سپاتی به‌کایی خواجه‌ له‌ په‌روه‌ردگار بوون و، به‌ده‌یئنه‌ر بوون و، په‌رستران و به‌ندایه‌تی پۆ کراندا.

(۲) ﴿ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، دواى نه وهى که فهو تاندينشنى جار تىكى دیکه ده تانگير پته وه، (تُرْجَعُونَ)، خوتندراو يشه ته وه: (تُرْجَعُونَ)، بۆ لای وى ده گيرد رینه وه به شتودى ناديار، به لأم (تُرْجَعُونَ)، به شتودى حالته تى دوتراو (مُخَاطَب) ه.

(۳) ﴿وَبَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴾، نهو روزه که (ساعة) هه لده ستى، قيامت هه لده ستى، قيامت راده بى، نهو کاته دى که مروقه کان تبيدا زيندوو ده گرينه وه، تاوانباران به خه فه تباريه وه نا توميد ده بن.

﴿يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴾، تاوانباران نا توميد ده بن، خه فه تبار ده بن، زور دل داگير او ده بن، پاشان بى ده نگ ده بن، چونکه: (الْإِنْسَانُ: سُكُوتٌ بِحَيْرَةٍ)، يان (سُكُونٌ بِحَيْرَةٍ)، بى ده نگیى، يا خود بى جموجوئى به سه رسامى و به سه راسيمه ييه وه.

(۴) ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءٌ﴾، له نيو هاوبه شه كانياندا تكاكار يان نه بوون، وهك خه يال يان ده كرد، نه وه خه يال پلاويك بوو، پتيان وابوو نه وانهى ده يانكهن به هاوبه شى خوا، له روزه دواييدا، تكاو ره جايان بۆ ده كهن، له لای خوا، وهك يه كيك له وانهى که به هه له له ته صه ووف حالى بووه، نه گه رنا ته صه ووف و ته زكيه ي راسته فينه لايه نيكي ره سونه له نيسلامدا، که مسولمانان په روه رده ده كات له روى نيماني و، روه وحي و، ره وشت و ناكاره وه، نجا يه كيك له وانه که به هه له حالى بووه، به هه له بهو رپيه دا رويشته وه، به شيخه كهى خوى ده لى:

بۆيه له دنيا ده ستم گر وه تو

تاكو له قيامت نه بم ره نجه رۆ

يانى: له دنيا دا ده ستى به شيخه كه به وه گرتوه، تاكو له قيامت شه فاعه تى بۆ بکات، له راستييدا پتغه مبه ران و شه هيدان و راستان و صالحان و، ههر كه سه له فه دهر خوى، تكاو شه فاعه ت ده كات، به لأم ده بى ده ست به خوا بگري و، به رپى خوا دا برۆ و، به ندابه تى خوت بۆ خوا ساغ بکه يه وه، هيچ چاوه روانيه كت له جگه له خوا نه بى، له و شتانه دا که ته نيا به خوا ده گرين: شيفا هيتانه و،

سرخستنهو، ژیر خستنه، هه ر شتیک لهو ئیش و کارانهی که تنیا به خوا **وَ** ده کرین، داواکردن و چاوه روانیی کردنیان له غهیری خوا، به شیرک و هاوبهش بو خوا دانان له قه لَم ده درئی، نجا ده فهرمویی: له نیو هاوبه شه کانیاندا که له لای وان هاوبه شی خوا بوون، نهک له واقعدا، شه فاعهت کارو نکا کاریان نه بوون.

5- ﴿وَكَانُوا يُشْرِكُ بِهِمْ كُفْرِيكَ﴾، لهوئی به هاوبه شه کانیاان بیروا بوون، واته: نکوویی ده کن، له وهی که سه ره رشتییان کردبن و، دۆستایه تییان کردبن، حاشایان لی ده کهن و، لییان پشت پهل دهن، پییان وابه که بهو شیوهیه ده رباز دهن، له وهی که له دنیا دا دوايان کهوتوون و په رستوویانن و له جیاتی خوا به شیک له به ندایه تی، یاخود زۆر تیک له به ندایه تییان بو ته رخا ن کردوون.

6- ﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ﴾، نهو پۆژه شه که کاتی دیار بیگراو (ساعة) دی، و پۆژی قیامهت دی، پۆژی سزاو پاداشت و لیپرسینه وه دی، لهو پۆژه دا مروّفه کان په رته وازه دهن و، لیک بلاو دهن.

نجا خوا **وَ** روونی ده کاته وهو چۆن په رته وازه دهن:

7- ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ﴾، نه مه روونکردنه وهی وشه ی: ﴿يَتَفَرَّقُونَ﴾، ناوا لیک بلاو دهن: نه وانه ی پروایان هیناوه و، کرده وه باشه کانیاان نه نجام داو، نه وانه له نیو باغ و بیستان و گوّل و گولزارد، دلخۆش ده کرین، شادمان ده کرین، ﴿فَهُمْ فِي الرَّيْحَانِ وَالنَّبَاتِ الْمُلْتَفَةِ، وَبَيْنَ أَنْوَاعِ الزُّهْرِ فِي الْجَنّاتِ يُسْرُونَ﴾، له نیو گوّل و گولزارو رووه که لیک نالاره کان و هه موو جوّره کانی گولدا، له نیو باغه کانا، دلخۆش ده کرین.

﴿يُحْبَرُونَ﴾، (آی: يُسْرُونَ، يُكْرَمُونَ، يُلَذَّذُونَ بِالسَّمَاعِ وَالْغَنَاءِ، يُتَعَمَّرُونَ)، زانایان به هه موو نهو وشانه لیکیا نداوه ته وه: ﴿يُحْبَرُونَ﴾، دلخۆش ده کرین، پزیریان لی ده گیروی، ده کرینه خاوهن له ززهت و، چیژ وهرده گرن، به گوژیایی و قسه ی خویش و، نازو نیعمه تیان پیشک شه ده کری.

۸- ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ﴾
 به لأم نهوانه‌ی که بیبروا بوون، بیبروا بوون به پیغمبران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، به کتیبه‌کانی خواو به پوژی دوابی، ههروه‌ها نایه‌ته‌کانی تیمه‌و، دیداری پوژی دوابیان به درو داناهو، نا نهوانه له سزاو نازاردا ناماده ده‌کرین.

وشه‌ی: ﴿مُحْضَرُونَ﴾، دوو واتای هه‌ن:

۱- (مُحْضَرٌ: أَي حَاضِرٌ بِحَيْثُ لَا يَغِيبُ عَنْهُ)، واته: ناماده‌یه‌و، لهو سزاو نازاره ناچیته ده‌ری.
 ۲- (مُحْضَرُونَ: مَا بِيْهِمْ، وَمُحْضَرٌ لَا يُقَالُ إِلَّا فِي الشَّرِّ)، واته: ده‌هتیرین و، په‌لکیش ده‌کرین، چونکه (مُحْضَرٌ)، ته‌نیا له خراپه‌دا به‌کارده‌هتیرئ، چونکه مروقیك بو چاکه بو خوی ده‌چئ، به‌لأم بو سزاو ناخوشی و بو خراپه، ده‌بئ په‌لکیش بکری و، په‌پیچه‌ک بدرئ و، به‌توبزی بهتیرئ، نهوانه‌ی بیبروا بوون و، نایه‌ته‌کانی تیمه‌یان به درو داناهو، دیداری پوژی دوابیان به درو داناهو، نا نهوانه له سزادا ناماده ده‌کرین و په‌لکیش ده‌کرین.

خوا به لوتف و که‌په‌می خوی، تیمه لهو که‌سانه بگتیرئ که به هوی نیمان و کرده‌وی باشه‌وه، باغ و گول و گولزاره‌کانی به‌هشتمان به‌قسمت ده‌بن، دلخوشی و شادمانی نه‌وئمان به‌قسمت ده‌بن، که هه‌ر دلخوشی و شادمانی نه‌وی، نه‌و دلخوشی و شادمانی‌یه‌ه، که هه‌رگیز ناخوشی به‌دوادا نایه‌ته‌وه، خوا بمانپاریزی له‌وه‌ی که به هوی کوفرو به درو دانانی نایه‌ته‌کانی خواو دیداری خواوه، په‌لکیش بکرین به‌ره‌و سزاو نازارو جه‌زبه‌ی خوا، که له‌وی خه‌م و مه‌ینه‌تیبه‌ک به‌سه‌ر نه‌و که‌سانه دادئ، هه‌رگیز له کولیان نایته‌وه، خوا به لوتف و که‌په‌می خوی سه‌ره‌نجاممان خیر بکات.

مهسهلهی دووهم:

زگماک و عهقلی ساغ، به پاکگرتن و ستایشکردنی خوا له هه موو کاته کاند، پتیویست ده کهن: تیواران و به یانیان، نیوه پویان و شه وان، ههروه ها له هه موو شوینه کاند: ناسمانه کان و زوی، به به لگهی نه وهش که خوا به رده وام زیندوو له مردوو، مردوو له زیندوو دهر دینسی و، زه مین ده ژینتیه وهو، مرو فایه تییش ده ژیه تیته وه:

خوا ده فهرموی: ﴿ فُسِّبَحْنَ اللَّهُ حِينَ تُسَوِّتُ وَحِينَ تُصِحُّونَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿۱۸﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿۱۹﴾

شیکردنه وهی ئهم، ئایه تانه، له ههشت برکه دا:

۱- ﴿ فُسِّبَحْنَ اللَّهُ ﴾، ئنجا پاکیی و بیخه وشیی بو خوا، پیتی (ف) له: (فُسِّبَحَانَ) دا، په یوه ندیی به قسه کانی پێشه ده ههیه، واته: مادام حال بهو شیوهیه، که واته: پاکیی بو خوا، وشه ی: ﴿ فُسِّبَحْنَ اللَّهُ ﴾:

ا- ده گونجی به مانای (تَسْبِيحًا لِلَّهِ) بی و، (سُبْحَانَ) چاوگ (مصدر) بی، یان له شوینی چاوگ بی، (تَسْبِيحًا لِلَّهِ): پاکیی بو خوا ﴿ ۱۷ 》:

ب- ده شگونجی ئهمه فه رمان بی، یانی: (سَبِّحُوا اللَّهَ تَعَالَى)، واته: خوی به رز به پاک بکرن، (عَنْ تَصَوُّرِ الْمُشْرِكِينَ أَنَّهُ يَعْجَزُ عَنِ إِحْيَاءِ الْأَمْوَاتِ)، له بیرو بو چووونی هاوبهش بو خوا دانه ره کان، که خوا بی توانایه له زیندوو کردنه وهی مردوو ان.

ج- یان: ﴿ فُسِّبَحْنَ اللَّهُ ﴾، یانی: (سَبِّحَ اللَّهُ تَعَالَى)، واته: خوا به پاکگیراوه.

که واته: ﴿ فُسِّبَحْنَ اللَّهُ ﴾، نهو سی حالته ره زمانییانه ی تیدا ره چاو ده کرین:

ا- (تَشِيحًا لِلَّهِ)، پاکیی بُو خوا به ره های.

ب- (سَبُّهُوا اللَّهَ)، خوا به پاک بگرن.

ج- (مُسَبِّحٌ لِلَّهِ تَعَالَى)، خوا به پاکگراوه.

نجما به پاکگرتنی خوا، به دوور گرتنی خواو، به بهرز گرتنی خوابه، له هموو نهو شتانهی که له لایهن خه لکی نه فام و نه زانه وه، پالده درتینه لای خوا ﷺ، لیره دا به پیتی سیاقه که دیاره که کافره کان پیمان وابوو، خوا ﷺ بی توانایه لهوهی دوی نهوهی مردوون و ده بنهوه به خاک، زیندوویان بکاته وه.

۲- ﴿حِينَ تُسَوِّرُ رَجِيْنَ تَصِيْحُوْنَ﴾، له کاتیکدا ده که ونه تیو تیاره وهو، له کاتیکدا به بیانیی ده که نه وه، ده که ونه تیو به بیانییه وه، (الإِمْسَاءُ: خُلُوْلُ الْمَسَاءِ وَالْإِضْبَاحُ: خُلُوْلُ الصُّبْحِ، وَالْمَقْصُوْدُ الدُّخُوْلُ فِي الْمَسَاءِ وَالصُّبْحِ، مِثْلُ: أَهْمَنْ وَأَنْجَدَ وَأَشَامَ). وشهی (إِمْسَاءَ)، واته: داهاتنی تیاره و، (إِضْبَاح) واته: داهاتنی به بیانیی، به لأم لیره دا مه به ست: چوونه تیو تیاره و چوونه تیو به بیانییه وه، وه ک: (أَهْمَنْ) واته: چوو بُو ولاتی به من، (أَنْجَدَ)، واته: چوو بُو ولاتی نه جد، (أَشَامَ) واته: چوو بُو ولاتی شام.

۳- ﴿وَلَهُ الْاَحْمَدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾، خوا ﷺ به پاکگراوه، به پاکی بگرن، به پاکگیران بُو خوا تیاران و به بیانیان، ستایش هه ر بُو وه له ناسمانه کان و زه ویدا، نهوهی پیشی باسی کاته کان بوو، باسی کو تایی کات و سه ره تایی کات، کو تایی پوژ (تیاره و) و سه ره تایی پوژ (به بیانیان)، نه مه شیان: ﴿وَلَهُ الْاَحْمَدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾، ستایش هه ر شایستهی نه وه له ناسمانه کان و زه ویدا، واته: له سه ره وهی دروستکراوه کان و له خواره ویدان دا.

وه ک پیشتریش گو توومانه: (وَلَهُ الْاَحْمَدُ)، که (الجار والمجرور) پیش ده که ون، نه مه کورت هه لیتان ده که به نسی، نه که رنا دهی توانی بفرموی: (الْعَمْدُ لَهُ)، به لأم (وَلَهُ الْاَحْمَدُ) وه ک: ﴿إِيَّاكَ تَبَدُّ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِيْزُ﴾ الفاتحه، کورتهه لیتانی

ستايىشە لە خوادا ﷻ، يانى: ستايىش بۆ کران لە ئاسمانەکان و زەوىیدا، ھەر شايستەى ئەوھ.

٤- ﴿ وَعِشْيَا وَحِينَ تَظْهَرُونَ ﴾، دېتەوھ سەر کاتەکان: ھەر وہا شەوانەو، کاتىک دەکەوھ نىو نيوھ رۆيانىش.

ھەندىک گوتوويانە: (الْعِشْيَا: مَا بَعْدَ الْعَصْرِ)، واتە: لە دواى عەسەرەوھ پى دى دەگوتى: (عِشْيَا)، بەلام دەشگونجى مەبەست پى شەوگار پى، چونکە (تَمْسُونَ)، ديارە دواى نوژى ئىوارە دەگرتەوھ بۆ ئەوھى دووبارە نەبى، ﴿ وَحِينَ تَظْهَرُونَ ﴾، لە کاتىکدا کە دەکەوھ نىو نيوھ رۆ.

٥- ﴿ يُخْرِجُ الْغَمَّ مِنَ الْعَيْنِ ﴾، زىندوو لە مردوو دەردىتى.

٦- ﴿ وَيُخْرِجُ الْعَيْنَ مِنَ الْعَمَى ﴾، مردووش لە زىندوو دەردىتى.

ئەمە ھۆکاردانان (تەللىل)، بۆ بە پاکراگرتن و ستايىش کردنى خوا لە ئاسمانەکان و زەوىیدا، بۆيە خوا پىويستە بە پاك بگىرى و، بە پاکگىراوھ، بۆيە بە پاکگرتن بەس بۆ وى، چونکە ئەو کارە ناوازانە، تەنيا بەو دەگرتىن، زىندوو لە مردوو، مردوو لە زىندوو دەردىتى، وشەى (مَيْت) لە ھەردوو شۆتەکان دا بە (مَيْت) بىش خويندراوھتەوھ.

٧- ﴿ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ﴾، سەر زەمىنىش، دواى مردنى زىندوو دەکاتەوھ، مردنى زەوى برىتتە لە ئەمانى رۆوھ و کشتوکال و، جموجۆلى زىندەوھەران و ژيانداران لەسەرى، کە ديارە جموجۆلى زىندەوھەران و ژياندارانىش لەسەر رۆوى زەوى بە ھۆى ئاوو، رۆوھ و شىناوردو دارو درەختەوھ، کە زەوى ئەوانەى لەسەر ئەمان، ئەوانىش نامىتن، وە ک گوتراوھ: (ئاوو ئاوھدانى).

خوا ﷻ دەفەر موى: زەوى زىندوو دەکاتەوھ دواى مردنى، واتە: دواى ئەمانى دياردەى ژيان لەسەرى، کە رۆوھ و شىناوردو کشتوکالە.

۸- ﴿وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ﴾ هەر بهو شیوه‌یه‌ش دهرده‌هیتین، واته: وهك چۆن خوا یتستا زیندوو له مردوو، مردوو له زیندوو دهردینتی.

نجای کاتی خۆی زانیان چه‌مکی نه‌و زیندوو له مردوو دهره‌هیتان، و، مردوو له زیندوو دهره‌هیتانه له لایان، چه‌مکیکی ته‌سک بووه‌و، چه‌ند شتیکی سنوورداری گرتۆته‌وه، بۆ وینه:

گوتووایانه: جوو‌جکه که زیندوو له هیلکه‌ی دهردینتی که مردوو، هیلکه که مردوو له مریشکی دهردینتی که زیندوو، یان گوتووایانه: گۆله‌گه‌نمی زیندوو، له دهنکه‌گه‌نمی مردوو دهردینتی و، پاشان دهنکه‌گه‌نمه‌کان که مردوو، له گۆله‌گه‌نمیکی زیندوو خاوه‌ن ژیان دهردینتی.

به‌لام یتستا بۆ تیمه، چه‌مکی زیندوو له مردوو دهره‌هیتان، و، مردوو له زیندوو دهره‌هیتان، زۆر فراوانه، وه‌ك زۆر جاری دیکه گوتووایانه: به‌مه‌زنه‌دی زانیانی توتکاری (علم‌التشریح) ده‌لین: له ههر چرکه‌یه‌کدا سه‌دو بیست و پینج ملیۆن (۱۲۵,۰۰۰,۰۰۰) خانه له جه‌سته‌ی مرۆفدا ده‌مری و، سه‌دو بیست و پینج ملیۆن (۱۲۵,۰۰۰,۰۰۰) دیکه‌ی زیندوو شویتیان ده‌گرنه‌وه، خانه زیندوو‌ه‌کان له خواردنی ههرسکراو که له خوندایه‌یه، له‌و‌تیه‌ دروست ده‌بنه‌وه‌و، خانه مردوو‌ه‌کانیش له جه‌سته‌ فری‌ده‌رتنه‌ ده‌روه، له پتی میزوو پاشه‌رۆو، هه‌ناسه‌ فری‌ دانه‌وه.

هه‌روه‌ها یتستا بۆ تیمه نه‌و چه‌مکه زۆر زۆر فراوانتره، که ده‌زانیان له چرکه‌یه‌کدا ملیاران فایرۆس و، میکروپ و به‌کتريا ده‌مرن و، هی دیکه شویتیان ده‌گرنه‌وه، که‌واته: نه‌و زیندوو له مردوو په‌یداکردن و، مردوو له زیندوو په‌یدا کردنه، پرۆسه‌یه‌کی زۆر گشتگیره، هه‌م جیهانی به‌شه‌ر، هه‌م جیهانی ژیانداران به‌گشتی نازۆل و په‌په‌رو زینده‌وه‌ره ورده‌کان و، هی تيو هه‌واو، هی تيو ده‌ریاو، هی سه‌ر زه‌وی و، هی بن زه‌وی، هه‌مووی ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ها جیهانی رووه‌ك و شیناوردو دارو دره‌خته‌کانیش ده‌گریته‌وه.

که ده‌فهرموی: ﴿وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ﴾، واته: وهك ده‌ره‌تانی زیندوو له مردوو، مردوو له زیندوو، چۆن ئیستا به‌رده‌وام نه‌و پرۆسه‌یه‌ه‌یه، ئیوه‌ش هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ خوای موه‌عال کاتیک که مردن، له هه‌ر کاتیکدا که ویستی له‌و زه‌وییه‌ مردوو، ئیوه به‌ زیندوویی ده‌ردئیتته‌وه.

هه‌روه‌ها که ده‌فهرموی: ﴿وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ﴾، واته: ئا به‌و شیوه‌یه‌ که ئیستا له‌به‌ر چاوتانه، هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ش له قیامه‌تدا ده‌رده‌هینرینه‌وه.

فه‌رمایشتیکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یه، له‌و باره‌وه: {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ، إِلَّا عَجَبَ الدُّنْبِ مِنْهُ خَلِقَ وَفِيهِ يُرْكَبُ»} (أخرجه البخاري: ٤٦٥١، ومسلم: ٣٩٥٥، وأبو داود: ٤٧٤٣، والنسائي: ٢٠٧٧).

واته: نه‌بوو هوریه‌ره ﷺ، ده‌ئێ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: هه‌موو جه‌سته‌ی ئاده‌مزاد گۆل ده‌یخوات، جگه له ئیسکی کلینجه (عَجَبَ الدُّنْبِ) که لێی دروست بووه‌و له‌ویش پیکده‌هینریتته‌وه.

(عَجَبَ الدُّنْبِ) ئیسکی کلینجه‌ی پی ده‌ئین، له‌کو‌تایی بربراهه‌کانی پشت دا، ئیسقانتیکی بچووک هه‌یه، که له ئیوه‌وه ئیسکه گچکه‌یه‌دا (عَجَبَ الدُّنْبِ) هه‌یه، (عَجَب) یانی: ئیوک، (دُنْب) یش به‌مانای کلک دی، واته: کو‌تایی بربره‌ی پشت، ئه‌م فه‌رمایشته‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئیستا ئیجازه‌زکی زانستییی تیدا‌یه، که ئیستا زانست ده‌ریخستوه، که ئیوکه کلکه (عَجَبَ الدُّنْبِ) ه‌به‌هینرین ماده‌یه‌وه به‌تیزایش نافه‌وتنی و له‌به‌ین ناچنی.

مهسه لهی سینه م:

خسته پرووی دوازده نشانه و به لگه‌ی گه وره و گرنه، له سه ره به دیهینه رایه تیی و، په روه ردگار تیی و، مشوور خوری خوا سوره تہی الزمیر، بو ژبان و مروّف و گه ردوون، وهک به لگه له سه ره ته نیا په رستراویتی خوا سوره تہی الزمیر لاره وایی هاوبه ش بو دانانی:

خوا ده فہ رموی: ﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقُرُونَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَفَ الْمَنِّيَكُمْ وَأَلْوَيْنَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَآبِغَاءُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٦﴾ ۞

شیکردنه وهی ثم، ثابته تانه، له هه ژده برگه دا:

١- ﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ۞ ﴾، له نیشانه کانی (واته): له نیشانه کانی به دیهینه رایه تیی و، په روه ردگار تیی و خاوه نندارتیی وی، نه وه به که تیودی له گل هیناوده دی.

نادهم سوره تہی الزمیر پاسته و خو له گل دروست بووه، به لام و هجهی نادهم به شتیه به کی ناراسته و خو له گل دروست بوون، چونکه جهسته ی یمه ش سه ره تا لهو نوتفه بهی که له ناوی باب و دایک پیک دی، وهک له سه رده تایی سوورته ی (المؤمنون) باسیکی تابه تمان ده رباری چونه تیی دروست بوونی مروّف کرد،

نه و نوتفه يه له حيمه نيكي پياوو هيلڪوڙ له ي نافرته دروست ده بي، كه هه ردووكيان دوو زينده وهري زيندوون، نه وانيش له خوښ دروست ده بن و، خوښيش له خواردني هه رسڪراو و، خواردني هه رسڪراو يش، دووباره ده گه ڀڙته وه بو زه وي، كه واته: نادمه پاسته و خو له گل دروست بووه، به لام وه چه كه ي به شيوه يه كي ناراسته و خو له گل دروست بوون.

(۲) - ﴿ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشْرٌ تَنْتَشِرُونَ﴾، دوايي ٿيوه يه كسر، كت و پر، ده بنه مروفتيڪ كه به زهويدا بلاوده بنه وه، چونكه مروفت سه چاوده كه ي و ده سٽيڪه كه ي: گل، چ وه كه باب و دايكي: نادمه و هه ووا سه لامي خوايان ليني، چ وه كه يه كه يه كي مروفته كان.

(ثُمَّ) بو ڀڙبه نديي پله يه (للتَّريِبِ الرُّبِيِّ)، (إِذَا) ش بو (مُفَاجَأَةً) يه، كتو پر ٿيوه ده بنه مروفتيڪ كه بلاوده بنه وه، واته: به سهر زهويدا بلاوده بنه وه، نجا گل له كوڙ و مروفت له كوڙ؟ مه سافه و ماوه يه كي زور دوريان له نتيوان هه يه، بويه خوا ڀڙا وشه ي (ثُمَّ) ي به كار هيناوه، واته: دوايي پله يه كي زور به رزتر بو ٿيوه ڊٽه پيش، كه ده بنه مروفت.

نه مه نيشانه ي يه كه مه له سهر خواناسي، كه خوا ٿيمه ي له گل هيناوه ته دي و، دوايي بووينه مروفتيڪ كه به سهر زهويدا بلاو بووينه وه.

(۳) - ﴿وَمِنْ آيَاتِنَا أَنْ خَلَقْنَا لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾، هه روه ها له نيشانه كاني خوا، واته: له نيشانه كاني به ديه ته رايه تي و په روه دگار ٿيبي و مشور خور ٿيبي و خاوه ني نه و په ڀڙي زانياري و كار به جيتي بووني خوا، نه و ده كه له خوتان هاوسه راني بو هيناونه دي، نجا نه مه نه گهر دو ٿراوه كان پياو بن، واته: نافرته تاني بو هيناونه دي و، نه گهر دو ٿراوه كان نافرته تان بن، واته: پياواني بو هيناونه دي.

ماناي وايه نافرته تان و پياوان له يه ك جوڙه نه فسن، وه ك پيشتر يش گوتمان: ماناي نه وه ني، ڙن له پياو جيا بوويته وه، يان پياو له ڙن جيا بوويته وه، به لڪو ياني: له يه ك جوڙه نه فسن، كه واته: ٿاهه تي يه كه مي سوڙه تي (النساء) يش،

که دهه رموی: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَنْفَعُوا رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾، که زورتیک له توژده دهوانی قورنات، نهوه بیان کردوته به لکه که هه وو له نادهم جیابوته وه، نجا هه ندیک ده لئن: له په راسووی چه پی، له راستیدا نهو نایه تهی سووږه تی (النساء) نایته به لکه له سه ر نه وه، چونکه نه گه ر نهو نایه ته به لکه بن له سه ر نه وه ی هه وو له نادهم جیابوته وه، ده بن نه نایه ته ی سووږه تی (الروم) یش، به لکه بن له سه ر نه وه: که هه موو ژنه کان له پیاده کانیان جیابونه وه! که له راستیدا نه وه وانیه و، مه به ست نه وه په که هه وو اش هه ر له و جوړه نه فسه دروستبووه، که نادهمی لئ دروستبووه، یانی: نه ی پیاده کان! ژنه کان و هاوسه ره کانتان له هه مان جوړه نه فس، که تیوه ی لئ دروستبوون، نه وانیش له و جوړه نه فسه دروستبوون.

نجا په نکه بلینن: نه وه بو تيمه شتیکی به لکه نه ویسته، به لام به شه ر کاتی خو ی که له پووناکی پیغه مه رايه تی و و وحیی دوور که وتوته وه، بیرۆکه ی سه ر یو سه مه ره ی بو دروستبوون، کاتی خو ی له نیو یونانیه کاند مشتومر بووه له سه ر نه وه که: نایا نافرده تیش وه ک پیاو خاوه نی نه فسه یان نا؟ هه ندیکیان گوتوو یانه: نه خیر خاوه نی نه فس نیه، یانی: خاوه نی رووح نیه، دوایی هاتوونه سه ر نه وه که به لئ، نه ویش خاوه نی نه فس و پووحه، به لام خاوه نی نه فستیکی هه یوانییه، نه ک نینسانی، بو یه خوا ﴿لَهُ سُوْرَةٌ مِنَ النِّسَاءِ﴾ دا، دهه رموی: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَنْفَعُوا رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾، واته: نه ی خه لکینه! پاریز له و په روه ردگار تان بکه ن که تیوه ی له یه ک نه فس دروستکردوه (که نادهمه و)، هه ر خویشی هاوسه ره که ی دروستکردوه، واته: هه ر له جوړی خو ی، مانای وایه: دایک و بابی مرو قایه تی له یه ک جوړه نه فسن و، تیوه ش نه ی پیاده کان! بزانه که نافرته کانتان هه مان جوړه نه فس و رووحیان هه یه، که تیوه هه تانه^(۱).

(۱) له تفسیری سووږه تی (النساء) نه و دهه ی (په یما ی کون) مان هیتاوه که ده لئ: هاوسه ری نادهم (هه وو) له په راسووی چه پی نادهم دروستبووه.

كە ئەۋەشيان نىشانەى دوۋەمە لە نىشانەكانى خوا.

ئىنجا بۇچى خوا ﷻ ھەر لە جۆرى نەفسى پىاۋەكان، ئافرەتەكانى ھىئانۋە دى؟ يان ھەر لە جۆرى نەفسى ئافرەتەكان، پىاۋانى ھىئانۋە دى؟

۴- ﴿لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾، تاكو ھۆگريان بىن، تاكو بەھۆيانەۋە ئۇخۇنتان بۇ بىن و، پىيان دلخۇش بىن، (السُّكُونُ مُسْتَعَارٌ لِلنَّائِسِ وَقَرِحِ النَّفْسِ، وَصُمْنٌ «لِتَسْكُنُوا»، مَعْنَى لِيَتِمَّلُوا فَعَلِي بِ- «إِلَى»، (سكون) بۇ ھۆگريى و دلخۇشبوۋى نەفس خوازراۋەتەۋە، وشەى (لِتَسْكُنُوا)، ماناى: (لِتَمِيلُوا) مەيل بىكەن بە لاياندا، بە لاياندا بىچن و، ھۆگريان بىن، ئەم مانايەى خراۋەتە نىۋ، بۇيە بە (إلى) تەدەدداى پىكراۋە، دەنا دەيتوانى بىفرموى: (تَسْكُنُوا) يان (تَسْكُنُوا بِهَا)، بەلام كە دەفرموى: ﴿لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾، ھەم ماناى ئارامىي و ئۇخۇن، ھەم ماناى مەيل بەلادا كىردن و ھۆگربوۋىش دەگەيەن.

۵- ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾، خۇشەۋىستىي و بەزەيىشى خىستۋتە نىۋانتان، ئەم ئۇخۇن بۇ ھاتن و ھەبوۋنى خۇشەۋىستىي و بەزەيى لە نىۋانى ئافرەتان و پىاۋاندا، يەكىكى دىكەيە لە نىشانەكانى (نىشانەى سىيەم) پەرورەدگاريتىي خوا، كە (مَوَدَّةً) بە ماناى خۇشەۋىستىي دى و، (رَحْمَةً) يش بەزەيى، كە سىفەتتە پال بە نىسانەۋە دەن مامەلەى چاك بىن.

۶- ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾، بەراستىي لەۋەدا نىشانە ھەن، بۇ كۆمەلەك بىر بىكەنەۋە، بۇچى فرمويەتى: بىردەكەنەۋە؟ چونكە بەدلئايىي ھەبوۋنى ئۇخۇن و ھۆگريى و، ھەبوۋنى خۇشەۋىستىي و رەحم و بەزەيى لە نىۋان ژن و پىاۋدا، بە فىكرو عەقل دەرك دەركى و، كەسەك بىر نەكاتەۋە، ئەو راستىيانەى بۇ دەرك ناكىرن كە حىكەمتى ئەۋە چىيە، ھەم پىاۋ بە ھۆى ئافرەتەۋە، ھەم ئافرەت بە ھۆى پىاۋەۋە، ھەست بە ئۇخۇن و ئارامىي و تەسكىنىي دەكەن؟!

۷- ﴿وَمِنَ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، ھەرۋەھالە نىشانەكانى پەرورەدگاريتىي و بەدپەنەرايەتىي و مشوورخۇرتىي خوا، دروستكىردنى ئاسمانەكان و زەۋىيە، واتە:

ګهردوون، نهم ګهردوونه زوړ نیشانه یه کی ګه ورده، وه ک له سووږه تی (العنکبوت) دا، خوا ﷻ فرموی: ﴿ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَيِّ اِنَّكَ فِي ذَلِكَ لآيَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾

له راستیدا نهم ګهردوونه موټکی خوا به و زوړ زوړ فراوانه، پشتریش باسما ن کردوه: که تیسنا نو تری ن بیردو زه ی فیزیایی و ګهردوونیی، نه ویه که تیره ی ګهردوون به دهوری پازده ملیار (۱۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سالی تیشکی مه زنده ده کری، واته: تیشک به پازده ملیار (۱۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سال، نجا نه مسه رو نهوسه ری ګهردوون دهکات، هه لبه ته نه وه هر به مه زنده ی زانایانه، نه ونددی که به دور بینه کان بو یان که شف بووه.

۸- ﴿ وَخَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالزُّمُرُ ﴾، هه روه ها له نیشانه کانی خوا: جیاوازی زمانه کانتان و په نکه کانتانه، دپاره له فوړاندا هه میسه وشه ی (لسان) به مانای (لُغَةً)، نه و وشه و دهر برینانه که مرو فه کان به هو یه وه لیک حالی دهن، نه ک نه و زمانه ی که شتی پن ده غور و و قسه ی پن ده کری، جیاوازی زمانه کان که به مه زنده ی زانایان، تیسنا چوار هه زار (۴۰۰۰) زمان، له نیو مرو فایه تیدا هه یه، چوار هه زار (۴۰۰۰) زمانی سه ربه خو و سه ره کی، جکه له زارو له هجه کان، هه لبه ته مرو ف خو یان زمان دروستده که ن، خوا ﷻ توانایه کی داو ه ته مرو ف که زمان دابینن، ههروه ک نه و نایه ته ی سووږه تی (البقره) ده لاله تی له سه ر دهکات، که کاتی خو ی له ته فسیری سووږه تی (البقره) دا، باسما ن کرد که ده فه رموی: ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾، واته: هه مو ناو ده کانی فیری نادمه کردن، یانی: توانایه کی به نادمه دا که بتوانی ناو له شت بنی و، زمان دروستبکات.

(وَالْوَالِدَاتُ)، هه روه ها جیاوازی په نکه کانیشتان به لکه و نیشانه ی خواناسییه، که دپاره جیاوازی په نکه کانیش به هو ی جیاوازی ژینگه کان و، جوړی خوار دن و خوار دنه وه و، نیش و کارو... هتد له نه جامی نه وانه دا جیاوازی په نکه کان دروست ده بی.

ئەوانەش سى نىشانەى دىكەى خەوای پەرەردگارن، كەواتە: (۶=۳+۳) هەتا تىستا.

(۹) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾، لەوەدا نىشانەى زۆر هەن، بۆ زانايان، چونكە ئەم سى شتە: دروستکردنى ناسمانەكان و زەوى، واتە: گەردوون و، جياوازىي زمانەكان و رەنگەكان، بەهۆى زانست و ليكۆلینەوهوه دەردەكەون، بۆیە دەفەرەمۆى: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾، هەلبەتە خۆتندراویشەتەوه: (للعالمين) واتە: بۆ جیهانیان بۆ هەموویان.

(۱۰) ﴿وَمِن مَّا يَنبَغِي مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾، لە نىشانەكانى بەدیهینەرتیى و پەرەردگارتیى و مشوورخۆرتیى و، خاوەنى هەموو سیفەتیكى بەرزو چاك بوونى خوا ﷻ، شایستەى هەموو ستایش کردنىك و بە پاكرتتىك، هەوتەمین لە نىشانەكان و بەلگەكانى بریتىە لە: خەوتنتان بە شەوگارى بە پۆزگار.

پیتى (ب) لێرەدا لە (بالئیل)دا، بۆ (ظرف)ەو، بە مانای (فى) دى، یانى: (فى الأیْلِ وَالنَّهَارِ)، بە زۆرى لە قورتاندا، خوا ﷻ كە باسى خەو دەكات دەبەستتەوه بە شەوگارهوهو، كاتىك باسى كاسیى دەكات، دەبەستتەوه بە پۆزگاروهو، بەلام لێرەدا هەردووکیانى تىكەل کردوون، لەبەر ئەوهى هەرچەندە بە زۆرى وایە كە خەلك بە شەو دەخەوێ و بە پۆز كە دنیا پوويناكە، كارو كاسیى دەكات، بەلام جارى واش هەیه خەلك بە شەوئى بۆى ناكړئى بخەوئى و، كارو كاسیى دەكات: ئىشكە دەگړئ، كاروان دەكات، یان لەبەر هەر هۆكارىك، بە پۆزگار دەخەوئى، كەواتە: هەم شەوگارى هەم پۆزگارىش، هەم بۆ خەوتن و، هەم بۆ كارو كاسیى و بە دواى بەخششى خوا كەوتن، بەكاردەهینرێن.

(۱۱) ﴿وَأَبْغَاؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهِ﴾، خواستنتان بۆ بەخششى خوا (طَلَبُكُمْ لِلزُّقَى الَّذِي هُوَ فَضْلُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْنَا)، داواکردنتان بۆ بژبووك كە بەخششى خوايە ﷻ لەسەرتان، ئەمیش نىشانەى هەشتەمین.

كەواتە: لىردش دوو نىشانە ھەن: ھەم خەوتن لە شەوو رۆژداو، ھەم كارو كاسىبى كردن لە شەوو رۆژدا، ھەر كاميان نىشانەبەكى سەربەخۇن.

(۱۲) - ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾، لەو ھەدا نىشانە ھەن، بۇ كۆمەلەك بېسىت، بۆيە دەفەرموئى: بۇ كۆمەلەك بېسىت، چونكە باباى خەوتوو، ناگای لە ھىچ شتىك نىە، مەگەر دواىى بۆى بگىرنەو، بلىن: كە خەوتبوىى تاوات گوت، وپتەت كرد، بەو شىوہبە خەوتى، ئەگەرنا بوخۇى ناگادار نىە، دەبىن دواىى بۆى بگىرنەو ھەو بېسىت، لە پىى بېستى خۆبەو، دواىى دەزاننى كە لە ھالەتتى خەوتنەكەيدا چى گوزەراو!

(۱۳) - ﴿وَمِن آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾، ھەرۋەھا لە نىشانەكانى خوا ﷻ ئەوہبە كە برووسكەتان پىشان دەدات، ھەم دەبىتە ھۆى ترساندنتان و، ھەم دەبىتە ھۆى ئومىدەوار كردنتان (يُخِيفُكُم خَوْفًا، وَيُطْمِعُكُم طَمَعًا)، ترسەكە بۇ ئەوہبە بترسن، كە ئەو برووسكەبە زىانيان پى بگەبەنتى، كە زۆر كەس بە برووسكەو، بە ھەورە ترىشقە لە بەين دەچن، ئومىدەواربوونىشان بە ھۆى ئەوہوہبە كە دەزانن ھەر ھەورەك برووسكەى ھەبوو، ھەورە ترىشقى ھەبوو، ماناى واہە موتوربە بوو ھەو بارانى پىتوہبە، ياخود بەفرو تەرزەى پىتوہبە.

دیارە (خَوْفًا وَطَمَعًا) ھەردووكان (مَفْعُولٌ لِأَجْلِ) بە يانى: (إِرَادَةٌ أَنْ تَخَافُوا خَوْفًا وَتُطْمِعُوا طَمَعًا)، واتە: بۇ ئەوہى كە بترسن بە ترسان و، ئومىدەوار بن بە ئومىدەوار بوون.

(۱۴) - ﴿وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾، لە سەرتووش ئاو دادەبەزىنتى، ھەمىشە گوتوومانە: خوا ﷻ بە زۆرى دەفەرموئى: ئاو دادەبەزىنتى، نەك باسى باران (مَطَرٌ) بكات، چونكە كە فەرمووى: ئاو، باران، بەفر، تەرزە شى (بُخَارٌ)، ئاونگىش دەگرتەو، ھەموو ئەو تەراپبەى كە لە ئاسمان، لە سەرتوہ دى، بەرەو زەوى، ھەمووى دەگرتەو.

كە ئەمە نىشانەى نۆبەمى خواى پەروەردگار بوو.

۱۵- ﴿فِيحْيِ بِهٖ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾، نجا زهوی پڻ زیندو دہ کاتہوہ، دواي مردني، دواي ٺهوي که زهوي وشک و برينگ و ديمه کارو قافر بووه، نيشانه کاني ژياني له سر نه ماون، پروه که کان هيچيان له سهری نه ماون، به هؤي ٺهواوه که بؤي داده به زيتي له سه رتوه، پتي زیندو دہ کاتہوہ.

ٺه ميش نيشانهو به لگهي ده يه مي خواناسيي.

۱۶- ﴿اِنَّكَ فِي ذٰلِكَ لَآيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُوْنَ﴾، له وهش دا نيشانه هه ن، بو کومه ليتک عه قليا هه بن، هوشيان هه بن، بير بکه نه وه، بؤيه وايفه رمووه، چونکه ٺهوا شتانه به عه قلی سه ليم ده زانرين، ٺه گهر مروف عه قلی هه بن و هوشی هه بن، ده زانتي که برووسکهو، ٺاو دابه زين له سه رتي و، زیندو بوونه و دي زهوي پتي، ٺه وانه هه ر سيکيان نيشانه ي ٺه نيا به ديهيته رايه تبي و ٺه نيا په روه ردگاريتي و ٺه نيا خاوه ندرتبي خوان، بؤيه ده بن ٺه نيا ٺه ویش په رستراو بن.

۱۷- ﴿وَمِنْ اٰيٰتِيْهِ اَنْ تَقُوْمَ السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ﴾، هه روه ها له نيشانه کاني خوا ٺه وهيه که ٺاسمانه کان و زهوي، به فرماني خوا راده وه ست، (القيام: البقاء الكامل الذي يُشبه بقاء القائم غير المضطجع والقاعد)، بؤيه ده فهرموي: له نيشانه کاني ٺه وهيه که ٺاسمانه کان و زهوي رابه وه ست، راده ستان ليره دا، واته: مانه وه ي به ته واويي که بشوبه يته مانه وه ي که سيک که به پتوه ده وه ست، نه ک داده نيشي، يا خود پالده که وي، واته: به تيرو ته واويي ٺهوا ٺاسمان و زهوييه ده ميننه وه.

ليره دا مه به ست له فرمان (أمر)، دياره که فرماني په يدا کردن (أمر التكوين) ه، که بر يته لهو سيستم (نظام) ه که خوا دايناوه تاكو ٺاسمان و زهوي، گه ردوون بمينه وهو به رده وام بن.

ٺه ميش نيشانه ي يازده يه مه.

۱۸- ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ﴾، دوايي هەر کاتیک بانگی کردن، یتوه کت و پر له زهوی دینته ده ری.

تهمیش نیشانهی دوازدهیم و کۆتاییه که لهم نایه تانهدا خراونه روو.

ننجا با قسه و سه رنجی سن له پروونکهره وانی قورئان بدهین، له بارهی نهو رستهی کۆتاییه وه:

۱- (الطبري) له بارهی ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ﴾ دوه، گوتوویه تی: (إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ مِّنَ الْأَرْضِ، إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مُسْتَجِيبِينَ لِدَعْوَتِهِ إِيَّاكُمْ)^(۱)، واته: یتوه له زهوی دینته ده ری، کاتیک که خوا بانگتان ده کات، یتوه وه لأمی بانگکردنه که ی ده دهنه وهو، له زهوی دینته ده ری.

۲- (فخر الدين الرازي) گوتوویه تی: (فَالْمَدْعُوُّ يُدْعَى مِنَ الْأَرْضِ، يَعْنِي أَنْتُمْ تَكُونُونَ فِي الْأَرْضِ فَيَدْعُوكُمْ مِنْهَا فَتَخْرُجُونَ)^(۲)، ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ﴾، بانگکردنه که له زهوییه وه نیه، به لأم یتوه له زهوییدان که بانگتان ده کهن، رازی ده تی: بانگکراوه که له زهوییه وه بانگ ده کری، واته: یتوه لهو کاته دا له زهوییدا دهن، که خوا بانگتان ده کات و، له زهوی دینته ده ری.

۳- (محمد الطاهر بن عاشور)، ده تی: (مِنَ الْأَرْضِ مُتَعَلِّقٌ بِتَخْرُجُونَ قُدَمَ عَلَيْهِ)^(۳) واته: که ده فه رموی: ﴿إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ﴾، یانی: (إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ مِّنَ الْأَرْضِ) به لأم پیتشی خراوه.

هه موویان هه ر به ک واتایان هه یه، گرنگ نه و دیه بانگکردنه که له زهوییه وه نیه، به لکو بانگکردنه که له لایهن خواوه یه، به لأم مروقه کان له زهوی دینته ده ری.

﴿إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ﴾، یتوه له زهوییه وه دینته ده ری، (إِذَا) بو کت و پیری (مُفَاجَأَةً) یه، یانی: زۆر به خیرایی و کت و پر دینته ده ری، کاتیک خوا بانگی کردن.

(۱) جامع البيان، ج ۲۱، ص (۴-۵).

(۲) التفسير الكبير، ج ۲۵، ص ۱۰۱.

(۳) التحرير والتنوير، ج ۲۱، ص ۸۱.

كورتە باسیك دەربارەى

بيست وردەكارىي جەستەى مرؤف لەبەر تيشكى نەم نايەتەدا

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴾

واتە: لە نیشانەکانی خوا ئەو دەیه که ئیوهی لە خاک دروست کردوه، دوایی ئیوه دەبنه مرؤفانیک و بلآو دەبنهوه، (النابلسی)^(۱) لە تەفسیره‌که‌ی خۆی دا هەندیک شتی جوان دەلن، هەلبەتە تیمه ستایش بۆ خوا لە سەرەتای تەفسیری سوورەتی (المؤمنون) دا باسیکی سەر به خۆمان لە بارەى چۆنیەتی دروستبوونی مرؤفەوه کردوه، هەر وهه‌ها لە مه‌وسووعه‌ی: (ئیمان و ئیلحاد) دا، زیاتر لە سەد (۱۰۰) لاپه‌رمان تەرخان کردوه بۆ باسکردنی جەستەى مرؤف، وه‌ک پینکها‌ته‌کانی و کۆئەندامه‌کانی، هەر که‌سیک بیه‌وێ دەتوانن بگه‌رێت‌هوه بۆ ئەو مه‌وسووعه‌یه، وردەکارىی زۆرمان لە بارەى مرؤف و جەستەى مرؤف و، کۆئەندامه‌کانی ئەو هه‌موو کاره‌ سه‌رسوره‌یه‌نه‌رانه‌ی که ئەنجامیان دده‌ن، باسکردوه، به‌لام لێره‌دا لە قه‌ده‌ر سروشتی نەم تەفسیره، پێم خۆش بوو هەندیک شت باس بکه‌ین: که‌ گۆل و خاک لە کوێ و، ئەو مرؤفە لە کوێ، که‌ ده‌بیته‌ مرؤفیکى تیرو ته‌واوو، ئەو هه‌موو مرؤفانه‌ که‌ دوایی به‌ زه‌وییدا بلاوده‌بنه‌وه؟

چەند زانیارییه‌ک دەربارەى جەستەى مرؤف لە بیست برگه‌دا:

۱- لە مێشکی مرؤفا سەد ملیار (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) خانەى ژیرخانیی (استنادی) ی، هەن، لێناون، تاكو تېستا وه‌ک پیتوست نەره‌که‌یه‌ن نه‌زاندراره‌، به‌لام لە توێکلی مێشکدا

سەرىكى دەچىتەۋە ئىۋو كلىنچە، يان قولقۇلەۋ، سەرىكى دەچىتە ئىۋو جومگەي ئەژنۇ، ھەر كامىكىيان بەۋ شىۋەيە دروستكراۋە، كە بۇ ئەۋ شۋىنەي دەچىتە ئىۋى، بگونجى، بۇ ئەۋەي لەۋىدا بتوانى جوۋلە بكات، جارى وا ھەيە كە مەۋف دەتوانى پىنجسەد (۵۰۰) كىلوگرام ھەلبىگىرى ئەسەر ئەۋ ئىسقانەي رانى، لەسەر ئەۋ ئىسقانانە كە خۋاي پەرۋەردگار لىيان پىنكېھىناۋە، ئەۋ ھەموو قورسايەش دەكەۋىتە سەر گەردنى ران، ماناي واپە ھەر كامىكىيان دەتوانى فشارى دوو سەدو پەنجا (۲۵۰) كىلو ھەلبىگىرى، ئەۋ گلە كە خۋى زۆر نەرم و بېھىزە، بەلام ئەۋ ئىسقانە بە قوۋەتەي لى دروست بوۋە!

ئىنجا لە ئىۋو ئىسقانە كانداۋ، لە ئىۋو جومگە كانياندا جوۋرە ماددەيەكى شل ھەيە، ناھىلى ئىۋو ئىسقانانە لىكبىخشىن و بخورىن و، ھەندىك ژى و ھەندىك رىشال ھەن، كە بە يەكەنەۋە دەبەستەنەۋە.

ئىنجا ھەر كامىك لە ئىسقانە كان جوۋرىك سروسىيان ھەيە، بۇ ۋىنە: ئىسقانى كەللەي سەر مەيلەۋ تەختن، بەلام ئىسقانى ران و ئەژنۇ دەست و پىتە كان، جوۋرىكى دىكەن، ھەر كامىكىيان بە شىۋەيەك ھەلخراۋە سروسىتەكەي واپە، كە لەگەل ئەۋ ئەركەدا كە دەبى ئەنجامى بدات، بگونجى.

۴- كاتىك ئىسقان دەشكى، دووبارە گەشە دەكاتەۋە، كە ئەمە زۆر شتىكى سەرسورھىنەرە، يانى: كەسىك كە لاقى دەشكى، دەستى دەشكى، يان ھەر شۋىتىكى دەشكى، پزىشك ھەر ئەۋەندەي لەسەرە كە ھەلبىە سىتتەۋە، ئىسقانە كان لە پەناي يەك دابىنتەۋە، بەلام دۋابى خۇيان ئەۋ ئىسقانانە پىكەۋە دەنوۋسىنەۋە، گەشە دەكەن و دروست دەبنەۋە، سەرسورھىنەرتىش ئەۋەيە كە خانەكانى ئىسقان، تاكو ئەۋ ئەندازەي پىشى گەشە دەكەن، نەك درىزتر بى، يان گەۋرەتر بى، بەلكو تەنيا تاكو ئەۋ ئەندازەي پىشتر خوا پىشتر لەسەرى سروسىاندوۋىيەتى، گەشە دەكات و لەۋە زياتر تىناپەرى.

ئىنجا لە ئىۋو ئىسقانە كاندا كارگەي دروست كەردنى خروكە سوۋرەكان ھەيە، ئەۋ كارگەيەش بە تايەت لە ئىۋو ئىسقانە درىزەكان دا ھەيە، ۋەك: ئىسقانى

پان و باسک و لاق، که له هەر چرکه یه کدا: دوو ملیۆن و نیو (۲.۵۰۰،۰۰۰) خرۆکه ی سوور دروست ده کهن، نه خۆشییه ک هه یه پتی ده گوتری: (هه ژاری سی خۆنی دروستکه ر)، نه ویش نه وه یه که نه و کارگه خۆتانه ی نیو تیسقانه کان، له دروستکردنی خرۆکه سووره کان ده وه ستن، که تاکو تیسقا نازانری هۆکاری چیه، به لām له نه نجامی نه و نه خۆشییه دا، تیسقانه کان ده پوو کینه وه، مروّف په یکه ره تیسکیه که ی به ره و کو تایی ده چن.

۵- تیسقانی ددان، ته نیا شتی ک له مادده کاندا له تیسقانی ددان به هیزتر و پته و تر و په قتر بێ، بریتیه له نه لّماس، له دوا ی نه لّماس تیسقانی ددان له هه موو جو ره مادده یه ک به هیزترن، هه ربۆیه ش خوا ﷺ ددانه کانی به شیوه یه ک داناون، که نه و هه موو شته یان پێ ده خوری و، پێ ده کرو ژری و، پێ ده هاردری، هه یه ته مه نی هه شتا نه وه د سا له، ددانیک له شوینی خۆی نا جوو لێ، هه لبه ته به نه ندازه ی نه وه که مروّف زیاتر نا گاداری ده م و ددانی خۆی بێ، نه وانیش سه لامه تر ده میننه وه، هه ندیک که شیش هه ر به سروشت ددانه کانی بی هیزن، به لām به زۆری وایه خزمه تکردنی ددانه کان و پاک را گرتیان، هۆکار ده بێ بو سه لامهت و ساغیان و ساغ مانه وه یان.

۶- نجا ماسوولکه کان: نایا نه گه ر ماسوولکه کان نه بن، په یکه ری تیسکی چ له ده ست ده هات؟ یانی: هه رچی نه ندام هه یه، که په یکه ری تیسکیان لێ پیک دتی، چ سه ر، چ قوّل و ده ست و پێ و، په نجه کان، هه موویان به هۆی ماسوولکه کانه وه ده جوو لێن، بوۆینه: نه گه ر هاتبا و ماسوولکه کانی گه ردن نه بوونا یه، که لله ی سه ر جوو له ی نه ده کرد، هه روه ها بپگه کانی پشت، به هۆی ماسوولکه کانه وه ده توانن بجوو لێن، هه روه ها ده ست و په نجه کان، لاقه کان، شان و پیل، هه موویان به هۆی ماسوولکه کانه وه ده جوو لێن.

دیاره ماسوولکه کانیش هه موویان له پرسی کو نه ندامی ده ماره وه و له مێشکه وه فه رمانیان بو دتی و، به پتی فه رمانی مێشک ماسوولکه کان تیسقانه کان ده جوو لێن، یانی: من نه گه ر به هوی شتی بگرم، ده ستم له مێشکه وه فه رمانی بو دتی، یا خود نه گه ر به هوی به ره لّدا ی بگه م، یان ده ست بگه مه وه، ته نانه ت

پېلۋوۋى چاۋ، لە مېشكەۋە فەرمانى بۇ دى، كە چاۋ بگەيەۋە، يان چاۋ دابخەي،
 ھەموو جوۋلەكانى جەستە، ھەر لە سەرەۋە تاكو ماسوولكەكانى دەم و چاۋو،
 ھەرەھا سك و پىشت، و دەست و پى و، ھەموو ئەوانە لە مېشكەۋە لە رېتى
 كۆتەندامى دەمارەۋە، فەرمانيان بۇ دى.

۷- لە نىۋ ھەموو ماسوولكەكاندا، ماسوولكەيەكى زۆر تايبەت ھەيە، كە برىتتە لە دل،
 دلېش ماسوولكەيەكى ناۋازەو تايبەتە لە جەستەدا ماسوولكەيەكى سەرەخۇيە، چونكە
 بە درىژايى تەمەنى ئەو مروڧە، پەنجا سال بى، شەست بى، ھەفتا بى، سەد يان سەدو
 بېست بى، تاكو چەند دەروا، ئەو ماسوولكەيە دل، بۇ خۇي كار دەكات، لە خولەكتىك دا
 ھەفتا ئەۋەندە جار لى دەدات، لە نىۋان ھەردوۋ لىداند، ئىسپراھەتتەك دەكات و ئەۋەندە
 ئىسپراھەت، بايى ئەۋە دەكات كە پاشەرۆكى خۇي فرى بدات و، پشووېك بدات و وزى
 تازە ۋەربگرتتەۋە.

ماسوولكەيە دل لە پۆژدا ھەشت مەتر سىجا خوين فرى دەدات، ئەگەر بىت
 و يەكتىك لە كۆشكە ھەور پروشېتەكان بېينىن، كە پانتايىەكەي برىتى بى لە
 ھەزار مەتر دوۋجا (۱۰۰۰ م) و، تىرەكەي برىتى بى لە سى وسى (۳۳) مەتر،
 دللى مروڧىكى تەمەن مام نىۋەندى، بە قەدەر ئەو بىنايە بە درىژايى تەمەنى
 خوين فرى دەدات.

ئىمە پىشتىر باسى ئەو ماسوولكەيە دلمان كىردە، كە دل دوو گوتچكۆلەي
 ھەن و، دوو سكوۆلەي ھەن و، گوتچكۆلەو سكوۆلەي چەپ، ھەردوۋوكيان مامەلەيان
 لەگەل خوينى پاكە، بەلەم گوتچكۆلەو سكوۆلەي راست، مامەلەيان لەگەل خوينى
 پىسە، ھەلبەتە ئەۋەش ۋەدەكارىي زۆرى ھەيە كە لە ھوسەلەي تىرەدا نىە.

۸- ئەو بۆرىي و دەمارانەي كە لە جەستەي مروڧدا ھەن، كە خوينيان پىندا دى و دەچن،
 درىژيەكەيان پەنجا كىلۆمەتر (۵۰كلم) دەبى، ئەگەر بخرىتەۋە سەر يەك و، خوا
 ئەو بۆرىي و دەمارانەي وا خولقاندوۋن كە لە لايەكەۋە پتەو بى، لە لايەكېشەۋە نەرم
 بى، فراۋان دەبىن و وىك دېنەۋە، پشوو بە دل دەدەن و، لە كاتىكدا لە دلەۋە لىدانتىكىان

(تَشْمُغ) له (شَمُغ)دود هاتوه كه به مانای (ميو) دى، شايان باسيشه خواردنهوى مهى (شراب) هوكارىكى سهره كىي ئهو نه خوْشيبهيه.

۱۰- سىپل (طخال):

أ- له راستيدا (سىپل) برىتیه له گوستانىك و شوئى هه لگرتى خرۆكه سووره كان.

ب- وئراى نهو دهش (سىپل) برىتیه له كارگه يه كى خوئى ئىحتيات، بۆيه نه گهر كارگه كانى خوئى له جهسته دا نه مئىن، ئه وه له سىپلدا كارگه ي خوئى هه يه، بۆ دروست كردنى خوئى.

۱۱- په نكرياس: په نكرياس ئهركىكى زۆر مه ترسىدارى هه يه، له جهسته ي مرؤفدا، نهو يش نهو دهيه كه جهسته ي مرؤف به هوئى په نكرياسه وه شه كر به پله ي گهرمىي (۳۷) له جهسته دا ده سووتئى، به لآم تۆ بئنه شه كرىك له سه ر ده ست دابئى، نه گهر گهرمىيه كه ي نه گاته پله ي سه د، ناسووتئى، به لآم له و پله نزمه ي جهسته دا كه (۳۷)ه، شه كر به هوئى په نكرياسه وه ده سووتئى، چونكه په نكرياس مادده يه ك ده رده دات به ناوى ئه نسؤلين، ئهو ئه نسؤلينه ده بئته هوئى سووتاندنى شه كر، بۆيه ش كه سيك په نكرياسى بيھئز بئى، تووشى نه خوْشيبى شه كره دى، نه خوْشيبى شه كره ش برىتیه له كه له كه بوونى شه كرى نه سووتتيراو له خوئندا، له سوئنگه ي نهو وه كه ئه نسؤلين له په نكرياسه وه باش ده رنادرئى، ئاكو ئهو شه كره بسووتئى به و پله گهرمىيه نزمه كه برىتیه له (۳۷) پله، ئنجا هه ر كه س بيهوئى ئهو شه كره كه له كه بووه له جهسته يدا بسووتئى، ده بئى ده رزى ئه نسؤلين له خوئى بدات.

۱۲- زهرداو (صفراء): (زهرداو) له نيزىك جگه ره وه يه وه، نهو يش ئهركىكى گرنكى خوئى هه يه، ئهركه كه شى برىتیه له ودى ئهو مادده زهرداوه ي كه ده ريدده دات و زۆر تآله، چهورى هه زم ده كات و له جهسته دا ده يتوئىتته وه، بۆيه ئهو كه سه ي كىسه ي زهرداوى هايتتیه دهر، ئاتوانئى شتى چهور بخوات، نه گهر بيخوات ده بئى جوئرىك له دهرمان به كار بئى، كه چهورى له جهسته ي دا بتوئىتته وه، بۆ ئه وه ي تئيدا كوئنه بئته وه وه كه له كه نه بئى.

۱۳- لووى دەرەقىي: لووى دەرەقىي (الغدة الدرقية) له پېشەۋەي گەردنەو، له شىۋەي پەپوولەيە كدايە، ئەو غوددەيە ماددەيەك دەرەدات بە ناۋى دەرەقىن، كە يارمەتىي ھەرسكردى نىۋ خانەكان (مىتاپۆلىسم) دەدات، ئەو ھەرسكردەنى كە لە خانەكاندا پروودەدات پىي دەگوترى: (أبيض) ھەرۋەھا (إستقلاب)، ئەويش ئەۋەيە خۇراك كە لە خانەكاندا ھەيە، دەگۇپدرى بۇ وزە، ئنجا ئەگەر غوددەي دەرەقىي چالاک بى، جەستەي مروڤ زۇر چالاک دەبى، ۋ ھەر شتىك دەيخوات زوو دەبىتە وزە، بەلام لەكاتىك دا ئەو غوددەيە بېھيز دەبى، جەستەي مروڤ تەنبەل دەبى، ۋ زياتر نارەزۋوي خەوو پشوووان دەكات، ئەو خواردنەش كە دەيخوات، پەزەمەندە دەبى لە جەستەداۋ، دەبىتە ھۆي قەلەويى.

ئنجا يەككىك لە دەرەداۋەكانى غوددەي نوخامىي (نُغامي) ئەۋەيە كە غوددەي دەرەقىي چالاک دەكات، يەككىك لە دەرەداۋەكانى غوددەي دەرەقىيىش، ئەۋەيە كە غوددەي نوخامىي سست دەكات، ئنجا لە نىۋان ئەو دوۋەدا، ھاۋسەنگىيەكى زۇر ورد ھەيە، كە بەس خوا ﷺ بەتەۋاۋيى دەزانى چۆنەو، ھەر كامىكيان ئەوي دىكە لە سنوورى خۇيدا رادەگرى، بۇ ئەۋەي تىنەپەرنى.

۱۴- پرۇستات: پرۇستاتىش غوددەيەكە لەسەر پىي ميزو، لەسەر پىي تۆۋ (ھنى)، خۋاي پەرۋەردگار دوستىكردو، كاتىك مروڤ پىۋىستى بەۋە بى، ميز فرى بدات، ئەو غوددەيە پىي مەنىي (ئەو پىيەي كە تۆۋ لىۋە دى) دەيەستى ۋ، پىي ميز كردن دەكاتەۋە، بۇچى؟ چونكە ميز ماددەيەكى ترشەلۇكەۋ، ئەو غوددەيەش ماددەيەكى قەلەويى دەرەدات، كە ھاۋسەنگ دەبىتەۋە لەگەل ئەو ماددە ترشەلۇكەي كە لە ميزدا ھەيە، بۇ ئەۋەي ئەو شۋىنەي مىزى پىدا دەروات، بە ھۆي ئەو ماددە ترشەلۇكىەۋە، شۋىنى پىدارپىشتى تۆۋ (ھنى) برىندار نەكات ۋ خراپى نەكات، ئنجا ئەو غوددەيەي پرۇستات ماددەيەك دەرەدات، ئەو شۋىنە چەۋر دەكات، تاكو ئەگەر ميزەكە پىدا رۆيى، ئەو ميزەرۆيە (الجاري البولى) برىندار نەبى ۋ نەپرۋوشىن، بەلام كاتىك مروڤ تۆۋ دىتە دەر، ئەگەر ئەو ميزەرۆيە شۋىنەۋارى مىزى پىۋە بى، ئەو پرۇستاتە ماددەيەكى

پاككەرۈە دەردەدات، دوايى ماددەيەكى بۇنخۇشكەر دەردەكات، دوايى ماددەيەكى شيرىنى دەردەدات، بى ئەۋەي تىمە پىتى بزائىن، كە يەكتىك لەوانە مەزىي (مذى) يە و ئاۋىكى رۈۈنى مەيلەو خەستە، كە لە يەك كاتدا:

أ- ھەم ماددەيەكى پاككەرۈەيەو.

ب- ھەم بۇنخۇشكەرە

ج- ھەم خۇراك بەخش (مُعَدِّي) يشە كە پۇستات دەرىدەكات، ئنجا لەو كاتەدا كە مەنىي دى، پۇستات شۈتىنى ميز لىۋە ھاتن دەگرى، ئەو دەرچەيە دەگرى، بەراستىي جىي سەرسورمانە! مۇرۇف ئەگەر تەمەنى ھەشتا سالى، يان نەۋەدە، يان چەندە، ئەو ئەندامانە كارى خۇيان دەكەن، بى ئەۋەي ئەو ئاگاي لە ھىچ شىتەك بى!

۱۵- گورچىلەكان و دوو وميزلدان (الكليات والحالوبان والمثانة): ئەو سى ئەندامە كە بەھەرسىكيان كۆنەندامى ميز (الجهاز البولي) پىك دىنن، زۆر جىي سەرنجن، ۋەك ھەموو ئەندام و كۆنەندامەكانى جەستە:

گورچىلەكان شلەمەنىيەكان دەپالتيون و، رىزەي ئاۋ لەخوين دا بەئەندازەيەكى دياربىكراۋ رادەگرن، كارکردنیشيان ناويستەنىي (غير إرادي) يە.

دوو بۇرپىيەكان (الحالوبان) يش ميزيان پىدا دى، پاش ھاتنى لە گورچىلەكانەۋەو، ئەمانىش بەشىۋەي ناويستەنىي كار دەكەن.

بەلام ميزلدان (المثانة) كە شۈتىنى تىدا كۆكرانەۋەي ميز (خزن البول) بەشىۋەي ويستەنىي (إرادي) كار دەكات و، ئەندامىكى ماسۈولكەيى (عضو عضلي) يە ئەگەر ھاتباۋ ناويستىي (غير إرادي) بوۋايە، مۇرۇف تۈۋشى گىرتىكى گەۋرە دەبوو، بەئى ئەۋەي خۇي بىھۈي، ميز دەھات، بەلام تاكو راددەيەكى زۆر ميزلدان ماسۈولكەيەكى ويستىيەۋ لە ژىر كۆنترۆلى ويستى مۇقدايە، بەلام ئەگەر ھات و ئەو ميزە زۆر بوو، ميزلدانى پىر كىردو گەرايەۋە بۇ گورچىلەكان، لەبەر

ئەۋەدى توۋشى نەخۇشى دەپتى، ئەو كاتە مەرۇف بىھوۋى نەيھوۋى، مېزەكەي دېتە خوارو زۆرى بۆ دېتى.

۱۶- سامناكىي دېمەنى كۆنەندامەكان: ئەگەر مەرۇف كۆنەندامەكانى نېو جەستەي دىتبايە، دېمەنىكى ۋاي دەبىنى كە لە ترسان رابكات، بەلام خوا ﷻ ئەو كۆنەندامانەي جەستەي مەرۇفى بە پىست داپۇشيون، كە كىفكى زۆر جوانە، ھەم قايمە ھەم نەرمەو، چىن چىنە، ۋەك لە مەسووعەي (ئىمان و ئىلحداد) دا باسماكرودە، لە بابەتى جەستەي مەرۇفدا، كە پىست (جلد) بە لاي كەمەود سى چىنە، ئنجا موۋى تىدا ھەن كە جوانىي پى دەبەخشن و دەپپارتىزىن، ھەروەھا غوددە ئارەقە پزىنەكانى تىدا ھەن، پاشان ھەر لە ۋو پىستەدا دەمارەكانى ھەستكردن بە سەرماو گەرماو، دەست لى كوتان و نەرمىي و زىرىي ... ۋەتدى تىدا ھەن، ھەروەھا خانە چەورىيەكانى تىدا ھەن، كە پىست نەرم و تەپرو تازە رادەگرن.

دىارە پىست ھەموو ئەو كارانە دەكات، لە ھەمان كاتىشدا كۆنەندامەكانى دېكە، كە لە جەستەدا ھەن، دەيانشارىتەۋەو پەنھانىيان دەكات، بۆ ئەۋەدى دېمەنىك نەكەۋىتە بەرچاۋى مەرۇف كە رەنگە بە ھۆيەۋە ترسى رېنىشى.

۱۷- سەرەپەنجەكان: پىشتەر ۋادەزانرا كە مەرۇف تەنھا بە مۇرى سەرد پەنجەي گەورەي (بصمة) دەناسرىتەۋە، بەلام تىستا دەرگەۋتوۋە كە ھەموو مەرۇفنىك ھەر كام لە پەنجەكانى (سەرە پەنجەي دەستى و پەنجەي پىتەكانى) تايەتە بە خۇيەۋە، ھەروەھا گلئەي چاۋى، ديسان ئەۋىش جياكەرەۋەيەتى، دەنكىشى و بەلكو بۇنى پىستىشى جياكەرەۋەيەتى، بەلكو پلازماو جۆرى خۇنىي، خوا ﷻ بۆ ھەر مەرۇفنىك لە ھەموو ئەۋانە، شتى تايەتەي پىداۋە، كە جىاي دەكاتەۋە لەۋانى دېكە.

۱۸- دياردەي تىرو مى: ئەگەر سەرنجىكى نىرو مى (پياۋو ئافرەت) بدەين، ھەر لە سەرەتاۋە كچىكى گچكە كە وردە وردە ھۆش و ھەستى پەيدادەپتى، دەبىنين سروشتىكى ئافرەتانەي ھەيە، ئەگەر ھىچى دەست نەكەۋى سەرىنىكىش بى ۋەك مندالىك، ۋەك

مەلۇت كەبەك مامە ئەلى لەگەلدا دەكات، يارىي لەگەل دەكات و بېدەنگى دەكات و بە حساب خواردنى پېدەدات، بەلام كوپ ھەر لە سەرەتاو پياوانە پەفتار دەكات، ئەگەر شىتكى دەستكەوئى، ئەگەر دارىنكىش بىن وەك تەفەنگ مامە ئەلى لەگەلدا دەكات، دوايى كە دەگەنە تەمەنى بائخ بوون، تەماشە دەكەي كورەكە دەنگى زىر دەبى، وردە وردە ماسوولكەكانى و، ئەو شوئنانەي كە شوئنى پياوانەي تايەتن، وەك سەمىل وپرىش، موويان لى دى، كچەكەش بە پېچەوانەو دەنگى و پىستى نەرم و ناسك و، نىشانەكانى مېنبايەتى و كچايەتى زياتر لى دەرەدەكەون، بە تەتكيد خوا ﷻ ھەر كام لە تىرو مېي بە جوړتاك خوئقاندا، كە نامادەي بكات بو جېبە جى كەردنى ئەو نەركە سروشتيانەي بەوى جېبە جى دەكرىن، بوئە مل بە ملە كەردن لە تىوان تىرو مېداو، بە گز يەكديدا كەردنيان و، نىر سالارىي و مىن سالارىي، لە راستيدا ھەلەو ئەفسانەيە، پېچەوانەي زگماك و پېچەوانەي واقىعى ژيانىشە.

۱۹- لە پرووى دەررونيىەو: ئىنسان ئەگەر لە پرووى دەررونيىەو تەماشاي خوى بكات، چەندان حالەتى دەررونيى ھەن، بو وئە: ترس، تووپەيى، رازىبوون، رەشبينى، گەشبينى، ھەلچوون، جارى واہە مروؤف نارام و ئومىدەوارو گەشبين دەبى، جارى واشە بىزارو ناومىدو رەشبين دەبى، مروؤف حالەتە دەررونيىەكانى، لە حالەتە جەستەيەكانى كەمتر نىن.

پسپورانى بوارى دەررونايى دەلتن: زياتر لە سىسەد (۳۰۰) نەخوشىي دەررونيى ھەيە، تاكو ئىستا، ئنجا ئىستا ئەو زانباريانەي زور لق و پوپيان لىيونەو، ئەو زانباريانەن كە لە پىران و لە مندالان و لە ھەرزەكاران و كەسانىك كە كەم ئەندامن، ھەرودەها زانباريى كورپەلە ناسيى، بەكورتى: حالەتە دەررونيىەكانى مروؤف زور زورو جوړاو جوړن، كە بەس خوا ﷻ كە مروؤفى خوئقاندا، ھەموويان دەزانن.

۲۰- كۆتا ھەلۋەستەمان لەبەرانبەر عەقلى مروؤف داہە: عەقل شت زانينى ھەيە، وئناكەردنى ھەيە، وەبىر ھىتانەوہى ھەيە، شت ھەلگرتى ھەيە لە (حَافِظَة) دا، خەيال

کردنی ههیه، عهقلی مرۆف جاری وا ههیه له ههندیك شتدا دوو دلّه، له ههندیك شتدا به گومانه، له ههندیك شتدا یه قینی ههیه، له ههندیك شتدا وهمی ههیه، ئنجا ئه گهر تهماشای مرۆفه كان بکهی، ههیه توانای ئیقناع کردنی زۆر بههیزه، ههیه توانای کارتیکردن لهوانی دیکه دا ههیه، توانای سه رنجراکیشان و په لکیش کردنی ئهوانی دیکه ی ههیه، ههیه هۆشدان (ذاکرة) ی بههیزتره، شتی وهبیر دیتهوه، ههیه پارێزه (حافظة) ی بههیزتره، که شت له میشکی خۆیدا ههلبگرئ، ههیه له رووی ناسینهوهی مرۆفه کاندای بههیزتره، ههیه له رووی ناسینهوهی دهنگه کاندای، ههیه له رووی ناسینهوهی بۆنه کاندای بههیزتره، ئهوانهش هه موویان له میشک دا هه لده گیرئ.

ئنجا مرۆفه کان هه یانه ده بیته ئه نذا زیار، هه یانه ده بیته پزیشک، هه یانه ده بیته پارێزه، هه یانه ده بیته وانه بیژ، هه یانه ده بیته وهستا، هه یانه ده بیته بازرگان، ده بیته کاسبکار، ده بیته دارتاش، خۆش نووس، وینه کیش، هه موو ئه وانهش په یوه ندییان به عهقل و هۆشی مرۆفه وه ههیه.

ئهو عهقله ی خوا به مرۆفی داوه، زانست تیتستا ده لئ: ده گونجی به ملیۆنان وینه له میشکدا ههلبگیرئ، میشک ده توانئ نه وه د ملیۆن (۹۰،۰۰۰،۰۰۰)، یاخود سه د ملیۆن (۱۰۰،۰۰۰،۰۰۰) بهرگ کتیب وه ک زانیاری له خۆیدا ههلبگرئ، ئه گهر هینده کاتی هه بئ، به لئ ئا ئه وه عهقله یه که مرۆف و غهیری مرۆف، لیک جیاده کاته وه، بۆیهش خوا ﷻ هه میشه ئایه ته کانی خوی ده به سئیته وه به عاقلانه وه: (لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ)، (لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)، (لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ)، (لِقَوْمٍ يَتَذَكَّرُونَ).

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م:

هەر کەس کە لە ناسمانەکان و زەوی دایە، بۆ خوا ملکه‌چه‌و، خوا دروستکراوان دینیتە دی و پاش فەوتانیان دەیانگێڕیتەوه‌و، سیفەتی هەرە بەرز لە ناسمانەکان و زەویدا تەنیا هی ویه (خوایه):

خوا دەفه‌رموی: ﴿وَلَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قِسْمٌ مِّمَّا يَخْلُقُ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

شیکردنەوه‌ی ئەم دوو ئایەتە، لە شەش برگەدا:

١- ﴿وَلَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، هەر کەسێک کە لە ناسمانەکان و زەویدا هەبە هی ئەوه.

باس هەر باسی یەکتایی خوایه‌و، باسی بێ وێنەیی خوایه، باسی بەرزیی و مەزنیی خوایه ﷻ، لەو سیاقەدا کە دەبێ ئەو خوایه‌ی خواهنی ئەو هەموو نیشانەو بەلگەو، ئەو هەموو نێعمەت و چاکانەیه، لە ژبانی مروّفاو، خواهنی ئەو هەموو سیفەتە بەرزانه‌یه‌و، خواهنی ئەو هەموو کردووه‌ ناوازانەیه، دەبێ بەس ئەو خوایه‌ بەه‌رستری و بەندایەتی بۆ بکری، بە مانای فراوانی پەرس‌تن و بەندایەتی، هەرودها دەبێ مروّف خۆی ﷻ، لە لا له‌ه‌موو کەسێک و هەموو شتێک خۆشه‌ویستتر بێ، بەرزتر بێ، مەزنت‌ر بێ، سام لێکراوتر بێ، بۆی ملکه‌چتر بێ، زیات‌ر پشتی پێ به‌ست‌ن، ئەو سیفەتانه‌ی باس‌مان کرد ئەوپه‌رەکیان تەنیا بۆ خۆی پەرورده‌گار دابن‌ن، ئەگه‌رنا جاری وایه‌ مروّف جگه‌ لە خواشی خۆش ده‌وی و، جاری وا هه‌یه‌ له‌ شتێکی دیکه‌ش ده‌ترس‌ن، جاری وا هه‌یه‌ پشت به‌ شتێکی دیکه‌ش ده‌به‌ست‌ن، به‌لام ئەوپه‌ری خۆشو‌یست‌ن و لێت‌رسان و پشت پێ به‌ست‌ن و به‌ گه‌وره‌گرت‌ن و مل بۆ که‌چ کرد‌ن، دەبێ تەنیا بۆ خوا ﷻ بێ.

نہوش همووی بۆ نهويه، که نهی هاوبهش بۆ خوا دانهرهکان! نهی نهوانه‌ی بپروا به پښمه‌ری خاتهم موحهمده ﷺ ناهینن! بزائن که خواجه نهوه سیفته‌کانی بن، شایسته‌ی نهویه که تنیا نهویش به‌رسترئ و به‌ندایه‌تی بۆ بکری و، پښمه‌ره‌که‌ی وی ﷺ بکریته سهر مشق له ژيانداو، کتبه‌که‌ی وی بکریته به‌رنامه له ژيانداو، ژيانی تاکیی و، خیزانی و، کۆمه‌لایه‌تی و، سیاسی، چونکه خواجه ﷺ خاوه‌نی نهوپه‌ری زانیاری بن، نهوپه‌ری میهره‌بانی، نهوپه‌ری کاره‌جیی، نهوپه‌ری توانایی، دیاره به‌رنامه‌یه‌کیش که ناروویه‌تی له قه‌دهر خۆیه‌تی، به‌رنامه و کتیبیکیش که ناروویه‌تی بۆ نهوه‌ی ژيانی مروّف ریک بخت، هم تانک هیدايهت بدات و، هم کۆمه‌لگا ریک بخت: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ﴾ الفتح، نهو په‌یام وکتبه‌ی ناروویه‌تی، ده‌بی هیچ شتیک له ژيانی تاکیی و، خیزانی و، کۆمه‌لایه‌تی و، سیاسی مروّف، فه‌راموش نه‌کات، همووی به‌رنامه‌ی بۆ دابنئ، نجا نهوه‌ی که هیلئ گشتیی بۆ داده‌نئ، هیلئ گشتیی بۆ دابنئ و، نهوه‌ی ده‌چینه تپو ورده‌کاریه‌کان، بچینه تپو ورده‌کاریه‌کان.

٢- ﴿كُلُّ لَهٗ قَنِتُونَ﴾، هموویان بۆی ملکه‌چن، نه‌مه ههر ته‌واوکردنی نهو پستانه‌ی پيشه‌وده‌یه، که له هموویان دا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمِنَ آيَاتِهِ﴾، که کۆتایان نهوه بوو که ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ تَقَوْمَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ بِأَمْرِهِ﴾، له نیشانه‌کانی خواجه که ئاسمان و زوی به‌ فرمانی نهو رابوده‌ستن، واته: به‌ فرمانی ته‌کوینیی نهو به‌رپوه‌چن، نجا وپرای نهوه ههرچی له ئاسمانه‌کان و زه‌ویشدا هه‌یه، که به‌ فرمانی خوا راره‌ستاون، ههر که‌سێک که تپاندا هه‌یه، له خاوه‌ن ویست و عقل و شعوره‌کان، هموویان بۆ نهو ملکه‌چن.

(قنوت) چیه؟ یه‌کیک له‌زانیان گو‌توویه‌تی: (وَالْمُرَادُ بِالْقَنُوتِ الْإِقْبَادُ لِأَمْرِهِ التَّكْوِينِي، أَوْ الشَّهَادَةُ لِلَّهِ بِالْوُحْدَانِيَّةِ بِدَلَالَةِ الْحَالِ)، (قنوت) که ده‌فه‌رموئ: ﴿كُلُّ لَهٗ قَنِتُونَ﴾، بریتیه له ملکه‌چیی بۆ فرمانی ته‌کوینیی خواو، فرمانی قه‌ده‌ری خوا، یان: شایه‌دیی دان به‌ یه‌کتایی خوا به‌به‌لگه‌ی حال.

نه و نووسره بویه وا ده‌ئی، چونکه نه‌وانه‌ی که له ناسماندان که فریشته‌کانن، نه‌وان ملکه‌چن به مانای وشه، به‌لام مروّف و جند له‌سهر زه‌وی، جاری وایه، سه‌ریچی ده‌کهن له فه‌رمانی خواو، بۆی ملکه‌چ نین، که‌واته: لیره‌دا مه‌به‌ست له ملکه‌چی، ملکه‌چییه بۆ فه‌رمانی ته‌کوینی و فه‌ده‌ری خوا، یانی: خوا وای خولقاندوون که به‌و شیوه‌یه بژین، له‌و شوئنه‌هه‌بن، به‌و شیوه‌یه بن و ناتوانن له فه‌رمانی خوا ده‌رچن.

یاخود مه‌به‌ست له: ﴿كُلُّ لَّهُ، فَنُنُونَ﴾، بریتیه له شایه‌دی دانیان به یه‌کتایی خوا به زمانی حال، یانی: به زمانی حالیان شایه‌دی ده‌دن، که خوا یه‌کتابه، ملکه‌چییه‌که‌بان مه‌به‌ست پیتی نه‌وه‌یه که ته‌نیا خوا په‌ستراوه، وه‌ک چۆن به‌س خوا به‌دیهینه‌رو په‌روه‌ردگارو خاوه‌نه.

هه‌روه‌ها نه‌م رسته‌یه: ﴿وَلَمْ يَكُنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ، فَنُنُونَ﴾، ده‌شگونجی مه‌به‌ست پیتی قیامه‌ت بی، که نه‌و کاته ده‌بیته ته‌واو‌که‌ری نه‌و رسته‌یه‌ی پیشوو، که ده‌فه‌رموی: ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةَ مَنْ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ﴾، یانی: هه‌ر که‌سێک له ناسمانه‌کان و زه‌ویدا بووه‌و هه‌یه، هه‌مووی هی خوایه‌و، به‌نده‌ی خوایه‌و، هه‌موویان بۆ خوا ملکه‌چن له پۆژی قیامه‌ت‌دا، له پۆژی زیندوو کرانه‌وه‌دا، فریشته‌کان نه‌وه‌ دیاره‌و جندو مروّفیش هه‌موویان به کافرو مسولمانه‌وه بۆ خوا ملکه‌چن، له‌وی که‌س ناتوانی بی فه‌رمانی خوا بکات.

﴿۳﴾ - ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾، نه‌و (خوا ﴿﴾) نه‌و که‌سه‌یه که دروستکراو ده‌ست پن ده‌کاو دوابی ده‌یگرتیه‌وه، ده‌ستی پن ده‌کات ده‌یه‌نیه‌دی، ئنجا دوابی نه‌ودی له به‌ینی ده‌بات، ده‌یگرتیه‌وه‌و ده‌یه‌نیه‌وه بۆ بوون، که مه‌به‌ست پیتی زیندوو کرانه‌وه‌ی مروّفه‌کانه، به‌لام خوا ﴿﴾ به‌گشتی ده‌یفه‌رموی، واته: خوا به‌گشتی شه‌کانه‌کان دینیه‌دی و، دوابی نه‌ودی له به‌نیان ده‌بات، دووباره‌ جارێکی دی ده‌یانیه‌نیه‌وه‌دی.

۴- ﴿ وَهُوَ أَهْوَتْ عَلَيْهِ ﴾، نهوه له لای ناسانتره، نهوه بو خوا عَلَيْهِ سیناتره، که شتیک له سهره تاوه دروست بکات، دواى نهوهی که له بهین چوو، بیگنیریته وه، گنیرانه وه که ی بو بوون، ناسانتره له له سهره تاوه دروستکردنی، (أَهْوَتْ: إِسْمُ التَّفْضِيلِ وَالْكَلَامُ عَلَى سَبِيلِ مُخَاطَبَةِ عَقُولِ الْبَشَرِ، بِأَنَّ الْإِعَادَةَ أَسْهَلُ)، وشه ی (أَهْوَتْ): ناوی هه لَبْزاردن (إِسْمُ التَّفْضِيلِ) ه، به لأم لیره دا مه بهست پتی دواندنی عه قلی مرؤفه کانه، عه قلی مرؤفه کان، وای ده خوینیته وه که هه همیشه گنیرانه وهی شتیک دواى نهوهی دروستکراوه، نه گهر له بهین چوو بگنیردریته وه، ناسانتره له وه که له سهره تاوه دروستی بکات، یانی: گۆزه که ریک که گۆزه دروست ده کات، کاتیک گۆزه که ی لی ده شکی، ده توانی له سواله ته کان یان له فوری دیکه، گۆزه یه کی جواترو چاکر دروست بکات، که سیک که نامیریک دروست ده کات، کاتیک نه و نامیره تیکده چی، ده توانی چاکی بکاتوه، یاخود ده توانی نامیریکی دیکه ی له وه چاکر دروست بکات، بو مرؤف هه همیشه گنیرانه وه ناسانتره، له ده ستینکردن و له سهره تاوه دروستکردن، بویه خوا ده فهرموی: ﴿ وَهُوَ أَهْوَتْ عَلَيْهِ ﴾، نه گهرنا به نسبت خوی پهره وردگار وه، ناسان و ناسانتره نیه، قورس و ناسان له نارادا نیه، چونکه ویستی خوا عَلَيْهِ، دهسته لاتی خواو، زانیاری خوا ره هاو بن سنوورن، وه که ده فهرموی: ﴿ إِحْمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ سَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ (۸۴) یس، فهرمانی خوا کاتیک که ویستی شتیک دروست بکات، ههر نه وه یه که پتی بفهرموی: بیه، ده بن، دیسان که ده فهرموی: بیه، به کسه ر ده بن نه وه ش مه بهست پتی نه وه نیه، که خوا به شته که بفهرموی: بیه، چونکه شتیک که نه بن خوا فهرمانی خوی ناراسته ناکات، نا! مه سه له که نه وه یه که تیوه کاتیک به شتیک بلین: بیه، به کسه ر بی، چهند ناسانه، بو خوی پهره وردگاریش ناویه، یانی: خوا عَلَيْهِ ده یه وی له عه قلی تیمه نیزیکی بخاته وه، بو ونه: که سیک دانیشته پتی ده لئی: هه لسه، نه ویش یه کسه ر هه لسی، یاخود راهه ستاوه بلئی: دانیشه، به کسه ر دانیشی، نه وه چهند ناسانه، نه وه هه لساندن و دانیشاندنه، بو خوی پهره وردگاریش هینانه دی شته کان، هینده ناسانه.

۵- ﴿ وَلَهُ الْمُلْكُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، سیفه تی ههره به رزیش له ناسمانه کان و زمویددا، تنه یا هی خوا یه عَلَيْهِ، (مَثَلٌ) لیره دا به مانای سیفه تی دی، هه ندیک له توژره وه وانی قورنان مانای نه و نایه ته موباره که یان ناوا لیکدا وه ته وه: (أَيُّ: قُبْتُ لَهُ وَاسْتَحَقُّ الشَّانَ الْأَتَمُّ

الَّذِي لَا يُقَاسُ بِشُؤْنِ النَّاسِ لِلتَّعَارُفِ، أَي: الوُصْفُ الأعْظَمُ البَالِغُ نَهَائَةَ العَظْمَةِ). واته: بُوَ خَوَالِدٌ
 چه‌سپیوه حالی هه‌ره ته‌واو، که به‌راورد ناکرئ له‌گه‌ل حالی زانراوی خه‌لکدا، واته: وه‌سفی
 هه‌ره مه‌زن که گه‌یشتوتّه‌ئو‌په‌ری مه‌زنی، ته‌نیا هی‌خوایه له‌ناسمانه‌کان و زه‌ویدا.

که‌واته: ئه‌و شتانه‌ی که له‌جیاتی خوا ده‌په‌رسترئ، له‌گه‌ل خوا‌دا هاوبه‌ش
 ده‌کرئ له‌په‌رستراندا، نه‌وه شتیکی زور نالوژیکیه، چونکه سیفه‌تی هه‌ره به‌رزو،
 حالی هه‌ره ته‌واو، ته‌نیا هی‌خوای په‌روه‌ردگاره، چونکه ته‌نیا خوا به‌دیهینه‌ره‌وو،
 نه‌وانی دیکه هه‌موویان به‌دیهینه‌راوی‌خوآن، نابئ له‌گه‌ل خوا‌دا بخرینه ته‌رازوو‌ه‌وو،
 نابئ یه‌کیک له‌و شتانه‌ی که تایه‌تمه‌ندیی‌خوایه، نه‌وانی تیدا به‌شدار بکرئ،
 وه‌ک له‌سووره‌تی (الشعراء)دا، هاوبه‌شدانه‌ره‌کان، کافره‌کان له‌قیامه‌تدا، دان به
 هه‌له‌ی‌خویان دادینن و، ده‌لئین: ﴿ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۷۷﴾ اِذْ نُسَبِّحُ بِرَبِّ
 الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۸﴾، واته: به‌خوا تئمه له‌گومراییه‌کی‌ناشکراو پروندا بووین، کاتیک
 تیوه‌مان یه‌کسان ده‌کرد، له‌گه‌ل په‌روه‌ردگاری جیهانیاندا.

وه‌ک زورجار گوتوو‌مانه: بناغهی‌شیرک، بریتیه: له‌یه‌کسان کردنی دروستکراوه‌کان
 له‌گه‌ل خوا‌دا له‌شتیک له‌شته‌کانیدا: له‌به‌دیهینه‌رایه‌تیدا، له‌په‌روه‌ردگار تیدا،
 له‌خاوه‌ندارتیدا، له‌مشوورخوورتیدا، یاخود له‌یه‌کیک له‌سیفه‌ته‌کانی‌خوا‌دا،
 یان له‌یه‌کیک له‌ناوه‌کانیدا، یه‌کیک له‌و شتانه‌ی که تایه‌تمه‌ندیی‌خوآن، تو
 بینی یه‌کیک له‌دروستکراوه‌کان، ئه‌و تایه‌تمه‌ندییه که هی‌خوایه، ئه‌ویشی تیدا
 به‌شدار بکه‌ی، نه‌وه شیرکه، بو‌وئنه: پیشکه‌شکردنی دروشمه‌کان و، وه‌رگرتنی
 به‌رنامه‌کان (تَقْدِيْمُ الشَّعَائِرِ وَاخْذُ الشَّرَائِعِ) نه‌وانه‌ش هه‌ر تایه‌تمه‌ندیی‌خوآن،
 خوا تئمه بو‌ی‌هیه دروشمه‌کان دابنئ بو‌به‌ندایه‌تیی‌کردن بو‌ی، که نیشانه‌و
 دروشمی‌نه‌ودن، ئه‌و خه‌لکه به‌نده‌ی‌خوایه: ﴿ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعْظِمْ شَعْبَكَ اِنَّهٗ
 فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوٰی الْعٰلُوْبِ ﴿۳۳﴾ الحج، هه‌روه‌ها به‌رنامه‌کانی‌ژبان‌ده‌بن، ته‌نیا له
 خواوه‌وه‌ر بگریئن و، خوا دایانبنئ، ئه‌وه خه‌لاله‌و ئه‌وه خه‌پامه، ئه‌وه چاکه‌و
 ئه‌وه خراپه، وا بکه‌ن و وا مه‌که‌ن، بو‌یه هه‌م پیشکه‌شکردنی دروشمه‌کان، هه‌م

وہرگرتنی بہرنامہ کان، نہ گہر لہ جگہ لہ خواوہ بِئْتَانٍ، دروشمہ کان ہہندیکیان، یان ہہموویان، پتسکشہ شی جگہ لہ خوا بکرتین و، بہرنامہ کان ہہموو یان بہشیک لہ جگہ لہ خوا ودر بگرتین، نہوہش ہہر شیرکہ.

تیمہ لہ کوٹایی سوورہ تی (یوسف) دا، لہ باردی شیرک و هوکارہ کانی شیرک و، دہرہ نجامہ شوومہ کانی شیرک و، هاوبہش بو خوا دانہرہ کان و، جوڑہ کانی هاوبہش بو خوا دانہرہ کانہوہ، باستیکی خہست و خوّلمان کردوہ، ہہر کہ سیک بیہوئی لہوبارہوہ ودرتر بزانی، دہبی بگہریتہوہ بو نہوئی، کہ نہو باسہ شمان لہ کتیبی دوازدهیہ می مہوسووعہی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) وہرگرتوہ، لہ تہفسیری سوورہ تی (یوسف) دا، پوختہو گوشراوہ کہیمان ہیناوہ.

٦- ﴿ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾، ہہر نہویش زالی کارزانہ، واتہ: خواوہنی نہوپہری عزیزت و بالادہستیہو، خواوہنی نہوپہری حکمت و دانایی و کارزانیہ، کہواتہ: ہہر نہو شایستہی نہوہیہ بہندایہتی بو بکرتی، بہ مانای فراوانی بہندایہتی و، بہس نہو بہرستری، بہ مانای فراوان و راستہقینہی پہرستن.

قسہیہکی نہستہقی غہزالیی:

کوٹایی نہم دہرہمان بہ قسہیہکی (أبو حامد الغزالي) دتین، بو زیاتر تیشک خستہ سہر نایہتی کوٹایی نہم دہرہمان، کہ گوتووہتی:

لَا طَاقَةَ لِلْبَشَرِ أَنْ يَنْفُذُوا عَوْرَ الْحِكْمَةِ، كَمَا لَا طَاقَةَ لَهُمْ أَنْ يَنْفُذُوا بِأَبْصَارِهِمْ صَوَاءَ الشَّمْسِ، وَلَكِنَّهُمْ يَتَأَلَوْنَ مِنْهَا مَا تَخَيَّأَ بِهِ أَبْصَارُهُمْ... فَإِنَّ النَّاسَ إِذَا أَرَادُوا أَنْ يَفْهَمُوا الذُّوَابَ مَا يُرِيدُونَ مِنْ تَقْدِيمِهَا وَتَأْخِيرِهَا وَنَحْوِهَا، وَرَأَوْهَا تَقَصَّرُ عَنْ فَهْمِ الْكَلَامِ الضَّادِ عَنِ الْعُقُولِ مَعَ حُسْنِهِ وَتَرْبِيَتِهِ، نَزَلُوا إِلَى دَرَجَةِ تَمْيِيزِ الْبَهَائِمِ، وَأَوْصَلُوا مَقَاصِدَهُمْ إِلَيْهَا بِأَصْوَاتٍ يَضَعُونَهَا لِأَلْفَةٍ بِهَا، مِنَ الصَّفِيرِ وَنَحْوِهِ مِنَ الْأَصْوَاتِ الْقَرِيبَةِ مِنْ أَصْوَاتِهَا^(١).

(١) إحياء علوم الدين: ج ٢، ص ٤٥.

بە پاستىي نەم عىبارەتەي ئەبوو ھامىدى غەززالىيى (پەھمەتى خىواي لى بىن) زۆر جوانە، بۇ بەراورد کردنى ئەو دەخۇا ﷺ باسى خۇي دەکات و، خۇي بۇ تىمە پىتاسە دەکات، ئايا ئەو ھەر لە قەدەر عەقلى تىمەيە، يان خىواي پەروردگار سىفەتەکانى و ناوہکانى ھەر ئەوئەندەن؟ بە تەنكىد سىفەت و ناوہکانى خىوا بىن سنوورن، وەك لە فەرمايشتىكى پىغەمبەردا ﷺ ھاتوہ لە پارانەوہيە کدا دەفەرموى: (أَللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أُمَّتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَا ضَ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدَلٌ فِي قَضَائِكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتُ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَعْلَمْتَهُ أَحَدًا مِّنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلَاءَ حُزْنِي، وَدَهَابَ هَمِّي)، (أخرجه ابن حبان: ۹۷۳، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح).

واتە: ئەي خىوايە! مەن بەندەي تۆم، كورى بەندە تىرىنەكەي تۆم (كە بابمە) و، كورى بەندە مەينەكەي تۆم (كە داىكمە)، پىرىارى تۆ لە مندە جىيە جى دەبىن، پىرىارى تۆ لە مندە دادگەرەنەيە، نىوچەوانى مەن (واتە: كارى مەن) بە دەست تۆيە، لە تۆ دەپارىتمەوہ بە ھەر ناوتىك كە تۆ ھەتە، كە خۆت پى ناو ناوہ، يان لە كىتىي خۆت (لە قورئان) دا داتبەزاندوہ، ياخود (لە كىتىبدا داتتەبەزاندوہ بەلام) فىرىيە كىتك لە دروستكراوہكانت كردوہ (فرىشتە زۆر لە خوا نىزىكەكان)، ياخود ھىشتووتەتەوہ لە زانىارىي پەنھاندا لە لای خۆت، داوات لى دەكەم كە قورئانى مەزەن بكەيە بەھارى دىلم و، بىكەيە رووناكىي سىنەم و، بىكەيە مايەي لاچوونى خەم و خەفەت و پەژارەو دلتەنگىيەم.

كەواتە: ناوہكانى خىوا تەنيا ئەوانە نىن كە لە كىتىبەكەيدا دايەبەزاندوون، ھەررەھا سىفەتەكانى خىوا تەنيا ئەوئەندە نىن كە باسىكردوون، بەلام تىمە بەس ئەوئەندەمان بۇ ئىستىعاب دەكرى، تىمە ھەر لەوئەندە خالىي دەبىن، تىمە ھەر زەرفىيەتى ئەوئەندەمان ھەيە.

ماناى قسەكەى نەبوو حامىدى غەززالى:

واتە: مەرۆقەكان توانايان نىە كە بگەنە قوولايى حىكمەتى خوا، ھەرودەكانتوانن بە چاوەكانيان بچنە نىو قوولايى تىشكى خۆرەوہ (ئەگەر زۆر چاۋ لە خۆر بگەن، كوئىر دەبن)، بەلام بايى نەوہندە لە تىشكى خۆر بەھرەمەند دەبن، كە چاۋيانى پى بڑىەت (شتى پى ببىن، نەبوو حامىدى غەززالى زۆر پەناى بردۆتە بەر وىنە ھىنانەوہ، كە وىنە ھىنانەوہ عادتى خواى پەروەردگارە لە قورئاندا، پىغەمبەرىش ﷺ زۆرجار وىنەى ھىنانەوہ، وىنە ھىنانەوہ، مانا مەعنەويىەكان لە قالبى بەرجەستەكراودا دەخاتە بەرچاۋ، ئەو كاتە مەرۆق دەتوانى باشتىر تىيانەوہ رابمىتىن، ھەم بە عەقلى، ھەم بە ھەستەكانى، ھەم بە خەيالى، نىجا وىنەىك دىنيتتەوہو دەلتى: ئەگەر خەلك بىانەوئى ناژەلان حالىي بگەن لەوہى دەيانەوئى، كە بېرۆن، ياخود دوا بگەون، (ئاو بخۆنەوہو نەخۆنەوہو، لەوہر بخۆن و نەىخۆن) كاتىك دەيانىبنن ئەو ناژەلانە لەو قسەىە تى ناگەن كە لە خواون عەقلەكانەوہ دەر دەچى، لەگەل نەوہشدا كە ئەو قسەىە زۆر پىك و پىكە و زۆر چاكە، (ئەو مەرۆقانە چى دەكەن بۆ تىگەياندىنى ئەو ناژەلانە؟) لەگەلىان دادەبەزن بۆ پلەىەك كە ناژەلەكان دەتوانن دەركى بگەن، نامانجەكانى خۆيان دەگەىەننە ئەو ناژەلانە، بە ھەندىك دەنگ كە شايستە بى، بەو ناژەلانە.

وہك: فىكە كىشان و شىوہى ئەوہ، كە لەدەنگى وانەوہ نىزىك بى و وىى بچى، بۆ وىنە: كەسىك بىەوئى ولاخىك ناو بدات، فىكەى بۆ لى دەدات، وہك كوردەوارىى دەلتىن: (ولاخ ئەگەر تىنووى بى، پىويستى بە فىكە نىە)، يان شوان كە مەر دەر دەكات، يان گاوان كە رەشەولاخان دىنيتتەوہ، يان حوشترەوان كە حوشترەكان دەنگ دەدات، جۆرە دەنگىك بەكاردىنى، كە ئەوان لىى تىگەن، ھەرودەھا كەسىك سەگىك دەنگ دەدات، دىيارە بە شىوہىەك دەنگى دەدات، كە لە دەنگى سەگەكە نىزىك بى، يان پشىلەىەك پشى پشى بۆ دەكات، يان ختەى لى دەكات و ھتد.

نه بوو حامیدیش ده لئ: خوای پهروه ردگار که تیمه ددهوئنتی، له قه دهه ر
 مه قلی تیمه تیمه ی دواندوه، تیمه هه ر نه وه نده مان بو ئیستیعاب ده کړی،
 نه گه رنا کار (شان ای)، خوا زور زور له وه بهر زتره که هه ر نه وه نده بی، نایا زانیاری
 خوا هه ر نه وه نده یه که له و قورئانه دا، یان له هه موو کتبه کاندایه زانده وه؟
 نه خیر، به ته نکید زانیاری خوا بیسنووره، وه ک خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا
 فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ
 اللَّهِ﴾ (۲۷) لقمان، واته: بلئ: نه گه ر هه رچی دره خته له سه ر زه وی، بکریته قه له م
 و، هه رچی ناوی ده ر یایه کانه و هه وت هینده ی دیکه شیان بخریته سه ر، بکریته
 مه ر که ب، وشه کانی خوای پی بنووسرین، وشه کانی خوا ته واو نابن.

به لام ته وه ی که خوا ﷺ نار دوویه تی له قه ده ر تیمه یه و له قه ده ر پیوستی
 تیمه یه، نه گه رنا کار (شان و) حالی خوا ﷺ، زور له وه بهر زتره که تیمه بتوانین
 ده رکی بکه ین، به لام توانای تیمه هه ر نه وه نده یه.

خوا به لوتف و که په می خوئی، تیمه له و که سانه بکیرئ، که هه رچی زیاتر
 خوا بناسن و، به و شیوه یه که شایسته ی خوا یه، مامه له ی له گه لدا بکه ین،
 یارمه تیمان بدات، زیاتر له قوولایی قورئان تیبگه ین، بو نه وه ی له میان
 قورئاندا، زیاتر ده رکی مه زنی و پایه بهرزی خوا ﷺ بکه ین و، سه ره نجام
 بتوانین به و شیوه یه ی بو خوا شایسته یه، مامه له ی له گه لدا بکه ین و، به ندایه تی
 بو بکه ین و بیپه رستین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

❖ ده‌رسی سییه‌م ❖

پیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان له دوازده (۱۲) ثابته پیک دتی، ثابته‌تہ‌کانسی: (۲۸ - ۳۹)، که تہ‌وه‌ری سہ‌ره‌کییان باسی یه‌کتایی خویبه ﴿۱۱﴾ له پهرستران و به‌ندایه‌تیی بۆ کرانی داو، بۆ نیسپاتی ئەو راستییه مه‌زنه‌ش: عه‌قل و زگماک و میژووی رابردوو و واقعیی ژیاوسی مروّقه‌کان، به به‌لگه هینراونه‌وه.

له کۆتاییشدا به بۆنه‌ی فراوانکردن و ته‌نگکردنه‌وه‌ی بژیوی مروّقه‌کانه‌وه، به ویستی خوای کاربه‌جێ فه‌رمان‌کراوه به هاوکاریی کردنی خزمان و نه‌دارو رێبوارو، سه‌رزه‌نشتی سوود خۆریی و، ستایشی زه‌کاتدان‌کراوه.

﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْتَكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۸﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ مُّصِيرِينَ ﴿۲۹﴾ فَأَقْرِبْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَائِمُ وَلَكِن مَّ كَثُرَ الْكَافِرِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾ مُّشْرِكِينَ إِلَيْهِ وَأَتَوْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۱﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلٌّ جَزَاءٌ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿۳۲﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسُ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّشْرِكِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةٌ إِذَا فَرِحَ مِنْهُمْ رَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿۳۳﴾ يَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۳۴﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿۳۵﴾ وَإِذَا آذَنَّاكَ الْنَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا

بِمَا وَلَانَ تُصِيبُهُمْ سَيْئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَتَاتَ ذَا الْقَرْيَةِ حَقَّهُ، وَالسَّكِينِ وَأَمِّنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَبَا لَيْرَبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرَبُّوهُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْمَرُونَ ﴿٣٩﴾

مانای ده قواو ده قی نایه تہکان

{(خوا) و ننه به کی له خوٚتان بو هیناونهوه (لهسه ر راستی خوا په رستی و پووجه نسی شیرک)، نایا تئوه هیچ هاوبه شتان هه ن لهوه دا که پیمان به خشییون، له نیو به ردهسته کاتاندا، که تئوه (و تهوان) تئیدا به کسان بن، مه ترسیتان لیان هه بن (که هاوبه شتان بن) وه ک چون مه ترسیی خوٚتانتان هه به؟ بهو شیوه به نایه تہکان شیده که ینهوه بو کومه نیک بقامن ﴿٣٨﴾ به لکو نهوانه ی سته میان کردوه، به بن زانیاری دوی ناره زووه کانیان ده که ون، نجا نایا که سیک خوا گومپرای کرد بن، کئ بو ی راسته ری ده کری؟ بیگومان هیچ یاریده ده رو سه ر خه ریشیان نین ﴿٣٩﴾ ده جا (مادام حال وایه) به پاکیی و ساغیی پرووی (دلی) خوٚت له گه ل ناین (ی خوا) دا راست بکه، (ناینیک که هه مان) زگماکی خوا به خه لکی لهسه ر سروشتان دوه، دروستکراوی خوا (له ناینی راستی خوادا) گوٚرانی بو نیه، نا نهوه ناینی ریک و راسته، به لام زور به ی خه لکی نازانن ﴿٣٧﴾ (نه ی خه لکینه!) له ناخوهه بو لای (خوا) بکه رینه وه و پاریزی لیکه ن و، نوٚر به رپا بکه ن و له هاوبه شدانه ران مه بن ﴿٣٦﴾ لهوانه ی ناینه که بانیان به ش به شکر دوه، بوونه دهسته دهسته، هه ر کومه نیک به وه ی که له لایانه شادمانن (به لام نه وه ی له لای نهوانی دیکه به، به هیچ ده زانن!) ﴿٣٩﴾ کاتیکیش خه لک زبان و

گرفتاریه کیان تووش دئی، له ناخهوه له پهروه ردگاریان ده پارینهوه، دوايش کاتیک بهزه بیه کی له لایه ن خویهوه پتچیتن (و له گرفتاری قوتاری کردن) کت و پر کومه لیکیان هاوبه ش بو پهروه ردگاریان داده تین ﴿۳۳﴾ تاکو سه ره نجام ناسوپاسی بکه ن به رانبر به وهی پیمانداون، ده جا (نه ی بیرواینه! که میک له ژانی دنیا دا) بهر مه مند بن، بیگومان له مه ودوا ده زانن (چیتان به سه ر دئی!) ﴿۳۴﴾ یان نایا (بویه بیروان چونکه) به لگه به کمان دابه زانندو ته سه ریان له وه ددوئی (و دان به وه دا دینتی) که ده یکه نه هاوبه ش (ی خوا له په رستن دا)؟! ﴿۳۵﴾ کاتیکش بهزه بیه که به خه لکی بچیتین، پتی شادمان ده بن و، نه گهر به هوی نه وه شه وه که ده سه کانیان (له خراپه) پیشیخستوه (و نه نجامیان داوه) زیان و خراپه به کیان تووش بی، کت و پر نائومیدو ته ما بر او ده بن ﴿۳۶﴾ نایا نه یاندیوه (به چاوی عقل و دل) که خوا بو هر که سیک بیه وی بژیو (زور و فراوان ده کات و کهم ده کات و) وه تنگ دینتی! به دلنایی له وه دا نیشانه هه ن (له سه ر کارزانی و بالا ده ستی خوا) بو کومه لیک بر او بینن (و له روانگی تیمانه وه بر وانن) ﴿۳۷﴾ ده جا (مادام خوا له بهزه بی خوی بههره مندی کردووی، توش بهزه بی بنوتنه و) مافی خوی بهه خشه به خزم و نه دارو ریوار (وهاوکاریان بکه)، نا نه وه باشترین شته بو که سانتیک که دیداری پروی خویان ددوئی (وراز بیگردنی ده خوازن) و، ته نیا نه وانه ش سه رفرازو به نامانج گه یشتوون ﴿۳۸﴾ نه و (مال و سامان) هه ش، که به سوود ده یدهن، تاکو به هوی (وه رگرتنی) مال و سامانه کانی خه لکه وه زیاد بکات، بیگومان له لای خوا زیاد ناکات، به لام زه کاتیک بویه ده یدهن، مه به ستان پتی پروی خوا و (پدزانه ندی خوا) یه، نا نه وانه پاداشتیان بو چند قات ده کریتنه وه ﴿۳۹﴾!

شیکردنه وهی هه نذیک له وشه کان

(حَنِيفًا): به پاکیی، به پوختیی (الْحَنَفُ: هُوَ مَيْلٌ مِنَ الضَّلَالِ إِلَى الْإِسْتِقَامَةِ وَالْحَنَفُ عَكْشَةٌ)، وشه ی (حَنَفٌ): چاوگه، بریتیه له لادان له گومراییه وه به ره و رێک وه ستان، به پیچه وانه ی (جَنَفٌ) وه، (جَنَفٌ): بریتیه له لادان له راسته رێوه به ره و گومراییی.

(فَطَرَتَ اللَّهُ): یانی: زگماکیک که خوا مروّقی له سه ر دروست کردوه، زگماک یان خوارسک، (فِطْرَةَ اللَّهِ: هِيَ مَا رَكَزَ فِيهِ مِنْ قُوَّتِهِ عَلَى مَعْرِفَةِ الْإِيمَانِ، وَفَطَرُ اللَّهِ الْخَلْقَ: إِبْعَادُهُ الشَّيْءَ، وَإِبْدَاعُهُ عَلَى هَيْئَةٍ مُتْرَشِحَةٍ لِفِعْلِ مِنَ الْأَعْيَالِ)، (فِطْرَةَ اللَّهِ): نه وه یه که خوا له هیزی نیمان له سروشتی مروّقا دابناوه که خواناس بی و، که ده گوتری: خوا ته و شته ی (فَطَرٌ) کردوه، واته: هیناویه ته دی، دایهیناوه به شیوه یه که ناماده کراوه ده توانی کاریک نه نجام بدات.

(الْقِيَرُ): (الثَّابِتُ، وَالْمَقْوَمُ لِمَعَاشِهِمْ وَمَعَادِهِمْ)، چه سپاو راگری ژیا نی دنیاو دواړو ژیا ن.

(مُيَبِّنَ إِلَيْهِ): له ناخه وه بو لای بگه پنه وه، (النُّوبُ: رُجُوعُ الشَّيْءِ مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَى)، (نُوبٌ): بریتیه له گه رانه وه ی شتیک بو لایه ک، جار له دوا ی جار، (وَالْإِنَابَةُ إِلَى اللَّهِ: الرُّجُوعُ إِلَيْهِ بِتَوْبَةٍ وَإِخْلَاصٍ)، (إِنَابَةٌ إِلَى اللَّهِ): بریتیه له گه رانه وه بو لای خوا، به گه رانه وه یه کی کرده وه یی و به دلسۆزیی.

(ضُرٌّ): زیان، (الضُّرُّ: سُوءُ الْحَالِ فِي النَّفْسِ وَالْبَدَنِ، وَالْمَالِ وَالْجَاهِ)، وشه ی (ضر): بریتیه له حال خرابیی له نفس و جه ستهدا، له مال و سامانداو، له جاهو سومعه دا.

(سَأَطْنَا): به‌لگه، (السُّلْطَانُ: الْحُجَّةُ لِمَا لَهُ هُجُومٌ عَلَى الْقَلْبِ)، به‌لگه به (سلطان) ناونراوه له‌بهر نه‌وهی هیرش ده‌کاته سهر دل و عه‌قلی مروؤف، (وَالسَّلْطَةُ: التَّمَكُّنُ مِنَ الْقَهْرِ)، (سَلْطَة) بریتیه له چه‌سپانی شتیک له رووی بالآده‌ستییه‌وه.
(بَعَطْرُونَ): (الْقُنُوطُ: الْيَأْسُ مِنَ الْخَيْرِ)، (قُنُوط) واته: ناٹومئد بوون له چاکه‌وو
خیر.

(رَبَا): (الرُّبَا: الزِّيَادَةُ عَلَى رَأْسِ الْمَالِ)، سوود، نه‌وهی له سه‌رمایه‌که زیاد ده‌بی، (رَبَا الشَّيْءُ: زَادَ وَعَلَا)، شته‌که زیادی کردو به‌رز بوؤه.
(الْمُضْعِفُونَ): (الَّذِينَ حَصَلَ لَهُمُ الضَّعَافُ، وَهُوَ إِضْعَافُ الثَّوَابِ)، نه‌وانه‌ی که چه‌ند قاتیان بوؤ زیاد بووه، چه‌ند به‌رانبه‌ر بوونه‌وهی پاداشت.

مانای گشتیبی نایه‌ته‌کان

خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ دواى نه‌وهی له نایه‌ته‌کانی پابردوودا، باسی یازده له نیشانه‌وو به‌لگه‌کانی به‌دیینه‌رایه‌تیبی و په‌روه‌ردگار تیبی و، خاوه‌ندارتیبی و مشوورخوریه‌تیبی خوئی، بو مروؤف و ژبان و گه‌ردوون خسته‌پوو، نه‌وه‌ش دووباره کرابه‌وه که به‌س خوا دروستکراوه‌کان ده‌ست پئنده‌کات، دواپیش ته‌نیا نه‌وو ده‌یانگیزته‌وه‌وو، نه‌وه‌ش خرایه‌پوو که خوا خاوه‌نی به‌رزترین حال و سیفه‌ته له تاسمانه‌کان و زه‌ویداد، واته: نه‌وو حالت و وه‌سف و کرده‌وه ناوازانه‌ی که خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ هه‌ینی، هیچ که‌سی دیکه‌نینی و هیچ شتیکى دیکه‌نینی، چونکه هه‌ر که‌سیکی دیکه‌وو هه‌ر شتیکى دیکه، که هه‌به، هه‌مووی دروستکراوی خوا به‌وو، هه‌ر که‌س هه‌به‌بنده‌ی خوا به‌وو. دواى نه‌وه جاریکى دیکه خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ دیته‌وه سهر باسی نه‌وه، که ده‌بی ته‌نیا خوا به‌رستری، خوا به‌ه‌ک که نه‌وه حال و سیفه‌ته‌تی، شایسته‌ی نه‌وه‌یه، که ته‌نیا

ئەو بەندايەتسى بۆ بىرى، ئىچا وئىنەك دىنئىتەو دەفەرمۇي: ﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ﴾، لە خۇتان وئىنەكى بۆ ھىئاونەو، ﴿ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ ﴾، ئايا لەو ھەدا كە پىئمان بەخشىون، لە ئىو بەردەستەكانئاندا، ﴿ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾، واتە: ئەوانەى كە لەبەر دەستى ئىو، ئىچا ئەگەر كۆپلەو كەنیزەك بوون، كاتى خۇي، ئەگەر ئىستا خىزمەتكارو شاگردو ھاوكارئىكەو كارمەندىكە كە لەبەر دەستى مرؤفدايە، ئايا لەوانەى كە لەبەر دەستئان، ھىچ ھاوبەشتان ھەن، لەو ھەدا كە پىئمانداون؟ ﴿ فَأَنْتَر فِيهِ سَوَاءً ﴾، ئىو ھەوان ئىيدا وەك يەك بن، ئايا بەرپىسى فەرمانكەيەك، يان سەرۈكى ولائىك، لەگەل كەسانىك كە لەبەر دەستىدان، دەستەلاتيان وەك يەكە؟ دەستروپىشتيان وەك يەكە؟ ياخود كەسىك كە لە ما ئىكدايەو، ھەندىك خەلك ھەيە ھاوكارىي دەكات، ئىچا ئافرەتە يان پىاوە، ھاوكارىي دەكات، خىزمەتى مالى دەكات، ئايا ئەو كەسە كە خىزمەتكارە، يان ھاوكارەو، بەر دەستىكە، لەگەلىدا دەپتە ھاوبەش لە ھەموو ئەو شتاندە كە ھەتى؟ ﴿ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنَّكُمْ ﴾، وەك چۆن مەترسىتان لە خۇتان ھەيە، مەترسىتان لەوانىش ھەبى، ئايا شتى وا ھەيە؟ ﴿ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾، بەو شىوہە ئايەتەكان روون و رووشن دەكەينەو، بۆ كۆمەلىك بىفامن؟

ئەم وئىنەيە ئەو دەگەينى وەك چۆن ئىو رازى نىن بەردەستەكانئان لەگەلتاندا يەكسان بن، ئايا خواش ﴿ وَاللَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ چۆن رازى دەبى دروستكاروھەكانى لەگەلىدا يەكسان بن؟ ﴿ وَاللَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾، وئىنەى ھەرە بەرز بۆ خوايە، بەلام خوا دەبەوى ئىمە تىبگەينى، تۆ رازى نى خىزمەتكارىك، شاگردىك، كەسىك كە لەبەر دەستتە، لەگەلتە يەكسان بى لەو دەستەلاتە، لەو مال و سامانە، كە لە دەستى تۆدا ھەيە، ئەدى چۆن دەگونجى، چۆن عەقتان پىئان پى دەدات دروستكاروھەكانى خوا، لەگەل خوادا يەكسان بىكەن لە پەرستران و، بەندايەتسى بۆ كران و، بە مەزنگرتند؟ بۆيە دەفەرمۇي: ئاوا ئايەتەكان رووشن

ده که‌ین، بُو که‌سانتیک بفامن، یانی: که‌سَیکِ عه‌قَل و لوژیک به‌کاربیتن، رِیزِی عه‌قَلی خَوَی بگری، رِیز له مه‌نتیق بگری، نابی هاوبه‌ش بُو خوا دابنی، بُو‌یه ده‌فه‌رموی: ﴿بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾، نه‌وانه‌ی هاوبه‌ش بُو خوا داددنتین نافامن و، عه‌قَل به‌کارناهیتن، به‌لکو نه‌وانه سته‌مکارن و سته‌میان کردوه، هاوبه‌ش بُو خوا داددنتین و شوین نارزه‌زووه‌کانیان که‌وتوون، به‌بی زانیاری، نه‌زنانه به‌ دوا‌ی نارزه‌زووه‌کانیان که‌وتوون، ﴿فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَصْلَأَ اللَّهُ﴾، نجا نایا که‌سَیکِ خوا گومرای کردبی، کئی راسته رِیی ده‌کات؟ خوا گومرای کردبی، واته: به‌ پئی سیستمی خوا گومرا بووبی، به‌ پئی سیستمی خوا هه‌ر که‌سَیکِ به‌ دوا‌ی نارزه‌زوو بکه‌وی، گومرا ده‌بی، هه‌ر که‌سی به‌ نه‌زانیی به‌ دوا‌ی شتیک بکه‌وی، گومرا ده‌بی، نه‌وه سیستمی خویه، بُو‌یه ده‌فه‌رموی: خوا گومرای کردوه، یانی: به‌ هَوَی سیستم و یاسایه‌ک که‌ خوا دیناوه، گومرا بووه، نجا کئی که‌سی وا راسته ری ده‌کات؟ ﴿وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ﴾، نه‌وانه هیچ هاوکارو یارمه‌تیددرو پشتیوانیشیان نین.

نجا روو ده‌کاته پیغهمبه‌ری خاتم موچه‌ممه‌د ﴿﴾ له پشت نه‌ویشه‌وه روو ده‌کاته هه‌ر کامیک له‌وانه‌ی که‌ به‌ دوا‌ی پیغهمبه‌ری خاتم ﴿﴾ ده‌که‌ون و ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَقْصِرْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾، مادام حال وایه، هاوبه‌ش بُو خوا دانان هیچ لوژیکی تیدا نیه، هیچ عه‌قَلتیک قبولی ناکات و، له‌گه‌ل سروشتی بووندا ناگونجی، له‌گه‌ل پایه‌و مه‌قامی به‌رزو ناوازه‌ی خوادا ناگونجی، که‌واته: ﴿فَأَقْصِرْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾، رووی خَوْت له‌گه‌ل ثابینی خوادا رتک بکه، هه‌ل‌به‌ته لیره‌دا مه‌به‌ست پئی رووی رواله‌تیی نیه، یانی: رووی دل و نیازو مه‌به‌ست، (للدین)، (أل) که‌ له‌سه‌ر (دین)ه، بُو پیتناسه‌یه، به‌لام بُو (عهد) ه، واته: رووی دل‌ی خَوْت له‌گه‌ل ثابینه‌که‌دا، به‌رنامه‌که‌ی خوادا راست بکه، (حَنِيفًا)، که‌ که‌پراویه‌وه له‌ گومرایی، با هیچ گومرایی و لاریی، له‌و دینداریی و خوابه‌رستییه‌تدا نه‌بن، ﴿فَطَرَتِ اللَّهُ أَلَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾، نه‌و ثابینه،

همان نهو زگماکویه که خوا خه لکی له سهر سروشتاندوه، ﴿لَا بَدِيلَ لِحَلْقِ اللَّهِ﴾، له نایینی راستی خوادا، زگماکیک که خوا مروقی له سهر خولقاندوه، گوژانی به سه ردا نایهت، یاخود ﴿لَا بَدِيلَ لِحَلْقِ اللَّهِ﴾، دروستکراوانی خوا نابنی بگوپردین، نابنی ده ستکاری بکرین، ﴿ذَلِكَ الَّذِي أَلْفَيْتُمْ﴾، نا نهوه نایینی ریک و راسته، نایینیکه، به رنامه یه که، که خوا ﴿نارودویه تی تا کو مروقه کان ریک و راست بکات، ژانیان ریک و راست بن، چونکه (قیم) هم به مانای چه ساوو راست دی و، هم به مانای راستکرو راگر (مقوم) یش، ﴿وَلَنْكِرَ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾، به لأم زوربهی خه لکی نازانن، واته: نا نهوه نایین و به رنامه ی راست و راستکهره، به لأم زوربهی خه لکی نازانن بویه شوینی ناکه ون، له بهر نه زانییه که قه دری نازانن، وه ک گوتراوه: (قه دری زیر له لای زیرنگهره).

﴿مُنِيبًا إِلَيْهِ﴾، خوا ده فهرموق: نهی خه لکینه! له ناخه وه به ره و لای بگه رینه وه، واته: به ره و لای خوا، ﴿وَأَتَقُوا﴾، ههروه ها پاریزی لیکه ن، ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾، نوژییش به رپا بکه ن، ﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾، له هاوبهش بو خوا دانه رانیس مه بن.

نجا وه سف و پیناسه ی نهو هاوبه شدانه رانه ده کات:

﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِيَنَهُمْ﴾، له وانهی که نایینه که یانیان بهش بهش کرد، ﴿وَكَانُوا شِيْعًا﴾، په رته وازه ش بوون، هه همیشه بهش بهش کردنی نایین، دابر دابر کردنی نایینی راستی خوا، ده بیته هوی په رته وازه بوونی شوینکه وتووایی، چونکه هه ر کامیکیان لایه کی ده گرتی و، به شیکی ده گرتی و، هه ر که سه به یاری خوی هه لا ده لتی، وه ک پیشینان ده لئین: (کهس به ربهی کهس ناپیوی) و (کهس له مه ری کهس ناخیوی)، سه ره نجام چیمان لی دی؟ ﴿كُلُّ حَرْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾، هه ر کومه له به وهی بو خوی له سه ریه تی پیسی شادمانه، پیسی

دلخوشه، به لام نهودی نهوانی دیکه‌ی له‌سه‌رنی به هیچی ده‌زانی و، هیچ حیسابی بۆ ناکات، له‌حالی‌کدا که نایین به‌هموو به‌شه‌کانیه‌وه، نهو به‌رنامه‌ریک و ته‌واو تیره‌ی خوا پیک دینتی، به‌لام کاتیک به‌ش به‌ش ده‌کری، بر بر ده‌کری، هه‌ر تاقمه‌وه به‌دوای بریکی و به‌دوای به‌شیکی ده‌که‌وی، له‌راستیدا نه‌وه پنجه‌وانه‌ی سروشتی نایینی خوای په‌روه‌ردگاره، نه‌و کاته‌ش نایینی خوا، ناریک کرچ و کال دپته به‌رچاو، نه‌ک له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌زاتی خۆیدا وایه، به‌لکو له‌به‌ر نه‌وه‌ی شوینکه‌وتووانی نا‌وا به‌ش به‌شیان کردوه، هه‌ر کامتیکیان لایه‌تیکی لینگرتوه.

ننجا نه‌مه‌خوا موشریکه‌کانی پی وه‌سف ده‌کات که ناوان و نامۆزگاریی نیمانداران و مسوولمانان ده‌کات که تپوه‌ش وه‌ک وان مه‌که‌ن، به‌لام به‌داخه‌وه، زۆربه‌ی نه‌و شتانه‌ی خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: وه‌ک وان مه‌که‌ن، مسوولمانان وایانکردوه، فه‌رموو‌یه‌تی: وه‌ک هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان مه‌که‌ن هاوبه‌ش بۆ خوا دابینن، مسوولمانان زۆریان وایانکردوه! فه‌رموو‌یه‌تی: وه‌ک جووله‌کان مه‌که‌ن، که فه‌رمان به‌خه‌لکی ده‌که‌ن به‌چاکه، خۆشیان چاکه‌ناکه‌ن، مسوولمانان وایانکردوه! فه‌رموو‌یه‌تی: وه‌ک مونا‌فیکه‌کان مه‌که‌ن، له‌ره‌وشت و خووی خراپیان دا، به‌لام مسوولمانان زۆرچار وه‌ک وان ده‌که‌ن، وه‌ک له‌م فه‌رمایشته‌دا هاتوه:

{عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شِبْرًا بِشِيرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّىٰ لَوْ سَلَكَوا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكْتُمُوهُ، قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: قَمْنُ!} (أخرجه أحمد: ۱۱۸۱۷، والبخاري: ۳۲۶۹، ومسلم: ۲۶۶۹، وابن حبان: ۶۷۰۳).

واته: نه‌وو سه‌عید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ده‌لانی: پی‌نجه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو‌ی: به‌دوای نه‌وانه‌ی پیش خۆتان ده‌که‌ون، رپبازی نه‌وانه‌ی پیش خۆتان ده‌گرن، بست به‌بست و باسک به‌باسک، هه‌تا نه‌گه‌ر چووبنه‌کونی بزنی مژه‌یه‌که‌وه، تپوه‌ش ده‌چنه‌تیوی، گوتمان: نه‌ی پی‌نجه‌مبه‌ری خوا مه‌به‌ست پی جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کانه؟ فه‌رموو‌ی: نه‌دی کتی؟!

تنجا هر له باره‌ی خوا به‌بگرتنه‌وه، که ته‌نیا ده‌بی خوا به‌رستری، خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسُ ضُرًّا﴾، خه‌لک کاتیک زیان‌تیکیان تووش بوو، (ضُرُّ) هر ناره‌حه‌تی و حال خرابیه‌ک له رووح داو، له جه‌سته‌داو، له مال و سامان داو، له سومعه‌داو، له ده‌ور به‌رداو، خه‌لک کاتیک ناره‌حه‌تی و ناگوزه‌ریه‌کیان تووش دی، ﴿دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾، له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه، له ناخه‌وه بو‌لای ده‌گه‌پرنه‌وه، به‌دلسوزی له قوولایی دلپانه‌وه بو‌لای ده‌گه‌پرنه‌وه و لئی ده‌پارینه‌وه، ﴿ثُمَّ إِذَا أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً﴾، تنجا دوابی کاتیک خوا له لایه‌ن خو‌یه‌وه به‌زه‌یه‌کی پی چیرتن، واته: نه‌و ناره‌حه‌تییه‌ی لی لابردن و، به‌زه‌یی له‌گه‌ل نواندن، به‌لام لی‌رده‌دا به‌زه‌یه‌که وه‌ک خواردیتیکه ده‌رخوردی داو، پی‌چی‌چیرتون، ﴿إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾، کت و پر کومه‌تیک له‌وان هاوبه‌ش بو‌په‌روه‌ردگاریان په‌یدا ده‌کن، نه‌یفه‌رموو هه‌موویان، چونکه هه‌یانه وه‌ک چو‌ن له ته‌نگانه‌دا په‌نا ده‌باته به‌ر خوا، دوابی له فه‌رحانیانیشدا هر به‌نده‌ی خوا ده‌می‌تینه‌وه، به‌لام هه‌ندیکیان له ته‌نگاناندا په‌نا بو‌خوا ده‌بن و، له فه‌رحانیاندا به‌پشت له خوا ده‌کن و، هاوبه‌شی بو‌داده‌تین، بو‌یه خوا ﴿لَا يَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ﴾، با سپله‌یی و بی وه‌فایی بکه‌ن به‌رانبه‌ر به‌وه‌ی پیمان به‌خشیون، نه‌و هه‌موو چاکه‌و نیعمه‌تانه‌ی پیمانداو، کاتیک هاوبه‌ش بو‌خوا داده‌تین، مانای وایه به‌رانبه‌ر به‌چاکه‌کانی خوا، سپله‌و بی نمه‌ک و بیوه‌فا بوون، با وابکه‌ن، دوابی خوا ﴿لَا شَيْءَ يَدِينُنِي﴾، دواندن نادیاره‌وه ده‌بگورپی بو‌شیتوه‌ی دواندن پی‌روه‌روو، ﴿فَتَمَعُوا﴾، تنجا که‌میک به‌هره وه‌بگرن و رابویرن، ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾، له‌مه‌ودوا ده‌زانن، ده‌زانن چو‌ن سزا ده‌درین و، چیتان به‌سه‌ر دی، له‌سه‌ر نه‌و سپله‌یه به‌رانبه‌ر چاکه‌کانی خواو، له‌سه‌ر نه‌و هاوبه‌ش بو‌خوا دانانه؟!

﴿أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا فَهَوْاْ يَتَكٰمَرُوْنَ بِمَا كٰنُوْا بِهِۦ يُشْرِكُوْنَ﴾، یان نابا بو‌یه هاوبه‌ش بو‌خوا داده‌تین، که تیمه به‌لکه‌یه‌کمان دابه‌زاندو‌ته سه‌ریان، نه‌و

دهوری تیدا ده بینن، به لآم له پشت هۆکاره کانه وه، هۆکار ساز دهوری سه ره کی تیدایه وه، نهو (خوا عَلَيْهِ) هۆکاره کان دهره خستین، جاری وایه هۆکاره کان هه ن، به لآم په رچیک دیته پریان و کاریگه ریان نابیت.

﴿فَأَنذَرْتُ ذَا الْقُرَيْنِ حَقَّهُ﴾، مادام ده زانی: کاتیک بژیوت بو فراوان و زور ده بی، نه وه به ده ست خوایه وه، کاتیک وه ته نگیش دین، دیسان هه ر به ده ست خوایه، که واته: له وهی که خوا پیت ددهات، خاوه ن نیزیکایه تیی، مافی خوی پی بده، زور بهی زانایان و تویره ره وانی قوربان، خاوه ن نیزیکیی (ذی القری) یان هه ر به خزمان لیکدا وه ته وه، نه وهی که له رووی ره چه له که وه لیت نیزیکه، به لآم پیم وایه: جگه له وهش هه ر خاوه ن نیزیکیه کی دیکه ده گرتنه وه، چونکه (ذَا الْقُرَيْنِ)، یانی: (صاحب القری)، (ذا) یانی: (صاحب)، (قزی) یانی: نیزیکیی، پیموایه دراوستی نیزیکیش ده گرتنه وه، هاوه ل و دوستی نیزیکیش ده گرتنه وه، هه موو نه وانه ی که له مروقه وه نیزیکن ده یانگرتنه وه، به لآم به پله ی یه که م خزمه کان که به خوین و گوشت و ره چه له ک، ده چنه وه سه ر یه کدی، ده گرتنه وه، ﴿وَأَلْسِنِينَ﴾، ههروه ها مافی خوی بده به نه دار، ﴿وَأَبْنِ السَّبِيلِ﴾، کوپی ریکا، ریسوار، ﴿ذَلِكَ حَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾، نه وه زور باشتره بو نه وانه ی رووی خوی پهروه ر دگاریان ده وی، واته: دیداری خویان ده وی، یا خود په زامه ندیی خویان ده وی، ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، هه ر نه وانه ش سه رفرازو، به خته وه رن، به مراد گه یشتوون.

﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن زَبَاٍ لَّيْرَبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ﴾، به لآم سوودیک که ده ییدن، مالتیک که ده ییدن به سوود بو نه وهی له سامانه کانی خه لکیدا زیاد بکات، ﴿فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ﴾، له لای خوا زیاد ناکات، واته: مالتیک که ده یده ی به که سیک به قهرز، به لآم دوایی له گه ل وه رگرتنه وهی قهرزه که دا سوودیکیشی لی وه رده گری، به هوی مال و سامانی خه لکیه وه، مال و سامانه که ی خوت زیاد ده کی، نه وه له لای خوا زیاد ناب، بی به ره که ته و بی پتزه، ﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾، به لآم زه کاتیک که ده ییدن، مه به ستان پتی رووی خواو په زامه ندیی

خوابه، ﴿ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴾، ئا ئەوانە پاداشتیان بۆ چەند بەرانبەر و چەند قات دەكرتتەوه، واتە: ئەوانە كەسانىكىن كە بۆ چەند بەرانبەر كراون، بۆ چەند قات كراون، واتە: پاداشتیان بۆ چەند قات و چەند بەرانبەر دەكرتتەوه.

خو بەراوردىك دەكات لە نىوان ئەو كەسانەدا كە مأل و سامانى خۆيان دەدەن بە خەلك بە قەرز، بەلام لەو سەرەوه سووديان لى وەر دەگرن، نىجا ئەگەر يەك بە دەيه، يەك بە دواز دەيه، كەمترە، زياترە، سووديان لى وەر دەگرن، كەواتە: مأل و سامانى خۆيان زىاد دەكەن، بە هۆى مأل و سامانى خەلكيەوه، هى خۆيان هەر لە جىي خۆيەتى و، هى خەلكيشى دەكەوتتە سەر.

هەرەها جورە كەسانىكى دىكە كە مأل و سامانى خۆيان دەبەخشن، نەك بەس ئەوەندە كە سوود لە خەلكە كە وەر نەگرنەوه، بەلكو دەسمايە كەشيان لى وەر ناگرنەوه، بە تەئكىد ئەو دوو زۆر لىك جيان، ئەوانەى كە مأل و سامانى خۆيان دەدەن بە خەلك، بۆ ئەوهى مأل و سامانى ئەوان بەخەنە گەل هى خۆيان، هى خۆشيان هەر لە جىي خۆى بى، كە ئەوه سوودو (ربا)ى پى دەئىن، لەگەل كەسانىك دا كە مأل و سامانى خۆشيان كە هەيانە، دەيدەن بە خەلك، نەك چاويان لەوه نيه كە سوود وەر بگرن، چاويان لەوه نيه كە دەسمايە كەشيان لى وەر بگرنەوه، ئەو دووانە زۆر لىك جيان.

هەلبەتە هەندىك لە زانا يانىش ئەم ئايەتەيان وا تەفسىر كردو: كە ئەوانەى ديارىيەك دەدەن بە كەسىك، بۆ ئەوهى لەو سەرەوه ديارىيەكى زياتر وەر بگرنەوه، هەندىك كەس ديارىيەكى بچووك بۆ كەسىك دەبات، بەلام چاوە پوانىي ئەوه دەكات كە دوايى چەند قات ديارىي بداتەوه، هەندىك دەئىن: ئايەتەكە مەبەستى پى ئەويه، كە بىگومان ئەوهش دەكرتتەوه، وەك لە مەسەلە گرنەگاندا زياتر تيشكى دەخەينە سەر، بەلام بە پلەى يەكەم، ئەمە يەكەمىن تاماژىه لە قورتاندا بۆ رىباو سوود لە قورتانى مەككەيدا، هەلبەتە دوايى لە قوناغى مەدينەدا، رىباو سوود يەكجاريى و بەروونىي قەدەغە كراوه.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی به که م:

وینه هینانه وه کی واقعی لسه راستی خوا به یه گرتن و پووجه لسی شیرک، که عاقلمه ندان لسی به هره مه ند دهن، به لام نه وانهی نه زانانه شوین ناره زوویان ده که ون، هیچ چاره و دهره تانیان نه، هیچ پشتیوان و هاوکاریان چنگ ناکه ون:

خو ده فه رموی: ﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ أَلَمْ تَرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَ هُمْ بَعْدَ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نَّاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

شیکردنه وه ی ئه م، دوو ئایه تانه، له ههشت برگه دا:

١- ﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ﴾، واته: خو ﴿﴾ وینه به کی له خو تان بو هیناونه وه، وینه هینانه وه که بو پووجه لکردنه وه ی شیرکه و، بو دهر خستنی راستی خوا به یه گرتن و ته نیا خوا په رسته، لیره دا (مثلاً) ده بیته بهرکار (مفعول به)، یا خود ده بیته بهرکاری په ها (مفعول مطلق)، وه ک بلئی: (ضَرَبَ ضَرْبًا)، که ده فه رموی: ﴿ مِّنْ أَنفُسِكُمْ ﴾، نه و (من) ه، له ریزمانی عه ره بیی دا (من) ی ده ستیکردنی پت ده لین، واته: نه و وینه به ی دارپنوه له واقعی خو تان.

وینه که چییه؟

۲- ﴿ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ ﴾، ئايا لەو كەسانەى كە لەبەر دەستاندان، ھىچ ھاوبەشتان ھەن، لەوھدا كە پىمان بەخشيون؟ (مَنْ) ﴿ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا ﴾، بۇ ھەندىك (للتَّبْعِيضِ)ە، بەلەم (مِنْ)ەكەى دواتر لە: ﴿ مِنْ شُرَكَآءَ ﴾، پىي دەگوترى: (مِنْ الزَّائِدَةِ)، زىدەكراوھ بۇ جەختكردەنەوھو زىاتر چەسپاندنى واتايەكە، پرسىاركردنەكەش: ﴿ هَلْ لَكُمْ ﴾ ئايا ھەتانه؟ بۇ نكوولپىلپىكردەنە، يانى: ئىوھ لە ئىو بەردەستەكانتاندە ھىچ ھاوبەشتان نىن، لەو رزق و رۆزى و مأل و سامانەى كە ھەتانه، ﴿ شُرَكَآءَ ﴾، كۆى (شَرِيك)ە، واتە: ھاوبەش لە مأل و ساماندا.

۳- ﴿ فَأَنْتَرٌ فِيهِ سَوَاءٌ ﴾، كە ئىوھ تىيدا بەكسان بن.

۴- ﴿ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ ﴾، ترستان لىيان ھەبى دەك لەخۆتان، (أَي: گما تَتَوَقَّوْنَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ إِضَاعَةِ حُقُوقِكُمْ)، كە ئىوھ لىيان بترسن لەو بەردەستانەتان، مأل و سامانەكەتان زايە بكەن، دەك چۆن مەترسىياتن لە خۆتان ھەبە، كە مأل و سامانى خۆتان بەخشىن، ئايا تەوان دەتوانن ئەو ھەموو مأل و سامانەتان خەرج بكەن، دەك چۆن ئىوھ خەرجى دەكەن؟

۵- ﴿ كَذَلِكَ نَفُصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾، ئاوا ئايەتەكان شىدەكەينەوھو بۇ كۆمەلىك بىفامن، كۆمەلىك بىفامن ئەوانەن كە خۆيان دوور دەگرن لە كەللە رەقىي و، لە نەسەلماندن و عىنادىي، كەسانىك بىفامن لەو وئەبە چاك تىدەگەن، كە مروف شتىك لە خۆى نەوھەشپىتتەوھ، لە خواى ناوھشپىتتەوھ، ھىچ كەسىك قىوول ناكات، كەسىك كە لەبەر دەستىەتى، نىجا ئەگەر كاتى خۆى كۆيلەو كەنيزەك بووھ، ئىستا ھاوكارو، خزمەتكارىكە، كەسىكە لە مألدا خزمەت دەكات، قىوول ناكات بلى: مىش دەك تۆ خاودنى ھەموو شتىك، ئەو مەترسىيەى كە لە خۆت ھەبە، كە مألەكەت خەرج بكەى، ئەو مەترسىيەت بەرانبەر ئەو نىە، ئەوئش خەرجى بكات، دەك تۆ خۆى بە خاوەن پشك و بەش بزانى، كەواتە: ئەوھ كە لە خۆتى ناوھشپىتتەوھ، ئەدى چۆن لە خواى دەوھشپىتتەوھ، كە ھەندىك لە دروستكراوكانى خوا، بىنە ھاوبەشى خوا لە پەرسراوتىيى و، لە بەندايەتىيى بۇ كراند؟

۶- ﴿بَلِ أَتَّبَعَكَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾، به لکو نهوانه‌ی سته‌میان کردوه نه‌زانا‌نه (که هاوبه‌ش بؤ خوا داده‌نین)، به دوا‌ی ناره‌زووه‌کانی خو‌یان ده‌که‌ون.

نه‌ک هه‌ر نافع‌من و به‌ حوکمی لو‌ژیک و عه‌قل ناجوو‌لینه‌وه‌و مامه‌له‌ ناکه‌ن له‌گه‌ل خوا‌دا، به‌ لکو نه‌زانا‌نه به‌ دوا‌ی ناره‌زووی خو‌یان ده‌که‌ون، بویه‌ هاوبه‌ش بؤ خوا داده‌نین، نه‌م به‌ لآم (بَل)، بؤ گواسته‌وه (إِضْرَاب) یه، (لِلإِضْرَابِ الْإِنْطَالِي لِمَا يَتَضَمَّنُهُ): ﴿لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾، بؤ گواسته‌وه‌ی هه‌لو‌ده‌شاندنه‌وه‌ی نه‌وه‌یه‌ که‌ رسته‌ی: (بؤ کو‌مه‌ل‌یک بفام‌ن) ده‌یگر‌تیه‌ خو‌ی، یانی: نه‌وانه‌ نه‌ک هه‌ر نافع‌من، بگره‌ نه‌زانا‌نه شو‌ین ناره‌زووه‌کانیان که‌وتوون.

﴿بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾، به‌بئی زانیاری‌ی و، نه‌زانا‌نه دوا‌ی ناره‌زووی خو‌یان ده‌که‌ون، (بِغَيْرِ عِلْمٍ: لِلتَّشْبِيحِ)، به‌بئی زانیاری‌ی، هه‌ر بؤ ناشیرین کردن و دزتو پیشاندانه، نه‌گه‌رنا شو‌ین ناره‌زوو که‌وتن هه‌ر نه‌زانا‌نه‌یه، به‌ لآم خوا‌ی په‌روه‌ردگار ده‌یه‌وئی زیاتر شو‌ین ناره‌زوو که‌وته‌که‌ی نه‌وان، به‌ نه‌زانا‌نه، به‌رجه‌سته‌ بکات و ده‌ریخات.

۷- ﴿فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَسْأَلَ اللَّهَ﴾، ئنجا‌ نایا که‌سه‌یک خوا‌ گومرای کرد بی، کئی راسته‌ رئی ده‌کات، (مَنْ): بؤ پرسیارکردنی نکوو‌لیلی‌کردن (لِلإِسْتِفْهَامِ الْإِنْكَارِي) ه، به‌ مانای لابردن (تَقْيِي) ه، واته: که‌سه‌یک خوا‌ گومرای بکات، که‌س ناتوانی راسته‌ رئی بکات، (يَهْدِي)، لیره‌دا به‌ مانای رئی پیشاندان‌ نیه، چونکه‌ خوا‌ رئی پیشاندان‌، به‌ لکو به‌ مانای راسته‌رئی کردن و خسته‌ سه‌ر راسته‌ رئی‌یه.

که‌ ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿مَنْ أَسْأَلَ اللَّهَ﴾، نه‌مه‌ پآلدانی گومرا‌کردنه‌ بؤ لای خوا‌، به‌ پئی ویستی ته‌کوبینی خوا‌ی په‌روه‌ردگار، نه‌ک به‌ پئی ویستی ته‌شریعی، واته: خوا‌ ﴿يَهْدِي﴾ سیستمی گه‌ردوونی واداناوه‌ که‌ مرو‌ف ده‌توانی به‌ دوا‌ی هیدایه‌تی خوا‌ بکه‌وئی، ده‌شتوانی گومرا‌ بی و سه‌ر له‌ خو‌ی بشی‌وینتی، که‌واته: که‌ سه‌ر له‌ خو‌ی ده‌شی‌وینتی و گومرا‌ ده‌بی، نه‌وه‌ هه‌ر به‌ ویستی خوا‌یه، به‌ ویستی ته‌کوبینی و به‌ پئی سیستمی خوا‌یه، بویه‌ خوا‌ پآلیداوه‌ته‌ لای خو‌ی، نه‌گه‌رنا به‌

تەئكىد خوا مىلى كەس ناگرى له رى لا بدات، ھەر وەك مىلى كە سىش ناگرى بىھىتە سەر راستە رى، چونكە ئەگەر خوا زۆر له خەلك بكات بۆ رى راست گرتن، ياخود لادان له رى راست، ئەو كاتە واتايەك بۆ تاقىيكردنهوى خوا بۆ مرۆفەكان نامىتتەوہ.

(۸) - ﴿وَمَا لَهُمْ مِّنْ نَّاصِرِينَ﴾، ئەوان ھىچ يارمەتيدەريان نىن، ھىچ پشتوانيان نىن، ئەمە بۆ بە درۆخستنهوى گومانى ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكانە، كە پىيان وابوو بت و صەنمەكانيان و، پەرستراوہكانيان تكايان له لای خوا بۆ دەكەن و، ھاوكاريان دەبن و پشتگيريان دەبن.

مهسه لهی دووم:

فرمان کردنی خوا به رووی خوگردنه بهرنامهی پاکسی خوا، که هه مان زگما که خوا خه نکسی له سهر سروشتاندوه، فرمانکردن به گه پانه وهی بهرده وام بو لای خوا، پاریز لیکردنی و نویژ بهریا کردن و، خو پاراستن له عاده تی بهرته وازه بوونی هاویه شدانه ران و، ههر که سهو به یاری خو هه لا گو تیان:

خوا ده فرموی: ﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا يَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِن مَّا أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾
 ﴿ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٢١﴾ مِنْ
 الدِّينِ قَرُّوْا دِيْنَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٢٢﴾ ۞

شیکردنه وهی ئەم، ئایه تانه، له دوازه بیرگه دا:

١- ﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۞ ﴾، رووی خو ت رێک بکهو، راست بکه له دیندا به ساغیی وپاکیی، وشه ی (الدین) (ال) ی ناساندنی له سه ره و مه به ست له ناساندنه که، لیره دا (عهده)، رووی خو ت به رانه بر به ئایینه که، به بهرنامه که که زاندر او و ناسراوه، که ئیسلامه راست بکهو، رووی خو راستکردن، یانی: رووی دلی خو ت راستبکهو، له رووی مه عه وه بیه وه، ئیراده ی خو ت ئاراسته ی پابه ندیی به و نایینه وه بکه، ئەمه وه که ئەو ئایه ته ی سوو پرته ی: (ال عمران) ه، که ده فرموی: ﴿ فَإِنْ سَأَلْتَهُمْ لَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعِيَ ﴿٢٠﴾ ۞، واته: نه گهر (کافره کان) مشتومریان له گه ل کردی بلن: خو م و نه وانه ی شو نتم که وتوو، ملی خو م بو خوا که چه کردوه ته سلیمی خوا بووم و، (ف) ی سه ر (فأقم) پیتی ده گو تر ی: (ه) اه فصیحه)، واته: مادام حالی ئه وانه ی که له بهرنامه ی خوا لایاندا وه زانیت، تو ش به پنچه وانه ی ئه وانه وه، رووی خو ت له گه ل ئایینی راستی خوا دا راست بکه، رووی تیبکهو، ویستی خو تی به ته واولویی بو بخه کارو به عه زیمه ته وه بیگه ر، ﴿ حَنِيفًا ۞ ﴾ له حالیکدا که تو پاک و بوختی و، خه وشیی و، گو مراییت له خو تدا نه هیتشه، لارییت له خو تدا نه هیتشه.

﴿حَنِيفًا﴾، (صِغَةً مُبَالَغَةً فِي الْإِنصَابِ بِالْحَتْفِ)، (حَنِيفٌ): سیغیه به که بو زنده رو بیکردن له وه سفدار بوون به (حَتْفٌ) دا، که بریتیه له گه رانه وه له ری سی پووچ و لار، به ره و راسته شه قام، به پیچه وانهی (حَتْفٌ) دوه که لادانه له هه ق و راستیی به ره و پووچی ولاریسی.

۲- ﴿فَطَرَتَ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾، زگمای خوا که خه لکی له سه سر و شتاندوه. ﴿فَطَرَتَ اللَّهُ﴾، که (منصوب) ه، (زجاج) ده لئی: (منصوب) ه، به کار (فعل) یت که له پیشیه وه مه زنده (تقدیر) ده کری (إِتْبَعَ فِطْرَةَ اللَّهِ)، بکه وه شوین فیتیه تی خوا ﴿فَعَلَّ﴾ که خوا خه لکی له سه سر و شتاندوه.

(الطبري)، ده لئی: (فِطْرَةَ اللَّهِ مُضَدَّرٌ مِنْ مَعْنَى فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ^(۱))، (فِطْرَةَ اللَّهِ) چاوکه له مانای رسته ی پیشوو که ده فه رموی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ﴾، که واته: رووی خو ت به رانه به به نایینی خوا راست بکه، یانی: هه مان نه و زگماکه که خوا خه لکی له سه سر و شتاندوه.

به لام (محمد الطاهر بن عاشور)، ده لئی: (فِطْرَةَ اللَّهِ بَدَلٌ مِنْ حَنِيفًا بَدَلٌ اِسْتِمَالٍ، فَهُوَ فِي مَعْنَى الْحَالِ^(۲))، واته: که ده فه رموی: (حَنِيفًا)، یانی: به پاکیی و بتی خه وشی، که دوایی ده فه رموی: ﴿فَطَرَتَ اللَّهُ﴾، نه مه جیدار (بَدَلٌ) ه، له حائیکدا له سه ره نه و زگماکه ی که خوا خه لکی له سه سر و شتاندوه.

۳- ﴿لَا يَبْدِيلُ لِحَلْقِ اللَّهِ﴾، گوران نیه، بو دروستکراوی خوا.

نه وه ش چه ند و اتایه کیان بو لیکدا ونه وه:

أ- دینی هه قی خوا، دروستکراوی، خوا ناگورئی، واته: نه گه ر تو شوین نایینه راست و تیرو ته واوله که ی خوا بکه وی، نه و نایینه راست و تیرو ته واوله، زگماک و سروشتی مرو فیه کان ناگورئی.

(۱) الجامع لأحكام القرآن: ج ۱۴، ص ۲۴.

(۲) التحرير والتنوير: ج ۲۱، ص ۸۹.

ب- یاخود زگماکیک و خواپسکتیک که خوا خه لکی له سهر سروشتاندوه، ناگوږی.

ج- یاخود نهو شیوه دروستکردنه‌ی که خوا خه لکی له سهر دروستکردوه، تیوه مه‌یگوږن و ده‌ستکاری مه‌کهن.

۴- ﴿ذَٰلِكَ الْبُرْءُ الْقَطِیْرُ﴾، نا نهوه نایینی ږټک و راسته، نا نهوه دینداری ږټک و راسته که شهریهت و فیتړهت و هک یهک به جووته بن، وهک هه‌ندیک له زانایان گوتوویانه: شهریهت فیتړه‌تیکي دهره‌کیه‌وو، فیتړه‌تیش شهریه‌تیکي نیوڅوییه، له راستیدا خوا نه‌وه‌ی له شهریه‌ته‌که‌یدا داناو، که له فیتړه‌تی مروښ دا دایناوه، زگماکی مروښ، خواپسکی مروښ چی ده‌خوازی، شهریه‌تیش نه‌وه ده‌فرموی.

۵- ﴿وَلَلْکَیْبُ أَكْثَرُ النَّکَیْسِ لَا یَعْلَمُوْنَ﴾، به‌لام زوربه‌ی خه‌لکی نازان، نه‌مه وه‌لمی پرسیاریکي نه‌گهر بو دانراوه: مادام نه‌و نایینه‌ی خوا ږټک و راسته، نه‌دی بوچی خه‌لکیک پستی تیده‌کات؟ بویه ده‌فرموی: زوربه‌ی خه‌لکی نازان، له‌بهر نه‌زانیه که پستی تیده‌کهن و ږوای پیناهینن.

۶- ﴿مُنِیْبٍ اِلَیْهِ﴾، خوا ده‌فرموی: له ناخه‌وه بو لای بگه‌ږینه‌وه، (المُنِیْبُ: الْمَلَاِیْمُ لِلطَّاعَةِ، اَوْ التَّائِبُ قَلْبًا)، (مُنِیْب) به مانای به‌رده‌وام بوو له‌سهر تا‌عت و فرمان‌به‌ری و، به مانای گه‌راوه بو لای خوا له ناخ و دل و د‌روونه‌وه د‌ی، هه‌ندیکیش ده‌لین: (مُنِیْب) نه‌وه‌یه که جار له د‌وای جار، مروښ بو لای خوا بگه‌ږینه‌وه.

۷- ﴿وَأَنْقَرُوْهُ﴾، هه‌روه‌ها پاریزی لی بکهن.

۸- ﴿وَأَقِیْمُوا الصَّلَاةَ﴾، نوږدیش به‌رپا بکهن.

۹- ﴿وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ﴾، هه‌روه‌ها له هاوبه‌ش بو خوا دانه‌ران مه‌بن، نه‌ی مروښه‌کان!

ننجا به‌کیک له سیفه‌ته هه‌ره خرابه‌کانی هاوبه‌ش بو خوا دانه‌ران، ده‌خاته ږوو، که د‌ه‌بی مسولمانان څویانی لی بپارینن، که بریتیه له په‌رته‌وازه‌یی.

(۱۰) ﴿مِنَ الَّذِينَ قَرَأُوا دِينَهُمْ﴾، لەوانەى ئابینەکەى خۆیانیان بەش بەش کرد، (قَرَأُوا) خۆیندراویشەتەوه: (هَارَأُوا دِينَهُمْ)، واتە: وازیان لە ئابینەکەیان هێنا، بەلام (قَرَأُوا) یانی: بەش بەشیانکرد.

(۱۱) ﴿وَكَانُوا شِيعًا﴾، بوونە دەستە دەستە و تاقم تاقم، چونکە (شِيع) کۆی (شِيعَة) یە (هِيَ الْجَمَاعَةُ الَّتِي يُتَشَابِعُ)، ئەو کۆمەلە خەلکەیه کە دوایی پەپەرەویی لێ دەکری و، خەلکی هۆگری دەبی.

(۱۲) ﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾، هەر کۆمەلە بەوهی کە خۆی لە لایەتی پێ دێخۆشە، زۆر شادمانە، واتە: هەر کامێکیان بە یاری خۆی هەلا دەلێ و هەر کامێکیان هی خۆی پێ دیندارییه.

کورتہ باسینک

جوار ھلوهسته له بهردهم نایه تهکانی (۳۰-۳۲) دا

خوا عز وجل فہرموویہ تی: ﴿ فَأَقْرَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيمًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا يَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُبِينٌ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الدِّينِ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ ۞

ھلوهسته ی بهکم:

لهو بارهوه که خوا ﷺ دهده رموی: ﴿ فَأَقْرَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيمًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا يَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۞ ﴾، کوی نهو رسته موباره کانه نهوه دهگه یهنن، که نهو زگماکه ی خوا خه لکی له سه ر دوستکردوه، ریک پیکه لپیک وگونجاو وته بابیه له گه ل نهو نایینه ریک و راسته دا که خوا داییه زانوده، بویه نه گه ر مروف له زگماک و خوا رسکیک، که خوا له سه ری سر و شتاندوه، لانه دات، له گه ل نهو نایینه پاک و بن هه له و په له یه ی که به پیغهمبه ری خاتهم موحه ممه د دا ﷺ دوا نوسخه ی ناردوه، نه گه رنا نایینی خوا هه مووی هه ر پاک و چاک بووه، که له هه موو قوناغه کان دا نوسخه کانی بو پیغهمبه رانی دیکه ی ناردوون، نه گه ر مروف له حوکمی عه قلی سه لیم و، له خوا رسکیک که خوا له سه ری خو لقا ندوه، لانه دات، له گه ل نهو نایینه دا که ناردوویه تی، ریک ده بن و خو ی راست ده کات.

زگماک و شه ریععت دوو رووی راستیه کن، لهو بارهوه نه م دوو فره مایشته ی

پیغهمبه ر ﷺ دینین:

(أ) - پیغمبر ﷺ دہ فرموی: (مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبْوَاهُ يَهُودِيًّا، أَوْ نَصْرَانِيًّا، أَوْ مَجُوسِيًّا، كَمَا تُنْتَجِ الْبَيْهْمَةُ بَيْهْمَةً جَمْعًا، هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَذْعَاءَ؟) (اخرجه البخاري: ۱۲۹۲، ومسلم: ۲۶۵۸، وأبو داود: ۴۷۱۴).

واته: هیچ مندائیک نیه، مه گهر له سهر زگماک له دایک دهبی، (له ریوايه تیکدا هاتوه: له سهر نهم تاین و ربزاه له دایک دهبی)، باب و دایکنی که دهیکنه جهووله که، یان دهیکنه نه صرانیسی، یان دهیکنه مه جووسی، ههروهک چون نازه له که به چکه دی دهبی، خرو پرو رنک و پتکه، نایا ده بینن هیچی لووت وگوئی برا بی؟ (به ته نکید نه خیر).

واته: مروئیش که له دایک دهبی، وا له دایک دهبی که خوی خوی بناسی و، له که ههق بی و دژی ناههق بی، به لام دواپی ژینگه و دهوروبهر، که لیره دا وینه: به باب و دایک هینراوه تهوه، ده یگوژن و به ملاو لادا، لایده ده ن.

(ب) - فرمایشتی دووهم له و بارهوه پیغمبر ﷺ دہ فرموی: (أَلَا أُحَدِّثُكُمْ بِمَا حَدَّثَنِ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ، أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ وَبَنِيهِ حُنَفَاءَ مُسْلِمِينَ، وَأَعْطَاهُمُ الْمَالَ حَلَالًا، لَا حَرَامَ فِيهِ، فَجَعَلُوا مِمَّا أَعْطَاهُمُ اللَّهُ حَلَالًا وَحَرَامًا)، (اخرجه مسلم: ۲۸۶۵).

واته: پوژنک پیغمبر ﷺ به هاوه لانی به ریزی (خوا لیان رازی بی)، فرموی: نایا قسه یه کتان بو بکه که خوا ﷺ له کتبه که دی خویدا بو باسکردوو؟ (نهوهی که پیغمبر ﷺ لیره دا دہ فرموی: له کتبی خوا هه لیه تینجاوه و وه ریکرتوه)، نهویش نهوهیه که خوا نادهم و روله کانی پاک و چاک و، ملکه چ بو خوی دروستکردوو و، مال و سامانی هه لالیسی پیداون، که هیچ هه رامی تیدانیه، (هوکاری وای بو ره خساندوو کاسییی هه لالی پی بکه ن)، به لام نهوان لهوهی که خوا پیداون، هه ندیکیان به هه لال داناو هه ندیکیان به هه رام دانا.

واته: هه ره له خووه گوئیان: نهوه هه لاله و نهوه هه رامه، به تابه تی له مه سه له ی نازه له کان دا، که له سوورتهی (المائدة) دا، خوی پهره وردگار

ده فہرموی: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَعِيرٍ وَلَا سَابِعٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامِرٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَقْتُرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ (۱۲) المائدہ، نہو چوار جوڑہ نازہ لہ تیو ھاوبہش بو خوا دانہ رکاندا ھہ بوون، ھہ ریکہ ی بہ بیانوو یہک جوڑیک لہ فہدہ غہیان خستبوونہ سہر.

شایانی باسہ: ئیمہ باسیکی فراوانمان لہ بارہی ینکہوہ جووتیسی و، ینکہوہ تہبا بوونی زگماک و ئایین کردوہ، لہ:

۱- مہوسووعہی: (ئیمان و عہ قیدہی ئیسلامی) دا، بہرگی دووہم.

۲- مہوسووعہی: (ئیمان و ئیلحاد)، لہ بہشی یہکہمدا: (زگماک شایہدی بو بوونی خوا دەدات).

ھلہوہستہی دووہم:

لہ تہ فسیری نایہ تی: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَرَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴾ (۱۳) الأنعام دا، باسیکی سہر بہ خوومان لہو بارہوہ کردوہ، کہ نەم نایہ تہ مو بارہ کہش دە یگہ بہ نی، کہ دە فہرموی: ﴿ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ (۱۴) مِنَ الَّذِينَ فَرَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾ (۱۵)، باسماں کردوہ کہ ھوکارہکانی لادان لہ راستہ شہ قامی خوا بہ یہ کگرتن و، پرو کردنہ شیرک و لادان و تاوان چیہو، چارہ سہر چوئہ؟ لہو بارہوہ ھہم نایہ تمان ھیناون، ھہم فرمایشتہکانی ینغہ مہر ﴿﴾، ھہم قسہی زانا بانیشمان لہو بارہوہ ھیناوه.

هه‌لوه‌سته‌ی سییه‌م:

ئهم دوو ئایه‌ته که خوا تییان دا ده‌فه‌رموئ: ﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ قَفَرُوا مِنْهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾. ئەوێ ده‌گه‌یه‌زن که په‌ر ته‌وازه بوون له دینداریدا، عاده‌تی کافران و هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رانه، هه‌روه‌ها ده‌مارگیری حیزبیش، ﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾، ئەویش هه‌ر عاده‌تی کافران و هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رانه، بۆیه پتۆسته مسو‌لمانان خۆیان پارێزن، هه‌م له په‌ر ته‌وازه‌یی له دیندا، که هه‌ر که‌سه به یاری خۆی هه‌لا بئێ و، هه‌ر که‌سه به په‌ی خۆی بپتۆی و، هه‌ر که‌سه به پتیه‌کدا بپروات، که‌س سلا‌و له‌وی دیکه نه‌کات، هه‌ر که‌سه ته‌نیا خۆی پت هه‌ق بئێ! ئەوێ عاده‌تی کافر و موشریکه‌کانه، هه‌روه‌ها ده‌مارگیری حیزبی، ئنجا حیزب مه‌رج نیه، ته‌نیا حیزبی سیاسی بئێ، ئەوێ که په‌رێزانکی ئەه‌لی ته‌سه‌وو‌فی گرتوه، ئەوێ که مه‌شره‌پ سه‌له‌فیه‌و ناوتکی له خۆی ناوه، ئەوێ که په‌نکخراوتکی مه‌ده‌نیی دروستکردوه، ئەوێ که شێخیکه‌و مه‌لایه‌که‌و، هه‌ندیک خه‌لکی لئ ئال‌وه، بانگه‌وا‌زکاریکه‌و هه‌ندیک خه‌لکی له خۆی ئال‌اندوه، ئنجا بپنێ ئه‌و خه‌لکه‌ وایه‌که‌ به‌نی‌که: ته‌نیا ئەو له‌سه‌ر هه‌قه‌و، هه‌ر ئەو له ئیسلام تیکه‌یشتوه‌و خه‌لکی دیکه هه‌مووی گومپرایه‌و سه‌رلێش‌تیا‌وه‌و، هه‌چی به‌که‌لکی هه‌چ نایه‌ت! ئا ئەوێ چ حیزبیکێ سیاسی بیکات، به‌ ناوی دینه‌وه، چ گرووپیک بیکات، چ مه‌شره‌په‌بیکات، چ ته‌ریقه‌تیکێ ته‌سه‌وو‌ف، یان په‌نکبه‌کی به‌ ناوی سه‌له‌فی، چ شێخیک، چ مه‌لایه‌ک، چ که‌سایه‌تیه‌ک، چ په‌نکخراوتکی مه‌ده‌نیی، له پاستیدا هه‌ر که‌سێک بیکات، پتچه‌وانه‌ی ئەو‌یه‌ که پتچه‌مه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه‌تا‌ویانه‌و، پتچه‌وانه‌ی ئایین و به‌رنامه‌ی تیره‌و ته‌وا‌وو گشتگیرو هه‌مه‌لایه‌نه‌ی خوایه، که مسو‌لمانان ده‌بیت هه‌موویان په‌کدیان خۆش بوئ، به‌لئ با ئیشه‌کان له به‌ینی خۆیاندا دابه‌ش بکه‌ن، با پۆله‌کان دابه‌ش بکه‌ن (توزیع الأدوار)، به‌لام ده‌بئ

ھەموويان يەكدييان خۇش بوئى، ھەموويان بۆيەك بە سۆزۈ، بە پەرۇش بن و، ھەموويان پشتگىرىيى يەكدى بگەن لەسەر ھەق، ئەگەر تىبىنىيى و رەخەنشىيان لە يەكدى ھەبئى، ھەولبەدەن بە شىۋازى چاك و پاك و رىك و راست و دلسۆزانە، يەكدى راستبگەنەو، نەك شىرو تىر لە يەكدى بسوون، لە پشت پەردەي پەشەوۋە تەماشاي يەكدى بگەن، ھەر كامىكىيان شوئىنكەوتووانى خۇي لەسەر دەمارگىرىيى و خۇپەسندىيى و، لەسەر تەنيا ھەق لە خۇدا كورتههئىنان رابىئى و بارىئى و پەرورەدە بگات، كە ئەوۋ دەبىتە ھۇي لىك داپرانى مسولمانان و، ئەوۋەش عادەتى كافرەكان و ھاوبەش بۆ خوا دانەرانە، ئالئىن: ھەر كەس واىكرد، بۆتە كافرو ھاوبەش بۆ خوا دانەر، بەلام دەئىن: سىفەتتىكى كافرو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانى تىدا ھاتۆتە دى، جارى واش ھەبە ئىنسان مسولمانە، بەلام سىفەتى مونافىقانى تىدايە، سىفەتى كافرانى تىدايە، سىفەتى موشرىكانى تىدايە، ھەرودەك جارى واىە مرۇرۇف باباىەكى موشرىك وكافرە، بەلام سىفەتى مسولمانانىشى تىدايە.

ھەلۋەستەي چوارەم:

ھەرۋەھا ئەم ئايەتە لىي وەردەگىرىيى، كە ھەمىشە تاقم تاقم بوون و پەرتهوازە بوونى مسولمانان، بەرھەمى لەت و پەتكردن و داپر داپرگردنى ئابىنە، كاتىك يەككىيان تەنيا لايەنى سىياسى لى دەگرى، ئەوى دى تەنيا لايەنى پەرورەدەيى، ئەوى دىكە تەنيا لايەنى فىكرىيى، يەكى دىكە تەنيا لايەنى پووحىيى، يەككىك تەنيا لايەنى عەقىدەيى،...ھتد، لە ئەنجامى ئەوۋەدا لىك دادەپرئىن، لە ئەنجامى ئەوۋەدا، كە دىنەكەيان دابەش كرددە، خۇشيان تاقم تاقم و دەستە دەستە دەبن، ھەرىكەي بە شىۋىنكدا دەروات، سەرەنجامىش دەمارگىرىيان بۆ شتەكەي خۇيان پەيدادەبئى و، خۇپەسندىيان بۆ پەيدادەبئى.

مهسه لهی سنیهم:

خه لک به گشتی له کاتی ته گانه و گرفتاریدا، له خوا ده پارتنه وه، به لام له خوشییدا به شکیان تووشی شیرک دین، هه لبه ته شیرکیش پشت نه ستوور نیه، به هیچ به لگه یه که و، خه لکیش به هات زور دلخوش و، به نه هاتیش بی هیواو ته مابراو ده بن:

خوا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٢١﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاتَيْنَاهُمْ فَتَعْتَبُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا فَهُوَ يَكْتُمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ يٰمًا قَدَمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْتُلُونَ ﴿٢٤﴾﴾.

شیرکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له ده برگه دا:

١- ﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾، هه کاتیک به ناسته م زیانیک تووشی خه لک بوو، له پهروه ردگاریان ده پارتنه وه، له حالیکدا له ناخه وه بو لای گه پراونه وه، (مس: مُسْتَعَارٌ لِلْإِصَابَةِ وَالْمَقْصُودُ بِهِ خِفَةُ الْإِصَابَةِ)، واته: به ناسته م، هه تۆزی نازارو زیانیکیان تووش بی، نهو نازارو زیانه، نجا گرانییه، ناره چه تیه، نه خوشییه، به لایه، چونکه (ض) بریتیه له حال خرابیی له جهسته دا، له رووحدا، له ژاندا، له مال و ساماندا، له دهورو به ردا، هه مووی ده گرتنه وه.

﴿دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾، له پهروه ردگاریان ده پارتنه وه له حالیکدا که له ناخه وه بو لای گه پراونه وه، یاخود به هه موو شیوه یه که روویان له خوا کردوه، یانی: (مُلْتَجِينَ إِلَيْهِ لَا يَعُولُونَ عَلَىٰ غَيْرِهِ)، په نایان بو خوا بردوه، پشت به هیچ شتیکی دیکه نابهستن.

٢- ﴿ثُمَّ إِذَا أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً﴾، دواپی نه گه ر (خوا) له خویه وه به زه یه کی پی چیتن، به وه که پراونه وه کی گیرا کردن، نازاره که ی لی لابردن، خوشییه کی تووشکردن،

(الإِذَاقَةُ: مُسْتَعَارَةٌ لِلإِصَابَةِ، وَحَقِيقَتُهُ إِصَابَةُ الْمَطْعُومِ بِطَرَفِ اللِّسَانِ)، (إِذَاقَةُ): خوازراوه تەوہ بۆ شت بەسەرھاتن، بەلّام حەقیقەتە کەى بریتە لوه کە ئىنسان بە سەرى زمان (يان بە لایە کى زمان) تامى خواردیتک بکات.

۳- ﴿إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ بِرَيْحٍ يُتْرَكُونَ﴾، يە کسەر کت وپر کۆمە ئىکیان ھاوبەش بۆ پەرورە دگاریان دادەنتن، (إِذَا) بۆ (مُفَاجَاةً) یە، یانى: کت و پر ھەندىکیان ھاوبەش بۆ پەرورە دگاریان دادەنتن، بە پىچەوانەى حالى پروادارانەوہ، کە لە کاتى بەلّو گرفتاریدا، خۆراگر دەبن و، لە کاتى ھات و خۆشیدا، سوپاسگوزار دەبن، (يَضْرِبُونَ عِنْدَ البَلَاءِ، وَيَشْكُرُونَ عِنْدَ الرِّخَاءِ)، بەلّام ئەوان بە پىچەوانەوہ: کە تىنان بۆ دى، پەنا بۆ خوا دەبن و، کە خۆشییەکیان تووش دى، ھاوبەش بۆ خوا دادەنتن! بۆیە خوا بە ھەرەشەوہ دەفەرئوى:

۴- ﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاءَيْنَهُمْ﴾، ئەم (ل) ی (لِيَكْفُرُوا) دەگونجى بۆ فەرمان بى، یانى: با سېلەى بکەن، بەو دى کە پىمان بەخشیون، دەشگونجى ئەم (ل) بۆ ھۆکار دۆزى (تعلیل) بى، واتە: بۆیە ھاوبەش بۆ خوا دادەنتن، تاکو سېلەى بکەن، بەرانبەر بەو چاکە و نىعمەتانەى پىمان داون.

۵- ﴿فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾، ئنجا رابوئرن و بەھرەمەند بن، لەمەودوا دەزانن. ئەمە ئاوردانەوہ یە لە ناديارەوہ بۆ رووبەروو، کە لە راستیدا مەبەست پى سەرزەنشتکردن و ترساندن و ھۆشیارکردنەوہ یە، پىشتريش گوتوومانە: (التَّمَتُّعُ: الإِنْتِفَاعُ بِالْمَالِئِمِ وَبِالنَّعْمِ مُؤَقَّتاً)، بەھرەمەند بوونە لە شتیک کە لەگەنت دا دەگونجى و، بەھرەمەند بوون لە نىعمەت بە شتوہ یە کى کاتى.

دوایی خوا ﷻ لەوبارەوہ کە ھاوبەش بۆ خوا دادەنتن، پروونى دەکاتەوہ کە ھاوبەش دانەرەکان، ھىچ بەلگە یەکیان بە دەستەوہ نىە و پشت ئەستور نین بە ھىچ بەلگە یە ک:

۶- ﴿أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا﴾، یان نایا یتیمه به لگه به کمان بو سر دابه زاندوون، (سلطان) به لگه، چونکه به لگه دهسه لاتی هه به له سر عه قل و دلی مرؤف، که ده فهرموی: ﴿أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ﴾، یانی: (بَلْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ) به لگو نایا یتیمه دامانبه زاندووته سه ریان به لگه به که؟ ده شگونجنی و لیک بدریته وه: نه گهر بو نکوولیبلیتکردن بی، یانی: (ما أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا)، واته: یتیمه ههچ به لگه به کمان نه ناردووته سه ریان، چونکه پرسیارلیتکردنی نکوولیبلیتکه رانه، مانای لابردن (نَفِي) ده گه به نن، نه گهر گوتم: نهمه ده فتهر نیه؟ یانی: نکوولیبی ده که م له وهی نهمه ده فتهر نه بن.

۷- ﴿فَهُوَ يَنْكَلِمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يَسْرُكُونَ﴾، که نهو به لگه به قسه ده کات، لهو باره وه که نهوان ده کینه هاوبهش بو خوا، واته: پشتگیریان ده کات، مه به ست له قسه ده کات: (يَنْكَلِمُ)، یانی: ده لالهت ده کات (نه وه ده گه به نن)، وه که له سووره تی (الجالیه) دا، خوا ﴿فَهُوَ يَنْكَلِمُ﴾ ده فهرموی: ﴿هَذَا كِتَابُنَا نَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ﴾، که بیگومان کتیبه که قسه ناکات، به لام یانی: نه وه نووسینه که ی یتیمه به ده لالهت ده کات، شایه دیتان له سر ده دات به هه ق.

۸- ﴿وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا﴾، کاتیک یتیمه به زه یی به خه لک بجیزین، زور پیی دلخوش ده بن، (النَّاسَ) (ال) ی ناساندن (تعریف) ی له سره، به لام مه به ست پیی هه مووگیری (استغراق) و تیکرا (جنس) نیه، چونکه وه نه بن کوی خه لک بهو و شیوه به بن که به خوشیان دلخوش بن و، به ناره چه تیانیش بی هیواو ته ماپراو بن، بویه زانایان گو توویانه: (النَّاسَ) لیره دا (ال) ه که ی بو (عهد) ه، واته: خه لکیکی دیاریبیکراو (خه لکه که) که مه به ست خه لکی هاوبهش بو خوا دانه ره، ﴿فَرِحُوا بِهَا﴾، واته: زور دلخوش ده بن، شادمان ده بن.

۹- ﴿وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيَهُمْ﴾، نه گهر خراپه به کیان تووش بن، به هوی نه وه وه که ده سه کانیان پییشیخسته وه، واته: به هوی کرده وه خراپه کانی خوئیانه وه، تووشی به لایه ک و خراپه به ک بن.

۱۰- ﴿إِذَا هُمْ يَقْتَطِرُونَ﴾، ئەوانە یەكسەر بئ هیواو تەمابراو دەبن، (يَقْتَطِرُونَ)، خویندراویشە تەوہ: (يَقْتَطِرُونَ) ھەردووکیان بە یەك واتایان، کە (قُتُوْط) چاوگە کە یە تی.

وہ ک لە سوورە تی (فصلت) یشدا، خوا ﷻ دە فەرموئی: ﴿لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ أَلْثَرُ فَلْيَوَّسْ قُتُوْطٌ﴾ ۱۱، واتە: مرۆف ھەرگیز لە پارانە وە ی بۆ چاکە ماندوو نابئی، بە لām ئە گەر ناپرە حە تیە کی تووش بوو، بئی هیواو تەمابراو دە بئی.

ھە لێ تە کە لێ رە دا خوا ﷻ ئاوا باسی حالی ھاو بە ش بۆ خوا دانە رە کان دە کات: کە لە تەنگاناندا لە خوا دە پارێنە وەو، کاتێ کە دە ربازیان دە کات، ھە ندی کیان ھاو بە ش بۆ خوا دادە نین و، سە رە نجام سێ لہ یی دە کە ن بە ران بە ر بە چاکە کانی خواو، پاشان خوا ﷻ دە فەرموئی: خە لک (واتە: خە لکی ھاو بە ش بۆ خوا دانەر)، کاتیک کە خۆ شیە کیان پئی دە چێ زین، زۆری پئی دلخۆش دە بن و، کاتیک ناپرە حە تیە کیان بە سەر دی، زۆر تە مابراو دە بن، مە بە ست پئی ئە وە یە کە مسو لمانینە! تیوہ وریابن، وە ک ئە وان مە کە ن، وێ رای ئە وە ی کە سە رزە نشت کردنە بۆ کافرو ھاو بە ش بۆ خوا دانە رە کان، ھۆ شداریی پیدان و ئاگادار کردنە وە شە بۆ مسو لمانان، کە وە ک ئە وان نە کە ن.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م و کوّای:

خستنه‌ی پرووی نه‌و راستیه‌ی که خوا بژیو فراوان و تنگ ده‌کات و، فه‌رمان‌کردن به‌هاوکاری‌ی کردنی خزم و نه‌دارو ریوار له‌به‌ر خواو، خو‌پاراستن له‌سوود خووری و، هاندان بو به‌خشین و خیر و چاکه به‌مه‌به‌ستی ده‌سته‌به‌رکردنی په‌زنامه‌ندی خوا:

خوا ﷻ ده‌فه‌رموی: ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَتَابَ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ، وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّبِيلَ ذَلِكَ حَبْرٌ لِلْيَدِينِ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأَوْلَاتِكُمْ هُمُ الْمُغْلَبُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبِّا لَّيْرَبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرِيدُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضَعِفُونَ ﴿٣٩﴾﴾

شیک‌رندنه‌و هی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌یازده‌برگه‌دا:

۱- ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾، ئایا نه‌یانینیوه (به‌چاوی عه‌قل و دل)، که خوا بژیو فراوان ده‌کات بو هه‌ر که‌سێک که بیه‌وی و ته‌نگی‌ی ده‌کات! فراوان‌کردن و ته‌نگ‌کردن، واته: زور‌کردن و که‌م‌کردن، چونکه شتیک که فراوان بکری و پابغری، جیی شتی زوری له‌سه‌ر ده‌بیته‌وه، به‌لام نه‌گه‌ر ته‌سک بکریته‌وه و ته‌نگ بکریته‌وه، جیی شتی که‌می له‌سه‌ر ده‌بیته‌وه، که‌واته: (بسط و قدر) یان (بسط و ضیق)، لیره‌دا مه‌به‌ست پیان زور‌کردن و فراوان‌کردن، له‌گه‌ل که‌م‌کردنه‌وه و لی‌گرتنه‌وه.

پرسیار‌کردنه‌که‌ش: ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا﴾، پرسیار‌کردنی نکوولیی‌یکه‌رانه‌یه: ئایا نایینن؟ به‌مانای لابردن (نهی‌یه، واته: نایینن، چونکه ته‌گه‌ر به‌چاوی عه‌قل و دل ببینن، که بژیو له‌لایه‌ن خواوه زور (فراوان) ده‌کری و، که‌م (ته‌نگ) ده‌کری، نه‌و کاته ناچن نه‌و بژیوه‌ی که خوا پیان ده‌دات، ته‌نیا له‌خو‌یانیدا کورت هه‌لینن، به‌لکو به‌ئهمانه‌تیکی ده‌زانن که له‌ده‌ستیاندایه‌و، به‌و شیوه‌یه مامه‌له‌ی پیده‌که‌ن که خوا ﷻ ده‌فه‌رموی.

۲- ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾، به راستی لهو دا نیشانه هەن، بۆ کۆمه لێک بروا بێتن، چونکه نه هلی ئیمان، به رووناکیی ئیمان تهماشا ده کهن و، شتانیکیان بۆ دهرده کهون که خه لکی ناسایی بۆیان دهرناکهون، نهوه له کوئی که سیک به میکرو سکوپتیک تهماشای دلۆپتیک ناو بکات، تهماشای گه لای دره ختیک بکات، تهماشای دلۆپتیک خوێن بکات، نه وه ش له کوئی به چاوی ساده تهماشایان بکات؟ نه وهی که به میکرو سکوپ، به زه ره بێن تهماشا ده کات، زۆر شتی دیکه ده بێنی، که به چاوی رووت نایبێنی، له راستیدا ئیمانیش وا له مرووف ده کات، چاوی عقل و دلی ده کاته وه دو زۆر شت ده بێنی، که خه لکی ناسایی نایبێنی، بۆیه ده فهرموئی: لهو دا نیشانه هەن، بۆ کۆمه لێک بروا بێتن.

۳- ﴿فَقَاتِلْ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ، وَالْيَتِيمَ وَالْإِنْسَانَ السَّبِيلَ﴾، مادام خوا بزۆ فراوان ده کات و ته سک ده کات، که واته: مافه که یان به خشه به خاوهن نیزیکی، ههروهها به نه دارو رېبوار، ﴿ذَا الْقُرْبَىٰ﴾، خاوهن نیزیکی، که به پلهی یه کهم خزمان ده گرتته وه، که خاوهن نیزیکی ره چه له ک و وه جاخن، به لام به ته نکید هه ر خاوهن نیزیکیه کی دیکه ش ده گرتته وه، که دراوستیه، دۆسته، نیزیکه، ناسیاوه و چاوه روانیی لیت هه یه.

(مسکین) یش که سیکه شتیکی هه بی، به لام به شی نه کات، ههروهک (فقیر) نه وه یه هه چی نه بی، پشتریش له ته فسیری سوورته تی (التوبه) دا، باسمان کردوه، هه ندیکش ده لێن: به پێچه وانه وه، فه قیر نه وه یه که هه ندیکه هه بی و به شی نه کات، (مسکین) نه وه یه که هه چی نه بی، به لام مانای یه که میان راستره، هه ندیکش گو توویانه: هاوواتان، که من پیم وایه هه ی دو وشه یه ک له قورئاندا، هاوواتا (مترادف) نین، هه ر کامتیکیان مانایه کی تایه تی خۆی هه یه، با جیاوازیه کی که میش بی، هه ر هه یانه.

﴿وَالْإِنْسَانَ السَّبِيلَ﴾، یانی: کوپی رێگا، که مه به ست پتی رېبواره، زۆر به رێدا ده رواو بۆته کوپی نه و رێگایه، ئنجا ده فهرموئی: مافی خوێان به و سێیانه به خشه: به خاوهن نیزیکی و، نه دارو، رېبوار.

۵. نازنین چہندہ، بہ لآم نایہ تہ کانی دیکہی قورنآن و، فہ رمایشتہ کانی پیغہ مبرہ
 ﴿رَوْنِيَانِ كِرْدُوْتَهَوَه، نَهَو هَه قَه چُونَهو چہندہو دہ بی چُون بدری و کہی
 بدری؟ بہ لآم لیرہدا بہ کورتیی ہاتوہ، کہ واتہ: نوانہی کہ لیرہدا باسی (نسخ)
 یان کردوہو گواہ: نہوہ بہ زہ کات (نسخ) بۆتہوہ! قسہ کہ یان قسہ یہ کی بی
 جیبہ، چونکہ زہ کات دان لہ گہ ل نہوہدا کہ یارمہ تیی خزمان دہدہی، یارمہ تیی
 نہ دار دہدہی و، یارمہ تیی ریوار دہدہی، بی نہوہی لہ مآلی زہ کاتیش بی،
 تیک ناگیرئ، تا کو بلئی: زہ کات کہ واجبہ ہموو نہو خیرو چاکانہی (نسخ)
 کردوونہوہ! کہ بہ داخوہ لہ ہندئ لہ تہ فسرہ کاندانہو جوڑہ قسانہ ہاتوون،
 ہندیکیان زور دالغہ یان بہوہوہ لیداوہ، با نایہ تیکی دیکہش (نسخ) بکہ نہوہ!
 کہ لہ راستیدا قورنآنی مہ ککہی (نسخ) ی ہر تیدانیہ، نہ گہر گریمان (نسخ)
 ہہ شبئ لہ نایہ تہ مہدہ نیبہ کاندانہ ہہ، چونکہ قورنآنی مہ ککہی ہمووی
 ہیئہ گشتیہ کانہ، چ لہ رووی بووناسیی و، چ لہ رووی نیمان و ع قیدہو، لہ
 رووی خواپہ رستیہ کان و، لہ رووی ہہ لسو کہوتہ کانہوہ، ہیئہ گشتیہ کان و، بہا
 سہرہ کی و بنہ رتیبہ کانیان، کہ نوانہ (نسخ) یان تیدا نابئ، ہر چہندہ نیمہ
 نیمان وایہ: (نسخ) لہ قورنآندا نیہو ہیچ نایہ تیک نیہ، نیستا ہہ بی، نہم
 موصحہ فہ نایہ تیکی تیدا نیہ، بگوترئ: لہ فزہ کہی دہ خوندریتہوہ، بہ لآم حوکمی
 پی ناکرئ، پیشتہر لہو بارہوہ قسہ مان کردوہو، تا نیستاش کہ نیمہ لہ جوڑی
 بیست و یہک (۲۱) ی تہ فسرکردنی قورنآن داین، نایہ تیکمان نہ ہاتووتہ پیش
 ناچار بین بلئین: کاری پی ناکرئ و (نسخ) کراوہ تہوہ، بہو واتایہ کہ زانایانی
 دوایی دہ لئین، نہ گہر نا وشہی (نسخ) ہندئ لہ زانایانی پیشین، بہ مانای:
 (تخصیص العام) و (تقیید المطلق) و (تبیین المجمال) و (تدرج) یان بہ کارہیناؤہ،
 کہ نوانہ ہیچ پہوہندیان بہو (نسخ) دوہ نیہ، کہ نیستا ہندیک لہ زانایان
 باسی دہ کهن، لہ کتیبہ کانیاندا، گواہ ہندیک نایہت لہ قورنآندا ہن، کہ
 لہ فزہ کہ یان دہ خونترئ، بہ لآم کاریان پیناکرئ، شتی وا لہ قورنآندا نیہ۔

۴- ﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾، نا نهوه باشتره بو نهوانه‌ی پرووی خوای په‌روه‌ردگاریان ده‌وی، واته: هه‌ز به دیداری خوا ده‌که‌ن، یان په‌زامه‌ندی خوای په‌روه‌ردگاریان ده‌وی، ﴿خَيْرٌ﴾ ده‌گونجی بلتین: باش، به‌رانبه‌ره‌که‌ی ﴿شَرٌّ﴾، واته: خراب، ده‌شگونجی بلتین: ﴿خَيْرٌ﴾ له نه‌صلدا له ﴿أَخَيْرٌ﴾ هوه هاتوه، هه‌روه‌ها ﴿شَرٌّ﴾ له ﴿أَشْرٌ﴾ هوه هاتوه، که‌واته: ﴿خَيْرٌ﴾، یانی: چاک‌ترو ﴿شَرٌّ﴾ یانی: خراب‌تر.

۵- ﴿وَأَوْلَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، هه‌ر نه‌وانه‌ش سه‌رفرازن.

۶- ﴿وَمَا مَاتَنَّهُ مِن رَّبِّا لَّيْرَبُوًا فِيْ أَمْوَالِ النَّاسِ﴾، نهو سووده که ده‌یدهن تا‌کو له سامانه‌کانی خه‌لک دا زیادبکات، (نهو ماله که به سوود ده‌یدهن چونکه پریابه‌که نادرئ، یانی: نهو مال و سامانه که به قه‌رز ده‌یدهن، به‌لام دوابی به سوود وه‌ریده‌گره‌نوه)، تا‌کو له مالی خه‌لکدا زیاد بکات (أَي: لَيْرَبِدُوا أَمْوَالًا إِلَى أَمْوَالِكُمْ، أَي: لَيْتَأَلَوْا زِيَادَةً وَأَرْبَاحًا تَحْضَلُّ لَكُمْ مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ)، بو نه‌وه‌ی مال و سامانه‌کانتان زیاد بکه‌ن زیادوه سوودیک به ده‌ست بیتن، له مال و سامانی خه‌لکی.

۷- ﴿فَلَا يَرْبُوًا عِنْدَ اللَّهِ﴾، نهوه له‌لای خوا زیاد ناکات، هه‌یج به‌ره‌که‌ت و پی‌زی نیه.

هه‌ردوو وشه‌ی: ﴿يَرْبُوًا﴾، له: ﴿فَلَا يَرْبُوًا عِنْدَ اللَّهِ﴾، و ﴿لَيْرَبُوًا﴾، له: ﴿لَيْرَبُوًا فِيْ أَمْوَالِ النَّاسِ﴾، به ﴿تَرْبُوًا﴾ش ده‌خویندرینه‌وه، واته: به‌هه‌ردووک شیوه‌ی نادیار (غائب) و دواندن (خطاب).

زۆربه‌ی زانایان وایانلیکداوه‌ته‌وه که مه‌به‌ست ریباو سووده‌وه، به‌و پی‌شه‌س بی: نه‌مه‌یه‌که‌مین نایه‌ته له قورئاندا، له سووره‌ته مه‌که‌یه‌کاندا به پی‌ی ناگاداری تیتستای من، له باره‌ی سوود خو‌ریه‌وه هاتبئ، ئنجا نه‌مه‌زه‌مینه‌ سازیه‌که بو نه‌وه‌ی دوابی له قوناغی مه‌دینه‌دا، سوود خو‌ریی قه‌ده‌غه بکری، نه‌مه‌هو‌شداریه‌که که سوود خو‌ری له‌لای خوا په‌سه‌ند نیه، به‌لام قه‌ده‌غه‌شی تیدا نیه.

هه ندىك له زانا پانىش مانابه كى ديكه يان بو نهم رسته به ليكد اووه ته وه:

(الطبري) له ته فسیره كه ی خویدا^(۱)، ده لى: (وَمَا أَعْطَيْتُمْ أَيُّهَا النَّاسُ! بَعْضُكُمْ بَعْضًا مِنْ عَطِيَّةٍ لَتَرْزَأَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ بِرُجُوعِ ثَوَابِهَا إِلَيْهِ، يَمُنُّ أَعْطَاهُ ذَلِكَ، يَقُولُ: فَلَا يَرْزَأُ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ).

واته: نهى خه لکینه! نه وهی كه هه ندىكتان ديارى دده دن به هه ندىكتان، تاكو له مال و سامانى خه لکدا زياد بکات، به وه كه دوايى له به رانبه ردا، نه وه كه سهى شته كه ت پىداوه، شتيكى زياتر ت بداتى، نه وه له لای خوا زياد ناکات.

واته: شتيكى باش نيه و ما مه كهن، هه لبه ته نه وه ش دد گرتيه وه، به لام وه ك گوتم: زياتر و پىده چى مه به ست پى زه مينه سازى بى بو قه ده غه كردنى سوود خوړى، كه نه و مال هى به سوود وه ديدن به خه لك، تاكو له مالى خه لکيدا زياد بکات، له لای خوا به رده كه تى نيه و زياد ناکات.

۸- ﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَوٰتٍ تُرِيدُوْنَ وَجْهَ اللَّهِ﴾، به لام نه و زه كاته ديدن، مه به ستان پى رووى خوايه، ره زامه ندى خواو ديدارى خوايه.

۹- ﴿فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ﴾، تا نه وانه كه سانيكن كه چهند به رانبه ر بۇيان زياد ده كرى، (أَي: عَصَلْ لَهُمُ الْإِضْعَافُ وَهُوَ إِضْعَافُ الثَّوَابِ)، واته: تا نه وانه كه چهند به رانبه ريان بو زياد ده كرى، واته: چهند به رانبه ر پاداشتيان بو زياد ده كرى.

(ابن العربي) له (أحكام القرآن) دا، كه (القرطبي) له ته فسیره كه ی خویدا لى خواستوه وه، ده لى: (صَرِيحُ الْآيَةِ فِيمَنْ يَهَبُ يَطْلُبُ الزِّيَادَةَ مِنْ أَسْوَالِ النَّاسِ فِي الْمُكَافَأَةِ)^(۲)، واته: نايه ته كه روون و راشكاوه له باره دى كه سيكه وه، كه شتيك

(۱) جامع البيان: ج ۳۱، ص ۵۶.

(۲) الجامع لأحكام القرآن، ج ۱۴، ص ۳۱.

دەبەخشى، بەلّام بۆيە دەبىيەخشى كە لە بەرانبەردا زىادە وەر بگرتەو لە مال و سامانى خەلكى، وەك پاداشتدانەو، (كە ئەو شتىكى خراپە و ناپەسەندە).

ئىنجا هەندىك لە زانايان گوتوو يانە: ئەو شتىكى ناپەسەندەو، هەندىك گوتوو يانە: شتىكى باش نى، بەلّام مەرج نى، بەرەم بى، و، هەندىكىشان بە بەرام و قەدەغەيان دانەو، بەلّام وەك گوتم: ئايەتەكە زياتر سوود خۆرى دەگرتەو، هەرچەندە ئەو ش دەگرتەو كە سىك ديارىيەك دەت، بە كە سىك بەلّام چاوەروانى ئەو دەكات كە دوو قات و سى قاتى ئەو يان زياتریش وەر بگرتەو، ئەو بە راستى كاسبىيەكى باش نى، ئەو جۆرە كە سەنە ئەو بەرانبەرانەيان كە شتىان پى دەدەن، سەغله تيان دەكەن، بە حساب ئەو ديارى بۆ هیناوە، بەلّام چاوەرى دەكات، سى چوار بەرانبەرى ديارىيەكەى، ديارى بدرتەو!

كە ئەو ش زۆر دەشوبهتتە رىباو سوودەو، وەك ئەو وایە كە سىك سەد (۱۰۰) دىنار بدات بە كە سىك، دواى سەدو دە (۱۱۰) دىنار وەر بگرتەو، يان سەدو پەنجا يان زياتریش وەر بگرتەو، كە ئەو خراپترىشە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

✱ دهرسى چوارهم ✱

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان نایه‌ته‌کانی: (۶۰ - ۵۳) ده‌گریته‌ خۆی، واته: چوارده (۱۴) نایه‌ت، کۆمه‌تیک‌ بابه‌تی جۆراو جۆر له‌ و چوارده‌ نایه‌ته‌دا خراونه‌ پوو، به‌لام‌ ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیان‌ باسی‌ یه‌کتایی‌ خواو‌ باسی‌ پۆژی‌ دوایه‌، و‌ترای‌ خسته‌نه‌ پووی‌ چهند‌ چاکه‌و‌ نیعمه‌تیک‌ی‌ خوا‌ له‌ ژیا‌نی‌ به‌شه‌ردا، به‌ تاییه‌ت‌ مه‌سه‌له‌ی‌ ناردنی‌ بایه‌کان‌ و، دابه‌زاندنی‌ ناوو، شادمان‌ بوونی‌ خه‌لک‌ پیتی، به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه: سه‌له‌یی‌ و‌ ناشوکرایی‌ کردنیان، له‌ کاتی‌ ناردنی‌ بایه‌کی‌ به‌ زه‌پ‌دا‌ بو‌ کشتو‌کاله‌که‌یان‌ و، زه‌رد‌ هه‌لگه‌پانی.

له‌ کۆتایی‌شدا‌ خۆای‌ زانا‌ به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی‌ ﷺ راده‌گه‌به‌نی‌ که‌ ناتوانی‌ بیته‌ هۆکاری‌ له‌ گومپایی‌ ده‌ره‌تانی‌ که‌ساتیک، که‌ هه‌سته‌وه‌ره‌کانی‌ خۆنیان‌ په‌کخستوون‌ به‌ تاییه‌ت‌ بیستن‌ و‌ دیتن.

﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَن يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿١١﴾ قُلْ سِيرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عٰقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلُ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِيْنَ ﴿١٢﴾ فَاَقْرَبْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ الْغَيْرِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُٓ مِنْ اَللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَعُوْنَ ﴿١٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُٓ وَمَنْ عَمِلَ صٰلِحًا فَلَا نَفْسٍ يَمْهَدُوْنَ ﴿١٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْ فَضْلِهِٓ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٥﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيْحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيْدِيْكُمْ مِّنْ رَّحْمٰتِهٖٓ وَلِيَجْزِيَ الْاَفْلٰكُ بِاَمْرِهٖٓ وَلِيَتَّبِعُوْا مِنْ فَضْلِهٖٓ وَلَقَدْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ

أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَآمَهُمْ بِآيَاتِنَا فَانْقَسَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَتْ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُفْثِرُ سَحَابًا فَيَسْطُرُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبِشِرُونَ ﴿١٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ قَبْلِهِ لَمُبْتَلِينَ ﴿١٩﴾ فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِجَالًا فَأَرَاهُمْ مَضْفَرًا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٢١﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٢٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَمَى عَنْ صَلَاتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٢٣﴾ ﴿

مانای ده قواو ده قی نابه ته کان

{خوا نه و که سه به دروستیکردون دواپی بژیوی داون، دواپی ده تانمرینتی، دواپی زیندووتان ده کاتوه، نایا هیچ کام له هاوبه شه کانتان (که پیتان وابه هاوبه شی خوان) هیچ شتیک له وه (که گوترا) ده که نه؟ پاکسی و به رزی بی بو وی، له وه دی ده یکه نه هاوبه شی ﴿١٧﴾ به هو ی نه وه وه که ده سته کانی خه لک (ی خراپه کان) ده یکه نه، خراپه و تیکدان له و شکانی و دهریادا ناشکرا بوو، تا کو (سه ره نجام خوا سزای) هه ندیک له وه ی کردوو یانه پیتان بچپیژی، به لکو بکه پنه وه (سه رپاسته ری) ﴿١٨﴾ بلتی: به زه میندا برۆن تنجا سه رنج بدن سه ره نجامی نه وانه ی پیشی چۆن بوو! (ناکامیکی شوومیان هه بوو، چونکه) زۆر به یان هاوبه شدانه ر بوون (بو خوا) ﴿١٩﴾ ده جا پرووی خو ت به ره و نایینی چه سپاو ری ک راست بکه (به ته واپی پیتهوی پابه ند به) بهر له وه ی روژی ک بی که له پهروه ردگارت ه وه،

گېرانبەھو ۋە بەرپەرچدانەھى نىيە، لەو رۆژەدا (خەلك) بەرتەوازە دەبن (و لەيەك جىيا دەبنەھو) ﴿١٢﴾ ھەر كەسەك بېپروابىن، بېپروايەكەي بە زىانى خۆيەتى و، ھەر كەسەش كىردەھى باش بىكات، ئەو بە سوودى خۇيان نامادەسازى (جىگا رىكاي بەختەورانە) دەكەن ﴿١٣﴾ تاكو (سەرەنجام خوا) لە بەخششى خۆي، پاداشتى ئەوانە بداتەھو كە پروايان ھىناوھو كىردەھو چاكەكان دەكەن، بە دۇنيايى ئەو بېپروايانى خۇشناوئىن ﴿١٤﴾ ھەرۋەھا لە نىشانەكانى وى (خوای پەرۋەردگار) ئەو بە كە بايەكان موژدەدەرانە دەنئىرى و، تاكو لە بەزەدى خۆي پىتان بچىزى و، تاكو كەشتىيەكان بە فەرمانى وى (لەسەر ناوئى) بپۆن و، تاكو لە بەخششى وى بخوازن (كاسىبى بىكەن و) بەلكو سوپاسكوزارىش بىكەن ﴿١٥﴾ بىگومانىش لە پىش تۇدا پىغەمبەرانىكىمان بۇ لاي خەلكەكەيان ناردن، بەلكە پۈونەكانيان بۇ ھىنان (كەچى بىپروا بوون) تىمەش تۆلەمان لەوانەي تاوايان دە كىرد ستاندو، سەرخستى بپروادارانىشمان لەسەر پىويستە ﴿١٦﴾ خوا كەسەكە بايەكان دەنئىرى، ھەر پەيدا دەكەن، ئنجا چۆنى بوئى لە ئاسمان دا بلاوى دەكاتەھو كەلكەي دەكات، يەكسەر باران دەبىنى لە كەلئەكانى دىتە دەرى، ئنجا ھەر كات تووشى ھەر كەسەك لە بەندەكانى كىرد كە بىھوئى (بەسەرىدا باراندن) زۆر دلخۇش دەبن ﴿١٧﴾ ھەرچەندە پىشتىر بەر لەھوئى ئەو (باران) دە، بەسەرىاندا بىتە خوار، لە ئائومىدان بووبن ﴿١٨﴾ ئنجا سەرنج بدە! شوئىتەھارەكانى بەزەيى خوا، چۆن زەمىن دواى مردنى دەئىتتەھو، ھەر ئەو (خوابە)ش ئىننەرەھوئى مردووانەھو، ئەو لەسەر ھەموو شەك بە توانايە ﴿١٩﴾ بەلكم ئەگەر بايەك (ى زىانبەخش بۇ كشتوكالىان) بىزىن و بە زەرد ھەنگەپراوى بىبىن، بەردەوام دواى ئەو ھەر سېلەيى و نا سوپاسىي دەكەن (بەرانەر بە خوا) ﴿٢٠﴾ بە دۇنيايى تۆ (پەيامى خوا) بە مردووان نايىستىنى و بانككردن بە كەپان نايىستىنى، كاتىك بە پشتەھلەكردووى پوو ۋەردەگىرن ﴿٢١﴾ ھەرۋەھا تۆ رىنمايىكارو (دەرھىنەرى) كوئىران نى لە گومرايىندا، تۆ تەنيا (پەيامى خوا) بەو كەسانە دەبىستىنى كە بپروا بە نايەتەكانمان دىنن و ملكەچن (بۇ خوا) ﴿٢٢﴾.

نسیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(لَا مَرَدَّ لَهُ): گپرا نه وهی بۆ نیه، (الْمَرَدُّ مَصْدَرٌ مِمِّيٍّ مِنَ الرُّدِّ وَهُوَ الدَّفْعُ)، (مَرَدٌّ)، چا ویککی میمییه له وشه ی (رَدٌّ) که به مانای پال پتوه نان و بهر په چدانه و دیه.

(بَصَدَّعُونَ): (التَّصَدُّعُ: الْكَسْرُ وَالشَّقُّ، وَالْمُرَادُ بِهِ هُنَا: التَّمَايُزُ وَالتَّفْرِقُ)، (تَصَدَّعَ) به مانای شکان و لهت بوونه، به لأم لیره دا مه به ست پیتی لیک ده رکه وتن و لیک جیا بوونه و دیه.

(بَسَّهَدُونَ): (مَهَّدْتُ لَكَ كَذَا: هَيَأْتُهُ وَسَوِيَّتُهُ)، نهو شته م بۆ ته ختکردی و، بۆم ناماده کردی، بۆم ساز کردی.

(فَنَثَّرَ): په پیدای ده کات، (ثَارَ الْعَبَّازُ وَالسَّحَابُ وَنَعُوهُمَا يُثَوِّرُ ثُورًا وَثَوْرَانًا: انْتَشَرَ سَاطِعًا)، تۆزو خۆل و هه ورو وینه ی نه وان نه گهر په پیدای بێ: (ثَارَ) ی بۆ به کاردی، (ثَارَ يُثَوِّرُ ثُورًا وَثَوْرَانًا)، په پیدای بوو ورده ورده، (انْتَشَرَ سَاطِعًا) کاتیک بلا و ده بیته و ده به زه قیی دیار ده بێ.

(كَسَفًا): (جَمَعَ كِسْفَةً: قِطْعَةً) به ش به ش، پارچه پارچه، (كِسْفٌ) کۆیه و (كِسْفَةٌ) په کیکه.

(أَلْوَدَّ): (مَا يَكُونُ مِنْ خِلَالِ الْمَطَرِ كَأَنَّهُ غُبَارٌ، وَقَدْ يُعْبَرُ بِهِ عَنِ الْمَطَرِ)، نه وهی که بارانی لێ پێک دێ، یانی: هه لمی ناو، هه ندیکیش گوتوو یانه: هه ر به خودی باران ده گوتری و، هه ندیکیش گوتوو یانه: بهو ناوه ده گوتری که له ناسمان داده به زنی تنجا باران بێ، به فر بێ، ته ره به بێ.

(خَلَّلَ): (خِلَالٌ: جَمْعُ خَلَّلَ، وَالْخَلَّلُ فُرْجَةٌ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ)، (خِلَالٌ) کۆی (خَلَّلَ) ه، (خَلَّلَ) واته: که لێن و درزی نێوان دوو شتان.

(لَبَّيْكَ): (الإِبْلَاسُ: العُرْزُ الْمُعْتَرِضُ مِنْ شِدَّةِ الْيَاسِ، وَالْمَيْلِسُ: السَّكَاثُ)،
 (إِبْلَاس) بریتیه له دلته نگیه کی په یدابوو له نه نجامی زور ناومیدی دا، که واته:
 (مَيْلِس) به مانای زور خهفه تبار، به مانای بئ دنگیش دی، مروّف که زور
 خهفه تبار بوو، بئ دنگیش ده بئ.

(مُصَفَّرًا): زهرد هه لکه راو، (صَفْرَاءُ: لَوْنٌ مِنَ الْأَلْوَانِ)، (صَفْرَاءُ) زهرد، وهك خوا ۱۱۱
 دهفه رموی: ﴿صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا﴾ البقرة، زهردنک که په نکه که هی زور زهقه،
 به لّام ﴿فَرَاوُهُ مُصَفَّرًا﴾، واته: زهرد هه لکه راوی ده بینن، یانی: کشتو کاله که بیان
 زهرد هه لکه راو ده بینن.

(أَطْلُوا): به رده وام ده بن، ده گوتری: (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ بِعَدْفٍ إِحْدَى اللَّامَيْنِ)،
 ده شکونجی بلتی: (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ، يُعْبَرُ بِهِ عَمَّا يُعْمَلُ بِالنَّهَارِ، وَشَهَى (ظَلَّ)
 ته عیبری پی ده کرى له وهی به روژی نه نجام ده درى، ههروهک (بات) بو
 کرده وهی که به شهوی نه نجام ده درى.

مانای گشتی نایه تهمکان

لهم چواره نایه تهمدا، دوو جاران: ﴿اللَّهُ الَّذِي﴾، دوو باره بوته وه، لهو چوار
 جاره کی لهم سوږه تهمدا هاتوون، لیره له نایه تهمکانی: (۴۰) و (۴۸) دایه، شایانی
 باسه: لهم چواره نایه تهمدا، ههشت بابته خراونه روو، که سوږگه سی سره کییان
 باسی خوا به په کگرتن و باسی روژی دوايه، ننجا وهک له پتناسه ی نه م
 سوږه تهمدا گوتمان: دوو ته وهری سره کی ده گریته خو ی:

ته وهری په که م: باسی په کتابی خواو، هه رچی که باس ده کرى، له م
 سوږه تهمدا بو دهر خستی په کتابی خوايه، که نیشانه کانی خواو، نیعمه تهمکانی
 خواو، چاکه کانی خوا له ژیانی به شهردا، باس ده کرین، مه به ست نه وهی: مادام

خو! نہو ہم موو چاکہو نیعمہ تانہی ہن، نہو بہ لگہو نیشانانہی ہن، کہواتہ:
بہس بہندایہ تیی بو وی بکہن۔

تہوہری دووہم: رُوژی دواپی و ٹہوہی تیبدا دہ گوزہری، بو پروادارانہی
چاکہ کارو بیروایانی خرابہ کار۔

خو! دہ فرمو: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾، خو! نہو زاتہیہ کہ تہوہی ہیناوتہ
دی، لہ نہ بوون، ﴿ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾، دواپی بڑیوتان دہ دات، ﴿ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾، دواپی دہ تانمرینتی و دواتریش دہ تانڑیتیتہوہ، ﴿هَلْ مِنْ
شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ﴾، نایا لہ ہاوبہ شہ کانتان، نہوانہی کہ لہ
وہم و خہ یالی تہوہ ہاوبہ شی خوان، نہ گہرنا خو ہاوبہ شی نین، نایا لہ
ہاوبہ شہ کانتاندا ہی وا ہہیہ، کہسی وا ہہیہ، ہیچ کام لہم کارانہ تان بکات؟
ہیچ شتیک لہو کارانہ تان نہ نجام بدات؟ ہیچ شتیک و ہدی بیتن و بڑیو بدات،
بڑیہ نین و بمرینتی؟ ﴿سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ﴾، پاکسی و بہ رزیسی بو وی
لہوہی دہیکہ نہ ہاوبہ شی، کہواتہ: مادام بہس خو ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ
آمَنُوا﴾ بہ دیہینہ رو ژینہ رو
مرینہ رو بڑیو دہرہو، ہمہ کارہی ژان و مرووف و گہردوونہ: دہبت نہنیا ٹہویش
بہرستری و بہندایہ تیی بو بکری۔

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ يَمًا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ﴾، خرابہ و تیکدان
وشکانی و دہریای گرتہوہ، بہ ہوئی کردہوہی دہستی خہ لکہوہ، بہ زہدترین
کردہوہ شیان ٹہو شیرک و ہاوبہ ش بو خو دانانہیہ، لہ نہ نجامی شیرک و لادان
و خرابہ دا، ناشوب و تیکدان، تہرو وشکی گرتہوہ، وشکانی و دہریای گرتہوہ،
﴿لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾، تاکو سزای بہ شتیک لہوہی کردوویانہ،
پیان بچیزئی، بہ لکو بگہرینہوہ، کہ دہ فرمو: ﴿لِيُذِيقَهُمْ﴾، نہم (ل) ہ
ہہندیک دہ لین: (لام العاقبہ) یہ، یانی: سہرہ نجام خو پیان بچیزئی، و ہ خو
﴿فَالنَّقْطَةُ مَالٌ فَرَعَوْتَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ ﴿٨﴾ القصص،

نیزیکانی فیرعون هه لیانگرتوه، تاكو سه ره نجام بو یان بیته دوژمن ودلته نگی، نجا نالی فیرعون مه به ستیان نه وه نه بووه نه مه لو تکه یه بو یان بیته دوژمن ومایه ی خه هت، که واته: (ل) ی سه ر (لیکون) بو سه ره نجامه، نه که هوکار.

دهشگونجی بلین: (ل) ه که بو هوکاره (عله) ه، یانی: خرابه وشکانیی و ده ریای گرتوه، به هو ی کرده وی (گونا هه کانی) خه لکه وه، تاكو به پتی سیستمی خو ی به شیک له سزای نه وه ی ده یکه ن، پتیان بچنژئی، به لکو بگه رینه وه.

دوایی ده فه رموی: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ﴾، بفه رموو: به زه وییدا پرۆن و سه رنج بده ن! سه ره نجامی نه وان ه ی پیتی چۆن بوو؟ ﴿كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ﴾، نه وان زۆر به یان هاوبه ش بو خوا دانهر بوون، نجا که زۆر به یان هاوبه ش بو خوا دانهر بوون، یانی: زۆر به شیان تووشی سزاو جه زه به ی خوا بوون.

﴿فَأَمْرٌ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَدِيمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ﴾، نجا تو رووی خو ت راست بکه، بو ته و ناینه ریک و راسته ی خوا دایه زانده، به ر له وه ی پرۆتیک بی که له لایه ن خوا وه گپرانه وه ی بو نه، ﴿يَوْمَئِذٍ يَصَّدَعُونَ﴾، له و پرۆده دا خه لکه که لیک په رته وازه ده بن و بلاو ده بن، پۆلین ده بن، ﴿مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ﴾، هه رکه س بیبروا بی، زانی بیبرواییه که ی بو خو یه تی، یاخود: هه رکه س سه لیه بی، زانی سه لیه یه که ی بو خو یه تی، ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا﴾، هه ر که سیکش کرده وی باش بکات، ﴿فَلَا نُفْسِهِمْ يَمْهَدُونَ﴾، نه وان ه جیکاو ریکا بو خو یان خو ش ده کن، زه مینه ساری بو خو یان ده کن، ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ﴾، تاكو سه ره نجام (خوا) نه وان ه ی بروایان هیناوه و کرده وه باشه کان ده کن، له به خششی خو ی پاداشتیان بداته وه، نه که ته نیا به نه ندازه ی کرده وه کانی خو یان، به لکو له به خششی خو ی، ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِينَ﴾، به دلنایی خوا بیبروایان، یاخود سه لیه کانی خو شناوین، که واته: تیه خو تان له بیبروایی و سه لیه یی بهارینن.

نجا دیته وه سهر باسی غسسته پرووی نیشانه کانی خوا: ﴿وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبْرِزَةً﴾، یه کیك له نیشانه کانی خوا نه وه یه که بایه کان ده نیری مؤژده درانه، مؤژدهی دابه زینی ناویان پییه، ﴿وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾، بو نه وه ش که له به زهی خوی به تیوه بچیژی، ﴿وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ﴾، تاکو که شتیبه کانیش به فرمانی ته کونیی خوا پرون به دره بایه کاند، ﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾، ههروه ها تاکو له میانی نه وه دا له به خششی خوا داوا بکن، کاسیی بکن به هوئی که شتیبه کانه وه، ﴿وَلَمَّا كَرِهْتُمْ لَهَا﴾، نجا سه ره نجام: به لکو سوپاسگوزاری بکن (بو خوی خاوه ن سه رجه م نیعمه ته کان).

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ﴾، به دنایی له پیش توش دا (نه ی موحه ممه دا) پیغه مبه رانیکمان بو لای که له کانی خویان په وانه کردن، ﴿فَأَنجَاهُمْ﴾، نجا به لکه رهوشنه کانیان بو هینان، ﴿فَأَنقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجَرُوا﴾، (نه وان برویان به وه به لکه رهوشنه نه کرد، بیپروا بوون، بویه) تیمه ش له وانه ی تاوانیان ده کرد، توله مان لی ستاندن، ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾، له سه ره تیمه ش پیویسته، یارمه تیدان و پشتگرتنی برواداران.

﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُبْرِزُ سَحَابًا﴾، خوا نه و زاته یه که بایه کان ده نیری، هه ور په یدا ده کهن، ﴿فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾، نجا نه وه هه وره له سه ری (له ناسمان دا) پان راده خات و بلاوده کاته وه، به و شتیوه یی بیه وی، ﴿وَيَجْعَلُهُ كَسَفًا﴾، ههروه ها نه وه هه وره به ش به ش ده کات و له سه ره یه کی که له که ده کات، ﴿فَقَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَابِهِ﴾، نجا باران و ناو ده بییی له میانه کانی نه وه هه وره، دیته خوار، له که لینه کانی، ﴿فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مِنْ يَسَاءٍ مِنْ عِبَادِهِ إِذْ هُمْ يُسْتَبِشِرُونَ﴾، نجا هه ر کاتیک نه و ناوه (که دایه زاندوه) تووشی هه ر که سیک بوو له بنده کانی، کت وپر دلخوش ده بن، به وه ی نه و ناوو ره حمه ته دابه زی.

﴿ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُزَلَّ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَلِيئِينَ ﴾، هه‌ر چه‌نده پشتر به‌ر له‌وهی نه‌و تاوه دابه‌زیته سه‌ریان، نا ئومیدو ته‌مابراو بووبن، ﴿ فَأَنْظِرْ إِلَىٰ آتَائِهِ رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ ﴾، ئنجا سه‌رنج بده! شوئنه‌واری به‌زه‌یی خوا (که ناوو بارانه‌که‌یه‌تی)، ﴿ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ﴾، چوئن (خوا) زه‌وی دواى نه‌وهی مردووه، زیندووی ده‌کاته‌وه، ﴿ إِنَّ ذَلِكَ لَمُحِي الْمَوْتِ ﴾، به‌دئنیایی نا نه‌وه (نه‌و خوایه‌ی که وه‌سف نا‌کری مه‌گه‌ر به‌ناوی ناماژه (اسم الإشارة)ی دوور، که زه‌وییه‌کی مردوو زیندوو ده‌کاته‌وه، به‌هوی دابه‌زاندنی ناو بو سه‌ری)، هه‌ر ته‌ویش زیندوو‌که‌ره‌وهو و زیننه‌ره‌وهی مردووانه، ﴿ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾، نه‌ویش له‌سه‌ر هه‌موو شتیک به‌توانیه.

دوایی ده‌فه‌رموی: ﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا ﴾، نه‌گه‌ر بایه‌ک بنیرین.

(ریح) به‌ زوری له‌ فوئاندا بو سزاو بو زیان هاتوه، به‌لام (ریاح) بو نبعمه‌ت و چاکه هاتوه، نه‌گه‌ر بایه‌کی زیانه‌خش بنیرین، ﴿ فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا ﴾، کشتوکاله‌که‌ی خویان به‌ زه‌رد هه‌لکه‌پایی بینن، یان: بایه‌که زه‌رده‌ه‌لکه‌پاو بینن، یان: هه‌وره‌که زه‌ردپاو بینن، ﴿ لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴾، به‌دئنیایی به‌رده‌وام دواى هاتنی نه‌و بایه سه‌له‌یی ده‌کن، یان: بی‌پروایی ده‌کن به‌رانبه‌ر به‌خوا.

له‌ کو‌تاییدا خوا ﴿ دِه‌فه‌رموی: ﴿ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتِ ﴾، به‌ دئنیایی تو ناتوانی به‌ مردووان بیستینی، ﴿ وَلَا تَسْمِعُ الْأَصْمَ الدُّعَاءَ إِذَا وَلُوا مَدْرِينًا ﴾، هه‌روه‌ها ناتوانی بانگه‌واز به‌ که‌پان بیستینی، له‌ کاتیکدا که پشت هه‌لده‌که‌ن و، پروو ودرده‌گیرن، ﴿ وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَمِي عَنْ ضَلَّتْهُمْ ﴾، هه‌روه‌ها تو ناتوانی پئیماییکاری کوئران بی له‌ گومرایی، پئیماییکاریان بی و، له‌ گومرایی ده‌ریان بیئی، ﴿ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴾، تو ته‌نیا به‌ که‌ستیک ده‌توانی بیستینی، که بروای به‌ نایه‌ته‌کانمان هه‌یه، به‌ نیشانه‌کانمان هه‌یه‌و، بو خوا

ملكە چن، واتە: كەسك خۇي ئامادەيى لە خۇيدا پەيدا نەكات، تۆ ناتوانى بە زۆر رىنمايى بكەى و بىخەيە سەر راستە رى، دەبن خۆشى ھىممەت بكات و، ئامادەيى ھەبن و، ئامادەسازىي لە خۇدا بىننئىتە دى، ئەو كاتە تۆش دەتوانى دەستى بگرى بە تەوفىقى خواى پەرۋەردگار، راستەرى بكەى.

مه‌سه‌له گرنگه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

دره‌وشانه‌وه‌ی یه‌کای‌ی خوا عَلَّاهُ له‌ ئاو‌ینه‌ی چوار کاری بی‌ وینه‌ی دا: هینانه‌ دی، و، بژیودان و، مراندن و، زیندوو‌کردنه‌وه، که‌ هیچ‌ کام‌ له‌ هاوبه‌شه‌ وه‌همیه‌کان، هیچ‌ کام‌بانیان‌ پیناکری:

خوا ده‌فهرموئ: ﴿ اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُبْسِكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِثْلَ شَيْءٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٠﴾ ۱۰

شیکردنه‌وه‌ی ئەم‌ ئایه‌ته، له‌ شه‌ش‌ برگه‌دا:

۱- ﴿ اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ۞ ۱۰﴾، خوا عَلَّاهُ ئەو‌ که‌سه‌یه‌ که‌ ئیوه‌ی هیناوه‌ته‌دی، دویتراو (مخاطب) لیره‌دا ده‌گونجی‌ هه‌موو‌ مروّفه‌کان‌ بن، ده‌شگونجی‌ ته‌نیا‌ هاوبه‌ش‌ بو‌ خوا‌ دانه‌ره‌کان‌ بن، به‌لام‌ به‌ پیتی‌ سیاق‌ مانای‌ دووه‌میان‌ زیاتر‌ پیده‌چی، چونکه‌ دوابی‌ ده‌فهرموئ: ﴿ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِثْلَ شَيْءٍ ۞﴾، نایا‌ هیچ‌ کام‌ له‌ هاوبه‌شه‌کانتان، هیچ‌ کام‌ له‌ چوار‌ کاره‌ی‌ بو‌ ده‌کری؟‌ که‌واته: که‌ ده‌فهرموئ: ﴿ اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ۞﴾، خوا‌ ئەو‌ که‌سه‌یه‌ که‌ ئیوه‌ی‌ هیناوه‌ته‌دی، ئە‌ی‌ ئەو‌ که‌سانه‌ی‌ هاوبه‌ش‌ بو‌ خوا‌ داده‌نین!

۲- ﴿ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ۞﴾، دوابی‌ بژیویشان‌ دده‌داتن، (ئُم) لیره‌دا‌ له‌ رووی‌ پێزمانی‌ عه‌ره‌بیه‌وه‌ (لِلرَّاحِي الرُّمِّي وَالرُّبِّي)، واته: بو‌ پله‌ به‌ندی و به‌ دوا‌ داهاتی‌ کاتبی‌ و‌ پله‌بیشه، چونکه‌ دروستکراو‌دکان‌ دروست‌ ده‌کری‌ن و‌ ده‌هتیرینه‌ دی، دوابی‌ بژیویان‌ بو‌ دابین‌ ده‌کری.

۳- ﴿ ثُمَّ يُبْسِكُمْ ۞﴾، دوابی‌ ده‌تا‌هتیرینه‌، ئە‌میش‌ (ئُم) دیسان: به‌ دوا‌ داهاتن‌ و‌ ریزه‌به‌ندی‌ کاتبی‌ و‌ پله‌بیشه‌ ده‌گه‌یه‌نن.

۴- ﴿ثُمَّ نُحْيِيكُمْ﴾، دوايش زیندووتان ده کاتهوه، دیسان وشه ی (ثُمَّ) لیره دا همم بۆ به دوا داهاتنی کاتیهو، همم بۆ به دوا داهاتنی پله یشه.

وهك گوتمان: لهم سووره ته دا خوا ﴿يَا﴾ چوار جار به وشه ی (الله) برگه یه ك دهست ینده كات، نجا نهمه برگه ی دووه مه، كه دیاره كاتيك رسته یه ك دهست ینده كات، بئ نه وه ی (و) یان (ثُمَّ) ی له پیش بئ، پئی ده گو ترئ: (الإستیناف)، له نویوه ده ست پئكردن، نجا نهمه له نویوه دهست پئكردن دووه مه، كه خوا ﴿يَا﴾ چه ند نیشانه یه ك ده خاته پروو كه تاكیه تیی خوی له ته سه رپروف و كار كردن له دروستكراوه كانیدا بۆ خوی، به رجه سه ته ده كهن، نجا لیره دا چوار یان باس ده كات: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُعِيْضُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾، خوا نه و كه سه به كه تیه ی هیناوه ته دی، کیی دیکه ده توانئ لافی نه وه لئ بدات شتیکی هیناوه ته دی؟ ﴿ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾، دوا یی بزیوی تیه ی داوه، نه و بزیوه ش له زهوییه وه، له ناسمانه وه، له ژیر زهوی، له نه ستیره و كه هكه شانه دووره كانه وه، تیشه كه جورا و جوره كانیان، له به رگه هه وای دهوری زهوی، له به رگی ناویی كه دهوری زهوی داوه، له وه هموو بزیوانه ی خوا له زهوی دا دایناون و... هتد، ﴿ثُمَّ يُعِيْضُكُمْ﴾، دوا یی ده تانمرتنئ، هیچ كه س ناتوانئ به رگری له خوی بكات له به رانه بریاری خوادا كه ده بئ بمرئ، له كاتیک دیاری بکرا و له شوئتیکی دیاری بکرا ودا و به شیه یه كه خوا دیاری کردوه، ﴿ثُمَّ نُحْيِيكُمْ﴾، دوا یی زیندووتان ده کاته وه، دیاره ست قوناغی یه كه له دنیا دان، لهم قوناغی یه كه می ژیا نه دا، (الغَلْقُ وَالرُّزْقُ وَالْإِمَاتَةُ) په یدا كردن و بزیودان و مراندن، به لام نه ویدیكه یان: ﴿ثُمَّ نُحْيِيكُمْ﴾، دوا یی دتا نژیه نیته وه، له قوناغی کی دیکه دا دی كه قوناغی دوا ی مهرگه.

۵- ﴿هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَن يَفْعَلُ مِن دَلِكُمْ مَن شِئْءٍ﴾، نایا هیچ کام له هاوبه شه کانتان ههن، هیچ شتیک لهو کارانه بکات؟ (من شُرَكَائِكُمْ) (من) لیره دا (له) ای پروونکر دنه وه (من البیانیه) یه، بۆیه شه ده فهرموی: (شُرَكَائِكُمْ) چونکه دویتراوه کان نه وانه بوون که بته کانیان

به هاوبه‌شی خوا، نازهد کردوون، بویه خوی په‌روه‌ردگار هاوبه‌شه‌کان پالده‌داته لای نه‌وان، نه‌گه‌رنا له راستییدا هاوبه‌ش نین، به‌لام له گومان و خه‌یالی نه‌واندا هاوبه‌شی خوان.

﴿ مِنْ ذَلِكُمْ مَن شَاءَ ﴾، هیچ شتیک له‌و کارانه بکات، له (مِن)، له وشه‌ی: (مِنْ ذَلِكُمْ) دا بۆ هه‌ندیک (تَبَعِيض) د.

نایا هیچ کام له هاوبه‌شه‌کانتاندا هه‌یه، که هیچ شتیک له‌و چوارانه نه‌نجام بدات؟

٦- ﴿ سُبْحٰنَهُۥ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، پاك و به‌رزه (خوای) له‌وه‌ی ئیوه ده‌یکه‌نه هاوبه‌شی، ﴿ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، خویندراویشه‌ته‌وه: (عَمَّا تُشْرِكُوْنَ) به دواندنێ راسته‌وخۆ، هه‌روه‌ك ﴿ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، به دواندنێ ناراسته‌وخۆ (غیابی)یه، که نه‌و کاته پیتی ده‌گوتری: (الِتِقَات) ئاوردانه‌وه، چونکه پیتشی خوا ده‌یاندویتن، دواپی روویان لێ وه‌رده‌گپیری و ده‌فه‌رموی، پاکیی و به‌رزیی بۆ خوا، له‌وه‌ی نه‌و هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌رانه، نه‌قامانه ده‌یکه‌نه هاوبه‌شی خوا.

نجا لێ‌رده‌دا نه‌م رسته‌یه: (سُبْحٰنَهُۥ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ) یان (عَمَّا تُشْرِكُوْنَ) نه‌گه‌ر نه‌و ئایه‌ته موباره‌که هه‌مووی وه‌ك (قیاس) ته‌ماشای بکه‌ین، نه‌م رسته‌ی دواپی وه‌ك نه‌نجامه، چونکه:

پیشه‌کیی به‌که‌م که له‌ رووی قیاسه‌وه پیتی ده‌گوتری:

أ- (المَقْدَمَةُ الصُّغْرَى) پیشه‌کیی گچکه، نه‌وه‌یه: (الإِلَهُ الحَقُّ) أَللهُ هُوَ الَّذِي خَلَقَ وَرَزَقَ وَأَمَاتَ وَأَحْيَا، په‌رستراوی هه‌ق که خوایه، ته‌نیا نه‌ود که په‌یدا ده‌کات و، بژیو ده‌دات و، ده‌مریتن و، زیندوو ده‌کاته‌وه.

ب- (المَقْدَمَةُ الكُبْرَى) پیشه‌کیی گه‌وره، نه‌وه‌یه: (لَا أَحَدٌ مِنَ الْأَصْنَامِ يَفْعَلُ ذَٰلِكَ)، هیچ کام له‌ په‌یکه‌رو به‌ته‌کان (په‌رستراوه‌کان) نه‌وه‌ی له‌ توانادا نیه.

کهواته: سه‌ره‌نجام: (تَنْزِيَهُ اللّٰهِ عَنِ الشَّرِيكِ) به پاک‌گرتنی خوا له هاوبه‌ش.

له‌وانه‌یه هه‌ندی‌ک که‌س تئستا که ته‌ماشای قورن‌ان ده‌کات و نه‌و نایه‌ته موباره‌کانه‌و نایه‌ته‌کانی دیکه که له باره‌ی هاوبه‌ش بۆ خوا دانره‌ده‌کانه‌وه ده‌دوین بینن، بَلَنْ: نه‌وه بۆ کاتی خۆی بووه، که خه‌نک دارو به‌ردی په‌رستوه، به‌لام تئستا کوا پاساوی نه‌وه ماوه؟

ده‌ئین: له راستییدا تئستاش به‌س شیوه‌ی په‌رستراوه‌کان گۆراوه، نه‌گه‌رنا شته‌پرستی و بته‌پرستی، هه‌ر هه‌یه، هه‌رچه‌نده تئستاش له‌گه‌لدا بۆ له زۆریک له ولاتانی دنیا په‌یکه‌ره‌کان ده‌په‌رستین، له‌وانه‌یه ملیاریک به‌شهر زیاتر په‌یکه‌ری بووزا په‌رستن، به‌لکو هیندۆسییه‌کان گا ده‌په‌رستن، هه‌یانه له رۆژه‌لاتی ناسیا ماری کوبرا ده‌په‌رستن، من خۆم چووم بۆ مالیزیاو بۆ که‌مبۆدیا، هه‌یانه جرج ده‌په‌رستی، هه‌یانه دره‌خت ده‌په‌رستی، نه‌و په‌رستراوانه‌ش هه‌ر هه‌ن.

له‌و سه‌فه‌ره‌م بۆ مالیزیا و که‌مبۆدیا له سالی (۲۰۱۰ ز) بنیم له‌به‌ر په‌یکه‌ری بووزا ده‌پاران‌ه‌وه، بخووریان بۆ ده‌سووتاندو لینی ده‌پاران‌ه‌وه له به‌ران‌به‌ریدا به‌چۆکدا هاتبوون، له پتی وه‌رگێریک‌ه‌وه قسه‌م له‌گه‌لدا کردن، گوتم: نه‌وه هیچ نابیستی و په‌یکه‌ره! نه‌ چاوی هه‌یه‌و، نه‌ گوئی هه‌یه، به‌لێ چاوه‌ گوئی به‌رواله‌ت هه‌یه، به‌لام نه‌ به‌ چاوی ده‌بینی، نه‌ به‌ گوئی ده‌بیستی؟! که‌چی نه‌وان قسه‌که‌ی منیان پتی سه‌یر بوو، ده‌یانگوت: ناخر نه‌وه رووحیکی تیدایه، که داوایه‌که‌ی تيمه به‌ خوا ده‌گه‌یه‌نن!! به‌لام وێرای نه‌و په‌رستنه‌ پروه‌تیه، تئستاش له‌گه‌لدا بۆ زۆر که‌س پاره‌و سامان ده‌په‌رستی، هه‌واو ناره‌زوو ده‌په‌رستی، مۆدیل و مۆدیلکاری ده‌په‌رستی، سه‌یاره‌ ده‌په‌رستی، کۆشک ده‌په‌رستی، حیزب ده‌په‌رستی، رژیم ده‌په‌رستی، شه‌خص ده‌په‌رستی (شه‌خصی زیندوو و شه‌خصی مردوو)!

له راستییدا نه‌و شیرک و هاوبه‌ش بۆ خوا دانانه، ده‌ردیکی له‌میژینه‌ی به‌شهرده‌و، تئستاش به‌رده‌وامه‌و، له‌مه‌ودواش هه‌ر به‌رده‌وام ده‌بن، بۆیه خوا ڤه‌

له قورئاندا ئەوەندە جەختی کردۆتەووە لەسەر پووجەلکردنەووەی شیرك، چونكە دەردی كوشندەى بەشەر زیاتر له هاوبەش بۆ خوا داناندا، بەرجەستە بوو، ئەگەرنا ئەصلی دان بە بوونی خوا داهێنان، خالی هاوبەشی نێوان زۆربەى هەرە زۆرى مرۆڤەكان بوو، هەلبەتە له رابردووشداو ئیستاش، خەلكى مولحید هەن و، هەبوون، وەك له مەوسووعەى: (درەوشاوەبى ئیمان و پووجەلى ئیلهاد، لەبەر تیشكى زگمەك و عەقل و زانست و وەحیی دا)، باسەم كردو، بەلام حالەتى گشتى مرۆڤ، دان بە بوونی خوا داهێنانە، بەلام له مامەلە كردن لەگەڵ خوادا، لادان و خلیسكان بەرەو زەلكاوى هاوبەش بۆ خوا دانان هەبوو و هەیه، ئنجانەو هاوبەشانەى كە بۆ خوا دادەنرێن و، ئەو شتانەى كە وەك خوا مامەلەیان لەگەڵ دەكرى و، بە پیرۆز دەگیرین و، بە مەزن دەگیرین وەك خوا، یان سیفەتەكانى خویان بۆ دادەنرى، لە رۆژگارێكەووە بۆ رۆژگارێك، لە كۆمەلگایەكەووە بۆ كۆمەلگایەك، لە قۆناغێكەووە بۆ قۆناغێك شیوەكەیان دەگۆرى، چۆنیەتیەكەیان دەگۆرى، بەلام نێوەرۆكەكەیان هەر هەمان نێوەرۆكە.

مهسه لهى دووهم:

به هوى لادان و تاوانى مروٴانهوه وشكانيى و دهريا تيكچوون، به سه رنجدانى ميژووش، سه رهنجامى شوومى گهلانى لادهرى پيشوو دياره، بويه پتويسته بهرنامهى تيرو ته واوى خوا به پيك و راستى پياده بكرى، بهر له وهى روى پړاوى پړاوانى خه لك بن، كه ههر كه سه له بيپروا و بپرواداران بهرهمى خويان ده چنه وه:

خو ﷻ ده فهرموى: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١١﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿١٢﴾ فَأَقْرَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَاسِمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ، مِنْ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَعُونَ ﴿١٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ، وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسٍ يَهْدُونَ ﴿١٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ ؕ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿١٥﴾ ﷻ

شيكردنه وى هم نايه تانه، له سيزده برگه دا:

۱- ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾، تيكچوون و، خرابه كارى ده ركوت له وشكانيى و دهريادا، نايا نهمه مه بهست پتى چيه؟

أ- هه نديك له زانايان گوتويوانه: مه بهست پتى سه ره له داني كوفرو شيركه، كه چاوگى هه موو تيكچوون و خرابه كار به كه.

ب- هه نديك گوتويوانه: مه بهست له تيكچوون و خرابه كارى له وشكانيى و دهريادا، بريته له گوناوه تاوانه كاني خه لك.

ج- هه نديكيش گوتويوانه: بريته له تيكچوونى بارى ناسايى و سروشتيى دروستكراوه كاني خو ﷻ، كه دروستكراوه كان نه گهر له سهر حاله تي زگماك و خوارسك و بهو شيوه په ي

که خوا دروستیکردوون، مېئین، باشر به رههم به دهستهوه ددهن، کاتیک که حالتهی سروشتیی و ناسایان به هوی دستکاریکردنی مروّفهوه تیکدهچن، زور جار له جياتی سوود، زیان دهگهیهنن، ههر شتیک که مروّف دستکاری بکات به زوری وایه، که لهسهری قهرزار دهبیتهوه.

د- ههندیکیش له زانایان بهمجوره تهعبیران کردوه لهو تیکچوون (فساد)هی له وشکانیی و دهريادا دهردهکهوی: (انْقَطَعَتْ مَنَافِعُ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِسَبَبِ تَعَطُّلِ الْأَسْفَارِ مِنْ جَرِّاءِ الْخُرُوبِ)، سوودهکانی وشکانیی و دهريا براون، به هوی نهوهوه که سهفهرو هاموشو ناکرئ، له نهجمای جهنگ و ناشووب و ئالۆزبیدا.

منیش دهئیم: لهه رهۆزگاری ئیستاماندا، که سالی (۲۰۱۹)ی زاینیهه، ئیمه له نیوهی دووهمی نهو سالهداین، نهمرۆ (۱۲ / ۷ / ۲۰۱۹)ی زاینیهه و ۹/ذی القعدة/ ۱۴۴۰ ی کۆچییه، ئیستا ئیمه باشر له چه مک و واتای نه م نایهته موباره که تیدهگهین، که کاتیک به شهر دستکاری دروستکراوهکانی خوا دهکات، لادان و خراپه دهکات و تهماع بهسهریدا زال دهبی، چۆن ژینگه تیکدهچن، هاوسهنگیی ژینگه تیکدهچن، ئیستا کیتشهیهکی زور گهورهی به شهر بریتیه له تیکچوونی هاوسهنگیی ژینگهیی (التوازن البيني) که نهویش له نهجمای نهوهدا کارگه و فابریکه خانهکانی زلهیزهکان که چهکی قورس به رههم دههینن، یان چه که کۆکوژدهکان، یان نهو چه کانهی که مروّفیان پئ قردکهن، له نهجمای نهوهدا، دووکه ل و زب ل و زالیکی زوری نهو کارگانه دهچیته نیو ههواوهو، بهرگه ههوا پیس دهبی، که ئیستا له نهجمای پیس بوونی بهرگه ههواوا، چینی ئۆزۆن تهنک بووهو کونی تیبووه، زیاد لهوهی که ژیان پئویستی پیتیهی دانیشتووانی سه ره زهوی به مروّف و به ژياندارانهوه، زیاد لهوه، تیشکی ژئر سوورو تیشکی سه روو ودهنوشهیی دپته نیو زهوییهوه، له نهجمای نهوهدا بهسته له کهکانی باکووری زهوی دهوتینهوهو، سه ره نجام: حالتهی ناسایی و سروشتیی که خوا نه م خرۆکهی زهوییهی له سه ره سروشتاندوه، به بهرگه ههواکهیهوه، به بهرگه

ناویہ کہ یہ وہ، تیکدہ چن و، حال و ودعی بہ شہرو نازہ ل و ژیاندارانیش تیک
دہ چن.

نیستا تیمہ باشر لہوہ تیدہ گہین و، خوا ﷻ لہ سوورہ تی (الأعراف) یش
دا، کہ دہ فہ رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ (الأعراف، واتہ:
زہوی دوی لہوہی خوا چاکی کردوہ، تیکی مہ دہن، لہ نہ نجامی لہوہ دا کہ
دہستکاری شتہ کان دہ کن، لہ نہ نجامی لہوہ دا کہ تہماع بہ سہرتاندا زال
دہ بی، لہ نہ نجامی لہوہ دا کہ زیاد لہ پیوستی خوتان، لہوہ نیعمہ تانہ ی
خوا بہ کار دینن، بو زیاتر سہروہت بہ سہریہ کہوہ نان و، بہ شی خہ لکی دیکہ
دہ خون و، لہ نہ نجامی لہوہ دا کہ شہرو شوہر بہرپا دہ کن، کوشتر دہ بی، لہ
نہ نجامی ہہموو تہوانہ دا، خراپہ و ناشووب و تیکچوون زیاتر وشکانی و دہریا
دہ گرتہ وہ.

(۲) - ﴿بِمَا كَسَبَتْ آيَاتِي النَّاسِ﴾، بہ ہوی لہوہ وہ کہ دہستہ کانی خہ لک بہ دہستیان
ہینا وہ، بوہ خراپہ و تیکچوون لہ وشکانی و لہ دہریادا دہرکہ وتوہ.

(۳) - ﴿لِيَذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا﴾، بو لہوہی خوا پینان بچیژی (سزای) ہہندیک
لہوہی کردوویانہ، بہرہمی شوومی ہہندیک لہ کردوہ خراپہ کان کہ کردوویانن، پینان
بچیژی، (لِيَذِيقَهُمْ) خوتندراویشہ تہوہ: (لِيَذِيقَهُمْ)، پشتریش گوتمان: (ل) ی سہر (لِيَذِيقَهُمْ)
پنی دہ گوتری: (لَا مَ الْعَاقِبَةَ)، واتہ: تا کو لہ سہرہ نجامدا خوا پینان بچیژی، ﴿بَعْضَ الَّذِي
عَمِلُوا﴾، یانی: (عِقَابَ بَعْضِ الَّذِي عَمِلُوا)، سزای ہہندیک لہوہی کردوویانہ، ہہندیک
لہ سزایہ کیان کہ بریتہ لہ دہرہاویشتہ خراپہ کانی، لہ ژیانی دنیا یان دا، پینان بچیژی.

(۴) - ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾، بہ لکو بگہرتہ ہوہو، واز بینن لہ زیاتر تیکدانی باری ناسایی و
سروشیتی خرؤکہی زہوی، لہوہ گووی زہویہی کہ بیجگہ لہوی، نشینگہ یہ کی دیکہ یان
نیہ، ژیانی تیدا بگوزہ رینن.

دواتر خوا ﷻ ہر پہیوہست بہو بابہ تہوہ، بہ پیغہ مہبری خاتہ م ﷻ دہ فہ رموی:

(۵) ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ﴾، نهی موحه ممهده ﴿!﴾ بفرموی: به زهوییدا برؤن و، سه رنج بدهن سه ره نجامی نه وانهی پیشی چؤن بوو؟ نه مه وهك شه عراوی (پدحه مه تی خوی لیبی) له چهن د شونتیک دا، نه وه دووباره ده کاته وه، ده لئ: که خوا ﴿!﴾ ده فرموی: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾، نافه رموی (سیروا علی الأرض)، ده فرموی: به زهوییدا برؤن، له بهر نه وهی زهوی به بهرگه هه واکه شیوهه زهوییه، به نه ستوری هه زار کیلومه تر (۱۰۰۰ کم) بهرگه هه واکه دهوری زهوی داوه، وهك چؤن بهرگه ناوییه که شی به پانتایی چوار له سه ر پینج (۵/۴) دهوری گوی زهوی داوه، ننجا که سیک که سه فهر دهکات له سه ر زهوی، به لئ له سه ر زهوی دهروات به روا له ت، به لام له راستییدا له نیو زهویدا دهروات، چونکه بهرگه هه واکه ش له سه روویه وهه تی.

﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ﴾، بلی: به نیو زهوییدا برؤن، ننجا سه فهر بکه ن! سه رنج بدهن سه ره نجامی نه وانهی پیشوو چؤن بوو؟ واته: نه وانیش ناوا تیکدان و ناشووب و خراپه یان کرد له زهوییدا، سه ره نجام حاله تی ناسایی ژانیان له سه ر زهوی تیکچوو.

(۶) ﴿كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ﴾، زؤر به یان هاوبه ش بو خوا دانهر بوون، واته: له نه نجامی نه وهه دا که هاوبه شیان بو خوا داناو، خراپه و تاوانیان کرد، ژانی خویان تهنگ و تال کرد، له پووی سیاسی، له پووی نابووری، له پووی کومه لایه تی، له پووی ناسایش، له پووی په وش و ناکاره وه، که واته: تیوه په ند له وان وهر بگرن و خوتان به مه ره دی نه وان مه بهن.

دوایی به پیغمبه ری خاتم ﴿!﴾ ده فرموی:

(۷) ﴿فَاقْرَءْ رَجْهَكَ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾، ننجا پووی خوت راست بکه له گه ل نایینی رنک و راستدا، (القیام)، نایینیک که زؤر راسته، یاخود زؤر مشوور خوره و، زؤر راستکه رو رنککه ره بو مروقی.

هه له به ته نه م دواندنه و نه وهی پیشوو ش، مه بهستی یه که م پی پیغمبه ری خاتمه ﴿!﴾، له هه ندیک شوین، ناگونجی جگه له پیغمبه ری خوا ﴿!﴾ مه بهست

بى، بەلەم لىرەدا دەگونجىن ھەر كەسىك مەبەست بى، ھەر كەسىك كە قورئان دەخوتىتتەو، بلى: بە زەويدا بېرۇن خەلكىنە! سەرنج بەدن سەرەنجامى ئەوانەى پىشوو چۇن بوو، زۇربەيان ھاوبەش بۇ خوا دانەر بوون.

۸- ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا مَرَدَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ﴾، بەر لەودى پۇژىك بى، بەرپەرچدانەودى بۇ نىە لەلايەن خواو، مەبەست لە (يَوْم): پۇژى تاخىر زەمان (يَوْمُ السَّاعَةِ)، ياخود: پۇژى قىامەتە (يَوْمُ الْقِيَامَةِ) بە، ھەرچەندە وشەى (سَاعَةٌ) لە ھەندىك سىاقتا بە ماناى قىامەتیش دى، بەلەم بە زۇرىى (سَاعَةٌ) بە ماناى ئەو كاتە دى، كە زىانى دنياى مروؤف كۇتايى دى، ھەندىك جارىش (سَاعَةٌ)، يانى: كاتىكى دىارىيكرار، ئنجا چ بۇ تاخىر زەمان، چ بۇ زىندوو بوونەودو ھەلسانەو.

﴿لَا مَرَدَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ﴾، كە گىرآنەودى نىە لەلايەن خواو، (الْمَرَدُّ: مَصْدَرٌ مِمِّى مِنْ الرُّدِّ وَهُوَ الدَّفْعُ)، (مَرَدٌ): چاوكىكى مىمىيە، واتە: گىرآنەودى بۇ نىە لە خواو، ئەو پۇژە كە دى لە بەرانبەر خواو، كەس ناتوانى بىگىرتتەو، ياخود خوا ﴿يَوْمَ يَكْفُرُ﴾ كە ھىتاي بە پىسىستىمىك كە داىناو، نايگىرتتەو بۇ دواو، ئەو پۇژە دى.

۹- ﴿يَوْمَ يَصْدَعُونَ﴾، لەو پۇژەدا دەپرۇزىن، وشەى (صَدَع): بە ماناى شكانى شتىكە كە دەنگى لى بى، (أَي: يَتَفَرَّقُونَ وَيَتَمَازُونَ) پەرتەوازە دەبن و دەپرۇزىن، لىك بلاودەبن و پۇلۇن دەبن، ئنجا باسى پۇلۇتتەكانىان دەكات.

۱۰- ﴿مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ﴾، ھەر كەس بىپروا بى، زىانى بىپروايە كەى بۇ خۇبەتى، ياخود (كُفْرٌ): بە ماناى سىلەى و ناسپاسىى كرد، دى، ھەر كەس نادىدەگر بى، بۇ چاكەكانى خوا، سەرەنجامى خراپى ئەو سىلەى و ناسپاسىيە بۇ خۇبەتى، بەخەى خۇى دەگرى و، بە زىانى خۇى تەواو دەبى.

(كُفْرٌ) ىش ھەموو جۇرەكانى خراپە دەگرىتتە تىو خۇى، كەسىك كافر بى ستمىش دەكات، فىسقى و لادانىش دەكات، گوناھو تاوانىش دەكات، ھەرۈھەا كەسىك بىپروا بى بە خوا، سىلەش دەبى، ئەگەر كوفر لىرە بە ماناى بىپروايى

بى، ھەروەھا كەسىكىش ناسپاس بى بەرانبەر بە خوا، بەرانبەر بە مەروۋفە كانىش ناسپاس دەبى، خەلك لە دەستى تووشى نازەھەتى دىن، بۇ خۇشى بە دەست خۇبەو ھە گرفتار دەبى و، ژىنگەش بە دەستەو ھە گرفتار دەبى.

(۱۱) - ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ﴾، ھەر كەسىك كەردەو ھە باش بىكات، ئەوانە بۇخۇيان زەمىنەسازى دەكەن، كەردەو ھە باش، خوا بە گشتى فەرموۋىھەتى، بۇيە:

أ- ھەم كەردەو ھە كانى نىو دىل و دەروون دەگىتەو ھە.

ب- ھەم بىرو خولياكانى نىو ھە قىل و مېشك دەگىتەو ھە.

ج- ھەم نىازو مەبەستە كانى نىو دىل.

د- ھەم دەربىنە كانى زمان.

ھ- ھەم كەردەو ھە ئەندامە كان ھەموۋيان دەگىتەو ھە. ھەر كەسىك كەردەو ھە باش بىكات، چ كەردەو ھە پەنھان، چ كەردەو ھە ئاشكرا، چ كەردەو ھە دىل و دەروون و ھە قىل و ھۇش، چ كەردەو ھە زمان و، چ كەردەو ھە ئەندامە كانى دىكەي:

﴿فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ﴾، ئەوانە بۇ خۇيان زەمىنەسازى دەكەن، ﴿يَفْهَدُونَ: يَجْعَلُونَ مَهَادًا وَهُوَ الْفَرَأَشُ شُبَّةَ الْمُؤْمِنِ فِي عَمَلِهِ الصَّالِحِ بِمَنْ يُسَوِّي فَرَأَشَهُ﴾، لىرەدا باباى بروادار كە كەردەو ھە باش دەكات، تەشبىھكراو ھە، چوئىراو ھە بە كەسىكەو ھە شوتىنك بۇ خۇى خۇش دەكات كە تىيدا پشوو بدات و نىسراھەت بىكات، زەمىنەسازى بۇ خۇى دەكات و، جىى خۇى خۇش دەكات لە رۇژى دوايىدا.

(۱۲) - ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ﴾، تاكو سەرەنجام (خوا ﴿يَجْزِي﴾) لە بەخشى خۇى و لە چاكەى خۇى، پاداشتى ئەوانە بداتەو ھە كە بروايان ھىناو ھە كەردەو ھە باشە كانيان ئەنجامداون.

(ل)ى (لِيَجْزِيَ) دەگونجى (لَا مَ عَاقِبَةَ) بى، واتە: سەرەنجام، پاداشتيان بداتەو ھە.

دەشگونجى (لَا مَ الْعلة) بى، يانى: ئەو ھە بىتتە ھۇكارى پاداشتىرانەو ھە يان.

تیره‌دا خوا چاکه کارانی به دوو شتان پیناسه کردوون:

- ا- ﴿أَمْثُلًا﴾، بروایان هیتاوه، به هه‌موو نهو شتانه‌ی پیوسته بروایان پین بهیتری.
- ب- ﴿وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، هه‌موو کرده‌وه چاکه کانیش که توانایان به‌سه‌ریاندا شکاوه، نه‌نجامیان داوون.

﴿مِنْ فَضْلِهِ﴾، له چاکه و به‌خششی خوئی، خوا پاداشتیان بداته‌وه، واته: ته‌نیا له قه‌ده‌ر کرده‌وه‌کانیان پاداشتیان ناداته‌وه، چونکه به‌لئی تیمان و کرده‌وه‌ی باش هوکاره بو نه‌وه‌ی خوا نیمانداران بخاته به‌هه‌شته‌وه، پاداشتیان بداته‌وه، به‌لام له راستییدا به‌هه‌شت هاوکوف و بارته‌قای نهو تیمان و کرده‌وه باشانه‌نیه، که مرووف نه‌نجامیان ده‌دات، بویه پیغهمبه‌ر ﴿لَهُ فَرَمَاشِیتِیکِدا ده‌فهرمووی: اِنَّ يَدْخُلْ اَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ، قَالُوا: وَلَا اَنْتَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: وَلَا اَنَا، اِلَّا اَنْ يَتَمَدَّنِيَ اللّٰهُ مِنْهُ بِفَضْلِ وَرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلًا﴾ (أخرجه أحمد: ۲۶۳۸۶، والبخاری: ۶۱۰۲، ومسلم: ۲۸۱۸، وابن ماجه: ۴۲۰۱، وابن حبان: ۳۴۸).

واته: هیچ کام له تیره کرده‌وه‌که‌ی نایخاته به‌هه‌شت، (کرده‌وه‌که‌ی بابی نه‌وه نیه، پینی بچینه به‌هه‌شت)، گو‌تیان: تووش نه‌ی پیغهمبه‌ری خوا ﴿؟ فهرمووی: منیش، مه‌گه‌ر خوا به به‌زه‌یی و به‌خششی خوئی دامپوشن، واته: ته‌گه‌ر به به‌زه‌یی و به‌خششی خوئی ده‌وری من بدات و مامه‌نم له‌گه‌لدا بکات، نه‌گه‌رنا کرده‌وه‌ی منیش بابی پتی چوونه به‌هه‌شت نیه، واته: هوکاره، به‌لام بارته‌قای نه‌وه نیه، به‌هه‌شت زور له‌وه‌ه‌وره‌تره که نرزه‌که‌ی ته‌نیا نه‌وه‌نده تیمان و کرده‌وه باشانه‌ی تیمه بن، ژیانیکی هه‌میشه‌یی نه‌براه‌وی پر له خویشی و، پر له شادمانی و، پر له جینه‌جی کردنی هه‌موو هیواو ناواته‌کان، زور له‌وه‌ه‌وره‌تره و گرنکتره که له به‌رانبه‌ر نه‌وه‌نده کرده‌وانه‌ی تیمه‌دا بی.

۱۳- ﴿اِنَّهُ، لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ﴾، به دلنایی نهو بیبروایانی خوشناوین، واته: خوا ته‌نیا نیماندارانی کرده‌وه چاکي خووش ده‌وین و، بیبروایانی خراپه‌کارو تیکده‌ری خوشناوین.

مهسه لهی سینه م:

یه کی دیکه له نیشانه کانی خواو تاکیه تیی له هه موو پرویکه وه، ناردنی بایه کانه وه ک موژده هری دابارینی ناو، که سه ره نجام خه تک به ره می به زهیی خوا ده چیژن و، که شتییه کان ده رۆن و له به خششی خوا ده خوازان:

خوا ده فرمووی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ لِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْأَنْهَارُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٦﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له پینچ برگه دا:

١- ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾، له نیشانه کانی پهروه ردگار تیی خواو، خواوه نندارتیی خواو، مشوورخۆریه تیی خواو، به زهیی و میهره بانیی خوا له گه ل تیه دا، نه و دیه که بایه کان ده تیری، موژده ده رانه و دلخۆشکه رانه.

ئه مه گه رانه وهیه بۆ سه ره نه و رستانه ی پێش، که فرمووی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ مَتَشِيرُونَ﴾، دواتریش ئایه ته کانی دیکه.

به زۆری له فوژاندا وشه ی (ریاح) به کارهاتبی، مه گه ره چۆن، نه گه رنا هه ره مه به ست پتی نه و بایانه ن که هه ورده کان له گه ل خۆبان دینن و، له پێش ده ستی باران و به فرو ته زه وه دین، به لأم وشه ی (ریح) نه گه ره تاکیی (مفرد) بئ، به زۆری مه به ست پتی نه و بایه بووه که خوا به سزا ناردوویه تی، وه ک نه و بایه ی که ناردوویه تی بۆ سزادانی گه لی عاد.

﴿مُبَشِّرَاتٍ﴾، موژده ده رانه، (البَشَارَةُ: الْخَبْرُ السَّارُّ)، (بَشَارَةٌ): بریته له هه واییکی دلخۆشکه ره، له به ره نه وهی ئینسان که هه واییکی خۆشی پئ ده گات، دهم و چاوی گه ش ده بیته وه، (سُبُّهُ الرِّيحُ بِرُسُلٍ مُوجَّهَةٍ بِأَخْبَارِ الْمَسْرَةِ)، بایه کانیش چوینراون به تیردراوانیک، که ده تیردرین به هه وایی دلخۆشکه ره وه.

(۲) ﴿وَلْيَذِيقْكُم مِّن رَّحْمَتِهِ﴾، ھەروھەھا تاكو (خوا) لەبەزەیی خۆیتان پێ بچێژێ، ئەمە ھۆکاری ناردنەكەبە، بۆچی خوا بایەكان دەنیرێ بە موژدەوھ (موژدەیی ھاتن و دابارینی ئاو لە ناسمانەوھ، بە شیوھێ باران و بەفرو تەرزە)؟ تاكو لە بەزەیی خۆی پێتان بچێژێ، وشە: ﴿مِن رَّحْمَتِهِ﴾، سیفەتی وەسفێکی قرتیتراوھ، (صِفَةً لِّمَوْصُوفٍ مُّحْدُوفٍ أَي: مَذُوقًا)، بانی: (لِيَذِيقَكُمْ مَذُوقًا مِّن رَّحْمَتِهِ) بۆ ئەوھێ پێتان بچێژێ، چێژراونك لە بەزەیی خۆیەوھ، كە مەبەست پێی ئەو ئاوھ موبارەكەبە كە لە ناسمانەوھ دادەبەزێ، لە شیوھێ باران و بەفرو تەرزەدا.

(۳) ﴿وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ﴾، ھەروھەھا بۆ ئەوھێ بە پێی یاسا گەردوونییەكان، كەشتییەكان بە فەرمانی خواو، بە مۆلەتی خوا، -بەدەریادا- برۆن.

(۴) ﴿وَلِيَتَّبِعُوا مِن تَضْلِيلِهِ﴾، بۆ ئەوھش كە لە بەخششی خوا داوا بكەن، واتە: بە ھۆی كەشتییەكانەوھ سەفەر و ھاتوچۆ بكەن، بازرگانیی و مامەلە بكەن و بژیوو پارەو سامان پەیدا بكەن، كە ئەوھش بەخششی خوابە.

(۵) ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾، ئەمەش وەك دەرهەنجامە: بۆ ئەوھێ سەرەنجام سوپاسگوزاریی بكەن (بۆ خوا)، لە بەرانبەر ئەو چاكەو نعیمة تانەیی خوادا ﷻ، كە بیجگە لە خوا بە ھیچ كەسێ دیکە، نە ئەو بایە دا بین دەكرێ، نە ئەو دەریایە دەبێ، ئەو كەشتییانە لەسەری برۆن و، نە ئەو رزق و بژیوانە، كە تێوھ دوایی پەیدا یان دەكەن، دەبن، كە لە ئەسڵ دا خوای پەروەردگار دروستیكردوون، بەلام تێوھ بە ھۆی كردەوھ و كۆشش و خۆ ماندوو كردناتنەوھ، وەدەستیان دێنن، ئەوانە تەنیا بە خوا دەكرێن، بۆیە دەبێ تەنیا سوپاسگوزاریی بۆ خوا ﷻ بكەن، ئنجا سوپاسگوزاریی خواش لەسەر نعیمة تەكانی، دەبیتە ھۆی:

یەكەم: پاراستنی نعیمة تەكان، وەك گوتراوھ: (الشُّكْرُ سِيَاحُ النُّعْمِ) سوپاسگوزاریی پەرژینی نعیمة تەكانە.

دووھەم: ھۆکاری زیادبوونی نعیمة تەكانە، وەك لە سوورەتی (ئیبراھیم) دا، خوا ﷻ دەفەر موی: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾، یاد بكەوھ!

كاتىك پەرۋەردگارت رايگە ياند، (وھك ياسايەكى گەردوونىي خۆي) ئەگەر سوپاسگوزارىم بۆ بگەن، بۆتان زىاد دەكەم، ھەر نىعمەتتەك سوپاسگوزارىي خواي لەسەر بگرتى، ئەو نىعمەتە زىاد دەكات.

سوپاسگوزارىي يانى چى؟

(شكر) سوپاسگوزارىي بە سى شتان دەكرى:

۱- بە دل ئەو نىعمەت و چاكەيە لە خوا بزانت.

۲- بە زمان دانى پىدا بىتى.

۳- بە كردهوش ئەو نىعمەت و چاكەيە لە رەزامەندىي خوادا بە كار بىتى.

ئىنجا با سەرنج بدەين چۆن سوپاسگوزارىي نىعمەتەكان زىاد دەكات؟

أ- زانباريەك كە خوا پىداوى، لە رەزامەندىي خوادا بە كارى بىتەو بلاوى بگەو، زىاد دەكات.

ب- عەلقى خۆت بە كار بىتە لە خزمەتى كۆمەلگادا، لە خزمەتى خەلكىدا زىاد دەكات.

ج- مأل و سامان بە كارى بىتە، دايمەنى و پەزمەندەي مەكە، بە كارى بىتەو بىجووتىتە، زىاد دەكات.

د- ھەرۋەھا ئەو ئەندامانىي خوا پىي داوى، ئەو ئەندامانە بە كار بىتە، ھەر كاميان لە كارى خۆيدا زىاد دەكات و، بەھىز دەبى: چاوو، گوي، پووج، عەقل، ماسوولكەكانت بەكارىان بىتە، ھەلبەتە بە بارى خىرو چاكەدا، ئەگەرنا بە بارى شەپرو خراپەدا، كەستىك كە ئەندامەكانى خۆي و وزەو ھىزەكانى خۆي لە خراپەدا بە كار بىتى، تووشى دەردو نەخۆشىي و بەلا دەبى و، لە جياتى ئەوھى زىاد بگەن، كەم دەبن.

مهسه له ی چواره م:

په وانه کړدنې پټغمبه رانسی دیکه، له پټش موحه ممه ددا ﷻ به به لگه
 رږوشنه کانه وهو، بېبړوا بوونی گه له کانیاں و، تۆله لى ستینرانیاں و سه رفرازی
 برواداران، وهک یاسایه کی گشتی خوا ﷻ:

خوا ﷻ ده فهرموی: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَأَنذَرْتَهُمْ بِالْبَاطِلِ وَأَنَّكَ مِنَ الْغَايِبِينَ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِوا عَنْ ذُنُوبِهِمْ لَأَرْسَلَنَّ إِلَيْهِمْ سَائِبَاتٍ فَاصِّلَةً وَأَنَّكَ مِنَ الْغَايِبِينَ﴾

شیکردنه وهی هم ټایه ته، له چوار برکه دا:

(۱) - ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ﴾، خوا ﷻ ده فهرموی: به جه ختکردنه وه،
 یان سوټند به خوا، له پټش تودا پټغمبه رانمان بو لای گه له کانیاں په وانکړد، (وی
 (وَلَقَدْ) بو بادانه وهو د گټپړانه وهی هم رسته یه، بو سه نه وهی پټش خو ی واته: وهک
 چوڼ بایه کان دهنیرین به مژده وهو، پاشان نهو هم موو چاکه و نیعمه تانه ی خویان لى
 په یدا دهن، به ه همان شیوه ش پټغمبه رانیشمان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، له پټش تودا
 بو لای گه له کانیاں، نار دوون.

(۲) - ﴿فَأَنذَرْتَهُمْ بِالْبَاطِلِ﴾، به لگه رږوشنه کانیاں بو بردن، به به لگه رږوشنه کانه وهو چوونه
 لای گه له کانیاں، هیچ پټغمبه رنک نه بووه به لگه و موعجیزه به کی پى نه بى، به رانبه رکانی
 ده سته وسان بکات، به رانبه رکانی نه گهر له قه ناعت هټان بگه رټن، ټیقناعت بکات، که نهو
 که سه پټغمبه رى خویوه، په وانه کراوی خویوه.

دیاره نه وه پټچراوده وه که له دواى: ﴿فَأَنذَرْتَهُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ دى و به سیاق
 وسه لیکه دیاره: پټغمبه ران به به لگه رږوشنه کانه وه هاتنه لایان، به لام نه وان
 به درویان دانان، دژایه تیسان کړدن، سه رپټجیان لى کړدن، نه وه هم مووی
 پټچراوده وهو باس نه کراوه، به لام به سیاق و سه لیکه دیاره، بوټه به کسه ر
 هاتوټه سه ر دهر نه نجامه که ی ده فهرموی:

۳- ﴿فَأَنْقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ لَجَرْمُوا﴾، تۆله‌مان ستاند له‌وانه‌ی تاوانیان کرد، (الإنقیام: من الثَّمِّ وَهُوَ الْكَرَاهَةُ وَالغَضَبُ)، وشه‌ی (نَقْمٌ): به‌مانای رق لی هه‌لسان و تووره‌یه، ﴿وَمَا نَعْمُوا مِنْهُمْ﴾ ۸ البروج، واته: هیچ شتیکیان لی به‌ره‌خه‌ نه‌گرتن، هیچ شتیکیان لی به‌ناپه‌سند نه‌گرتن، هیچ شتیکیان لی به‌عیب نه‌گرتن، لیره‌ش ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَنْقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ لَجَرْمُوا﴾، تۆله‌مان ستانده‌وه له‌وانه‌ی که تاوانیان کردبوو، که تاوانه‌که‌یان بریتی بوو له به‌درؤ دانانی پیغه‌مبه‌ران و، سه‌ریچی لی کردنیان.

۴- ﴿وَكَاثَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، سه‌رخستن و یارمه‌تی‌دانی بروادارانیش له‌سه‌ر تیمه‌ پیوستبوو، ﴿حَقًّا عَلَيْنَا﴾ پیوستبوو له‌سه‌رمان، لیره‌دا هه‌ندیک له‌زانایان لیان بوته‌ مشتومرو کیشه، که چۆن شتیک له‌سه‌ر خوا پیوست ده‌بی؟ له‌به‌ر نه‌وه‌ی (معتزلة) گو‌توویانه: له‌سه‌ر خوا پیوسته به‌رانبه‌ر به‌بنده‌کانی و بکات، نه‌وانی دیکه نه‌شعه‌ریه‌یه‌کان و جه‌ریه‌یه‌کان، گو‌توویانه: نه‌خیر، هیچ شتیک له‌سه‌ر خوا پیوست نیه، به‌لام به‌بوچوونی من پیوست به‌وه‌موو کیشه و مشتومره‌ ناکات، هیچ که‌سیک ناتوان هیچ شتیک له‌سه‌ر خوا پیوست بکات، به‌لام خوا ﴿بِئْسَ مَا كَانُ يَفْعَلُ﴾ بو‌خوی نه‌گه‌ر شتیکی له‌سه‌ر خوی پیوست کرد، وه‌ک به‌خششی خوی، وه‌ک چاکه‌کاری خوی، نه‌گه‌ر خوا ﴿فَهَرَمَوْا﴾ فه‌رمووی: نه‌ی مروفا! نه‌وه‌ مافی تویه له‌سه‌ر من، نه‌گه‌ر بو‌خوی وایفه‌رموو، مانای وانیه که مروفا‌ه‌کان، یاخود به‌رانبه‌ره‌کان، شتیکیان له‌سه‌ر خوا پیوستکردوه‌و، خوا ﴿بِئْسَ مَا كَانُ يَفْعَلُ﴾ بو‌خوی شتیک له‌سه‌ر خوی پیوست بکات، جیا به‌له‌وه‌ی خه‌لک له‌سه‌ری پیوست بکات، بویه هیچ نیشکالیک تیدانیه.

له‌و باره‌وه جگه له‌و نایه‌ته موباره‌که، نه‌م فه‌رمایشته‌ش هه‌یه که پیغه‌مبه‌ر ﴿فَهَرَمَوْا﴾ (مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرُدَّ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (أخرجه أحمد: ۲۷۵۷۱، تعليق شعيب الأرنؤوط: حسن لغيره والترمذي: ۱۹۳۱، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ).

واته: هیچ مسو‌لمانیک نیه، که به‌رگری بکات له‌سومعه‌و که‌سایه‌تی برای مسو‌لمانی، (هه‌لبه‌ته لیره‌دا کۆره‌که کۆری پیاوان بووه، نه‌گه‌رنا له‌سومعه‌ی

خوشکه که شت بهرگری بکهی هه وایه)، مه گه له سهه خوای زالی پایه دار پیویسته، که له رۆزی دوایی دا ناگری دۆزه خی له دهه و چاو دوور بخاته وه.

له ریوایه تی دیکه هاتوه: دوایی پیغه مبهه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ نهم نایه تهی خوینده وه: ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، یارمه تیبیدان و سهه رختنی مسولمانان له سهه تیمه پیویسته، هه قیکی نهوانه له لای تیمه، خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بو خۆی نهوهی کردوه، به هه قیک له سهه خۆی.

هه روهك خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ له سهه زمانی هوود بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ده فه رموی: ﴿إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ هود، واته: په روه دگام له سهه ریبه کی پاسته، واته: به ریبه کی پاستا مامه له له گه ل بهنده کانیدا ده کات، هه روه ها خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خۆی به سوپاسگوزار (شاکر) ناوبردوه: ﴿وَكَانَ اللَّهُ شَٰكِرًا عَلِيمًا﴾ النساء، یانی: نه گه ر بهنده کانی سوپاسی بکه ن و، چاکه بکه ن، خواش سوپاسی ده کات و چاکه یان ده داته وه، چاکه کانیان نادیده ناگری.

هه ندیک له توپۆه ره وانی قورناب بو نهوهی نه لاین، شتیک له سهه خوا پیویسته، لیره دا که ده فه رموی: ﴿وَكَانَ حَقًّا﴾، وه ستاون له سهه ری، نجا گوتوو یانه: ﴿عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، له سهه رمانه تیمه یارمه تیبی برواداران به دین، واته: (حَقًّا) بو پیتشه وه ده چیته وه: ﴿فَأَنْقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمْ وَأَوَّكَانَ حَقًّا﴾، واته: تۆ له مان له تاوانباران ستانده وه، نهوانه ی تاوانیان کردبوو، نه وه ش هه ق بوو، دوایی: ﴿عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، له سهه رمانه یارمه تیبی برواداران به دین.

به لام به بوچوونی من، لیک پچراندن و لیک دا برینی نه و پسته یه، بو نهوهی به حساب خو بپاریزری، له و مانایه ی ده چیته وه سهه ر پچکه و ریبازی (معتزله) شتیک بیجیه، چونکه ﴿عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، دیسان نهویش واتای نهوه یه له سهه رمان پیویسته یارمه تیبی برواداران به دین، نه و چه مکه هه ر ده گه به نن!

که واته: نه خیر، ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾، نه مه له سووره تی (یونس) یشدا، هه ر به و چه مکه و واتایه هاتوه، که خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ناوا ده فه رموی:

﴿مَنْ تَجَىٰ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نَسِجَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ واته: دواى ئيمه پيغه مبه رانمان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و نه وانهى پر و ايان هيناوه، ده ر باز ده كه ين، هه ر به و شيوه يه شه، (وهك له ر ا بر دوودا خوا پيغه مبه ران و بر وادارانى شو ئينكه و تو و يانى قوتار كر دوون)، له سه رمان پيويسته ئيمه بر واداران ده ر باز ده كه ين، خوا بو خوي له سه ر خوي پيويست كر دوه، كه واته: پيويست به و مشتومره ي نيوان موعته زيله و نه شعهر يه كان ناكات و، مه رج نيه هه ر چى (مُعْتَزَلَة) گوت بيان، به كه لك نيه ت، له راستييدا وهك له مه و سو و عه ي: (بیرکردنه وهى ئىسلامى له نيوان وه حى و واقيعدا) باس مان كر دوه، به هه موو قوتابخانه و ته و ژم و كو مه له كانى كه له مي ژوودا بوون، به هه مو و يان ئوممه تى پيغه مبه ر ﷺ پيگ دي نن و، جارى وا هه يه (مُعْتَزَلَة) له شتيكدا چا كتر يان پيكاوه له نه شعهر يه كان، جارى واش هه يه نه شعهر يه كان له شتيكدا با شتر يان پيكاوه له جه بر يه كان، جه بر يه كان ييش له شتيكى دي كه دا، به لام هه قى ته واو ته نيا له قور ئان و سوننه تدا به ر جه سته يه، نه وى دي كه هه مو وى ري ژه ييه و، هيج كه سي كيش نيه، له و تا قم و كو مه لانه ي مي ژوو كه ئوممه تى پيغه مبه ر ﷺ پيگ دي نن، به مه رج نيك مسو لمان و بر وادار بن، هيج كه سيك نيه نه ندازه يه ك له هه قى له لا نه بى.

مهسه له ی پنهجهم:

باسی پرۆسهی ئاو دابارین و دلخۆش بوونی مرۆفان پتی، پاش نا ئومیدی به هۆی وشکه سالی و بن بارانییه وه، سه رنجراکتشانی خوا بو شوینه واری دابه زترانی ئاوی ناسمان و، ئاماژه بهک به بای نه زۆک که مایه ی زهرد هه لگه پانی کشتوکالیانه، مایه ی سه لیه ی و بیروایی هه ندی له مرۆفانه:

خواد هه رموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُحِبُّ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مِنْ يَسَاءٍ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُرْسَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُلْبِسِينَ ﴿١٩﴾ فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُنْجَى الْمُوقِنِّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٢١﴾﴾

شیکردنهوی ئه م، ئایه تانه، له دوازه برگه دا:

١- ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ﴾، ئه مه جاری چواره مه که وشه ی (الله) له م سووره ته موباره که دا دی، وه ک ده ستپیکرد (استئناف) ی رسته به کی سه ربه خو: خوا ﴿يَبْسُطُهُ﴾ ئه و زاته به، که بایه کان ده نیری، وه ک پشتریش گوتمان: هه میشه وشه ی (رياح) بو خیرو خوشیی به کارهاتوه، له قورئاندا، (ریح) یش بو سزاو نازار.

٢- ﴿فَتُحِبُّ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾، ئه و بایانه ی خوا ده یاننیری، هه وران ده ورورۆزین و په یدا ده که ن، به کسه ر به ناسمان دا پانی راده خات و بلادی ده کاته وه، له سه ر پرووی ده ریا به کان هه به، که به هۆی تیشکی خۆره وه، که له ئاوی ئوقیانووسه کان ده دات، ئه و هه لمه په یداده بی و بایه کانیش به هۆی فشاری هه واره وه، به هۆی شه پۆله کانه وه که به هۆی هه لکشان و داکشانی ده ریا به کانه وه، که له نه نجامی هیزی کیشنده ی مانگ و زه ویدا دروست ده بی، ئه و بایانه په یداده بن، ئه و بایانه ش ئه و

هه‌لمانه دین، دوابی هه‌لمه‌که ده‌بیته هه‌ور، ئنجا خوا ۱۰۰ نه‌و هه‌وره بآوده‌کاته‌وه به ناسماندا، (یانی: له سه‌رئ) چۆنی بوئ به‌و شیوه‌یه.

که ده‌فه‌رموئ: ﴿فُتِّبِرُ سَحَابًا﴾، (أَيُّ تَنْشِئُ) په‌یدای ده‌کات و، ده‌یوو‌روژنی، له شوئنی خۆبه‌وه ئه‌و هه‌لمه‌ دینئ و سه‌ره‌نجام ده‌بیته هه‌ور.

۳- ﴿وَجَعَلَهُ كِسْفًا﴾، ده‌یکاته به‌ش به‌شی که‌له‌که بوو له سه‌ره‌یه، (كِسْفًا) خویندر او‌یسه‌ته‌وه: (كِسْفًا)، نه‌گه‌ر (كِسْفًا) بئ، کۆی (كِسْفَةً) به‌و به‌مانای (قِطْعَةً) به، (كِسْفًا) یش به‌مانای (قِطْعَةً) به، یانی: پارچه، به‌ش. واته: هه‌وره‌که ده‌کاته به‌ش به‌شی که‌له‌که بوو و کۆبووه‌وه له سه‌ره‌یه.

۴- ﴿فَرَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خَلِيلِهِ﴾، ئنجا ناوو باران ده‌بینی له میانئ ئه‌و هه‌وره، له که‌لینه‌کانئ ئه‌و هه‌وره دیته ده‌رئ، وشه‌ی (خِلَال: جَمْعُ خَلَّلَ أَيُّ: الْفُرْجَةُ بَيْنَ شَيْئَيْنِ)، (خِلَال) کۆی (خَلَّلَ) ه، (خَلَّلَ) یش، یانی: که‌لین، درز، له ئیوان دوو شتان دا، یانی: هه‌وره‌کان ناویان لئ دیته خوارئ، هه‌لبه‌ته وشه‌ی (وَدْقٌ) به‌مانای باران هاتوه، به‌لام به‌مانای ناویش هاتوه، ئنجا بارانه، به‌فره، ته‌رزیه، هه‌مووی ده‌گرته‌وه، هه‌ندیکیش گوتوو‌یانه: (وَدْقٌ)، بریتیه له‌و پارچه بچووک بچووکانه‌ی که هه‌لم پێک دین، دوابی هه‌لمه‌که باران و به‌فرو ته‌رزیه پێک دینئ.

۵- ﴿فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مِنْ يَسَاءٍ مِنْ عِبَادِهِ﴾، هه‌ر کاتیک (خوا ئه‌و ناوه، که دابه‌زانده له ناسمانده) تووشی هه‌ندیک له به‌نده‌کانئ کرد، به‌سه‌ریدا باراندن، ئنجا بارانه، به‌فره، ته‌رزیه.

۶- ﴿إِذَا هُرِّيَّتْ سَبْتِثْرُونَ﴾، کت و پیر دلخۆش وگه‌ش ده‌بن، ئه‌م (إِذَا) به‌پێی ده‌لین: (إِذَا) الْفَجَائِيَّةُ، یانی: کت و پیر، ئه‌وه‌ش ئاماژه‌یه، بۆ ئه‌وه که پێشئ ناومیدو ناره‌حه‌ت بوون، دوابی به‌ خیرایی دلخۆش ده‌بن.

۷- ﴿وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُزَلَّ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَلِيكَ﴾، هه‌رچه‌نده ئه‌و مرو‌فانه پێشتر به‌ر له‌وه‌ی که ئه‌و ناوه‌یان به‌سه‌ردا به‌بارئ، ناومیدو کش و مات بووبن.

(الإِنشَاءُ: الإِنشَاءُ)، واته: نانو میدی و بن هیوایی و بن ده نگی.

۸- ﴿فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ﴾، نجا سه رنج بده شوینه وارده کانی به زهی خوا، واته: نهوی له به زهی خوا پیدا بووه، لیره دا (رَحْمَتِ اللَّهِ)، مه به ست پتی ناوی دابه زتراوده که یهو که له راستیدا باران و، به فرو ته رزه، ناو تک که داده به زنی له ناسمانه وه، به رجه سه ته که ری به زهی خواهی، باخود: ﴿آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ﴾، یانی: ناوه که که دیته خوا، به ره می به زهی خواهی به رانه به به مروقه کان، نه که ﴿رَحْمَتِ اللَّهِ﴾، مه به ست پتی به فرو ته رزه و بارانه که بن، به لکو یانی: ناوه که که دیته خوا له شیوهی باران و به فرو ته رزه دا، نهوه به ره هم و شوینه واری به زهی خواهی ﴿﴾.

۹- ﴿كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾، سه رنج بده! چون خوا زهوی دوی مردنی، زیندو ده کاته وه، دبیژه نیتته وه، مردنی زهوی مه به ست نه وه یه که کشتوکالی له سه ر نه ماوه، پروه کی له سه ر نه ماوه و قافر بووه، نیشانه ی ژبانی له سه ر نه ماوه.

۱۰- ﴿إِنَّ ذَلِكَ لَمُنْجَىٰ الْمَوْتَىٰ﴾، به دلنمایی نهوه ژینته ره وهی مردووانه، نهو خواهی ﴿﴾، نهو په روه دگاره، زیندو که ره وهی مردووانیشه، وه که چون زهوی به کی قافر و دیمه کار زیندو ده کاته وه به هوی ناوه وه، تیره ه زیندو ده کاته وه له رژی دوا پیدا.

۱۱- ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، نهویش له سه ر نه موو شتیک به توانایه.

دوایی خوا ﴿﴾ دیمه تنیکی دیکه ده خاته به رچاو:

۱۲- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رِجَالًا مِّنْهُم مُّضْمَرًا لَّا ظُلْمًا لِّمَنْ يَعْبُدُ الْيَكْفُرُونَ﴾، نه گهر بابه ک بنترین، نجا به زرد هه لکه پاوی بیینن، دوی وی سله یی (یان بنیروایی) ده که ن، وشه ی (ریح) زیاتر بو سزادانه، بابه کی به زه بنترین.

﴿فَرَاوَهُ مُضْمَرًا﴾، بابه که بیینن زرد هه لکه پاوه، یان کشتوکاله که یان بیینن زرد هه لکه پاوه، یان هه وره کان بیینن زرد هه لکه پاوه، هه موویان ده گریته وه، به لام زیاتر مه به ست پتی کشتوکاله که به، هه رجه نده لیره دا باسی کشتوکالیش

نه‌کرايئ، به‌لام به سياق ناماژه‌ی پي‌دراوه که بریتيه له زيندوو بوونه‌وه‌ی زه‌وی دوايي مردنی، زيندوو بوونه‌وه‌که‌ی به کشتوکاله، نجا نه‌وه‌ی به زه‌رد هه‌لگه‌راویی ده‌بينن، چوار واتايان بو ليکداوه‌ته‌وه:

۱- کشتوکاله‌که به زه‌رد هه‌لگه‌راویی ده‌بينن.

۲- هه‌وره‌که به زه‌رد هه‌لگه‌راویی ده‌بينن.

۳- بايه‌که که تۆزو غوباري بيابان له‌گه‌ل خۆی ديتن، به زه‌رد هه‌لگه‌راویی ده‌بينن.

۴- ياخود (صُفْر)، واته: خالی، بايه‌که به به‌تالی و بوئشی ده‌بينن، هيچ خيړنکی پتوه نيه.

﴿مُضْفَرًا﴾، زه‌رد هه‌لگه‌راو، چونکه (أَصْفَر)، يانی: زه‌رد، به‌لام (مُضْفَر) شتيکه رهنکی زه‌ردی لئ نيشتبئ (زه‌رد هه‌لگه‌راو)، کشتوکال وه ختيک بايه‌کی به زه‌ر لئی ده‌دات ده‌لئین: با بردووويه‌تی و، هه‌تاو بردووويه‌تی، زه‌رد هه‌لگه‌ره‌ی، (المُضْفَرُ: اِسْمٌ فَاعِلٍ مُّقْتَضٍ لِلْوَصْفِ بِمَعْنَاهُ فِي الْحَالِ، أَي: فَرَأَوْهُ يَصِيرُ أَصْفَرَ وَ«مُضْفَرًا»، لِتَصْوِيرِ حَدَثَانِ الْإِضْفِرَارِ عَلَيْهِ)، (مُضْفَر): ناوی بکه‌ر (اسم فاعل)ه، له زمانی عه‌ره‌بييدا که خواز یاری نه‌وه‌یه شتيک پتیی وه‌سف بکری، لهو حاله‌دا که تپستا هه‌یه، ده‌بينن که زه‌رد هه‌لگه‌ره‌ی و، وشه‌ی (مُضْفَر) بو نه‌وه‌یه کاتی زه‌رد هه‌لگه‌رانه‌که، وینا بکری.

﴿لَطَّلُوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ﴾، به‌رده‌وام ده‌بن، دواي نهو بايه که کشتوکاله‌که‌ی لئ زه‌ردو سيس و نه‌خوش کردوون، سپله‌یی و ناسپاسی ده‌که‌ن، ياخود بييروا ده‌بن، وشه‌ی (ظَلَّ) بریتيه له نه‌نجامدانی کرده‌وه‌یه‌که له ره‌ژدا، به‌لام (بات) بو نه‌نجامدانی کرده‌وه‌یه‌که له شه‌ودا، (بَاتَ يَفْعَلُ غَذَا)، يانی: به شه‌وی وایکرد، (ظَلَّ يَفْعَلُ غَذَا)، يانی: به ره‌ژۆی وایکرد، بوئه ليره (ظَلُّوا) به‌کارهاتوه، چونکه به ره‌ژۆی ده‌بينن کشتوکاله‌که‌یان سيس بووه‌و زه‌رد هه‌لگه‌راوه، ناسپاسی ده‌که‌ن، ياخود بييروایی پيشان ده‌ده‌ن.

ھەر سىن كىردارى: ﴿وَلَيْنَ أَرْسَلْنَا﴾، ﴿فَرَأَوْهُ﴾، ﴿لَطَلُّوا﴾، بەرەبەردوو، ھىتاون، لەبەر ئەوھى كىردەوھى رەبەردوو (ماض) كاتىك لە سىياقەت كە دى، كە مەرج (شەرت) ى تەدايە، دەچىتەوھە بۆ تەستاو بۆ داھاتوو، ئەگەر بلىي: ﴿لَيْنُ جَنَّتِي لِأَكْرَمْتِكَ﴾، واتە: ئەگەر بىي بۆ لام، رەزت دەگرم، مادام (ئى) ى چۆتە سەرى، واتە: بۆ داھاتوھە، لە داھاتوودا ئەگەر بىي بۆ لام رەزت دەگرم.

ماناى ئايەتەكەش ئاوايە: ئەگەر لەداھاتوودا بايەكەيان بنىرەنە سەر و بەزەرد ھەنگەراويى بىيەن، سەلەيى و بىيەراويى دەكەن.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شه‌م و کو‌تایی:

جه‌خت‌کردنه‌وه‌ له‌سه‌ر نه‌بوونی توانای پی‌ بیستینرانی مردووان و که‌ران و، ده‌باز‌کردنی کو‌تران له‌ گو‌م‌رای‌ی و، گو‌ن‌جانی پی‌ بیستینرانی پروادارانی ملکه‌چ بو‌خوا:

خو‌ا ده‌فه‌رموی: ﴿ فَإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْكَلِمَةَ وَلَا تَسْمَعُ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾
وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمَعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ ۞

شی‌کردنه‌وه‌ی ئە‌م دوو ئایه‌ته، له‌ چوار برگه‌دا:

خو‌ا ﷺ به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خاته‌م ﷺ ده‌فه‌رموی:

(١) ﴿ فَإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْكَلِمَةَ ﴾، به‌ دل‌نمایی تۆ ناتوانی به‌ مردووان بیستینی، واته: وا‌ه بکه‌ی مردوو قسه‌ی تۆ بیستن.

(٢) ﴿ وَلَا تَسْمَعُ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴾، هه‌روه‌ها تۆ پی‌ بیستینه‌ری که‌ران نی، به‌ بان‌کردنی خو‌ت، له‌ کاتیک دا پشته‌ه‌ل‌کردووانه‌ روو وه‌رده‌گیرن، خو‌ن‌دراویشه‌ته‌وه: ﴿ وَلَا يَسْمَعُ الدُّعَاءَ ﴾، واته: که‌ران بان‌کردن نابستن.

(القرطبي) له‌ ته‌فسیره‌که‌ی خو‌یدا^(١)، لیره‌دا شتیکی جوان ده‌لێ: (وَصَحَّت الْحُجَجُ يَا مُحَمَّدُ، لَكِنَّهُمْ تَقْلِيدُ الْأَسْلَافِ فِي الْكُفْرِ، مَا تَتَّ عَقُولُهُمْ، وَعَمِيَّتْ بَصَائِرُهُمْ، فَلَا يَتَّهَيَّا لَكَ إِسْمَاعُهُمْ وَهَذَا يَتَّهَيُّهُمْ).

که‌ لیره‌دا خو‌ا ﷺ به‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: تۆ ناتوانی به‌ مردووان بیستینی و، ناتوانی به‌ که‌ران بان‌کردنه‌که‌ بیستینی، کاتیک پشت ده‌که‌ن، دو‌ایش ده‌فه‌رموی: ﴿ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ﴾، تۆ ناتوانی رێنمایی‌که‌ری کو‌تران بی، له‌ گو‌م‌رایه‌که‌یان (ده‌ریانینی).

واته: ئەى موحهممەد ﷺ! بەلگه كان رۆشن بوونهوه، بەلام لهبەر ئەوهى ئەوانه خوويان گرتوه به لاسايکردنهوهى پيشينان له کوفردا، عهقله كانيان مردوون و دلّه كانيان کوتر بوون، بۆيه تۆ بۆت ناکرى پيشان ببيستىنى و، پشيمانان بگهى و بيانخهيه سهر راسته ڕى.

﴿إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾، کاتیک روو وهرده گیرن و پشت هه لده کهن، واته: به پشستتیکردنهوه ده رۆن.

(۳) - ﴿وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ﴾، ههروهها ناتوانى پشيمانیکه رى کوتران بى، له گومرايه که بيان ده ريان بهيتى، ليره وشهى: (بهادي)، که به (عَنْ) بۆ به رکار تپه رى پیکراوه «ضَمَّنَ «بهادي» مَعْنَى «مُخْرِجٌ» لِذَا عُدِّي بِ «عَنْ»، وشهى (هادي) مانای ده رهينه رى، (مُخْرِجٌ)ى، خراوه ته نيو، بۆيه به (عَنْ) به رکارى پشعوازراوه، ئەگه رنا ده يتوانى به رموى: ﴿وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَمَىٰ فِي ضَلَالَتِهِمْ﴾، به لام که ده فه رموى: ﴿عَنْ ضَلَالَتِهِمْ﴾، يانى: ﴿وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَمَىٰ وَمُخْرِجَهُمْ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ﴾، تۆ ناتوانى کوتران پشيمانى بگهى و ده ربيتى له و گومرايهى تپيدان.

هه له به ته ليره دا وشهى (هادي) به مانای راسته پیکه ر دى، نه ک پشيمانى کار، چونکه پشعهمبه ر ﷺ پشيمانى خه لکى کردوه و پشيمانداون، به لام (هداية) وه ک چۆن به مانای پشيمانى دى، به مانای خسته نه سهر ريش دى، تنجا پشعهمبه رى خوا ﷺ بۆى کراوه و تانويه تى پشيمانى خه لک بکات و بۆيان روون بکاته وه، به لام دياره ته نيا خوا ﷺ ده توانى خه لک بخاته سهر راسته ڕى، خه لک ئەو پشيمانيهى پشعهمبه ر ﷺ پشيمان راده گه به نى، وه ريبگرن و، لى به هه ره مه نند بن و پشيمانى راست بگرن، ئەوه ته نيا به خوا ده کرى، خواش ﷺ له گۆتره که س ناخاته سهر راسته ڕى، مرؤف ده بنى خۆى هه ولبدات، له تۆ چه ره که ت و له خوا به ره که ت.

روونکردنه وه یه کی گرنگ:

لیرده ده‌فهرموی: ﴿وَمَا أَنْتَ بِهَدَىٰ الْعَمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ﴾، تۆ ناتوانی راسته پیکاری کوتران بی و له گومراییه که بیان ده‌ریان بیئی، به‌لام له سووره‌تی (الشوری) دا ده‌فهرموی: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، واته: به دلنایی تۆ به‌رهو راسته شه‌قام هیدایه‌ت ده‌که‌ی، هه‌روه‌ها له سووره‌تی (القصص) دا، جار یکی دیکه ده‌فهرموی: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾، به‌دلنایی تۆ نه‌و که‌سه‌ی خوشتبوئی، هیدایه‌تی ناده‌ی.

ده‌بی بزانی که نه‌و هیدایه‌ته‌ی لابر او (منفی)ه، جیا به له هی چه‌سپاو (مُتَّبِعًا)، نه‌و هیدایه‌ته‌ی لاده‌بری، بریتیه له خسته‌ته سه‌ر ری، به‌لام هیدایه‌تیک که ده‌چه‌سپینری بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ الشوری، بریتیه له پتمایکردن و ری پتشان‌دان و ری پتشان‌دان پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌باشترین شیوه کردوویه‌تی، به‌لام خسته‌ته سه‌ر ری، نه‌وه دیاره له توانای پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نه‌بووه، بویه خوا ﷺ نه‌وه‌ی لایده‌بات، بریتیه له خسته‌ته سه‌ر ری و نه‌وه‌ی ده‌یچه‌سپینتی، بریتیه له ری پتشان‌دان.

٤- ﴿إِنْ نَسِعُوا إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ﴾، تۆ ته‌نیا ده‌توانی به‌که‌سانیک بیستینی، که بر‌وایان به‌نایه‌ته‌کانی تیمه هه‌یه‌و، نه‌وان ملکه‌چیشن (بوخوا).

یانی: که‌سێک به‌راستی روو له خوا بکات و دلی خوئی به‌ره‌و خوا وه‌رچه‌رخیتنی، به‌راستی عه‌ودآل بی، خوا بناسی و خوا به‌رستی و، شه‌یدا بی که‌نایه‌ته‌کانی خوا په‌ی پتی به‌ری و، پتشان ناشنا بی، به‌ته‌نکید نه‌و که‌سانه له به‌رانبه‌ر خوادا ملکه‌چن، که‌سانی ناواش هه‌ق قبوول ده‌که‌ن، بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ری خاتم ﷺ و، جینشینه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خاتم ﷺ که بانگیان ده‌که‌ن، وه‌رده‌گرن و قبوول ده‌که‌ن، به‌لام که‌سێک بو خوا ملکه‌چ نه‌بی و، رقی له پیغه‌مبه‌ران بی و، دانووی له‌گه‌ل هه‌ق دا نه‌کوولن، دل و ده‌روونه‌که‌ی ره‌ش بی،

به لکو هه يانه، رقيشى له خواى په روه ردگار، كه سى وا چوَن نايه ته كانى خواى ده چنه نيو دَل و ده روونه وهو، چوَن هه ق ده بيستى، باباى وا ههسته وه ره كانى خوى له ده ستداون و، دَل و ده روونى خوى تيكداوه و ويران كرده، وه ك چوَن تهونى جالجالوكه شوپتيك ده ته نى، نه ويش به تاوان و گوناھو خراپه دَل و ده روونى خوى ته نيوهو، رځى نيه، هيدايه تى خواى بچپته نيو.

شايانى باسه: له سوورپه تى (النمل) يش دا، نهم دوو نايه ته هاتوون، به لَم له گه ل توژى جياوازيديا، ليره ده فهرموئى: ﴿فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الضُّمَّةَ الدُّعَاءَ إِذَا وَلُوا مَدْرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾﴾

له سوورپه تى (النمل) دا، جياوازيه كه نه وه نديه ده فهرموئى: ﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الضُّمَّةَ الدُّعَاءَ إِذَا وَلُوا مَدْرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾﴾. ليره دا كه پيى (ف) خراوه ته سهر (انك)، نه وه په يوهسته به رابردووه وه، واته: تُو هه موو شتيك لى حاليى كردوون، به لَم تُو ناتوانى به مردووان بيستينى و، ناتوانى نه و بانگكرده ي خوت كاتيك كه پشت تى ده كهن به كه ران بيستينى.

ننجا نه و راستيه ليره دا خوا ﴿٥٣﴾ ده فهرموئى و له نايه ته كانى: (٨٠ - ٨١) ي سوورپه تى (النمل) يشدا، فهرموويه تى، كه واته: ده هيتن نه و راستيه دوو جازان بخريته به رچاوى پيغه مبهرى خاتم ﴿٥٢﴾ و شوپتكه وتووانى كه كاتيك كه سانتيك به ده نكيانه وه نايه ن و، گوپيان بو ناگرن و، هيدايه ت و په يامى خوايان لى وهرناگرن، با بزنان: نه وه له تواناى نه واندان يه، كه هيدايه تيان بدن و پييان بيستينى و، بيانخه نه سهر راسته رځى، نه ركى نه وان ههر نه وه يه كه پييان رابگه يهنن و به رچاويان روون بگه نه وه، دوايى ده كه وپته وه سهر خوځيان، نايان نه و هيدايه ته قبول ده كهن، يان نايكه ن؟

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ دهرسى پڻجهم ❖

بیتناسه ی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان چهوت (۷) نایه تی کۆتایی سووره تی (الروم) ده گرتنه خوئی، نایه ته کانی: (۵۴ - ۶۰)، که له نایه تی به که میان (۵۴) دا، باسی دروستکردنی مرۆف و، پاشان به هیز بوونی و، دوایی بیهیز بوونی و پیر بوونی کراوه.

له نایه ته کانی: (۵۵ و ۵۶ و ۵۷) یشدا، باسی پۆزی دوایی کراوه، که له تیوان بیبروایان و بپوادارانی زاناو شاره زادا، له سه ره نه ندازه ی مانه وه یان مشتومر ده بی و، پۆرش و بیانوو هیتانه وه ی کافرانی ش له و پۆژه دا بی سووده.

له دوو نایه تی: (۵۸ - ۵۹) شدا، باسی وینه هیتانه وه کانی قورنان کراوه.

له نایه تی کۆتایی ش نایه تی (۶۰) دا، نامۆزگاری پیغه مبه ری خاتهم ﷺ کراوه، که قسه و هه لو توستی بیبروایان نه یله خشینتی و نه بیهه ژنتی.

﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لِيُسْأَلُوا عَذْرًا عَلَيْهِمْ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمَ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ قِيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا عَذْرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْتَطَلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخْفَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٠﴾ ۞

ماناى دەقاۋ دەقى ئايەتەكان

|خوئا تەو كەسەيە كە لە بېھىزىيى دروستىكرىدوون، ئنجا پاش بېھىزىيى، ھىزى
 (بۆتان) پەخساندو، ئنجا دواى ھىزو پىز، بېھىزىيى و پىرىيى (بتان توش دى)،
 (خوئا) ھەرچى بىھوقى دروستى دەكات و، ئەوھ زاناي توانا ﴿٥٤﴾ ئەو پۆزەش كە
 كاتى ديارىيىكراو (ى پۆزى دوايى) دى، تاوانبارەكان سوئند دەخون: تەنيا كاتىكى
 كەم (لە ژيانى دنيادا) ماونەو، (كاتى خۇيشى) ھەر بەو جورە (لە ھەق)
 لادەدران ﴿٥٥﴾ بەلام ئەوانەى زانارىيى و پروايان پىدراو، گوتيان: بە دلتايى لە
 كىتتىبى خوادا (بە پىيى كىتتىبى خوئا) ھەتا پۆزى زىندوو كرانەوھ (لە ژيانى دنيادا)
 ماونەو، ئنجا ئەمە پۆزى زىندوو كرانەوھ، بەلام ئىوھ نەتاندەزانى (كە ئەم
 پۆزەتان لە پىشە)، ﴿٥٦﴾ ئنجا لەو پۆزەدا پۆزى ھىنانەوھى ئەوانەى (لە دنيادا)
 ستمەيان كىردو، سووديان پىئ ناگەيەنى و، داواشيان لىناكرى داواى نەھىشتى
 گلەيى (خوئا) بىكەن (ورازى بىكەن) ﴿٥٧﴾ بىگومانىش لەم قورئانەدا، لە ھەموو
 وئەيەكمان بۆ خەلكى ھىناوھتەوھو، ھەر كات ئايەتتىكىشيان بۆ بىنى، ئەوانەى
 بىپروا بوون دەلەين: ئىوھ تەنيا لەسەر ناھەقن ﴿٥٨﴾ بەو شىوھەش خوئا مۆر (ى
 كوفىر) بەسەر دلى ئەوانەوھ دەنى كە نازانن ﴿٥٩﴾ خۇراگر بە (ئەى موھەممەد
 ﷺ)، بە دلتايى بەلئىنى خوئا راستەو، با (قسەو رەفتارى) ئەوانەى دلتيا نىن
 (لەو راستىيانەى كە دوو دلىى ھەلناگرن) نەتلەخىشتىن ﴿٦٠﴾.

شىكردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان

(شَيْبَةَ): مَصْدَرٌ كَالشَّيْبِ، تَمَامُ الضَّغْبِ وَنِهَائَةُ الْكِبَرِ، وَشەى (شَيْبَةَ) چاۋگە،
 ۋەك (شَيْب) كە برىتتە لە تەۋاۋ بىتھىز بوون و كۆتايى بە سالدآ چوون.

(مَعذِرَتُهُمْ): (المَعذِرَةُ: اسمٌ مَصْدَرٍ اعْتَذَرَ، أَي: إِذَا أَبَدَى عِلَّةً، أَوْ حُجَّةً لِيُدْفَعَ عَنْ نَفْسِهِ مُوَاخَذَةً عَلَى ذَنْبٍ، أَوْ تَقْصِيرٍ)، (مَعذِرَةٌ) چاۋگى (اعْتَذَرَ) يە، نەۋىش برىتتە لەۋەى كە سىك ھۆكارىك يان بەلگەيەك بەختە روو، تاكو ئەو سزادانەى لەسەر گوناھىك لە پىشەتەى، لە خۆى دوور يىختەۋە.

(وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ): (لا يُطْلَبُ مِنْهُمْ أَنْ يَطْلُبُوا إِزَالََةَ الْعِتَابِ عَنْهُمْ)، داۋايان
 لى ناكرى كە داۋا بكن، گلەييان لەسەر نەمىتنى، ياخود داۋاى لىبوردن لە خوا
 بكن، بۇ ئەۋەى گلەيى لەسەريان نەمىتنى، ياخود: (لا يُطْلَبُ مِنْهُمْ اسْتِزْءَاءُ اللَّهِ
 تَعَالَى) لىيان داۋا ناكرى، خوا لە خۆيان رازى بكن.

(وَلَا يَسْتَخْفَنَكَ): با تۆ نەلە خشىتنى، تۆ سووك نەكات، كە لە شوئى خۆت
 لات بدات، (الإِسْتِخْفَافُ: مُبَالَغَةٌ فِي جَعْلِهِ خَفِيْفًا وَالْمَعْنَى: لا يَحْمِلُنكَ عَلَى تَرْكِ
 الضُّبْرِ)، (إِسْتِخْفَافٌ): برىتتە لە زىدە رۆيىكردن لە شتىك دا كە سووكى بكى،
 يانى: كىشى كەم بگەيەۋە، لىرەدا مەبەست پىتى ئەۋەيە: با ھەلوتىست و
 پەفتارى ئەۋان تۆ ۋا لى نەكات خۆرانه گر بى.

(لَا يُؤْتُونَكَ): دلىيا نىن لە ۋ شتانەى بەلگە روونەكان چەسپاندوويانن،
 نەگەرنا ئەگەر نىنسان لە شتىك دلىيا نەبن، كە جىتى دلىيايى نەبن، ئەۋە زەم
 ناكرى، بەلام لەسەر ئەۋە مروؤف زەم دەكرى لە شتىك دلىيا نەبن، كە بەلگەى
 دلىياكەرى لەسەرە.

مانای گشتیبی نایه تهاکان

خوا ۛ ۛ بۆ جاری چوارهم لهم سووره تها دا، ده فهرموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾، خوا ۛ ۛ نهو که سه به، نهو زاته به که تیوهی هیناوه ته دی، له چی؟ ﴿مِنْ ضَعْفٍ﴾، له بیتهزی، ئینسان نه گهر بزانی له چیه وه هاتوه، هه رگیز بوغرا نابی! مروّف له نوتفه به که وه دی، وه ک پشته ره سه ره تاهای ته فسیری سووره تی (المؤمنون) دا باسیکمان له باره ی چۆنیه تی دروستبوونی مروّفه وه کردوه، مروّف دروست ده بی له حه به نیک که له ناوی پیاو دایه وه، له گه ل هیلکۆله به که له له ناوی نافره تدا به، به ک ده گرن و توویلکه (نُطْفَةٍ) پیک دینن، که زینده وه ریکی زور بجووه که، به ناسته م نه گهر ببینری به چاو، مروّف له وه دروست ده بی، بۆ به خوا ۛ ۛ ده فهرموی: تیوه ی له بیتهزی دروست کردوه، ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً﴾، دوا بی له دوا ی بیتهزی، هیزی پیداون، گه شه ده کن و گه وه ده بن، هیزی پیزتان په داده بی، ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشِيبَةً﴾، دوا بی له دوا ی به هیزی پیز بوونیش، جار یکی دیکه بیتهزی و پیریتان بۆ ده ره خستین، ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾، خوا ۛ ۛ هه رچی به وه ی دروستی ده کات، ﴿وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ﴾، خوا زانای توانایه.

ئنج دوا ی نه وه ی خوا ۛ ۛ سه رنجی راکتشان بۆ نه وه ی له کو توه هاتووین و، نهو قوناغانه ی پیناندا تیده به رین؟ ده فهرموی: ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾، نهو رۆژه ش که کاته که (السَّاعَةُ) دی، که لیره دا مه به ست پتی قیامه ته، نهو رۆژه ی کاتی هاتی قیامه ت و زیندوو کرانه وه دی، ﴿يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لِيُؤْتُوا عَذْرَ سَاعَةٍ﴾، تاوانباره کان سویند ده خوڻ، ده ئین: ته نیا سه عاتیک ماوینه وه، واته: له ژیا نی دنیا داو به قوناغی به رزه خیشه وه، ﴿كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ﴾، ناوا بهو شیوه به کاتی خو شی لاده دران له هه ق، ئیستاش نایا به سه هوو براون، نهو هه موو ژیا نی دنیا بهو، نهو قوناغی به رزه خه یان لی بو ته سه عاتیک؟!

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ ﴾، به لأم نه‌وانه‌ی زانیاری و بروایان پندراوه، گوئیان: ﴿ لَقَدْ لَبِئْتُمْ فِي كَيْفِ اللَّهِ إِنَّ يَوْمَ الْعَيْثِ ﴾، به پتی کتیبی خوا هه‌تا رۆژی زیندوو کرانه‌وه، ماونه‌وه، واته: ماوه‌یه‌ک له ژبانی دنیا‌دا، دوا‌بیش له قۆناغی به‌رزه‌خدا، ﴿ فَهَكَذَا يَوْمَ الْعَيْثِ ﴾، نه‌م‌رۆش رۆژی زیندوو کرانه‌وه‌یه، ﴿ وَلِكَيْتَظُنُّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾، به لأم ئیوه نه‌تاند‌ه‌زانی، یانی: نه‌تاند‌ه‌زانی که نه‌م‌رۆتان له پتسه، بۆیه هیچ خۆتان بۆی ناماده نه‌کردبوو.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ ﴾، لهو رۆژه‌دا نه‌وانه‌ی سته‌میان کرده (به هۆی شیرک و کوفره‌وه، به هۆی تاوان و سه‌رپتچی و لادانه‌وه)، پۆرش هه‌تانه‌وه‌یه‌ان سوودیان پتی ناگه‌یه‌نی، ﴿ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴾، داواشیان لئ ناگرئ گله‌یی خوا له‌سه‌ر خۆیان لابه‌رن، یاخود: داواشیان لئ ناگرئ، خوا له خۆیان رازی بکه‌ن، یاخود: داواشیان لئ ناگرئ داوای نه‌هه‌تستی گله‌یی خوا بکه‌ن.

﴿ وَلَقَدْ صَبَّتْ رِجْسًا لِلْأَسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ﴾، به دنیایی له‌م قورانه‌دا، له هه‌موو وینه‌یه‌کمان بۆ خه‌لکی هه‌تاوه‌ته‌وه، واته: له هه‌موو وینه‌یه‌ک که نه‌وان پتیبستیان پتی بئ بۆ روون کردنه‌وه‌ی راستیه‌کان، له قالبی وینه هه‌تانه‌وه‌دا، که مانا مه‌عنه‌وه‌یه‌کان ته‌نیا عه‌قل تییانه‌وه راده‌میتنی، به لأم وه‌ختیک ده‌خه‌رتنه قالبی وینه‌یه‌که‌وه، به هه‌سته‌وه‌ره‌کانیش و به خه‌یال و نه‌ندیشه‌ش تیبیان ده‌فکرن، ﴿ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ ﴾، نه‌که‌ر نیشه‌انه‌یه‌کیان بۆ بیتی، یاخود: نایه‌تیبکیان بۆ بیتی، نایه‌تیبکی زیاد، که نایه‌ته‌کان بۆت داده‌به‌زن، ﴿ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطَلُونَ ﴾، به جه‌ختکردنه‌وه نه‌وانه‌ی بپه‌روان، ده‌لین: ئیوه ته‌نیا له‌سه‌ر ناهه‌قن (مُنبطل) که‌سه‌تیکه ملی پووچی و ناهه‌قی گرتوه، ﴿ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، ناوا خوا مۆر به‌سه‌ر دلئ نه‌وانه‌وه‌وه‌ده‌نی، که نازانن، که‌واته: نه‌وانه‌ بپروا به وینه هه‌تانه‌وه‌کانی قورنان ده‌که‌ن، که زانا بن، به لأم نه‌وانه‌ی نه‌زان بن، نه‌وه مۆریان به‌سه‌ر

دلەوه دەنری، ﴿فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾، کهواته: تۆ خۆراگر به، مسوگەر به ئینی خوا راسته، چه سپاوه، ئەو به ئینهی خوا که: پۆزی دوایی دئی و سزاو پاداشت ههیه، ﴿وَلَا يَسْتَخَفْنَاكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، با ئەوانهی دنیانین (لهو شتانهی که به لگهی دنیاکه ریان له سه ره، یان دنیانین لهو شتانهی که جیتی دوو دئی نین)، قسهی ئەوانه، په فتاری ئەوانه، تۆ نه له خشیتی و، نه تجوو ئینی و، له شوینی خۆت لات نه دات.

مهسه له گرنهگان

مهسه له یه که م:

خو ناساندنی خوا سوره له میانی دروستکردنی مروّف له بیهیزی و، پاشان بههتزو پیزکردنی و، دوایی گترانه وهی بو حاله تی بیهیزی و پیری:

خو ده فهرموئ: ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له پینج برکه دا:

١- ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ﴾، خوا سوره نه و که سه به ئیوهی له بیهیزی دروستکردوه، (مِنْ ضَعْفٍ) خوئندراویشه ته وه: (مِنْ ضَعْفٍ)، ئنجا هه ندیک له زانایان ده لئین: (ضَعْف) و (ضَعْف) یه ک واتایان هه به، هه ندیکیش ده لئین: (ضَعْف) بریتیه له ناوو (ضَعْف) بریتیه له چاوگ، یان به پینچه وانه وه، ئنجا (ضَعْف، ضَعْف: هُوَ اللَّيْنُ وَالْوَهْنُ)، بریتیه له نه رمیی و بیهیزی و بیتوانایی، که ده فهرموئ: (مِنْ ضَعْفٍ) یان (مِنْ ضَعْفٍ): (مِنْ: اِبْتِدَائِيَّةٌ اَي: مُبْتَدَأُ خَلْقِهِ مِنْ حَالَةٍ ضَعْفٍ)، (مِنْ) بو ده ستپکردنه، واته: سه رده تای هاتن و دروستبوونی مروّف، له بیهیزی به وهیه، وه که له سه رده تای ته فسیری سووره تی (المؤمنون) دا، باسیکی سه ره به خو مان له باره ی دروستبوونی مروّف وه کرد، که له کوئوه دئ و چوئن دروست ده بی؟

٢- ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً﴾، ئنجا خوا له دوای بیهیزی، هتزو پیزی ره خساندوه، که بریتیه له وهی مروّف ورده ورده ده بیته مندال و، دوایی ده بیته هه رزه کارو، دوایی ده بیته گهنج و، نه ویش به چه ند قوناغیک، دوایی کامل ده بی و به هتزو تاقهت ده بی، له هه موو روونیکه وه.

(التَّنْكِيرُ فِي ضَعْفٍ وَقُوَّةٍ لِلنُّوعِيَّةِ)، وشەي (ضَعْفٍ) و (قُوَّةٍ) ھەردووکیان بە نەناسراو (نَكْرَةٌ) ھاتوون و، (أَل)ی ناساندنیان لەسەر نیە، ئەو بە بۆ جۆرە، واتە: لە بێھیزیەکی تایبەت و، دوایی ھێزو پێزنیکی تایبەت.

۳- ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشِبْهًا﴾، دوایی لە دوای ھێزو پێزیش، جارێکی دیکە گێراونیەو بە بێھیزی و پیری و بە سالدئا چوون، ھەلبەتە لێرەش وشەي (ضَعْفًا) بە (ضَعْفًا)یش ھاتو، واتە: بێھیزی و پیری و بە سالدئا چوون.

۴- ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾، خوا يَخْلُقُ ھەرچی بێھۆی، دروستی دەکات.

۵- ﴿وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ﴾، ھەر ئەو زانای توانایە.

چوار کورته سهرنج

۱- له تفسیری سوږه تی (المؤمنون) دا، باسی دروستکردنی مروّف و قوناغه کانی دروستکردنی مروّفمان کردوه به دريژي و، وا باشه له و باره وه سهرنجی نه وي بدرېته وه.

۲- له سې سه د مليون (۳۰۰،۰۰۰،۰۰۰) حيمه ن که قه باره ی يه ک سانتيه تر سيجا (اسم ۲) نابن به هه موويان، يه کيکيان ده بيته پيشه ننگ له گه ل هيلکوله (بُوَيْصَةُ) ي نافرته دا يه ک ده گرن، دواي نا نه وه يه که ده بيته مروّف، که پي ده گوتري: (تُطْفَئَةُ مُلَقَّحَةً) نوتفه يه کي پيتيراو، هه رکات حيمه نيک له گه ل هيلکوله يه کدا به کيگرت و نه و حيمه نه چوه نيو هيلکوله وه، چونکه حيمه نه که زور زور بچووکره له هيلکوله، هيلکوله به چاو ده بيترې، به لام حيمه ن سې سه د مليون (۳۰۰،۰۰۰،۰۰۰) يان، نجا يه ک سانتيه تر سيجا (اسم ۳) پيک دپن و، زور زور بچووکه، نجا نه گه ر خوا ﷻ تيزني له سه ر بي، نه و زينده وه ره له مندا لداني نافرته دا گه شه ده کات و ده بيته مروّف.

۳- هيلکوله (بُوَيْصَةُ) بي نه وه ی قه باره ی زياد بکات، پاش پيتيراني بو ده هه زار (۱۰،۰۰۰) به ش دابه ش ده بي، واته: نه و هيلکوله يه دواي نه وه ی حيمه ن له گه لي دا يه ک ده گري، ده پيتيري و به بي نه وه ی قه باره که ی زياد بکات، بو ده هه زار (۱۰،۰۰۰) به ش دابه ش ده بي (۱)، نجا نه گه ر له قه ده ر ده هه زار به شه که ش گه وره بي، جي نابيته وه له و شونه دا، پيش نه وه ی بچيته نيو مندا لدانه وه.

۴- نيمه له مه وسووعه ی: (نيمان و ئيلحاد) دا، به دريژي له باره ی جهسته ی مروّف و کوته ندامه کانيه وه قسه مان کردوه، که زياتر له سه د (۱۰۰) لاپه رهمان بو ته رخان کردوه، له سه رچاوه زانستيه کانه وه، زانياريه کامان هيتاون، بويه ده گونچي بو زانياريي زياتر له باره ی مروّف و کوته ندامه کانيه وه، سه رنجی نه وي بدرې.

مهسه لهی دووهم:

له کاتی هاتی پوژی دوایدا، تاوانباران سویند دهخون، که تنیا سهعاتیک له دنیاو بهرزخ دا مانهوه، بهلام پروادارانی زانا، بویان راسته که نهوهو، لهو روژهدا پوژش و بهشیمانی دادی که سه نادهن:

خوایده فرموی: ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِرُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِن كُنْمُ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾﴾

شیکردنهوهی ئەم ئایه تانه، له ههشت برکه دا:

(۱) - ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾، ئەو روژە که (السَّاعَةُ)، هه لدهستی، (السَّاعَةُ)، یانی: کاتی که کارکی دیارییکراوی تیدا نهنجام دهدری، ئنجا دهگونجی مه بهست پیی، ئەو کاته بی که ناخیر زهمانی تیدا دئی، دهشگونجی ئەو کاته بی که قیامهت و هه لسانهوهو زیندوو کرانهوهی تیدا دئی، بهلام لیردها به پیی سیاق دهزانی که مه بهست پیی ئەو کاته به، که قیامهتی تیدا دئی. ئنجا نایا ئەو روژە، ئەو سهعاته کاته دیارییکراوه دئی، که قیامهتی تیدا دئی، چی دهقهومی؟

(۲) - ﴿يُقْسِرُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ﴾، لهو روژهدا: تاوانباره کان سویند دهخون که له سهعاتیک زیاتر نه مانهوه.

له کویدا؟ نایا له دنیا دا، یان له قوئانگی بهرزخدا، یان له دوای فووی یه کهم، که دنیا تیکچوو؟ هه رسیکیان ده گرتهوهو، دهشگونجی هه رسیکیان پیکهوه مه بهست بن، ئەوان پیمان وایه، هه م مانهوه یان له ژبانی دنیا دا، هه م له قوئانگی بهرزخدا، هه م له دوای فووی یه کهم، که ناخیر زهمانی به دوادا

هاتود، هه مووی له بهر چاوی نهواندا ده بیتهوه به سه عاتیک، له چا و نهو کاته نه بر اووه نه پساووه یه ی روژی دوا یی.

۳- ﴿كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ﴾، هه ر بهو شیوه بهش کاتی خو ی لاده دران (له هه ق)، واته: ناوا بهو شیوه به که گو ی بو وه حیی ناگرن، هه ر به مه زه ننه و خه یالی خو یان بیر ده که نهوه و قسه ده که ن، کاتی خو شی هه ر وایان ده کرد له دنیا دا، که لاده دران.

۴- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِئْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَيَّ يَوْمَ الْبَعْثِ﴾، به لام نهوانه ی که زانیاری ی و بروایان پیدراوه، گو تیان: به دلنیا یی له کتیبی خوا دا- به پیی کتیبی خوا- تا کو روژی زیندوو کرانه وه ماونه وه.

۵- ﴿فَهَذَا يَوْمَ الْبَعْثِ﴾، نه مروش روژی زیندوو کرانه وه وه هه لستیزانه وه به.

۶- ﴿وَلَنُكَلِّمَنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾، به لام تیهو نه تانده زانی، واته: تیهو گرن گیتان بهو زانیاری به نه ده دا، نهو راستیا نه تان بو روون بکاته وه، که ژیان ته نیا ژیا نی دنیا نه، به لکو قوناغی به رزه خیش هه به، دوا یی فووی به که می که په ناش هه به، دوا یی قیامهت و هه لسانه وه و زیندوو کرانه وه ش هه به.

با لیره دا ناماژه به شتیک بکه ین که (الشعراوی) له ته فسیره که ی خویدا به ناوی: (خواطر الشعراوی)^(۱)، هیتاویه تی، ده لن: کاتی خو ی ماموستایه که ده رسی په وان بیژی (بلاغه) ی پی ده گو تین: ماموستایه که، گو تی: له هه موو قورناند (جناس) نه که ر هاتبن (الجناس الناقص) ی پیده گو تر ی، ته نیا له م نابه ته دا (الجناس الثام) د، که ده فه رموی: ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِرُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِئُوا غَيْرَ سَاعَةٍ﴾، که نهو (ساعة) ی به که م، واته: قیامهت، (ساعة) ی دووه می ش واته: کاتیکی که م، ته وه (الجناس الثام) ی پیده لین، نهوانی دیکه که هاتبن له قورناند (الجناس الناقص) یان پیده گو تر ی له رووی په وان بیژی هه وه^(۲)، به کیک له قوتابیه کان گو تی:

(۱) ج ۱۸، ص ۱۱۵۴.

(۲) بو وونه: (همزة لمزة) (جناس) ی ناته و لو (ناقص) ه چونکه: (همزة) و (لمزة) بیته کانیان

مامؤستا! هه زناکه م بگوتری: هیچ شتیکی (ناقص) له قورئاندا هه یه! (هه لبه ته نه وه بهس زاراو ده کی په وانبیزیه)، مامؤستایه کهش پیکه نیی و گوتی: ناخر په وانبیزان وا ده لئین، نالئین: قورئان (ناقص) ده، ده لئین: له پرووی په وانبیزیه وه، نه و جوړه بیزیه وای پیده گوتری! دواتر مامؤستایه که پرووی له من کردو گوتی: تو چی ده لئی؟ منیش گوتم: من وام پئی چاکه بگوتری: (جناس کل) و (جناس بعض) یانی: نه وه که نه و وشه یه هه موو پینه کانیان وه که یه ک بن وه که (الساعة) و (الساعة)، یان ته نیا به شتیکیان وه که یه ک بن، وه که (همزة) و (لمزة).

هه لبه ته نه وه که له پرووی په وانبیزیه وه زانیان نه و زاراو به یان به کاره یتاوه، مانای وانیه که (جناس الناقص) شتیکی خراب بئی، نا! قورئان شاعر نیه، به لام ده بینین (سجع) ی تیدا په چاو کراوه، جاری وا هه یه کیش و سه روا (وزن وقافیة) ی تیدا په چاو کراوه، به لام به ته وایوی په چاو نه کراون، نه گه رنا ده بو به شاعر، نجا نه و کاته که ببوایه به شاعر، نه وه نو قسانیی بوو بو قورئان، ئیستا که سه رجه م پیکو پینه ره کانی شاعری تیدا نین، نجا نه وه شه پرف و گه وره یه بو قورئان.

مه سه له ی (جناس) یش که دوو جوړه و پئیان ده گوتری: (جناس) ی، ته و او (تام) و ناته و او (ناقص)، نه وه زاراو ده کی په وانبیزیه و، مانای وا نیه که قورئان ناته و او ویی تیدا هه یه، نه گه ر یه کیک بلئ: له هه موو قورئاندا شاعریکی تیدانیه، به لئی راسته، چونکه قورئان شاعر نیه و فرمایشتی بئی وینه ی خوایه، وه که شاعر ده چئی و شاعر نیه، وه که په خشان ده چئی و په خشان نیه، وه که وتار ده چئی و وتار نیه، به لکو فرمایشتی خوایه و، له راستیندا وه که هیچ کام له و جوړه قسانه نیه، که مروقه کان کردوو یانن له شاعرو له په خشان و چی و چی.

(۷) - ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ﴾، له و پوژده دا نه وانه ی سته میان کردوه، پوژش هینانه وه و بیانوو هینانه وه یان سوودیان پئی ناگه یه نن، (مغذرة: اسم مَصْدَرٍ اعْتَدَر،

هینده ی یه کن و وه که یکیشن، جگه له پیتی یه که م که یه کیان (هه) و نه وی دیکه (ل) ه، هه لبه ته ده بئ نه و وشه یه ی جیناسیان هه یه، مانا کانیان جیا و ا ب ن.

أي: إذا أُنْذِي عِلَّةً أَوْ حُجَّةً لِيَدْفَعَنَّ عَنْ نَفْسِهِ مُوَاحَدَةً عَلَى ذَنْبٍ أَوْ تَقْصِيرٍ، (مَعْدَرَةٌ) چا وگوي (اغْتَدَّرَ) يه، نه ویش بریتیه له ویدی که سیک هؤکارنک، یان به لکه یه که بخاته روو بو نه ویدی سزاداران له خوئی دورور بخاته وه، به هؤی گونا هیک یان که مته رخه مییه که وه.

۸- ﴿وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾ هه روه ها نه وان داوای داوای لیبور دنکر دنیان لیتنا کرئی، زانابان زور له باره یی هم رسته به وه قسه یان کرده و، چهن د واتا یه کی ههن:

۱- هه روه ها له و روره دا داوایان لی ناکرئی که داوای لیبور دن له خوا بکه و، سزاو گله یی خوا له سه ر خویمان لابه رن.

۲- ﴿لَا يَطْلُبُونَ رَفْعَ الْعِتَابِ عَنْهُمْ﴾، داوا ناکهن که لومه یان له سه ر لابه رن.

۳- ﴿لَا يَجْرُؤُ شَفِيعٌ أَنْ يَقُولَ لَهُمْ: اسْتَعْتَبُوا رَبُّكُمْ وَاسْتَلَوْهُ أَنْ يُغَيِّبَكُمْ أَي: يُزِيلَ الْعِتَابَ عَنْكُمْ﴾، واته: هیهچ تکا کارنک ناویری پتیان بلن: داوا له په روه ردگار تان بکه که عیتاب و گله یی خوئی له سه ر تیوه لابه ری، یانی: داوایان لیتنا کرئی داوا له په روه ردگار بکه، گله ییان له سه ر لابه ری.

۴- ﴿لَا يَطْلُبُ مِنْهُمْ الْإِعْتَابَ، وَهُوَ إِزَالَةُ الْعَثْبِ يَعْنِي: التَّوْبَةُ الَّتِي تُزِيلُ آثارَ الْجَرِيْمَةِ لَا تُطْلَبُ مِنْهُمْ لِأَنَّهَا لَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ﴾، داوای (إِعْتَاب) یان لیتنا کرئی که بریتیه له لابه رنی گله یی، واته: په شیمان بوونه وه و گه رانه وه یه که که شوینه واری تاوانه که لاده بات، نه وه یان لی داوا ناکرئی، چونکه له و روره دا توبه و گه رانه وه قبول ناکرئی.

۵- ﴿أَي: لَا يَطْلُبُ مِنْهُمْ أَنْ يُزِيلُوا الْعِتَابَ عَنْ أَنْفُسِهِمْ﴾، واته: داوایان لیتنا کرئی، لومه له سه ر خویمان لابه رن.

شایانی باسه: هم رسته یه به بکه ر نادیار (مجهول الفاعل) له سن شوین دا هاتوه له قوربان:

أ- له سوږه تی (النحل) دا هاتوه: ﴿وَيَوْمَ نَبَعْتُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾

ب- له سووره تی (الجاثیه) دا، ده فه رموی: ﴿ذَلِكُمْ بِأَنَّكُمْ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَعَرَّضْتُمْ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا قَالِيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

ج- ههروهها لیرهش له سووره تی (الروم) دا، ده فه رموی: ﴿فِيَوْمِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

ههروهها به کجاریش به بکهه دیار (معلوم الفاعل) هاتوه: ﴿فَإِنْ يَصْبرُوا
فَأَلْسَانُ مَثْوَى طَمَّ وَإِنْ يَسْتَعْتَبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٤٤﴾ فصلت، واته: نه گهر
داوای لابرندی عیتاب بکهه، نه وان لهو که سانه نابن که عیتاب و لومه یان
لهسه رلا ده چی، یان له وانه نابن که یرگیایان بدری عیتاب و لومه لهسه ر خوایان
لابهرن، به هوئی توبه کردنه وه، چونکه له قیامه تدا توبه کردن نیه.

مهسه لهی سینه م:

باسی وینه هینانه وهی زور بۆ خه لکی و، تومه تبارکردنی بهرده وامی کافره کان
بۆ پیغه مبهری خوا ﷻ، به هۆی مۆر به سه ر دلّه وه نرانیه وه:

خوا ﷻ ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ
جَسْتُمْ بِآيَاتِنَا لَقَوْلَنْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿۸۳﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى
قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۸۴﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته، له شهش برگه دا:

(۱) ﴿وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾، به دنیایی لهم قورنانه دا،
له هه موو وینه به کمان بۆ خه لکی هیناوه ته وه، (الضرب: الوضع والإلصاق، واستعير هنا
للذكر والتبيين)، (ضرب) به مانای دانانی شتیك و به مانای لکاندنی شتیك به شتیكه وه یه،
به لأم لیرده دا خوازاراوه ته وه بۆ باسکردن و روون کردنه وه، واته: هه موو وینه به کمان بۆ
خه لکی روونکردۆته وه.

﴿مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾، له هه موو وینه به ک، یانی: (مِنْ كُلِّ مَثَلٍ مِمَّا يَخْتِجُهُ الْبَشَرُ
لِفَهْمِ الْحَقَائِقِ بِضَرْبِ الْأَمْثَالِ)، له هه ر وینه به ک که مروّف پێویستی پێی هه به،
بۆ تیگه یشتن له راستیه کان به هۆی وینه هینانه وه وه، نه گه رنا وینه زورن،
نه هینراونه وه، دواپی پیغه مبه ر ﷻ وینه ی هیناونه وه که له قورنانه ها توون،
دواپی زانا یانی دیکه به رده وام وینه دیننه وه، عاقلمه نده کان وینه دیننه وه بۆ
خه لک بۆ تیگه یاندنیان، که واته: هه رچی وینه به له قورنانه ها تووه، به لکو
هه رچی وینه به ک که بۆ روونکردنه وهی ئەو راستیانه که قورنانه دیناخاته روو
و مروّف پێویستی پێیانه، له و وینانه هه موویان ها توته وه.

(۲) ﴿وَلَئِنْ جَسْتُمْ بِآيَاتِنَا﴾، نه گه ر تۆ نیشانه به کیان بۆ بیتی، یاخود ئایه تیکی
قورنانیان بۆ بیتی، هه ر ئایه تیکی تازه یان بۆ بیتی.

۳- ﴿لَقَوْلِنَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ﴾، زور به جه ختکردنوه نهوانه ی بیروان ده لّین، تیوه ته نیا له سهر ناهه قن، (المُبْطِلُ: أَهْلُ الْبَاطِلِ عَكْسُ الْمُحِقِّ: وَهُوَ أَهْلُ الْحَقِّ)، (مُبْطِلٌ) که سیکه که خاوه نی باتیل و ناهه قیی بن، پیچه وانه ی (مُحِقِّ) یانی: خاوه ن هه ق.

۴- ﴿كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾، ههر ناوا، به و شیوه یه خوا یتّی مۆر به سهر دلّی نهوانه وه ده نّ که نازانن، (الطَّبَعُ عَلَى الْقَلْبِ: تَصْيِرُهُ غَيْرَ قَابِلٍ لِقَبْحِ الْأُمُورِ الدِّيْنِيَّةِ)، مۆر به سهر دلّوه نران، یانی: نه و دلّوه نه و عه قلّه وای لی بکری، له کاروباری ئایینی تینه گات، له فه رمایشتی خوا تینه گات.

لیره دا خوا یتّی به دوو سیفه تان نهوانه ی وه سف کردوه:

۱- ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، نهوانه ی بیروابوون.

۲- ﴿الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾، نهوانه ی نازانن.

نهوانه ی بیروان و، نه زانن، له راستیدا نه زانییه که بیان بۆته هوی بیروایان و، بیرواییه که شیان بۆته هوی عینادی و که لله ره قیی و، به هره مه ند نه بوونیان له نایه ته کانی خواو له وینه هینانه وه کانی خواو، له و موعجیزه و نیشانه و به لگانه، که خوا یتّی به پیغه مبه ری خویدا یتّی ناردوونی.

مەسەلەي چۈرەم و كۆتايى:

فەرمانكردن بە پىغەمبەرى خوا ﷺ بە خۇراگرىي و نەلەخشان، بە ھۆي قسە و رەفتارى نەفامانەي بىپروايانەوہ:

خو ﷺ دەفەرمىۋى: ﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾

شىكردنەوہي ئەم ئايەتە، لە دوو برگەدا:

۱- ﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾، دەجا خۇراگر بە (ئەي موھەممەد!)، مادام حال بەو شىوہ يەيە، دامەزراو نەلەخشاو بە، بە دۇنيايى بەئىنى خوا راستە، چەسپاوە.

ئايا بەئىنى خوا، مەبەست پىي چيە؟

أ- دەگونجى مەبەست ھاتنى قىامەت بى.

ب- دەگونجى مەبەست بەئىنى ھاتنى يارمەتئى خوا ﷺ بى بۆ پىغەمبەر ﷺ.

ج- دەگونجى مەبەست بەئىنى تۆلە ستاندنەوہي خوا بى، لە دوژماننى، ئەوانە ھەموويان دەگرىتەوہ.

۲- ﴿وَلَا يَسْتَخِفَّنكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾، با ئەوانەي دۇنيا نىن، تۆ نەلەخشىنن، واتە: بە قسە و رەفتاريان، تۆ لە حالەتى و يقارىي و سەنگىنىي و سەقامگىرىي خۆت لانەدەن، بتجوولئىنن و بتلەخشىنن.

پىشتەر گوتمان: (الإِسْتِخْفَافُ: مُبَالَغَةٌ فِي جَعْلِ الشَّيْءِ خَفِيفًا)، (الإِسْتِخْفَافُ) واتە: شتىك سووك بکەي و، بىن كىشى بکەي، (وَالْخِفَّةُ مُسْتَعَارَةٌ لِحَالَةِ الْجَزَعِ وَظُهُورِ آثَارِ الْعَضْبِ)، (خِفَّةٌ): سووكيى، خوازراوہتەوہ بۆ حالەتى ھەلپەيى و دەرکەوتنى شوئەوارى توورەيى، واتە: با تۆ نەلەخشىنن و شلوئت نەكات.

له (مصنف ابن أبي شيبة) ^(۱) هاتوه كه جارئك على كورى نهى تاليب (خوالی پازی بن) پیش نوژیی دهکات و، قورئان ده خوینن، یه کیک له خهواربج نهو نایه ته ده خوینتته وه: ﴿لَنْ أَشْرَكَتَ لِيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾ الزمر، واته: نه گهر تو هاوبهش بو خوا دابنیی، کرده وه کهت هه لده وه شیتته وه، که دیاره خهواربج عه لیان به نه هلی کوفرو شیرک داناوه، عه لیش (خوالی پازی بن) یه کسه ره هم نایه ته ده خوینتته وه: ﴿فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾، خوړاگر به به لینی خوا راسته، با نه وانهی دلنیا نین و دل دامه زراو نین، تو نه له خشیتن و شلویت نه کهن.

خوشکان و برایانی به ریز!

مرؤف به نه ندازه ی نه وه که له خوا ﷺ نيزيك ده بن، به فرمايشته که شی ناشنا ده بن، به لئ به نه ندازه ی نه وه که خوای په روه ردگاری زیاتر خو ش ده وی و، له لای به رزتر و مه زتر و گوره تر ده بن، هه روه ها خوا له لای به ریزتر ده بن و له لای سام لیکراوتر ده بن و، بو ی ملکه چتر ده بن: به ته نکید له فرمايشته که شی نيزيکتر ده بن و باشتر لئی حالی ده بن.

ننجا خوا ﷺ به لوتف و که په می خو ی له و که سانه مان بکیري و، هاوکارو یارمه تیبده رمان بن، که هه رچی زیاتر لئی نيزيك بین، بو نه وه ی له فرمايشته که شی به هره مه ندرت بین، خوا یارمه تیمان بدات، به هو ی شوین پی هه لگرتنی موو به مووی پیغه مبه ره وه ﷺ و به دواکه و تنی ریبازه که یه وه، هه رچی زیاتر بزاین قورئان بوچی هاتوه، پیویسته چو ن له قورئان تیبگه یین و، چو ن کاری پی بکه یین و، چو ن لئی به هره مه نند بین، له رووی ژایانی تاکیمان و، ژایانی خیزانیمان و، ژایانی کومه لایه تیمان و، ژایانی سیاسیمانه وه؟!

(۱) ۳۹۰۶۱، وأيضاً أخرجه ابن الجعد: ۲۳۷۱، والبغوي في شرح السنة باب: تعريم الكلام في الصلاة.

نہم قورنانه به ته نکید که ته لؤک و بهرنامه ی ژبانہ، هیدایه تی تاکه و، بهرنامه یه بؤ کؤمه لگا، وهک خوا ﷻ ده فہرموی: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ الفتح، واتہ: خوا ﷻ پیغمبری خوی ناردوه به رنمایه وهو، به ناین و بهرنامه یه کی هق و راستیسه وه، رنمایه بؤ تاک، بهرنامه یه بؤ کؤمه لگا.

خوا ﷻ یارمه تیمان بدات، ههم قورنان وهک هیدایه ت له زاتی خؤماندا بهرجه سته بکه یں و، وهری بگرین و، ههم قورنایش له ژبانسی کؤمه لگای خؤماندا پیاده بکه یں، بهرجه سته ی بکه یں، واتہ: ههم هیدایه ته که ی که خوا ﷻ به پیغمبری خاتهدا ﷻ ناردوویه تی، ههم دینه هه فه که که ههردوویان له قورناندا هه ن و، پیغمبری خواش ﷻ له رنبازی خؤیدا، قورنای بهرجه سته و پراکتیزه کردوه، خوا یارمه تیمان بدات: نهو رنمایه راسته و نهو دینه هه فه، له ژبانسی تاکسی و کؤمه لسی خؤماندا بجه سینین، بؤ نه وهی ههم له دنیا دا سه ربه رزو سه رفرازو به خته ودر بین، ههم له دوارپوژیشدا پروو سوورو سه ربه رز بین، کاتیک ده چینه وه خزمه ت خوای په روه ردگارو، ده چینه وه خزمه ت پیغمبری خوا ﷻ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہ فیسیری سوورہ تی

لَقَمَاتٍ

دەستىپىك

بە پىرزان!

ئەمىرۇ كە پۇزى (۱۰) ى مانگى (ذى القعدة) سالى (۱۴۴۰) ى كۆچى، بەرانبەر:
(۱۳) ى تەمووزى (۲۰۱۹) ى زايىبىيە، خوا ﷺ پىشتىوان بى دەست دەكەين، بە
تەفسىر كىردىنى سوۋرەتى (لىقمان)، وەك عادەتى خۇمان سەرەتا دىنە سەر
پىناسەو خىستەنە پىوۋى نىۋەپۇكى سوۋرەتى (لىقمان)، لە خەوت (۷) بىرگەدا:

پىناسەى سوۋرەتى (لىقمان) و بابەتەكانى

۱- ناۋى ئەم سوۋرەتە:

ئەم سوۋرەتە ناۋى سوۋرەتى (لىقمان)ە، تەنبا ئەو ناۋدى ھەيەو، ناۋى
(لىقمان)ىش تەنبا جارىك لە قورئاندا ھاتو، ئەۋىش لەم سوۋرەتە موبارەكەدا.

۲- رىزبەندىى لە موصحفە و ھاتنەخواردا:

ئەم سوۋرەتە لە رىزبەندىى دابەزىندا، ژمارەكەى پەنجاو خەوت (۵۷)ە، واتە:
(۵۶) سوۋرەت لە پىش ئەم سوۋرەتە موبارەكەدا دابەزىون، پىش سوۋرەتى (سبا)
و دواى (المافات) دابەزىو، لە موصحفە فىشدا، ژمارەكەى سى و يەكە (۳۱)ە.

۳- شىۋىنى دابەزىنى:

ئەم سوۋرەتە ھەموۋى مەككەيىيە، واتە: ھەموۋى لە شارى مەككەو لە
قۇناغى مەككەدا دابەزىو، پىش كۆچى پىغەمبەر ﷺ و ھاۋەلانى بۇ شارى
(پىرپ)، كە دواتر ناۋى لىترا مەدىنە، ھەرچەندە ھەندىك لە زانايان دوو، ياخود

سٽی نایه تی لٽی هه لداویرن، له بهر نه وودی باسی نویرۆ زه کاتیان تیدا هاتوه، به لآم نه وه نابیته به لگه له سه ر مه دینه یی بوونی نه و دوو، یان سٽی نایه ته، چونکه نویرۆ زه کات به گشتی هه ر له سه رده تاوه هه بوون، دوایی پینج فه رزه ی نویرۆ، نه ندازه و شیوه ی زه کاتدان، به کٽ بدری و چوٽ بدری و... هتد، دیاری بیکراون، له قوٽاغی مه دینه ده، به لآم هه ر له قوٽاغی مه ککه شدا، ماٽ به خشین و زه کاتدان به په های ی بووه، له و باره وه ش نه م ده قه هه یه: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَنْزَلَتْ سُورَةُ لُقْمَانَ بِمَكَّةَ^(۱))، واته: عه بدولآی کوری عه بباس (خوا لیان پازی بی)، گو توو یه تی: سوڙه تی لوقمان له مه ککه دابه زینراوه.

(E) - ژماره ی نایه ته کانی:

نایه ته کانی ته م سوڙه ته (۳۳) یان (۳۴) ن، زیاتریش ژماره ی (۳۴) ته به نیسی کراوه و کاری پیکراوه، پیتشریش باسما نکرده: که ژماره ی نایه ته کان و، پراچایی زانیان له ژماره ی نایه ته کاند، ناگه ږته وه بو که م و زیادیی له قوټاندا، یه کتکیان بلٽ: نه و نایه ته زیاده و، یه کیان بلٽ: نه و نایه ته که مه، نا، به لکو ده گه ږته وه بو کورتیی و دریزی ږسته کان، پیتشر قسه مان لیکرده و دووباره ی نا که ی نه وه.

(F) - نیوه ږوکی:

نه م یس هه مان نیوه ږوکی سوڙه ته مه ککه یه کانی هه یه، باسی خواناسیی و خوا په رستی و نیشانه و به لگه کانی خوا ﷺ، هه روه ها چاکه و نیعمه ته کانی له ژبانی مروټدا، پاشان ږوژی دوایی و، سزاو پاداشت (به هه شت و دوزه خ) و، باسی قوټان و په یامی خوا ﷺ و، هه لوټستی نه رټنیانه ی بیروایان له به رانه رخوا ﷺ

۱) (الدار المنشور ۵۰۲/۶) للسیوطی ونسبه لابن ابن مردویه، والبیهقی فی (الدلائل)،

وینظر: الإستیعاب فی بیان الأسباب، ج ۳، ص ۵۹.

و نیشانه‌کانی و دیداریدا، باسی په‌وشت و خه‌سه‌له‌ته به‌رزه‌کانی بروداران و، خه‌سه‌له‌ته خراپه‌کانی بیبروایان.

٦- تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی ئەم سوورته‌ته:

ده‌گونجی کۆمه‌لیک تایبه‌تمه‌ندیی تیدا په‌چاو بکرتین، که تیمه پیتجیانمان هیناون:

١- باسی کرینی قسه‌ی خافلینەر، ته‌نیا له‌م سوورده‌ته‌دا ئەو مه‌سه‌له‌یه‌هاتوه، که پیشه‌ی نه‌یارانی فورتان و نیسلامه، ئەمه‌له‌ئایه‌تی ژماره‌شەشدا خراوه‌ته‌پوو.

٢- به‌سه‌رهاتی لوقمان و نامۆزگارییکردنی بۆ کۆره‌که‌ی، ئەویش ته‌نیا له‌م سوورده‌ته‌دا هاتوه.

٣- باسی ئەوه‌که‌هه‌رچی دره‌ختی زه‌ویی هه‌یه، بکرتینه‌قه‌له‌م (پیتنوس)، ناوی ده‌ریاش هه‌مووی بکرتینه‌مه‌رکه‌ب و جهوت هینده‌ی دیکه‌شی بخرتیه‌سه‌روه، هه‌موو وشه‌کانی خوایان، هه‌موو پینانوسرین، چونکه‌وشه‌کانی خوا بپ کۆتایین، به‌لام هه‌رچۆن بیت ناوی ده‌ریاکان کۆتایی دئی، ئەمه‌ش ته‌نیا له‌م سوورده‌ته‌دا هاتوه، دیاره‌له‌سوورته‌ی (الکھف)یشدا، شتی‌ک باسکراوه، به‌لام نه‌باسی جهوت هینده‌ده‌کات، جهوت هینده‌ی دیکه‌ده‌ریای بخرتینه‌پال و، نه‌باسی دره‌ختکران به‌قه‌له‌میش ده‌کات، به‌لکو هه‌ر ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكُنْتُ رَبِّي نَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نَفِدَ كَلِمَتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾ (١٨) الکھف.

له‌ویدا ده‌فه‌رموی: بلین: ئەگه‌ر ناوی ده‌ریا هه‌مووی مه‌رکه‌ب بیت بۆ نووسینی وشه‌کانی په‌روه‌ردگارم، ناوه‌که‌ته‌واو ده‌بیت، به‌رله‌وه‌ی وشه‌کانی په‌روه‌ردگار ته‌واو بن، ئەگه‌ر وینه‌ی خووشی بخرتیه‌گه‌ل.

له‌ویدا به‌س باسی وینه‌ی خووی ده‌کات، واته: ناوی ده‌ریاکانی زه‌وی چهنده، هینده‌ی دیکه‌شی بخرتیه‌گه‌ل، به‌لام لیره‌دا باسی جهوت هینده‌ی دیکه‌و، پاشان باسی به‌قه‌لمکرانی دره‌خته‌کانی زه‌وییش ده‌کات.

- ۴- باسی ئه‌وه که دروستکردن و زیندوو کردنه‌وه‌ی تیکرای مروڤان، وهک هی یهک کهس وایه بو خوا، که ئه‌ویش ته‌نیا له‌م سووره‌ته‌دا، له‌ ئایه‌تی ژماره (۲۸)دا، هاتوه.
- ۵ - باسی ئه‌وه که: أ- خوا زانیاریی ئاخیر زه‌مان و، ب- توانای باراندنی باران و، ج- نه‌تینی نیو مندال‌دان و، د- کرده‌وه‌کانی مروڤ و، ه- شوینی مردنی، ته‌نیا له‌لای خوایه، ئه‌ویش ته‌نیا لی‌ره‌دا هاتوه، له‌ ئایه‌تی کووتایی و ژماره (۳۴)ی ئه‌م سووره‌ته‌موباره‌که‌دا.

❖ ددرسی په کدم ❖

پیناسه‌ی نهم دهرسه

به‌رئزان!

نهم دهرسه یازده (۱۱) نایه‌تی سهره‌تای سوورپه‌تی (لقمان) ده‌گریته خوئی و، ده‌توانین بلتین: پینج‌بابه‌تی سهره‌کیی باس ده‌کات:

۱- پیناسه‌کردنی قورئان و به‌رینمای و به‌زه‌یی بو چاکه‌کاران له‌قه‌لهم درانی و، وه‌سفی چاکه‌کاران به‌پینج‌له‌سیفه‌ته‌بنه‌ره‌تیبه‌کانیان.

۲- باسی جوړه‌نه‌یاریکی قورئان، که‌قسه‌ی پووچ‌ده‌کری، بو‌له‌رئی خوا‌لادانی‌خه‌لک و، خسته‌رووی‌چهند‌سیفه‌ت و کرده‌وه‌یه‌کی‌خرایی‌نه‌و‌که‌سه.

۳- باسی سهره‌نجامی‌خیری‌بروادارانی‌کرده‌وه‌باش، که‌بریتیبه‌له‌به‌هشتی‌پازاوه‌و نه‌پراوه‌ی‌خوا، به‌هشتی‌پر‌نازو‌نیعمه‌تی‌خوا.

۴- باسی‌دروستکردنی‌خوا‌بو‌ئاسمانه‌کان، به‌بن‌کو‌له‌که‌کان‌پاگرتنی‌ئاسمانه‌کان و، چه‌سپاندنی‌چپابه‌کان‌له‌زه‌ویدا، بو‌له‌نگه‌رگرتنی‌و‌نه‌جوولانی‌و، تیدا‌بلاو‌کردنه‌وه‌ی‌[واته:له‌زه‌ویدا] ژبانداران‌و، دابه‌زاندنی‌ناو‌له‌سهر‌توه‌و، پوواندنی‌پووه‌که‌به‌ره‌مدارو‌چاکه‌کان.

۵- ته‌حه‌دداکردنی^(۱)‌موشریکه‌کان، که‌نایا‌په‌رستراوه‌ساخته‌کانیان، چ‌شتیکی‌وه‌ک‌هی‌خوایان ﷺ‌دروست‌کرده‌؟.

(۱) التحذی: طلبُ النزال: دلاو‌کردنی‌هاتنه‌مه‌یدان.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿۱﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿۳﴾ الَّذِينَ
 يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿۴﴾ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ
 وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۵﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ
 اللَّهِ بِعَثْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۶﴾ وَإِذَا نُنزِلْنَا عَلَيْكَ
 مُسْتَكْرِبًا كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَسَّرَهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۷﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ ﴿۸﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
 ﴿۹﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِعَمْرِ عَمْرٍ تَرَوْنَهَا وَآلْفَى فِي الْأَرْضِ رَوْسِي أَن يَقْدِرَ بِكُمْ وَبَنَى فِيهَا مِن
 كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَأْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿۱۰﴾ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ
 فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنَ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۱﴾ ﴿۱﴾

مانای ده قواو ده قی نایه ته کان

ایه ناوی خوی به به زه یی به خشنده. نه لیف لام میم ﴿۱﴾ نه وانه نایه ته کان
 کتیبکی کارزان ﴿۲﴾ پرنمای و به زه یی به چاکه کاران ﴿۳﴾ نه وانه ی نویژ به رپا
 ده کن و زه کات دده ن و، ته نیا نه وانن بر وای پته ویان به مه نزلگای کوتایی
 هه به ﴿۴﴾ نه وانه له سر پرنمایه کن له په روه ردگار یانه وهو، هه ر نه وانه
 سه فرازن ﴿۵﴾ له خه لکیش بابای وا هه به قسه ی پووچ و خافلینه ر ده کپی، تا کو
 به بی زانیاری (خه لک) پی له پی خوا لابتات و (پی خوا) به گالته پیکراو
 بگری، نه وانه سزاو نازاریکی ریسوا که ریان هه به ﴿۶﴾ کاتیکیش نایه ته کانمانی
 به سه ردا بخونرنه وه، خو به زلگرانه پشت هه لده کات وه ک هه ر نه بیستبن،
 وه ک گوته کانی قورسایان تیدابن، بویه موژده ی نازاریکی به نیش و ژانی پیده

۷) بیگومان نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه و کرده‌وه چاکه‌کان ده‌کن، به‌هسته پر نازو نیعمه‌ته‌کانیان ههن (له رۆژی دوایدا) ۸) تیاندا هه‌میشه‌یی ده‌بن (نه‌وه) به‌ئینی خوايه، راسته‌وه، نه‌و زالی کاربه‌جییه ۹) (خوا) ناسمانه‌کانی دروستکردوون به‌و کۆله‌کانه که نایابینن (رایکرتوون) و (چایه) چه‌سپاوه‌کانیشی فریادونه نیتو زه‌وییه‌وه، تاکو نه‌تانجوولئینی و له‌نگه‌ر گرتووبی و، هه‌موو جوړه ژبانداریکیشی تیدا (له زه‌وییدا) بلاکردۆته‌وه، له‌سه‌ره‌ده‌ش ناوئیکی (به پیز) مان دابه‌زاندوه که له هه‌ر جوړه جووتیک (پرووه‌کیک) ی باش و به‌ره‌مه‌مدارمان پی‌رواندوه ۱۰) ئەمه (که باسکرا) دروستکراوی خوايه (که بانگده‌کرین بو‌په‌رستنی)، ده‌جا پیتشانم بده‌ن، نه‌وانی دیکه‌ی جیا له‌وی (له په‌رستراوه ساخته‌کان) چییان دروستکردوه؟ به‌لکو (پراستییه‌که‌ی نه‌وه‌یه که) سته‌مکاران (یک که جگه له خوا ده‌په‌رستن) له گومرایه‌کی ناشکرادان ۱۱) .

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(لَهُوَ الْحَكِيمُ): قسه‌ی خافلئنه‌ر، (الْهُوَ: مَا يَشْغَلُ الْإِنْسَانَ عَمَّا يَعْنيهِ، وَيُهْمُهُ، وَيُعْبَرُ بِاللَّهُوِ عَنْ كُلِّ مَا يُشْتَمَعُ بِهِ)، (أَهُوَ): هه‌ر شتیکه که مروف له‌وه‌ی که پیوسته‌گرنگیی پیتیدا، به‌لایه‌وه بابه‌خداره، بی‌ناگای بکات و بیخافلئینی، وشه‌ی (أَهُوَ) ته‌عبیری پتده‌کری له هه‌ر شتیک که به‌هره‌ی پی‌وه‌ربگیری، جوړیک له‌زه‌تی لی‌وه‌ربگیری.

(هُزُؤًا): واته: گالته‌پتکراو، (الهُزُؤُ: مَزْحٌ فِي خَفِيَّةٍ)، وشه‌ی: (هُزُؤًا): بریتیه له گالته‌پتکردتیک‌ی په‌نهان، (هُزُؤًا) جاوگه، یانی: (مُهُزُؤًا بِهِ)، گه‌لته‌پتکراو.

(مُهِينٌ): واته: ریسواکه‌رو زه‌بوونکه‌ر، (هَانَ الْأَمْرُ سَهْلٌ، مُهينٌ أَيْ: مُنْذِلٌ)، (هَانَ الْأَمْرُ)، واته: کاره‌که ناسان بوو، (مُهين) یانی: ریسواکه‌ر (وَاللَّهُوَانُ عَلَى وَجْهَيْنِ:

أ- تَذَلُّ الْإِنْسَانَ فِي نَفْسِهِ، لِمَا لَا يُلْجِقُ بِهِ غَضَاةً، فَيَمْدَحُ.

ب- أَنْ يَكُونَ مِنْ جِهَةٍ مُتَسَلِّطٍ مُسْتَحْفٍ بِهِ، فَيَذُمُّ بِهِ).

واته: (هوان) دوو جوړه:

یه که م: نه و د یه: مرؤف ملکه چ بټ له زاتی خویدا، بو شتیک که نه بیته هوئی که می بوی، که نه وده حاله تیکی باشه، یانی: میهره بانیی و نه رم و نیانی.

دووه م: نه و د یه که مرؤف زه بوون بټ بو لایه تیک که به سریدا زال بټ و، به که می بگری، که به ته نکید نه و کاته نه و (هوان) ه، مرؤفی له سره سره زه نشته ده کری و، بوئی ده بیته عیبه.

(وَقْرًا): (أَي: ثِقْلًا، وَصَمًّا)، (وَقْر) هه م به مانای قورسای هاتوه، هه م به مانای که رییش هاتوه، (عَمَدٌ وَعُمْدٌ، جَمْعُ عَمُودٍ: خَسْبٌ تَعْتَمِدُ عَلَيْهِ الْخَيْمَةُ)، وشه ی (عَمْدٌ) و (عَمَدٌ) هه دوو کیان کوئی (عَمُود) ن، که نه ویش بریتیه له ته خته یه ک، داریک که چادر هه لده درئی پشتی پی ده به ستیت و، وه ک دینگه یه ک ده درتیه به ری، به کوردیی (نه ستونده گ) ی پنده لټین، وه ک هیمن له شیعرن کیدا ده لټن: شکا نه ستونده گی تاوئی مرادم.

به لام نه وانه ی له ملاولایانه وه دیارن، بهر چیخن^(۱) و ده درتیه بهر قه راغی چادره که، بو نه وه ی له ملاولا که شی بهر زین و، بگونجی هامو شوئی تیدا بگری.

(رَوَيْيَ): کوی (رَاسِي) یه، یانی: چه سپاوه کان، ده لټن: (رَسَى الشَّيْءُ يَرْسُو رَسًا: ثَبَتَ وَأَرْسَاهُ غَيْرُهُ، وَرَوَيْيَ شَايَخَاتٍ: جِبَالٌ ثَابِتَاتٍ)، (رَسَى الشَّيْءُ يَرْسُو رَسًا)، واته: چه سپا، نه و شته ده چه سپن، چه سپان، (وَأَرْسَاهُ غَيْرُهُ)، واته: (ثَبَّتَهُ) یان (أَثْبَتَهُ) واته: چه سپان دی، (رَوَيْيَ شَايَخَاتٍ أَي: جِبَالًا ثَابِتَاتٍ)، واته: چیا به سره که شه کان، یاخود چیا به چه سپاوه کان.

(۱) بهر چیخ: داریک هینده ی کلکه بیل و پیمه ره، ده درتیه بهر قه راغه کانی ره شمال و چادر.

(أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ): (الْمَيْدُ: الإِضْطِرَابُ لِلشَّيْءِ الْعَظِيمِ)، (مَيْد) بریتیه له جوولته جووولی شتیکی مه زن، که ده فه رموی: ﴿أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، یانی: (أَنْ لَا تَمِيدَ بِكُمْ)، بۆ نه وهی نه تان جووولتینی، یاخود: (كَرَاهَةٌ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ) که وانا که یان لیک نزیکه: له گه ل پینا خو شبوونی نه وهی بتان جووولتینی، بۆیه خوا چیا به کانی له زه ویدا کردوونه گو لمیخ.

(وَبَتْ): واته: بلا و بکردوته وه، (الْبَتْ: التَّفْرِيقُ وَإِثَارَةُ الشَّيْءِ، كَبَتْ الرِّيحُ التُّرَابَ)، (بَتْ): بریتیه له بلا و کردنی شتیک، وه ك چۆن با گۆل و خوۆل بلا و ده کاته وه.

(دَابَّةٍ): (الدَّبُّ وَالذَّبِيبُ: الْمَشِيَّ الْخَفِيفُ، وَيُسْتَعْمَلُ ذَلِكَ فِي الْحَيَوَانِ، وَفِي الْحَشَرَاتِ أَكْثَرَ)، وشه ی (دَبَّ) له گه ل (ذَيْب) دا واته: رۆیشتنیکی سووک و، به کاریشده هینری بۆ ژیانداران، ههروهها بۆ زینده وه ران، به لام زیاتر بۆ زینده وه ران به کاردی، هه ر شتیک که له سه ر زهوی بپروات.

(زَوْجٍ كَرِيمٍ): (كَلٌّ: صِنْفٌ جَيِّدٌ حَسَنٌ)، (زَوْجٌ) لیره دا به مانای (صِنْفٌ) دی. هه ر جوۆره رووه کتکی باش و به ره مدار.

هوی هاتنه خوارهوهی نایهتهکان

هوی هاتنه خوارهوهی نهم نایهته موباره که: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِضَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾^۱ لهو بارهوه چهند گپردراوهیهک ده خهینه روو:

یه که م: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، نَزَلَتْ فِي النَّضْرِ بْنِ الْحَارِثِ، كَانَ يَخْرُجُ تَاجِرًا إِلَى فَارِسَ، فَيَشْتَرِي أَخْبَارَ الْأَعَاجِمِ فَيُرْوِيهَا، وَيُحَدِّثُ بِهَا فَرِيضًا، وَيَقُولُ لَهُمْ: إِنَّ مُحَمَّدًا عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يُحَدِّثُكُمْ بِحَدِيثِ عَادٍ وَهُودَ، وَأَنَا أُحَدِّثُكُمْ بِحَدِيثِ رُسْتَمَ وَإِسْفَنْدِيَّارَ وَأَخْبَارِ الْأَكَايِرَةِ)، (أسباب النزول للنيسابوري، ص ۳۲۶).

واته: عه بدولتای کوری عه عباس (خوا لیان رازی بن)، ده لت: نهم نایهته له باره (نضیر بن الحارث) ده که یه کتیک بوو له زله زله کانی قوره یش له مه که، هاتوه ته خوارئ که بو بازرگانیسی ده چوو بو ولتای (فارس)، له وئ هوالئ پادشاکانی فارسی ده کپی، دواپی بو قوره یشیه کانی باس ده کردو، پی ده گوتن: موحه ممه د ﷺ باسی عاد و سه موودتان بو ده کات و، منیش به سه رهاتی (رستم) و (إسْفَنْدِيَّار) و هوالئ پادشایه کانی فارستان بو ده گپرمه وه.

به لأم خاوهنی (الإستيعاب في بيان الأسباب)^(۱) که به سن ریوايهت هیناوبه تی:

- ۱- ده رباره یه کتیکیان ده لت: (مَوْضُوعٌ) هه لبه ستراوه.
- ۲- بو دووه میان ده لت: (ضَعِيفٌ جَدًّا)، زور بیتهزه، له پرووی (سَنَدٌ) ده وه.
- ۳- بو نهوی دیکه شیان ده لت: (مَوْضُوعٌ) هه لبه ستراوه.

(۱) قال مؤلفا: الإستيعاب في بيان الأسباب: ج، ۳، ۵۹ - ۶۰: ضعيف جداً.

بویہ ش ہینام چونکہ زورہی تہ فسیرہ کان ہیناویانہ و، تاکو خوینہ ران بزائن کہ لہ رووی (سند) ہوہ یان زور بیہیزہو پستی پین نابہ ستری، یا خود ہہ لبہ ستر اوو ہہر دہ بت فرپی بدری، تہ نیا بو ناگادار کردنہ و دی بینہ ران و بیسہ ران و خوینہ رانی بہ ریز ہینام.

دووہم: (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَاطِلُ الْحَدِيثِ، هُوَ الْغِنَاءُ وَنَحْوُهُ^(۱))، واتہ: کہ دہ فہ رموی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾، دہ لئ: عہ بدوللای کوری عہ بیاس (خوا لیان رازی دہ بت) گو توویہ ق: مہ بہ ست لہ گورانی و وینہ ی گورانیہ، بہ لأم لہ رووی (سند) ہوہ دیسان دہ لئ: زور بیہیزہ پستی پین نابہ ستری^(۲).

ستیمہ: (عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رضی اللہ عنہ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: لَا تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ، وَلَا تَشْتَرُوهُنَّ، وَلَا تَعْلَمُوهُنَّ، وَلَا خَيْرَ فِي تِجَارَةِ فِيهِنَّ، وَكَمَنْ حَرَّمَ، وَفِي مِثْلِ ذَلِكَ أَنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۱۲۸۲، وَابْنُ مَاجَهَ: ۲۱۶۸، وَغَيْرُهُمَا، إِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ جَدًّا).

واتہ: (گویہ) تہ بوو نومامہ رضی اللہ عنہ، گو توویہ تی: پیغہ مہر خوا صلی اللہ علیہ وسلم فہرموویہ تی: (نافرہ تانی گورانی بیڑ مہ فروشن و، مہ بانکر و، قیریان مہ کن و، ہیچ بازرگانیہ ک لہ واندا ہیچ خیری تیدانیہ و، نرخہ کہ شیان حہ رامہ، لہو بارہ و دہ نم نایہ تہ ہاتوہ تہ خوار^(۳))، سہ نہ دہ کہ ی زور بت ہیزہ و ہی پشت پین بہ ستران نیہ.

نہ و دی کہ لہو بارہ و ہہ بیت و شایہ نی بایہ خ پیدان بت لہ رووی سہ نہ دہ و دہ ہم دوو دہ قہن:

چوار: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ، قَالَ: لَهْوُ الْحَدِيثِ هُوَ الْغِنَاءُ، وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، يُرَدُّهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ^(۴)).

(۱) ج ۲، ص ۵۹.

(۲) (الإستیعاب في بيان الأسباب)، ج ۳، ص ۵۹.

(۳) (الإستیعاب في بيان الأسباب)، ج ۳، ص ۶۰، سندہ ضعیف جدًّا.

(۴) قال مؤلفا: الإستیعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۶۲، سندہ حسن.

واتہ: عہدوللای کوری مہ سعوود ﷺ، گوتوویہ تی: (لَهُوَ الْحَدِيثُ) بریتہ
 لہ گورانی سونڈ بہو خواہی جگہ لہو ہیچ پھرستراو نین، سنی جارن
 سوئندہ کہی دووبارہ کردوتہوہ، (دیارہ بچوونی وی وایہ).

پتجہم: [عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لِهَوِ الْحَدِيثِ هُوَ الْغِنَاءُ وَأَشْبَاهُهُ] ^(۱).

واتہ: عہدوللای کوری عہبباس (خوا لیمان رازی بن) گوتوویہ تی: (لَهُوَ
 الْحَدِيثُ) بریتہ لہ گورانی و وینہی گورانی.

سنی ریوایہ تی دیکہ دینین تہ نیا بو ناگادار کردنہوہی مسولمانان، کہ نہو
 جوڑہ ریوایہ تانہ پشتیان پی نابہ ستری:

شہ شہم: [عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَنْزِلَتْ فِي رَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ اشْتَرَى جَارِيَةً مُغْنِيَةً]،

واتہ: عہدوللای کوری عہبباس (خوا لیمان رازی بن) دلہ تی: تہم نایہ تہ
 لہ بارہی پیوکی قورہ پشبیہوہ، کہ کہ نیزہ کیکسی گورانی بیبیڑی کریبوو، ہاتو تہ
 خوار ^(۲).

۷- [عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ قَالَ: نَزَلَتْ فِي الْغِنَاءِ وَالْمَرَامِيرِ] ^(۳)، واتہ: حہ سہی بہ صرایی دلہ تی:
 تہم نایہ تہ لہ بارہی گورانی و نامیرہ کانی گورانیہوہ ہاتو تہ خوار.

۸- [عَنْ عَطَاءِ الْخُرَّاسَانِيِّ قَالَ: نَزَلَتْ فِي الْغِنَاءِ وَالْبَاطِلِ وَالْمَرَامِيرِ] ^(۴)، عہ تانی خوراسانیس
 یہ کیکہ لہ زانیانی تابعین گوتوویہ تی: تہم نایہ تہ دہ بارہی گورانی و قسہی پوچ و
 نامیرہ کانی مؤسیقاو گورانی ہاتو تہ خوار، بہ لام نہویش دیسان سہ نہدہ کہی بیہترہو
 شایانی پشت پی بہ ستران نہ.

(۱) الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۶۳، حسن لغیره.

(۲) الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۶۴: إسنادہ ضعيف جداً.

(۳) الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۶۴: ضعيف.

(۴) الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۶۴: ضعيف.

تیمه دواتر له باره‌ی نه‌و ڕیوايه تانه‌وه که باسمان کردن، قسه ده‌که‌ین که نایا ده‌گونجێ ئه‌وانه‌ی گێردراونه‌وه، بۆ هه‌له‌پنجانی حوکمێک له‌و نایه‌ته موباره‌که به‌ تابه‌تی ڕسته‌ی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾، نایا ده‌گونجێ پشت به‌و ڕیوايه تانه به‌ستری یان نا؟ له‌و باره‌وه قسه‌ی خۆمان ده‌که‌ین، له‌ مه‌سه‌له گرنکه‌کاندا.

مانای گشتیی نایه‌ته‌کان

مانای گشتیی نهم نایه‌ته موباره‌کانه به‌م شێوه‌یه، خوا ﷻ ده‌فه‌رموی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به‌ ناوی خوای به‌ به‌زه‌یی به‌ خشنده،

واته: ده‌ست پێکردنم به‌ ناوی خوايه، مه‌به‌ستیش نه‌وه‌یه:

1- نهم کاره ته‌نیا بۆ خوا ده‌که‌م.

2- به‌ پێی شه‌رعی خوا ده‌یکه‌م.

3- به‌ تواناو یارمه‌تیی خوای په‌روه‌ردگار ده‌یکه‌م.

4- بۆ هه‌تانه‌ دی په‌زنامه‌ندیی خوا نه‌جامی ده‌ده‌م.

﴿التر﴾: نه‌مانه سێ پیتی پچر پچرن، تیمه پێشتر قسه‌مان کردوه له‌و پته پچر پچرانه، به‌ تابه‌تیی له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی (یونس) دا، باسیکی تیرو ته‌سه‌لمان کردوه، نه‌و پته پچر پچرانه له‌ سه‌ره‌تای بیست و نو (29) له‌ سووره‌ته فورثانییه‌کانه‌وه هاتوون، زۆربه‌یان سووره‌ته مه‌که‌یه‌کانن و دووانیان سووره‌ته مه‌دینه‌یه‌کانن: (البقرة) و (آل عمران).

زۆر جاری دیکه نهوه‌مان دووباره کردۆتهوه، که باشتین بۆ چوون له باره‌ی نهو پیتانهوه، نهوه‌یه که خوا عَلَيْهَا ده‌یهوۆ به مروّفه‌کان به‌رموۆ: نهو قورنانه‌ی له‌به‌ر ده‌ستاندایه‌و، ناتوانن وینه‌ی وی، وینه‌ی ده (۱۰) سووره‌تی، وینه‌ی سووره‌تیکی بێنن، ههر له‌و پیت و ده‌نگانه پیکهاتوه، که ئیوه قسه‌یان پێده‌که‌ن، ئنجا که نه‌تاتوانی وه‌لامی ته‌حه‌ددایه‌که‌ی قورنانه‌ی ده‌نهوه، که‌واته: بزانه‌ی و دانیان نه‌وه‌ی فرمایشتی خوا به‌و، نه‌و لایه‌نه‌ی نه‌م قورنانه‌ی و فرمایشتی لێوه‌هاتوه، له‌سه‌رووی ناستی به‌شه‌رو مروّفه‌کانه، بۆیه ئیوه ناتوانن نه‌ک وینه‌ی قورنانه‌ی به‌لکو وینه‌ی ده (۱۰) سووره‌تی و، بگه‌ر وینه‌ی سووره‌تیکی بێنن، سووره‌تیکی سێ ئایه‌تی وه‌ک سووره‌ته‌کانی: ((العصر) و (الکوثر) و (النصر).

هه‌به‌ته‌ زانیان زۆر قسه‌ی دیکه‌یان کردوون، بۆ نمونه: ده‌لێن: ته‌نها بۆ ناگادار کردنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر بووه عَلَيْهَا و، بۆ ناگادارکردنه‌وه‌ی ههر که‌سێکه که قورنانه‌ی ده‌خوێنێ، خوا ده‌فه‌رموۆ: تۆ ناگاداره‌! که خوا فرمایشت ده‌کات، به‌لام نه‌و رایه‌ی گوتمان، زۆربه‌ی زانیان ته‌به‌ننیاان کردوه.

﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾، نه‌وانه ئایه‌ته‌کانی کتیبی کاربه‌جین، زانیان لێرده‌دا گوتووایانه: (تِلْكَ)، ناوی ناماژه‌یه بۆ دوور، له‌به‌ر نه‌وه‌ی پایه‌و پیگه‌و مه‌قامی قورنانه‌ی و ئایه‌ته‌کان زۆر دوورو به‌رزه، بۆیه به‌ ناوی ناماژه‌ی دوور (اسم الإشارة البعیده) ناماژه‌ی بۆ کردوون، ﴿ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾، وشه‌ی (حکیم)، واته: (تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الرَّبِّ الْعَلِيمِ)، یاخود: (تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ إِلَهِ الْعَلِيمِ)، نه‌وانه ئایه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگاریکی کارزان، یان: په‌رستراویکی کارزان، یاخود: ﴿ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾، (خاوه‌ن حکمه‌ت بوون) ههر قورنانه‌ی پێ وه‌سفکراوه، واته: قورنانه‌ی خاوه‌ن حکمه‌ته، قسه له‌جێه، بپاره‌کانی له‌جین، حوکمه‌کانی له‌جین.

﴿ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴾، رێبێشانده‌وه‌و به‌زه‌یه‌یه بۆ چاکه‌کاران، هه‌به‌ته‌ قورنانه‌ی بۆ هه‌موو که‌س رێبێشانده‌وه، به‌لام نه‌وانه‌ی لێ به‌هره‌مند ده‌بن، چاکه‌کاران، وه‌ک له‌سه‌ره‌تای سووره‌تی (البقرة) شدا ده‌فه‌رموۆ: ﴿ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾

﴿﴾، پینماییکاره و پیتشاندهره بو پاریزکاران، چونکه نهوهی نههلی تهقواو نههلی نیحسان نهبن، له قورئان بههره‌مه‌ند نابن، نه‌گه‌رنا قورئان له نه‌سلدا پینماییکاره بو جیهانیان (هُدًى لِّلْعَالَمِينَ)، و بیر خه‌روه‌یه بو جیهانیان، ﴿ذِكْرَىٰ لِّلْعَالَمِينَ﴾ هه.

نجا خوا پیناسه‌ی: ﴿مُحْسِنِينَ﴾ مان بو ده‌کات، نه‌وانه‌ی که له قورئان بههره‌مه‌ند ده‌بن و، قورئان ده‌بیته‌ مایه‌ی پینماییکرانیان و، ده‌بیته‌ مایه‌ی به‌زه‌یی له‌گه‌ل نوپترانیان، ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِينَ يُؤْتُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾، نه‌وانه‌ی نوپتر به‌ریا ده‌که‌ن و، زه‌کات ده‌ده‌ن و، هه‌ر نه‌وانن به‌روا پته‌و و دنیان به‌مه‌زل‌گای کۆتایی (پۆژی دوایی)، ﴿أُولَٰئِكَ عَنْ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ﴾، نه‌وانه‌ له‌سه‌ر پینماییکه‌ی که‌وره‌و گرن‌کن له‌ په‌روه‌رد‌گاریانه‌وه، ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، هه‌ر نه‌وانه‌ش سه‌رفرازو به‌مراد که‌یشتوو و به‌خته‌وه‌رن.

نجا خوا ﴿بِأَسْمَاءٍ﴾ باسی جوّره که‌ستیکی دیکه‌مان بو ده‌کات، پیتجه‌وانه‌ی نه‌و چاکه‌کارانه‌ی که له قورئان و له‌ نابه‌ته‌کانی قورئان بههره‌مه‌ند ده‌بن، ده‌فه‌رموی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾، هه‌روه‌ها له‌ خه‌لکی هه‌یه که‌سانیک که‌ قسه‌ی خافتینه‌ر ده‌کرن، ﴿لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾، تاکو خه‌لکی پتی له‌ پتی خوا لاب‌دات.

﴿لِيُضِلَّ﴾ خوینراو‌یشه‌ته‌وه: (لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ)، واته: بو خو‌ی له‌ پتی خوا لاب‌دات، ﴿بِعَنَرٍ عَلِيٍّ﴾، به‌بیتی زانیاری، هه‌روا به‌ دوا‌ی نه‌زانی و نه‌فامی ده‌که‌وی، ﴿وَتَخِذْهَا هُرُوقًا﴾، پتی خواش ده‌کاته‌ گالته‌جا‌ر، گالته‌و که‌مه‌ی پتی ده‌کات، ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾، نا نه‌وانه‌ سزایه‌کی ریسواکه‌رو زه‌بوونکه‌رو، سزایه‌کی نابروو‌به‌ریان بو هه‌یه.

﴿وَإِذَا نُنَادَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّا بِكُم مِّنكُمْ بِرَاءٌ﴾، کاتیک نابه‌ته‌کانی تپمه‌شی به‌سه‌ردا بخویندرینه‌وه، خو‌ بو‌زل‌گرانه‌ پشت هه‌ل‌ده‌کات، روو و‌درده‌چه‌رخینی (ده‌روات).

﴿كَانَ لَرَّ يَسْمَعَهَا﴾، وهك نهو نایه تانه‌ی ههر نه بیستبن و گوئی بیستیان نه بووبن، ﴿كَانَ فِيْ اُذُنَيْهِ وَقَرًا﴾، وهك قورسایى له گوئی کانیدا بووبن، یاخود گوئیته کانی کهر بووبن و هیچی نه بیستبن، ناوا نهو نایه تانه پشتگوئی ده خات، ﴿فِيْشِرُهُ بَعْدَابٍ اَلِيْرٍ﴾، نجا توش موژده‌ی نازاریکی به ئیشی پئی بده، هه لئه ته موژده بو شتی خووش و چاکه، به لام لییره دا نهوه به توانج و تهوسه وه‌یه، واته: نه‌گه‌ر هه‌والئیکی خووش هه‌بئ بو وی، بو نهو جوژه که‌سه، ههر نه‌وه‌یه که بگوترئ: تو نازاریکی به ئیش چاوه‌رئت ده‌کات.

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوْا الصّٰلِحٰتِ هُمْ جَنَّتُ النَّعِيْمِ﴾، به دلنایی نه‌وانه‌ی پروایان هیناوه، کرده‌وه باشه‌کان نه‌نجام ده‌دن، به‌هسته پیر نازو نیعمه‌ته‌کان بو نه‌وانن، وهك گوئوومانه: ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾، ﴿اٰمَنُوْا﴾، یانی: پروایان هیناوه، هه‌میشه به‌رکار (مفعول به) ده‌که‌ی قرتئراو (محدوف) ده، واته: نیمانیان هیناوه به هه‌موو نهو شتانه‌ی پئویسته نیمانیان پئی بهئئرئ، نیمانیان به خوا ﴿و به فریشته‌کانی و به کتیه‌کانی و به پیغمه‌برانی (عَلَيْهِمُ الصَّلٰةُ وَالسَّلَامُ) و به روژی دوابی و، به قه‌ده‌رو، به هه‌موو نهو شتانه‌ی پیغمه‌بر ﴿و هه‌والئ پیداون، هیناوه.

﴿وَعَمِلُوْا الصّٰلِحٰتِ﴾، کرده‌وه باشه‌کانئش نه‌نجام ده‌دن، چ په‌یوه‌ندیان به دل و ده‌روونه‌وه هه‌بئ (نیازو مه‌به‌سته‌کانی نیو دل)، چ خولیا‌یه‌کانی بیرو هوش، چ دربرینه‌کانی زمان، یاخود نووسینه‌کانی ده‌ست و په‌نجه، چ په‌یوه‌ندیان به نه‌ندامه‌کانی دیکه‌ی جه‌سته‌وه هه‌بئ، نا نه‌وانه: ﴿هُم جَنَّتُ النَّعِيْمِ﴾، باخه پیر نازو نیعمه‌ته‌کانیان، هه‌ن.

(جئات)، کوئی (جئه)‌یه، یانی: باخ و بیستان و گوول و گولزار، پالداو‌ده‌ته لای (نعیم)، یانی: نازو نیعمه‌ت (خووشی و له‌زه‌ت)، ﴿خٰلِدِيْنَ فِيْهَا﴾، له‌و باخه پیر نازو نیعمه‌تانه‌دا، به هه‌میشه‌یی ده‌مینه‌وه، ﴿وَعَدَّ اللهُ حَقًّا﴾، نه‌مه به‌ئینی خویابه و راسته، ﴿وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ﴾، بهس خواس زالی کاربه‌جییه.

تِنجَا خَوَا ۞ کہ باسی خوی دہکات کہ ئەو بەهەشتانە ی بۆ ئەو پڕوادارانە داناون، هەندیک لە کردەوہکانی خوی و، هەندیک لە سیفەتەکانی خوی دەخاتە پوو، دەفەرمووی: ﴿ خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۞ ﴾، ئاسمانەکانی دروستکردوون بە بێ کۆلەکاتی، کہ بیانبینن، یاخود ئەوہ ئاسمانەکان دەبینن بە بێ کۆلەکەن، یاخود: دروستیکردوون و پرایکرتوون بە چەند کۆلەکە یەک، کہ تێوہ کۆلەکەکان نابینن، کہ وەک دواتر باسی دەکەین، زانایانی هاوچەرخ دەتین: مەبەست پیتی هیزی کیشندە (قوة الجاذبية) یە.

﴿ وَالْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَىٰ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ ۞ ﴾، هەروەها (خو) چیا قورسەکانیشی خستوونە تێو زەویەوہ، ﴿ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ ۞ ﴾، بۆ ئەوہی نەتانجوولیتن، بۆ ئەوہی لەنگەر بکری بەهوی چیا سەخت و قورسەکانەوہ، بۆی بێنە گولمیخ و سینگ و نەتانجوولیتن، توئکلی زەوی لە بنتاندا نە یەت و نە چن.

﴿ وَمَنْ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۞ ﴾، هەروەها (خو) لە هەموو جۆرە ژباندارکی لە زەوییدا بلاوکردۆتەوہ، هەر لە (ئەمیبا) و لە ژباندار (یەک خانەیی) بچووکەوہ هەتا هەموو ئەو ژباندارانە ی کہ دەیانبینن کہ گەورەترینیان (نەهەنگی شین) ه، لە دەریاداو (فیل) ه، لە وشکانییدا، ﴿ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۞ ﴾، لە سەر تۆەش ئاومان دابەزاندوہ، بە شیوہی باران و بە فرو تەرزە، ﴿ فَأَبْنَأْنَا فِيهَا مِنَ كُلِّ رَوْحٍ كَرِيمٍ ۞ ﴾، لەوێدا، لە زەوییدا پڕواندوو مانە لە هەر جۆرکی بەرھەمدار، لە هەر جۆرە پووہک و درەخت و میوہ یەکی بەرھەمدار کہ مرقۆقەکان لیتان بەرھەمەند دەبن، (زۆج)، لێرەدا بە مانای جۆر (صنف) دتی، یاخود بە مانای پووہک دتی، چونکہ پووہک هەمووی تیرو میی هە یە، (گرم) بيش (الْحَيُّدُ مِنْ نَوْعِهِ)، (گرم) لە هەرشتیکدا یانی: باشترین جۆری.

لە کۆتاییدا خو دەفەرمووی: ﴿ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ ۞ ﴾، ئا ئەمە دروستکراوی خوایە، ئەوہی باسکرا:

أ- ناسمانه کان به بڼی کۆله که بپراوه کان راگیراون، یاخود: به کۆله که نه بپراوه کان راگیراون.

ب- زهویی که چپایه کان ټییدا داندراون و، بوونه مایه ی له نکه رگرتنی.

ج- نهو هه موو زینده وهرانه که به زهوییدا بلاو بوونه وه.

د- نهو تاوه که له ناسمان دټه خوار و، ده بټه هو ی پروانی هه ر جوړه شیناوردو درهخت و پروه کیکی به ره مدار، نا نهوه: ﴿ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ ﴾.

نه مه دروستکراوی خوایه، ﴿ فَأَرَوْنِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ﴾، ده جا پيشانمبدن نهوانه ی جگه له و (جیا له خوا) که ده په رستریڼ (په رستراوه کان) چپیان دروستکړدوه، کوا؟ نهوه به ره می خوایه و شوټنه واری خوایه، به لام پيشانمبدن، په رستراوه کانی دی، شتیکیان دروستکړدبڼ، به ره هم و شوټنه واریکیان هه بڼ.

﴿ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾، هیچکام له و په رستراوه ساخخانه، شوټنه واریان نه، هیچ شتیکیان دروست نه کړدوه، به لکو سته مکاران نهوانه ی هاو به ش بو خوا داده نټین (جگه له خوا ده په رستن) سته م له خو یان و له په بامه کانی خوا ده کهن، نا نهوانه له گومرایه کی روون و ناشکراو بڼی پیچ و په نادان.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی به که م:

بیناسه کردنی قورئان و، بیناسه کردنی چاکه کاران به پینج له سیفه ته
بنه پره تیهه کانیا ن:

خوا ده فه رموق: ﴿الْتَّ ۱﴾ تَلْكَ ءَايَتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَرَحْمَةً
لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿۳﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿۴﴾ أُولَٰئِكَ
عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۵﴾

شیکردنه وهی ئهم ئایه تانه، له ههشت برکه دا:

(۱)- ﴿الْتَّ﴾، پیتتر قسه مان له باره وه کردوون، که نه وانه سَی پیتن، له بیست و
ههشت پیته کانی زمانی عه ره بی: ئه لیف، لام، میم، هه ر ئاواش ده خو تندرینه وه.

(۲)- ﴿تَلْكَ ءَايَتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾، ئه و ئایه تانه ئایه ته کانی کتیبکی کارزان و کاربه جین،
(تَلْكَ)، ناماژه به بۆ ئه و ئایه تانه ی له م سووره ته دا باس ده کرتین، واته: ئه وه ی ناماژه ی
بۆ کراره و له زه پیندا هه یه، (تَلْكَ)، واته: ئه و ئایه تانه ی به سه رتدا ده خو تندرینه وه،
ئایه ته کانی کتیبکی کارزان و کاربه جین.

﴿ءَايَتُ الْكِتَابِ﴾، گوزاره (خَبَر) یه، بۆ ناوی ناماژه (اسم إشارة) ی (تَلْكَ) ده،
﴿تَلْكَ ءَايَتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾، ئایا بۆ چی به (تَلْكَ) که ناماژه یه بۆ دوورو بۆ
میتنه (مؤنث) به و شیوه یه هیتاویه تی؟.

له بهر ئه وه ی پله ی ئه و ئایه تانه، زۆر به رزو دووره.

﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴾، (الکتاب) مه به ست پئی قورئانه و به (حکیم) وه صفکراوه:

أ- هه نديکيان گوتوو يانه: (الْحَكِيمِ وَصَفَ لِلْكِتَابِ بِمَعْنَى ذِي الْحِكْمَةِ)، واته: نم قورئانه خاوهن حیکمه ته، وه ک پيشتریش گوتمان.

ب- هه نديکی دیکه گوتوو يانه: (الکتاب الْحَكِيمِ)، ليره دا قورئان چویندراوه به مرؤفئکی چه حکیم و کارزانه وه.

ج- هه نديکی دیکه گوتوو يانه: (الْحَكِيمِ) ليره دا به مانای (مُحْكَمٌ)، قايم و پته و که هيچ که لین و درزی تيدا نيه.

۳- ﴿ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴾، رينماييه و به زه ييه بو چاکه کاران.

وشه ی (هُدًى)، هه ر به (هُدًى) ده خویندريته وه، چونکه (مُبْتَلًى) ه، به لام (وَرَحْمَةً)، به (وَرَحْمَةً) خویندراوه ته وه، به (وَرَحْمَةً) يش خویندراوه ته وه: (هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ)، رينماييه و به زه ييه بو چاکه کاران.

هه لبه ته قورئان رينمايی و به زه ييه بو تیکرای مرؤفه کان، به لام کين نه وانهی له قورئان به هرهمه ند ده بن، وه ک رينمايی پئی پئی ده دؤزنه وه، به رچاوی خوبانيی ده بينن و شايسته ی به زه يی له گه ل نوئران ده بن و پئی ده گه نه تامانج؟ به ته نکيد ته نيا چاکه کارانن که دوايی خوا پيناسه ی چاکه کارانيشمان بو ده کات، بويه ش خوا ﴿ لَّيْرَهُ ﴾ ليره دا تايه تی ده کات به وانه وه، نه گه رنا له نه سلدا قورئان بو هه موو مرؤفه کان نيردراوه.

(مُحْسِنِينَ)، چاکه کاران نه وانهن که چاکه کان نه نجامده دن (الْفَاعِلُونَ لِلْحَسَنَاتِ)، نجا پيناسه ی (مُحْسِنِينَ) مان بو ده کات:

۴- ﴿ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ ﴾، نه وانهی نويز به ربا ده کن، تيمه پيشتر باسی به رپاکردنی نويزمان کرد له سووره تی (العنكبوت) دا، له ته فسیری نه و نايه ته دا که ده فهرموی: ﴿ أَنْزَلَ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقْرَأَ الصَّلَاةَ إِنَّكَ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ

وَالْمُنْكَرُ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿۱۵﴾، له ووی باسیکی خهست و خوئلان کرد له قه دهر قه باره ی نهم ته فسیره، له باره ی چوئیه تی به رپاکردنی نوژیو، مانای به رپاکردنی نوژیوهوه کرد.

۵- ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾، ههروهه زه کاتیش ددهن، سیفه تیکی دیکه یان نهوه یه که زهکات ددهن.

تنجا که دهه رموی: ﴿يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾، یانی: نوژی به رپا ده کهن به په های، که دهه سفه رموی: (ویؤتون الزکاة) یانی: زهکات ددهن به په های و له مالی خویمان ده به خشن، به گشتی نه که له شتیک و چند شتیکی دیاریکراو.

۶- ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُؤْتُونَ﴾، هه ر نهوانیشن بروای پتهویان هه یه به مه نزلگای کوئی، به ژیانی کوئی که پوژی دوایه.

نهمه توانج گرته له وانهی دوو دل و به گومانن به رانبه ر به پوژی دوای و مه نزلگای کوئی.

۷- ﴿أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ﴾، تانه وانه له سه ر رنمایه کی تابه تن له پهروه دگاریانه وه، واته: تهواو پی چه قیون له سه ر نهو هیدایه تهو سه قامگیرن له سه ری.

۸- ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، هه ر نهوانهش سه رفرازن، که واته: خواجگ، نهوانه ی قورئان بویان ده بیته مایه ی رنمای و په حمت، به پینج سیفه تی مه زن پیناسه ده کات:

یه کهم: چاکه کاری:

دووهم: نوژی به رپاکردن.

سینهم: زهکات دان.

چوارهم: برواداری پتهوو نه له خشاو به مه نزلگای پوژی دوای.

پینجه م: له سه ر رنمای بوون له پهروه دگاریانه وه.

سه ره نهجامیش نهوانه سه رفرازو به مراد و به نامانج گه یشتوون.

مه سه له ی دووه م:

باسی که ساتیک که قسه ی خافلینه ر ده کړن، تا کو خه لکی پټ له ری خوا لابده ن و، بیکه نه هو کاري گالته پټ کړنی ری بازی خوا و، له به رانه ر بیستنی نایه ته کانی خوا شدا، خو به ز لگرو، نه بیستن و شایسته ی سزای به ټیشن:

خو ده فرموی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ هُم مُّعَذَّبُونَ ۖ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَكُنَّ مُتَكَبِّرًا كَانُوا يُسْمَعُ مَا كَانَ فِي آذَانِهِ وَقَرَّ قَبْرَهُ يَعْدَابُ أَلِيمٌ ۖ﴾

شیکړدنه وه ی ټم دوو نایه ته، له جهوت بر گه دا:

۱- ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾ هه روه ها له خه لکی هه به جوړه که سیک که قسه ی خافلینه ر ده کړی، ﴿لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾ یانی: (العَدِيْثُ الْمُلْهِي السَّاعِلُ) قسه به کی خافلینه ری سه رقال کهر، که مروی بخافلینن سه رقالی بکات و، لابدات له سه ر گهر م بوون به ده سته کار بوون له کاری کی گرن گترو بایه خدار تر دا.

۲- ﴿لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ تا کو خه لک له ری خوا لابدات، به بی زانیاری و شاره زایی.

﴿لِيُضِلَّ﴾، خو یندرا ویشته وه: (لِيُضِلَّ) یانی: بو خو ی لابدات له ری خوا، به بی شاره زایی.

۳- ﴿وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا﴾ هه روه ها ری بازی خوا بکات به گالته پټ کړا و، (هُزُوًا: مَضْرَهْرًا به ای: مه زوا به)، (هُزُوًا) جاوک (مَضْرَه، یانی: گالته پټ کړا و، به لام به مانای به رکار (مَفْعُوْلُ بِهِ)، (مه زوا به)، گالته پټ کړا و، یانی: له نه جامی نه و قسه خافلینه ره دا که ده ی کړی و خه لکی پټ له ری خوا لا ده دات، سه ره نجامیش خه لک به هو ی کارتیکړا و ییان به و قسه خافلینه ره به، گالته به نایینی خوا ټټ ده کهن.

(۴) ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾، نا نهوانه نازاریکی پرسواکه ریان هه یه.

چونکه هه میسه سزا به گوێره ی کرداره (الجزاء من جنس العمل)، نهوانه شه نهو قسه خافلینه ره یه ده کړن، بو نهوه ی خه لک له پتی خوا لابده ن و، خه لک گالته به نایینی خوا بکات، خوی په روه ردگاریش له شیوه ی کرده وه که ی خویان، سزایان ده دات و نازارو سزایه کی پرسواکه رو زه بوونکه ریان بو داده نتی، چونکه (مُهین، أي: مُذِلُّ أَوْ مُخْزٍ) زه بوونکه رو سه رشو پکه ر.

نجا له سه ر باسکردنی سیفه ته کانی نهو جوړه که سه به رده وام ده بی:

(۵) ﴿وَإِذَا نُنُكِلُ عَلَيْهِ عَابُلْنَا وَلَوْ مَسَّكِرًا كَأَن لَّرِ يَسْمَعَهَا﴾، کاتیک نایه ته کانی یتمی به سه ردا بخو تیرنه وه، خو به زلگرانه پشت هه لده کات، وه ک هه ر نه بیستین، (وَلَوْ): پشتی تیکرد، (مُسَّكِرًا)، له حالیکدا که خو به زلگربوو، ﴿كَأَن لَّرِ يَسْمَعَهَا﴾، وه ک نهو نایه تانه ی هه ر نه بیستین.

(۶) ﴿كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا﴾، وه ک له دوو گو تیه کانی دا قورسای هه بی، یاخود: وه ک دوو گو تیه کانی که پ بن، که ریان تیدا هه بی، (وَقْرًا أَي: ثَقْلًا أَوْ صَمًّا) وقر: قورسای بان که ری، (أُذُنَيْهِ) خو تندر او یسه ته وه: (أُذُنَيْهِ).

که پتشی ده فهرموئ: ﴿كَأَنَّ لَّرِ يَسْمَعَهَا﴾، وه ک نهو نایه تانه ی هه ر نه بیستین، دوا یی ده فهرموئ: ﴿كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا﴾، وه ک له دوو گو تیه کانی دا قورسای یاخود: که ری هه بی، نه مه بو یه دووباره کراوه ته وه، یانی: زور زور نه بیست و که مته ر خه مه، به رانه ر به نایه ته کانی خوا.

(۷) ﴿فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾، نجا موژده ی پتیده به نازاریکی به تیش و ژان، پتشی فهرمووی: نهوانه سزایه کی پرسواکه ریان هه یه، دوا یی ده فهرموئ: موژده ی پتیده به نازاریکی به تیش، هی پتشی سزای پرسواکه ر بوو، سزا پرسواکه ره که له به رانه ر نه وه دایه که خه لک له پتی خوا لاده دات و، قسه ی خافلینه ر ده کړتی، بو نهوه ی گالته به نایینی خوا

بکات، هم سزای نازاری به تیشه‌ش، له به رانبر نه وه دایه که له به رانبر نایه ته کانی خواد نه بیسته، خو به زلگره، بویه موژده‌ی پییده به نازاریکی به تیش، موژده‌ش دیاره بو شتی باشه، به لام نهمه لیره‌دا به توانج و تموسه‌ویه.

کورتیه باسینک له باره‌ی چه‌مک و واتای: ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾ dode:

﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾، یانی: (الْحَدِيثُ الْمُلْهِي)، قسه‌یه‌کی خافلتینه‌رو، سه‌رقالکه‌ر.

تیمه هه‌ولده‌یه‌ین له جهوت خالان دا نه‌وه‌ی که به پراستی ده‌زانیین له باره‌ی نهم وشه قورناییه‌وه، بیلتین و بیخه‌ینه روو، له‌به‌ر نه‌وه‌ی له تفسیره‌کاندا مشتومری زور هه‌یه له نیوان زانایان داو، زورتک له‌وانه‌ی گورانیی و موسیقا به گشتی به قه‌ده‌غو چه‌رام دادنه‌ین، پشتیان به‌م وشه قورناییه به‌ستوه، له‌و نایه‌ته قورناییه‌دا، بویه تیمه به پتویستی ده‌زانیین، تیشکیکی باشی بخه‌ینه سه‌ر:

۱- له هوی هاتنه خواره‌وه‌ی نایه‌ته‌کانی شه‌ش و جهوتدا خستمانه روو، که هیچ کام له‌و ده‌قانه‌ی باسی (النُّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ) و (الْقِيَّات) و (المُعْتِيَّات) ده‌که‌ن له رووی سه‌نه‌ده‌وه پراست نین، یان: هه‌لبه‌سترون، یان بیهیزن، یان زور بیهیزن، که دیاره ده‌قیکیش بیهیز بن، یان زور بیهیز بن، یان هه‌لبه‌ستراوبن، به ته‌نکید شایسته‌ی نه‌ود نیه پشتی پښ به‌ستری بو هه‌له‌پنجانی حوکمیک ده‌ر باره‌ی هه‌لآلیی یان چه‌رامیی شتیک، چونکه زور به‌ی زانایان ده‌لین: هه‌ر حوکمیک که نه‌و شته هه‌لآله، یان نه‌و شته چه‌رامه، به تایه‌تیی بو چه‌رام، ده‌بب به‌لکه‌که‌ی زور به‌هیز بن له رووی سه‌نه‌ده‌وه و دلنیاکه‌ربن، نه‌که‌رنا نه‌و که‌سه‌ی به پشت به‌ستن به ده‌قیک که بیهیزه، یاخود پراستییه‌که‌ی ساغ نه‌بووه‌ته‌وه، شتیک قه‌ده‌غه‌ دکات، ده‌چینه به‌ر حوکمی نه‌و نایه‌ته موباره‌که‌ی که ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِنَقُرَّوْا عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَقُرُّونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ لَا يَقُولُونَ﴾ (النحل، ۱۱۳) هه‌روه‌ها به‌وه که زمانتان به

درۆ ده لێ، هەر له خۆتانەوه مه لێن: ئەوه هه لاله و ئەوه هه رانه، تاكو درۆ به ناوی خواوه هه لبه ستن، ئەوانه ی درۆ به ناوی خواوه هه لئه به ستن سه رفرازانبن.

۲- له هەر كام له (ابن عباس) و (ابن مسعود) هوه (خوا لێيان رازی بن) هاتوه كه: ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾، [قسه ی خافلێنه رایان به (الغناء) یاخود (الغناء وَنحوه)، گۆرانیی و شیوه ی وی لێكداو ده توه، ئنجا من دلێام كه ئەو دوو زاناو پسپۆره ی قورئان و شه ریه ت مه به ستیان ئەوه بووه كه چه مکی: ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾، گۆرانییش ده گرتیه وه، نه ك بلین مه به ست له: ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾، ته نیا گۆرانییه، هیه چ گومانم له وه دا نیه، چونكه خوا ﷺ ده بیوانی بفرموی: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي الْغِنَاءَ)، به لام فرمویه تی: ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾، واته: قسه ی خافلێنه ر، كه ئەوكاته گۆرانییش ده گرتیه وه، هیکایه ت گێرانه وه ش ده گرتیه وه، زۆر شتی دیکه ش ده گرتیه وه، كه ئیستا هه به وه کاتی خۆی نه بووه، بۆ وێنه: شانۆگه ری و فیلم و، ئەو قسه و باسانه ی كه له نه نته رنیت دا ده گرتین، له تۆره كۆمه لبه تیه كان دا، ئیستا له م رۆژگا ره دا له هه موو كاتیک با شتر، له چه م ك و واتای قسه ی خافلێنه رو قسه ی پووچ و بن نامانج حا لیب ده بین، له نه نجامی به ره و پێشچوو نی ته كنۆلۆجیای مه علووماتیی و، نه نته رنیت و تۆره كۆمه لبه تیه كاندا.

۳- وشه ی (لهو)، له سونه ت و له زمانی عه ره بییشدا، به هەر جو ره خافلان و كات به سه بر دنیکی خۆش ده گو تری، له قسه و له كرده وه، با چه ند به لگه به ك له و با ره وه بی تین:

أ- وشه ی (لهو) له سونه ت دا:

یه كه م: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا زُفَّتْ امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَا عَائِشَةُ! مَا كَانَ مَعَكُمْ مِنْ لَهْوٍ؟ فَإِنَّ الْأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ»)، (أخرجه البخاري: ۴۸۶۷).

واته: عایشه دایکی پرواداران (خوا لیبی رازی بن) ئافره تیک بۆ پیاویك له نه نسا پریه كان برد (پیاویك له پشتیوانه كان، بۆیان گواسته وه توه)، پێغه مبه ر ﷺ فرموی: ئەه ی عایشه! نایا (لهو) تان پتی نه بوو؟ چونكه پشتیوانه كان هه ز له (لهو) ده كهن.

(لهو) ش له فه په هنگه کانی زمان دا - وه ک دواى باسیده که یڼ - یانی: گۆرانى، دهف، ته پل ... هتد، (لهو) نه وانه هه موویان ده گریته وه.

دووهم: پیغهمبر ﷺ: فه رموویه تی: {قَضَلْ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ، ضَرْبُ الدُّفِّ وَالصُّوْتُ فِي النُّكَّاحِ}، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ١٥٤٨٩، وَالتِّرْمِذِيُّ: ١٠٨٨، وَقَالَ: حَسَنٌ، وَالنَّسَائِيُّ: ٣٣٦٩، وَابْنُ مَاجَةَ: ١٨٩٦، وَالطَّبْرَانِيُّ: ٥٤٢، وَالحَاكِمُ: ٢٧٥٠، وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ}.

واته: لیک جیا که ره وهی حه لال و حه رام، بریتیه له لیدانی دهف و له دهنک، له کاتی هاوسه رگرییدا، دهنک واته: گۆرانى و، ده فیش، که له عه رهبیسی (دُف) هو به کوردی (دهف) ناشکرايه.

سپه م: پیغهمبر ﷺ: فه رموویه تی: {كُلُّ شَيْءٍ يَلْهُو بِهِ الرَّجُلُ بَاطِلٌ، إِلَّا رَمِي الرَّجُلِ بِقَوْسِهِ، أَوْ تَأْدِيَةِ فَرَسِهِ، أَوْ مَلَاعِبَتَهُ أَمْرَأَتَهُ، فَإِنَّهُمْ مِنَ الْحَقِّ} {أَخْرَجَهُ الطَّيَالِسِيُّ: ١٠٠٦، ١٠٠٧، وَأَحْمَدُ: ١٧٣٨، وَالتِّرْمِذِيُّ: ١٦٣٧، وَابْنُ مَاجَةَ: ٢٨١١، وَالحَاكِمُ: ٢٤٦٧، وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ}.

واته: ههر (لهو) ټک که مروف پیی ده خافلن، پووچه، جگه له سئ شتان: که تیرو که وانه که ی به کار دینن بۆ تیره ندازی (بۆ نه وهی دهستی راست بن)، یان که مه شق به نه سپه که ی ده کات، یان که له گه ل مال و خیزانی خویدا گه مه و یاریسی ده کات، (نه و سپه هه رچه نده خافلانن)، به لام هه قن (واته: پاداشتیان له سه ره).

چوارهم: پیغهمبر ﷺ: فه رموویه تی: {سَتَفْتَحَ عَلَيْكُمْ أَرْضًا وَبِكَيْفِيكُمْ اللَّهُ، فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُوَ بِأَسْمِهِ}، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ١٧٤٦٩، وَمُسْلِمٌ: ١٩١٨}.

واته: سه ر زه مینا ټیکتان ده که ونه ده ست (نازادیان ده که ن)، او، خواش ﷺ: یارمه تیان ددهات (دورمندان له کوول ده کاته وه)، با یه کیک له تیوه ده سه پاچه نه بټی که به تیره کانی خافلان (یاریسی) بکات، واته: تیران بهاوی و تیره ندازیسی بکات، که نه و ناوی لیتاوه (لهو).

ب - وشەى (لَهُو) له رووی زمانی عەرەببەوه:

أ- (الْجَوَهْرِي): گوتووێت: (اللَّهُوُ: اللَّعِبُ)^(١)، واتە: (لَهُو)، یانی: یاری.

ب- (ابْنُ الْفَارِس): گوتووێت: (كُلُّ شَيْءٍ شَغَلَكَ عَنْ شَيْءٍ، فَقَدْ أَلْهَاكَ)^(٢)، واتە: هەرشتیک تۆ بێ ناگا بکات و سەرقائت بکات، بتخافلینى له شتیک، ئەوه بۆ تۆ بوودتە خافلینەر (لَهُو).

ج- (الْخَلِيلُ بْنُ أَحْمَدَ الْفَرَاهِيدِي) گوتووێت: (اللَّهُوُ مَا شَغَلَكَ مِنْ هَوَىٰ وَطَرَبٍ)^(٣)، واتە: (لَهُو) هەر شتیکە که تۆ سەرقائت بکات له شتیک، له ئارەزوو و دەنگی خوێش ئینسان جوولینەر.

کەواتە: هەم له رووی دەقه کانی سوننەتەوه، هەم له رووی زمانی عەرەببەوه، بۆمان دەرکەوت، که (لَهُو) هەر شتیکە مرؤف بخافلینى، هەرشتیکە مرؤف سەرقائت بکات، ئنجا چ پاداشتی له بەرانبەردا هەبى، وهك مهشقردى مرؤف به نەسپەکەى، که ئیستا سەبارەو تەیارەو ئەوانە شوینى دەرگنەوه، یاخود یاریکردن بە تیرەکان، تیرۆ کەوانەکەى، که ئیستا تەفەنگ و هەموو جوۆرە چەکەکان که سەربازەکان مەشقیان لەسەر دەرکەن، شوینى دەرگنەوه، یاخود یاری و گەمە بکات لەگەڵ مآل و خیزانی دا.

٤- مەسەلەى (لَهُو) بە گشتى و گۆرانى (غناء) بە تايبەت، لەم رۆژگاردا زێدەرپۆی و لادانى زۆرى تێدا کراوه، کاتی خوێشى هەر لەبەر ئەوه بووه، زانایان پێى هەستیار بوون و نامێرەکانیان ناو ناوه: (عَادَةُ أَهْلِ الْمُجُونَ)، نەریتی خەلکى بێ بەندو بار، یان گوتووێت: فَلَانَ نَامِيرَهُو فَلَانَ نَامِيرَهُو فَلَانَ نَامِيرَهُ، حەرپە بە کاربەتێزى، لەبەر ئەوهى گوتووێت: ئەوه عادت و نەریتی خەلکى بێ بەندو بارە، ئەو نامێرە بە کاربەتێزى، ئەک لەبەر خودى خوێان، بەلکۆ لەبەر ئەوهى عادتى خەلکى خراپە، واتە: ئەگەرنا ئەه صلدا رهواو موباحن، بەلام لەبەر ئەوهى بە دەست خەلکى خراپەو بوون، بۆ نامانجى خراپ و، له شوینى خراپدا بەکارهێزلان، زیاتر لەبەر ئەوه بەشیک له زانایان پێیان هەستیار بوون.

(١) القاموس المحيط: ج٦، ص٢٤٨٧.

(٢) مُعْجَمُ مَقَائِسِ اللُّغَةِ: ج٥، ص٤١٣.

(٣) البارع في اللغة، لأبي علي اسماعيل بن القاسم القالي البغدادي ص١١٣.

۵- نِیمه له کتیبی: (سرودو مؤسیقاو چندن بابه تیکی هونه ری له بهر پُوشانی قورن ان و سونه تدا)^(۱)، له بهشی سییه مدا: [گورانی و سرودو مؤسیقا]، باسیکی تیرو ته سه لمان لهو باره وه کردوه، له کوتابی دا به ناوونیشانی: [پوخته ی قسان له باره ی حوکی گورانی و سرودو مؤسیقاوه]، نهو دم گوتوه که تیتستا ددیخه مه روو:

گوتوومه: خوینته ری به ریز!

خوای کار به جی شتی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ شتی هه لالی به دوو شیوه روونکردنه وه:

۱- به کورتی (إجمالاً) نهویش له سۆنگه ی نهووه که نا کرئی سه رجهم جوُرو تا که کانی شته هه لاله کان، که یه کجار زُورو زه وه ندن، سه ر ژمیر بکرین، به لأم به گشتی خوا پایگه یانده که هه رچی له ناسمانه کان و زه ویدایه، بو بنده کانی رام و دهسته مۆ کردوه، وه ک فه رموو به تی: ﴿وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ ۗ﴾ (۳۳) ﴿الْحٰثِیَةِ﴾، واته: هه رچی له ناسمانه کان و له زه ویدایه هه یه، له لایهن خویمه وه بو تیوه ی دهسته مۆ رام کردوه، (نهو ده جوُری یه که می روونکردنه وه ی شتی هه لال).

۲- به دریزی (تفصیلاً) که بریتیه له باسکردنی چهنده نمونه به ک، تا کو چاکه و نیعمه تی خو ی به سه ر یه بنده کانیه وه ده ربخات، بو نمونه، خوا ده فه رموی: ﴿الْیَوْمَ اٰجَلَ لَكُمْ الطَّیْبَتُ وَطَعَامُ الَّذِیْنَ اٰتُوْا الْکِتٰبَ جِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ جِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِیْنَ اٰتُوْا الْکِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِنَّا اٰتَيْنٰهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ مَحْصِنٰیْنَ غَیْرَ مُسْفِحِیْنَ وَلَا مَخْذٰیْ اُحْدَانٍ وَمَنْ یَّکْفُرْ بِالْاٰیٰتِیْنَ فَقَدْ حٰطَ عَمَلُهٗ، وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ﴾ (۵) ﴿الْمٰنَادَةِ﴾.

واته: نه مۆ هه رچی پاک و چاکه بو تان هه لال کراوه، هه روه ها خواردن (سه ربراوی) نهوانه ی کتیبیان دراوه تی بو تان هه لاله، خواردن (سه ربراوی) تیوه ش بو نهوان هه لاله، هه روه ها نافرته تانی داو تپناک له بپرواداران و نافرته تانی داو تپناک لهوانه ی له پتیش تیوه دا کتیبیان دراوه تی، بو تیوه هه لال، (که هاوسه رگریبان له گه لدا بکهن)، هه ر کات کر تیه کان (پاداشت و ماریه به کان) تان دانن....

(۱) لاپه ره: ۷۰ - ۲۰۶، چاپی دوووم: ۲۰۱۵ ز.

نهوه به نسبت هه لالهوه خوا ﷺ جاری وایه به کورتیی و به گشتیی باسکردوهو، جاری واش ههیه چۆته نیو ورده کارییه کان و ههندی نمونهی باسکردوون، به لام خوی زاناو شاره زا ﷺ شتی هه رامی به دریزی خستۆته پوو، نه که به کورتیی، به لکو به سه رجه م تا که کانیهوه، وه که فرموویه تی: ﴿وَقَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ﴾ (الأنعام، واته: خوا هه رچی لئی قه دهغه کردوون، به وردیی و به پوونیی بۆی باسکردوون، مه گهر نه وهی بۆی ناچارین، نه وهی بۆی ناچارین، له کاتی تیکیران و سه رتیوه ستاندا، با له نه سل دا هه رامیش بیت، بۆتان په وا ده بیت.

له و باره وه نه م فرمووده یه ش هاتوه: {عَنْ أَبِي الدُّدَاهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلَالٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَافِيَةٌ، فَأَقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ الْعَافِيَةَ، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ نَسِيًّا»، ثُمَّ قَلَّ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (۱۱۶) ﴿مريم﴾ (أخرجه الحاكم: ۳۴۷۷، وقال: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُعْرَجْ، ووافقہ الذهبی).

واته: نه بوو ده رده دا ﷺ ده گپرتیه وه: پیغه مه ر ﷺ فرموویه تی: هه ر شتی که خوا له کتیی خۆیدا هه لالی کردبئی، هه لالهو، هه ر شتیکی که قه دهغه ی کردبئی، قه دهغه یه وه، هه ر شتیکی لئی بئ دهنگ بوو بئ، نه وه په وایه، نه جا نه وهی خوا بۆی په وا کردوون، لئی وه ربگرن، چونکه ناگوونن خوا هیچ شتیکی له یاد بچئی، پاشان نه م نایه ته ی خوینده وه: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (۱۱۶) ﴿مريم﴾ (واته: په روه ردگارت هه رگیز شتی له یاد ناچئی).

ئىستاش دىنە سەر ئەنجامگىرىي:

ھەر كام لە گۆرانىي و نامىرەكانى مۇسىقا، پىش ئىسلام ھەبوون، كاتىك ئىسلامىش ھاتودە شەرىعت ھاتۆتە خوارى، ھەرچەندە بە روونىي و بە درىزىي باسى تىكراي قەدەغە كراوھ كانى كىرودە، بەلام باسى قەدەغە بوونى گۆرانىي و مۇسىقاي نە كىرودە، ئەو قورئان لە بەر دەستماندايەو، ئەو سوننەت و رىبازى پىغەمبەرىش ﷺ.

ھەلبەتە من لەو كىتەدا [چەند بابە تىكى ھونەرىي ...]، باسى ھەندىك دەقم كىرودە كە زانايان كىرودووانىن بە بەلگە، ھەندىك ئايەت و، ھەندىك دەقى سوننەت لەسەر: بە كىشىي قەدەغە بوونى گۆرانىي و نامىرەكانى مۇسىقا، بەلام روونمان كىرودەتەو كە لە راستىدا ئايەتەكان ئەو ناكەيەنن و، فەرمابىشتە كانى پىغەمبەرىش ﷺ، يان لە رووى سەنەدەوھ راست نىن، يان لە رووى نىوہرۆكەو، پىغەمبەر ﷺ مەبەستى پىتى شتىكى دىكە بوو، بۆيە وەك پوختەي راي خۆمان لەو بارەو دەلىين:

بناغەو نىوہرۆكى گۆرانىي و مۇسىقا دەنگى خۆشە، دەنگى خۆشىش نىعمە تىكى خوايە وەك سەرچەم شتە رەوا (مباح) دەكان و، لە ئەسلىدا رەوايە، بەلام دوايى بە پىتى ئەو چۆنە تىيەي پىتى بە كاردى، ئەو دەنگە خۆشە، چ ھى بەشەر بى، چ ھى بالندەبى، چ ھى نامىرەكان بى، بەگۆردى ئەو تامانجەي بۆي بە كاردى و، بە پىتى ئەو چۆنە تىيەي بۆي بە كاردى، حوكمى ديارىي دە كرى، ئەگەر بە چۆنە تىيەكى رەواو شەرىعى بە كاربى، ئنجا تەماشاي ئەو تامانج و مەبەستە دەكەين كە بۆي بە كاردى:

١- ئەگەر پىويست بوو، وەك قورئان خويندىنى فەرزو، ھاندانى خەلك بۆ جەنگ و جىھاد لە كاتى پىويست بوونىدا، ئەو پىويستەو، قورئانىش بە دەنگى خۆش دەخوئىرى و، پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: (اَيْسَ مِمَّا مَن لَّمْ يَتَّقَنَّ بِالْقُرْآنِ)، (أَخْرَجَهُ الْبَخَارِيُّ: ٧٠٨٩، وَأَبُو دَاوُدَ: ١٤٦٩، وَغَيْرَهُمَا)، واتە: ھەر كەس دەنگى بە قورئان نەلار تىننەو، لە ئىمە نيە.

۲- ئەگەر نامانج و مەبەستەكە پەسند بوو، بۆ ئموونە: خۆشحالیی دەربەرین لە پۆژی جەژنداو، لە کاتی زەماوەنداو، هاندانی خەلك بۆ کارئیکی چاك، ئەووە ئەو دەنگە خۆشە چ هی مروؤف بئ، چ هی نامئیرەكان بئ، بەکارهئینانی بە پەسند (مُسْتَحَبَّ) دادەنری، مادام ئەو نامانجەهی بۆی بەکاردی، وابئ.

۳- بەلام ئەگەر نامانج و مەبەستەكە، شتئیکی خراپ و قەدەغە بوو، بۆ ئموونە: هاندانی خەلك بۆ فەسادو بئ بەندو باریی و پئیداھەلگوتن و مەدحکردنی خەلكی ستمەكار، ئەووە بئگومان نامرازەكەش قەدەغەبە.

۴- ئەگەر بۆ نامانج و مەبەستئیکی ناپەسند (مَكْرُوه) بەكار بئ، بۆ وئینە: گوتنی قسەو شیعری ناپەسندو، هاندانی خەلك بۆ شتی ناپەسند، ئەووە بەکارهئینانی ئەو نامرازەش ناپەسندە.

۵- ئەگەر ئەو نامانج و مەبەستەكە دەنگی خۆش و گۆرائیی و موسیقایی بۆ دەكرئتە ھۆكارو نامراز، هیچ كام لەو چوار حالەتەهی نەبئ كە باسمانكردن، هیچ كام لەو چوار حوكمە شەرعییەش (پئویستبوون، پەسندبوون، قەدەغەبوون، ناپەسندبوون)ی بەسەردا نەچەسپن، ئەووە ھەر لەسەر حالەتی ئەصلئیی خۆی، كە پەوایبە ماووەتەو.

كەواتە: گۆرائیی و موسیقا لە ئەصلدا وەك دەنگ و سەداى خۆش، حەلأل و زەلألە، بەلام دوایی بە گوتردەى نئوھ پۆكیان و، چۆنیەتیی و نامانجی بەکارهئیرانیان، حوكمەكەیان دەگۆرئ، وەك (العِزُّ بْنُ عَبْدِ السَّلَام) لە كتئبئی (قَوَاعِدُ الْأَحْكَامِ فِي مَصَالِحِ الْأَنْامِ) لە زَّيْر ناوونیشانئ: (حَاسَةُ السَّمْعِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا مِنَ الْأَحْكَامِ الْعُفْسَةِ)دا^(۱)، گوتووبەتئ: گوئ راکرتن لە دەنگ و سەدایبەكان بە گشتئیی پئنج حوكمە شەرعییەكانی بەسەردا دەچەسپن، ئەگەر نامانجەكە واجب بئ، واجبە، سوننەت بئ، سوننەتە، پەوا بئ، پەوایبە، ناپەسند بئ، ناپەسندە، قەدەغە بئ، قەدەغەبە.

ھەلبەتە تېمە لەو كىتپەدا كە ناماژەم پىدا: (سروودو مۇسقىقاو چەند بابە تىكى ھونەرىي لەبەر رۇشنايى قورئان و سوننەتدا)، بە تەفصىل باسماكرودەو، قسەى ئەوانەم ھىئاوہ كە دەلئىن: بەگشتىي گۇرانيى و مۇسقىقا ھەرمان، ھەرودەك قسەى ئەوانەشم ھىئاوہ كە دەلئىن: بەگشتىي ھەموو جۇرەكانى گۇرانيى و بەكارھىتانى نامىرەكانى مۇسقىقا ھەلألن، ئەوانەم ھەموو بەرپەرچ داوہ تەوہو، خەتى تېوہراست ئەوہىە كە دەگونجىن دەنگى خۇش چ ھى مرۇف، چ ھى نامىرەكان، بۇ مەبەستى چاك بەكاربى، دەشگونجىن بۇ مەبەستى خراپ بەكاربى، نىجا بە پىي جۇرى بەكارھىتانى، ئەو نامانجەى بۇى بەكاردى، ئەو شوئىنەى تىيدا بەكاردى حوكمەكەى دەگۇرى.

6- فراوانىي و كراوہو گونجاو پىشاندانى نىسلام گرنكە:

لىرەدا قسەىەكى (القشیری) دینم: (قَالَ الْقَشِيرِيُّ: ضُرِبَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ يَوْمَ دَخَلَ الْمَدِينَةَ، فَهَمَّ أَبُو بَكْرٍ بِالزَّجْرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دَعْنُ يَا أَبَا بَكْرٍ حَتَّى تَعْلَمَ الْيَهُودُ أَنَّ دِينَنَا فَسِيحٌ، فَكُنْ يَضْرِبُنَّ وَيَقُولُنَّ: نَحْنُ بَنَاتُ النَّجَارِ يَأْحَبُ ذَا مُحَمَّدًا مِنْ جَارٍ)، (أخرجه البخاري: ٩٥٢، ومسلم: ٨٩٢، وابن حبان: ٥٨٧٧) قوشەىرىي دەلئى: (لە بەردەمى پىغەمبەر ﷺ كاتىك كە چووہ مەدىنە دەف لىدرا [كۆمەلە ئافرەتتىك] ئەبوو بەكر (خوالئى رازى بى) وىستى تىيان بخورى و بىدەنگيان بكات، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: ئەى ئەبوو بەكر! لىيانگەرى، با جوولەكەكان بزانن ئايىنى تېمە فراوانە، نىجا ئافرەتەكان دەفىان لىدەداو دەيانگوت:

تېمە كچانى بەنوو نەججارىن، دراوسىي موھەمەد ﷺ چەند خۇشە!

لەو بارەوہ دەقى دىكەش زۇرن، كە من لەو كىتپەدا ھىئاومن، كە لە صەحىحى بوخارىي و موسلىم داو، لە سەرچاوەكانى دىكەى سوننەت ھاتوون، بۇ نمونە:

به کيکيان نهو په که نافرته تیک، که پیغمبر ﷺ له سه فهرنک گه راپوه، هات هات
خزمت پیغمبر ﷺ و گوتی: نهی پیغمبری خوا ﷺ! نه زرم کرده نه گهر
تو به سه لامه تیی گه راپهوه، دهف لیدهم و گورانیی بلیم، نهویش فهرمووی: (إِنْ
كُنْتَ نَذَرْتَ فَأَفْعَلِي وَإِلَّا فَلَا)^{۱۱}، نه گهر نه زرت کرده، بیکه، نه گهرنا، مه بیکه.

دیاره سروودو گورانییه کانی نهوانیش، هه ره شو شاعرانه بوون که شاعیره کانیان
گوتووایان.

۷- بوونی راجیایی لهو مه سه له یه دا، به لگهی نه بوونی دهقی پوون و دیارییکه ره:

هه ر کات ده قیک هه بئ که بابه تیک یه کلایی بکاته وهوه هه لیبیرئ، راجیایی له
نیو زانایاندا پهیدا نابئ، نجا له راستییدا وهک پشتریش تاماژه یه کم پيدا: زانایان
که هه ستیاریان پهیدا بووه به رانبه ر به نامیره کانی گورانیی گوتن و نامیره کانی
موسقا، زیاتر له بهر نهوه بووه که نهو ژینگه یه ی نهوانی تیدا بوون، زیاتر
خه لکی خراپ و بئ بهندو بار نهو نامیره ان به کارهیتان، بو نامانجی خراپ
و بو گورانیی خراپ و، بو مه بهستی خراپ و، به چونه تیی خراپ و ناشه رعیی،
بو په هه ستیاریان به رانبه ر پهیدا کردوون، نه گهرنا ناگونجی دهنگی خو ش هه ر
له بهر نهوه ی دهنگی خو شه، هه پام بئ، چونکه خوا که ده فهرموئ: هه رچی
له ناسمانه کان و زه ویدایه، بو نیوه ی دروست کردوه ره خساندوه، که نیوه لئیان
به هره مه ندبن، یه کیک لهو شتانه ی که خه لک لئیان به هره مه ندن، دهنگی خو شه،
شتی جوانه، شتی خو شه، خوا به گشتیی ده فهرموئ: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي

(۱۱) (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرِيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ بَعْضِ مَغَازِيهِ فَبَجَاءَتْ
جَارِيَةٌ سَوْدَاءُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُ نَذَرْتُ إِنْ ذَكَ اللَّهُ تَعَالَى سَالِمًا أَنْ أَضْرَبَ عَلَيَّ
رَأْسِكَ بِالْذُّفِّ، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ نَذَرْتَ فَأَفْعَلِي، وَإِلَّا فَلَا، قَالَتْ إِنْ كُنْتُ نَذَرْتُ، قَالَ: فَقَعَدَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ فَضَرَبَتْ بِالْذُّفِّ) أخرجه الترمذي: ۳۶۹۰، وأحمد: ۳۳۰۶۱، تعليق شعيب الأرنؤوط :

إسناده قوي.

أَخْرَجَ لِيَأْدُوهُ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ﴿٣٢﴾ الأعراف، بَلَن: كَيَّ ئه و جوانییهی كه خوا
 بۆ بهنده كانی هیتاویه ته دی، قه دهغه ی كرده و، كَي بژیوه خووش و به تامه كانی
 قه دهغه كرده وون؟!

واته: خوا شته كانی به گشتیی بۆ مرۆفه كانی خولقاندوون، به لام گرنگ
 ئه وهیه به و شیوهیه به کاریین، كه له چوارچیوهی شه ریه تدایه و بۆ ئامانجی
 شه رعی و په وا به کاریین و، بۆ هاندانی خه لك بۆ چاگه کاری، یا خود لانی كه م
 بۆ خافلانگی په وا (مُباح) به کاریین، كات به سه ربردنیکی په وا، نه ك بۆ هاندانی
 خه لك به ره و گوناخو تاوان و، به ره و زولم و سته م و به ره و خراپه و شتی قه دهغه.

مہ سہ لہی سٹیہ م:

بروادارانی کردار چاک، بہ ہشتہ پر نازو نیعمہ تہ کانیاں ہن، بہ ہہ میسہ یی
تیا نندا دہ میننہ وہ، نہ وہ بہ لینی چہ سپاوی خواہ:

خوا دہ فرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ﴾ ۱ خَلِيلِينَ
فِيهَا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱﴾

شیکردنہ وہی ٹہ م، دوو ٹاہتہ، لہ چوار برگہدا:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ﴾، واتہ: بہ دنیای نہوانی
برویان ہیناوہ و کردہ وہ باشہ کانیاں نہ جامداون، باخ و بیستانہ پر نازو نیعمہ تہ کانیاں
ہن.

برویان ہیناوہ، واتہ: بہ ہہ موو نہو شانہ ی پٹیوستہ بروایان پی بہتری،
یانی: ہہ قیان ناسیوہ، ہہ ق بہ چہ مک و واتای فراوان و راستہ قینہی، کہ لہ
نیمان بہ خواو، نیمان بہ فریشتہ کان و، بہ کتیبہ کان و، بہ پیغہ مہران و،
بہ روژی دواپی و، بہ قہ دہرو، نیمان بہ ہہ ققانیہ تیی نہو شہ ربعتہ ی کہ
موحہ مہد ﷺ لہ خواوہ بوی دابہ زینراوہ، لہ وہدا بہ رجستہ دہ بی، ﴿وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ﴾، یانی: بہ پی نہو ہہ ققہش کہ تیی گہ یشتوون و وہ ریانگرتوہو،
لہ عہ قَل و دلیاندا چہ سپاوہ، مامہ لہ یان کردوہ، رہ فتاریان کردوہ، لہ ہہ موو
بوارہ کانی تاکیی و خیزانی و کومہ لایہ تیی و سیاسییدا.

کہ دہ فرموی: ﴿لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ﴾، واتہ: باخ و بیستانہ پر نازو نیعمہ تہ کانیاں
بو ہن، لیرہ کہ دہ فرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ
النَّعِيمِ﴾، لہ بہ رانہر نہوانہ ی پیشدایہ، کہ قسہ ی خافلتیہر دہ کپرن، قسہ ی
خافلتیہریش وہ ک پیشتریش باسماں کرد: ہہر شتیکہ خہ لک بخافلتیہر و بی

ناگای بکات، له شتیک که پتویسته پتوهی سه رگرم بِن، که به راستیی له م سه ردهم و رۆژگاره ی ئیمه دا، [قسه ی خافلنهر] چه مک و واتابه که ی له هه موو رۆژگارێک باشتر بۆ تیمه به رجه سته به، که بریتیه له هه موو شتانه ی کاتی خه لک ده کوژن، نهو هه موو هۆکارانه ی په یداکراون به هۆی نه نته رنیته وه، وه ک توپره کۆمه لایه تیه کان به هۆی جوړه کانیا نه وه: واتس ناب و فه یسبووک و نینستیگرام و تویته رو... هتد) که زۆر له وان له رتی موبایل شه وه به کار دین و، خه لکتیکی زۆر کاتیکی زۆری لئ ده رواو ته مه نکی زۆری لئ به زایه ده چن، نجا به رانه بر نهو جوړه که سانه دا، که به پاره ی خو یان قسه ی خافلنهر (لهو الحدیث) ده کړن و ته مه نی خو یان که سه رمایه ی بوونیا نه، ده یسووتین له به رانه بر نه واندا، نهو جوړه که سانه هه ن، که پروایان هینا وه به هه موو نهو شتانه ی پتویسته پروایان پئ به نیرئ و، کرده وه باشه کانیش نه نجام ده دن، نه وان به باخ و بیستانه پر نازو نیعه ته کانیا ن هه ن.

(۲) ﴿خَلِّدِينَ فِيهَا﴾، به هه می شه یی تیناندا ده میتنه وه، بِن کوتایی و پرانه وه.

(۳) ﴿وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا﴾، به لئینی راست و چه سپاوی خوا به.

(وَعَدَّهُمُ اللَّهُ وَغَدَاً حَقًّا، لَا شَكَّ فِيهِ، وَلَا خِلَافَ لَهُ)، خوا به لئینیکی راستی پنداون که گومان و دوو دلئی تیدانیه و، پچه وانه شی نه که به لئنه که دپته دی.

(۴) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾، خواش زالی کارزانه، به دلنایی زالی تیی و بالا ده ستیی خوا، هه روه ها کار به جیتی خوا، خوازیاری نه وه ن، به لئینی خو ی به ریته سه ر.

له سوورده تی (الکھف) دا خوا ی تاک و پاک ده فه رموئ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿۱۰۷﴾ خَلِّدِينَ فِيهَا لَا يَبْغَوْنَ عَنْهَا حَوْلًا ﴿۱۰۸﴾، واته: به دلنایی نه وانیه ی پروایان هینا و کرده وه باشه کان نه نجام ده دن، باخه کانی (فیرده وس) یان بۆ ده کړین به شوئینی دابه زتران و شوئینی میوانداری، تیناندا ده میتنه وه به هه می شه یی، ناواتیش ناخوازن لئیا ن بچه ده ری.

چونکه هه‌یه بیربکاته‌وهو بلتی: ئەو ته‌مه‌نه نه‌براهه بی کۆتاییه‌ی ئینسان،
 ئایا بیزار نابتی تیدا؟ ئایا ده‌بی پتی خو‌ش نه‌بی له‌وی لا‌بجی و بجی بو
 شو‌تیک‌ی دیکه؟ بۆیه خوا ده‌فرمو‌ی: ﴿لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوْلًا﴾، چونکه ئینسان له
 هه‌ر شتیک بیزار ده‌بی بو شتیک‌ی دیکه، له‌به‌ر ئەوه‌یه که شتیک‌ی له‌وه چاک‌تر
 یان خو‌شتر شک ده‌بات، به‌لام هه‌موو ئاواته‌کانی مرو‌ف له به‌هه‌شتدا دینه‌ی دی،
 پاشان له به‌هه‌شتدا ژیا‌تیک‌ی وشک و رۆ‌تینی نیه، که ئینسان بیزار بکات، به‌لکو
 خوا ﷻ ده‌فرمو‌ی: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ الزخروف،
 هه‌رچی نه‌فسه‌کان بیخوا‌زن و چاوه‌کان له‌زه‌تی لیبکه‌ن، تیدا هه‌یه، که‌واته:
 هه‌رچی مرو‌ف بیخوا‌زی، سروشتی مرو‌ف بیخوا‌زی و مرو‌ف ئاره‌زووی بکات،
 لیه‌تی.

مهسه لهی چواره م:

خوا ناسمانه کانی به کۆله گه نه بینراوه کان راگرتوون و، چیا به کانیشی کردوونه مایه ی لهنگه رگرتن و نه جوولانی زهوی، ژیا ندرانی زویشی له زهوییدا بلاو کردوونه وه، به ناوی له سهروه دابه زیندراویش، هه ر پوهه کیکی به رهه مداری پوو اندوه، په رستراوانی ساخته ی دیکه ش، هیچ کام له وانیه یان پی دروست ناکرتن:

خوا ده فه رموی: ﴿حَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَالْأَرْضَ رَوَىٰ أَنْ تُغِيثَ بِكُمْ وَيَسَّٰبِغُ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلَقَ اللَّهُ فَاَرْوِي مَاذَا خَلَقَ الْاَلْبَيْنِ مِنْ دُونِهِ ؕ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته، له هه شت برگه دا:

١- ﴿حَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾، خوا ناسمانه کانی به کۆله کانتیک که تیهو نایابینن، دروست کردوون.

له سووره تی (الرعد) دا ده فه رموی: ﴿إِنَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾ (٢) الرعد، خوا نه و زاته یه که ناسمانه کانی به رز کردوونه وه به کۆله کانتیک که نایابینن، یا خود به بی کۆله که، که بیانینن، پشتریش نامه مان پیداه له ته فسیری سووره تی (الرعد) داو، له و باره وه قسه مان کردوه که زانایان له باره ی ئەم رسته یه وه: ﴿بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾، دوو رایان هه ن:

١- خوا ناسمانه کانی دروست کردوون و به رز کردوونه وه به کۆله کانتیک، که نایابینن.

٢- تیهو ناسمانه کان ده بینن هیچ کۆله که یان نین.

تیمه دوابی له خستنه پرووی چهند سه رنجیكدا، زیاتر تیشك ده خهینه سه ر نهوه مهسه له یهوه، قسهی هه ندیک له زانایان لهو باره یهوه دینین.

۲- ﴿وَأَلْفَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوْسَىٰ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، ههروه ها (خوا)، چیا به کانی خستوونه نیو زهوی و تیفریداون، تاكو نه تانجوولینن.

﴿أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، یانی: (كَرَاهَةً أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ)، له بهر پینا خو شبوونی نهوه كه بتانجوولینن، یاخود: (لأن لا تميد بكم)، بو نهوهی نه تانجوولینن، خوا چیا به کانی تیفریداون، چیا قورسه كان تاكو زهوی له نكهه ر بگه ری، له سووره تی (النحل) دا ده فه رموی: ﴿وَأَلْفَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوْسَىٰ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾ (النحل، هه ر هه مان ته عبیره ش لهو ئیدا هاتوه، كه تیمه کاتی خو ی له ته فسهیری سووره تی (التحل) دا، لهو باره وه قسه مان کردوه، واته: چیا به قورسه کانی خستوونه نیو زهوی، بو نهوهی نه تانجوولینن ﴿أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، یانی: (لأن لا تميد بكم)، تاكو نه تانجوولینن.

(تمید) یانی: (تمیل)، واته: مه به لان بکات و بتانجوولینن و جووله جوول بکات له ژیرتاندا.

له رابردووشدا چهند جارنك باسما ن کردوه: چیا به کان، كه خوا ﴿لَهُ﴾ له سووره تی (النبا) دا ده فه رموی: ﴿وَالْحَبَالُ أَوْتَادًا﴾ (النبا، چیا به کانمان کردوونه گو لمیخ (سینگ)، زانایان ده ئین: هه ر چیا به ك چه نده ی به ده ره وه به، له رتکاری ده ریاوه (۱۰ - ۱۵) هینده ی له ناخی زهویدایه، بو وینه: چیا ی هیمالایا كه نیزیكه ی نو کیلومه تر (۹ کم) به رزه، لووتكه ی ئیفریست به رزیه كه ی: (۸۹۶۴) مه تره، ده پازده (۱۰ - ۱۵) هینده شی به ناخی زهویدا چوه ته خواری، بو یه توئکلی زهوی كه تیمه له سه ری ده ژین، به هو ی نهو چیا یانه وه چینیکی به ردینی زور پتهو، به هو ی چیا به کانه وه پرووکاری زهوی داگرتوه، كه ده بیته هو ی نهوه ی توئکلی زهوی پتهو بن و، پتکه وه په یوه ست بن و نه جوولن.

۳- ﴿وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ﴾، ہر وہا (خو) لہ ہموو ژبانداریکی تیدا (لہ زہوی دا) بلاوکردوتہو، لہ ہر ژبانداریک، یانی: لہ ہر شتیک کہ لہسر زہوی، دہروات، ہمہ زیندہوہران دہگریتہو، ہمہ ناژہلان، ہمہ پەرہوران، ہمہ دپندان، ہمہ موو نہوانہی کہ لہسر زہوی دہژین.

(بَثَّ) یانی: (نَشَرَ) بلاوی کردوتہو، (فیہا) راناوہکھی بۆ زہوی دہچیتہو، چونکہ پیتشر باسی زہوی کراوہ، بۆیہ خوا راناوی (ہا) بۆ نہوی دہباتہو، لہو زدویہدا کہ پیتشر باسکرا، ہمہ موو ژبانداریکی بلاوکردوتہو.

۴- ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾، لہ سہرئوہش ناومان دابہزاندوہ.

وہک زورچاران باسماں کردوہ ہمہمشہ خوا باسی ناو دہکات کہ دابہزاندوہ، چونکہ ناو: باران و بہفرو تہرزہ، ہر وہا ناونگ و ہلمی ٹاویش دہگریتہو.

۵- ﴿فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾، نجا لہ ویدا، پرواندمانہ (بہووی نہو ناوہوہ) لہ ہر پروہکیتی بہرہمدار، (زوج) بہ مانای (صنف) دی، لہ ہر جوڑیک، (کریم) یانی: (حَسَنًا كَثِيرَ الْخَيْرِ) چاک و بہرہمدار، یان: (کریم: الْخَيْرُ مِنْ نَوْعِهِ)، ہر شتیک کہ لہ جوڑی خووی زور باش بی، دہشگونجی (زوج) بہ مانای پروہک (نبت) بی، چونکہ پروہکہ کانیس ہمہموویان نیرو متیان ہہیہ.

۶- ﴿هَذَا خَلْقُ اللَّهِ﴾، ئەمہ دروستکراوی خواہی، ئەوہی باسکرا:

أ- ناسمانہکان بہ کۆلہکھی نہبیتراو، راگیراون، یاخود ناسمانہکان بہرزکراونہو، دہیانینین بی کۆلہکن.

ب- زہوی چیاہکانی تیدا دانراون، بۆ ئەوہی جوولہ جوول نہکات لہ ژیرتاندا.

ج- لہ ہمہ موو زیندہوہریکی لہ زہویدا بلاوکردوہتہو.

د- خوا لہ سہرئوہ ناوی دابہزاندوہ.

ه- لہ ہمہ موو پروہکیتی پەر بہرہمداری پی پرواندوہ.

(۷) ﴿فَأَرْوِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾، ده جا پشامدهن نه وانهی جیا له و
 [که بریتین له و شتانهی ده په رسترین له گه ل خوا، جگه له خوا، له جیاتی خوا]، چپیان
 دروستکردوه!

که ده فهرموی: ﴿فَأَرْوِي﴾، پشامدهن، ده گونجی مه به ست پتی دیتنی
 چاوی (الرؤية البصرية) بی، واته: ده گونجی پشان بدری به چاو، ده شکونجی
 مه به ست بیننی دل و زانستی (الرؤية القلبية والعلمية) بی.

که ده فهرموی: ﴿الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾، (إجراء اسم الموصول العقلاء على الأضنام،
 مجازاً للمشركين إذ يعدونها عقلاء)، خوا ناوی (موصول) که بو عاقلان به کاردی،
 بو بته کانی به کارهیناوه، نه مه له گه لدا رويشتنی هاوبه ش بو خوا دانه رانه، که
 نه وان پتیا و ابو و بته کانیان عقل و هوشیان ههیه، دواتر خوا به پتی عه قلی
 نه وان نه و راناوهی بو به کارهیناون.

(۸) ﴿بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، به لکو سته مکاران له گومراییه کی ناشکرادان،
 واته: نه و په رستراوه ساخخانه هچیان دروست نه کردوه، به لکم سته مکارانیک که هاوبه ش
 بو خوا داده نین له گومراییدان، نه که له بهر نه وهی په رستراوه کانیان شتیان دروستکردوه،
 به لکو له بهر نه وهی خو یان سه رگه ردانن و له گومراییه کی ناشکرادان، ده یان په رستن.

که ده فهرموی: ﴿بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، (بل: للإضراب الإنتقالي من
 عَرْضِ الْمُجَادَّةِ إِلَى عَرْضِ تَسْجِيلِ ضَلَالِهِمْ)، (بل): بو گواسته وهیه له مه به ستی
 موناقه شه و شه په قسه وه، بو مه به ستی تو مارکردنی گومراییه که یان.

ههروه ها: ﴿بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، یانی: له نیتو گومرایی دان و
 گومرایی هه ر چوار ده وری گرتوون، گومراییه که ش زور روون و ناشکراو بی پیچ و
 په نایه.

پنج کورته سه‌رنج

۱- ﴿ خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ﴾، (الطبري) گوته‌ویه‌تی: (بِقَرِّ عَمَدٍ كَمَا تَرَوْنَهَا) ناسمانه‌کان به بی کۆله‌که دروستکراون و راگیراون، وه‌ک ده‌یانبینن، یانی: ناسمانه‌کان ده‌یانبینن که کۆله‌که‌یان نین، یاخود: (لَهَا عَمَدٌ غَيْرُ مَرْتَبِيَّةٍ) کۆله‌که‌یان هه‌ن، به‌لام کۆله‌که‌کان نابینرین، واده‌بیرتی که مه‌به‌ست پی هیزی کیشنده (قوة الجاذبية) به.

له‌باره‌ی نه‌وه‌وه‌که خوا ﷻ ناسمانه‌کانی راگرتوون و به‌رزکردوونه‌وه، چه‌ند نایه‌تیک هه‌ن:

أ- له‌سووره‌تی (فاطر) دا ده‌فه‌رموی: ﴿ إِنْ أَنْتَ إِلَّا اللَّهُ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَا إِنْ أَمْسَكْتَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ عِبَادِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴾، واته: بیگومان خوا ناسمانه‌کان و زه‌وی ده‌گری که لایچن و به‌ملاولادا برۆن و، نه‌گه‌ر لایچن له‌دوای خوا، که‌س نیه‌بیانگری، [به‌س خوا راگیری کردوون]، بیگومان خوا زۆر هیدی و مهندو زۆر لیئوردده‌یه.

ب- له‌سووره‌تی (الحج) دا، هه‌مان مه‌به‌ست به‌ته‌عبیرتی دیکه‌دیتن: ﴿ وَنَسِكَ السَّمَاءِ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾، واته: (خوا) ناسمان ده‌گری که بکه‌ویته‌سه‌رزه‌وی، یانی: پارچه‌یه‌ک له‌ناسمان، پارچه‌یه‌ک له‌خړۆکه‌کان بکه‌ویته‌سه‌رزه‌وی، جار‌جار پارچه‌ی ورد‌ده‌کونه‌سه‌رزه‌وی، به‌لام نه‌وه‌که پارچه‌یه‌کی گه‌وره‌بکه‌ویته‌سه‌رزه‌وی و، خه‌لکی سه‌رزه‌وی و، هه‌موو ته‌وانه‌ی له‌سه‌رزه‌ویین، بفه‌وتین، خوی میهره‌بان ده‌گیری و ناهیلی نه‌وه‌پووبدات، ﴿ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾، مه‌گه‌ر نه‌وه‌کاته‌ی خوا ﷻ بیه‌وتی زیان له‌سه‌رزه‌وی کۆتایی پت‌بینن.

ج- هه‌روه‌ها له‌وه‌باره‌وه، نه‌م ده‌قه‌ش هه‌یه‌له‌سووره‌تی (النحل) دا، که ده‌فه‌رموی: ﴿ أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ﴾، واته:

نایا سہرنجیان نہ داوہ تہ بانندہ کان، دہستہ مؤ کراون، رامکراون، لہ ہہوای ناسماندا، لہ ہہوای سہرئدا، جگہ لہ خوا ہیچ کہ س نایانگری.

د- ہہروہا لہ سوورہ تی (الملک) یشدا، ہہمان مہ بہ ست دووبارہ بۆتہ وہ: ﴿أَوْلَتْ رِوَا إِلَى الطَّبْرِ فَوَقَّهْمَ صَفْنَتْ وَرَقِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾ (۱۹) واتہ: نایا سہرنجیان نہ داوہ تہ بالندان لہ سہروویانہ وہ، بہ ریز وہ ستاون، بالہ کانیان پان راخستوون و، جار جار بالہ کانیشیان لیک دہدن، جگہ لہ خوا ی خاودن بہ زہ یی ہیچ کہ سیک نایانگری، نہ و بینہری ہہموو شتیکہ.

ئیتاشا چہند قسہ یہ ک لہ (الطَّبْرِ) وہ دینین:

یہ ک: (الطَّبْرِ) لہ (ابن عَبَّاس) وہ دہ یہ تین، دہ لئ: ﴿لَعَلَّهَا بِعَمَدٍ لَا تُرَوَّنَهَا﴾^(۱)، واتہ: رنکہ ناسمانہ کان بہ چہند کۆلہ کہ یہ ک وہ ستا بن، کہ تئوہ کۆلہ کہ کان نہ بینن.

دوو: (الطَّبْرِ) لہ (مُجَاهِد) وہ دہ یہ تین: ﴿إِنَّهَا بِعَمَدٍ لَا تُرَوَّنَهَا﴾^(۲)، واتہ: ناسمانہ کان بہ چہند کۆلہ کہ یہ کن (یانی: بہ چہند کۆلہ کہ یہ ک وہ ستاون)، کہ تئوہ کۆلہ کہ کان نابینن.

سی: ہہروہا (الطَّبْرِ) لہ (عُكْرِمَةُ) وہ دینن، دہ لئ: ﴿تُرَوَّنَهَا بِغَيْرِ عَمَدٍ، وَهِيَ بِعَمَدٍ﴾^(۳)، واتہ: تئوہ ناسمانہ کان دہ بینن بہ بی کۆلہ کہ، بہ لَم کۆلہ کہ یان ہہن.

چوار: ہہر (الطَّبْرِ)^(۴)، لہ (ابن عَبَّاس) وہ دہ یہ تین دہ لئ: ﴿لَهَا عَمَدٌ لَا تُرَوَّنَهَا﴾ واتہ: ناسمانہ کان کۆلہ کہ یان ہہن، بہ لَم تئوہ کۆلہ کہ کان نابینن.

ہہر کام لہو چوار قسانہ کہ (الطَّبْرِ) بہو ژمارانہ ی کہ باسمرکردن ہیناونی، پشتگیری نہو رایہ دہ کات، کہ نہو ناسمانانہ کۆلہ کہ یان ہہن، بہ لَم کۆلہ کہ کان

(۱) جامع البیان: ۲۸۰۷۳.

(۲) جامع البیان: ۲۸۰۷۴.

(۳) جامع البیان: ۲۸۰۷۶.

(۴) جامع البیان: ۲۸۰۷۷.

نەبىنراون، ئىنجا زانستى گەردووناسىي ئىستا دەريخستوه كه هيزى كىشندە
 ھۆكارى پراوہستانى گەردوونە بە ھەموو پىكھاتە كانيەو، بۇ وئە: لە تىوان مانگ
 و زەويدا، لە نىوانى زەوى و خۆردا، خۆر زەوى بە لاي خۆيدا دەكىشى، ھەرودھا
 زەوى مانگ بە لاي خۆيدا دەكىشى، بەلام لە ھەمان كاتىشدا بەكەيش پال پتوہ
 دەئىن، ھەم بەكدى پاكىشانىان ھەبە، ھەم بەكدى فريدان و پال پتوہنانيان
 ھەبە، لە ئەنجامى ئەو كىشان (جذب) و فريدان (طرد) ەدا، ئەو سوورپانەوہى
 زەوى بە دەورى خۆردا، سوورپانەوہى مانگ بە دەورى زەويدا، ھەرودھا
 سوورپانەوہى خۆر بە دەورى دالى پراوہستاودا، ھەرودھا كەھكەشانەكان
 ھەموويان، لە ئەنجامى ئەو ھيزى پاكىشان و پال پتوہنانەدا، ئەو خولانەوانە
 دروست دەبن و، ئەو ئەستىرەو خړۆكەو كەھكەشانانە بەو شتوہبە رادەوہستەن.
 ۲- ﴿وَالْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَىٰ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، چەسپاوە كانيشى فريدانە نىو زەوى، تاكو
 نەتانجوولتەن.

لە سوورەتى (الانباء) دا دەفەرموي: ﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَىٰ أَنْ تَمِيدَ
 بِهِمْ﴾، لەوى بە شتوہى ناديار (غياب) ھاتوہ، ليرەدا بە شتوہى دواندن
 (خطاب)، پتەشەوا (الطبري) لە بارەى: ﴿أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾ ەوہ، دەئى: (أَنْ لَا تَمِيدَ
 بِكُمْ، يَقُولُ: أَنْ لَا تَضْطَرِبَ بِكُمْ، وَلَا تَتَحَرَّكَ يُمْنَةً وَيُسْرَةً، وَلَكِنْ تَسْتَقِرُّ بِكُمْ) (۱)، واتە:
 ﴿أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ﴾، يانى: بۇ ئەوہى نەتانجوولتەن، جوولە جوول نەكا لە ژىرتاندا،
 بە لاي راست و چەپدا نەجوولتەن، بەلكو سەقامگىرو پراوہستاو بى لە ژىرتاندا.

لووتكەى ئىثرىست لە چىاي ھىمالايا كە ھەشت ھەزارو ھەشت سەدو
 شەست و چوار (۸۸۶۴) مەتر بەرزە، دەورى نۆ كىلومەتر، ئىنجا ھەر چىايەك
 چەندەى بە دەروہەبە (۱۰ - ۱۵) ھىندەشى لە ناخى زەويدايە، بۇيە خوا ﷺ
 لە سوورەتى (النبا) دا بە وشەى گولمىخەكان (أوتاد) چىايەكانى ناوھىناوہ، كە بە
 ئەكىد ئەو چىايانە دەبنە ھۆى ئەوہى توئكىلى زەوى زۆر مەحكەم بى.

۳- كە دەفەرمۇي: ﴿وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ﴾، ھەزاران جۆر ژياندارو زىندەۋەرى ئاۋىي، خاكىي، دەريايى، ژۇر زەۋى ھەن، كە زانايان دەلتىن: زىندەۋەرە نەبىتراۋەكان كە لە ژۇر زەۋىدا ھەن و، لە ھەموو شىتىكىدا ھەن، ئەگەر كۆ بگرىتەۋە سەرىكە لە پوۋى قەبارەشەۋە، زۆر زۆر زياترن لە ژياندارە بىنراۋو بەرھەستەكان.

۴- كە دەفەرمۇي: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾، لەسەرىۋە ئاومان دابەزانىدە، باسماىنكىرد: ئەو ئاۋەى دادەبەزىتقى، بە سى جۆرى: باران و بەفرو تەرزە، دادەبەزى، بۇيە ھەمىشە خوا وشەى ئاۋ (ماء) بەكاردىتىن، تاكو ھەر سىن حالەتەكە بگرىتەۋە و، جگە لەۋانىش بگرىتەۋە.

۵- كە دەفەرمۇي: ﴿فَأَبْنَأْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾، لە ھەموو جۆرە پوۋەكىكى بەرھەمدارمان پىن پواندوۋە، بەو ئاۋە، وشەى (گريم) واتە: بەرھەمدارو چاك لە جۆرى خۇي، ۋەك لە دەرسەكانى پابردوۋدا لە تەفسىرى سوۋرەتى (الشعراء)دا، باسى پوۋەكمان كرد بە گشتىي لەبەر پۇشنايى تەفسىرى (التابلسي)دا، بە دلتىيايش جىھانى پوۋەك ھەر لە سەۋزەۋە بگرە، تاكو تەپەكارو، دارو درەخت و ميوەو ھەموو ئەۋانە كە خوا لەسەر زەۋى پوۋاندوۋنى، جىھانىكى زۆر قەلەبالغەو زۆر گەۋرەو گىرنگە و، ژيانى بەشەرىش بە پوۋەكەۋە بەندە، ھەرۋەك ژيانى ئاۋەلىش بە پوۋەك و شىناۋردەۋە پەيۋەستە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ درسی دوووم ❖

بیناسہی نهم دہرسہ

نهم دہرسہ لہ ہہشت (۸) نایہت پیک دی، نایہتہکانی: (۱۲ - ۱۹)، نھو ہہشت نایہتہ تہرخانکراون بؤ باسی (لقمان) خوا لئی رازی بی، کہ خوا حکمہتی پیداوہو، نھویش چہند ناموژگاریہکی زورجہ کیمانہی کورہکھی دہکات، کہ زوربہی بوارہکانی دین و ژین دہگرنہوہ، وہک:

- ۱- خوا پهرستی و، خو پاراستن لہ شيرک.
- ۲- چاکہ لہگہل باب و دایک دا.
- ۳- چاکہو تاعہتکردن و خو پاراستن لہ گوناھو خرابہ، کہ ہہمووی دیتہوہ رتی مروّف.
- ۴- نوئز بہریاکردن.
- ۵- فہرمان بہ پہسند.
- ۶- پیکری لہ ناپہسند.
- ۷- خوآگری لہسہر بہآو گرفتاری.
- ۸- پروو لہ خہلک گرژ نہکردن.
- ۹- بہ فیزو کہشخہ بہریتدا نہرؤیشت و، بہشیتوہکی میانجی پیکردن و بہریتدارؤیشت.
- ۱۰- دہنگ زور ہہلنہہینان.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ اِذْ اَشْكُرَّ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖۗ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَنِّي حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾ وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖۙ وَهُوَ يُعْطَمُۙ يَبْنٰى لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِۗ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۳﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُۙ وَهَنَا عَلٰى وَهِنٍۙ وَفِصْلُهُۗ فِى عَامِيْنَ اِنْ اَشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ اِلَى الْمَصِيْرِ ﴿۱۱﴾ وَاِنْ جَهَدَاكَ عَلٰى اَنْ

تَشْرِكُ فِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطْعَمُهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَأَتَّبِعْ سَبِيلَ
 مَنْ آتَاكَ إِلَى ثَمَرٍ إِلَى مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ يَنْبِئُ بِهَا إِنْ تَكُ
 وَشَقَّالَ حَبِوً مِنْ خَرَدٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِي بِهَا اللَّهُ إِنْ
 اللَّهُ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَنْبِئُ أَقْرَبَ الصَّلَاةِ وَأَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى
 مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تَصْعَقْ خَدَكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمَسْ فِي الْأَرْضِ مَرْمًا
 إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنْ أَنْكَرَ
 الْأَصْوَاتَ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

مانای ده قافو ده قی نایه تہ کان

بہ دنیایی حکیمہ تیشمان بہ لوقمان دابوو کہ: سوپاسی خوا بکہ، ہەر
 کہ سیکیش سوپاس (ی خوا) بکات، تہ نیا بو خوی (بہ سوودی خوی) سوپاسگوزاری
 ده کات و، ہەر کہ شیش سپہلی (بہ رانہر بہ خوا) بکات، بیگومان خوا بینیازی
 ستایشکراوه ﴿١٥﴾ یادیش بکہ وہ کاتیک لوقمان بہ کورہ کہی خوی گوت، لہ کاتیکدا
 ناموژگاریی ده کرد: ئە ی کوریزگہ کہم! (خوا بہرستہ و) ہاوبہش بو خوا دامہنت،
 بیگومان ہاوبہش دانان (بو خوا) ستہ میکی مہزنہ ﴿١٦﴾ مرو فیشمان راسپارد (بہ
 چاکہ کاری) لہ بارہی باب و دایکیہ وہ: دایکی بہیزی لہ سہر بہیزی (لہ سکیدا)
 ہہ لیگرتہ و، (ماوہی شیر پیدان و) لہ شیر برینہ وہشی لہ میانی دوو سالان دایہ،
 (رامان سپارد) کہ سوپاسی من و دایک و بابت بکہ، سہرہ نجام تہ نیا بو لای منہ
 ﴿١٧﴾ ئە گہر (باب و دایکیشت) لہ گہ لت دا تیکوشان، شتیک بکہ یہ ہاوبہش کہ
 زانیاریست پتی نیہ (بوونی نیہ)، بہ قسہ یان مہ کہ، بہ لام لہ (ژیانی) دنیادا بہ
 شیوہ یہ کی پەسند ہاوہ لایہ تیشان بکہ و، شوین ریبازی ئە و کہ سہش بکہ وہ، کہ

له ناخه وه بو لای من گه راوه ته وه، دوايش گه رانه وه (ی هه موو لایهك) ته نیا بو لای منه، نجا هه وائی نه وه تان پیده ده م که ده تان کرد (۱۵) نه ی کوپژگه که م! به دنیایی نه گهر کرده وه هینده ی گرانیی ده نکیتی خه رته له بن له نيو گابه ردینکدا بن، یان له تاسمان بن، یان له زه ویدا بن (رؤزی دوايي) خوا ده یهنتی، بیگومان خوا په نهانزانی شاره زایه (۱۶) نه ی کوپژگه که م! نوپژ به ریا بکهو، فه رمان به په سند بکهو، پزگري له ناپه سند بکهو، له سه ر نهو (ناخوشی) ه ی تووشت دتی خوراگر به، به راستی نه وه لهو کارانه به که (له لایه ن خواوه) پتویست کراون (۱۷) (له بهر خو به زلگري) پروت له خه لکی وهرمه گپهرو، زور شادمانانه به سه ر زه ویدا مه رۆ، بیگومان خوا هه ر له خو بایه کی شانازی که ری خوشناوی (۱۸) له رۆیشتنیشدا میانجی بهو، له ده نگیش ت بگروهه (له کاتی قسه کردندا)، چونکه ناخوشتريی ده نگان دهنگی گه رانه (۱۹) .

شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان

(الْحِكْمَةَ): به کوردی ده گونجی بلین: دانایی، کارامه یی، لیزانیی، چه ندی پیناسه یه کی هه ن، که ئیستا سیان دینین:

۱- به کتیک له پیناسه کانی: (إِصَابَةُ الْحَقِّ عِلْمًا وَعَمَلًا) حکمه ت نه وه به نینسان له پرووی زانیاری و له پرووی کرده وه وه، هه ق بپیکن.

۲- ههروه ها پیناسه کراوه به: (الْعِلْمُ النَّافِعُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ) زانیاری به سوودو کرده وه ی باش، که له گه ل نه وه ی پیتش دا تیک ده کاته وه.

۳- ههروه ها پیناسه کراوه به: (مَعْرِفَةُ حَقَائِقِ الْأَشْيَاءِ عَلَى مَا هِيَ عَلَيْهِ لِقَصْدِ الْعَمَلِ مَقْتَضَى الْعِلْمِ) ناسینی چیه تی شته کان، وهك له واقیعدا هه ن، به نامانجی کرده وه کردن به پتی زانیاری.

(يَعْظُمُ): واته: ناموژگاریی ده کرد، (الْوَعْظُ: كَلَامٌ يَرِيُّ لَهَ الْقَلْبَ)، (وَعُظْ): بریتیه له قسه یه كه كه دل بؤی نه رم بن، واته: به سؤزو هه ست و نهسته وه، ناموژگارییه كه ناپاسته بكری و، سه رده نجام دلی به رانبه ركه كه بؤی نه رم بن و وه ریبگری.

(وَهْنًا عَلَيَّ وَهْنٍ): واته: بیهیزی له سه ر بیهیزی، یان له دواى بیهیزی، (الْوَهْنُ: مُضَدَّرٌ، وَهْنٌ يَهْنُ وَهْنًا)، واته: (ضَعْفٌ يَضَعُفُ ضَعْفًا أَوْ ضَعْفًا) بیهیزیوو، (الْوَهْنُ: الضَّعْفُ، وَقِلَّةُ الطَّاقَةِ عَلَى عَمَلٍ شَيْءٍ، وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ، أَيْ: وَهْنًا وَالْقِيَا عَلَى وَهْنٍ)، (وهن): بریتیه له بیهیزی و كه م توانایی له سه ر نه نجامدانی كارێك.

كه ده فه رموی: (وَهْنًا عَلَيَّ وَهْنٍ)، واته: بیهیزیه كه كه وتوته سه ر بیهیزیه كی ديكه، ده شكونجی مه به ست له بیهیزی له دواى بیهیزی، نافرته كه تۆلدار ده بی به مندال، بیگومان پوژ بؤ پوژ له هیزی خوی كه م ده بیت و، ده چپته سه ر هیزی كۆرپه كه، بؤ نه وهی گه شه بكات.

(وَفِصْلُهُ): (الْفِصَالُ: الْفِطَامُ، وَهُوَ الْقَصْلُ عَنِ الرُّضَاعَةِ)، (فِصَالٌ)، واته: (فِطَامٌ)، (فَطَمَتِ الْمَرْأَةُ الطُّفْلَ عَنِ الرُّضَاعَةِ)، نافرته كه منداله كه ی له شیر بریه وه، واته: چیديكه شیرى پى نه دا.

(جَاهِدَاكَ): واته: زور له گه لت تيكۆشان و هه و لیان له گه لدای، (الْمُجَاهَدَةُ: شِدَّةُ السَّعْيِ وَالْإِلْحَاحِ)، (مُجَاهَدَةٌ): بریتیه له زور هه و لدان و سووربوون له سه ر شتێك، كه واته: (جَاهِدَاكَ) یانى: (بَدَلًا مَّا فِي وَسْعِهِمَا مَعَكَ)، واته: هه رچی له توانایاندا هه یه له گه ل تۆ به کاریان هینا، بؤ نه وهی تۆ بینه سه ر نه وه قه ناعه ته ی خویان.

(وَصَاحِبَهُمَا): (أَي: عَاشِرُهُمَا)، واته: هاوه لایه تییان بكه، له گه لیاندا ژیان به ره

(مِثْقَالُ): (المِثْقَالُ: مَا يَقْدُرُ بِهِ الثَّقَلُ)، (مِثْقَالُ): نه‌وه‌یه که نه‌ندازه‌ی گرانیه شتی پتی دیاریی ده‌کرتی، یاخود (مِثْقَالُ)، یانی: (قَدْرُ حَبَّةٍ) به نه‌ندازه‌ی ده‌نکتیک، یان: (زَنْةُ حَبَّةٍ) کیشی ده‌نکتیک، یانی: ده‌نکه خهرته‌له‌یه‌ک.

(حَبَّوْ): (العَبَّةُ: وَاحِدَةُ الحَبِّ)، (حَبَّةٌ) تاکی (حَبِّ) ه، (حَبِّ) یانی: دانه‌ویله یان ده‌نک، نئجا ده‌نکی خهرته‌له‌بی، ده‌نکی گه‌نم بی، ده‌نکی جو بی، پیی ده‌گوتری: (حَبَّة).

(خَرْدَلٍ): به کوردیی خهرته‌له‌ی پتی ده‌لئین، جوړیکه له پووه‌ک، تووه‌که‌ی زور بچووکه له زه‌نگیانه بچووکتره.

(صَخْرَةٍ): (الصَّخْرُ: العَجْرُ الصُّلْبُ)، (صَخْرُ): بریتیه له به‌ردی ره‌قی پته‌و به تابیته که گه‌وره بی.

(عَزَمِ الْأُمُورِ): أ- کاره پیوستکراوه‌کان.

ب- یاخود: (عَزَمِ الْأُمُورِ: مِمَّا عَزَمَهُ اللَّهُ وَأَمْرِيهِ)، نه‌و کارانه‌ن که خوا فرمانی پیکردوون و پیوستی کردوون.

ج- یاخود: (عَزَمِ الْأُمُورِ: مِمَّا يَنْبَغِي لَهُ الْعَزْمُ وَالْإِرَادَةُ الْقَوِيَّةُ)، نه‌و کارانه‌ی پیوستییان به ویست و توانای پته‌و هه‌یه، بو نه‌وه‌ی نه‌نجام بدرژن.

د- یاخود: (مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ، أَي: مِنْ مَعْرُومِ الْأُمُورِ) نه‌و کارانه‌ی که پیوستکراون له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌دگاروه.

(وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ): واته: رووت وه‌رمه‌جه‌رخینه، رووت گرژمه‌که، (لَا تُصَعِّرْ: أَي: لَا تَمِيلُ خَدَّكَ لِلنَّاسِ كِبْرًا عَلَيْهِمْ، وَإِعْجَابًا وَاحْتِقَارًا لَهُمْ)، واته: رووت لامه‌ده له خه‌لک، له‌به‌ر نه‌وه‌ی خووت له به‌رانبه‌ر نه‌واندا به گه‌وره ده‌گری و، به خووت سه‌رسامی و، نه‌وان به که‌م ته‌ماش‌ا ده‌که‌ی، ده‌گوتری: (صَاعِرٌ وَصَعَرَ: أَي: أَمَالَ عُنُقَهُ إِلَى جَانِبٍ مُسْتَقْبِلٍ مِنَ الصَّعْرِ، وَهُوَ ذَاةٌ يُصِيبُ الْإِبِلَ)، خویندراوه‌ته‌وه: (وَلَا

تَصَاعِرَ خَدِّكَ لِلنَّاسِ)، ننجاً (صَاعَرَ وَصَعَرَ)، واتہ: ملی لادا بو لایہک، کہ لہ (صَعَرَ) ہوہ ہاتوہ، (صَعَرَ) یش جوڑہ دہردیکہ تووشی حوشتر دئی، ملی بہ لایہکدا پھق دہبی و ناتوانی مل راست بکات۔

(مَرَحًا): (الْمَرَحُ: فَرْطُ النَّشَاطِ مِنْ فَرَحٍ وَازْدِهَاءٍ، وَيَظْهَرُ ذَلِكَ فِي الْمَشِيِّ تَبَخُّثًا)، (مَرَحًا): نہوہیہ کہ نینسان زور بہ جموجول بن لہ نہنجامی زور دلخوش بوون و شای بہ خو بوون دا، ننجاً نہو شانازی بہ خووہ کردن و، زور دلخوش بوونہ لہ حالہتی روپشتندا، بہ فیزو کہشخہوہ، دہردہکہوئی۔

(مُخَالًا): (الْمُخْتَالُ: إِسْمٌ فَاعِلٍ مِنْ اخْتَالَ مِنْ فَعَلَ خَالَ، إِذَا كَانَ ذَاخِيلًا فَهُوَ خَائِلًا)، (مُخْتَالًا): ناوی بکہر (إِسْمٌ فَاعِلٍ)، لہ (إِخْتَالَ) ہوہ ہاتوہ، نہویش لہ کرداری (خَالَ) ہوہ ہاتوہ، (خَالَ) یانی: (كَانَ ذَاخِيلًا فَهُوَ خَائِلًا)، واتہ: خاوہنی (خِيلًا) و فیزو کہشخہیہ، (خَائِلًا)، بابای کہشخہکہر، فیزکہر کہ بہ فیزو دہمار دہروات۔

(فَخُورٍ): (شَدِيدُ الْفُحْرِ)، زور شانازی بہ خوکہر۔

(وَأَقْصِدْ فِي مَثْبَعِكَ): بہ شتوہیہکی میانجی برؤ، (الْقَضْدُ: الْوَسْطُ الْعَدْلُ بَيْنَ طَرَفَيْنِ) (قصد) بریتیہ لہ میانجی و نیوہراست بوون لہ نیوان دوو لادا، خہتی نیوہراست کرتن۔

(وَأَعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ): لہ دہنگت بگرہوہ، (الْعَضُّ: نَقْضُ قُوَّةٍ أَسْتَعْمَالَ شَيْءٍ)، (عَضُّ) بریتیہ لہ کہمکردنہوہی ہیزی بہکارہینانی شتیک، لیرہدا یانی: کہمکردنہوہی دہنگ ہہلپریں۔

(إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْرَاتِ): ناخوشترینی دہنگان، (أَنْكَرَ: إِسْمٌ تَفْضِيلٌ فِي كَوْنِ الصُّوْتِ مَنكُورًا، فَهُوَ تَلْظِيلٌ مُسْتَقٌّ مِنَ الْفِعْلِ الْمَبْنِيِّ لِلْمَجْهُولِ، مِثْلُ: أَشْغَلَ مِنْ ذَاتِ النَّحْيَيْنِ، أَي: أَشَدُّ مَشْغُولِيَّةً مِنَ الْمَرَاةِ الَّتِي أُرِيدَتْ فِي هَذَا الْمَثَلِ)، (أَنْكَرَ):

ناوی (تَفْضِيل)ه، له‌وه‌وه که ده‌نګتیک ناخوښوستر او و، نا په‌سند بڼی، واته: ناوی
 هه‌لبېژاردن (تَفْضِيل)ه، له کردار ټکی بکه‌ر نادیار وهرگیراوه، وهک (أَشْغَلَ مِنْ ذَاتِ
 النُّحَيْنِ) نافرته‌تیک بووه ناوی (ذَاتِ النُّحَيْنِ) بووه، ئنجا (أَشْغَلَ مِنْ ذَاتِ النُّحَيْنِ)،
 یانی: (أَشْدُّ مَشْغُولِيَةً)، زور سه‌رقالتره له (ذَاتِ النُّحَيْنِ)، ئنجا (أُنْكَرَ: الْأَصْوَاتِ) یش
 یانی: (أَشْدُّ مَنكُورِيَةً) زور ناخوښتر له هه‌موو ده‌نګان.

که‌واته: (أُنْكَرَ أَي: أَقْبَحَ وَأَسْرُّ) ناخوښترین و خرابترین و ناقول‌ترین ده‌نګ،
 ناخوښترین ده‌نګ، ده‌نګی که‌رانه، له‌به‌ر شه‌وه‌ی که‌ر هه‌تا توانای هه‌یه ده‌نګ
 هه‌ل‌دینځی، له کاتیکدا ده‌زه‌رځی.

ماناى گىشتىيى ئايەتەكان

ئەم ھەشت ئايەتە دەربارەى لوقمانى ھەكىمىن، ۋەك پىشتىرىش گوتومان: لوقمان (خوالىي پازى بى)، تەنھا لەم سوورەتى لوقمانەدا ناۋى ھاتوۋە، ئامۇڭگارىيەكانى لوقمانىش بۇ كۆرەكەى تەنبا لەم سوورەتى لوقمانەدا ھاتوۋەن، زانايانىش لە بارەى لوقمانەۋە، كە بە: لوقمانى ھەكىم ناسراۋە، راجىبايى زۆريان ھەيە لەۋ بارەۋە كە:

۱- ئايا پىغەمبەر بوۋە، يان نا؟ كەمىك گوتوويانە: پىغەمبەر بوۋە زۆرەى گوتوويانە: پىغەمبەر نەبوۋە ھەر ئەم رايەش راستە، چونكە خوا ﷻ لە نىۋ پىغەمبەراندە كە لە قورئاندا ناۋى ھىتانۋن، ناۋى بىست و پىنجىيانى ھىناۋە، ھەموويان پىكەۋە، چەند جارىك دووبارە بوۋنەۋە، بەلام ناۋى لوقمانى تىدا نىە.

۲- ئايا لوقمان لە چ نەتەۋەدەك بوۋە؟ زۆرەيان گوتوويانە (ئەفرىقايى) بوۋە، ئنجا ھەندىك گوتوويانە: فلان ولات و ھەندىك گوتوويانە: فلان ولات، زۆرەش گوتوويانە: (رەشپىست) بوۋە.

۳- ئايا لە چ پۇڭگارىكدا بوۋە؟ زۆرەيان دەلىن: لە پۇڭگارى داۋوددا ﷺ بوۋە، ھەندىكى دىكەش پۇڭگارىكى دىكە دەلىن.

۴- ئايا قسە ۋە پەندەكانى لوقمان چى بوۋن و چەند بوۋن؟ بىكومان، زۆر قسەى نەستەق ۋە پەندى باش لە لوقمان گىپردراۋنەۋە، كە ئىمە دوايى چەند ئموۋنەيەكيان لى دىنن، بەلام ھىچ كام لەۋ قسانەى لوقمان ناتوانن بلىن: بە دىنبايى ئەۋە ھى لوقمانەۋ، پەندو قسەى نەستەق ۋە ئامۇڭگارىيى ئەۋە، جگە لەۋەى خوا لە قورئاندا باسى كرددوۋ، قسەيەكىش بە سەنەدىكى راست بۇمان دەربكەۋى كە پىغەمبەرى خوا ﷻ فەرموۋىتە، چونكە قسە كردن لە ناديارك كە بەلگەمان لەسەرى نىە، لە مەگەر

له ږنگه‌ی وه‌حییوه، نه‌گه‌رنا ټیمه لټی دلنیاڼین، به‌لټی ده‌گونجې به‌گومانی زال بلټین ږه‌نگه‌ وایې، به‌لام ناتوانین بلټین به‌دلنیاڼی وایه.

شایانی باسه: نه‌و ناموژگار یان‌ه‌ی که‌له‌م نایه‌تانه‌دا هاتوون، که‌خوا ﷺ لټی گټراونه‌وه، سه‌رجه‌م بواره‌کانی: نیمان و عه‌قیده، عیاده‌ت و طاعت، ږه‌وشت و نا‌کار، هه‌ل‌سوکه‌وت له‌گه‌ل باب و دایک و له‌گه‌ل‌خه‌ل‌کدا، هه‌موو نه‌و بواره‌نه‌ده‌گر نه‌وه‌که‌دوایی باسیان ده‌که‌ین و، سه‌رجه‌م ناموژگاریه‌کانی لوقمان ده‌(۱۰) ناموژگاریین که‌له‌م سووږه‌ته‌مو باره‌که‌دا هاتوون و نا‌راسته‌ی کوږه‌که‌ی خوږیان ده‌کات.

جټی سه‌رنجه: خوا ﷺ باسی لوقمان ده‌کات، به‌س تیشک ده‌خاته‌سه‌ر ناموژگاری و قسه‌نه‌سته‌قه‌کانی، به‌لام باسی خو‌ی که‌نایا: کټی بووه؟ چوون بووه؟ له‌کوټی بووه؟ که‌ی بووه؟ چه‌ند ژیاوه؟ نه‌وانه‌باسیان نه‌کراوه، چونکه‌خوا ﷺ له‌قورټاندا نه‌و شتانه‌باس ده‌کات که‌بو ټیمه‌جټی سوودن، ده‌رس و په‌ندو عیبه‌رتیان لټی وه‌رده‌گیری، به‌لام هیچ ده‌رس و په‌ندیک له‌وه‌وه‌رنا‌گیری، نایا لوقمان خه‌ل‌کی کوټی بووه؟ که‌ی ژیاوه؟ چه‌ند سال ژیاوه؟ چی‌کردوه؟ نه‌و شتانه‌ی په‌یوه‌ندیان به‌ژیانی تایه‌تی و که‌سی نه‌وه‌وه‌هه‌یه‌و، بو ټیمه‌جټی ده‌رس و په‌ندو عیبه‌رت نین، به‌لام قسه‌کانی و هه‌لوټسته‌کانی بو ټیمه‌جټی سوودن، بو‌یه‌خوا ﷺ چ له‌به‌سه‌رهاتی لوقمان دا، چ له‌هه‌ر کام له‌به‌سه‌رهاته‌کانی دیکه‌دا، تیشک ده‌خاته‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌بو ټیمه‌پټیوسته.

له‌م نایه‌تانه‌دا خوا ﷺ ناوا باسی لوقمان ده‌کات:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾، نه‌م (و)، نه‌م به‌سه‌رهاته‌ده‌گټرټه‌وه‌بو نه‌وه‌ی پټشې، واته: وه‌ک چوون خوا ﷺ نه‌و کارانه‌ی پټشټی کردن: ناسمانه‌کانی به‌کوټه‌که‌ی نه‌بینراو دروستکردن، چیا‌یه‌قورسه‌کانی خسته‌نټیو زه‌وی، تا‌کو جوول‌ه‌جوول نه‌کات له‌ژرتانداو، هه‌موو زینده‌وه‌ریکی له‌زه‌ویدا بلا‌وکرده‌وه‌و،

ناوی له ناسمانه وه دابه زاندو، هه موو جوړه پووو کینکی به ره همداری پی رواند، وهك چوون ئه وانیه ی کرد: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾، به جه ختکردنه وه حکیمه تیشمان به لوقمان دابوو.

﴿أَنْ أَشْكُرَ لِلَّهِ﴾، پیمانگوت: سوپاسی خوا بکه! له به رانبه ر ئه وه دا که خوا نیعمه تی حکیمه تی به تو داوه، ﴿وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾، هه ر که سیکش سوپاس بکات، سوپاسی خوا بکات، به دلنایی ته نیا بو خوئی سوپاسی کردهو، سوودی سوپاسگوزاریه که ی بو خوئی ده گه رته وه، ئه گه رنا خوا ﴿لَهُ﴾ له وه به رزتره له سوپاسکردنی به نده کانی به هره مه ندبتی، یان به پیچه وانیه وه له سپله یی و نا سوپاسیان زه ره رمه ند بتی.

﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾، هه ر که سیکش سپله و بتی ئه مه گ بتی، نادیده گرتی بو چاکه کانی خوا، نه وه به دلنایی خوا ببنیازی ستایشکراوه.

لیره دا بو یه وشه ی (گفر) مان به سپله یی و ناسوپاسی کرد، لیکدا یه وه، چونکه له به رانبه ر (شکر) دایه، (شکر) واته: سوپاسگوزاری و به چاکه ی خوا زانین و، دان به چاکه ی خوا دا هینان، خو به قه رزدارو منه تباری خوا زانین، (گفر) ش لیره دا له چاوگی (گفران) وه هاتوه، واته: ناسوپاسی کردو چاکه ی خوا ی نادیده گرت.

ننچا خوا ﴿لَهُ﴾ دپته سه ر باسی خستنه پرووی ناموزگاریی لوقمان بو کوره که ی: ﴿وَلِذَٰلِكَ لَقُمْنَا لِقْمَانَ الْيَتِيمَ﴾، هه رو هها یاد بکه وه کاتیک لوقمان به کوره که ی خوئی گوت، له کاتیکدا که ناموزگاریی ده کرد، واته: له کاتیکدا که هه ولیده دا له دروونیه وه وه له ناخیه مه بیجوولینتی و، هه ست و سوژی بخته زتر کاریگه ریی خوئی، بو ئه وه ی ناموزگاریه که ی لی وه بگری، چونی ناموزگاریی کرد؟ ﴿يَتِيمٌ﴾، به کوردیی ده بیته وه: کوریزگه که م! یان کوره خو شه ویسته که م! کوره شیرینه که م! چونکه له زمانی عه ره بییدا کاتیک شتیک گچکه بگرتنه وه، بو خو شو یستراوییه تی، وهك (بتی) ئه گه رنا له ئه صلدا (یا بپنی) ه، نه ی کوره که م! به لام

(يا بُنَيَّ) نەي كۆرە گچكە كەم! كۆرى شىرىنەم! چۈنكە مندالى بچووك خوشەويستەو عەتف و سۆزى زياترى باب و دايكى لەسەرە، ئنجا لەو رووہودە كە مندالى گچكە خوشەويستەرە، پياوى گەورەش جارى وا ھەبە لە لابەن باب و دايكىوہودە گچكە دەكرىتەوہ، واتە: وەك چۆن مندالى گچكە خوشويستراوہ، تۆش ئاوا خوشويستراوى.

كەواتە: لىرەدا (يا بُنَيَّ) نەي كۆرىزگە كەم! نەي كۆرە خوشەويستە كەم! كۆرە شىرىنە كەم! ﴿لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾، ھاوبەش بۆ خوا دامەنن، ديارە كۆرە كەي لوقمان خوا پەرست بووہ، بۆيە پىويستى نە كوردوہ بلىن: رۆلە خوا بپەرستە، خوا پەرست بووہ، بەلام مەترسى ھاوبەش بۆ خوا دانانى خستۆتە بەرچاوا، ھاوبەش بۆ خوا دامەنن، ئنجا نەيگوتوہ چ شتىك، يانى: ھىچ شتىك و ھىچكەس مەكە ھاوبەشى خوا، ﴿إِنَّكَ أَنتَ الْكَلْبُ الْأَعْيُنُ﴾، بە دلئايى ھاوبەش دانان ستمىكى مەزنە، شىرك نەوہيە تۆ جگە لە خوا لەگەل خوادا يەكسان بگەي، لە شتىكدا كە تايبەتمەندىيەكى خواي پەرورەدگارە ﴿لَا﴾، لە بەدپويئەرايە تىيدا، لە خاوەندارى تىيدا، لە پەرورەدگار يە تىيدا، لە پەرستراويە تىيدا، لە ناوو سيفەتە كانيدا ھەتا دوايى، جارى دىكەش گوتوومانە: تىمە لە كۆتايى سوورەتى (يوسف) دا، باسكى خەست و خۆلمان لە بارەى شىركەوہ كوردوہ.

خوا ﴿لَا﴾ ئەم دوو تايەتە موبارەكە نىواخن دەكات لەگەل قسەكانى لوقمان دا، چۈنكە پىچەوانەي ھىكمەتە، لوقمان بلىن: كۆپم! لەگەل باب و دايكت چاك بە، بۆيە خوا ﴿لَا﴾ ئەم دوو تايەتە موبارەكە نىواخن دەكات و، دەيانكاتە نىو بەرى قسەكانى لوقمان (نامۆزگاريەكانى لوقمان) بۆ كۆرەكەي كە نەوہش ھەر نامۆزگاريەكى زۆر گەورەيەو، خوا ﴿لَا﴾ ھەم لىرە، ھەم لە سوورەتى (العنكبوت)، ھەم لە سوورەتى (الأحقاف) و، لە سوورەتى (الإسراء) دا، لە ھەموو نەو سوورەتانەدا، خوا ﴿لَا﴾ دووبارەي دەكاتەوہ: نامۆزگاريى كردنى مرؤف بە چاكە كردن لەگەل باب و دايكى دا: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ﴾، نامۆزگاريى مرؤفمان كرد سەبارەت بە باب و دايكى.

ننجا دیتنه سهر رۆلی دایکی: ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ﴾، دایکی هه لیگرتوه، بیهیزی له سهر بیهیزی، یاخود بیهیزی له دوا بیهیزی، که به ته نکید نافرهت کاتیک تۆلدار ده بی، کۆرپه له سکیدا پهیدا ده بی، رۆژ به رۆژ بیهیزده بی، چونکه له وزه توانای جهستهی نافرهت که (دایکه که) بۆ کۆرپه که ده چی، بۆ نه وهی پنی گه وره بی، هه تا کۆرپه که گه شه ده کات و گه وره تر ده بی، دایکی بیهیزتر ده بی.

﴿وَفَصَلَّ فِي عَمِّي﴾، جگه له وهی بیهیزی له سهر بیهیزی هه لیگرتوه له سکی خۆیدا، له شیر برینه وهشی له ماوهی دوو سالاندا، دوا یه وهی تۆله که شی دا ده بی، ننجا دوو سالیش شیر ی پنده دات، نه و جار لی دهر پته وه، نه گهر ماوهی شیر پنده که ته وای بکات، وه که له سووره تی (البقرة) دا خوا ده فرموی: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمَّ الرِّضَاعَةَ﴾ ﴿البقرة، دایکان دوو سال شیر به منداله کانیان ددهن، بۆ ههر که سی بیهوی ماوهی شیر پندان ته وای بکات، ماوهی ته وای شیر پندان دوو ساله، به لام ده شکونجی زووتریش نه و منداله له شیر بپرته وه و فیره خواردن بکری.

﴿أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلَوْلَايَكَ﴾، مروقمان پاسپاردو نامۆز گاریمان کرد که: سو پاسگوزاری بۆ من و بۆ دایک و بابت بکه، ﴿إِلَى الْمَصِيرِ﴾، گه رانه وه ههر بۆلای منه، بزانه چۆن دتیه وه بۆلای من!

﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾، نه گهر زۆریشته له گه لت تیکۆشان شتیک بکه ی به هاوبه شی من، که زانیاریت له باره یه وه نیه، بۆیه زانیاریت له باره یه وه نیه، چونکه بوونی نیه له واقیعدا، ههر شتیک بوونی نه بی، زانیاری پته وهی په یوه ست ناب بی، ننجا نه گهر هه وتیکی وایاندا شتیک که بوونی نیه، بیکه یه هاوبه شم، ﴿فَلَا تَطْعَمَهَا﴾، فه رمانه ربی و گوپراه لیان مه که.

به لَم که له شیرک و کوفرو له گوناھو تاواندا به قسه ی باب و دایکت ناکه ی، هه رچهنده زور هه ولشت له گه لبدن، مانای وانیه له گه لیان خراب بی: ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾، له دنیادا له رووی ژبانی دنیا بیه وه، به چاکه وه پسند مامه له یان له گه لدا بکه، ﴿وَأَتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ﴾، هه روه ها بکه وه شوین ریبازی نه وه که سه ی بو لای من گه پاوه ته وه، واته: پشینی چاک نه وانیه سه ره مشق بوون له خیرو چاکه دا، شوین نه وان بکه وه، بزانه نه وان له گه ل باب و دایکیاندا چون مامه له یان کردوه، نه وان بکه سه ره مشقی خوت و، بیانکه پیشرو ی خوت، له مامه له له گه ل باب و دایکتدا، له هر هه لسوکه ویتکی دیکه ی تاکیی و خیزانی و کومه لایه تیی دا، ﴿ثُمَّ إِنِّي رَمَعْتُكُمْ﴾، دوا بی گه رانه وه تان، یاخود: شوینی گه رانه وه تان، یاخود: کاتی گه رانه وه تان بو لای منه، ﴿فَأَنْبِئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، نجا هه وائلتان پیده ده م به وه ی ده تان کرد، که واته: بزنان و باش سه رنج بدن! چون ده چنه وه خزمه ت په روه ردگار تان، چون دینه وه بو لای من، به چ توئشوویه که وه، به چ هه گبه به که وه، چتان بیته؟ به ده ستی پرو به توئشووی باش و، به رووی سووره وه بینه وه بو لام.

نجا دیته وه سه ر ناموژگاری به کانی لوقمان:

ناموژگاری به که می: وه ک دواتریش باسی ده که ین - له باره ی ئیمان وه بو، له باره ی ته نیا خوا به رسته نه وه بو.

ناموژگاری دو وه م: له باره ی کرده وان وه به، کرده وه ی چاک یان خراب: ﴿يَبْنَؤُا﴾، نه ی کوریزگه که م! نه ی کوربه خو شه و بیسته که م! ﴿إِنَّمَا إِنْ تَكُ مِنْ مَقَالَ حَبْرٍ مِنْ حَرْدَلٍ﴾، نه م رانا وه ی (ها) یان ده چیته وه بو چاکه و خرابه، (انها: ای: الحسنة أو السيئة) یاخود ده چیته وه بو تاعه ت، واته: فه رمان به ری، یاخود، هه ر رانا ونکه به کار ده هینری له سیاقی قساندا، به بی نه وه ی بکه رته وه بو شتیکی دیار بیکرا و، ﴿إِنَّمَا إِنْ تَكُ مِنْ مَقَالَ حَبْرٍ مِنْ حَرْدَلٍ﴾، نه ی کوربه شیرینه که م! دلنیا به

ئەگەر ھىندى گرانايسى دەنكىك لە خەرتە لە بى، كردهوى مرؤف، چاكەى مرؤف، خراپەى مرؤف، ﴿فَتَكُنْ فِي صَحْرَةٍ﴾، ئنجا ئەو دەنكە خەرتە لە يە لە كاشە بەردىنكا بى، بەردىنكى رەقى پتەو، ﴿أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ﴾، پاشان ئەو بەردەش لە ئاسمانە كاندا بى، ياخود لە زەوييدا، ئەو كردهوى بەش ھىندى دەنكە خەرتە لە بەك بى، لە ھەناوى ئەو بەردەدا، ئەو بەردەش لە ئاسمانە كان بى لە ھەر گۆشە بەكى ئاسمانە كان، ياخود لە زەوى دا بى، لە ھەر شوئىنكى زەوى، ﴿يَأْتِيهَا اللَّهُ﴾، خوا دەيەنسى، ئەو كردهوى دىتتەو رىت، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾، بە دىئايى خوا پەنھانكارى شارەزايە، ئەو ھش نامۆزگارىى دووھ، كە ئاگات لە خۆ بى، چاكە و خراپە لە خوا ون نابى و دىتتەو رىت.

نامۆزگارى سىيەم: ﴿يَبْنِي أَقْرِبَ الصَّلَاةِ﴾، ئەى كورە شىرىنەكەم! ئەى كورپزگەكەم! نوئز بەرپا بەكە، دواى ئەوھى باسى ئيمان و خوا پەرسىتى و، خۆ پاراستن لە شىرك كرا، دوايى باسى چاكە و خراپە كرا بە گشتى، ئنجا باسى باشتىرین چاكە دەكرى، كە برىتتە لە بەرپاكردى نوئز، ئىمە لە سوورەتى (العنكبوت) دا باسىكمان كرد دەربارەى نوئز بەرپاكردن، چۆنە و چىە و بەرھەمەكانى نوئز بەرپاكردن چەندن!؟

ئنجا نامۆزگارىى چوارەم: ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ﴾، ھەرودھا فەرمان بە پەسند بەدە، چ شىتك پەسندو چاكە، فەرمانى پى بەكە، ھەوآبەدە با دەورو بەرەكەت ئەنجامى بەدن.

نامۆزگارىى يىنچەم: ﴿وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، خراپەش قەدەغە بەكە، (مەعروف) شتى بە پەسند زانراوھ، (مُنْكَرِ) شتى بە خراپ زانراوھ، خراپە قەدەغە بەكو رىى لىبگرە.

نامۆزگارىى شەشەم: ﴿وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ﴾، كەستىك بىھوى فەرمان بە پەسند بكات و، رىگرىى لە ناپەسند بكات، بە تەنكىد كۆمەلئىك كۆسپ و لەمپەرى

دینه ری، خه لک دژایه تیی ده کات، که سانیک هه ن مل ناده ن بۆ نه نجامدانی چاکه و، که سانیک هه ن مل ناده ن بۆ ده ست هه لگرتن له خراپه، له گه ل نه وانهدا تیکه ه لده نگوی، بۆیه ده فه رموی: ﴿وَأَصْرٍ عَلٰی مَا أَصَابَكَ﴾، خۆراگریش به له سه ر نه وه ی تووشت ده بی، دپته ریت له نه نجامی نه نجامدانی پرۆسه ی فرمان به چاکه و نه هی له خراپه دا، ﴿إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾، بینگومان نه وه له کاره پتویسته کراوه کانه، له و کارانه یه که خوا پتویستی کردوون، یا خود له و کارانه یه که پتویستی به ئیراده یه کی پته و به هیز ده کات.

نامۆزگاریی هه وته م: ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾، رووی خوشت له خه لک وه رمه چه رختنه، وه ک پشتر باسمان کرد: (تصعیر): بریتیه له وه ی که مروق رووی خو ی وه رگپری، رووی خو ی گرژ بکات و وه رچه رختنی، که له (صعز) وه هاتوه، (صعز) جوژه ده ردیکه تووشی حوشر دئی، ملی ره ق ده بی، یان به لایه کدا ملی ره ق ده بی، ناتوانی ملی چاک باداو بسوو ریتنی، واته: وه ک حوشر تیک مه که که ملی ره ق بووه، تووش ناوا به فیز مل له خه لکی لا بده ی و ته ماشایان نه که ی و پروویان لی وه رچه رختنی.

نامۆزگاریی هه شته م: ﴿وَلَا تَمْسِ فِي الْأَرْضِ مَرَمًا﴾، هه روه ها به که یف و شادی و دلخووشیی و ده ماره وه به زه ویدا مه رۆ، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾، به دنیایی خوا هه ر که سیک خوشناوی که خه یالی وایه گه ورده و خو ی به زلده گری، یا خود شانازی به سه ر خه لکدا ده کات، (مختال) له سه ر کیشی (افتعال)، (إختال یختال) له (خال) وه هاتوه، (خال) واته: فیزی کردو ده مارو که شخه ی نواند له زاتی خویدا، به لأم (فخور) بریتیه له فه خر فرۆشی و شانازی کردن به سه ر خه لکدا.

نامۆزگاریی نۆیه م: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَسِّكَ﴾، له پۆیشتنتدا میانجیی به، نه زۆر په له په لی بکه، لاقت له به ر به ک بنالقین و، نه زۆریش به مرده لوخه یی برۆ، به شیوه یه کی میانجیی برۆ.

ناموژگاریی دهیهم: ﴿وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾، له ده نگیشت بگروهه، دهنگ زور
 هه لمه هیته، خوا ﴿﴾ به پیوستی نه زانیوه بفرموی: ده نگیشت زور کپ مه که،
 چونکه به زوری وایه، خه لک به هوئی دهنگ هه لهیتانه وه، یه کدی چارپ و بیزار
 ده کهن، که ده شفهرموی: ﴿وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾، یانی: دهنگه کهت که به رزه،
 لئی بگروهه، دهنگی نزم نه بووه، تاکو بفرموی: دهنگ هه لهیتانه، ﴿إِنَّ أَنْكَرَ
 الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾، بنگومان ناخوشتربینی دهنگه کان، دهنگی کهرانه، (خمیر)
 کوی (حمارة)، (حمارة) کهر (گوئدریز)، بچی دهنگی کهر ناخوشه؟ چونکه هه تا
 تینی تیدایه، دهنگ هه لدینتی، زور به قووهت و زیاد له پیوست، زه ری که ریش
 به ته نکید دهنگیکی چارسکه رو بیزار که ره، خوا ﴿﴾ ریگری ده کات له زور دهنگ
 هه لهیتان، نه مه ش ناموژگارییه کی گه وره ی تیدایه بو نه و تار بیژانه ی به دهنگی
 به رز ده نه رینن به سه ر خه لکداو، هاوار ده کهن هه تا تینان تیدایه! پیتم سهیره!
 ده بی ناگایان له فره مایشتی خوا نه بی! که خوا دهنگ زور هه لهیتان و دهنگ زور
 به رز کردنه وه ی قه ده غه کردوه، شو به اندووه تی به دهنگی گوئدریز (که ره) وه، که
 زور دهنگ هه لدینتی، زیاد له نه و نه ندازه ی پیوسته، مروف ده بی خوئی بهاریزی
 له وه که شتیک بکات، وه که هی ناژه لیک بچی، که خوای په روه ردگار وه که نموونه ی
 نه قامی و نه زانی هی ناویه ته وه، وه که له سووره تی (الجمعة) دا ده فرموی: ﴿كَمْ لِي
 الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَثْقَارًا﴾، واته: نه وانیه که کتیی خویان پیدراوه و کاری پی
 ناکه ن، وه گوئدریزیک وایه، باریک کتیی لینداون، گوئدریز باری کتیبی له سه ر
 پشتی هه بی، هیچ لیان به هره مه ند نابی.

تنجا که لیره ش دا خوا ﴿﴾ دهنگ زور هه لهیتانی ته شبیه کردوه به دهنگی
 کهرانه وه، نه وه به سه بو نه وه ی که نینسان له دهنگ زور هه لهیتان و هاوار
 کردن بهرینگیته وه.

مهسه له گرنگه كان

مهسه له ی به که م:

راگه یاندنی نه وه که خوا حکمه تی به لوقمان به خشیوه و پتی فه رموه: سوپاسی خوا بکات، چونکه سوپاسکردنی مروفی بو خوا ﷻ، به سوودی خویتی و، سپله ییشی زیان له خوا نادات، به تنیا خوئی لئی زهرمه نده و، باسی ناموزگاریی لوقمانیش بو کوره که ی که هاوبه ش بو خوا دانه نی، چونکه هاوبه ش بو خوا دانان سته میکی مه زنه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ اَنْ اَشْكُرَ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۗ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اِلٰهَ عِنۜى حَمِيۜدٌ ﴿۱۲﴾ وَلِذٰلِكَ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يُعۜطُهُ يَبۜنۜى لَا تُشۜرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرۜكَ لَظُلۜمٌ عَظِيۜمٌ ﴿۱۳﴾﴾

شیکردنه وه ی ئه م، دوو ئایه ته، له حهوت برگه دا:

(۱)- ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾، به دنیایی تیمه حکمه تمان به لوقمان دابوو.

پیشتر چهند پیناسه به کی حکمه تمان کردن، به کیکی دیکه له پیناسه کانی حکمهت نه وه به:

(الحِکْمَةُ: وَضَعُ الشَّيْءِ فِي مَوْضِعِهِ)، حکمهت دانانی شته له شوینی خویدا، له زمانی کوردییدا (حیکمهت) به: دانایی، وه ستایی، کارامه یی، لیزانیی، ته رجه مه کراوه.

شایانی باسه: له ته فسیری سوره تی (الإسراء) دا، که خوا ﷻ به و ئایه ته ده ست پتی ده کات: ﴿لَا يَجْعَلْ مَعَ اِلٰهِهَا ءَاخَرَ فَتَقَعُدَ مَذْمُومًا مَّخْدُومًا ﴿۲۲﴾﴾ (الإسراء،

تاكو نایه تی (۳۹)، واته: ههژده نایهت، نایه تی کوژایی نهوهیه که دهفرموی: ﴿ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا﴾ (۲۲) الإسراء، واته: نهوه نهو حکمه تهیه که پهروه ردگارت بو تووی سروشکردوه، نجا تیمه لهوی باسیکی سهر به خویمان لهو بارهوه کردوه و پوونمانکردوتهوه که له میانی نهو ههژده نایه ته دا، خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ خَلَوْا فِي مَسْجِدِكُمْ وَأَكْلُوا وَشَرَبُوا وَلَا تُسَبِّحُوا لَهُمْ السُّفَهَاءَ الَّذِينَ لَمْ يُؤْمِنُوا بِالْحَقِّ قُلُوبًا غَالِيَةً﴾ (۲۴) الاحزاب، واته: بیست و چوار خهسلتهی چاک و خراپی خستوونه روو، ناویشی له هه موو نهوانه ناوه حکمهت.

کهواته: له راستیدا مانای راسته قینهی حکمهت، واته: خو بژارکردن له خوو و خهسلته خرابه کان و، خوژازاندنهوه به سیفه ته بهرزو چاکه کان، که کهسیکیش وایی به ته نکید قسهی به جی دهبی و، کرداری به جی دهبی، دانا دهبی و، وهستا دهبی، لیزان دهبی و، کارامه دهبی.

(۲) - ﴿أَنْ أَشْكُرَ لِلَّهِ﴾، حکمه تمان به لوقمان دابوو، که سوپاس بو خوا بکات، واته: کاکل و جهوهه ری حکمهت برتیه له سوپاسگوزاری بو خوا بهرز، ههه که سیک سوپاسگوزاری بو خوا بکات، نهو حکمه ته که خوا پینداوه، به تيو خه لکدا بلاوی ده کاتهوه، کهواته: لوقمان (خوا لئی رازی بی) که ناموژگاری کوره کهی دهکات، که مندالی مرووف، نه گهر کوره، نه گهر کچه، له هه موو کهس زیاتر مافی له سه ریتهی، له هه موو کهس زیاتر مرووف (باب و دایک) به رانبه به مندالی خویمان بهر پرسیارن، بویه لوقمان له ناموژگاری کردنی کوره که یهوه دهست پینده کات، نجا خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ خَلَوْا فِي مَسْجِدِكُمْ وَأَكْلُوا وَشَرَبُوا وَلَا تُسَبِّحُوا لَهُمْ السُّفَهَاءَ الَّذِينَ لَمْ يُؤْمِنُوا بِالْحَقِّ قُلُوبًا غَالِيَةً﴾ (۲۴) الاحزاب، حکمه تمان به لوقمان دابوو، نیوه روک و جهوهه ری حکمه ته که، لهوه دا بهرجهسته دهکات، که سوپاسگوزاری بو خوا بکات، یه که مین بهشی سوپاسگوزاری بو خوا، نهوهیه که نینسان نهو نیعمه تهی خوا پینداوه، له په زامه ندیی خودا به کاری بیی، له هه موو که سیش شایسته تر که نینسان بوی دلسوز بی و به ته نگیهوه بی، په روشی بی، رو لهو جگهر گوشه ی خویه تی، بویه لوقمان له کوره که یهوه دهست پینده کات.

(۳) ﴿وَمَنْ يَنْكُرْ فَإِنَّمَا يَنْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾، هەر که سنی سوپاسگوزاری بکات، به سوودی خوئی سوپاسگوزاری ده کات، واته: خوئی به هر مه منده له سوپاسگوزاریه که ی، (أی: لا یَسْتَفِيدُ مِنْ شُكْرِهِ إِلَّا هُوَ)، بویه خوا وا ده فرموی، بۆ نه وهی خه لک گومانیکی وایان نه چپته دل، که بویه خوا ده فرموی: سوپاسم بکه ن تا کو من به هر مه مند بم، نه خیر، خوا له وه به رزتره که له سوپاسگوزاری به منده کانی به هر مه مند بئ، ههروه ها له وهش به رزتره که له سپله یی به منده کانیسی زه رهمه مند بئ.

(۴) ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾، هەر که سیکیش سپله یی بکات، ناسپاسی بکات، به دلنایی خوا بیتیزی ستایشکراوه، (كُفِّرَ) ده گونجی به مانای بئ بر وایش بئ، به لام لیره دا به وه ده زانین: چونکه پیچه وانه ی شوکر، بریتیه له سپله یی و ناسپاسی و بئ نه مه گی، نجا لیره دا مادام پیکه وه هاتوون، که واته: نه گهر (شکر) سوپاسگوزاریه، (كُفِّرَ) یش لیره دا به مانای نا سوپاسی و بئ مه کی و بئ وه فای دئ، هەر که سنی بئ نه مه گی و ناسپاسی بکات، ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾، به دلنایی خوا ده وه له مندی ستایشکراوه.

لیره دا (حَمِيدٌ) (فَعِيلٌ) ی به مانای (مَفْعُولٌ)، (أی: مَخْمُودٌ) خوا ستایشکراوو مه دحکراوو، پیداهه لگوتراوه، نه گهر خه لکیش به رانبه ری ناسپاس و سپله بئ، خوا ﴿يَا﴾ هه ر وه ک خو به تی.

(۵) ﴿وَإِذْ قَالَ لِقْمَنُ لِبَنِيهِ وَهُوَ يَعِظُهُ﴾، یاد بکه وه کاتیک لوقمان به کوره که ی خوئی گوت له کاتیکدا (له حالیکدا) که نامۆزگاریی ده کرد.

(۶) ﴿يٰٓبَنِيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ﴾، نه ی کورپزگه که م! نه ی کوره چکۆله که م، هاوبهش بۆ خوا دامه نئ.

له زمانی عه ره بییدا عاده ت وایه، نه گهر شتیک گچکه کرایه وه، نیشانه ی نه وه یه زۆر خۆشده و بسترئ و به رانبه ره که ی زۆری به ته نگه وه یه، زۆری به رۆشه و، به زه یی و سوژی به رانبه ری هه یه، (التَّصْغِيرُ لِتَنْزِيلِ الْكَبِيرِ مَثَلًا الصَّغِيرِ شَفَقَةً

وَمَعْبَةٌ لَهُ، گچکه کردنه وه بۆ نه وه به هی گه وره بهیترته شونئی گچکه له رووی په رووش و خووشویستنه وه، که واته: (یا بنی) یانی: ئەهی گچکه کم، ئەهی کوره خووشه ویسته کم! چونکه شتی گچکه خووشه ویستتره، عادهت وایه مندال تاکو گچکه تره خووشه ویستتره، عه تف و سوۆزی باب و دایکی زیاتر له سه ریه تی، له بهر نه وهی زیاتر پیویستی به عه تف و سوۆزو ناگالییوونی باب و دایکیه تی، خوا وایکردوه.

که واته: مه رج نیه کوره که ی لوقمان له ته مه ندا گچکه بوو بئ، واته: ئەهی کوره خووشه ویسته کم! به قه دهر مندالیکی گچکه خووشم ده وئی، هاوبه ش بۆ خوا دامه نئ.

(۷) - ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾، به دنیایی هاوبه ش بۆ خوا دانان، سته میکی مه زنه، زۆریه ی توێژه ره وانئ قورئان، که سه رنجی ته فسیره کانیامدا ده ئین: بۆیه لوقمان له نامۆژگاری کردنی کوره که ی دا، له وه وه ده سته پی کردوه، ده ئین: هاوبه ش بۆ خوا دامه نئ، چونکه کوره که ی هاوبه ش بۆ خوا دانهر بووه! به لأم پیم وایه له وه دا نه یان پیکاوه، چونکه خوا ﷻ به پیغه مبه ریش ﷻ ده قه رموئ: ﴿لَئِنْ أَشْرَكَتَ لِحِطْنًا عَمَّكَ﴾ (۷۶) الزمر، نه گهر هاوبه ش بۆ خوا دابئین، کرده وه که ت هه لده وه شیتته وه، هه ره ها خوا به پیغه مبه ر ﷻ ده قه رموئ: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ (۸۱) الاحزاب، واته: ئەهی پیغه مبه ر! ﷻ پارێز له خوا بکه و فه رمانه ریی کافرو مونافقه کان مه که، که سیک که له شتیک نه می ددکرئ و قه ده غه ددکرئ، مانای نه وه نیه نه و شته ی تیدا به، یانی: هۆشداریی پنده درئ که وریا بئ تووش نه بئ، نجا نه گهر لوقمان کوره که ی موشریک و خوا نه ناس بووا به، له جباتی بلئ: شه ریک بۆ خوا دامه نئ، ده یگوت: کورم خوا بپه رسته، به لأم نا! کوره که ی خوا په رست و خواناس بووه، به لأم لوقمان هۆشداریی پنده دات که تووشی شیرک نه بئ، چونکه له پاستیدا نه وانهی خوا ده ناسن و خوا ده په رستن، تووشی شیرک و هاوبه ش بۆ خوا دانان ده بن، به لأم که سیک که خوا نه په رستن و خواناس نه بئ، روو له خوا نه بئ، تووشی شیرک نابئ، به لکو

نه وانه تووشی ئیلحادو زه نده قه دهن، نه وانه له حاله تی ئیلحادو زه نده قه دان، که سیک مه ترسی لیده کړی تووشی هاو به شی بو خوا دانان بڼ، که خوا پرست و خواناس بڼ، دهن له خوئی وریا بڼ له مامه له کړدن له گه ل که سه کان و له گه ل شته کاند، هیچ کام له وانه نه په نیته ناستی خواو ریزی خوا، له هیچ شتی که تایه همه ندیه کانی خوای په روه ردگارا، که نه وه مانای شیرکه.

﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾، به دنیایی هاو به ش بو خوا دانان سته میکی مه زنه، مرؤف له خوئی دهیکات، له په یامی خوا دهیکات، له گه ردوون دهیکات، که پیچه وانه ی نه و سیستمه یه که خوا بو هم موو گه ردوونی داناوه، که هم مووی هاوار دهکات: جکه له خوا به دیه پنه رو په روه ردگارو، مشوور خوړو په رستراونکی دیکه نیه، له و باره وه با نه م فه رمووده یه بیتین:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ (۸۲) الْأَنْعَامِ، سَقَى ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، وَقَالُوا: أَيُّنَا لَمْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ؟ فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، لَيْسَ كَمَا تَظُنُّونَ، إِنَّمَا هُوَ كَمَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: ﴿يَبْنَى لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۳)، (أخرجه البخاري ۴۷۷۶، ومسلم: ۱۲۴).

واته: عه بدو لای کوری مه سهوود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ده لن: کاتیک نه م نایه ته هاته خوار که ده فه رموی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ (۸۲) الْأَنْعَامِ، (واته: نه وانه ی بروایان هیناوه و ئیمان که یان له گه ل سته مدا ناوت ته نه کړدوه...), نه وه له سه ر دلی هاوه لانی پیغه مبه ری خوا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زور فورس بوو، گوتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا! رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کام له تیمه سته می له خوئی نه کړدوه؟ «وايانا زانیوه (ظلم) لیردها به مانای گوناوه لادان و خرابه یه» پیغه مبه ر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فه رموی: لیردها مه به ست له (ظلم) نه وه نیه، که تیوه گومانان بردوه، به لکو نه مه نه وه یه که لوقمان به کورده ی گوت: ﴿يَبْنَى لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۳)، واته:

ئەى كوپرېژگە كەم! ھاوبەش بۆ خوا دامەنى، بە دۇنيایى ھاوبەش بۆ خوا دانان
ستەمىكى مەزنە.

كەواتە: ليرەدا كە دەفەرموى: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا ءِيمَانَهُم بِظُلْمٍ
﴿٨٢﴾ الأنعام، ئەو مەبەست پىشى شىركە، واتە: كەسك ھىمىنى و ئاسايشى بۆ
ھەيە لە پۆژى دوايى دا، ئەمىنە لە سزاي خوا، كە ئىمانى ھىتابى و، ئىمانە كەشى
لە گەل شىركدا ئاوتتە نە كەردىن.

مهسه لهی دووه م:

ناموژگار یکردنی خوا بو مروّف، له باره ی باب و دایکیه وه، به تایهت دایکی که به زهحهت له سکیدا هه لیگرتوه، دوا ی دوو سالانیش له شیر بریویه ته وه، به لام له کاتی هه و لدانیاندا بو هاوبهش دانان، ده بی مروّف به قسه ی باب و دایکی نه کات، به لام وه ک ژبانی دنیا هه ر به باشی له گه لیاندا مامه له بکات، له و باره وهش مروّف ده بی ریازی صالحان بگری و نه وان بکاته سه ره مه شقی خو ی:

خوا ده فه رموی: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَلْتَهُ أُمَّهُ، وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ وَوَصَلَهُ، فِي عَامَيْنِ أَنْ أَشْكُرَ لِي وَوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ ﴿١١﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَأَتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ ۞

شیکردنه وه ی ئەم دوو ئایه ته، له یازده برگه دا:

۱- ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۞، مروّفمان پاسپاردو، ناموژگار ییمان کرد، له باره ی باب و دایکیه وه، (الوصیة: التقدّم إلى الغير بما یعمل به مقترناً بو عطف)، (وصیة): بریتیه له وه ی که سیتی به رانه ر لئی بچه پیش، شتیکی ناراسته بکه ی کاری پێ بکات، به لام نه و شته که پێی ده ئیی ناو یته بێ له گه ل ناموژگاری و قسه ی هه ست جوو لێندا.

که ده فه رموی: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۞، واته: ناموژگاری مروّفمان کردوه، هه ر مروّفیک که چاکه له گه ل باب و دایکیدا بکات، به چاکه کاری له گه ل باب و دایکیدا مروّفمان پاسپاردوه.

۲- ﴿ حَلْتَهُ أُمَّهُ، وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ ۞، دایکی هه لیگرتوه، بیهیزی له سه ر بیهیزی، ﴿ وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ ۞، (أي: ضَعْفًا عَلَى ضَعْفٍ)، بیهیزی له دوا ی بیهیزی، واته: دایک که

بە کۆرپەکی دووگیان دەبێ، پۆژ بە پۆژ لە هێزو پێزو وزە دایک کەم دەبیتەوهو، کۆرپەکی گەشی پێدەکات، تاکو دایدەنێ، تاکو کۆرپەکی لێ جیا دەبیتەوهو لە دایک دەبێ.

کەواتە: لێردا ﴿وَهَاتَا عَلَيَّ وَهَنٍ﴾، وه سفی حالی دایکە، ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ﴾، لە حایکدا کە دایکی بێهیزی لەسەر بێهیزی نەو کۆرپەکی هەلگرتو، وه ک نەو دایکە خۆی بووبیتە بێهیزی.

(٣) - ﴿وَفَصَلُّهُ فِي عَامَيْنِ﴾، لە شیر برینەوهشی لە ماوهی دوو سالاندا، (الْفِصَالُ: التَّفْرِيقُ بَيْنَ الصَّبِيِّ وَالرَّضَاعِ، أَي: الْفِطَامِ)، (فِصَالٌ) و (فِطَامٌ) هەریەکن، واتە: مندالی شیرە خۆرە لە شیر بېرتەوه، چیدیکە شیر ی نەدری.

(٤) - ﴿أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلِوَالِدِكَ﴾، نامۆزگاری و راسپاردنەکه مان بۆ مرووف بەرانبەر باب و دایکی ئەوه بوو کە پێمان فەرموو: سوپاس بۆ من بکەو، سوپاسگوزاری بۆ باب و دایکیش بکە.

(٥) - ﴿إِلَى الْمَصِيرِ﴾، گەرانبهوه بۆ لای من، سەرەنجام بۆ لای من، کەواتە: بزانه چۆن دیتەوه بۆ لام!

(٦) - ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي﴾، ئەگەر زۆریش هەولیان لەگەڵدا، لەگەڵت دا تیکۆشان، خۆیان لەگەڵ دا ماندووکردی کە هاوبهشم بۆ دابنێ.

چی بکات بە هاوبهشی؟

(٧) - ﴿مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾، شتیک کە زانیاریت پێی نیه.

(مَا) لێردا (اسم الموصول)ه، یانی: (الَّذِي لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ)، شتیک کە تۆ هیچ زانیاریت لە بارهیهوه نیه، واتە: بوونی نیه، چونکە هەر شتیک بوونی هەبێ، زانیاری پێوهی پهیوهست دەبێ، شتیک کە زانیاری مرووف پێوهی پهیوهست نەبێ، مانای وایه بوونی نیه، واتە: شتیک مه که هاوبهشم که بوونی

نیه، وهك هاوبه ش بۆ خوا، بوونی نیه، نه گهرنا وهك په یکه ریک و نه ستره و مانگ و خورو، ههواو نارزوو و حیزب و رژیمیکی کافر، ههروهها وهك نیتک و پرووسکیک که خه لک دهپه رستی، نهوه بوونی ههیه، به لآم وهك هاوبه ش بۆ خوا، بوونی نیه.

۸- ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾، نه گهر ههولیان له گه لدا ی شتیک بکه ی به هاوبه شم، که زانارییت له باره به وه نه (بوونی نیه)، گو ترپه لیان مه که، به قسه یان مه که، ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾، به لآم له رووی ژیا نی دنیا به وه په سنده چاکه مامه لیا ن له گه لدا بکه، (المُصَاحِبَةُ: المُعَاشِرَةُ)، (مُصَاحَبَةٌ) یانی: (مُعَاشِرَةٌ) هه لسو کهوت له گه لدا کردن، (المَعْرُوف: الشَّيْءُ الْمَتَعَارَفُ الْمَأْلُوفُ)، شتیک که به په سنده زانراوه هۆگری پتوه کراوو چاکه.

۹- ﴿وَأَتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ﴾، بکه وه شوین که سیک که بۆ لای من گه راوه ته وه یانی: (إِقْتِدِ بِسِرَةِ الْمُتَّبِعِينَ أَي: الرَّاجِعِينَ إِلَيَّ)، به دوی پتی و شوینی نه وانه بکه وه، که بۆ لای من گه راونه وه، نه وانه ی گه راونه وه بۆ لای من، بیانکه سه ره مشقی خو ت له مامه له له گه ل باب و دایکتدا، چونکه چاکه له گه ل باب و دایک دا، به شیوه ی تیوری که باس ده کری، جیا به له وه ی که به به رجه سه کراوی بیینی، له کیدا ده بیینی؟ له وه که سانه دا که بۆ لای خوا گه راونه وه، که سیک بۆ لای خوا گه را بیته وه و به راستی دوستی خوا بن، وه فاداریشه بۆ مرو فیه کان، به تایه ت بۆ نی زی کترینی مرو فیه کان، که باب و دایکتی و، له گه لیا ندا چاکه کاره، له بهر نه وه ی له گه ل خوا دا راسته، له گه ل خه لکی خوا شدا چاکه.

۱۰- ﴿ثُمَّ إِنِّي مَرَجْتُكُمْ﴾، دوا یی گه را نه وه تان بۆ لای منه، (مَرَجِع) واته: (رُجُوع) گه را نه وه تان بۆ لای منه، یا خود: (مَرَجِع) به مانای ناوی شوینه (اسم مکان)، یا خود ناوی کاته (اسم زمان)، واته: گه را نه وه تان، یان شوینی گه را نه وه تان، یان کاتی گه را نه وه تان، بۆ لای منه، که نه مه هه م ده گونجی گفت و به لاین بن، هه م ده شکونجی هه ره شه و ترساندن بن، واته: بۆ لای من ده گه رنه وه، پادا شتان ده ده مه وه له سه ر چاکه کاری

له گه ل باب و دایکتان، یاخود: بۆ لای من ده گه رینه وه، نه گه ر له گه ل باب و دایکتان خراپ بووین، نه وه تووشی سزا ده بن.

(۱۱) - ﴿فَأَنذَرْتُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، هه والتان پیده ده م به وه ی که ده تان کرد، که واته: بزائن چۆن دینه وه بۆ لام، چونکه هه رچی ده یکن، له لای من هه نگیراوه و، دوا بيش ده بخرمه وه به رچاوی تیره وه هه والتان پیده ده م.

بینچ کورته سهرنج

یهک: دهگونجی نهوهی لهو دوو نایهتهد (۱۴ - ۱۵) هاتوه، قسهی لوقمان بن، دهشکونجی فرمایشتی راستهوخوی خوا ﷺ بیت، زۆر له توژیهرهوان گوتووایانه: نهوه ههر درژیهی قسهی لوقمانه، بهلام نهو رایه بههیزترهو زیاتر به عَقْل و دَلْهوه دهنووسن، که نهوه فرمایشتی راستهوخوی خوا بن، چونکه خوا ددهفرموئ: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ﴾، نهمه باسی قسهی لوقمان نیه! ننجا صیغهو شیودی دارشتنی قسهی لوقمان به جوړیکی دیکهیه، نهم قسانهش خوا ﷺ ههمووی دهبهستیتتهوه به خوویهوه: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ، وَهَذَا عَلَنَ وَهِيَ وَفَضَّلَهُ، فِي عَمَلِينَ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ ﴿۱۱﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ﴾، دوابی، ﴿ فَأَنْشُرْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾، ههمووی خوی پهروهردگار به خوویهوه پهیوهستی دهکات، کهواته: نهوه فرموودهی راستهوخوی خوا پهروهردگارو، نتواخنی نامۆزگاریهکانی لوقمان کردوه، نایا حکمهت لهوهدا چیه؟ له تفسیرهکاندا نهمبینهوه، بهلام به بوچوونی من حکمهتهکهی نهوهیه: بو لوقمان پهنگه پرک نهبووبن و پیچهوانهی حکمهتهکهی بووبن، به کورهکهی بلن: رۆله! لهگهَل من و دایکت دا چاک به، باب و دایک نابن به مندالی خویمان بلین: لهگهَلمان چاک به! بهلکو نهو منداله دهبن بو خوی ههست و شعوری ههبن، ننجا له جیاتی نهوهی خوا ﷺ قسهی راستهوخوی لوقمان بیتن بو کورهکهی، که لهگهَل باب و دایکت چاک به، فرمایشتی خوی هیناوه، بو نهوهی لوقمان راستهوخو نهو قسهیه به کورهکهی نهَلن.

دوو: له تفسیری سوره تنی (الإسراء) دا، نایهتهکانی: (۲۳ - ۲۵) دا، باسیکی کورتمان له بارهی مامهله لهگهَل باب و دایکدا کردوه، پتویسته ههر کهسێک بیهوی به تفضیل لهو بابته ناگادار بن، بگه پرتتهوه بو نهوئ، چونکه ئیمه ههر بابتهتک، له شویتنیک دهیتویژینهوه، له شویتنهکانی دیکه خوئنه رانی بهرپر ز حهوالهی نهوئ دهگهینهوه، تاکو

پیوست نه کات له هه‌موو شوئنه‌کان نه‌و کورته باسانه‌ی ده‌یانکه‌ین، دووباره‌یان بکه‌ینه‌وه.

سی: له باره‌ی وه‌سیه‌تکرانی مرۆفه‌وه بو چاکه‌کردن له‌گه‌ل باب و دایکید، دياره‌هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌ک له‌یه‌ک شوئندا بن‌هه‌ر گرنگه‌و، بیکومان خوا به‌خو‌پایی هه‌یچ فه‌رما‌بشتیک نافه‌رموی، به‌لام مه‌سه‌له‌یه‌ک له‌سی شوئندا هاتبێ، گرنگه‌ره‌له‌وه‌ی له‌شوئینکدا هاتبێ، مه‌سه‌له‌یه‌کیش له‌حه‌وت شوئندا هاتبێ، گرنگه‌ره‌له‌وه‌ی له‌سی شوئندا هاتبێ، نجا با ته‌ماشای نه‌و هه‌وت شوئنه‌یه‌ک، که‌م مه‌سه‌له‌یان تیدا هاتوه:

۱- له سووره‌تی (لقمان) دا: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ وَفَضَّلَهُ فِي عَمَلَيْنِ أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلِوَالِدَيْهِ إِلَى الْمَصِيرِ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَأَتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ ۞

۲- له سووره‌تی (البقرة) دا: ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴿١٢٢﴾ ۞

۳- له سووره‌تی (النساء) دا: ﴿ وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ سَيِّئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴿٣٦﴾ ۞

۴- له سووره‌تی (الأنعام) دا: ﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ سَيِّئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴿١٥١﴾ ۞

که‌له رابردوودا نه‌وانه‌مان هه‌موویان ته‌فسیر کردوون، له‌به‌رگه‌کانی نه‌م ته‌فسیره‌دا.

۵- له سووره‌تی (الأحقاف) دا: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفَضَّلَهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي

أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِح لِي فِي دُرِّيَّةٍ إِنَِّّي تبتُّ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾، واتہ: مرؤفمان بہ چاکہ کاری بہ لہ گہل باب و دایکیدا پاسپارد، دایکی بہ قورسی ہہ لیکرت و بہ قورسیش دایناو، ہہرودہا پئی دوو گیان بوونی و لہ شیر برینہوہی لہ ماوہی سی (۳۰) مانگدا...

ننجا نہ گہر دوو سآل (۲۴) مانگ لہ سی (۳۰) مانگ دہرکہین: (۳۰ - ۲۴ = ۶) شہش مانگ دہمینیتہوہ، کہواتہ: لای کہمی دوو گیان بوونی نافرہت، دہگونجئ شہش مانگ بتی، کہ گہیشتنہ تہفسیر کردنی سوورہتی (الأحقاف) یس لہو بارہوہ باسی زیاتر دہکہین.

۶- سوورہتی (العنکبوت): ﴿ وَوَضِعْنَا الْإِنْسَانَ بِالْوَالِدَيْنِ حُسْنًا ﴿۸﴾ ۶

۷- سوورہتی (الإسراء): ﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا نَهْرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿۲۳﴾ ۷

چوار: ہوی ہاتنہ خواری تہم دوو نایہتہ، راست نیہ کہ بہسہرہاتہ کہی سہعدی کوری تہبی وہقاص بی، بہ لکو لیرہدا خوا ﴿۲۳﴾ وک فہرمایشتیکی خوئی دہیخاتہ نیو ناموژگاریہکانی لوقمانہوہ بو کورہ کہی، بہ لام بہسہرہاتہ کہی سہعدی کوری تہبی وہقاص، ہوی ہاتنہ خواری نایہتہ کہی سوورہتی (العنکبوت) د، کہ نایہتی ژمارہ (۸) دہو، کاتی خوئی تہفسیرمان کرد.

پینچ: مہسہلہی چاکہ کردنی رؤلہ لہ گہل باب و دایکیدا، یہ کجار گرنگ و ہہستیارہو، خوای کارزان و میہرہ بان باش دہزانتت لہ دنیاہی بہشہردا چی پروودہدات و، پیوہستہ چ شتیک زور جہختی لہسہر بکریتہوہ، بوہیہ لہ حہوت شوینی قورناند، خوا ﴿۲۳﴾ بہ مرؤفہکان دہفہرموی: لہ گہل باب و دایکتاندا چاک بن، بہ زوری وایہ کہ لہ دواہی فہرمانکردنی بہ بندایہتیی کردن و پہرستنی خوئی، فہرمان دہکات بہ چاکہ لہ گہل باب و دایکدا.

مهسه له ی سته م:

ناگادارکردنه وهی لوقمان بو کوره که ی که نه گهر چاکه و خراپه، هینده ی
دهنکه خهرته له به کیش بی و له گاشه به ردیک دابی، یان له ناسمانه کان، یان
له زه ویدا، خوی په نهانزان و شاره زا ده بهینتی:

خو ده فه رموی: ﴿يَبْنِيْ اِيْنَهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ حَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ
فِي السَّمَوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللهُ اِنَّ اللهَ لَطِيْفٌ حَبِيْرٌ﴾ (۱۱)

شیکردنه وهی ئەم نایه تانه، له شهش برگه دا:

(۱) ﴿يَبْنِيْ اِيْنَهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ حَرْدَلٍ﴾، یانی: نهی کوره خو شه وسته که م!
نه گهر بیت و کردوه (چاک و خراپ) هینده ی گرانای دهنکه خهرته له به کیشی بی،
﴿اِيْنَهَا اِنْ تَكُ﴾، (ئنها) ئەم (ها) به، ﴿صَمِيْرُ الْقِصَّةِ، اِيْنَهَا الْقِصَّةُ﴾، به سه رهات وایه که،
یا خود (ئنها) راناوه ده چته وه بو (مَعْصِيَةَ) گونا، ده شگونجن (ئنها: اِي السَيِّئَةِ او السَيِّئَةِ)
به دنیایی چاکه و خراپه.

(۲) ﴿فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ﴾، (ئنجا ئەو چاکه و خراپه به) له گاشه به ردیکدا بی، به ردیکی
پته وی رده.

(۳) ﴿اَوْ فِي السَّمَوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ﴾، یان له ناسمانیدا بی، بهو به رزیبه و بهو دوریه،
یا خود له زه ویدا بی، له جیهانی بهرز دابی، یان له جیهانی نزم (فِي الْعَالَمِ الْعُلُوِي اَوْ السُّفْلِي).

(۴) ﴿يَأْتِ بِهَا اللهُ﴾، خو ده بهینتی، له لای خو تۆمار کراوه و دیته ریت و پیتاشتی
ده داته وه.

(۵) ﴿اِنَّ اللهَ لَطِيْفٌ حَبِيْرٌ﴾، به دنیایی خو په نهانزانی شاره زا به، (اللَطِيْف: مَنْ يَعْلَمُ
دَقَائِقَ الْاَشْيَاءِ، وَيَسْلُكُ فِيْ اِيْصَالِهَا اِلَى مَنْ تَصْلُحُ لَهُ مَسْلَكَ الرَّفِي)، (لطیف) ئەو زاته به

کہ وردہ کاری شتہ کان دہ زانی و، لہ گہ یاندنی شتہ کان دا بؤ ہر کہ سیک کہ بؤی باشبن، پئی وردو پنهانکار دہ گرتتہ بہر، (حَبِير) یس واتہ: شاره زا کہ بہ زوری زانیاری خوا - کہ بہ ہموو شتیک زانیہ: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَكُلُّ شَيْءًا عَلَيْهِ ۖ الْعَنكَبُوتُ﴾ - لہ قورٹانی دا پھوہستہ بہ شتہ کانہوہ، کہ بریتہ لہ کہ شفکردنی شتہ کان بؤ خوا بہ زانیاریہ کہی، بہ لَام (حَبِير) زیاتر مہ بہست پئی شاره زایی خواہہ ۖ بہ مروّفہ کان و بہ ہہ لَسوکہ وتہ کانیاں و بہ حَال و بَالیاں۔

لیرہ دا کہ دہ فہ رموی: ﴿يَبُوءُ إِنَّمَا إِنْ نَكَّ مَقَالَ حَبْرٍ مِّنْ حَرَدَلٍ﴾، ئەمە سئ جہ ختکہ رەوہی تیدان:

یہ کہم: بانگکردن ﴿يَبُوءُ﴾، ئەی کورہ خوشہ ویستہ کہم!۔

دوہم: ﴿إِنَّمَا﴾، (إِنَّ) نامرازی چہ سپاندن و جہ ختکردنہ وہیہ، (هَاش)، (صَمِيرُ الْقِصَّةِ)، راناوی بہ سہرہاتہ، یانی: بہ سہرہات وایہ، حَال وایہ۔

سینہم: ﴿إِنْ نَكَّ مَقَالَ حَبْرٍ مِّنْ حَرَدَلٍ﴾، باس نہ کراوہ ئەم (تَكَّ) بؤچی دہ چیتہ وہ؟ بہ لَام بہ سیاق و سہ لیقہ: یان مہ بہست پئی گوناہو تاوانہ، یان مہ بہست پئی کردہ وہیہ، چاک یان خراب، ئە گہر تاوان و خرابیہ، یا خود کردہ وہیہ چ چاک، چ خراب و لہ ہہ ناوی گاشہ بہردیکی رەق و پتہ و دابن، ئە ویش لہ ناسمانہ کان بن، کہ زور دوورو بہ رزن، یا خود لہ زویدابن، کہ سەد پەناو بہ سیوی تیدایہ، ئەوہ لہ دەستی خوا قوتار نابن و خوا پئی ناگادارہ و توماری دہ کات و دہ پھینتتہ وہ ریت، چونکہ خوا پنهانزانی شاره زایہ۔

مهسه له ی چواره م:

نامۆزگاریی به بهرپاکردنی نوێژو، فه‌رمان به په‌سندو، رێگری له ناپه‌سندو، خۆراگری له‌سه‌ر به‌لاو گرفتاریه‌کان، هه‌روه‌ها روو له‌خه‌لکی وه‌رنه‌گیران و، به‌فیزو که‌شخه‌ به‌ پێدا نه‌رۆیشتن و، به‌ شیوه‌ی میانجیی رۆیشتن و، زۆر ده‌نگ هه‌لنه‌هێتان:

خوا دده‌رموی: ﴿يَبْقَىٰ أَقْرِ الصَّلَاةَ وَأَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصِيرٌ
عَنْ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمَسَّ فِي الْأَرْضِ
رَمِيمًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخَالٍ فَخُورٍ ﴿٨﴾ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ
الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١١﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌تانە، له‌ یازده‌ بڕگه‌دا:

١- ﴿يَبْقَىٰ أَقْرِ الصَّلَاةَ﴾، ئە‌ی کۆره‌ خۆشه‌و‌یسته‌که‌م! نوێژ به‌رپا‌بکه‌، نوێژ که‌وره‌ترین کۆرده‌وه‌ی مرۆفه‌ له‌ نێوان خۆی و خوادا ﴿٧﴾، له‌ دوا‌ی نێمان، که‌وره‌ترین کۆرده‌وه‌، نوێژه‌ وه‌ک پێغه‌مبه‌ری خوا ﴿٨﴾: دده‌رموی: ﴿إِنَّ أَوْلَٰ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ﴾، (أخرجه الترمذي: ٤١٣، وقال: حسن غريب، والنسائي: ٤٦٥، وابن ماجه: ١٤٢٥)، واته‌: بێگومان به‌که‌مین کۆرده‌وه‌ که‌ به‌نده‌ له‌سه‌ری لێپرسینه‌وه‌ی له‌گه‌‌لدا ددکۆی، نوێژه‌، نوێژ به‌رپاکردنیش له‌ تفسیری سووره‌تی (العنکبوت) دا باسمانکۆر، چیه‌وه‌ چۆنه‌؟

٢- ﴿وَأَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ﴾، هه‌روه‌ها فه‌رمان بکه‌ به‌ هه‌رچی په‌سنده‌، یان: هه‌رچی په‌سنده‌ بۆ خۆت نه‌نجامی بده‌و، فه‌رمانیشی پێبکه‌ له‌ دهره‌وه‌ی خۆت.

٣- ﴿وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، دیسان رێگری له‌ ناپه‌سند بکه‌، نا په‌سند بۆ خۆت ده‌ستی لێ هه‌لگه‌وه‌ خۆتی لێ دوور بگه‌وه‌، له‌ دهره‌وه‌ی خۆشت فه‌رمانی پێ بکه‌.

۴- ﴿ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ﴾، خوراکریش به له سهر نهوهی تووشت دتی، به ته نکید که سیک فرمان به په سندنو ږنگری له ناپه سندن بکات، دهبی خوځی دابنی بو گرفتاری و به رده ننگار بووننه وهی که سانی خرابه کارو، که سانیک که مل نادهن بو چاکه، به شپوهیه که له شپوه کانه که گه لیاندا توووشی تیکگیران دهبی، بویه ههر کات فرمان به چاکه و نه هی له خرابه ت کرده پشه، دهبی قه لغانی خوراکریش له سهر سه ری خو ت ږگری.

که واته: ﴿ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ﴾، یانی: (تَهَمَّلْ مَا يُصِيبُكَ بِسَبَبِ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ)، خوراکر به له سهر نهوهی تووشت دتی، به هو ی فرمان به په سندنو ږنگری له ناپه سندنوه.

۵- ﴿ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾، به دلنیا یی نهوه له کاره پتووستکراوه کانه، یان: نهوه له کاره چه و جینی عه زیمه ته کانه.

أ- (أَي: مِنَ الْأُمُورِ الْمَعْرُومَةِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى)، لهو کارانهن که له خواوه پتووستکراون و چه ختیا ن لیکراوه ته وه.

ب- یاخود: (مِنَ الْأُمُورِ الَّتِي تَحْتَاجُ إِلَى الْعَزِيمَةِ الْقَوِيَّةِ)، نهوه [نوږږ به ږپا کړدن و فرمان به په سندنو، ږنگری له ناپه سندنو، خوراکریش له سهر نهوهی دپته ږت] ده گونجی بو ههر چواریان بچپته وه، لهو کارانهن که پتووستیا ن به عه زیمه ت و ویستی پولا یین و به هیز ده کات.

ده شگونجی ته نیا بچپته وه بو خوراکریش له سهر نهوهی دپته ږت، ده شگونجی بکه ږپته وه بو فرمان به په سندنو ږنگری له ناپه سندنو، خوراکریش له سهر نهوهی دپته ږت، ده شگونجی بو ههر چواریان بکه ږپته وه، بیکومان ههر چواریان پتووستیا ن به عه زیمه تی پته و ده کات و، ههر چواریشیا ن لهو کارانهن که خوا ﷻ پتووستی کړدوون.

۶- ﴿ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ ﴾، هه روه ها رووی خو ت له خه لک وهرمه چه رځینه، ﴿ وَلَا تُصَعِّرْ ﴾، خو ږنډراویشه ته وه: (وَلَا تُصَاعِرْ)، رووی خو ت وهرمه چه رځینه، ملی خو ت با

مەدە، (الصَّعْرُ: دَاءٌ يَأْخُذُ الْإِبِلَ فِي أَغْنَاقِهَا أَوْ رُؤُسِهَا حَتَّى تَلْفِتَ أَغْنَاقَهَا)، (صَعْر): دەردنیکە تووشی حوشتەر دئی له ملیدا، یاخود له سه ریدا، تاکو وای لئ دئی، ملی با بدات و رهق بئ.

ئەو کەسەش کە خۆی بە زل دەگرئ لە بەرانبەر خەلکیداو، ملیان لێدەسوورئنی، چوئێراوە بە حوشترنیکەووە کە تووشی مل تیشەو مل رهق بوون بوو، کە ئەمە جوړنیکیشە لە بە کەم تەماشاکردن، بانی: بابای خۆ بەز لگر بە حوشترنک تەشبیە کراوە، کە تووشی مل رهق بوون بوو.

(۷) ﴿وَلَا تَمْسِ فِي الْأَرْضِ مَرْمًا﴾، هەرودها بە فیزو کەشخە بە زهوییدا مەرۆ، (المَرْمُ: شِدَّةُ الفَرَحِ وَالتَّوَسُّعِ فِيهِ)، بریتیه لە زۆر خۆشحال بوون و فراوانیی لە خۆشحالییدا، لە دەمارو خۆ بەز لگریدا، بەو جوړە بە زهوییدا مەرۆ.

(۸) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾، بە دلنیاپی خوا هەر خۆ پئی زۆرنیکی شانازییکەری خۆشناوی.

بانی: کەسێک لە خۆیدا پئی وابئی سیفەتێکی هەیه لە خەلکی دیکەدا نیە، ئنجا ئەوە بۆی بیته هۆی بەیدا بوونی سیفەتی (خِيَلَاء)، ئەویش ئەوێه کە نینسان خەیاالی وابئی لە خەلک گەورەترەو گرنگترە، (فَخْر) یش بریتیه لە: (المُبَاهَاةُ فِي الْأَشْيَاءِ الْغَارِجَةِ عَنِ الْإِنْسَانِ)، ئەوێه مەرۆف شانازیی بە شتییکەووە بکات کە لە دەرەوێ خۆیدا هەیه، بە جل و بەرگی، بە وڵاخی، بە سه یاره، بە خانووبه رهی، بە پارەو سامانی، کەواته: (إِخْتِيَال): ئەوێه کە مەرۆف لە زاتی خۆیدا خۆی پئی گەورەو زل بئی، بە لأم (فَخُور): ئەوێه کە لە دەرەوێ خۆیدا ئەو خۆبەز لگرییه بەسەر خەلکدا بکات، (إِخْتِيَال) ئەوێه مەرۆف، لە دەررونی خۆیدا خۆی پئی زۆرە، بە لأم (فَخْر) ئەوێه کە ئەو شانازیی بە خۆو کردنه، دەرکەوئی و خەلک هەستی پئیکات.

ئنجا هەر کەسێک وابئی، خوا خۆشی ناوی.

۹- ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَسِيرِكَ﴾، ھەروەھا لە ڕۆیشتندا میانجیی بە، نە زۆر بە خێرای بڕۆ، نە زۆر بە مردەلوخەیش بڕۆ.

۱۰- ﴿وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾، لە دەنگیشت کەم بکەو، لە دەنگت بگرەو، (الغَضُّ: النُّقْصُ)، (غض)، یانی: کەمکردنەو، دەنگت زۆر ھەلمەبەنە.

۱۱- ﴿إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾، بە دنیایی ناخۆشتینی دەنگەکان، دەنگی کەرانی، (انکر: أي أقيح وأوحش)، یانی: ناقۆلاترین و نامۆترین، (انگر) لە (مَنکور) ھو، ھاتو، (مَنکور)، یانی: ناخۆشوستراوو ناپەسند کراو.

پتویستە مەرۆفی بە ئەندازەی ئەووە کە پتویستە، دەنگ ھەلینن، ھەروەک لە ڕۆیشتندا بە ئەندازەی ئەووە کە پتویستە، پتە ھەلینن، ئنجا بە خاکبەتی لەگەڵ خەلکدا مامەتە بکات، بۆ ئەووی خۆی لەو سیفەتەنە بپاریزی کە خوا دەفەرموێ خواوہنەکانیانی خۆشناوین.

کورتہ باسیک له باره ی لوقمان و حکمه ته که به وه

به رتزان!

له سن برگه دا باسی لوقمان ﷺ، حکمه ته که ی ده که ی:

یه که م: لوقمان کی بووه و چون بووه؟

پیشتریش باسما نکرده که مشتومر هه به له باره ی لوقمانه وه: ئایا پیغه مبه ر بووه، یان پیغه مبه ر نه بووه؟ ئایا خه لکی چ شوئینک بووه؟ به چ زمانیک دواوه؟ له چ رۆژگارنکدا ژیاوه؟ به لام هه چ شتیکی جیی دلنیا یی و مسوگه ر له و باره وه نیه. له (السیره النبویه لابن هشام) دا^(۱)، نه مه هاتوه: (قِيلَ كَانَ رَاعِيًا لِلْغَنَمِ، وَ قِيلَ كَانَ حَيَّاطًا، وَقِيلَ كَانَ قَاضِيًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي زَمَانِ دَاوُدَ)، واته: گوتراوه: لوقمان شوانی مه ران بووه، هه روه ها گوتراوه: دارتاش بووه، دیسان گوتراوه: به رگ دروو بووه، گوتراویشه: دادوه رو قازیی بووه له نئو گه لی (بَنِي إِسْرَائِيلَ) له رۆژگاری داوود ﷺ دا.

زۆر به یان نه وه یان هینا وه که لوقمان له رۆژگاری (داوود) دا بووه، به لام خوا ﷺ باسی ره چه له کی لوقمان ناکات، به لکو باسی حکمه ته کانی ده کات، چونکه نه وه ی بۆ تیمه جیی سوودو به هر ده به، حکمه ت و قسه نه سه ته فه کانی لوقمانن، نه که نه و ورده کاریانه ی دیکه، که زانایان گه لیک جار زۆریان به دوا که وتوون، بی نه وه ی بناغه به کی زانستییان هه بی، یانی: هه ندیکیان زۆر لاپه ره یان پر کردوونه وه بۆ نیسپاتی نه وه که به کینک بووه له ره ش پیسته کان و له فلان

(۱) ج ۲، ص ۲۱۹-۲۲۰، (طبعة دار ابن الهيثم) سنة: (۲۰۱۲) م.

رؤژگاردا بووه، ههروهه هه ندىك به سه رهاتان دینن كه هیچیان جیتی دنیایی و پشت پی بهستن نین.

ههروهه هه ره له سپیدی (ابن هشام) دا هاتوه: (قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ فِي السَّيْرِ: قَدِمَ سُؤَيْدُ بْنُ الصَّامِتِ أَخُو بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ مَكَّةَ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا، فَتَصَدَّى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَدَعَاهُ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَقَالَ لَهُ سُؤَيْدٌ: فَلَعَلَّ الَّذِي مَعَكَ مِثْلَ الَّذِي مَعِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَمَا مَعَكَ؟ قَالَ: مَجَلَّةٌ لِقَمَانٍ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَعْرِضْهَا عَلَيَّ، فَعَرَضَهَا عَلَيْهِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الْكَلَامَ حَسَنٌ، وَالَّذِي مَعِيَ أَحْسَنُ مِنْ هَذَا، فَرَأَى أَنْزَلَهُ اللَّهُ، فَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ قَتَلْتُهُ الْخَزْرَجُ، وَكَانَ قَتْلُهُ يَوْمَ بَعَاثٍ، وَكَانَ رَجُلًا مِنْ قَوْمِهِ يَقُولُونَ: إِنَّا لَنَرَاهُ قَدْ قُتِلَ وَهُوَ مُسْلِمٌ، وَكَانَ قَوْمُهُ يَدْعُوهُ الْكَامِلُ)^(۱).

(ابن إسحاق) له سپردهكهی دا دهلئ: سوهدیدی کوری صامیت كه له بهنی عهمری کوری عهوف بوو، به جهج، یاخود به عومره هات، پیغه مبهری خوا ﷺ بانگی کرد بو ئیسلام، سوهد پتی کوت: ردنگه نهوهی به تویه (نهو وه حیی و په یامه) وه كه نهوه بی كه به منه، پیغه مبهری خوا ﷺ پتی فه رموو: چیت پییه؟ گوتی: مه جهلهی لوقمان، (حیکمه ته کانی لوقمان كه کو کراونهوه)، پیغه مبهری خوا ﷺ پتی فه رموو: کوا پیشانمیده (بوم رانونه)، نهویش حیکمه ته کانی بو خویندنهوه، پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموو: نه مه قسه یه کی باشه، به لام نهوهی له لای منه لهوه چاکتره، فورناتیکه خوا دایه زاندوه، (ابن إسحاق) دهلئ: دوابی سوهدیدی کوری صامیت هاته مه دینهو، زور پی نه چوو خه زره جیه کان کوشتیان له رژی (بعاث) دا، [رؤژك بووه کاتی خوئی نهوس و خه زره ج تیدا به شه ره هاتوون، پیاوانیک له گه له که ی (یانی: خرمانی سوهدیدی کوری صامیت) دهیانگوت: تیمه پیمان وایه به مسولمانه تی کوژراوه، ههروهه خه لکه که ی پیمان دهگوت: (الکامل) پیاوی تیرو تهواو.

(۱) هه مان سه جاوه و بهرگ و لاپه ره.

له بهر نه وهی حکمه ته کانی لوقمانی له بهر بوون و کاریشی پیکردوون و، هه ره نه وهش گه باندوو په تی به وه که مسولمان بی، به پی پی نه و ریوا په تی (ابن اسحاق) هیناویه تی.

دوهوم: حکمه ته کانی لوقمان له م سووره ته دا:

پیشتریش باسما نکر د لوقمان خوا لپی رازی بی، ده (۱۰) ناموژگاری گه وره و، گرنګ ناراسته ی کوره که ی ده کات، که سه رجه م بواره کانی دیندار بیان پیده گریته وه.

نه وانیش به مجوره ن: پیش هه موو شتیک پی ده تی:

۱- ﴿يَبْنِي لَأَشْرِكَ بِاللَّهِ إِنَّكَ الْبَشَرُ لَطَمَةٌ عَظِيمَةٌ﴾، نه ی روله گیان! هاوبه ش بو خوا دامه ن، هاوبه ش بو خوا دانان سته میکی مه زنه.

نه وه په که م حکمه ت و ناموژگاری لوقمانه بو کوره که ی.

پیشتریش باسما ن کرد که هه ندیک له تویره ره وان گو توویانه: کوره که ی موشریک بووه، بویه بابی پی ده تی: هاوبه ش بو خوا دامه ن! به لام نه وه قسه په کی بی بنه مایه و، له راستییدا وا دیاره کوره که ی خوا په رست و خواناس بووه، به لام بابی هوشداری پیده دات، ده تی: روله گیان! ناگات له خو بی تووشی شریک نه بی! هه روه ک چون خوا ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ له قورناند به پیغه مبه ری خاتم ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ده فرموی: ﴿لَنْ أَشْرَكَ بِحَبْطِ عَصَاكَ﴾ ﴿الزمر، ۱۶﴾ واته: نه گه ر هاوبه ش بو خوا دابنی، کرده وه که ت هه لده وه شیتته وه، نه وهش مانای نه وه نیه که بگونجی پیغه مبه ر ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ هاوبه ش بو خوا دابنی، به لام نه وه هوشداری به بو پیغه مبه ر ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ و، هوشداری به بو نومه ته که شی، که واته: په که م ناموژگاری لوقمان بو کوره که ی، نه وه په که له شریک وریا بی، له سه ر خوا په رستی و خوا به په کگرتن به رده وام بی، به لام وریا بی، شریک تیکه لی نیمانه که ی نه کات.

۲- ﴿يَسْقَىٰ إِنَّمَا إِنْ تَكُ يَشْقَالَ حَبْرًا مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِيهَا اللَّهُ﴾، ئەي رۆلە گیان! ئەگەر چاکە، یان خراپە، هەر کردەووەیک، هیندەدی گرانایی دەنکە خەرتەلەیکە بێ، لە نیو هەناوی گا بەردیک دابێ، لە ناسمان یان لە زەویدا بێ، خوا دەیهێنن، کەواتە: لە خۆت وریابە! تووشی خراپە نەبی، چونکە خراپە ون نابێ، و سەر گەرمی چاکە بە، بە دنیایی چاکە دیتەووە ریت.

۳- ﴿يَسْقَىٰ أَقِيمَ الصَّلَاةِ﴾، رۆلە گیان! نوژی بەرپا بکە، لە راستیدا نوژی بەرپا کردن بناغەدی دیندارییە، کۆلەکەدی دیندارییە، هەوینی دینداریی و مسوڵمانەتیە.

۴ و ۵- ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، فەرمان بە پەسند بکەو، رێی لە ناپەسند بگرە.

۶- ﴿وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ﴾، لەسەر ئەوێش کە تووشت دێ، خۆراگر بە، هەر کەسێ فەرمان بە چاکەو نەهی لە خراپە بکات، دەبێ قەلغانی پشوو درێژی و خۆراگری لەسەر سەری خۆی هەلدا، چونکە بە تەنکید فەرمان کردن بە پەسندو رێگری لە ناپەسند، گرفتاریی و سەر نیشە بو ئینسان دینتە پێش.

۷ و ۸- ﴿وَلَا تُصِعِرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْسِ فِي الْأَرْضِ مَرَمًا﴾، پوووی خۆت لە خەلک وەرەمە چەرخیە، وەک حوشترێک کە تووشی ملە رەقە بوو، واتە: خۆت بە زل مەگرە لە بەرابەر خەلکدا، بابای خۆ بەزلگر لووتی دەچیتە ناسمان و مل ناسوو ریتن بە لای خەلکدا، وینەدی حوشترێک کە تووشی نەخۆشیی ملە رەقە بوو، ﴿وَلَا تَمْسِ فِي الْأَرْضِ مَرَمًا﴾، بە فیزو کەشخەو شادمانیی و خۆشحالیی بە رێدا مەرۆ، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخَالِفٍ فَخُورٍ﴾، چونکە بە دنیایی خوا هەر خۆ بەزلگرێک لە دلی خۆیداو، هەر شانازییکەریک بەسەر خەلکدا، خۆشناوی.

۹- ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾، لە رۆیشتندا میانجیی بە، ئەوێ پێش دەفەرموی: بە دلخۆشیی و شادمانیی بە رێدا مەرۆ، بە لە خۆبایی بوون و لە کەولی خۆ دەرچوونەو، بەلام ئەمەیان دەفەرموی: با چۆنیەتی رۆیشتنەکەت میانجیی بێ، ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾.

له رۆيشتتندا میانجی به، نه تپه پینه و نه کورتی بیته، نه زۆر خیرا برۆ، مه گهر شتیك پیویست بکات، جاری وا هه به پیویست دهکات رابکهی، نهوه جیا به، به لام که پیویست نهکات، به شتویه که میانجی برۆ، به مرده لوخه یی مه پۆ، ههروه ها زۆر به خیرایش مه پۆ.

۱۰- ﴿وَأَعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾، له دهنگیشت بگره وه، زۆر هاوار مه که، قیره قیر مه که، دهنگ هه لمه به نه، چونکه ناخوشتین دهنگ، دهنگی کهرانه، که رهکان زۆر دهنگیان هه ل دینن.

سییه م: هه ندیک له حیکمه تهکانی لوقمان:

من به گوشراوی و به خیرایی ده یانه ئیم، نه گهرنا له تفسیره کاندای زۆر شت باسکراوه و پالداوه ته لای لوقمان، به لام من نه و بیست و سییه م لی گو ل بزی ر کردوون:

۱- (مَنْ كَانَ لَهُ مِنْ نَفْسِهِ وَاعِظْ، كَانَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَافِظٌ)، واته: هه ره که سیک له خودی خویدا ناموزگار بیکاری هه بن، له لایه ن خواشه وه پارێزهری هه به.

۲- (مَنْ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ، زَادَهُ اللَّهُ بِذَلِكَ الْعِزَّةَ)، واته: هه ره که سیک به ئینصاف بن بۆ خه لک له دژی خوئی، خوا عیززه تی بۆ زیاد دهکات، واته: نه گهر هه قیکی خه لکی که وته لا، به ئینصاف بن بۆ خه لک له دژی خوئی، یاخود تۆله ی خه لک له خوئی بسیتته وه، یان نه گهر هه له یکه به رانه رکردن، داوای لیبور دنیان لی بکات، نهوه پتی بهرز ده بیتته وه، عیززه ت و پینگه ی له تپو خه لکدا پتی زیاد دهکات.

۳- (صَرْبُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ كَالسَّمَادِ لِلزَّرْعِ)، واته: لیدانی باب و دایک بۆ پۆله یان، وهک په ین وایه بۆ کشتوکال، یانی: چۆن کشتوکال به په ین زیاد دهکات و گه شه دهکات، لیدانی باب و دایکیش گه شه به مندا ل دهدات، هه ل به ته مه به ستیش نهوه نه فه لاقه ی بکه ن! به لکو جاروبار زبر بن له گه ل مندا لی خو یاندا و له خراپه بیگتر نه وه، چونکه نه و مندا له

عه قلی کامل نه بووه تاكو بو خوی له خرابه بسله متهوه، ده بی باب و دایک جار جار بیهننهوه سهر ری و ناموژگاری بکهن و، ته مبی بکهن، نه گهر پیویست بوو جاری واهیه گوئی بادهن و زلله به کیشی لیدهن، وهک چون که پهین به کشتوکال ده کهی، زیاد ده کات، لیدان و زبری باب و دایکیش له کاتی پیویست دا له گهل مندالی خویان، تاوا پیی گه شه ده کات و زیاد ده کات.

۴- (يَا بُنَيَّ ارْجُوا اللَّهَ رَجَاءً، لَا يُجْرِيكَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ، وَخَفِ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَوْفًا، لَا يُؤْسِكُ مِنْ رَحْمَتِهِ). واته: بۆله گیان! نهوئنده نومیده واربه به خوا، که نومیده واربوونت به خوا، بویرت نه کات له سهر سهر پیچی خوا، هیندهش له خوا ^{تجارت} بترسی، ترسیکی واه نه بی نانومیدت بکات له به زهی خوا.

۵- (لَا تُرْسِلْ رَسُولًا جَاهِلًا، فَإِنْ لَمْ تَجِدْ حَكِيمًا فَكُنْ رَسُولَ نَفْسِكَ): واته: هه رگیز نوینه ریکی نه قام بۆ شتیک مه نیرده، نه گهر بابابه کی لیزان و کارامهت نه دوزیه وهه بیکه به نوینه ری خۆت، بۆ خۆت نوینه ری خۆت به.

یانسی: خۆت بچۆ کاره کهی خۆت به ته په فی به رانبه ر بلی، نهک نه فه ریکی نه قام بنیری کاره کهت لی سه قهت بکات!

۶- (لَا خَيْرَ لَكَ فِي أَنْ تَتَعَلَّمَ مَا لَمْ تُعَلِّمْ، وَلَمَّا تَعْمَلْ بِهَا قَدْ عَلِمْتَ، فَإِنْ مِثْلَ ذَلِكَ مِثْلَ رَجُلٍ احْتَطَبَ حَطْبًا، فَحَمَلَ حُرْمَةً وَذَهَبَ يَحْمِلُهَا فَعَجَزَ عَنْهَا، فَضَمَّ إِلَيْهَا أُخْرَى). واته: هه چ بهرزه وهه نندیهک بۆ تو له وهه دا نیه، زانیاریهک فی ر بی، که نایزانی، به لام جاری نه وهی فی ری بووی، کارت پی نه کردوه، وینهی نه وه وهک پیاوئک وایه، کۆله دارئکی کردوه، چوو هه لیکری، به لام نه یوانیوه، نجا که نهو کۆلهی نه توانیوه، کۆلئکی دیکه شی خستۆته سهر نهو کۆله!.

واته: تۆش زانیاریهک که جاری کارت پی نه کردوه، مه چۆ زانیاریهکی دیکه فی ری و بیخیه گهل نهو زانیاریهکی که کارت پیی نه کردوه، سه ره نجام زانیاریی زۆرت هه بی، به لام کرده وهی که مت هه بی.

۷- (لَتَكُنْ كَلِمَتَكَ طَيِّبَةً، وَلَيَكُنْ وَجْهُكَ بَسِطًا، تَكُنْ إِلَى النَّاسِ مِمَّنْ يُعْطِيهِمُ الْعَطَاءَ).
واتە: با قسەت خۆش بى، و، رووت خۆش بى، لە لای خەلكى خۆشەويستەر دەبى لەو
كەسەى كە دەيانداتى، [بەلام بە پرتهو بۆلەو، بە پووى گرژو قسەى ناخۆش].

۸- (كُنْ كَمَنْ لَا يَنْتَعِي مَعْمَدَةَ النَّاسِ، وَلَا يَكْسِبُ دَمَهُمْ، فَتَلْسُهُ مِنْهُ فِي عَنَاءٍ، وَالنَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ). واتە: تۆ وەك كەسەك بە، كە بە تەمانە خەلك ستایشى بكات، ھەرودھا سەرزەنشت
و لۆمەى خەلكیش بۆ خۆى پەيدا ناكات، بۆیە لە خودى خۆیدا ماندوویە، بەلام خەلك بە
دەست ئەوودە ناسوودەبە.

ئینسان ئەگەر خۆى ماندوو بكات و خەلك ناسوودە بكات، زۆر باشتەرە
لەوہى خۆى ناسوودە بكات و خەلك ماندوو بكات!.

۹- (جَالِسِ الْعُلَمَاءَ وَ رَاحِمِهِمْ بِرُكْبَتَيْكَ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْقُلُوبَ بِنُورِ الْعِلْمِ، كَمَا يُحِبُّ الْأَرْضَ
الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ السَّمَاءِ)، واتە: لەگەڵ زانايان دابنیشەو ئەژنۆت بە ئەژنۆيانەو دەبنووسیتە،
(بە ئەدەبەو لە خزمەتیاندا بە)، چونكە خوا دلەكان بە پووناکیی زانیاریی زیندوو
دەكاتەو، وەك چۆن زەوى مردوو، بە بارانى ناسمان دەژبەنتتەو.

۱۰- (إِنْ دَارًا تَسِيرُ إِلَيْهَا، أَقْرَبُ إِلَيْكَ مِنْ دَارٍ تَخْرُجُ عَنْهَا): واتە: مەنزەلگایەك كە بەرەو پوووى
دەچیت، نزیکترە لە مەنزەلگایەك كە لێی دەرەچیت.

واتە: ھەمیشە قیامەت نزیکترە لە تۆ لە دنیا، چونكە دنیا تۆ لێی دەرەچى،
بەلام قیامەت بۆ لای دەچى!

۱۱- (قِيلَ لِلْفُحَّامِ: أَيُّ النَّاسِ شَرٌّ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يُبَالِي أَنْ يَرَاهُ النَّاسُ سَيِّئًا أَوْ مُسِيئًا). واتە:
بە لوقمان گوترا: چ كەسەك لە ھەموو كەس خراپترە؟ گوتى: ئەو كەسەى گووى ناداتى
خەلك بە خراپ بیینى، یان بە خراپەكار بیینى.

یانى: دەرەست نە ھەرچەندە خەلك خراپەشى لى بیینى و، بە خراپى
بیینى، بى شەرەم، شەرەم بەخۆ نە.

۱۲- (قِيلَ لِلْقَمَانِ: مَا بَلَغَ بِكَ مَانَرِي؟ فَقَالَ: صَدَّقُ الْحَدِيثَ، وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ، وَتَرَكُ مَا لَا يَعْنِينِي).
 واته: به لوقمان گوترا: چ شتیک توی گه یاندوته نهو پینگه یه کی تيمه ده تیبینن؟ (ناوا ناوو ناوبانگت هه یهو، پیاویکی حه کیمی و، خه لک خوا خوایه تی تۆزۆی له خزمهتت دابنیشن)، گوتی: راستگوویی و نه مانهت پاریزی و، خو هه لئه قورتاندن له شتیک که په یوه ندیی به منه وه نیه.

۱۳- (مَنْ يُخَيِّرِ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ، تَفُوتَهُ الدُّنْيَا وَلَا يُصِيبُ الْآخِرَةَ). واته: هه ر که سیک دنیا به سه ر دواړو ژدا هه لېز تیری، دنیا که شی ده پروا، دواړو ژیش وه ده ست ناهیتن.

۱۴- (قَالَ لِقَمَانُ لِابْنِهِ: إِنَّ اللَّهَ رَضِيَ لَكَ، فَلَمْ يُوصِنِي بِكَ، وَلَمْ يَرْضَكَ لِي، فَأَوْصَاكَ بِي).
 واته: لوقمان به کورده کی گوت: خوا منی بو تو په سند کردوه، بو یه ناموژگاری منی نه کردوه له باره ی تۆوه، به لآم به تو رازی نه بووه (چون مامه له م له گه لدا ده که ی!)، بو یه ناموژگاری تۆی کردوه له باره ی منه وه.

هه موو قوربان بېشکنه به باب و دایک نالتی: له گه ل مندالتان چاک بن، چونکه چاکی باب و دایکان له گه ل مندالدا، شتیک سروشتی و خوا رسکه، به لآم هه میسه به مندالان و پوله کان ده لتی: له گه ل باب و دایکتان دا چاک بن، واته خوا له من رازیه وه ک باب و دایک، ده زانن من له گه ل تودا چاکم، بو یه ناموژگاری منی نه کردوه، به لآم زانیویه تی تو نه گه ر خوا ناموژگاریت نه کات، چاک نابی، بو یه ناموژگاری کردووی.

۱۵- (كُنْ لِأَصْحَابِكَ مَوْافِقًا إِلَّا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ). واته: له گه ل هاوه له کانتدا گونجاوو ته با به، مه گه ر له سه ریچی خوا ی زالی پایه داردا.

له سه ریچی خوا دا، له گه ل که سدا ته باو گونجاو مه به بلتی: با ناته باو نه گونجاو نه یه مه به رچاوی ره فیه کانم، چاکه بکه ن، یان خرابه بکه ن له گه لیاندا بم! وه کورده واری ده لیتن: (له گه ل عامن ده چپته شامن)، نا، نه گه ر خه لک چاک بوون، له گه لیان به، نه گه ر خراب بوون له گه لیاندا مه به، با براده رو دوست و، خزم و باب و دایکیشت بن.

۱۶- (إِدْمَاتَلَّتِ الْمِعْدَةُ نَامَتِ الْفِكْرَةُ، وَخَرَسَتِ الْحِكْمَةُ، وَقَعَدَتِ الْأَعْضَاءُ عَنِ الْعِبَادَةِ). واته: کاتیک گهده پر بوو، عه قَل ده خووی و حکمه تیش لال ده بن، ازمانی حکمهت لال ده بن و مرووف قسهی چاکی بو نایهت او، نه ندامه کانیش داده نیشن له وهی که خوا په رستی بکن، سست و ته نبال ده بن و خوا په رستیان بو نه نجام نادرئ.

۱۷- (لَا تَكُنْ حُلُوًّا فَتُبْلَعُ، وَلَا تَكُنْ مُرًّا فَتُلْفَظُ). واته: هینده شیرین مه به قوت بدرئی، هینده ش تال مه به فری بدرئی، نه وه به شیوهیه کی دیکه ش گوتراوه: (لا تَكُنْ رَطْبًا فَتُغَصَّرُ، وَلَا تَكُنْ يَبَسًا فَتُكْسَرُ). واته: هینده تهر مه به بگوشرئی، هینده ش رده ق مه به بشکترئی.

۱۸- (إِيَّاكَ وَالذَّيْنَ، فَإِنَّهُ ذُلُّ النَّهَارِ، وَهَمُّ اللَّيْلِ). واته: خوَت له قهرز بهاریزه، چونکه به روژگار مایه ی زه بوونیه، (که بابای خاوهن قهرز ده بینی شهرمه زار ده بی) و، به شهویش مایه ی خه م و خه فته.

به پتی توانا خوَت له قهرز بهاریزه، به زوریس وایه خه لک به هوئی زنده مه سره فیه وه تووشی قهرز داری ده بن.

۱۹- (مَنْ كَذَبَ ذَهَبَ مَاءٌ وَجْهِهِ، وَمَنْ سَاءَ خُلُقُهُ كَثُرَ غَمُّهُ). واته: هر که سیک درو زور بکات، ثاوی رووانی دهر او (نابرووی نامینئ) و، هر که سیک رهوشی خراب بن، خه م و خه فته تی زور ده بن.

زه می وی ده کات، جنیو به و ده لئ، غه بیه تی وی ده کات، دلئ نه وی دیکه دیشینئ، هه قی وی ده خوات، سه ره نجام خه لکیش کار دانه و دیان ده بن و، تووشی خه م و خه فته و نارده حه تی زور ده بن.

۲۰- (إِنَّ الدُّنْيَا بَحْرٌ عَمِيقٌ، وَقَدْ غَرِقَ فِيهِ أَنْاسٌ كَثِيرٌ، فَأَجْعَلْ سَفِينَتَكَ تَقْوَى اللَّهِ تَعَالَى، وَحَشْوَهَا الْإِيمَانَ، وَشِرَاعَهَا التَّوَكُّلَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى). واته: دنیا ده ریا به کی قوولئ، خه لکیکی زور تیدا نغرو بوون و خنکاون، توش با له ده ریا ی دنیا دا، پاریز له خوا کردن که شتی به که ت بن و، نه وهی که شتی به که تی پن پر ده که ی، تیمان بن و، با چاروگه ی که شتی به که شت پشت به خوا ی به رز به ستی بن.

۲۱- (قَالَ لَقَمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ! خُذِ الدُّنْيَا بِلَاغًا، وَلَا تَرْفُضْهَا فَتَكُونُ عَالَةً عَلَى النَّاسِ، وَلَا تَدْخُلْ فِيهَا دُخُولًا يَضُرُّ بِأَخْرَجَتِكَ،) واته: لوقمان به کوچه که می گوید: نهی پدیده گیان! نهوهنده له دنیا بگره که بتکه به یتنه منهزل و، دنیا فری مهده، دواپی حهوجتی خه لکی بن (بار بیت به سه ر خه لکه وه)، هه روهها واش مهرو تئو دنیا وه، که زیان به مه نزلکای دواروژرت بگه به نهی.

۲۲- (مَنْ لَا يَمْلِكُ لِسَانَهُ، يَنْدَمُ، وَمَنْ يَكْثُرِ الْمِرَاءَ، يُشْتَمُ، وَمَنْ يَدْخُلْ مَدَاحِلَ السُّوءِ، يُتَهَمُ،) واته: هه ر که سیک زمانی خوئی نه گری، به شیمان ده یتنه وه وه، هه ر که سیک زور مشت و مرو شه ره قسه بکات، قسه پی ده گوتری (جنیوی پی ده گوتری)، هه ر که سیک بچیتنه شوینی گومان لیکراو، تومه تبار ده کری.

۲۳- (سَيَلُ مَا الَّذِي أَجْمَعْتَ عَلَيْهِ فِي حِكْمَتِكَ؟ فَقَالَ: لَا أَتَكَلَّفُ مَا قَدْ كُفَيْتُهُ، وَلَا أَضِيعُ مَا وُلِّيْتُهُ،) واته: پی گوترا: نه وهی که تو حیکمه ته که ت هه موو تیدا کو کردوته وه بریتنه له چی؟ گوتی: شتیک که له جیاتی من جیبه جینکراوه، خوئی پیوه نه زیه ت ناده م، و شتیکش که عایدی من کراوه، زایه ی ناکه م یانی: شتیک که خوا سَلَامٌ وه نه ستوی خوئی گرتوه و بو خوئی بو ت ده کات، پیویست ناکات تو وئی برزی و، خوئی پیوه ناره حه ت بکه ی، به لام شتیک که حه واله ی تو کراوه (عایدی تو کراوه)، نه وه زایه مه که، واته: تو کاری خو ت بکه، نه وه ش که کاری خوی په روه ردگار، رزقه وه نه جه له و زور شتی دیکه به، که خوا سَلَامٌ به ده ست خو یه وه گرتوو، نه وه حه واله ی خوا بکه، به لام نه وه ی حه واله ی تو کراوه، که بریتنه له وه ی پابه ندبی به شه ریه ته وه، به پیی توانای خو ت هوکاره کان بگریه به رو، چاکه بکه ی و خو له خرابه بپاریزی و، نه وانهی که نه رک و مافیان له سه رته، نه رک و مافیان بو جیبه جن بکه ی، تو کاری خو ت بکه و، له وه که پی که خوا سَلَامٌ بو خوئی به ده ست خو یه وه گرتوه.

نهم بیست و سنی حیکمه ته که من وه ک گولبزیتر هیناومن، نه که رنا حیکمه ته کانی لوقمان هه ندیکیان گه یاندوو یانته شه ست (۶۰) حیکمه ت و، هه ندیکیان گه یاندوو یانته هه شتا (۸۰) حیکمه ت، به لکو باسی پینج سه د (۵۰۰) حیکمه تیش کراوه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ دهرسى سنيهم ❖

هُوَ الْعَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۱۶﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ،
 سَبْعَةُ آبْحُرٍ مَا نَفِدْتَ كَلِمَتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۷﴾ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْتَكُمُ
 إِلَّا كَفْتَرُوا وَجَدُّهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۱۸﴾

مانای ده‌قاو ده‌قی نابه‌ته‌کان

{نایا نابینن (تهی خه‌لکینه!) که خوا ههرچی له ناسمانه‌کان و له زه‌ویدایه
 بۆی رام و ملکه چکر دوون، چاکه‌و نیعمه‌ته ناشکراو په‌نهانه‌کانی خۆی به‌ته‌واوی
 پنداون (به‌سهردا پرژاندوون)! که‌چی بابای واش هه‌یه له خه‌لکی، به‌بئ زانیاری و
 پرتیمایی و کتیبکی پروونکه‌روه، شه‌ره قسه له باره‌ی خواوه ده‌کات! ﴿۱۶﴾ نه‌گهر
 پیشیان بگوتری: په‌پره‌ویی له‌و (په‌یام) ه، بکه‌ن که‌خوا دایبه‌زاندوه، ده‌لین:
 (شوین ته‌وه ناکه‌وین)، به‌لکو په‌پره‌ویی له‌وه ده‌که‌ین که‌باب و باپیرانمان
 له‌سه‌ری دیوه، نایا نه‌گهر شه‌یتان به‌ره‌و نازاری کلپه (ی دۆزه‌خ) یش بانگیان
 بکات (ههر دوا‌ی ده‌که‌ون)? ﴿۱۷﴾ ههر که‌ستیکیش پرووی خۆی به‌خوا بسپتری و،
 بۆی ملکه‌چ بی، له‌حالتکدا که‌چاکه‌کاریشه، نه‌وه توند ده‌ستی به‌به‌هتیزترین
 قولفه‌وه گرتوه‌و، سه‌ره‌نجامی کاره‌کانیش ته‌نیا بۆ لای خوایه ﴿۱۸﴾ که‌ستیکیش
 بیپروا بی، با بیپرواییه‌کی دلته‌نگت نه‌کات، (چونکه) گه‌پانه‌وه‌یان به‌س بۆ
 لای تیمه‌یه، ئنجا هه‌والی ته‌وه‌یان پی ده‌ده‌ین که‌ده‌یانکرد، به‌دلنایی خوا
 به‌نه‌یتی سینه‌کان زانایه ﴿۱۹﴾ که‌میک (له‌ژیانی دنیا) به‌هره‌مه‌ندیان ده‌که‌ین،
 دوا‌یی به‌ره‌و لای نازاریکی سه‌خت و بیپره‌زا په‌لکیشیان ده‌که‌ین ﴿۲۰﴾ نه‌گهر
 لیشیان به‌رسی: کی ناسمانه‌کان و زه‌وی دروستکردوون؟ به‌جه‌ختکردنه‌وه ده‌لین:
 خوا، بلن: ستایش بۆ خوا، به‌لکو زۆربه‌یان نازانن (بۆیه جگه له‌وه ده‌پرستن)
 ﴿۲۱﴾ ههرچی له‌ناسمانه‌کان و زه‌ویدایه، هی خوایه، به‌راستی خوا بی‌نیازی

ستايشكراوه (١٦) نه گهر بيت و هه رچی دره خته له زهويدا قه له م بن (و ناوی دهرياش مهره گه ب بټ) و، دواي ويش حهوت دهرياي ديكه ي بخرينه سه ر (تاکو وشه کانی خوايان پټ بنووسرين)، وشه کانی خوا ته واو نابن، بيگومان خوا زالی کارزانه (٢٧) دروستکردنتان و زيندووکردنه وه تان ته نيا وه ک (دروستکردن و زيندوو کردنه وه ي) که سيکه، به دنيايي خوا بيسه ري بينه ره (٢٨) .

شیکردنه وه ي هه ندیک له وشه کان

(وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ) : (اي: أَكْمَلَ وَأَتَمَّ)، واته: چاکه کانی خوی به سه ر ټيوه دا ته واو کردوون.

(السَّابِغُ: الْكَامِلُ، دِرْعُ سَابِغَةٍ، وَالْجَمْعُ: سَوَابِغٌ، سَاتِرَةٌ لِجَمِيعِ الْجِسْمِ، وَاسْبَاغُ النُّعْمِ إِكْتِاؤُهَا، وَأَصْلُ الْإِسْبَاغِ جَعْلُ مَا يُلْبَسُ سَابِغًا، أَي: وَافِيًا فِي السَّتْرِ)، (سایغ)، واته: داپوشه ر به ته واويي، ده گوتري: (دِرْعُ سَابِغَةٍ): زريه کي (سَابِغَةٍ) که به (سَوَابِغِ) کو ده کرتیه وه، واته: هه موو جهسته داده پوشن، (إِسْبَاغُ النُّعْمِ) مه به ست زورکردنی چاکه کانه وه، له نه صلدا وشه ي (إِسْبَاغِ) نه وه يه که نه و پوشاکه ي ده پوشري به ته واويي جهسته داپوشن و، هيچی لن به ده ره وه نه مينی.

(بِالْعُرْوَةِ): (الْبَدُّ الَّتِي يُمَسَّكُ بِهَا الْكُوزُ، أَوْ الْكُؤْبُ أَوْ الْإِبْرِيْقُ)، (عُرْوَةٌ): بريته له وه نكله ي که ده ستی پټ ده گيري به گوزه، ياخود به رداخ، ياخود هی مه سينه، (عُرْوَةٌ): له کورديدا ده بيته هه نکل و قولفه و دهسته گيره، نه وه ي که ده ستی تیده گيري.

(الْوُتْقِ): واته: زور به هيز، يانی: (المُحْكَمَةُ الْقَوِيَّةُ، وَهِيَ تَأْنِيْتُ أَوْتُقٍ: هَذَا أَوْتُقٌ وَهَذِهِ وُلْقَى، مَثَلُ: أَصْغَرُ وَصْغَرَى)، (وُلْقَى)، واته: زور به هيزو پته وه، که (وُلْقَى) مينه ي (أَوْتُقِ) ه، ده گوتري: (هَذَا أَوْتُقٌ وَهَذِهِ وُلْقَى)، (هَذَا): بو شتيکه به نير

دابئری، نهوه به هیتزه، (هَذِهِ وَلَقَى) نه مه شیان بو نه ویه که به مینه دابئری، به هیتزه، وهك: (أَصْغَرَ وَصَغُرَى)، گچکه ترو گچکه تر بو نئرو می.

هه لئه ته له زمانی عه ره بییدا جگه له نئرو می راسته قینه، هه موو شتیکیش نهو شتانه که ره گهز (جنس) یان تیدا نیه به پوآلت، هه رانای نئرو، یان مییان بو به کارده هیتزین، بو وینه: هه موو نهوانه ی له جهسته ی مروؤفا جووتن، رانای مییان بو به کارده هیتزئری، وهك: (يَدَ عَيْنِ، أُذُنِ، رِجْلِ، قَدَمِ)، به لام نهوانه ی که تاکن بو وینه: (انف، ظهر، بطن، رأس) نهوانه رانای تیریان بو به کارده هیتزئری.

(نَضَطْرُهُمْ): یانی: (لَلْجِبْتُمْ وَنَضَطْرُهُمْ عَلَيْهِمُ الْخَنَاقِ)، واته: ناچار یان ده که یان و، تپچکیان^(۱) لی ویک دینینه وهو، ته نگیان پئ هه لئه چنین.

(غَلِيظٍ): (الْغَلِيظُ: السُّمُّكُ، أَي: عَذَابٌ كَبِيرٌ شَدِيدٌ)، که وشه ی (غَلِيظٌ) له راستییدا به مانای پتهو، به مانای نهستووورو قه به دی (زبر)، به لام که سزای پئ وه صف بکری، واته: سزابه کی گه وره وه سهخت و بیتره زا.

(يَمْدُهُ): (يُعِينُهُ وَيُسَاعِدُهُ إِذَا نَقَدَ مَأْوُهُ)، واته: یارمه تیی دهدات و، هاوکاری دی دهکات، هه ر کاتیک ده ریابه که ناوی برا، جهوت ده ریای دیکه یارمه تیی دهدن، یاخود (يَمْدُهُ: أَي يَزِيدُهُ مِدَادًا، وَالْمِدَادُ: الْجَبْرُ الَّذِي يُكْتَبُ بِهِ)، واته: مه ره که بی بو زور ده که ن، مه ره که بی بو زنده ده که ن، چونکه (مِدَاد) نهو مه ره که به یه که پئی دهنوو سزئری.

(نَيْدَتْ): (أَي: انْتَهَتْ وَفَنِيَتْ)، واته: ته واو بوو و، کو تایی هات.

(۱) تپچک: داریکه له شیوه دار لاستیک (فندهق) دا، گوریس و قه یاسه و که ژووی باری و لاخی پئ توند ده کزئری.

مانای گشتی نایه ته کان

به پرتـزان!

ته و هری گشتی نه و نو نایه ته موباره که، باسی یه کتایی خواجه عَلَيْهِ السَّلَامُ، باسی نه و به که ته نیا خوا شایسته ی به ندایه تی بو کران و په رسترانه، به لام سه ره تای نه و نو نایه ته موباره که که ته و هره گشتیه که یان باسی خوای په روه ردگارو، ته نیایی خواو یه کتایی خواجه، به خستنه پرووی چاکه و نیعمه ته کانی خوا، له ژیا نی مرو فدا ده ست پی ده کات:

خوا ده فه رموی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّهُمْ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾، نایا نابین، نه ی مرو فده کان! که خوا هرچی له ناسمانه کان و هرچی له زه ویدایه، بو تیه ی رام و ملکه چ و ده ستمو کردوه؟ که مه به ست پی هه موو نه و پیکه اته نه ی ناسمانه کان و زه ویین، به که هکه شان ه کانه وه، که هکه شان ه کانی ش به نه ستیره کانیانه وه، به خرۆکه کانیانه وه، پاشان ته و ی له زه ویدایه به هه موو پیکه اته کانی وه، به به رگه هه وایه وه، به به رگه ناوییه وه، به به رگه خاکییه وه، به چیا کانی وه، به پروه ک و به شیناوردو، به ژیا ندارانی ده ریاو، ژیا ندارانی هه و او، ژیا ندارانی سه ر زه و ی، به هه موویه وه بو تیه و رام و ده ستمو کراوه، ملی پیکه چکراوه، وای لیکراوه لیتی به هره مه ندبن و لیتان عاصی نه بی، به مه رجیک یاسا گه ردوونیه کانی خوا بدؤ زنه وه، بو چؤنیه تی مامه له کردن له گه ل نه و دروستکراوانه ی خوادا، که ده توانن با شترین به هره یان لی و هری گرن.

﴿وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَهُ وَبَاطِنَهُ﴾، هه روه ها چاکه ناشکراو په نهانه کانی خو ی به سه ر تیه و دا پڑا ندوون، ته وای کردوون، واته: نه و چا کانه ی ده بی نرین و به رهه ستن و، نه و چا کانه ی په نهانن و نابینرین و، نابه رهه ستن، یانی: هه موو

نه و چاكانه، نه و شتانه‌ی كه ژيانی ټيوه پټويستې پټيانه، بو ټيوه‌ی فراهه‌م هټناون و، به‌سهر ټيوه‌يدا رشتوون و بو ټيوه‌ی ته‌اوو كردوون.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ جُبِدِلَ فِي اللَّهِ يَغْتَرِ عَلِيمٌ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٌ مُنِيرٌ﴾ له حاټيكيشدا خوا نه‌وه‌ی بو كردوون، كه چي له خه‌لكيشدا كه‌سي وا هه‌يه، مروفي وا هه‌يه مشت و مړ ده‌كات، شه‌ره قسه ده‌كات له باره‌ی خواوه، به‌بي زانباري و به‌بي پټنماي و به‌بي كټيبيكي روښنكهره‌وه و پي پټشاندر، كه دوايي له مه‌سه له گرنه‌كاندا باس ده‌كه‌ين، نه و سټيانه بوچي له يه‌ك روه‌ت دا هاتوون: زانباري، پټنماي، كټيبي روونكه‌ره‌وه، خو‌لاصه‌ی مانابه‌كه‌ي نه‌وه‌يه: به‌بي نه‌وه‌ی هيچ به‌ر چاو روونيه‌ك و، هيچ شاره‌زايه‌كي هه‌بي، له باره‌ی خواوه شه‌ره قسه و دمبه‌دم و مشتومر ده‌كات.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾، نه‌گه‌ر نه‌و جوړه كه‌سانه پټيان بگوتري: شوټن نه‌وه بكه‌ون كه خوا دايبه‌زانده، ﴿قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ ده‌ټين: [شوټن نه‌وه ناكه‌وين، خوا دايبه‌زانده]، به‌لكو شوټن نه‌وه ده‌كه‌وين كه باب و باپيرانمان، پټشينانمان له‌سهر ي بينيوه، ﴿أَوَلَوْ كَانَ السَّابِغُنُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾، نايه نه‌گه‌ر شه‌يتانيش بانگيان بكات به‌ره‌و نازاري دوزه‌خ، به‌ره‌و تاگري كلپه‌سه‌ندووي دوزه‌خ، هه‌ر به‌ دواي پټشينانيان ده‌كه‌ون؟ نه‌گه‌ر شه‌يتان باب و باپيرانيشياني بانگ كرده‌بي بو سزاي دوزه‌خ، ياني: بانگي كرده‌بن بو كوفرو شيرك و، گونا‌هو تاوان و لادانتيك كه ده‌بانگه‌به‌نتي به‌ سزاو نازاري كلپه‌ی دوزه‌خ، هه‌ر دوايان ده‌كه‌ون؟ شتيكي نالوژيكيي و نه‌فامانه‌به‌ تو به‌ دواي كه‌سيك بكه‌وي، كه شه‌يتان كللوي له‌سهر ناوه‌و، هه‌ليخه‌له‌تانده‌وه به‌ره‌و دوزه‌خ بانگي كرده‌و!

﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ﴾ هه‌ر كه‌سيك رووي خو‌ي بو خوا ملكه‌چ بكات، به‌ خواي بسپرتي و، چاكه‌كاريش

بی، نهوه دهستی به قولفه به کی زور مه حکم و به هیزه وه گرتوه، دهستی به دهسته گیره به کی توندو قائمه وه گرتوه، که ناچری، وه که له سووره تی (البقرة) دا دهفه رموی: ﴿لَا أَنْصَمَ لَهَا﴾ البقرة، واته: پچرانی بو نیه، ﴿وَالِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾، سه ره نجای کاره کانیش ته نیا بو لای خوا به.

که واته: نه وهی شوین باب و باپیرانی و پیشینانی ده که وی، به لاسای کردنه وهی کویرانه، له حالیکدا که نهو باب و باپیران و پیشینانه، شهبتان بانکی کردوون بو ناگری دوزهخ، نهویش شوینان ده که وی، نهوه له لایهک، ههروه ها نهو که سهش که پرووی خووی به خوا سپاردودو، بو خوا ملکه چهو چاکه کاریشه، مانای وایه دهستیکی به دهسته گیره (قولفه) به کی قائمه وه گرتوه، هه موو نهوانه کاروباریان ده چیته وه بو لای خوا.

نجا خوا ﴿نَامُوزْگَارِی﴾ پیغهمبه ر ده کات، ههروه ها ناموزگاری و پینمایی هه ر که سیک دیکهش ده کات، که به دوی پیغهمبه ری خاتهم ﴿ده که وی، دهفه رموی: ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزَنُكَ كُفْرُهُ﴾، هه ر که سیکیش بیپروا ده بن، یاخود سپله و ناسوپاس ده بن، ﴿كُفْر﴾ هه م به مانای بیپروا بوون، دی، هه م به مانای سپله بوون و ناسوپاس بوون، دی، هه ر که سیک که ﴿كُفْر﴾ ی کرد، یان ﴿كُفْرَان﴾ ی کرد، بیپروا، یاخود سپله بوو، ﴿فَلَا يَحْزَنُكَ كُفْرُهُ﴾، با بیپروایی وی، یاخود سپله یی و ناسوپاسی وی، تو دلته نگ نه کات، ﴿إِنَّا مَرْجِعُهُمْ﴾، چونکه گه رانه وه یان، یان شوینی گه رانه وه یان، یاخود: کاتی گه رانه وه یان ته نیا بو لای نتمه به، ﴿فَنَتَبَّهُمْ بِمَا عَمِلُوا﴾، نجا هه وایان پی ده ده دین به وهی که کردویانه، نه وهی به عقل و دلیان کردویانه، یان به زمانیان کوتوویانه، یان به نه ندانه کانیان نه نجامیان دلو، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾، به دنیایی خوا زانایه به هاوه لی، یان: خاوه نی سینه کان، (ذات) به مانای (صاحب) دی، (صاحب: هاوه لی، خاوه ن)، (صدور) یش که کو (صدر) ه، به مانای سینه کان دی، هاوه لی، یان: خاوه نی سینه کان کیته؟

مه به ست نه و نه پتیا نه که مروّقه کان له دل و سینه کانی خویندا په نهانیان ده کهن، که هینده له دل و سینه کانداهه قامگیرو نیشته جی بوون، بوون به هاو دل و خاوه نی سینه کان، نه گهرنا سینه کان خوینان هاو دل و خاوه نی نه پتیه کانی، به لام نه پتیه کان که مروّقه کان له دل و سینه ی خویندا په نهانیان ده کهن، نیازو مه به سته کان، خولیاو ناو اته کان له چاک و خراب، هینده له دل و دهروونه کانداهه نیشته جی بوون، بوون به هاو دل و خاوه نی نه و سینانه.

﴿ تَمَتُّهُمْ قَلِيلًا ﴾، تیمه ماوه یه کی کهم، یا خود: به هر مه ندبوون تیکی کهم، به هر مه ندیان ده کهین، (تَمَتُّع) واته: (مَتَاع) بو فراهه مویتان، (مَتَاع) یش به مانای: رابواردن تیکی کهم، یا خود: گوزهران تیکی کهم، یا خود: به هر مه ندبوون تیکی کهم، دق، نجنا: ﴿ تَمَتُّهُمْ قَلِيلًا ﴾، واته: ماوه یه کی کهم به هر مه ندیان ده کهین له ژبانی دنیا، یا خود به به هر مه ندبوون تیکی کهم (أَي: تَمَتُّعُهُمْ تَمَتُّعًا قَلِيلًا)، ﴿ ثُمَّ نَضَّطُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴾، دواپی په لکیشیان ده کهین به ره و نازاریکی زبرو بیړه زانو نه ستورو فقه به، که لیره ده مه به ست پی سیه سخت و به تیش و ژانه، ناچار یان ده کهین بو نه ووی، په لکیشیان ده کهین بو نه ووی.

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ﴾، نه گهر پرسیار یان لی بکه ی (له و هاو بهش دانه رانه)، کی ناسمانه کان و زهوی هیناونه دی؟ به چه ختکردنه ووه ده لئین: خوا، ﴿ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾، بلئ: ستایش بو خوا، ﴿ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، به لکو زور به یان نازانن، واته: قه دری خوا نازانن و پایه و مه قامی به رزو بی وینه ی خوا نازانن، بویه هاو به شی بو داده نین، بویه هه ندیک له دروستکراوه کان دیننه ناستی خوا، دیننه ریزی خواوه، به خه یالی خوینان ده یان کهن به هاو به شی خوا، له هه ندیک له جوړه کانی به ندایه تیی بو کران و په رستراندا.

﴿ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، هه رچی له ناسمانه کان و زهویدا هیه هیه هی خوایه، هه مووی خاوه نه که ی خوایه، ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ ﴾، به دلنایی هه ر خوا ده و له مهندی ستایشکراوه، هه ر خوا بی نیازی ستایشکراوه، واته: نه وان

نه‌گەر به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکه‌ن، خۆیان به‌هره‌مەندن له به‌ندایه‌تییه‌که‌یان، نه‌گەرنا خوا بۆ نیازه، نه‌که به به‌ندایه‌تی کردنی ئه‌وان و ملکه‌چی و پایه‌ندی ئه‌وان، خوا به‌هره‌مەند بێ!! هه‌روه‌ها (الْحَمِيد) (فَعِيل)ی به مانای (مَفْعُول) ه، یانی: (مَعْمُود)، واته: خوا ستایش‌کراوه، ئه‌وانیش ستایشی نه‌که‌ن، خوا هه‌ر ستایش‌کراوه له زاتی خۆیدا، ئه‌وانه‌ش که به‌ندایه‌تی بۆ خوا ده‌که‌ن، خۆیان لێ به‌هره‌مەندن و، ئه‌وانه‌ش که کوفر و خراپه ده‌که‌ن، خۆیان لێ زه‌ره‌مه‌ندن، نه‌گەرنا خوا ﷻ ده‌وله‌مه‌ندی ستایش‌کراوه، بۆ نیازی ستایش‌کراوه له هه‌موو حالاندا.

تنجا خوا ﷻ دیمه‌تیکی زۆر سه‌رنج‌راکتیشمان ده‌خاته به‌رچاو، که وه‌ک له پێناسه‌ی ئه‌م سووره‌هدا باسمان کرد، له هه‌موو قورئاندا ته‌نیا لێره‌دا به‌م شیوه‌یه هاتوه، ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ﴾، نه‌گەر بێت و هه‌رچی دره‌خت که له‌زه‌ویدا هه‌یه، بێته‌ قه‌لەم، (أَلْمَا) به‌سه‌ریه‌که‌وه نووسراوه، به‌لام به ته‌نکید له ته‌صلدا له یه‌ک جیا‌یه: ﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ﴾، نه‌گەر هه‌رچی دره‌خته له زه‌ویدا قه‌لەم بن، پێنوووس بن، (أَقْلَمٌ) کۆی (قَلَم)ه، یانی: قه‌لەم، پێنوووسیش به‌کاردی، به‌لام له راستییدا هه‌ر قه‌لەم زیاتر باوه، ﴿وَالْبَحْرِ يَمْدُهُ، مِنْ بَعْدِهِ، سَبْعَةُ أَبْحُرٍ﴾، ده‌ریاش نه‌و ده‌ریایه‌ی تێستا واته: به‌رگه‌ تاوی زه‌وی، هه‌موو ئۆقیانووسه‌کان، ناوی ده‌وری زه‌وی هه‌مووی - که زیاتر سن له‌سه‌ر چواری پانتایی زه‌وی ناو دایه‌وشیوووه - هه‌مووی مه‌رکه‌ب بۆ و، حه‌وت هێنده‌ی دیکه‌شی، بکریته‌ هاوکار، ده‌ریاش له دوا‌ی خۆی، حه‌وت ده‌ریای دیکه‌ بینه‌ هاوکاری، بۆی زنده‌ بکریته‌، حه‌وت هێنده‌ی دیکه‌ی بۆ زنده‌ بکریته‌ و هه‌مووی بێته‌ مه‌رکه‌ب و، دره‌خته‌کانی زه‌وی هه‌موویان قه‌لەم بن و، وشه‌کانی خویان پێ بنوووسریته‌، ﴿مَا نَقَدْتِ كَلِمَتٌ اللَّهُ﴾، وشه‌کانی خوا ته‌واو نابن، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، بێگومان خوا زالی کارزانه.

تِهوه مروّف دهبن زور تهماشای بکات و تیوهی رامینن! زانیاری خوا، وشه کانی خوا، نهیینه کانی خوا له گهردووندا له سهروو خواری دروستکراوه کانیدا چهنده زورن! ته گهر ئاوی ده ریا هم مووی مه په که ب بن، نهک ته نیا ته م ده ریا یه ی تستا که پتر له سئ له سه ر چواری پانتایی زهوی داپوشیوه، به لکو ههوت هیندهی دیکه شی بو زنده بکری، هه ندیک له زانایانیش ده لین: ههوتیش لیره دا هه ر بو زورییه، ته گه رنا مه رچ نیه به دیار بیگراوی (مُحَدَّد)ی ته نیا ههوت هیندهی دیکه، به لکو هه زار هیندهی دیکه، هه زاران هیندهی دیکه شی بخرتیه که ل و بیته مه په که ب، دره خته کانی زه ویش هه موویان بینه قه له م و، وشه کانی خویان پی بنووسرین، وشه کانی خوا هه ر ته واو نابن، مه په که به که ته واو ده بن، به لام وشه کانی خوا ته واو نابن.

﴿ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفَّسٍ وَحِدَةً ﴾، نایه تی پیشی باسی زانیاری بی سنووری خوی کرد، ئنجا ته مه یان باسی تواناو ده سه لاتی بی سنووری خوا ده کات ده فه رموی: وه دیهینانتان و زیندووکرانه وه تان، ته نیا وه ک یه ک که س وایه، نهی مروّفه کان! هه مووتان چ وه دیهینرانتان له لایه ن خواوه، چ دواپی زیندووکرانه وه تان، ته نیا وه ک وه دیهینران و زیندووکرانه وهی یه ک که س وایه، ﴿ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴾، به دنیایی خوا بیسه ری بینه ره.

مہسہلہ گرنگہکان

مہسہلہ یہ کہ م:

سہزہجر اکتشانی مروفان بؤ رامکران و ملیتکہ چکرانی ہہرچی لہ ناسمانہکان و زہویدایہ بؤیان و، بہسہر دہرشتنی چاکہو نیعمہتہ ناشکراو پہنہانہکان، کہچی شہرہ قسہ کردنی کہسانیک لہ بارہی خواوہ، بہبی زانیاریی و پرنماییی و، شوین نہ کہوتنی پہیام و بہرنامہی خوا بہ بیانووی شوینکہوتنی پتیشیان:

خوا دہفہرموی: ﴿الَّذِينَ تَرَوُا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَهُ وَبَاطِنَهُ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ مَآبَأَتًا أُولُو كَأَنُ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٥١﴾﴾

شیکردنہوی تہم دوو ٹایہتہ، لہ پینچ برگہدا:

۱- ﴿الَّذِينَ تَرَوُا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾، ٹایا نابینن، سہرنج نادہن، کہ خوا ہہرچی لہ ناسمانہکان و زہویدایہ، بؤی ملکہچ و دہستمؤ کردوون؟! لیرہدا پرووی دواندن لہ کوی مروفہکانہ، تہی مروفہکان! تہی خہلکینہ! ٹایا نابینن؟ مہبہست لہ بینینش لیرہدا بہلن دہگونجہ بینینی چاو بئ، بہلام زیاتر مہبہست بینینی عہقل و دلہ، ٹایا بہ چاوی عہقل و دل نابینن، بؤیہش دہلیم: زیاتر مہبہست پئ بینینی عہقل و دلہ، چونکہ بہلن مروف ژمارہیک لہ چاکہو نیعمہتہکانی خوا دہبینن، کہ لہ ناسمانہکان و زہویدا بؤی دہستمؤ کراون، بہلام زوربہی ہہرہ زوریان نابینن، بہلام بہ عہقل و دل پہیام پئ دہبات و دہرکیان دہکات، کہ خوا ہہموو تہو شتانہی بؤ

مرۆف دەستەبەر كىردوون، كوا مرۆف گەردىلە كان دەبىنى؟ كوا مۆلۆكۆلە كان دەبىنى؟ كە توخمە كان پىكىدىن، كوا مرۆف ئەو تىشكەى لە خۇردا ھەيە دەبىنى، كە چۆن دروست دەبى، ھەمووى تەقىنەۋەى نىۋ كىيە؟ كوا مرۆف زىر زەۋى دەبىنى؟ كوا زىر دەرياكەن دەبىنى؟ كوا مرۆف بەرگە ھەوا ھەمووى دەبىنى؟!

كەۋاتە: لىرەدا مەبەست لە دىتن، ھەرچەندە دەگونجى بىنىنى چاۋىش بى، بۆ ھەندىك لە چاكەو نىعمەتە كانى خوا، بەلام زياتر مەبەست بىنىنى عەقل و دلە.

(سَخَّرَ) يانى: دەستەمۆۋ ملكە چى كىردە، رامىكردە، (التَّسْخِيرُ هُوَ الْإِنْقِيَادُ لِلَّهِ بِمُهِمَّةٍ يُؤَدِّيهَا بِلا خْتِيَارٍ فِي التَّنْقِيلِ مِنْهَا)، (تَسْخِير): يانى: ملكە چى كىردى شتىك بۆ خوا، بۆ ئەۋەى ئەركىك ئەنجام بەت، بى ئەۋەى بىزاردەى لەبەر دەست دا ھەبى، لەۋەى ئەو كارە بكات، يان بگوازىتەۋە بۆ كارىكى دىكە، بۆ وىنە: خۋاى پەرۋەر دىگار خۇرى دەستەمۆۋ رامىكردە، ھەموو پۇزۇى لە خۇرەلەتەۋە ھەلدى بەرەو خۇرئاۋا.

ھەلبەتە ئەو سوۋرپانەۋەى زەۋىي بە دەۋرى خۇيدا، لە بەرانبەرى خۇردا، كە تىمە وا دىتە بەرچاۋمان: خۇر ھەلدى، لە پاستىدا ئەۋە زەۋىيە بە دەۋرى خۇيدا لە بەرانبەر خۇردا دەخولىتەۋە، ئەو لايەى دەكەۋىتە پۋوى خۇر، دەبىتە پۇزۇ پۋۋە كەى دىكەشى دەبىتە شەۋ، كە ۋەك جارى دىكەش باسما كىردە: زەۋى بە نىكەبى سى (۲۰) كىلۆمەتر لە خولە كىكدا دەبىرى لە سوۋرپانەۋەى بە دەۋرى خۇيدا، لە بەرانبەر خۇردا، بەلام لە سوۋرپانەۋەى بە دەۋرى خۇردا، لە چىرگە بە كدا سى (۲۰) كىلۆمەتر دەبىرى، واتە: شەست (۶۰) ھىندەى سوۋرپانەۋەى خۇى خىراتر بە دەۋرى خۇردا دەخولىتەۋە، كە دەبىتە ھۆى پەيداۋونى چۋار كەشە كان و، سوۋرپانەۋەى خۇشى بە دەۋرى خۇيدا، لە بەرانبەر خۇردا، دەبىتە ھۆى پەيداۋونى شەۋو پۇزۇ، ئىنجا: خۇر، زەۋى، مانىك، ئەستىرە كان، كەھكە شانە كان، ھەموۋىان ئەۋ ئەركانەى خوا بۆى دىارىيىكردوون، بەبى لىلىى

و سهر پیتی نه انجامیان ددهن، تا نه ویه مه به ست له (تسخیر) پامکردن و دهسته مؤ کردن.

﴿ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾، ههرچی له ناسمانه کان و ههرچی له زه ویدا هه یه، واته: هه موو پیکهاته کانی گه ردوون له خزمه تی به شهر دان، به شیوه یه ک له شیوه کان، هه لبه ته تا کو تیتستا که میک له و به هره مه ند بوونانه ی مروّف له که هکه شانه کان و له ناسمان، دؤزراونه وه،

به لّم مادام خوا و ده فهرموّی، دیاره ههرچی له ناسمانه کان و له زه ویدا هه یه، به جوړیک له جوړه کان په یوه ندی هه یه به ژیانی مروّف وه، به وه وه که مروّف نه و هه لومه رجه ی بو دابین بی و، له م سهر زه وییه بزّی و تاقیردنه وه ی خوّی بدات، تا کو نه و کاته ی له سیستم و به رنامه ی خوا ودا هه یه، ژیانی مروّف له سهر زه وی به رده وام بی.

﴿ ۲- وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَهُ وَبِاطِنَهُ ﴾، هه رو ده ها (خوا) چاکه ناشکراو په نهانه کانی خوّی به سه رتان دا پړاندوون.

(نِعْمَةً) خویندراو یسه ته وه: (نِعْمَتُهُ)، نجا نه گه ر (نِعْمَتُهُ) بی، واته: خوا چاکه ی خوّی به ته وایی به سه ر ئیوه دا رشتوه، که نه و کاته مه به ست پی جینسی چاکه یه، به لّم نه گه ر (نِعْمَهُ) بی، واته: خوا چاکه کانی خوّی به سه ر ئیوه دا رشتوون و به ته وایی به ئیوه ی داوون، وه ک چوون پو شاکیک هه موو جه سته ی مروّف داده پو شیت، نیعمه ته کان و چاکه کانی خواش سه رتاپای ژیانی ئیوه یان دا پو شیوه.

﴿ ظَهْرَهُ وَبِاطِنَهُ ﴾، چاکه کانی خوا که ناشکران، هه رو ده ها که په نهانن.

(أَسْبَغَ: أي: أَتَمَّ وَأَكْمَلَ)، نجا نایا (أَتَمَّ وَأَكْمَلَ) جیا وازیان چی هه؟ (تَمَام) له رووی چه ندیتی هه ویه، (كَمَال) له رووی چو نیه تی هه وه، چونکه له سوورته ی (الْعَالِدَةِ) دا هاتوه، که ده فهرموّی: ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ

نِعْمَتِي ﴿٢﴾ (كَمَال) و (تَمَام)، (كَمَال)ى بۇ دىن بەكارھىناوہ، بۇ نىعمەت (تَمَام)ى بەكارھىناوہ، واتە: كە دەفەرمۇي: ﴿أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾، دىنەكە تان لە رووى چۆنە تىيەوہ، پىش دابەزىنى ئەو ئايەتە موبارەكە، كە ھەندىك لە زانايان گوتوويانە: كۇتا ئايەتە لە قورئان دابەزىيىن، ياخود پىش ئەو ھەجى مائىئاوييە، لە رووى چۆنە تىيەوہ ئايىن و بەرنامەكە تەواو نەبووہ و لەو رۇژەدا تىرو تەواو بووہ و، ھەموو شتىكى تىدا راگە بەندراوہ، بەلكو جىيەجى كراوہ لە لاينەن پىنغەمبەرەوہ ﷺ.

بەلام: ﴿وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾، چاكەكانى خۇم بۇ تەواو كر دوون، چاكەكان رووى چەندىتىيەوہ، تەواو كراون، لەسەرتان.

لىردەدا (أَسْتَعِش) ھەر بە ماناى (أَتَمَّ) تەواوى كر دى، دەشكونجى بە ماناى كاملىكر (أَكْمَلْتُ) ش بى، ئنجا: (اسْبَأُ النُّعْمَ: أَيِ إِكْتَاؤُهَا)، ئەوہ كە چاكەكانى خوا ھەموو مروۋفەكانيان داپۇشيون، واتە: خوا چاكەكانى خۇي زۇر كر دوون.

پىناسەى (نِعْمَةٌ) يش بەمجۆرە كراوہ: (النُّعْمَةُ: الْمُنْتَفَعَةُ الَّتِي يُرِيدُ فَاعِلُهَا الْإِحْسَانَ إِلَى غَيْرِهِ)، (نِعْمَةٌ): بريتە لەوہى كەستىك سوودىك بە كەستىك بگەبەنى، كە بىھوئى چاكەى لەگەلدا بكات.

دىارە كە دەفەرمۇي: ﴿ظَاهِرَةٌ وَّباطِنَةٌ﴾، ئەوہ ديارە نىعمەتە ناشكرايەكانى خوا ديارن، نىعمەتە پەنھانەكانىشى چ لە خودى مروۋفدا، لە ھەستەيى، لە رووى رووھىيى، لە رووى دەروونىيى، لە رووى خىزانيى، لە رووى كۆمەلەبەتەيى، نىعمەتە ناشكرايەكان، ئەوانەن كە مروۋف دەتوانى بە پىنج ھەستەكانى ھەستيان پى بكات، بە ناشكرا بيانىيىن، ھەستيان پى بكات، مامەلەيان لەگەلدا بكات، پەنھانەكانىش بۇ وىتە: نىعمەتى ئوخۇن و نارامىيى دل و دەورون، ھەررەھا ئەو ھۆگرىيەى كە لە نىوانى ژن و مىرددا ھەيە، ديسان ئەو خۇشەويستىيەى كە لە نىوانى باب و دايك و رۇلەدا ھەيە، ھەررەھا ئەو ئوخۇن و نارامىيەى بەھوئى

به ناده تیی بۆ خواو په رستی بۆ خواوه، پشت به خوا بهستن و، بهرچاو پروونیهی به هوی خوا په رسته وه دپته دی، نهو هیمینی و ناساپشه ی که خه لک لئی به هر مه مند ده بن له مائی خویانداو له ولاتی خویاندا، نه وانه هه مووی چاکه و نیعمه تی په نهانن.

۳- ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ﴾، له تییو خه لکیدا که سی وا هه یه، شه په قسه و مشت و مړ ده کات، له باره ی خواوه، بن زانیاری و بن پرنمای و بن کتیبکی پوښنکه ره وه.

یانی: بن نهووی زانیاری هه بن و، به بن نهووی پرنمای له بهر ده ستدا بن و، به بن نهووی کتیبکی پوښنکه ره وه ی له بهر ده ستدا بن، زانیان گوتوویانه: پله کانی زانیاری و شاره زای نه م سته ن:

أ/ پله و قونای په که می زانیاری، نه وه په که مروف بۆ خوی زانیاری وه ده ست بی ن.

ب/ پله و قونای دووه می زانیاری، بریتیه له وه ی مروف نه گهر بۆ خوی نه توانی زانیاری وه ده ست بی ن، گو ی بگری بۆ جکه له خوی و له وه وه زانیاری وه برگری، (التلقی من العالم)، له که سیک که زانایه فیر بی ن و وه برگری، وه ک خوا ده فهرمو ی: ﴿فَسَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ النحل، واته: نه گهر نازانن [ناتوانن خوتان زانیاری په یدا بکه ن] له که ساتیک بپرسن که خاوه نی زیکن، واته: شاره زای بهرنامه ی خوان، یاخود پسپوړو شاره زان له و بواره دا، ده بن پرساریان لن بگری.

ج/ پله و قونای سته می زانیاری، نه وه په که مروف له کتیبکی پری پوښنکه ره وه دا بیغونیته وه، به هوی کتیبکه وه که ده یغونتی و لئی شاره زا ده بن، پنی ناشنا ده بن، زانیاری وه ده ست بی ن.

بویه خوا ځکه نه وانه ی که به بن هیچکام له و سن جوړه زانیاریه، به بن نهووی که خویان زانیاریان هه بن، به بن نهووی گو ی له که سیک دیکه بگرن

که زانایه، به رپی ده زانی و، به دواى رپنمایى ئەوان کهون، به بى ئەوهى که له کتیبیکیشدا که ئەو کتیبه رپیان بۆ رپۆشن ده کاتهوه، که به ته نکید مه بهست پى وه حى و په یامى خوايه و کتیبى خوايه، به بى ئەوهى هېچکام لهو جوړه زانیاریانهیان هه بى له باره ی خواوه، شه په قسه و مشت و مر ده کهن، که ئەوه شتىكى بى جییه، ئینسان ده بى به بى زانیاری قسه له هېچ شتىکهوه نه کات.

(۴) ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنبَغُ مَا جَدَدْنَا عَلَيْكَ مَاءً مَّاءً ﴾، ئەگەر پشيان بگوترى: بکهونه شوین ئەوه که خوا دایبه زانده، (قورئان).

ده لئین: [شوین قورئان ناکه وین، شوین ئەوه ناکه وین خوا دایبه زانده] به لکو دواى ئەوه ده که وین که باب و باپیرانمان له سه ری بینوه.

تیمه که چاومان هه لئاوه، باب و باپیرانمان له سه ر چ رچه و رپبازیک بوون، به دواى وى ده که وین، واته: لسا ییکردنه وهى کو ترانه، لسا ییکردنه وهى نالوژیکیانه، به بى ئەوهى بزنان: باب و باپیرانیان له سه ر رپی راستن یان نا، مادام پشینیانیان بوون و باب و باپیرانیان بوون، یه کسه ر چۆن مه ر سه ر له دواى یه ک ده نى، جارى وا هه به مه ریک سه ری لى ده شتوی له کاوتک خوی هه لده دیرى، مه ره کانی دیکه ش به دواى ویدا هه موویان خویان هه لده دیرن! که ئەوه له راستیدا مامه له و ره فتاریکی ناژه لانه یه، مرۆف خوا بۆه عه قلى پيداوه، عه قلى تۆ جیا به له هى باب و باپیرانت، عه قلى تۆ جیا به له عه قلى ئەو، بۆ خوت به عه قلى خوت بیرکه وه، به لام مرۆف کاتیک له هیدایه تی خواو، له تیمان به خواو، له به ندایه تى بۆ خوا، دوور ده که ویته وه، ده چیته وه سه ر سروشتى ناژده ل و مه رو بز، بۆه ده لئین: به لکو تیمه شوین ئەوه ده که وین که باب و باپیرانمان له سه ری بینوه!

(۵) ﴿ أَوْلَوْكَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴾، ئەدى ئەگەر شه يتان به ره و نازارى کلپه دار (ی دۆزخ) بانگیان بکات؟! خواى موته عال له وه لامیاند ده فه رموی: چۆن

دوای پښینان و باب و باپیرانتان ده که ون؟ نه دی نه گهر شهیتان باب و باپیرانی ئیوهی بانگکردبن بؤ سزای کلپه داری دۆزهخ؟ لیره دا: (الْإِسْتِفْهَامُ تَعْجِيبِي، أَي: أَيْتَبِعُونَ أَبَاءَهُمْ وَلَوْ كَانَ الشُّيْطَانُ يَدْعُ الْآبَاءَ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ)، پرسیارکردنه که بؤ سهرسورماندنه، واته: ئایا هر به دوای باب و باپیرانیان ده که ون، نه گهر شهیتانیش نه و باب و باپیرانهی بانگکردبن، بؤ سزای کلپه داری دۆزهخ؟

یاخود: ئایا هر شوین باب و باپیرانیان ده که ون، با شهیتانیش نه و شوینکه وتوو و لاسا که ره وه کویرانه، بانگ بکات به ره و سزای دۆزهخ، ئایا ده بی هه به دوای باب و باپیرانیان بکه ون؟ با به هوی دنه دانی شهیتان و بانگکردنی شهیتانیشه وه، بی نه و شوینکه وتن و لاسا کردنه وه کویرانهی باب و باپیرانیان، واته: نه وه شتیکی نالوژیکیه و شتیکی سهرسورهینه رو ناماقووله.

مهسه له ی دووهم:

هه ر کهس به راستی و ساغی روو بکاته خوا، دهستی به دهسته گیره و قولفه یه کی مه حکه مه وه گرتوه، نابئی به بیپروایی کافرانش دلته نگ بیت، چونکه سه ره نجام بو لای خوی زانایه، که زانایه به نهیسی سینه کان و دوی که میک گوزهرانی دنیا، بیپروایه کان په لکیشی ناگری دوزه ده کرتین:

خو ده فهرموی: ﴿ وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ٢٢ ﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزَنكَ كُفْرُهُ: إِنَّا مَرْجُمُهُمْ فَنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ٢٣ ﴿ نُمِيعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ٢٤ ﴾

شیکردنه وی ئه م ئایه تانه، له حهوت برگه دا:

١- ﴿ وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ﴾، هه ر کهس رووی خوی به خوا بسپیری و چاکه کاریش بن، به دلنایی به توندی دهستی به قولفه و دهسته گیره کی زور قایمه وه گرتوه.

(إِسْلَامٌ وَجْهٍ لِلَّهِ، تَمَثِيلٌ لِإِفْرَادِهِ تَعَالَىٰ بِالْعِبَادَةِ، كَأَنَّهُ لَا يَقْبَلُ بِوَجْهِهِ عَلَىٰ غَيْرِ اللَّهِ، وَتَعْدِيَةٌ فِعْلٍ «يُسْلِمُ» بِحَرْفِ «إِلَى» مَجَازٌ فِي الْفِعْلِ بِتَشْبِيهِ نَفْسِ الْإِنْسَانِ بِالْمَتَاعِ الَّذِي يَنْفَعُهُ صَاحِبُهُ إِلَىٰ آخِرٍ)، واته: رووی خو به خوا سپاردن، بو روونکردنه وی خوی به رز به تاك گرتنه له به ندایه تییدا، هه روه ک نه و کهسه رووی خوئی نه کاته جگه له خوا، غهیری خوا نه کات، به لأم له نه صلا یانی: به دل و ده روون و، به ناخ و پوالته خوئی ملکه چ ناکات بو جگه له خوا، کرداری (يُسْلِمُ)، بو به به (إِلَى) به رکاری خواسته، چونکه نه وه مه جازه له وه دا که نه فسی مروف چوینراوه به که ل و په لیکه وه که خاوه نه که ی دهیدات به جگه له خوئی.

واته: تۆش پرووی خوۆت، نه فسی خوۆت وهك شمه كيك و كهل و په لیک ددهدی به خوای په روهردگار، بۆیه ش به پیتی (الی) تیه پرتراوه به رهو به رکار تاكو مانای پیدان و پینه خشین به ریتنه نیوی.

﴿ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴾، (وی (وهو محسن) بۆ حاله، یانی: له حالیدا که چاکه کاریشه، یانی: له دهر و نه وه خووی بۆ خوا ساغ کردۆته وهو، له هه مان کاتدا به رواهت چاکه کاریشه.

﴿ فَكَّرَ أَسْتَمَكَ بِالْمُرُورِ الْوُفَى ﴾، ته وه به دنیایی توند دهستی گرتوه به دهسته گیره کی قایم و مه حکم، (مَسَكَ) گرتوویه تی، (تَمَسَكَ) توندی گرتوه، (اسْتَمَسَكَ) زۆر توندی گرتوه، چونکه: (زِيَادَةُ الْمَبْنِيِّ تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى)، یانی: زۆر قایم دهستی گرتوه، به چی؟ ﴿ بِالْمُرُورِ الْوُفَى ﴾، (عُرْوَةَ): به ههنگلی دیزه و گۆزه، مه سینه و سوراچی، هه روه ها به هه ر قولفه یه که ده گوتری، که ئینسان دهستی تیبگری.

(الْوُلْقَى) (مُؤْنْت) ی (أُوْتِق) ه، (أُوْتِق) یانی: به هیتزر (وُلْقَى) ش یانی: به هیتزر، به لام له بهر نه وه ی سیفه تی (عُرْوَةَ) به، (عُرْوَةَ) ش (مُؤْنْت) ه، بۆیه به (وُلْقَى) هیتاویه تی.

کهواته: که سیک پرووی خووی کردبیته خواو خووی به خوا سپارد بئ، چاکه کاریش بئ، ته وه زۆر به توندیی دهستی به دهسته گیره و قولفه یه کی مه حکم و نه پساوه وه گرتوه.

(۲) - ﴿ وَإِلَى اللَّهِ عَائِقَةُ الْأُمُورِ ﴾، سه ره نه جامی کاره کانی ش نه نیا بۆ لای خوا به ﴿ ۱۱۱ 》.

(۳) - ﴿ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزِنُكَ كُفْرُهُ ﴾، هه ر که سیکیش بیبروا بئ، با بیبروایی نه و تۆ دلتنه نگ نه کات.

﴿ فَلَا يَحْزِنُكَ ﴾، خوتندر اویشه ته وه: (فَلَا يَحْزِنُكَ)، (حَزْنُهُ يَحْزِنُهُ) و (أَحْزَنَهُ يَحْزِنُهُ)، چ به سیانی (ئلاشی)، چ به چواریسی (رُباعي) هه ر به ک واتابان هه یه، که سیک که بیبروایه، با کوفره که ی تۆ دلتنه نگ و ناره حهت نه کا، بۆچی؟.

۴- ﴿إِنَّا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا﴾، گه رانه وه یان ته نیا بو لای تیمه به، ننجا هه و الیان پی ده ددین به وهی کردوویانه، وشه ی (مرجع) زور جاری دیکه ش گوتوومانه: ده گونجی (چاوگ) بی، واته: گه رانه وه یان، ده گونجی (ناوی شوین) بی، واته: شوینی گه رانه وه یان، ده شوگونجی (ناوی کات) بی، واته: کاتی گه رانه وه یان بو لای تیمه به.

۵- ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾، به دلنایی خوا به نهیینه کانی سینه کان زانابه، (ذات الصدور): (النوايا وأغراض النفوس كأنها ملكت الصدور فصارت صاحبها) واته: نهو نیازو نامانجانهی له دلدا ههن، وه ک بووبنه هاو دل یان خاوه نی سینه کان، هینده رچوون له سینه کاند، نه گه رانه له نه صلدا سینهو دل خاوه نی نهیینه کانه، به لام نهو نهیینه یانه وا رچوون و ناویته ی دل و سینه کان بوون، وه ک بووبنه خاوه نی سینه کان.

۶- ﴿نُفِئَهُمْ قَلِيلًا﴾، که میک بیان ده گوزه رتین، (أي: مُتَّعَهُمْ قَلِيلًا)، که میک به هر مه ندیان ده که ی، (التمتع: العطاء المؤقت وقليلًا صفة لمصدر مفعول مطلق أي: مُتَّعَهُمْ قَلِيلًا، تمتع) واته: ماوه به کی کهم بیان ده گوزه رتین که بریتیه له ژیانی دنیا، به هر مه ندیان ده که ی، لیان ده گه رتین، تاقیردنه وهی خو یان بدن.

(قليلًا) سیفه تی چاوگی به رکاریکی ره هابه.

۷- ﴿ثُمَّ نَضَّطُّهُمْ إِنَّ عَذَابَ عَظِيمٍ﴾، دوایش په لکتیشیان ده که ی، ناچار یان ده که ین به ره و نازارتکی نه ستووری زه به لاج.

(الإضطرار: الإلجاء وهو جعل الغير ذا ضرورة أي: لزوم)، (إضطرار) یانی: په نا پیردن، ناچار کردن، به کوردیی په لکتیشکردن، نه ویش نه وه به که تو به رانه ره که ت والی بکه ی ناچار بی و په یوه ست بی به شتیکه وه، (والغليظ من صفات الأجساد أي: القوي الغشن، وأطلق على الشديد)، (غليظ): له سیفه تی شته ماددیه کانه، ده گوتری: (جبل غليظ)، واته: په تیکی نه ستوورو مه حکم، به لام لیره دا خوازاوه ته وه بو سه ختی و توندیی، یانی: سزابه کی سه خت و بیره زا.

مهسه له ی سینه م:

بیروایان له وه لآمی پرسیاری کن ناسمانه کان و زهوی هیناونه دی؟ دا ده لئین: خوا، که واته: به هوی نه زانییه وه جگه له وی ده به رستن، خوا خاوه نی هه موو شتیگه و، زانیاریه که ی هینده بیسنوره، که هه رچی دره ختی زهوییه بیته قه له م و، هه رچی ده ریابه و هه وت هینده ی دیکه شی بو بگریته مه ره که ب، هه موو وشه کانی خویان پی نانووسرین و، دروستکردن و زیاندنه وه ی تیکرای مرو فانیش بو خوا وه کی که سیک ناسانه:

خوا ده فرموی: ﴿وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥١﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرِ يَمْدُ، مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْسُكُمْ إِلَّا كَفِّسَ وَجِدًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٥٣﴾﴾

شیکردنه وه ی ئەم ئایه تانه، له هه وت برگه دا:

(١)- ﴿وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾، نه گه ر پرسیاریان لئیکه ی - له بیروایه کان - کن ناسمانه کان و زهوی هیناونه دی؟ به جه ختکردنه وه ده لئین: خوا.

(٢)- ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾، بلن: ستایش بو خوا، به لکو زۆربه یان نازان، بویه جگه له خوا هه رستن، واته: زۆربه یان که له داهاتوو شدا له سه ر نه زانیی خویان ده میننه وه و، نه زانییه که یان سه ر یان پی ده کیشی بو شیرک و جگه له خوا به رستن، به لآم دیاره که مئیکیان که به پوو ناکیی زانیاریی وه حی، عه قل و دل یان پۆشن ده بیته وه، نه وانیه یان هیدایه تی خوا وه رده گرن و واز له شیرک دینن، بویه ده فرموی: ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ﴾ به لکو زۆربه یان، نازان.

یاخود: زوربه‌یان نازانن که تهنیا خوا ﴿۱۱﴾ شایسته‌ی پرسترانه، بویه جگه له خوا ده‌پرستن، به‌لام که میکیان ده‌شزانن تهنیا خوا شایسته‌ی پرسترانه، به‌لام بویه جگه له خوا ده‌پرستن، چونکه بازاریان به شیرک گهرم دهن، به بت‌پرستی، به پرستی جگه له خوا، به‌رژه‌وه‌ندییه ناشه‌رعییه‌کانی دنیایان دابین دهن و، بویان ده‌سته‌بهر دهن، نه که له‌بهر نه‌وه‌ی نازانن، ده‌زانن، به‌لام ده‌زانن که به‌رژه‌وه‌ندییه ناشه‌رعییه‌کانیان، به هوی پرستی جگه له خوا و گرتی رتیزی جگه له خواوه ﴿۱۲﴾ ده‌سته‌بهر دهن.

تیره‌دا ده‌فرموی: ﴿۱۱﴾ وَلَیْن سَأَلْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾، نه‌م ته‌عبیره له سوورته‌ی (العنکبوت) یشدا هاتوه، به‌لام به جیاوازییه‌وه، که ده‌فرموی: ﴿۱۱﴾ وَلَیْن سَأَلْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَإِنَّ يُّؤْفَكُونَ ﴿۱۲﴾.

تیره‌فرموییه‌تی: ﴿۱۱﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾، له‌وی ده‌فرموی: ﴿۱۱﴾ فَإِنَّ يُّؤْفَكُونَ ﴿۱۲﴾، واته: چوَن لا‌ده‌درین؟ چوَن له پرستی خوا لاده‌درین و، تووشی شیرک و پرستی جگه له خوا ده‌کرین، مادام دان به‌ودا ده‌تین که هه‌ر خوا ناسمانه‌کان و زه‌وی هیناونه‌دی، خوا مانگ و خو‌ری رام‌کردوون؟

تیره‌که ده‌فرموی: ﴿۱۱﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾، بلی: ستایش بو‌خوا، به‌لکو زوربه‌یان نازانن، له سوورته‌ی (العنکبوت) دا ده‌فرموی: ﴿۱۱﴾ وَلَیْن سَأَلْتَهُمْ مِّنْ زَكَاةٍ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَآخِيَاءُ بِهِ الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾، واته: نه‌گه‌ر لییان به‌رسی: کی له ناسمانه‌وه ناوی دابه‌زانده‌وه، له دوا‌ی مردنی زه‌وی پی‌ژانده‌وه؟ به‌جه‌ختکردنه‌وه وه ده‌لین: خوا، بلی: ستایش بو‌خوا به‌لکو زوربه‌یان (نافامن)، تیره‌ش ده‌فرموی: زوربه‌یان نازانن، وه‌سفرکردنیان له سوورته‌ی (لقمان) دا به‌نه‌زانیی) سیاقه‌که ده‌بخوازی و، له سوورته‌ی (العنکبوت) یش دا وه‌سفرکردنیان به‌نه‌فامیی) سیاقه‌که ده‌بخوازی، هه‌روه‌ها جیاوازییه‌کانی دیکه‌ش به‌هه‌مان شیوه،

وهك زورجاران گوتوومانه: خَواي په روډدگار نهو پاستيانه ي دووباره يان ده كاته وه له فورئاندا، دياره دووباره كړدنه وه يان پتويسته، به لام هر جاره به شتويه ك و به پتي نه وه كه له كه ل نهو سياق و، نهو شوتن و باس و خواسه دا، پر به پتست و پتكه لپت ك و گونجاوه.

(۳) ﴿لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾، هه چي له ناسمانه كان و زدوي دايه، هي خوايه، واته: خاوه ندرتتبي په ها بو ناسمانه كان و زهوي، ته نيا هي خوايه.

(۴) ﴿اِنَّ اِلٰهَهُ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَمِيْدُ﴾، به دلنبايي هه خوا ده وله مهندي ستايشكراوه، (غني) واته: ده وله مهند، بئيناز، كه پتويستبي به جكه له خوي نيه، (حميد) واته: (محمود)، (فصيل) ي به مانايي (مفعول) ه، واته: ستايشكراو و مه دحكراو، كه واته: خوايه ك ﴿وَ﴾ خاوه ندرتتبي په هاي گه ردوون و بووني هه بي به سه رو خواريه وهو، خاوه ني نهوپه پري ده وله مهندي و بئينازي بي و، نهوپه پري ستايشكراو بي، شايبسته به بس نمويش به نديايه تبي بو بكرتي، نه گه ر كه سانتيكيش نهو نه په رستن، دياره خوا ﴿وَ﴾ هيچ زيانتيكي پي ناگات، هه روه ك به په رستنئ نهوان بو خوا هيچ سووډيكي پي ناگات، به لكو نهوه خو يانن كه له به نديايه تبي كړدن بو خوادا به هره مهنندن و، له نه په رستنئ شيدا، زه رهمه نندن، وهك له سووره تي (فصلت) دا ده فه رموي: ﴿مَنْ عَمِلْ صٰلِحًا فَلِنَفْسِهٖۙ وَمَنْ اَسٰءَ فَعَلَيْهَاۙ﴾، واته: هه ر كه سيك كړده وي چاك بكات، سووده كهي بو خو يه تي و، هه ر كه سيك خراپه بكات، زيانه كهي ته نيا به ر خوي ده كه وي.

(۵) - تنجا خوا ﴿وَ﴾ زانباري بي سنوورو په هاي خويمان بو ده خاته پرو، ده فه رموي: ﴿وَلَوْ اَنَّ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَمٌ وَّالْبَحْرِ يَمْدُهُۥ مِنْۢ بَعْدِهٖۙ سَبْعَةُ اَجْحُرٍ مَّا نَفَدَتْ كَلِمٰتُ اِلٰهِ﴾، نه گه ر هه چي دره خته له زهويدا ببيتته فه له م، درياش بو ي ببيتته مه رده كه ب، تنجا له دواي خو شي هه وت درياي ديكه ش به نه نده زي خوي بغريته سه ري (بو نووسيني وشه كاني خوا)، وشه كاني خوا ته واو نابن (مه رده كه به كه ده بري و وشه كاني خوا نا بري).

وَشَى (يُمْدُة) خويندراو يشه تهوه: (يُمْدُة)، (مَدُّة يُمْدُة) و (أَمْدُة يُمْدُة)، زانايان ده لَين: ههردووكيان به ماناي (يَزِيدُة مَدَادًا) مه په كه بى بؤ زياد بكات، (مَدَاد) يش به ماناي مه په كه ب (حِبر)ه، ده گوتري: (مَدُّة الدَّوَاةُ يُمْدُهَا) و (أَمْدُ الدَّوَاةُ يُمْدُهَا) ههردووكيان به يه ك واتان، (دَوَاة) نه وه يه كه مه په كه بى تيده كرى، (مَدُّ الدَّوَاةُ يُمْدُهَا)، (وَأَمْدُهَا يُمْدُهَا)، واته: مه په كه بى تيكرد، تبيده كات، (مَدَّتْ الدَّوَاةُ مَدًا) و (أَمَدَّتْ الدَّوَاةُ إِمدَادًا أَي: جَعَلَتْ فِيهَا المِدَاد)، واته: مه په كه ب تيكرد. دوايى سه رنجى زياتر لهم رسته موباره كه ده ده ين.

٦- ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، به دلنبايى خوا زالى كارزانه، بالآده ستى كار به جييه.

نه و جار خوا باسى ده سه لاتى بن سنوورى خوى ده كات و ده فه رموى: ﴿مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَفَّيْرٍ وَاحِدٍ﴾، دروست كردنتان و زيندووكرانه وه تان، ته نيا وه ك هى يه ك كه س وايه، به عه په بى ناواي لى دته وه: (مَا خَلَقِي جَمِيعَكُمْ، وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَخَلْقِي وَبَعَثَ نَفْسٍ وَاحِدَةً)، واته: دروستكرانى تيكرا تان نهى مروقه كان! ههروه ها زيندووكرانه وه تان، دواي مردنتان، ههروه ك دروستكران و زيندووكرانه وهى يه ك كه س وايه.

ده سه لاتى خوا بي سنووره، ههروه ك زانيار ييه كه هى بي سنووره، ده سه لات و ويستى خواش بي سنووره، بؤ تيمه قورس و ناسان هه يه، بؤ تيمه گران و سووك هه يه، به لام بؤ خوا ﴿يَخْلُقُ شَيْئًا كَانَتْ هُمُومِيَانُ وَهَكَذَا يَكُنْ، لَهُ وَرُوهُوه كه له به رده م ده سه لات و ويستى بي سنوورى خوادا، ههه كاتى ويستى په يدا ده بن.

٧- ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾، به دلنبايى خوا بيسه رى بينه ره.

شہ نش سہرنج لہسہر نایہ تی ژمارہ: (۳۷)

کہ دہ فہ رموی: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (۳۷)

نہ گہر ہہرچی درہختہ لہ زہویدا، بینہ قہ لہم و، دہریاش لہ دواى خوی
 حہوت دہریای دیکہ بینہ ہاوکاری و بخرینہ سہری، ہہموویان بینہ مہرہ کہ ب
 بو قہ لہ مہکان و، وشہکانی خویان پی بنووسرین، وشہکانی خوا تہواو نابن و
 مہرہ کہ بہ کہ تہواو دہ پی، بہ دنیایی خوا بالادہستی کارزانہ:

۱- وشہی (مَدُّ الشَّيْءِ بَعْضُهُ بَعْضًا، مِثْلُ: مَدُّ الثُّيْلِ الْخَلِيجَ أَي: زَادَ فِيهِ)، شتیک ہہندیکی بو تہ
 دریژ کردنہوہ بو ہہندیکی وک: رووباری نیل کہ نداوی زیاد کرد، کہ نداو (خلیج) تہو
 شوینہیہ کہ ناوی لِن کو دہ بیتہوہ.

(أَمَدُ الشَّيْءِ مَا لَيْسَ مِنْهُ)، وشہی (أَمَدٌ) بہ پی پی رای ہہندیکی لہ زانایان
 (مَدُّ الشَّيْءِ بَعْضُهُ بَعْضًا)، (مَدُّ) تہوہیہ کہ لہ زاتی خویدا بن، شتیک لہ جو ری
 خو ی ہہر لہ خو ی بو ی بن، بہ لأم (أَمَدُ الشَّيْءِ: أَي بِمَا لَيْسَ مِنْهُ)، (أَمَدٌ) کاتیک
 بہ کاردہ ہینری، واتہ: بہ (وَبَاعِي) کاتیک بہ کاردہ ہینری کہ لہ دہرہوی خو ی
 ہاوکاری بو بیت، ہہندیکیشیان گوتوویانہ: (مَدُّ) و (أَمَدٌ) وک پیشتر ناماژہمان
 پندا، بہ یہک واتان^(۱)، کہ واتہ: ہہردوو رایہکان ہہن:

أ- (مَدُّ) و (أَمَدٌ) واتہ: خستہ سہری، بوو بہ ہاوکاری، زوری کرد.

ب- یاخود: (مَدُّ) یانی: لہ زاتی خویدا تہو شتہ ہہندیکی ہہندیکی زیاد کرد، بو وینہ:
 رووباری نیل کہ نداوہ کہی خو ی زیاد کرد، کہ ہہر یہکن، (أَمَدٌ) ش تہوہیہ کہ شتیک زیاد
 بکری لہ دہرہوی خویرا ہاوکاری و زندہیی بو پی.

۲- هندیك له زانایان رایان وایه که ده فرموی: ﴿وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ﴾، ده ریش له دواي خوئی ههوت ده ریش دیکه بینه هاوکارو پشتیوانی، مه بهست له ژماره ی ههوت بو ژورییه نه که به دیارییکراوی (مُحَدَّد) ته نیا ههوت هینده ی دیکه ناوی پرووی زهوی، بخریته سهر نهو ناوهو بگریته مه په کهب وشه کانی خویان پینووسرین، وشه کانی خوا ته واو نابن، واته: ژماره ی ههوت بو ژوری به کارهیتراوه، وه که یه کیک به یه کیک دیکه ده لئ: ههوت جارن هاتم بو لات، نه که مه بهست نه وه بن که به دیارییکراوی ته نیا ههوت، (الشعراوی) له (خواطر)^(۱) ه که ی خویدا، وا ده لئ و نهو پاره زیاتر زال ده کات.

به لکه یه کی دیکه ش لهو باره وه نه وه یه که بگوتری: ناوی ده ریاکانی سهر پرووی زهوی چه نده، نه گهر ههوت هینده ی دیکه شی بخریته گهل، به ته نکید وشه کانی خوا ته واو نابن، به لام نایا نه گهر ههوتسه د هینده ی دیکه ی بخریته سهر، وشه کانی خوا ته واو ده بن؟ نه دی نه گهر ههوت ملیار هینده ی دیکه ی بخریته سهر وشه کانی خوا ته واو ده بن؟ بیگومان ههر ته واو نابن، بو یه واپی ده چی لیره دا مه بهست ژوری بی.

ههروه که ده شگونجی مه بهست به دیارییکراوی ههوت هینده بی، چونکه عه قلی مروف نه وه نده شی چاک بو وه خوگیر (استیعاب) ناکری، نه گه رنا مه بهست نه وه نیه که نه گهر ههر ههوت هینده ی بخریته سهر، وشه کانی ته واو نابن، به لام نه گهر: ههشت هینده ی بخریته سهر، نو هینده، ده هینده، وشه کانی خوا ته واو ده بن! مه بهست نه وه نیه، ته نیا مه بهست پیتانندی زانیاری فراوانی خواو، فراوانی وشه کانی خواو، له ژماره نه هاتنی وشه کانی خواپه ﴿﴾.

۳- مه سه له یه کی دیکه: نه میس (الشعراوی) له (خواطر)^(۲) ه که ی خویدا هیناویه تی - (جَعَلَ الْإِمْدَادُ لِلْمَاءِ، وَلَمْ يُجْعَلِ لِلشَّجْرِ، لِأَنَّ الْقَلَمَ الْوَاحِدَ يَكْتُبُ بِحَبْرٍ كَثِيرٍ).

(۱) ج ۱۹، ص ۱۱۷۲۲.

(۲) ج ۱۹، ص ۱۱۷۲۱.

واته: (امداد) هكه، هاو كار ييكر دنه كه و زنده بوونه كه، تنه يا بو ناوه كه كه بيته مه ره كه ب، به كار هيتر اواه، به لام بو دره خته كانى رووى زهوى، به كار نه هيتر اواه، چونكه يه كه قه لاهم ده گونجى يه كه بار مه ره كه ب به كار بهيترى.

يانى: خوا به پيوستى نه زانيسوه به فرموى: حهوت هيته دهى ديكه ش كه دره خت تيسا له رووى زهوى هه ن، بخريته گه ليان و بكرينه قه لاهم، چونكه مه ره كه ب پنى دنووسرى و ده برى، به لام قه لاهم كه ده گونجى مه ره كه بيكى زور به كار بهيترى و، هه ر يه كه قه لاهم بى و نه برى.

۴- كه ده فرموى: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ﴾، نهم له (من) ه بوچى له ويته؛ واته: نه گه ر له سه ره تاي هه ر شتتاك كه پنى ده گوتري: دره خت له سه ر زهوى ﴿مِنْ شَجَرَةٍ﴾، به لام نه گه ر (من) ه كه ي له گه ل نه بن، واته: دره خته كانى زهوى بكرينه قه لاهم، ناي اچ جو ره دره ختاك؟ ره نكه جو ريكى تايهت بن، له وان و هه موويان نه بن، به لام كه ده فرموى: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ﴾، واته: نه گه ر هه ر له و سه ره تايه وه كه دره ختيان پنده گوتري، بكرينه قه لاهم و، نه و قه لاهم انه ش هه موويان، ناوى دره ياي رووى زهوى و، حهوت هيته دهى ديكه شيان بخريته گه ل و، بو يان بكرينه مه ره كه ب و وشه كانى خوايان بن بنووسرين، وشه كان ته واو نابن.

۵- (الْقُرْطُبِي) له ته فسيره كه ي خويدا،^(۱) قسه يه كه له (أَبُو جَعْفَرِ النَّحَّاسِ) ه وه دبن، پيم خو ش بوو بيهينم، ده قه كه ي به عه ره يبي دبنم و دواي ماناي ده كه م، ده لن: ﴿فَقَدْ تَبَيَّنَ أَنَّ الْكَلِمَاتِ هَاهُنَا يُرَادُ بِهَا الْعِلْمُ وَحَقَائِقُ الْأَشْيَاءِ، لِأَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلِمَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ مَا هُوَ خَالِقٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، وَعَلِمَ مَا فِيهِ مِنْ مَقَائِلِ الدَّرِّ، وَعَلِمَ الْأَجْنَاسَ كُلَّهَا، وَمَا فِيهَا مِنْ شَعْرَةٍ وَغُضْوٍ، وَمَا فِي الشَّجَرَةِ مِنْ وَرْقَةٍ، وَمَا فِيهَا مِنْ ضَرْبٍ مِنَ الْخَلْقِ، وَمَا يَتَصَرَّفُ فِيهِ مِنْ ضَرْبٍ مِنَ الطَّعْمِ وَاللَّوْنِ، فَلَوْ سَمِيَ كُلُّ دَابَّةٍ وَخَدَّهَا وَسَمِيَ أَجْرَانَهَا عَلَى مَا عَلِمَ مِنْ قَلِيلِهَا وَكَثِيرِهَا، وَمَا تَحَوَّلَتْ عَلَيْهِ مِنْ أَحْوَالٍ، وَمَا زَادَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَمَانٍ وَبَيَّنَّ كُلَّ شَجَرَةٍ وَخَدَّهَا، وَمَا تَفَرَّقَتْ إِلَيْهِ، وَقَدَّرَ مَا يَبْسُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ كُلِّ زَمَانٍ، لَمْ كُتِبَ الْبَيِّنَاتُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ

مِنْهَا، مَا أَحَاطَ اللَّهُ جَلَّ ثَنَاهُ بِهِ مِنْهَا، ثُمَّ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِذَلِكَ الْبَيَانِ الَّذِي بَيَّنَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْ تِلْكَ الْأَشْيَاءِ: ﴿يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَمْجَاقٍ﴾، لَكَانَ الْبَيَانُ مِنْ تِلْكَ الْأَشْيَاءِ أَكْثَرَ.

(أبو جَعْفَرِ النَّعَّاسِ) باسی شته کانی زهوی کردوه، ده لئی: پوون بووه وه که وشه کان لیتره دا مه به ست بیان زانیاری و، چیه تی شته کانه، چونکه خوای زالی پایه دار، پیش نه وهی دروستکراوه کان دروست بکات، زانیویه تی نه وهی که له ناسمانه کان و له زهویدا، هرچی دروستی ده کات زانیویه تی، هرروه ها زانیویه تی که گرانایی گهردیله کانیان، هرروه ها ره گزه کانیانی هم موو زانیوه، هرروه ها چند موویان تیدان و چند نه ندامیان هه ن؟ (نه وه به نسبت زینده وه ره کانه وه)، هرروه ها به نسبت دره خته کانه وه، هر دره ختیک چند گه لای پیوه ن؟ هرروه ها چند دروستکراوی خوای تیدا هه ن و، چند له جوړه کانی تام و په رنگ و نه وانهی به سره دا دین؟

تنجا نه گهر خوا ﴿يَمُدُّهُ﴾ هر زینده وه ریکی به تاییه تی ناو هینابایه وه، به شه کانی ناو هینابایه، له وهی که له باره یه وه زانیوه، له زور له که م و، لهو حالانه ی که به سه ری دادین، له وهی که له هر پوژگار یکدا لئی زیاد ده بن، پاشان هر دره ختیک باس کردبایه به ته نیاو، نه وهی لهو دره خته جیا ده بیته وه، له لق و پوپ و، نه وهی باس کردبایه که لئی وشک ده بن له هر پوژگار یکدا، پاشان پوونکردنه وهی نه وهی هم موو نووسیایه، له سه هر کامیک لهو شتانه وه، له وهی که خوا ﴿يَمُدُّهُ﴾ زانیاریه که ی دوری داوه، دوایی ناوی ده ریا مه ره که ب بووایه بو نه و پوونکردنه وه یه، که خوا (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) پوونی ده کاته وه، له باره ی نه و شتانه وه وه، له دواي نه و ده ریایه ش حهوت هینده ی دیکه ده ریا هاتبانه گه لی، بو نه وهی که نه و پوونکردنه وانه بنووسن له باره ی نه و شتانه وه، تیستا پوونکردنه وه که زیاتر بوو [واته: مه ره که به که ته واو ده بوو، به لام پوونکردنه وهی وشه کانی خوا ته واو نه ده بوو].

ننجا نه بو جه عغفري نه ححاس بهس باسي شته كاني زهوي كردوه، كه زهوي شتيكي بچوو كه له چاو نهو گهردوونه پان و پوره، كه ئيستا زانباري گهردووناسي و، فيزيا، زياتر فراواني گهردووني بو ئيمه ده رختوه، كه زاناباني گهردووناس ده ئين: تيره ي گهردوون به پازده مليار (10,000,000,000) سالي تيشكي مه زنده ده كرئ، ژماره ي كه هكه شانه كاني ئيو گهردوون به هه زار مليار (1,000,000,000,000) واته: يه ك تريليون كه هكه شان مه زنده ده كرئن، بو وينه كه هكه شانه كه ي ئيمه كه (پي كاكيشان) ي پي ده ئين، ژماره ي نه ستيره كاني به يه ك تريليون (1,000,000,000,000) واته: هه زار مليار نه ستيره مه زنده ده كرئن، كه يه كيك له نه ستيره كان خوري ئيمه يه، خوريش نهو نو خرؤ كه به دوريدا ده خولتته وه! به ئي: نه بوو جه عغفري نه ححاس ته نيا باسي دروستكراوه كاني زهوي كردوه، له ژبانداران و له روهه و... هتد، به لام نهو دروستكراوه ي خوا خولقاندووني، زور زور فراوانترن.

٦- (راغب الأصفهاني) ده ئن: نه گه ر ته ماشاي نايه ته كاني قوربان بكه ين بومان ده رده كه وي كه وشه ي (إمداد) له قورباندا به كار هيتراوه، بو نهو شتانه ي خو شو يستراون، به لام وشه ي (مَد) بو نهو شتانه ي ناخو شو يستراون، بو وينه:

أ- له سوورته ي (طور) دا ده فه رموي: ﴿وَأَمَدَدْنَاهُمْ بِفِكَهْمُ وَالْحَرَمَاتِ﴾ (٢٢) واته: به هه شتبه كا مان (ئيمداد كرد) هاوكار يمان كردن به ميوه به گوشت له وه ي ناره زووي ده كهن.

ب- هه روه ها له سوورته ي (نوح) دا نوح عليه السلام به گه له كه ي خوي ده ئن: ﴿وَنُؤدُّكَ بِأَمْوَالٍ وَيَنِينَ﴾ (١٤) واته: (خوا) هاوكار يبتان ده كات، بوتان زور ده كات سامان و كوران. به لام وشه ي (مَد) بو شتي ناخو شو يستراو به كار هاتوه له قوربان دا، بو وينه:

أ- له سوورته ي (مريم) دا خوا ده فه رموي: ﴿وَنَمُدُّ لَهُم مِّنَ الْعَدَابِ مَدًّا﴾ (١٧٦) واته: له سزاو تازار بوي زياد ده كهن، وشه ي (مَد) به كار هيتراوه.

ب- ھەرۋەھا لە سۈرەتى (البقرة) دا دەفەر مۆي: ﴿وَسَدُّهُمْ فِي مَطْعِنِهِمْ يَعْصُونَ﴾^(۱۵)،
 واتە: بۆيان زىاد دەكات لە ياخىي بوونى خۆياندا سەراسىمە بىن و سەرگەردان بىن.

كە دەگونجىن كە ئايەتى دىكەش لەو بارەيەو ە بەئىترىنەو ە.

بەلآم لەگەل ھەموو ئەوانەش دا وەك گوتمان: ئەو دوو رايە ھەر ھەن، كە
 وشەي (مَدَّ) و (إِمْدَاد) كە ھەردووك خويىندنەو ەكانىش ھاتوون، يەك واتايان
 ھەيە، لىرە: (يُمْدُؤُ) و (يُمْدُؤُ)، بۆيە دەگونجىن وشەي (مَدَّ) و (إِمْدَاد) لە ھەندىك
 شوئىندا بە يەك واتا بىن، يان بە واتاي لىك نىزىك و، دەشگونجىن لە ھەندىك
 شوئىشدا (إِمْدَاد) بۆ شتى باش و (مَدَّ) بۆ شتى خراب بەكاربىن، وەك (راغب)
 كوتوويەتى.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ **دهرسي چوارهم** ❖

بیناسہی نهم دہرسہ

نهم دہرسہ مان شہس نایہ تی کۆتایی نهم سوورہ تہ دہگری تہ خوئی: (۲۹ - ۳۴)، کہ تیاندا باسی خستہ نیو بہ کدی شہ و گارو رۆژگارو، جیکۆر کہ یان و، پامکرانی خوړو مانگ، کراوہ، ہہ روہہا باسی ہہ قیتی خواو پووچی پەرستراوہ ساختہ کان کراوہو، سہرنج بو رۆیشتنی کہ شتیہ کان بہ دہریادا راکتشراوہو، باسی حالہ تی ترس و لہرزی سواربووانی کہ شتیان، بہ ہوئی شہ پۆلہ داپۆشہ رہکانی دہریاوہ کراوہ.

لہ کۆتاییدا خوا بانگی مروفاہی تی کردوہ، کہ پاریز لہ خوا بکہن و، سام لہ رۆژیک بکہن کہ باب و رۆلہ لہ فریای بہ کدی نابہن، پاشان خوا باسی زانیاری رہاو بئ سنووری خوئی کردوہ، کہ ہیچ شتیکی لئ بہ نہان و شیردراوہ نیہ.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ أَلْبِلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۹﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَطْلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿۳۰﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ يَمْرَىٰ فِي الْبَحْرِ يَنْعَمَتِ اللَّهُ لِيُرِيكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿۳۱﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوَجٌ كَالظُّلُمِ اللَّيْلِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُم مِّنَ الْمَوْتِ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿۳۲﴾ بَيَّنَّا لِلنَّاسِ آتِقُوا رَبَّكُمْ وَآخِشُوا يَوْمًا لَا يَجْرِي وَالِدٌ عَنِ الْوَالِدِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ الْوَالِدِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿۳۳﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۳۴﴾﴾

مانای ده قو ده قی نایه تہکان

{(ئە ی مروؤف!) نایا نابینی که خوا به شینەیی شەوگار دەخاتە نێو رۆژگارەو،
 رۆژگاریش بە ئەسپایی بە نێو شەوگاردادەکات و، خۆرو مانگیشی ملکہ چ
 کردوون، هەر کامیان بەرەو کاتیکی ناوبراو (دیارییکراو) دەروات، هەرەها (نایا
 نازانی) خوا شارەزای ئەوێهە که دەیکەن ﴿٢٩﴾ ئەو (تەگییرو بەرێوەبردنەش)
 بە هۆی ئەووەوێهە که تەنیا خوا هەقەو، ئەوێهە جگە لەوی لێی دەپارێنەو،
 ناهەق و پووچە، هەرەها بەس خوا بەرزی گەرەبە ﴿٣٠﴾ نایا نابینی کەشتیی
 بە هۆی چاکەیی خاوە (کە ناوی وا دروستکردو، کەشتیی پێیدا بروات) بە
 دەریادا دەروات، (خوا ئەوێهە خستە روو) تاکو لە نیشانەکانی خۆتێان پێشان
 بدات، بە دنیایی لەویدا نیشانە هەن بۆ هەموو (مروؤفیکی) زۆر خۆراگری زۆر
 سوپاسگوزار (بۆ خوا) ﴿٣١﴾ لە کاتیکیش دا (دەریا ئالۆز دەبێ) شەپۆلێکی وەک
 سێهەران دایاندەپۆشی، بە ملکہ چیی خۆ بۆ خوا ساغکەرەوانە لە خوا دەپارێنەو،
 کە چی دواي ئەوێهە بەرەو وشکانیی دەربازی کردن، هەیانە میانجییهو، تەنیا
 هەر زۆر پەیمان شکیتێکی زۆر سەپلە نکوولیی لە نیشانەکانمان دەکات ﴿٣٢﴾ ئە ی
 خەلکینە! پارێز لە پەرورەدگارتان بکەن و، ترس و سامی رۆژیکتان هەبێ کە
 هیچ بابێک سوود بە رۆلەکە ی ناگەنێ و، هیچ رۆلەیکیش هیچ سوودێک بە
 بابی ناگەنێ، بێگومان بە ئێنی خوا راستە، ئنجا با ژانی دنیا فریوتان نەدات
 و، (شەیتانی) فریودەر بەرانبەر بە خوا هەلتاننەخەلەتێن ﴿٣٣﴾ بێگومان خوا
 زانیاری (هاتنی) کاتی تیکچوونی دنیای لەلایەو، باران دەبارینێ و، دەزانێ چی
 لە منداڵاندا هەبەو، کەس نازانێ بەیانی چی دەکات و، کەس نازانێ لە چ
 زەویەک (شوئیتیک) دا دەمری، بە راستیی خوا زانی شارەزایە ﴿٣٤﴾}.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(رُؤِجُ): (الْوُجُ: الدُّخُولُ فِي مَضِيْقٍ)، (وُجُ): بریتیه له چوونه نیو شتیکی تهنگه بهر، ههروهها (ایلاج) و (وُجُ): به مانای: خرانه نیوی شتیک بو شتیک به نهسپایی و به شینهیش، دئی، یانی: (الدُّخُولُ فِي شَيْءٍ بِرْفِقٍ).

(مُقْتَصِدٌ): (مُتَوَسِّطٌ)، واته: میانجیی، (المُقْتَصِدُ: الفاعِلُ لِلْقَصْدِ وَهُوَ التَّوَسُّطُ بَيْنَ الطَّرْفَيْنِ)، (مُقْتَصِدٌ): کهسیکه نهجامدهری (قَصْدٌ) بئی، تهویش بریتیه له میانجیی له نیوان دوو لادا، واته: به هیچ لایه کدا تینه په ریتی و داینه شکینتی.

(حَتَّارٍ): (الْحَتْرُ: غَدْرٌ يَخْتَرُ فِيهِ الْإِنْسَانُ، أَي: يَضْعُفُ وَيَكْسِرُ لِاجْتِهَادِهِ فِيهِ، الْحَتْرُ: أَقْبَحُ الْغَدْرِ)، وشهی (حَتَّارٌ) صیغه ی زیده رۆیی (حَاتِرَه)، وهک (عَدَّارٌ) صیغه ی زیده رۆیی (عَادِرَه)، نجا (حَتْرٌ): بریتیه له غه درتیک، ((عَدْرٌ)) یانی: په یمان شکاندن، که مروف تیدا (حَتْرٌ) ده بئی، واته: بیهیز ده بئی و دهشکی، له بهر ته وهی زۆر ههولئی تیدا ده دات، ههروهها (الْحَتْرُ) تاواش لیکدراوه ته وه: (أَقْبَحُ الْغَدْرِ) ناقولترین غه درو په یمان شکاندن، که واته: (حَتَّارٌ) یانی: زۆر په یمانشکین.

(كُفُورٍ): (الْمُبَالِغُ فِي كُفْرَانِ النُّعْمَةِ)، (كُفُورٌ) کهسیکه زیده رۆیی بکات له نادیده گرتن و، سپله یی کردن به چاکهکانی خوا، یانی: زۆر زۆر ناسوپاس.

(تَغْرَنُكُمْ): (لا تَغْرَنُكُمْ) یانی: (لا تَخْدِعَنَّكُمْ) با ههلتانته خه له تینتی.

(السَّاعَةِ): (السَّاعَةُ الَّتِي تَقُومُ فِيهَا الْقِيَامَةُ)، (سَاعَةٌ): بریتیه له و کاته دیاری بیکراوهی که ناخیزه مانای تیدا دئی، لیره له و سیاقه له سووره تی (لقمان) دا نه وه دهگه یه نن، نه گه رنا (سَاعَةٌ) به و کاته ش دهگوتری که رۆزی دواپی و کۆتایی ته م ژیا نه دنیا یه ی تیدا دئی، جاری واش هه یه وشه ی (سَاعَةٌ): هه م بو ناخیز

زەمان و ھەم بۆ قیامەت و زیندوو بوونەو دەش بە کارھاتو، جاری واش ھەبە بە واتای یەکیکیان بە کارھاتوو، ئەو بە پیتی سیاقە کە دەزاندری.

ھەر ھە (السَّاعَةُ): جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ الزَّمَانِ وَيُعْتَبَرُ بِهَا عَنِ الْقِيَامَةِ، (سَاعَةٌ): بە شێکە لە بەشەکانی کات، تەعبیری شی پێ دەکری لە قیامەت، لە پۆزی دوایی و، لەو کاتەش کە دنیا تێیدا کۆتایی دی.

(الغَيْثُ): (المَطَرُ) واتە: باران، یاخود بارانێک کە لە فەریا دی و دوای ئەو دی خەلک چاوەڕوانیی کردو، بۆیان دەباری.

مانای گنشتیی نایەتەکان

نەم شەش نایەتەکانی سوورەتی (لقمان) ھەموویان بە یەکەو بە یو دەستن وەک نالقەکانی زنجیرێک، زۆر جاران گوتوو مانە: نایەتەکانی ھەر سوورەتێک وەک نالقەکانی زنجیرێک پیکەو بە یو دەستن و بە کدی دەبەستەو، لێرەش خوا ﷻ دوای ئەو دی لە نایەتەکانی پێشیدا، باسی ھەندیک لە سیفەتەکان و، کارە ناوازەکانی خۆی کرد، ئنجا باسی ھەندیکی دیکەیان دەکات و دەفەرموی:

﴿الَّذِينَ﴾، نایا سەرنجەت نەداو؟ لە نایەتەکانی پێش دا بە: ﴿الَّذِينَ﴾، دەستی پیکرد، نایا سەرنجەت نەداو؟ بە کۆ مەروڤەکانی دواندن، بە لام لێرە دا بە تاک، ھەر کام لە مەروڤەکان دەدوینن، دوای ئەو دی بە کۆ دواندن و، ھەندیک لە نازو نەعمەت و چاکەکانی خۆی خستە بەرچاویان، ئنجا تاک تاکیان دەدوینن: ﴿الَّذِينَ﴾، یانی: (أَلَمْ تَرَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ) نە مەروڤ! نایا نەتینیو؟ سەرنجەت نەداو؟ نەتینیو بە چاوی سەرو بە چاوی عەقل و دل، ھەردووکیان دەگریتەو، ﴿أَنْ أَلَهُ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾، کە خوا شەوگەر دەخاتە نیو پۆزگاردوو، پۆزگار دەخاتە نیو شەوگاردوو؟ واتە: شەوگەر بەو شویتە

دادینى که بیشتر رۆزگارى لیبووه، رۆزگارىش دینتته نهو شوئنه‌ی که پیشتر شه‌وگارى لیبووه، وه‌ک له سوورته‌ی (الزمر) دا ده‌فرموئى: ﴿يُكْوِّرُ الْقَلْبَ عَلَى النَّارِ وَيُكْوِّرُ الْقَلْبَ عَلَى النَّارِ﴾، واته: شه‌وگار به‌سه‌ر رۆزگاردا ده‌پیتچن و، رۆزگار به‌سه‌ر شه‌وگاردا ده‌پیتچن.

هه‌روه‌ها له سوورته‌ی (الأعراف) دا ده‌فرموئى: ﴿يُعْشَى الْقَلْبَ النَّارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ مَا كَانُوا﴾، واته: به‌شه‌وگار رۆزگار داده‌پۆشن، به‌خیرایى شوئنى ده‌که‌وئى، به‌ناشکرا له‌م نایه‌ته‌موباره‌کانه‌وه‌ دياره، که‌خوا ده‌فرموئى: نه‌و زه‌ویسه‌ی تیوه‌له‌سه‌رى ده‌ژین، هیلکه‌یى و خپ‌هه‌لکه‌وتوه، هه‌میشه‌شه‌وو رۆژ له‌سه‌رى، به‌دوای به‌کدا دین، وه‌ک به‌کدى راول بئین و، به‌سه‌ر به‌کدا بپیتچرین، چونکه شه‌وگارو رۆزگار هه‌ردووکیان وه‌ک پۆشاکتیکی سپى و ره‌ش وان، که‌له‌زه‌ویسه‌وه ده‌پیتچرین، شه‌وگار پۆشاکتیکی ره‌شه‌و، رۆزگار پۆشاکتیکی روون و سپیه، به‌دورى زه‌ویسه‌وه ده‌پیتچرین، وه‌ک له‌نایه‌ته‌که‌ی سوورته‌ی (الزمر) دا ده‌فرموئى: ﴿يُكْوِّرُ الْقَلْبَ عَلَى النَّارِ وَيُكْوِّرُ الْقَلْبَ عَلَى النَّارِ﴾، (تکویر: كَوَّرَ الْعِمَامَةَ، (تکویر) می‌زهر که‌ده‌پیتچرئى، یانى: قه‌ف و قه‌ده‌کانى به‌سه‌ر به‌کدا ده‌پیتچرین، شه‌وگارو رۆزگاریش، ناوا به‌دوای به‌کدا دین، نه‌مه‌به‌ناشکرا ده‌ریده‌خات که‌نه‌و شوئنه‌ی رۆزگارو شه‌وگار ناوا به‌دوای به‌کدا دین، به‌کدى داده‌پۆشن و به‌سه‌ر به‌که‌وه‌ده‌پیتچرین، ده‌بئ خپ‌و هیلکه‌یى هه‌لکه‌وتبئى.

﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَىٰ أٰجَلٍ مُّسَمًّى﴾، هه‌روه‌ها خۆرو مانکیشى ده‌سته‌مۆ رام و ملکه‌چ کردوون، هه‌ر کامیکیان به‌رده‌و کاتیکى دياریبیکراو ده‌پوات، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾، هه‌روه‌ها نایا سه‌رنج ناده‌ن: که‌خوا شاره‌زای نه‌ویه‌که‌ده‌یکه‌ن؟

﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ﴾، نه‌وه‌ش نه‌و ته‌گییرو مشوورخۆرییه، نه‌و به‌دوای به‌کدا هیتنانى شه‌وو رۆژه، نه‌و رامکردنى مانگ و خۆره‌بو کاتیکى دياریبیکراو، به‌هۆی نه‌وه‌ویه‌که‌به‌س‌خوا هه‌قه، چه‌سپاوه، راسته، ﴿وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ

الْبَيْطِلُ ﴿١٠﴾، دیسان به هؤی نهوه و دیه که نهوهی له جیاتی وی، یا خود جگه لهو لئی ده پارتنه وه، بووجه، بئ نیوه پوکه، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾، ههروه ها به هؤی نهوه و دیه که هه ر خوا به رزی گه وره یه.

﴿الَّذَرَأْنَ الْعُلُكَ تَجَرَى فِي الْبَحْرِ يَنْعَمَتِ اللَّهُ﴾، خوا دووباره ی ده کاته وه: نایا سه رنج ناده ی! به چاوی سه رو به چاوی عه قل و دل، رانامینی! که که شتی به هؤی چاکه ی خوا وه به ده ریادا ده روات؟.

(فُلْكَ) ده گونج تـاك بئ، ده شگونج کۆ بئ، (فُلْكَ) هه م به مانای (سَفِينَة)، هه م به مانای (سُفُن) دئ، که شتی به کان ده رۆن، یان که شتی به ده ریادا ده روات به هؤی چاکه ی خوا وه، بوچی به هؤی چاکه ی خوا وه؟ چونکه خوا ده ریای وا لیکردوه که ناو جوړه ماده ده یه کی شل بئ، که شتی و به له م له سه ری بخزن، نه گه ر وه ک وشکانی بووایه، مه گه ر وه ک سه یاره تایه و پیچکه یان هه بوونایه، نه گه ر نا نه یان ده توانی برۆن و ناوا بخزن، چونکه که شتی به کان و به له مه کان له سه ر ناو ده خزن، نجا خوا وایکردوه ناو حاله ته که ی وای، به له م و که شتی له سه ری بخزن و، بتوان برۆن، ههروه ک خوا هه وای وایکردوه، فرۆکه بتوانی تیدا جووله بکات، ﴿لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ﴾، خوا نه وه ی بو ره خساندوون، تا کو له نیشانه کانی خویشان بدات، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، به دنیایی له وه دا نیشانه هه ن، بو هه ر زۆر خوړاگر یکی زۆر سوپاسگوزارو شوکرانه بژیر، چونکه که سیک زۆر خوړاگر بئ و زۆر شوکرانه بژیر بئ، دله که ی زیندوو ده بئ، دله که ی رۆشن ده بئ، ئیدی له نه جامی نه وه دا، ته ماشای هه ر شتیک بکات، ده ستی خوا ی تیدا ده بینئ و، وه ک نیشانه ی خوا دیته به رچاوی.

﴿وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوَجٌ كَالظُّلُلِ﴾، له کاتیکدا شه پوئیکی وه ک تاریکایان دایانپوشتی، (ظُلُل) کوی (ظُلَّة) یه، (ظُلَّة) یانی: سیبه ر، یان: هه ورئک که سیبه ری کردوه، له کاتیکدا شه پوئیک دایانپوشتی وه ک سیبه ران، نجا که سیک سواری که شتی به گه وره کان بووبئ له ده ریا گه وره کاند، نه و دیمه نه چاک ده زانئ

چونه! چونکه جاری وا ههیه نهو که شتییه، به تاییه تی نه گهر له شهودا بن، کاتیک که با هه لدهکات و شه پۆلی گه وره گه وره دین، نهو که شتییه کاتیک سه ره که ی (نووک که ی) به زر ده بیته وه، دوا یی به رهو خوار ده چن، ده لئی تاکو بنی ده ریا گیر نابن، هه روه ها که به لای راست و چه پدا دئ، یان به لای پشته وه دا ده شکیته وه، شه پۆله کان هینده ی کتون به زر ده بنه وه، نهو که شتییه گه وره هه رچه نده زۆر زل بن، نه گهر حهوت قات بن، نه گهر ده قات بن، نه گهر سن هه زار (۳۰۰۰) که س، نه گهر ده هه زار (۱۰،۰۰۰) که س، یان سه د هه زار (۱۰۰،۰۰۰) که س هه لگیری، یا خود باری زۆر گه وره ده یان فرۆکه ی له سه ر بن، به لأم له نیو نهو ده ریا گه وره دا، هه روه ک شتیکی بچووک نهو شه پۆلانه ی ده ریا، یاری و گه مه ی پی ده که ن.

دده فرموئ: کاتیک که شه پۆلیک دایانپۆشی وه ک تاریکیان، ﴿دَعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾، له خوا ده پارتنه وه وه ملکه چیی خۆیان بۆ خوا ساغ کردۆته وه، له کاتیکدا لئی ده پارتنه وه، ملکه چیی خۆیان بۆ خوا ساغ کردۆته وه، به شی که سیان پتیوه نه هیتسه وه، ملکه چیه که یان ته نیا بۆ خوا یه.

﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ﴾، به لأم دوا ی نه وه ی به رهو وشکانیی ده ربازی کردن، هه یانه میانجیه، واته: هه یانه میانجیه وه له سه ر خه تی تیوه راست ماوه ته وه، نه گهر زۆریش نه بۆته به نده یه کی باش، به لأم زۆریش به لای کوفرو سپله یی دا نه شکاوه ته وه، حاله تیکی میانجیه، ده شکونجی مه به ست نه وه بن: که کاتیک به رهو وشکانیی ده ربازیان ده کات، تیاندا هه یه که میانجیه، به لأم زۆر به یان نا سوپاس و سپهن به رانه به به چاکه کانی خوا، به به لگه ی نه وه که دوا یی دده فرموئ: ﴿وَمَا يَجْمَعُ بَيْنَنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾، ته نیا نه وان هه شکونجی له نایه ته کانی تیه ده که ن، که زۆر په یمانشکین و زۆر سپله بن، یانی: له گه ل خوا دا زۆر په یمانشکین بن، که په یمان به خوا ده دهن ته نیا نه و په رستن و لئی ده پارتنه وه، که چی دوا ی نه وه ی ده ربازی کردن، په یمانه که ده شکین و

لہ جیاتی نہ وہی سو پاسگوزاری بکن، زور سپلہو ناسوپاسن، نہوانہ نکوولیسی لہ نشانہکانی تیمہ دکهن، کہواتہ: ہہیانہ کہ میانجیہ، بہلام زور بہیان پھیمانشکین و سپلن، نہوہ بہ نسبت مروّفہکانہوہ بہ گشتی، یاخود بہ نسبت ہاوبہش بوّ خوا دائرہکانہوہ، کہ تیاندا ہہیہ دواي نہوہی دہربازیشی دہبن، حالہ تیکسی میانجیسی دہمینتی و، زور مل ناداتہ سپلہی و پھیمانشکاندن لہگہلّ خواي پھروہردگاردا، بیرہوہریہکانسی تہنگانہی دہریاو، دہربازکرانی لہلایہن خواوہ، ہہر لہلا دہمینن.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ﴾، ئەي خەلکينە! پاريز لہ پھروہردگارتان بکن، واتہ: خوتان پاريزن لہوہ کہ پھروہردگارتان شتیکتان لی بینتی، شتیکتان لی بیستتی، پتی ناخوش بی، خواش ﴿لَعَلَّ﴾ دوو شتی لہ مروّفدا پتی ناخوشن: یەگەم: ئەوہ کہ ئەرکەکانی لہسەری فەرز کردوون، بیانچوینتی.

دووہم: ئەو شانہی لیتی قەدەغە کردوون، قەدەغەکانی خوا بشکینتی.

﴿وَأَخْشَوْا يَوْمًا﴾، ہہروہہا لہ پوژژکیش بترستین، سام و ہہیبہتی پوژژکتان لہ دلدا ہہبن، ﴿لَا يَجْرِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ﴾، کہ ہیچ بابیک (ہیچ باب و دایکیک) سوود بہ پوّلہی خوی ناگہبنتی، ﴿وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا﴾، دیسان ہیچ لہ دایکبویہکیش سوود بہ باب و دایکی ناگہبنتی، واتہ: کہس دادی کہس نادات، باب و دایک و پوّلہ دہفریای یەکدی نایہن، ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾، بہ دلنایسی بہتینی خوا راستہ، ﴿فَلَا تَعْرَنَكُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا﴾، با ژیانی دنیا فریوتان نہدات، ہہلتانہخەلہتینتی، ژیانی دنیا یانی: نارہزووہکانی ژیانی دنیا، با شتی حہرام لہ ژیانی دنیا فریوتان نہدات، ئەگہرنا ژیانی دنیا ہہمووی لہ مروّف قەدەغە نہکراوہ، خوا تیمہی لیرہدا داناوہ تاکو تاقیمان بکاتہوہو، نیعمتہکانی بوّ تیمہ خولقاندوون، بہلام کہ دہفہرموی: با ژیانی دنیا فریوتان نہدات یانی: شتہ قەدەغەکان و نارہزووہ خراپہکانی دنیا فریوتان

نہ دهن، نه گهرنا به ته نکيد بابي نه وه ننده که نينسان ژياني بسوورتي و، مه داري ساز بتي، بوي هه يه به هره مه نند بتي له نازو نيعمه ته کاني خوا، وه ک خوا له سوورته تي (الأعراف) دا ده فرموي: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ، وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ (٣٣)، واته: بلن کي نهو جوانييه ي خوا بو به ننده کاني ده ريه يتاوه، نهو بزيوه خووش و به تامانه ي بو به ننده کاني دروستي کردوون، کي قه ده غه ي کردوون؟ بيگومان که س قه ده غه ي نه کردوون، به لام گرنگ نه وه يه تووش - نه ي مرؤف! - ژياني دنياو رابواردني دنيا، وه ک نامراز تماشا بکه ي، بو وه ده ست هيتاني په زامه ندي خوا، پاشان وه ک ژياني کاتي و وه ک شويني تيدا تافي کرانه وه، تماشا بکه ي، نه ک گوري سي له بن رابخه ي و به کوئي دابده ي و ته نيا دنيا بيبي !! ﴿وَلَا يَغْرَبْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾، هه روها با فريوده ر به رانه ر به خوا فريوتان نه دات، فريوده ر به پله ي يه که م، ده گونجي مه به ست پتي نيبيس بتي، که خه لکي زوري فريو داوه، ياخود هه ر شتي کي ديکه که خه لک فريو ده دات، با فريوتان نه دات له به رانه ر خوا دا.

له کو تايي نه م سوورته موباره که دا، خوا زانياري بي سنووري خو ي بو تيمه درده خات و جاري کي ديکه، ده فرموي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ، عِلْمُ السَّاعَةِ﴾، به دلنيابي خوا زانياري (ساعة) ي له لايه، زانياري نهو کاته ي که ژياني دنيا ي تيدا کو تايي دي، ياخود نهو کاته ي که مردوواني تيدا زيندو و ده بنه وه، ياخود (ساعة) به ماناي روژي دوايي دي، به ناخير زه مانويه وه، به قيامه تيه وه به هه موويه وه، بيگومان هه ر خوا زانياري هاتني نهو رووداوه مه زنه ي له لايه، چ ناخير زه مان، چ هه لسانه وه، چ هه ردووکيان.

﴿وَيَرْزُقُ الْغَيْثَ﴾، به س خواش باران ده باريني، بارانيک که له فرياي خه لک دي، ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾، ته نيا خواش ده زانتي چي له نيو مندالده کانداهه يه، مندالده کي؟ هي مرؤفان، هي ناژه لان، به هه موو جوړه کانيانه وه.

﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾، ههروههها هیج که سیتک نازانسی
 به یانیسی چی ده کات و چ وه ده ست دینن! ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾، هیج
 که سیتکیش نازانسی له سه ر چ زه مینیک، له چ ولاتیک، له چ شوینیک ده مرئ! ﴿إِنَّ
 اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾، بیتگومان خوا زانای شاره زایه، زانایه به شته کان و، شاره زایه
 به که سه کان و به هه لسوکه وته کانیان.

مهسه له گرنه گان

مهسه له ی به که م:

سه نرجه را کیشانی مروفی بو جیگو پکیسی شه وو رۆژو چوونه نیو به کدیسان و، رامکرانی خوړو مانگ و، رۆیشتنیان بو کاتیکی دیارییکراو، گنیرانه وهی نه و دیاردانهش بو راستیی و چه سپاویی خواو، پووچه لیبی په رستروانی ساخته و، به رزی و گوره یی و بن وینه یی خوا:

خو ده فموی: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ أَلِيلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي أَلِيلٍ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَطْلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿١٧﴾﴾

شیکردنه وهی هم دوو ثابته، له هه شت بره گدا:

١- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ أَلِيلَ فِي النَّهَارِ﴾، نایا نابینی، نایا سه رنج ناده ی که خوا شه وگار ده خاته نیو رۆژگاره وه؟ رووی دواندن لیره دا له که سیک دیارییکراو نیه، به لکو هه موو مروفتیک ده گریته وه، هه مزه (أ) لیره دا، هه مزه ی پرسیار لیکردنی نکو ولیبیکه رانه (هَمْزَةُ الْإِسْتِفْهَامِ الْإِنْكَارِي) به، دیتیش لیره دا دیتنی زانیاری و چاویه (الرُّؤْيَةُ عِلْمِيَّةٌ وَبَصْرِيَّةٌ)، چونکه نه وهی که باس ده کری، که چوونه نیوی شه و بو رۆژو، چوونه نیوی رۆژ بو شه و، هه روه ها رامکرانی مانگ و خوړ بو کاتی دیارییکراو، نه وانه هه موویان هه م به چاو ده بیترین، هه م به عقل و هوشیش ده رک ده کرین.

(يُولِجُ أَي: يَدْخِلُ) پتشریش گوتمان: (إيلاج): برتیه له چوونه نیویکی به نه سپایی، به شینه یی، چوونه نیو شتیکی ته نگه بهر، نایا سه رنج ناده ی چوون خوا شه وگار ده خاته نیو رۆژگار.

۲- ﴿وَيُورِثُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾، هر روزهها روزه‌گارش ده‌خاته نبو شه‌وگار، نهمه وه که نابه‌ته‌که‌ی سوپرتی (الزمر)، که ده‌فهرموی: ﴿يُكْوِرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكْوِرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ﴾، واته: شه‌وگار به‌سهر روزه‌گاردا ده‌پینچن و، روزه‌گارش به‌سهر شه‌وگاردا ده‌پینچن.

هر روزه‌ها له سوپرتی (یس) دا، که ده‌فهرموی: ﴿وَأَيُّهُمُ اللَّيْلُ نَسَلَخَ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلَمُونَ﴾، واته: نیشانه‌یه‌کی دیکه بۆیان نه‌وه‌یه که شه‌وگار روزه‌گاری وه که ول‌کردن لئ که ول ده‌که‌ین لئ ده‌رده‌هتینین، (ههر کاتیش شه‌وگار روزه‌گاری لئ ده‌ره‌تینرا، پووناکیی لئ ده‌ره‌تینرا)، ئیدی کتوپر نه‌وان ده‌که‌ونه نبو تاریکیه‌وه.

بۆیه خوا ﷻ لیره‌وه له شوپنه‌کانی دیکه‌ش، به زۆری شه‌وگار پیتش ده‌خات، چونکه هانتی تاریکیی له دوا پووناکیی زیاتر جیی سه‌رنجه، له‌به‌ر نه‌وش که نه‌صل بریتیه له تاریکی و، خوا ﷻ به پووناکیی تاریکیی در پیداوهدو لابرده‌وه.

۳- ﴿وَسَحَّرَ النَّهَارَ وَاللَّيْلَ﴾، هر روزه‌ها نایا سه‌رنج ناده‌ی و نابینی: خوا خۆرو مانگی ده‌سته‌موو رامکردوون، (تسخیر): بریتیه له مل ینکه چکردنی شتیک و، رامکردنی.

۴- ﴿كُلُّ يَجْرِي إِلَىٰ أَهْلِ مَسْجِدٍ﴾، ههر کامیکیان اله مانگ و خۆرا به‌ره‌وه کاتیکی دیاریکراو، به‌ره‌وه کاتیکی ناوبراو ده‌بروات، (الجزئی: المثنی السریع)، (جزئی): بریتیه له رۆیشتننکی خیرا.

۵- ﴿وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾، که بینگومان خواش به‌وه‌ی ده‌یکه‌ن، شاره‌زایه، واته: خوا ﷻ وه که چۆن شه‌وگار ده‌خاته نبو روزه‌گارو، روزه‌گار ده‌خاته نبو شه‌وگار، به‌هه‌مان شیوه خۆرو مانگیسه ده‌سته‌موو کردوون، ههر کامیکیان بۆ کاتیکی دیاریکراو دین و ده‌چن، ههر روزه‌ها بزائن و سه‌رنج بدن! خوا شاره‌زای نه‌وه‌شه که ده‌یکه‌ن، که واته: بزائن که خوا نهم که‌رودونه‌ی هه‌ل‌خستوه تا‌کو تپوه تپیدا بژین، واه‌مزانن که‌روده‌وه‌کانتان تۆمار ناکرین، کرده‌وه‌کانتان هه‌روا بن هووده ده‌رۆن، به‌ل‌کو خوا شاره‌زای نه‌وه‌یه که ده‌یکه‌ن،

بۆیه بزائن چۆن لهم گەردوونه‌دا، لهم سەر زه‌وییه، به‌و ناسمان و به‌و که‌هکه‌شانانه‌وه‌و به‌و سیستمه‌ که‌ خوا دایناوه، بزائن چۆن ژیان ده‌به‌نه‌ سەر، چونکه‌ دواپی‌ کردوه‌ کانتان دینه‌وه‌ پێتان.

۶- ﴿ذٰلِكَ يٰۤاَنَّا اللّٰهُ هُوَ الْحَقُّ﴾، نه‌وه‌ش به‌هۆی نه‌وه‌وه‌یه‌ که‌ به‌س خوا هه‌قه، چه‌سپاوه‌و راسته‌.

۷- ﴿وَ اَنْ مَّا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ الْبَاطِلِ﴾، هه‌روه‌ها به‌هۆی نه‌وه‌وه‌یه‌ که‌ نه‌وه‌ی له‌ جیاتی خوا، جگه‌ له‌ خوا لێی ده‌پارێنه‌وه‌، پووچه‌، بێ بنه‌مایه‌.

له‌ سوورده‌تی (الحج) دا هه‌ر ئەم ته‌عبیره‌ هاتوه‌، به‌ تۆزێک جیاوازییه‌وه‌، له‌هۆی ده‌فه‌رمۆی: ﴿وَأَنْ مَّا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ هُوَ الْبَاطِلُ﴾، که‌ ئەو (ه‌و)، (نه‌و) پاناویکی جیاکه‌ ره‌وه‌یه‌ (صَمِيرُ الْفَصْلِ) مانایه‌که‌ی زیاتر تۆخ ده‌کاته‌وه‌، که‌ له‌ هه‌ندێک سیاق و شوێن دا، پێویست به‌وه‌ ده‌کات مانایه‌که‌ی زیاتر تۆخ بکریته‌وه‌و، له‌ شوێنێکی دیکه‌ وا پێویست ده‌کات که‌ متر تۆخ بکریته‌وه‌، بۆیه‌ له‌ ته‌عبیره‌ کاندایه‌ جاری وا هه‌یه‌ خوا وشه‌یه‌ک که‌م یان زیاد ده‌کات.

واته‌: ئەم گەردوونه‌ که‌ به‌م شیوه‌یه‌ به‌رێوه‌ ده‌چن، هه‌مووی سیستماتیک و رێکخراو (مُنظَم) د، هۆکاره‌که‌ی نه‌وه‌یه‌: خوا هه‌قه‌و چه‌سپاوه‌، به‌دیه‌نه‌رایه‌تی خوا، په‌روه‌ردگاریتی خوا، مشوورخۆرتی خوا، په‌رستراوتی خوا، هه‌قه‌و چه‌سپاوه‌، به‌لām نه‌وانه‌ی له‌ جیاتی خوا، جگه‌ له‌ خوا لێان ده‌پارێنه‌وه‌، پووچ و بێ نێوه‌رۆکن، که‌واته‌: ده‌ک چۆن خوا ﷻ هه‌ر خۆی ئەم گەردوون و ژیان به‌رێوه‌ ده‌بات، هه‌ر نه‌ویش پێویسته‌ به‌رستری و به‌ندایه‌تی بۆ بکری، لێره‌دا پێتکی (جَزَی) گونجاو که‌ له‌ گه‌ل ماناکه‌ی دا ده‌گونجی، دادنه‌ری، که‌ قرتینه‌راوه‌ پێش (أَنْ) وه‌ک: ﴿ذٰلِكَ دَالٌ عَلٰى اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ﴾ واته‌: نا نه‌وه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ر خوا هه‌ق و راست و چه‌سپاوه‌.

ۋەشەي (حَقِّ) ھەر جەپەس و ئاۋازى وشەكە، مانايەكەشى دەگەيەنئى، دوو پىتەكەي ھەردووكيان پىتى (ح) و (ق)، كە (ق) دوو قافە تىكدا (دَغْم) كراون، ھەردووكيان پىتى گەروو (حَلَق)يان پى دەلئىن، كە ھەر گۆ كىردنى وشەكە بۆ خۇي، دەلالەت لەسەر مانايەكەي دەكات، (بَاطِل)پىش كە لە چوار پىتى: (ب) و (ا) و (ط) و (ل) پىك دى، نەۋپىش دىسان جەپەس و دەنگى بىزەكە، مانايەكەشى دەگەيەنئى، ۋەك شىتىكى بۆش، دەنگى ھەيە بەلَام نىۋەرۇكى نىە.

۸- ﴿وَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيمُ الْكَبِيرُ﴾، ھەرۋەھا بەھۇي نەۋەۋەيە كە خوا بەرزى گەۋرەيە.

كە دەفەرمۇي: خۆرو مانگى دەستەمۆ كىردوون، ھەر كامىكىيان بۆ كاتىكى دىيارىكراۋ دەروات، واتە: ھىچ كام لە دروستكراۋەكانى نەم گەردوونە بىي سىستم و بى سەرپەرشتىار نىن و، ھەموۋشيان بە ژيانى مرۇقەۋە لەم سەر زەۋىيە، پەيۋەستىن، بە تايبەتتىي خۆرو مانگ، ھەر زۆر پەيۋەستىن، ۋەك پىشتىر باسما كىردوۋە، دواترىش چەند سەرنجىك دەدەينە كۆي نەۋ نايەتانه، گىنگ نەۋەيە كە خوا ﷻ لىرەدا خىستىنە نىۋى شەۋگار بۆ رۆزگارو، خىستىنە نىۋى رۆزگار بۆ شەۋگارو، مل پى كەچكىردنى خۆرو مانگ، دەفەرمۇي: ھۆكاريان نەۋەيەۋ دەرەنجامى نەۋەن، كە خوا ﷻ تەنيا خۇي پەرىستراۋە تەنيا نەۋ ھەقە، خوا ﷻ سەرنجى مرۇقەكان رادەكىشىن: مادام تەنيا خوا ھەمەكارەي گەردوونەۋ، سەپەرشتىارى شەۋ و رۆزو خۆرو مانگەۋ لەبەر نەۋەش كە شارەزايە چى دەكەن، ناگادارى كىردەۋەكانتانه، عەقل و مەنتىق وا دەخۋازى كە نىۋە جگە لەۋ نەپەرستىن، جگە لەۋ بەندايەتتىي بۆ ھىچ كەس و ھىچ شىك نەكەن.

چەند جارىك گوتوۋمانە: لە تەفسىرىي سوۋرەتى (يونس)دا باسكى تايبەتمان دەربارەي: گەردوون و خۆرو زەۋى و مانگ كىردەۋە، زانىيارىي وردمان لە بارەي ھەر كامىكانەۋە خىستۆتەرۋو، بۆ وئىنە: نەم خۆرەي نىمە بە پىي مەزەننەي

گردووناسان دہ تین: پینج ملیار (0,000,000,000)، سال بہ سہر تہمہ نیدا
تپہ ریوہ، پینج ملیار سالہ تیشک دہ دات: بہ شی پینج ملیار سالی دیکہ ش
تیشکی پی ماوہ، نگہر خوی پەرودگار بیہیلتتہوہ.

بہ نسبت مانگہوہ: ہیزی پاکیشانی نیوان زہوی و مانگ، بہ کیتلیکی پؤلابی
مہزہ نندہ دہ کری، کہ تیرہ کہی پہنجا کیلومہ تر (۵۰ کم) بی، یانی: کیتلیکی
پؤلابی، تیرہ کہی لہو سہر بؤ نوسہر، نہ ستور بیہ کہی پہنجا کیلومہ تر (۵۰
کم) بی، ہیزی پاکیشانی نیوان مانگ و زہوی، ہیندہ بہ ہیزہ، ہہر بؤیہ ش کہ
لہ نہنجامی ہیزی پاکیشانی نیوان مانگ و زہوی دا، ہہ لکشان و داکشان لہ
دہریا کاندہ رووہ دات.

پیشتریش باسماں کردوہ: نگہر زہوی خرو ہیلکہی نہ بوایہ، نہ دہ گونجا
شہو و رؤژ بہ دوی یہ کدا بین، بہ لام لہ نہنجامی نہوہ دا کہ زہوی خری
ہہ لکہ وتوہو، لہ بہرانبہر خوردا بہ دہوری خویدا دہ خولیتتہوہ، نہو رووہی کہ
بہرہو خورہ، دہ بیتہ رؤژو، بہ پلہ پلہ رؤژ دی، ہہ ندیکی دہرہ کہوئی، دوی
نہویدیکہ، دوی نہویدیکہ، ہہ تا نہو رووہی لہ خورہ، دوی وردہ وردہ دہ کہوینتہ
نہویدیو، تاریکی بہ سہر دا دی و دہ بیتہ شہو، نجا رووہ کہی دیکہ کہ پیشتر
شہو بووہو تاریک بووہ، روون دہ بیتہوہو دہ بیتہ رؤژ، خوا لہ سوورہتی (الأعراف)
دا دہ فرموئی: ﴿يُعْشَىٰ اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْبُهُ، حَيْثَا ۝۱۰﴾، واتہ: خوا بہ شہوگار رؤژگار
دادہ پؤشی (واتہ: شہوگار دینتہ شوینی رؤژگارو، رووی زہوی پی دادہ پؤشی)،
بہ خیرایی شوینی دہ کہوئی، خیرایی سوورانہوہی زہوی بہ دہوری خویدا بریتہ
لہ دہوری سی کیلومہ تر (۳۰ کم) لہ خولہ کیکداو، خیرایی لہ سوورانہوہی
بہ دہوری خوردا سی (۲۰) کیلومہ ترہ، شہست ہیندہی خیرایی سوورانہوہی بہ
دہوری خویدا.

مه سه له ی دووه م:

سه نجر اکتشانی مرؤف بو دیارده ی رۆیشتنی که شتییه کان له ده ریاداو،
ملکه چانه ی ساغ له خوا پارانه وه، بو دهر بازکردنیان له کاتی تهنگانه ی نیتو
ده ریاداو، راگه یاندنی نهو راستییه که ته نیا په یمانشکتیان له گه ل خوا دا،
نکو وئیسی له نایه ته کانی ده که ن:

خو ده ف رموی: ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفَلَکَ یَجْرِی فِی الْبَحْرِ یَنْعَمَتِ اللّٰهُ لِرَبِّکُمْ مِنْ اٰیٰتِہِمْ
اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَاٰیٰتٍ لِّکُلِّ صَبَّارٍ شٰکِرٍ ﴿۳۱﴾ وَاِذَا غَشِیْہُمْ مَّوْجٌ کَالظُّلُمِیِّ دَعَا اللّٰہَ
مُخْلِصِیْنَ لَہُ الَّذِیْنَ فُلَمَّا یَجْتَمِعُہُمْ اِلَی الْبَرِّ فَمِنْہُمْ مُّقْنَصِدٌ وَّمَا یَجْحَدُ بِآٰیٰتِنَا اِلَّا کُلُّ خٰتِرٍ
کٰفُوْرٍ ﴿۳۲﴾

شیکردنه وی ئەم دوو نایه ته، له ههشت برکه دا:

۱- ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفَلَکَ یَجْرِی فِی الْبَحْرِ یَنْعَمَتِ اللّٰہُ ﴾، نایا نابینی! (به چاوی سه ر که
ده بیترئ، ههروه ها به چاوی عه قل و دل)، نایا سه رنج ناده ی، رانامینی! که که شتی به
ده ریادا ده روات به هؤی چاکه ی خوا ده؟ نه وه سی جار ان (آلم تر) دووباره بیته وه له م
سووره ته دا:

یه که م: ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰہَ سَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ﴾، بو سه رنجدانی رام و
دهسته مو کردنی خوا بو هه رچی له ناسمان و زه ویدا به.

دووه م: ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰہَ یُولِیْعُ الْاَیْلَ فِی النَّهَارِ وَیُولِیْعُ النَّهَارَ فِی الْاَیْلِ ﴾، بو سه رنجدان
له دیارده ی شه وو پۆزو، خۆرو مانگ.

سییه م: ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفَلَکَ یَجْرِی فِی الْبَحْرِ یَنْعَمَتِ اللّٰہُ ﴾، بو سه رنجدانی رۆیشتنی که شتیان
به ده ریاداو دهر بازکردنی سواربووانی که شتییه که له کاتی تهنگانه و ناره چه تی شه پۆلی
سییه ر ناسادا، که به سه ریان دئ، وشه ی (فُلک) ده گونجئ کو بئ، ده شگونجئ تاک بئ.

تنجا نایا بۆچی که شتی یان که شتییه کان به ده ریادا ده پۆن، به چاکه و به خشی خاوه؟

۲- ﴿لِرَبِّكُمْ مِنْ آيَاتِهِ﴾، تاكو له نیشانه کانی خۆتان پێشان بدات، ئەم (ل) ه، بۆ هۆکار (عِلَّة)ه، واته: به کیک له حکمهت و هۆکاره کانی نهوه که خوا ده ریای دروست کردوه، نهوه به که له نیشانه کانی پێشانتان بدات، چون که شتی و به له مه کان به نیو ده ریادا ده پۆن.

۳- ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، به دنیای له وه دا، (له و دیاردهی پوشتی که شتی و به له مه کان و پا پوره کان به ناوی ده ریادا،) نیشانه هه ن بۆ هه ر زۆر خوراگریکی زۆر شوکرانه بۆ، واته: هه ر که سیک که زۆر خوراگر بێ، له به رانه به ر به لآو گرفتارییه کاندای، زۆر شوکرانه بۆ بێ له به رانه به ر چاکه و نیعمه ته کانی خوادا، نا نه وانه له نیشانه کانی خوا به هه ره مه مند ده بن و، نا نه وانه دیارده سروشتیه کان بۆ یان ده بن به نیشانه ی ناسینی خوا، ده رک کردنی په ره ردگاریتی خوا، خاوه ندراریتی خوا، مشوور خۆرتی خوا، بۆ که ردوون و ژیان و مروف.

۴- ﴿وَإِذْ غَشِيَهُمْ مَوجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُمُ الدِّينَ﴾، کاتیک شه پۆلیک داپوشتی وه ک سیه ران، به ساگر دهنه وه ی ملکه چیپانه وه له خوا پارانه وه، (الغشیان: مُسْتَعَارٌ لِلْمَجِيءِ، لِأَنَّهُ يُشْبِهُ التُّغْطِيَةَ، وَظَلٌّ: جَمْعُ ظِلَّةٍ، وَهِيَ مَا أَظْلَمَ مِنْ سَحَابٍ وَغَيْرِهِ)، (غشیان) خوا زراوه ته وه بۆ هاتن، چونکه وه ک داپوشتی ده چن، (ظلل) یش کۆی (ظلة) به، که بریتیه له وه ی سیه ره بکات له هه ورو جکه له ویش.

﴿دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُمُ الدِّينَ﴾، له خوا پارانه وه وه ملکه چیپ خۆیان بۆ خوا ساغ کرد بۆوه، (مُخْلِصِينَ) واته: ساغکه ره وانه، ﴿لَهُمُ الدِّينَ﴾، ملکه چیپان بۆوی، یانی: له حالیکدا که شه پۆل وه سه ره که شتییه که یان ده گه ری، وه ک سیه ره ی هه ور، به و مانایه که شه پۆله که به رز ده بیته وه، وا هه ست ده که ی که به سه ری دا دی، به لآم ناکه ویته سه ری نه گه رنا نغرو ده بن، له و کاته دا له خوا ده پارتنه وه، به لآم

ملکہ چپی خویان بو خوا ساغ و یه کلاده که نه ووه بهس له خوا ده پارینه ووه و له هیچ شتی دی ناپارینه ووه یانی: (مَجْرَدِينَ لَهُ الطَّاعَةَ وَالْخُضُوعَ) گوترايه آیی و ملکہ چپی خویان بو خوا ساغ ده که نه ووه و خلتھی پیوه ناهیلن، خلتھی شیرک و پروو له جگه له خوا کردن.

۵- ﴿ فَلَمَّا جَحَّضَهُمْ إِلَى الْأَبْرِ فَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ ﴾، به لأم کاتیک ده ربازی کردن به ره و وشکانیی، هه یانه میانجییه، له سوورته تی (العنکبوت) دا ده فهرموئی: ﴿ فَلَمَّا جَحَّضَهُمْ إِلَى الْأَبْرِ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ (۷۵) ، واته: کاتیک ده ربازی کردن به ره و وشکانیی، کتوپر هاوبه شیان بو خوا دانا.

﴿ فَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ ﴾، هه یانه میانجییه، (المُقْتَصِدُ: الْفَاعِلُ لِلْقَصْدِ، وَهُوَ التَّوَسُّطُ بَيْنَ الطَّرْفَيْنِ)، (مُقْتَصِدٌ) بابای نه نجمده ری (قَصْد)ه، نه ویش بریتیه له میانجی بوون له نیوان دوولادا، واته: خه تی نیوه راست گرتن، یانی: هه یانه خه تی نیوه راست ده گری، کاتیک که ده ربازیان ده کات به ره و وشکانیی، به ملاولادا لانادات، وشه ی: (فَمِنْهُمْ) نه ووه ده گه یه نتی که نه وانه که من، که میک له وان ریی راست ده گرن و میانجی ده بن.

که ده فهرموئی: ﴿ فَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ ﴾، چهند واتایه کیان بو لیکداونه ووه:

أ- یه کیک له واتایه کان نه ووه یه که باسمان کرد، واته: هه یانه که میانجییه، نه به ولادا، نه به ولادا، لانادا، خه تی نیوه راست ده گری، به لأم نه وانه که من، به زوری مروفه کان، یان هاوبه ش بو خوا دانه ره کان (نه گهر مه بهست پیی نه وان بن)، به زوری په یمانشکین و سهله و ناسوپاس و بیبروان.

ب- هه ندیکی دیکه وایان لیکداوه ته ووه ده لئین: (مُقْتَصِدٌ مُعْتَدِلٌ فِي اعْتِقَادِهِ فَتَارَةً يَغْزُو هَذِهِ السُّجَاةَ إِلَى اللَّهِ، وَتَارَةً إِلَى غَيْرِهِ، كَمَهَارَةِ الرُّبَانِ، وَعَوْدَةَ السُّفِينَةِ)^(۱)، واته: هه یانه که میانجییه له بیروبروایدا، جارنک نه و ده ربازکرانه پال ده داته لای خواو، جارنکیش پالی ده داته لای جگه له خوا، وه ک شاره زایی که شتیوان و چاکیی که شتییه که.

ج- بہ لَام (الطبري) ده لَئ: (مُقْتَصِدٌ فِي قَوْلِهِ، وَإِقْرَارِهِ بِرَبِّهِ، وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ مُضْمِرٌ الْكُفْرَ بِهِ)^(۱) واته: میانجیہ له قسه کردنی و له دانپهینانی به پروه ردگاریدا، به لَام له گه ل نه وده صدا کوفری له دلی خویدا په نهان کردوه.

د- (محمد الطاهر بن عاشور) ده لَئ: (المُقْتَصِدُ فِي الْكُفْرِ أَوْ الْمُتَوَسُّطُ بَيْنَ الصَّلَاحِ وَضِدِّهِ)^(۲) واته: میانجیہ له کافر بووندا (رؤنه چووه)، خه تی نیوه راستی گرتوه له کافر بووندا، یاخود میانجیہ له چاکه کاری و خرابه کاریدا.

ه- (القرطبي) له ثَبِن و عه عباسه وه ریوایه ت ده کات که مانابه که ی نه وه به: (فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ كَافِرٌ، وَذَلَّ عَلَى الْمَخْذُوفِ: ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَسَّارٍ كَفُورٍ﴾^(۳)، واته: عه بدوللای کوری عه عباس گوتوویه تی: که فه رموویه تی: (فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ) واته: هه یانه میانجیہ و خه تی نیوه راستی گرتوه، (وَمِنْهُمْ كَافِرٌ)، هه شیانه بیروایه، نه وه ی مانای [هه شیانه بیروایه]، ده گه یه تی، نه و رسته یه که ده فه رموی: ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَسَّارٍ كَفُورٍ﴾، واته: ته نیا زور په یمانشکینتیکی بیروا، یان سیله نکوویی له نایه تکانی تیمه ده کات، نه گه رنا خوی پروه ردگار (وَمِنْهُمْ كَافِرٌ) ی باس نه کردوه، به لَام نه و رسته یه ده لاله تی له سهر ده کات و ده یگه یه تی.

به ندهش وام دیته بهرچاو، که مانای راستر نه وه به:

که خوا ﴿كَلَّا﴾ ده فه رموی: کاتیک که نه وانه له که شتیدا شه پؤل دابانده پوشتی، وه ک تاریکیان، په نا ده به نه بهر خوا به دلسوزی، خو یان بو پارانه وه له خوا یه کلا ده که نه وه، به لَام کاتیک ده رباریان ده کات، که میکیان میانجیین و، نه و ده ربارکرانه له ته نگانه یان، ههر له هوشدان (ذاکرة) دا ده میتینه وه و، جار یکی دیکه سهره رویی ناکه ن و لاندان، به لَکُو له سهر خه تی نیوه راست ده میتینه وه،

(۱) جامع البيان، ج ۲۱، ص ۱۰۶.

(۲) التحرير والتنوير، ج ۲۱، ص ۱۹۱.

(۳) الجامع لأحكام القرآن ج ۱۴، ص ۶۷.

کە بریتیه له خوا پەرستی و خوا به یه ککرتن، به لام زۆر به یان ئەوەن کە پەیمانشکینن و سێلەو ناسوپاسن و چاکەکانی خویان له بێر دەچن.

۶- ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾، تەنیا زۆر پەیمانشکینێکی سێلەش، نکوولیی له نایه ته کانی ئیمه ده کات، (جُحُود) ئەو هیه مرۆف نکوولیی بکات له شتیک به دڵ ده زانی وایه، به لام به زمان دانی پێدانه هینن، (كُفُور: كَثِيرُ الْكُفْرِ أَوْ الْكُفْرَانِ)، (كُفُور): به که سیک ده گوترێ: زۆر بێ پروا بێ، یا خود زۆر سێلەو ناسوپاس بێ.

(الْخَتَّارُ: شَدِيدُ الْخَيْرِ، وَالْخَيْرُ: أَقْبَحُ الْعَذْرِ وَأَشَدُّهُ)، (خَتَّار): که سیکه (خَتْر) ه که ی زۆر توند بێ، (خَتْر) یش، بریتیه له خراپترین و ناقولترین جووری پەیمانشکینی.

مهسه له ی سټیه م:

بانګرډنی خوا بو مروفايه تیی که پارټز له خوا بکه ن و، له روژنیک بترسن که باب و روژه دادی یه کدی ناده ن، به لټنی خواش چه سپاوه و، با وریا بن، ژیا نی دنیا و شه ی تانی فریو ده ر فریویان نه ده ن:

خوا ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ وَالِدِهِ. سُبْحَانَ إِلَهِكُمْ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا فَلَا تَعْرَفْتَكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا تَعْرَفْتَكُمْ بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾

شیکردنه ووی ثم ثایه ته، له حهوت برگه دا:

۱- ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ﴾ نهی خه لکینه! پارټز له پهروه ردگار تان بکه ن، لټره دا رووی دواندن له هه موو به شه ره، له هه موو مروفايه تیه، (تقوی) ش ده سټیک ی هه یه و کو تایی هه یه، ته قوا پله پله یه، ده سټیک و سه ره تایی ته قوا، بریته له ناسینی خوا، پاشان بروا بوون به خوا ﴿﴾.

واته: نهی خه لکینه! پهروه ردگار تان بناسن و بروای پټینن و به نډایه تیی بو بکه ن، ته قوا هه موو نه وانه ده گریته نیو خو ی، وه ک گوتراوه: (التقوى: جماع خصال الخیر كلها)، ته قوا کو که ره وه ی هه موو خه سلته به باشه کانه.

۲- ﴿وَأَخْشَوْا يَوْمًا﴾ نهی خه لکینه! له روژنیک بترسن، یانی: له ته نګانه کانی روژنیک و، له کاره ساته کانی که له و روژه دا ده قه ومین بترسین.

۳- ﴿لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ﴾، هیچ باب و دایک نیک دادی روژه و منداله کهی خو ی نادات، وشه ی: (والد) یانی: نه و که سه ی که سټیک لټوو هه هم دایک ده گه یه نټ، هه م بایش ده گه یه نټ.

(الْوَالِدِينَ) و (الْأَبْوَيْن) ههردووک دایک و باب دهگه به نئی، نه گهر (والد) به نه نش بی، ههم باب دهگه به نئی، ههم دایک دهگه به نئی، باب / دایک هیچ دادی رۆله که ی نادات، (أَي لَائِدْفَعْ عَنْهُ وَلَا يَقْضِي عَنْهُ فِيهِ) واته: هیچ به لای لی بهر په رچ ناداته وه، هیچی له جیاتی جینه جی ناکات، تیتیدا.

چونکه وشه ی (الجزء) یجزي جزء إذا عُدِّي بِـ «عَنْ» يَأْتِي بِمَعْنَى دَفَعَ عَنْهُ، وَقَضَى عَنْهُ، وشه ی (جزء) نه گهر به (عَنْ) ته عه ددا بکات، نه وه به دوو مانایان دی:
 أ- لئی بهر په رچ دایه وه.

ب- شتیکی له جیاتی نه وه نه جامداو، له کۆلی کرده وه.

٤- ﴿وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَايزٌ عَنِ وَالِدَيْهِ شَيْئًا﴾، ههروهها هیچ له دایک بوویه کیش سوود به وه کهسه ناگه به نئی که نهویان بووه، که باب و دایکن، بۆیه خوا فهرموو به تی: (وَلَا مَوْلُودٌ)، نه یفه رموه: (وَلَدٌ) چونکه (مَوْلُودٌ) واته: که سیک که په یدابوو له (وَالِدٌ) دوه، به لأم (وَلَدٌ) مه رچ نیه راسته وخۆ له دوه په یدابوو بی، ده بینی (وَالِدٌ) که، مه به ست پئی با پیره، بابی با پیره، یا خود نه نکه، یا خود دایکی نه نکه، تا کو کۆتایی، به لأم که گو ترا: ﴿وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَايزٌ عَنِ وَالِدَيْهِ شَيْئًا﴾، له دایک بووه که، که سیک که له دایک بووه، باب و دایکه که که راسته وخۆ له وان په یدا بووه، هیچ سوودیان پئ ناگه به نئی.

٥- ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾، به دلنای بی به لئینی خوا راسته و چه سپاوه، نایا به لئینی خوا مه به ست پئی چیه؟ هاتنی ناخیر زه مانه، هاتنی هه لسانه وه و زیندوو کرانه دیه، هاتنی رۆژی دوا بیه.

٦- ﴿فَلَا تَعْرَبْنَ كُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، با ژایانی دنیا فریوتان نه دات.

٧- ﴿وَلَا يَعْزِبَنَّ كُمْ بِاللَّهِ الْعَزْرُورُ﴾، ههروهها با فریودهر له بهرانه ر خوا دا، فریوتان نه دات، (الْعَزْرُورُ: كُلُّ مَا يَغْرُ الْإِنْسَانَ مِنْ شَيْطَانٍ وَنَفْسٍ وَدُنْيَا)، (عَزْرُور): ههر شتی که مروف فریوداو هه لیخه له تبتی، شه یتان بی، نه فس بی، دنیا بی، (هه رچی بی).

کہ دہ فہ رموی: ﴿ بِاللهِ الْغَرُورُ ﴾: (مَعْنَى الْبَاءِ يَفْتَضِي أَنَّهَا لِلْسَّبِيَّةِ، فَبِالضَّرْوَرَةِ يَكُونُ السَّبَبُ شَأْنًا مِنْ شُؤُونِ اللهِ يُنَاسِبُ الْمَقَامَ لِأَذَاتِ اللهِ تَعَالَى، وَذَلِكَ كَتَوَهُمْ شَفَاعَةَ الشُّرَكَاءِ، أَوْ أَنَّ اللَّهَ وَاسِعُ الرَّحْمَةِ)، (بِاللهِ الْغَرُورُ) نہم (ب) یہ مانای ہوکاری دہ گہ یہ نئی، کہواتہ: دہ بی نہوہ کہ مرؤف ہلڈہ خہ لہ تینئی بہ ہوئی خواوہ یانی: بہ ہوئی حالتیک لہ حالہ کانی خواوہ بی، کہ مہ قامہ کہ دہ یخوازی، نہ کہ خودی خواہ ﷻ، وہ کہ نہوہ ہاوبہ شہ کان کہ پەرستوویانن، تکایان بو بکہن، یان وہ کہ نہوہ کہ خوا بہ زہ بی و لیبور دنی زورہ.

[یان خوا چ سوودیک دہ کات، لہ وہی کہ تیمہ سزا بدات؟ نہو جوڑہ خہ یال پلاوانہ].

مرؤف نہ گہر لہ خوئی وریا نہ بی، بہ ہلڈہ تیگہ یشتن لہو شتانہ ہلڈہ خہ لہ تینری و فریو دہ دری، لہ لایہن شہ بتانہوہ لہ بہرانبہر خوادا ﷻ، نہ گہرنا مرؤف بہ خوا ہلڈہ ناخہ لہ تی، بہ لام مہ بہست نہوہ یہ خہ لکینہ! با فریودہر بہ ہوئی کاریک لہ کارہ کانی خواوہ کہ مہ قامہ کہ دہ یخوازی، ہلڈہ تان نہ خہ لہ تینئی، وہ کہ نہوہی پەرستراوہ کان تکامان بو دہ کہن، یان فلانکسہ بہ پہچہ لہ کہ دہ چیتہوہ سہر فلانکسہ، یان لہ بہر نہوہی کوری فلانکسہ، کچی فلانکسہ، یان لہ بہر نہوہی کہ فلان کارہی کردوہ و، زیان بہ خہ لک ناگہ یہ نئی، یان لہ بہر نہوہی خوا پہ حمی زورہ و لیبور دنی زورہ، کہ نہوانہ ہہ موویان لہ کارہ کان (شوون) ی خوان، زورچار فریودہر (شہیتان) نہوانہ دہ کاتہ بیانووی ہلڈہ لہ تانی مرؤف بہرانبہر بہ خوا.

مهسه لهی چواره م و کو تایی:

خستنه پرووی نهو راستیه که تنیا خوا زانیاریی ناخیرزه مان و توانای دابه زاندنی ناو و، زانیاریی نیتو مندالندان و، نهوه که مروفی له داهاتوودا چی دهکات و، له کوئی دهمرئی؟ له لایه:

خوا دهفرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

شیکردنهوهی ئەم ئایهته، له شهش برگه دا:

١- ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾، به دنیایی خوا زانیاریی (ساعة)ی له لایه، واته: تنیا خوا نهو زانیارییهی له لایه، (ساعة)ش وهک پئشتریش گوتوو مانه: بانی: کاتیکی دیارییکراو، که دهگونجی مه بهست پئی نهو کاته دیارییکراوه بئ، که دنیای تیدا کو تایی دئی (ناخیر زه مان)، دهشگونجی مه بهست پئی نهو کاته دیارییکراوه بئ که مردووی تیدا زیندوو دهکرینهوه، واته: قیامهت، دهشگونجی مه بهست کوئی پوژی دوا بی بئ ههردوو کونای ناخیر زه مان و قیامهت.

٢- ﴿وَيُنزِلُ الْغَيْثَ﴾، ههروهها خوا ناو دهبارئین، (أَي: وَإِنَّ اللَّهَ يُنزِلُ الْغَيْثَ) به دنیایی تنیا خوا ناو دهبارئین، وشهی (غَيْث) مه بهست پئی ناوئیکه له ناسمان بیته خوارو له فریای خه لکی بئ، تنجا بارانه، به فره، ته رزهیه، ناوئیکه که داده به زئی له سه رتوه، به لام ده بیته هوی له فریا هاتنی خه لک و، ده ربار کردنیان له تهنگانهی وشکه سایی و بئ ناوی.

٣- ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾، ههروهها خوا نهوه ده زانی که له مندالنده کاندای ههیه، واته: تنیا خوا ﴿تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾ نهوه ده زانی که له مندالنداندا ههیه، نه یفه رموه: (مَنْ فِي الْأَرْحَامِ).

فهرموویه تنی: (مَا فِي الْأَرْحَامِ)، بۆ ئه وهی ههم نوتفه بگریته وه، ههم (عَلَقَّة) و (مُضْغَة) و... هتد، هی مروؤف و هی نازه لان، له ههموو قوناغه کانیان.

٤- ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾، هیچ که سیک نازانن به یانی چی ده کات، ئه وه که مروؤف به یانی چی ده کات و، دوو به یانی چی ده کات؟ تایبه ترین حانی مروؤفه، ئنجا ئه که مروؤف دلنیا نه بن له تایبه ترین حاله ته کانی خوئی، مانای وایه زانیاری ئه وه ش ته نیا له لای خوایه ﴿بَلَّ﴾ به وردیی و به دلنیا یی.

٥- ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾، هیچ که سیکیش نازانن له چ سهر زه مینتیک ده مرئی.

بۆیه ده فهرموئی: (تَدْرِي) له هه ردوو: ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾، ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾، چونکه (دِرَايَة) بریتیه له وه که مروؤف هه وئ بدات و کۆشش بکات، شتیک بزانی، بۆیه وشه ی (دِرَايَة) بۆ خوا ﴿بَلَّ﴾ به کار نایهت، چونکه خوا ﴿بَلَّ﴾ بۆ زانیسی شته کان، پتویستی به هه وئدان نیه، به لکو راسته و خو هه موو شته کان ده زانی، به بن هه وئ و ته قه لادان.

٦- ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾، به دلنیا یی خوا زانای شاره زایه.

حوت سهرنج لهسهر ئابه تی ژماره: (۳۴)

﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣١﴾﴾

۱- ئەم ئایەتە نازناوی کلێله کانی پەنھان (مفاتیح الغیب) ی دراوھەتی، وەک لەم فەرماشتەدا هاتوھ:

إِعْنِ ابْنَ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ: لَا يَعْلَمُ مَا فِي عَدِ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطَرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ، إِلَّا اللَّهُ (أخرجه البخاري: ٤٤٢٠، وغيره).

واتە: ئیبنو عومەر (خوا لییان پاز ی بن) دەلێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کلێله کانی نادیار، پێنجن تەنیا خوا دەیانزانێ، هیچ کەس نازانێ بەیانسی چی تێدایە، جگە لە خوا، هەر وەها هیچ کەس نازانێ چ لە منداڵدانه کاندای هەیه، جگە لە خوا، هیچ کەس نازانێ کە ی باران لەسەری دێتە خوار، جگە لە خوا، هیچ کەس نازانێ لە چ سەر زەمینێک دەمرێ، جگە لە خوا، هیچ کەس نازانێ کەنگێ (ساعة) دی واتە: ناخیر زەمان، یاخود پۆژی دوایی، جگە لە خوا.

۲- کە خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾، بە دلنیا ی تەنیا خوا زانیاری هاتنی پۆژی دوایی، یان هاتنی ناخیر زەمان، یان هاتنی قیامەتی، لەلایە، ئەمە لەگەڵ ئەو هەدا تێک ناگیرێ، کە وەک بێردۆزەیه کی گەردوونناسان دەلێ: تیشکی خۆر پێنج ملیار (0,000,000,000) سەلە داگیرساو هەو، بەشی پێنج ملیار سالی دیکەش تیشکی پێ ماو، چونکە خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِيبُهَا لَوْفِيهَا إِلَّا هُوَ تَنَزَّلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْتَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾

قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ الأعراف، نهم نایه ته وه لَمَى
 نهو نیشکاله مان ده داتوه.

خوا ده فهرموئ: له باره ی (ساعة) وه پرسارت لی ده کهن، که نکئی ده گیرسیته وه،
 (که نکئی له نگره ده گری؟) بَلَى: زانیاریه که ی ته نیا له لای پهروه ردگارمه، ته نیا
 پهروه ردگارم بَو کاتی خَوی دهری ده خات، له سه ر ناسمانه کان و زهوی قورسه،
 کتوپر نه بئ بۆتان نایه ت، له باره ی (ساعة) وه لیتت ده پرسن؟ وه ک تَو زَوْر لیتی
 شاهه زا بی، بَلَى: زانیاری وی ته نیا له لای خوایه، به لَم زَوْر به ی خه لکی نازانن.

که واته: (ساعة) ناخیر زه مان، کو تایی نهم که ردونه، کتوپر دئی، نجا که کتوپر
 دئی، که واته: دوا ی پینج ملیار (۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سالی دیکه نیه، که خور تیشکه که ی
 ته ولو ده بئ، چونکه نه گهر و ابووايه، ده مانزانی، یا خود نه گهر زانیاری زیاتر به ره و
 پیشه وه بچئ، ده توانن زور به وردی دیاری بکهن، که له دوا ی نه وهنده ماوه ی
 دیکه تیشکی خور کو تایی پئ دئی، به لَم خوا نه یفه رموه: دوا ی نه وه ی که تیشکی
 خور کو تایی پئ دئی، ناخیر زه مان دئی، به لکو فهرموویه تی: کتوپر دئی، نجا ته نیا
 خواش ده یزانی، که واته: با زانیاری به مه زهنه بَلَى: دوا ی نه وهنده ی دیکه، خور
 تیشکه که ی ده برئ، یا خود سه ر زهوی تیمه به که لکی ژیان نامینئ، وه ک تیتستا
 هه ندیک له زانایان باس ده کهن، که په نگه دوا ی په نجا سالی دیکه، نهم سه ر
 زهوی به که لکی لی ژیان نه مینئ، به هوی نه وه وه که چینی نوزون زیاتر
 کون ده بئ و، به هوی نه وه وه که ژینگه زیاتر پیس ده بئ و، به سه ته له که کان زیاتر
 ده توتنه وه و، هاوسه نگیی ژینگه یی زیاتر تیکده چئ، نهو قسانه ده کرین به لَم نا!
 خوا ﷺ نه یفه رموه: دوا ی نه وه ی که فلان شته ده بئ و فلان شته نامینئ، ناخیر
 زه مان دئی، به لکو فهرموویه تی: کتوپر دئی، وه ک تیمه له و باره وه له کاتی ته فسیری
 نایه تی (۱۸۷) له سووره تی (الأعراف) باسیکی سه ر به خو مان له باره ی هاتی ناخیر
 زه مانه وه، به شیوه ی کتوپر کردوه، ههم نایه تمان هیتاون و ههم فهرمایشتی
 پیغه مبه رمان ﷺ هیتاون.

۳- بە نىسبەت دابەزىنى ئاۋدوھ بە باران و بە فرو تەرزەۋە، خوا نەيفەرمودە: كەس نازانى كەى دەبارى، بە لىكو فەرموويەتى: ﴿وَيُرْزَلُ عَلَيْكَ﴾ (خوا) ئەۋە ئاۋە كە لە فرىاى مروّفەكان دى، دايدەبەزىتى، كەۋاتە: زانىنى كاتى بە فرو تەرزەۋە باران بارىن، ھەرچەندە زياتر بە گومانى زالىشە، لە گەل ئايەتە كەدا دژ ناۋەستى، چونكە ئايەتە كە نەيفەرمودە: تەنيا خوا دەزانتى كەنگى باران دەبارى، ياخود كەنگى ئاۋ لە ئاسمان دىتە خوارى، بە لىكو فەرموويەتى: تەنيا خوا ئاۋ دەنيرىتە خوارو دايدەبەزىتى، كە ئەۋەش بە تەنكىد شىتىكى ئاشكراۋ بە لىكە نەويستەو، لە ھەندىك شوپن ھەوليان داۋە ھەورى دەستكرد دروست بىكەن، بە لىم دەلّين: ئەۋ مەسرەفەى كە تىپچوۋە، زۆر زياتر بوۋە لەۋ بەرھەمەى كە لىي پەيدا بوۋە، ئىجا بە تەنكىد ئەۋەى مروّف دەيكات، لە قەدەر مروّفەو، ئەۋەى خواش ﴿دەيكات﴾، لە قەدەر خوايە، ھەلبەتە ئەۋەش كە مروّف دەيكات، ھەر بەۋ تۋانۋ ھىزرو وزانەيە كە خوا ﴿پىيداۋن﴾، ئىجا ئەۋە لە پاىەى خوا ﴿نەك نايەنىتە خوار، بە لىكو مروّف ئەگەر بتوانى ھەر شىتىك بىكات، ئەۋە دەگەرپىتەۋە بۇ بەخششى خوا ﴿كە﴾ كە خوا ئەۋ مروّفەى وا تۋانادار كىردو، بتوانى ئەۋ شتە سەرسوپھىنەرانە بىكات، ھەرچەندە بەداخەۋە ھەندىك خەلك ئەۋەندە سادەو سەركىلە، ئەگەر باسى مندالى نىۋ بۆرى دەكەن، ئەگەر باسى ھەندىك شت دەكەن، باسى ھەندىك غەمەلىيات و چارەسەر دەكەن، دەلّين: ئاي مروّف تۋانى وا بىكات و وا بىكات! خەلك سەرسام دەبى بەۋەى كە دلّىكى دەستكرد بۇ كەسىك دابىتىن، بە لىم سەرسام نابى بەۋ ھەموو دلّانەى خوا لەۋ مروّفانەدا دىناۋن، يان لەۋ ھەموو زىاندارانەدا دىناۋن!

۴- بە نىسبەت ئەۋەۋە كە دەفەرموئى: ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾، ئەۋە كە لە رىي سۆنەرەۋە كە شفى نىرو مى دەكرى، ئەۋىش لە قۇئاغىكى دواتردا كە كۆرپە لە سكى داىكىدايە، ئەۋەش دژ ناۋەستى لە گەل ئەۋەدا كە خوا دەفەرموئى: خوا دەزانتى چى لە نىۋ مندالانەكاندا ھەيە، چونكە خوا فەرموويەتى: ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾، نەيفەرمودە: ﴿وَيَعْلَمُ مَنْ فِي الْأَرْحَامِ﴾، ئەگەر فەرمووباي (مَنْ) كىن، تەنيا نىرو مىنبايەتى دەگرتەۋە، بە لىم كە دەفەرموئى: ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾، خوا دەزانتى كاتىك كە لە حالەتى نوتفەدايە، لە

قَوْنَاغَى (عَلَقَةٌ) دایه، له قَوْنَاغَى (مُضَعَّة) دایه، له قَوْنَاغَى تیسقاندایه، له قَوْنَاغَى داپوشرانى تیسقان به گوشت و ماسوولکه دایه، له قَوْنَاغَى پووح به بهردا کراندایه، له هه موو قَوْنَاغَه کاندا، هه موو شتیکی له باره وه ده زانئى، ئایا نهو نوتفه یه ده بیته مروئى گیاندار، یان نا؟ ئایا چ جوره که سیك ده بن، چاك یان خراب، زیرهك یان ته نه ل هه تا دوا یی؟.

5- به نسبت نهو وه که ده فه رموی: ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾، هیچ که سیك نازانئى به یانی چی ده کات، هی وا هه یه ده لئى: ده زانم به یانی چی ده که م، ده چه م دائیره و ده وام ده که م، یان ده چه کیلگه، یان دووکان و بازارو کارى خوُم ده که م! به لأم واقع نهو جورده قسانه ی زور به درؤ خستوونه وه، زور کهس به ته مای شتیك بووه، دوا یی نهو شته ی بؤ نه کراوه، به ته مای چوونه سه فه رتک بووه، به لأم سه فه ره که ی بؤ نه کراوه، به ته مای کارتک بووه، به لأم کاره که ی بؤ نه کراوه، نهو حاله تانه نهو نده زورن له ژیانى به شه ردا، پئویست به به لگه هینانه وه ناکات.

6- به نسبت نهو وه که ده فه رموی: ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾، هیچ که سیكیش نازانئى له چ سه ر زه مینتک ده مرئى، هه یه ده لئى: با من ده زانم له کوئى ده مرم! به لأم له راستییدا نهو یش هه ر قسه یه، چونکه هه بووه قه بریشی بؤ خوئى داناوه، به لأم قه برى هه ر به قسه مته نه بووه!.

ده لئین: ملیار لئیرتکی لوبنانی هه بووه زور ده وله مه نده بووه، کوشکیکی دروستکردوه، وهك چوَن فیرعه ونه کان هه ره مه کانیا ن دروستکردوو ن که دوا یی بؤ یان بینه گوورو له وئى دا بنئیرئین، نهو هه ره مانه ی له میسر هه ن هه م موویان گوپرى فیرعه ونه کانن، که به سوغره و بئگاری ده یان هه زار کهس دروستکراون، نهو ملیار لئیره لوبنانبیه ش گوپرتکی بؤ خوئى دروستکردوه، کوشکیکی له سه ر دروستکردوه، گو توو یه تی: چوَن نازانم له کوئى ده مرم؟ نیدی وه سیه ت ده کات: که مردم له ویدا بمنتئین، به لأم خوا ﷻ وهك بیکاته په ندهو عیبه رت بؤ خه لئیک،

له ته یاره دا ده بی له سره دهریای سپی نیوه راست، ته یاره که یان دده سووتی و، هه موویان دهمرن، جه نازه ی هه موویان دده دوزریته وه، بیجکه له هی نه و قه بره که ی به بو شیی دهمیتته وه!

له راستیدا زور که س به ته ما بووه له شویتیک بنیترئی، له شویتیک بمرئی، به لَم نه و که سه ی به ته وایوی دوزانتی هه ر که سه له کوئی دهمرئی، ته نیا خویا په روه دگاره، له و باره وه نه م ده قه ش هه یه:

عَنْ أَبِي عَزَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا أَرَادَ قُبْضَ رُوحِ عَبْدٍ بِأَرْضٍ، جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً، فَلَمْ يَنْتَه حَتَّى يَقْدَمَهَا، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُرْسِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾. (أخرجه أحمد: 10578، والبخاري في الأدب المفرد: 780، والحاكم: 127، وقال: صحيح، ووافقه الذهبي، وابن حبان: 6101).

واته: نه بووه عه ززه ﷺ ده لن: پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموئی: نه گه ر خوا (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) ویستی رووحی به ننده یه ک له سره زه میتیک، (له ولایتیک بکیشتی)، وا ده کات، کارتکی هه بی بچی بو نه وی، واز ناهینتی تا کو نه چی بو نه شویتنه و، له وی گیا نه که ی ده کیشری، دواپی پیغه مبهری خوا ﷺ نه و نایه ته موباره که ی خوینده وه: (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ...).

7- سه رنجی کو تایی له رسته ی کو تایی نه م نایه ته دده دین، که خوا دده فهرموئی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾، به دنیایی خوا زانای شاره زایه، واته: زانایه به شته کان و، شاره زایه به شه خصه کان، به حال و بالیان و کرده وه کانیان، به هه لَس و که ویتیان، واته: خوا ﷻ وه ک چوَن هه موو شته کان دوزانتی، هه موو شه خصه کانیش دهناسنی، ناگاداری هه موو کرده وه کانیشیان و هه موو هه لَس و که و ته کانیشیان هه، تیکرای حالته جه وراو جه وره کانی ژیان و گوزه رانیشیان ه.

لىرەدا دىننە كۆتايى سوۋرەتى (لقمان)، خوا بە لوتف و كەرەمى خۆى يارمەتسىمان بدات و ھىدايەتى زياترمان بدات، كە باشتەر لە قورئان تىبگەين، زياتر پىئوھى پابەند بىن، قورئان زياتر بۆمان بىتتە رووناكىى و ھىدايەت: لە ژيانى تاكىى و خىزائىى و كۆمەلەيەتىى و سىياسىيماندا، تاكو ھەم دىيامان ژيانىكى بەختەوھرانە بى، ھەم دواروژىشمان ژيانىكى سەرفرازانەى روو سوورانە بى.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہ فیسیری سوورہ تی

السجدة

دەستپێک

بەرێزان!

خوا پشتیوان بێ، ئەمڕۆ کە (۱۳) ی (ذی القعدة) ی سالی (۱۴۴۰) کۆچیە، بەرانبەر ۲۰۱۹ / ۷ / ۱۶ زایینی، دەست دەکەین بە تەفسیر کردنی سوورەتی (السجدة) و پوونکردنەوهو شیکردنەوهی چەمک واتای نایەتە بە پێزەکانی، ئەم سوورەتە موبارەکە، وەك عادەتی خوومان، سەرەتا لە پێناسە و نێوەڕۆکی ئەم سوورەتەوه دەست پێدەکەین، ئەویش لە حەوت بەرگەدا:

پێناسەی سوورەتی (السجدة) و بابەتەکانی

۱- ناوی ئەم سوورەتە:

ئەم سوورەتە چەند ناویکی بۆ بەکارهێنراون:

أ / (سُورَةُ السَّجْدَةِ).

ب / (آلَم تَنْزِيل).

ج / (آلَم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ).

د / (سُورَةُ تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ).

هـ / (سُورَةُ الْمَضَاجِع).

بەلام بێگومان، ئەوهی کە زیاتر ناوی پێ دەرکردو، بریتیه لە (سُورَةُ السَّجْدَةِ)، هەرچەندە ئەم ناوه، وەك زانایان گوتووینان، ناویکی کەم و کورتە، لەبەر ئەوهی ئەگەر مەبەست ئەوه بێ، لەم سوورەتەدا، سەجدهی قورئان خوێندن هەیه، لە نیزیکی چوارده (۱۴) سوورەتی دیکەشدا، سەجدهی قورئان خوێندن هەیه.

بۆیه هه‌ندیکیان گوتویانه: نه‌گهر بویستری ئەم سوورپه‌هه چاک بناستیڤری، ده‌بی بگوتری: (سورە آلم الشجدة)، یان (سورە آلم تنزیل الشجدة)، هه‌رچه‌نده که ده‌گوتری: (سورە الشجدة)، له‌به‌ر نه‌وه‌ی سوورپه‌هه‌کانی دیکه، با سه‌جده‌ی قورئان خویندنیشیان تیدابن، به‌لام به‌و ناوه‌ نه‌ناسراون، یه‌کسه‌ر زه‌ین بو ئەم سوورپه‌هه‌ ده‌چن، به‌ هۆی نه‌وه‌شه‌وه‌یه که نه‌و ناوه‌ بۆی بوته‌ ناویکی عه‌له‌م و پیتی ده‌ناسری.

(۲) ریزبه‌ندیی له‌ موصحف و هاتنه‌ خواردا:

ئەم سوورپه‌هه‌ له‌ ریزبه‌ندیی هاتنه‌ خواردا، ژماره‌ (۷۳)یه، دوا‌ی سوورپه‌ی (النحل) و پێش سوورپه‌ی (نوح) دابه‌زیوه، له‌ (مصحف)یشدا ژماره‌ (۳۲)یه.

(۳) شوینی دابه‌زینی ئەم سوورپه‌هه‌:

ئەم سوورپه‌هه‌ مه‌ککه‌یه، هه‌رچه‌نده هه‌ندیک له‌ زانایانیان سن‌ ئایه‌تیان لی هه‌لواردوون، گوایه‌ مه‌دینه‌یین، که ئایه‌ته‌کانی: (۱۸ - ۲۰)، که ئەمه‌ ده‌قه‌که‌یانه‌:

﴿ أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ ﴿۱۸﴾ أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيهِمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿۲۰﴾ ﴾

به‌لام به‌لگه‌یه‌کی وایان به‌ ده‌سته‌وه‌ نیه، که ئەم سن‌ ئایه‌ته‌ موباره‌که مه‌دینه‌یی بن، به‌لکو هه‌موو ئایه‌ته‌کانی ئەم سوورپه‌هه‌، وه‌ک ئالفه‌ی زنجیری‌ک پیکه‌وه‌ په‌یوه‌ستن و، وا پێده‌چن هه‌مووی له‌ قوئاغی مه‌ککه‌دا دابه‌زیی.

(E) - ژمارەى ئايەتەكانى ئەم سوورەتە:

ژمارەى ئايەتەكانى ئەم سوورەتە موبارەكە: سى (۳۰) يە، ھەندېكىشىيان گوتتويانە: (۲۹) يان (۲۸)، يان (۲۷) ۵، ئەو بۇچوونانەش ھەن، بەلەم زۆرىنە، پاي يەكەميان ھەيە، كە ژمارەى ئايەتەكانى ئەم سوورەتە موبارەكە، وەك سوورەتى (مۇلك)، يانى: سوورەتى (تبارك)، سى (۳۰) ئايەتە، پىشترىش باسمان كردوھ كە كەمىي و زۆرىي ژمارەى ئايەتەكان، ناگەرپتەوھ بۇ ئەوھ كە وشەيەك يان پستەيەك زانايەك بلى: لە قورنندا ھەيە، يەككى دىكەيان بلى: نىە! نەخىر، بەلكو دەگەرپتەوھ بۇ درىژىي و كورتىي رستەكان، لە كوۆ بوەستى و لە كوۆ نەوہستى؟.

(O) - نىوہرۇكى ئەم سوورەتە:

نىوہرۇكى ئەم سوورەتەش، ھەمان نىوہرۇكى سوورەتە مەككەيەكانە و بەگشتىي بۇ دوو بەشى سەرەككى دابەش دەبى:

بەشى يەكەم: سەرەتا باسى قورنەن و باسى پىغەمبەرى كۆتايىە موھەممەد ﷺ، دوايى باسى دروستكردىن خوايە ﷺ بۇ گەردوون و مروؤف، پاشان باسى زىندووكرانەوھو گيان كىشران و دىمەنىكى سامناكى قىامەت و سەرزەنشتكردىن خوا بۇ كافران، ئەوھ ئايەتەكانى: (۱ - ۱۴)، گرتووياننە خۇيان.

بەشى دووہم: باسى چەند سىفەتتىكى گەورەو گرنكى برواداران و پاداشتى سەرسورہىنەريان، دوايى باسى تاوانباران و سزاي گچكە و نىزىك و، دوور و گەرەترىان، نىنجا نامازەيەك بە مووسا (عليه السلام) و ئەو كىتبيەى ك پىندراوہو، بۇگەلەكەى (گەلى بەنى ئىسرائىل)، بەرچاوپروونىي و رىئمانن بوو، لە كۆتايىش دا سەرنجراكتىشانى مروؤفان بۇ مىژووى گەلانى پىشوو و، زىندووكرانەوھى زەمىن بە ھۆى ئاويكەوھ كە لەسەرئوھ دادەبەزىنرئ و، سەرەنجامىش پىرسارى كافران لە بارەى قىامەتەوھ و، وەلامدرائەوھيان، ئەوہش ئايەتەكانى: (۱۵ - ۳۰) گرتووياننە خۇيان.

(۶) - تاییه تمه نندیه کانی، ئەم سوورەتە:

ئەم سوورەتە موبارەتە کۆمە لێک تاییه تمه نندیی هەن، کە من هەوتیانم لێ
کەوتوو تە بەرچاو، یان بە پێویستەم زانیووە بیانەتێم:

۱- تەنیا لەم سوورەتەدا باسی مشوورخواردن (تەدبیر)ی خوا لە ناسمانەو دەبۆ زەوی و،
بۆلا بەرزبوونەو دەی لە پۆژێکی هەزار سالییدا کراو: ﴿يَدِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى
الْأَرْضِ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ مَسْنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾

۲- تەنیا لەم سوورەتەدا ناوی فریشتەیی مەرگ (مَلَكَ الْمَوْتِ) هاتو: ﴿قُلْ بَنَوْنَكُمْ مَلَكَ
الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾

۳- تەنیا لەم سوورەتەدا دیتن، پێش بیستی خراو، بە نەسبەت ڕووداوێ کانی پۆژی
دواپەو، کە کافرەکان دەلێن: ﴿رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَانْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا
مُقْتَدِرُونَ﴾

۴- تەنیا لەم سوورەتەدا باسی ئەو کراو، کە هێچکەس لە ڕوودارانی چاکەکار نازانن،
چ پاداشتیکی دلخۆشکەری بۆ شێردراو تەو لە قیامەتدا: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ
مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

۵- تەنیا لەم سوورەتەدا بۆ خراپەکاران باسی نازار و سزای گچکەتر و گەورەتر کراو:
﴿وَلَنذِيقُنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

۶- تاییه تمه نندیه کی دیکه ی ئەم سوورەتە: خوێندراوێتی لە پکاتی بەکەمی نوێژی بە یانی
پۆژی جومعه دا: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ، فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، آيَةَ
التَّوْحِيدِ، وَفِي هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ (أخرجه البخاري: ۵۲۲، ومسلم: ۶۵ و ۶۶).

واتە: ئەبوو هورەیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، دەلێن: پێغەمبەر ﷺ عادی و ابوو لە نوێژی
بە یانی پۆژی جومعه دا (لە پکاتی بەکەم لە دوا سوورەتی فاتیحە)، (آیە تێزیل،

السُّجْدَةِ) ده خویند و، (له رکاتی دووم له دواى سوورتهى فاتيحه سوورتهى
 ئينسانى) ده خویند: ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝١﴾

٧- خوینزانی له شهواندا بهر له خهوتن: (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ
 ﷺ كَانَ لَا يَتَمَّ حَتَّى يَقْرَأَ تَنْزِيلَ السُّجْدَةِ، وَ﴿تَبَّرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ ۝١﴾ الْمَلِكُ) (أخرجه أحمد: ١٤٦١، والدارمي: ٣٤١١، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث
 صحيح).

واته: جابیری کوری عهبدوللا خوا لیبان رازی بن، ده لى: یتغهمبهر ﷺ عادهتى
 وابوو شهوانه نه ده خهوت تاكو (آلم تنزیل، السُّجْدَةِ، و، سوورتهى: ﴿تَبَّرَكَ الَّذِي
 بِيَدِهِ الْمُلْكُ ۝١﴾، نه خویند بانایه.

٧- دابه شکردنى نایه ته کانى بو چه ند دهر سیک:

تیمه نهم سی (٣٠) نایه ته، بو سی دهر سان دابه شه ده کهین، بهم شیوه یه ی خواره وه:

دهر سی یه کهم: نایه ته کانى: (١ - ١٤)، واته: چوارده (١٤) نایه ته، که باسى
 قوربان و یه کتایى خوا له به دیهینه رایه تى و په رو در دگارتى دا و، باسى قیامت
 و سزاو پاداشت و، گیان کیشرانى مرؤفه کان، به گشتى و، به تايهت تاوانباران
 و، سه رشو پوونيان له به رانبه ر خوادا.

دهر سی دووم: نایه ته کانى: (١٥ - ٢٢)، واته: ههشت (٨) نایه ته، باسى ژماره یه ک
 له سیفه ته کانى برواداران و پاداشتيان و، به راورد پیکردنيان له گه ل لا دهران و نه و
 سزایه دا که چاوه پرتیانه، چ له دنیا دا که سزای گچکه و نیزیکه، چ له دواروژدا که
 سزای دوورو گه وره یه.

دهر سی ستيه م: نایه ته کانى: (٢٣ - ٣٠)، واته: ههشت (٨) نایه ته، که نامازه یه ک
 به مووسا (عليه السلام) و کتبه که ی و، گه له که ی (گه لى به نوو ئيسرائيل) و

ناماژه یهك به دادگایی كردن و لیک هه لاوردنی پاك و پیسان له قیامه تدا
 و، سه ره نچرا کیشانی مروّقه کان بو میژووی گهلانی پیشوو و، دیاردهی زیندوو
 کرانه وهی زهوی به ئاوی ئاسمان و، باسی په له کردنی کافران له هاتنی قیامت
 و سزاداو، وه لامدرانه وه بیان.

✱ دهرسی یه کهم ✱

بیتاسہی نهم دہرسہ

نهم دہرسہ مان کہ نیوہی یہ کہ می سووڑتہ کہ یہ و نایہ تہ کانی: (۱ - ۱۴)، دہ گرتہ خوئی، کہ تیاندا خوا ﷺ باسی ہر سیک بنہ پرت و پایہ سہرہ کیہ کہی نیمان و مسوآمانہ تہی کردوہ:

ا- قورنات و پیغہ مہ راہ تہی موہ مہد ﷺ لہ نایہ تہ کانی: (۱ - ۳) دا.

ب- بہ دیہ تہرو پەروردگارو مشوور خوڑبوونی خوا، بو گہردوون و تیکرای پیکہاتہ کانی گہردوون و، مرووف، لہ نایہ تہ کانی: (۴ - ۹) دا.

ج- گیان کیشانی مروفان لہ لایہن فریشتہی مہرگہوہو، زیندووکرا نہ وہیان لہ روژی دوابی داو، سہر شوڑبوونی تاوانباران لہ قیامہ تدا و، سہر زہ نشتکرانیان لہ لایہن خوا و، فریشتہ کانہوہ، لہ نایہ تہ کانی: (۱۰ - ۱۴) دا.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾ تَنْزِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾ أَمْ يَقُولُونَ أَفَرَأَيْنَاهُ إِذْ هُوَ الْخُبْرُ مِنْ رَبِّكَ يُسْتَنْزِلُ قَوْمًا مَّا أَنَّهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۳﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ثُمَّ لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا تُشْفِعُ أُمَّةٌ قَدَّحُونَ ﴿۴﴾ يُدِيرُ الْأَمْرَ مِمَّنْ شَاءَ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يُعْرِجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا تَعُدُّونَ ﴿۵﴾ ذَلِكَ عَلِيمٌ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۶﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿۷﴾ ثُمَّ جَعَلَ لَكُم مِّنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۸﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِيٍّ وَجَعَلَ لَكُم

بەرز دەبیتەووە (۵) ئا ئەو (خوای)ە، زانای پەنھان و ئاشکراپە، زائی میهرەبانە (۶) (خوا) ئەو کەسەپە کە ھەموو شتیکی بە باشترین شتیو دروستکردووە، دەستیکی دروستکردنی مرقۇفیشی لە قورەوہ بووہ (۷) دوایی وەچەکە ی لە پوختەپەک لە ئاوئکی بێھیزو بئ باپەخ پەخساندوہ (۸) دوایی پئک و پئکی کردو، لە پوووحی خوئی فووی بە بەردا کردو، بیستن و چاوہکان و عەقلەکانی بو پەخساندن، (بەلام) بە کەمیی سوپاسگوزاریی دەکەن (۹) ھەرودھا (بیبروایەکان) گوتیان: ئایا کە لە زەویدئا ون بووین، (بووینەوہ خاک و خوئی)، ئیمە لە نوئی دروست دەکرینەوہ؟ (بەئئ بئگومان ئەوہ ئاسانە)، بەلام ئەوان بە دیداری پەرورەدگارێان بیپروان، بۆپە نکوولیی لە زیندووکرانەوہ دەکەن (۱۰) بئئ: فریشتە ی مەرگ کە پئتان سپیراوە (گیانتان بکیشئ)، دەتانمرئئئ، دواییش بو لای پەرورەدگارێان دەگیردئئەوہ (۱۱) ئەگەر بیینی لە کاتیکدا تاوانباران لە لای پەرورەدگارێان سەرشوئن، (بەسەر دانەواندئەوہ وەستانن)، (دەئئئئ): پەرورەدگارمان! (ئەوہ ی بە درۆمان دادەنا) دیتمان و بیستمان، بمانگئیرەوہ (بو دنیا)، کردەوہ ی چاک دەکەین، ئیمە دلئیاین (کە ئەوہ ی پەپامی خوا ھینابوو ی، راستە) (۱۲) ئەگەر ویستباشمان (ناچارکردن بە کاربئئئئئ)، راستە پئ بوونی خویمان، بە ھەر کەسئک دەدا (بەلام ئازادو سەرپشکمان کردوون) و پریاری چەسپاویش لەمنەوہ درا، کە بئگومان دۆزەخ لە تئکرای جینن و خەلکی (کە بە ویستی ئازادانە ی خویمان بیپروا دەبن) پئ دەکەم (۱۳) (لە دواروژدا پئیان دەئئئئئ): لە سۆنگە ی ئەوہوہ کە دیداری ئەم پۆژانەتان لە بیرکرد بوو، (نازار) بچئئئ، ئیمەش لە بیرمان کردن (پشتگویمان خستئو)، نازاری ھەتا ھەتایی بچئئئ، بە ھۆی ئەوہوہ کە دەتانکرد (لە کوفرو خراپە) (۱۴).

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(سَجَّجُ إِلَيْهِ): واته: بۆ لای بهرز ده بیتهوه، (الغُرُوجُ: دَهَابٌ فِي صُعودٍ، عُرُوجُ): بریتیه له پۆشتن بۆ بهرزبوونهوه.

(نَسَلَهُ): (النَّسْلُ: الْوَلَدُ لِكُونِهِ نَاسِلًا عَنْ أَبِيهِ، وَالنَّسْلُ: الْإِنْفِصَالُ عَنِ الشَّيْءِ)، (نَسَلُ): واته: پۆله، له بهر نه وهی که له باب و دایکیه وه هاتوه، وه چه (نَسَلُ): بریتیه له جیا بوونهوه له شتیک.

(سُلِّلَ): واته: پوخته، وه رگیراو، ده گوتری: (سَلَّ الشَّيْءُ: مِنَ الشَّيْءِ: نَزَعَهُ)، نهو شتهی لهو شته وه رگرت، واته: لئی دارنی، (وَسُلَّ الْوَلَدُ مِنَ الْأَبِ،) واته: پۆله که له بابی وه رگیرا، بۆهش به پۆله گوتراوه: (سَلِيلٌ)، واته: که سیک که له باب و دایکی وه رگیراوه.

(مَهِينٌ): (أَيُّ: ضَعِيفٍ، الشَّيْءِ الْمُمْتَهَنِ الَّذِي لَا يُغْبَأُ بِهِ)، (مُهِينٌ): به بیهیز ده گوتری، چونکه له (هَانَ) هوه هاتوه، به شتیکیش که گرنگیی و باه خیی پی نه درتی، ده گوتری، که لیره دا مه بهست پی تۆو (مَنِ) ی پیاوه، که مندالی لی دروست ده بی، له گه ل هیلکۆله ی نافرته دا.

(سَوَّيَهُ): (تَسْوِيَةُ الشَّيْءِ: جَعَلَهُ سَوَاءً)، (تَسْوِيَةُ الشَّيْءِ): شتیک که (تَسْوِيَةُ) بکری، وه ک یه کی لی بکری، رَنَكُ بَكْرِي، (وَالسَّوِيُّ يُقَالُ: فِيمَا يُضَانُ عَنِ الْإِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيطِ)، (سَوِيٌّ): به شتیک ده گوتری که له زیده پۆیی و که مته رخمیی پارێزری.

(صَلَّلْنَا): (أَيُّ: ضَعْنَا، فُقِدْنَا)، ون بووین، بزر بووین، (الصَّلَالُ: الْغِيَابُ، وَمِنْهُ صَلَالُ الطَّرِيقِ، وَالضَّالَّةُ: الدَّابَّةُ الَّتِي ابْتَعَدَتْ عَنْ أَهْلِهَا)، (صَلَالٌ): به مانای ون بوون دی، (صَلَالُ الطَّرِيقِ) پی ون کردنیش له وه وه هاتوه، (ضَالَّةٌ)، به ناژه لیک ده گوتری

که له خاوه‌نه‌کانی دوور که‌وتبیته‌وه، (صَالَةُ الْإِبِلِ)، واته: نه‌و حوشتره‌ی که‌ون بووه له خاوه‌نه‌کانی و له‌و گاران‌ه که نه‌و یه‌کتیک بووه له تاکه‌کانی، دابراوه.

(نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ): واته: سه‌ریان شوژرکدوه، (النَّكْسُ: قَلْبُ الشَّيْءِ عَلَى رَأْسِهِ)، (نَكْسُ): بریتیه له‌وه‌ی شتیک له‌سه‌ر سه‌ری رابگیرئ، لاقی له‌سه‌ری بن و سه‌ری له خوارئ بن، نجا (نَاكِسُ الرَّأْسِ)، واته: سه‌رشوژ، که‌ستیک که سه‌ری خو‌ی شوژر کردوه و سه‌ری دانه‌واندوه.

مانای گشتیی نایه‌ته‌کان

سه‌ره‌تا خوا ﷻ ده‌فه‌رموئ: (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ): به‌ناوی خوا‌ی به‌به‌زده‌یی به‌خشنده، واته:

ده‌سپیکردنم به‌ناوی خوا‌یه، که‌مه‌به‌ستی پی‌ چه‌ند شتیکه:
(۱) نهم کاره‌ ته‌ن‌ها بو‌ خوا‌ ده‌که‌م.

(۲) - نهم کاره‌ به‌ پی‌ شه‌ری خوا‌ ده‌یکه‌م.

(۳) - نهم کاره‌ به‌ تواناو یارمه‌تی خوا‌ی په‌روه‌ردگار ده‌یکه‌م.

(۴) - نهم کاره‌ بو‌ هینانه‌ دی په‌زانه‌ندی خوا‌ نه‌نجامی ده‌ده‌م.

(الْآرْءَافِ)، نه‌مانه‌ سن‌ پیتن: (ئه‌لیف، لام، میم)، له‌و باره‌وه‌ پی‌شتریش قسه‌مان کردوه، که:

أ - نه‌مانه‌ نه‌ینیی خوا ﷻ بوون، له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یدا ﷻ به‌پی‌ی رای هه‌ندیک له‌ زانایان.

ب - یاخود بو‌ ناگادارکدنه‌وه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷻ بووه، که‌ هو‌شیاربه‌! نه‌وه‌ نایه‌تت بو‌ دادده‌بن.

ج - یا خود نه و مانایه‌ی که زوربه‌ی زانایان گوتوو یانه: خوی په‌روه‌ردگار ده‌یه‌وی له‌میانی هینای نه و پیتانه‌دا که له پیش بیست و نۆ (۲۹) له سووره‌ته‌کانی قورئاندا هاتوون، که جگه له سووره‌ی (العنکبوت، و) سووره‌ی (لقمان، و) سووره‌ی (القلم)، له هم‌وو بیست و شەش (۲۶) سووره‌ته‌که‌ی دیکه‌دا، په‌کسەر دوی نه‌م پیتانه‌ی باسی قورئان کراوه، که‌واته: **خَوَاتِمٌ** ده‌یه‌وی پیمان بفرموئ: نه‌و قورئانه‌ی که له‌بەر ده‌ستان دایه‌و، ناتوانن قورئان‌تیک‌ی وا بئینن، به‌لکو ده (۱۰) سووره‌ی بئینن، یان سووره‌تیک‌ی وا بئینن، هەر له‌و پیت و ده‌نگانه که تئوه له‌بەر ده‌ستان دان و، پیتان ده‌نووسن و قسه‌یان پښ ده‌که‌ن، پیکهاتوه، ئنجا که نه‌تانتوانی وینه‌ی قورئان، یان ده (۱۰) سووره‌ت، یان سووره‌تیک‌ی بئینن، که‌واته: دلنیا‌بن که **خَوَاتِمٌ** له‌و پیت و ده‌نگانه، نه‌و فرمایشته‌ بښ وینه‌یه‌ی خوی بو تئوه ناردوه.

﴿ تَنْزِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْمَلَكِينَ ﴾ دابه‌زاندنی کتیب، هیچ دوو دل‌یی تیدانیه له په‌روه‌ردگاری جهانیا‌نه‌وده‌یه.

وشه‌ی: **(الْكِتَابِ)**، (ال)‌ی ناساندنی له‌سهره، که مه‌به‌ست له کتیب، قورئانه، دابه‌زاندنی کتیب‌ه‌که، که قورئانه، دوو دل‌یی تیدانیه، که له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاری جهانیا‌نه‌وده‌یه.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ أَفَرَأَيْنَاهُ أَفَرَأَيْنَاهُ ﴾، به‌لکو نایا ده‌ئینن: (موحه‌مه‌د **﴿﴾** قورئانی هه‌له‌به‌ستوه (به‌ ناوی خواوه؟) **﴿ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ﴾**، نه‌ک موحه‌مه‌د هەر هه‌لی نه‌به‌ستوه: به‌لکو هەر نه‌وه هه‌ق و راست و چه‌سپاوه و، له په‌روه‌ردگار‌ته‌وه، نه‌ی موحه‌مه‌د **﴿﴾**! یان: نه‌ی هەر که‌ستیک که قورئان ده‌خوئین! **﴿ لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَتْهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ ﴾**، تا‌کو کومه‌ل‌یک بترستین و وریا بکه‌یه‌وه که له پیش تۆدا هیچ وریا که‌روه‌و ترستینه‌ریان بو نه‌هاتوه، **﴿ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾**، به‌لکو ر‌یی راست بگرن، واته: به‌و نیزیکانه‌و له پیش تۆدا، هیچ ترستینه‌رمان نه‌ناردوون، نه‌گه‌رنا هیچ کومه‌ل‌گا‌و نومه‌تیک نه‌بووه،

که ره‌وانه کراونکی تیندا نه‌بی، واته: به‌و میژوووه به‌و ساله نیزیکانه که تو تیناندا ره‌وانه کراوی، له پیش تو‌دا گه‌لی عه‌ره‌ب هیچ پیغه‌مبه‌ریکیان بو نه‌هاتوه. هه‌لبه‌ته زیاتر گه‌لی عه‌ره‌ب ده‌گریته‌وه، چونکه به‌که‌مین دویندراوانی پیغه‌مبه‌ری خانم ع نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب بوون، به‌لام دوا‌یی هه‌موو مرو‌فایه تیش ده‌گریته‌وه، نه‌گه‌ر هه‌موو مرو‌فایه تیی به‌کۆمه‌تیک هه‌لک دابنرین، چونکه له پیش پیغه‌مبه‌ری خاتمه‌دا ع له دوا‌ی عیساوه، نه‌زانراوه هیچ پیغه‌مبه‌ری دیکه هاتبن، پیغه‌مبه‌ریش ع فه‌رموو‌یه‌تی: نیزیکتربنی پیغه‌مبه‌ران له منه‌وه، عیسا‌ی کوری مه‌ریه‌مه، چونکه له نیوان من و نه‌ودا، هیچ پیغه‌مبه‌ری دیکه نه‌بوون.

نجا پیغه‌مبه‌ری تیمه موحه‌مه‌د ع له سالی (٦١٠)‌ی زاینی دا، کراوه‌ته پیغه‌مبه‌ر و له (٥٧٠)‌دا له دایک بووه، عیسا‌ش ع نه‌گه‌ر له به‌ک (١)‌ی زاینی دا، یان چه‌ند سالی‌ک زوو‌تر، یان دره‌نگتر، به‌پتی راجایی که له نیوانی نه‌ص‌رانییه‌کان و میژوو نووسانی‌شدا هه‌یه، له دایک بووبی، به‌لای که‌مه‌وه له نیوان له دایک بوونی عیسا ع، ره‌وانه‌کرانی موحه‌مه‌ددا ع (٦١٠) سال ماوه هه‌بووه، نجا خوا ع دوا‌ی نه‌وه‌ی باسی قور‌نان و باسی موحه‌مه‌د ع پیغه‌مبه‌ری خو‌ی کرد، که نه‌رکه‌که‌ی چییه‌؟!

نجا باسی خو‌ی ده‌کات نه‌و خوا‌یه‌ی نه‌و قور‌نانه‌ی نار‌دوه‌و، پیغه‌مبه‌ری ره‌وانه کردوه، ده‌فه‌رموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾، خوا ع نه‌و زاته‌یه که ناسمانه‌کان و زه‌ویی و نه‌وه‌ی ده‌که‌وتیه نیوانیانه‌وه، له شه‌ش رۆژاندا، واته: به‌شه‌ش قوناغان هیناونه دی، وشه‌ی: (أَيَّامٍ)، کۆی (یوم)ه، له زمانی عه‌ره‌ببیدا (یوم)، واته: کاتیک‌ی دیاریکراو، نجا له عورف و باوی تیمه‌دا (یوم) واته: شه‌و یان رۆژ، یاخود شه‌و و رۆژ پیکه‌وه، که بیست و چوار (٢٤) سه‌عاتن، به‌لام له به‌کاره‌ینانی زمانی عه‌ره‌ببیی و له به‌کاره‌ینانی قور‌نانی‌شدا: (یوم) وه‌ک چۆن نه‌و بیست و چوار (٢٤) سه‌عاته، که شه‌و و رۆژ پیک دینن، ده‌گریته‌وه، کاتی ره‌ها‌ش ده‌گریته‌وه، وه‌ک عه‌ره‌ب

دەلتىن: (يَوْمَ لَكَ، وَيَوْمَ عَلَيْكَ)، يان خوا ﷺ دەفەرمۇي: ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ...﴾ آل عمران.

ئىنجا لىرەدا دەفەرمۇي: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، دوايى خوا ﷺ چوۋە سەر تەخت (عەرش)، واتە: چوۋە سەر تەختى خۇي، ئەۋەشمان بە تايبەت لە تەفسىرىي سوۋرەتى (الأعراف) دا، لە تەفسىرىي سوۋرەتى (الأنعام) دا، لە تەفسىرىي سوۋرەتى (يونس) دا، باسكردو، چوۋنە سەر عەرشى خوا ﷺ و، بەرزبوۋنەۋەي خوا ﷺ بۇ سەر عەرش، چۇنە؟ ﴿مَا لَكُمْ مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا مُشِيعٍ﴾، ئىۋە جگە لەۋ (جگە لە خوا) ھىچ سەرپەرشتىيار و شەفاعەتكارو ئىكاارىكتان نى، واتە: ھىچ كەس سەرپەرشتىتان ناكات جگە لە خوا ﷺ و، ھىچ كەسىش تكتان بۇ ناكات بە بى مؤلەتى خوا ﷺ. ﴿أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾، ئايا بىر ناكەنەۋە؟ بىرتان ناكەۋىتەۋە؟ پەند ۋەرناگرن؟

﴿يُدِيرُ الْأَمْرَ مِنْ أَلَمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ﴾، كاروبار ھەلدە سوۋرىتى لە سەرتوۋە بەردو خوارى، لە ناسمانەۋە، بەرەو زەۋىي، كاروبار ھەلدە سوۋرىتى، واتە: سەرىق و خوارى گەردوون، سەروو خوارىي دروستكاراۋەكان، لە ژىر چاۋدېرىي سەرپەرشتىي خوا دا، ﴿ثُمَّ يُعْرَضُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾، دوايى نەو كار بەرپۋەبردنە، ياخود دەرەنجامى نەو كارە بۇ لاي ۋى بەرز دەبىتەۋە، لە پۇژىكدا كە ئەندازە كەي ھەزار (۱۰۰۰) سالى، بە پىي ژماردنى تىۋە لەۋەي كە تىۋە دەپزىمىرن، واتە: پۇژىك كە دەرەنجامى كاروبارەكان بۇ لاي خوا ﷺ بەرز دەبىتەۋە، ئىنجا ئايا مەبەست پىي پۇژى دوايى؟ ئايا مەبەست پىي ھەر ماۋەي ھەزار سالىكى تىمەيە؟ گرنگ نەۋەيە خوا ﷺ دەفەرمۇي: لە پۇژىكدا دەرەنجامى كاروبارەكان بۇ لاي خوا بەرز دەبىتەۋە، دەرەنجامى نەو كاروبار بەرپۋەبردنە، كە ئەندازە كەي بەپىي نەۋە كە دەپزىمىرن ھەزار سالى، ﴿ذَلِكَ عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾، نا نەۋە زاناي پەنھان و ئاشكرايە ۋ، زالى مېرەبانە.

﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾، خوا سوره‌ی اسجده نهو زاته‌یه، که هر شتیکی دروستیکردوه، به چاکسی دروستیکردوه، به چاکترین شیوه دروستیکردوه، ﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾، مروّقیسی ده‌ستپیکردوه، ده‌ستپیکی دروستکردنی مروّقیسی له قورپتوه هیتاوه، واته: جه‌سته‌که‌ی، ﴿ثُمَّ جَعَلْنَا مِنْ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ﴾، دوایی وه‌چه‌که‌یسی گپراوه له راپازنراویک له ناویکی کهم بایه‌خ، له ناویک که به قپزه‌ون و به کهم تهماشا ده‌کری، که تووی پیاو و نافرته و مروّف نه‌گهر بیینی، زور بیزی لی ده‌بپته‌وه، قیزی لی ده‌بپته‌وه، کهم بایه‌خ، شتیکی بیپیزه، ﴿ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِي﴾، دوایی خوا سوره‌ی اسجده نهو مروّقی (جه‌سته‌ی نهو مروّقی‌ی)، رنکخست، تیرو ته‌واوی کرد، واته: له سکی دایکیدا، پتشن نوتفه‌یه، نجا ده‌بپته‌عه‌له‌قه و، دوایی ده‌بپته‌موضه و، دوایی ده‌بپته‌تیسقان و، دوایی نپسقانه‌که به گوشت داده‌پوشری، نجا دوا‌ی نه‌وه ناماده‌یی نه‌وه په‌یدا ده‌کات رووحی به‌به‌ردا بکری، ﴿وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِي﴾، لهو رووحه تابه‌تیبیه‌ی دروستکراویکی تابه‌تیبی‌خوایه، فووی پنداکرد، رووحی خسته‌نیو جه‌سته‌ی نهو کورپه‌وه، ﴿وَجَعَلْنَا لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾، دوایی بیستن و چاوه‌کان و عه‌قل و دلّه‌کانیشی بو‌ره‌خساندن، ﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾، به که‌میی سوپاسگوزاری ده‌که‌ن، یانی: (شکراً قلیلاً تشکرون)، سوپاسگوزاریه‌کی که‌می خوا سوره‌ی اسجده ده‌که‌ن، نهم (ما‌یه)، زیاد کراوه بو‌جه‌ختکردنه‌وه‌ی که‌میبه‌که، ده‌نا ده‌بتوانی بفرموی: (قَلِيلًا تَشْكُرُونَ)، که‌م سوپاسگوزاری ده‌که‌ن، به‌لام: ﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾، نهمه بو‌زیاتر جه‌ختکردنه‌وه‌ی که‌میی سوپاسگوزاری مروّقه‌کانه بو‌خوا سوره‌ی اسجده.

نجا خوا سوره‌ی اسجده هه‌ندی قسان دینن که بیپروایه‌کان ده‌یانگوتن: ﴿وَقَالُوا أَوَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾، گوتیان: نایا تیمه کاتیک له زو‌بیدا ون بووین، واته: بووینه‌وه خاک و خوّل و تیسقانی پرتووکاو، ﴿أَوَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾، نایا تیمه له نوئی دروست ده‌کریینه‌وه؟ ﴿بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ﴾، هیچ به‌لکه‌به‌کیان

به دهستهوه نیه، (که زیندوو ناکرینهوه به لکو نهوان به دیداری پهروه ردگاریان) بیروان، گرفته که بیان بیرواییه به دیداری پهروه ردگار، نه گه رنا نهوه که مروّف جهسته که ی ده بیتهوه به خاک و، تیسقانی پرتوو کاوو له زه ویدا، ون ده بی، به لگه نیه له سهر نهوه ی خوا ﷻ زیندووی ناکاتهوه، به لکو خوا به که له نووی پیدای کردوه، ده توانی دووباره شی بکاتهوه، به لکو مروّفیک که شتیک دروست ده کات، دواپی لئی ده شکن، لئی تیکده چی، ده توانی وهک خو ی، به لکو چاکتریش دروستی بکاتهوه.

﴿قُلْ يَتُوفَّئِكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ﴾، بَلَس: فریشته ی مردن که پیتان سپیدراوه، ده تانمرین، ﴿ثُمَّ اِنْ رَجَعْتُمْ﴾، دواپی بو لای پهروه ردگارتان ده گپردینهوه، نه مه له راستی دا ترساندن و هوشداری پیدانی بیروایانه، که نیوه وهک چوَن ژبانه که تان به ده ست خو تان نیه، که چند ده ژین و، که ی کو تایی پی دی، به لکو خوا ﷻ فریشته یه کی عایدی نه و کاره تان کردوه، که (مَلِكُ الْمَوْتِ) ه، که له هه ندیک کتیباندا (عیزرائیل) گوتراوه، به لام نهوه نه له فور تان، نه له سوننه تدا نه هاتوه، بویه وا باشته هه (مَلِكُ الْمَوْتِ) به کار به نری، فریشته ی مهرگ، فریشته ی مردن، نیوه نه نه اندازه ی ژبانتان، نه کاتی مردنتان به ده ست خو تان نیه، که واته: بزنان که نیوه خاوه نیکتان هه یه، مشورور خو ریکتان هه یه، هیناونی و لاشتان ده بات، که واته: ده بی ناگاتان له و مشورور خو ر و پهروه ردگارو به دیهینه ره تان بن، نه و چو نی پی خو شه، چوَن لی تان رازی ده بی، به و شیوه یه ژبان به رنه سهر، نه گهر عاقلین وا ده که ن، نه و خاوه نتانه، نه و هیته رتانه، نه و لابه رتانه، نه و ژبینه رتانه، نه و مرینه رتانه و زیندوو که ره وه تانه.

﴿وَلَوْ تَرَىٰ اِذْ اَلْمُجْرِمُوکِ نَاکِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، نه گهر تو بیینی کاتیک که تاوانباره کان سهری خو یان شو ر کردوه له لای پهروه ردگاریان، سهری خو یان دانه واندوه، نه گهر تو نه و دیمه نه بیینی! دیمه نیکی زور سامناک ده بیینی،

وه لَمی نه‌گهر (لو) قرتیندراوه، چونکه به رهوت دیارهو، بۆ نه‌وه‌شه که زهین به هه‌ر لایه‌کدا بچن، یانی: نه‌گهر نه‌وه ببینی، دیمه‌تکی سامناک ده‌بینی، نه‌گهر نه‌وه رۆژه ببینی، ئنجا بۆت ده‌رده‌که‌وی ئه‌و تاوانبارانه چنده به‌هه‌له‌دا چوونه! نه‌گهر نه‌وه ببینی ئنجا زۆر سوپاسی خوا ده‌که‌ی، که تۆی خستۆته سه‌ر راسته شه‌قامیک که له دنیا‌دا سه‌ربه‌رزت ده‌کات و، له دوا‌رۆژیدا سه‌ر به‌رزو روو سوورت ده‌کات، نه‌ک سه‌رشۆرو سه‌ردانه‌هۆنهر.

ئنجا نایا نه‌و تاوانبارانه که سه‌ری خۆیان دانه‌واندوه له لای په‌روه‌ردگاریان، چی ده‌لین؟ ﴿رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾، په‌روه‌ردگاران! نه‌وه دیتمان و بیستمان، یانی: نه‌وه‌مان دیت که نکوولییمان لیده‌کردو، هه‌روه‌ها بیستیمان نه‌وه‌ی نکوولییمان لیده‌کردو له پێغه‌مبه‌رانمان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده‌بیست، که په‌یامی تۆ بوو، که چی تیمه برۆمان پێ نه‌هینا، به‌لام تیتستا لیره‌دا هه‌م دیتمان و هه‌م بیستمان، دیتنی پێش خستوه، که له هه‌موو قورئاندا، نه‌یا لیره‌دا دیتن پێش بیستن خراوه، نه‌ویش له‌به‌ر نه‌وه‌ی له رۆژی دوا‌یدا دیمه‌نه‌کان به‌ر له‌وه‌ی بیسترین، ده‌بینین، له‌به‌ر نه‌وه‌ی دیتنی دیمه‌نه سامناکه‌کانی رۆژی دوا‌ی، زۆر گرنگترو له پێشتره، له بیستنی هه‌واله‌کان و ده‌نگه‌کان، ﴿فَأَرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا﴾، تیتستاش بمانگیره‌وه، بمانگیره‌وه بۆ ژیا‌نی دنیا، یان: جارێکی دیکه بمانخه‌وه نێو تاقی‌کردنه‌وه، ﴿نَعْمَلْ صَالِحًا﴾، کرده‌وه‌ی باش ده‌که‌ین، ﴿إِنَّا مُوقِنُونَ﴾، به‌ دلنیا‌یی تیمه برۆای پته‌ومان هه‌یه، نا‌کرێ له قیامه‌تیش هه‌ر برۆا نه‌هینن، دوا‌ی نه‌وه‌ی هه‌موو شتێک به‌ چاوی سه‌ر ده‌بینن، ده‌لین: تیتستا تیمه هه‌چ دوو دل نین و، دل له دل ناده‌ین و، دلنیا‌یین، که تۆ هه‌قی و پێغه‌مبه‌رانی تۆ هه‌ق بوون، رۆژی دوا‌ی هه‌قه، تیتستا دلنیا‌یین! به‌لام نه‌وه هه‌ر قسه‌یه‌که، وه‌ک له سووره‌تی (المؤمنون) دا، خوا ﷻ له وه‌لامی که‌سێکدا که ده‌لین: ﴿حَقًّا إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ ﴿٩١﴾ ﴿لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ﴾، (فه‌رموو‌یه‌تی): ﴿كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ

يُعْمَرُونَ ﴿١٠٠﴾، واته: کاتیک یه کتیکیان مردنی ده گاته سه ری، ده لئی: پهروه ردگارم! بکمپرنه وه، به لکو له وه دا که به جیم هیشتوه، (که ژیا نی دنیاه)، کرده وه ی باش بکه م، یا خود نه و کرده وه باشانه ی وازم لیه تانوان، بجم نه نجامیان بده م.

(خواست ۱۰۰ ده فهرموئی: نه خیر، نه وه قسه یه که هه ر خوئی ده ی کات و، له پشته انه وه په رده یه ک هیه، تاکو رۆژی زیندوو کرانه وه، یانی: تازه نایه نه وه بو دنیاو چوونه قوناغی کی دیکه وه، که قوناغی کی راگوزه ره و، قوناغی کی کاتییه، که قوناغی به رزه خه، تاکو رۆژی لپرسینه وه و زیندوو کرانه وه و سزاو پاداشت دیته پیش، که رۆژی قیامه ته.

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى﴾، نه گهر ویستباشمان راسته ری بوونمان به هموو که سیک ده دا، واته: نه گهر ویستبامان به تو بزی بیانکه بنه ئیماندار، هموو مروفتیک هیدایه ت و راسته ری بوونیمان پی ده دا، ﴿وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي﴾، به لام ویستمان نازادیان بکه یین، سه ره نجام بریار له منه وه چه سپا، ئنجا بریاره که وه فرمایسته که چونه؟ ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾، به دنیایی دوزه له جنده مروفتان تیکرایان پر ده که م، ﴿فَذُوقُوا يَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾، ئنجا بیان ده لئین: بسزای دوزه بچیزن) به هوی نه وه وه که دیداری نه مروفتان له بیر چوو، دیداری نه مروفتان نادیده گرت و فراموش کرد، ﴿إِنَّا نَسِيتَكُمْ﴾، به دنیایی نیمه ش تپوهمان له بیر چوو، یان نادیده گرت و، فراموش کرد، نه گهر نا خوا ۱۰۱ هیچ شتیکی له بیر ناچی: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ ﴿١٠١﴾، مریم، واته: پهروه ردگار ت هه رگیز شتی له بیر ناچی، یانی: واتان مامه له له گه ل ده که یین، وه که سیک که شتیکی له بیر چوو بی، یانی: تپوه پشتگوی ددخه یین و فراموش ده که یین، ﴿وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ يَمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، سزای هه میشه مانه وه ش بچیزن، هه میشه مانه وه له دوزه خدا، به هوی نه وه وه که ده تانکرد، به هوی نه وه وه که ده تانکرد له کوفرو له خراپه و تاوان، نیستا سزای هه رماو بوون (له دوزه خدا) بچیزن، چونکه بابای بیروا و

تاوانبار بە تەمايە، ئەگەر تاكو مليونان سأل، ملىاران سأل بڑى، لەسەر قەناعەت و پروايەكەى خۆى دەمىنیتەو، بۆيش بەپىى نىتەكەى خۆى، بەپىى ئەوہى عەزمى لەسەر جەزم كرددو، دلى خۆى لەسەر ساغكدۆتەو، كە بمىنیتەوہ لەسەر بېپروايى خۆى، خواش **تَبَّكَ** سزايەكى ھەتا ھەتايى و نەبراوہى دەدا.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی به که م:

دابه زئرانى قورئان ههچ دوو دلئى تیدانیه، که له پهروه ردگارى جیهانیانه وه یه، وهك بیروایان ده لئین: هه لبه ستراو نیه، هه ق و چه سپاوه، تاكو پیغه مبهرى کوتایى موحه ممه د ﷺ، نهو خه لکه ی که پیشت ترستینه رو هوشیار که ره وه یان بو نه هاتوه، بیانترستینى و هوشیاران بکاته وه، له خه وى بیتاگایى بیداریان بکاته وه:

خوا ده فرموى: ﴿الْعَرَّ ۱﴾ تَزِيلُ الْكِتَابِ لَأَرْبَبِ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾
 أَمْ يَقُولُونَ أَفَرَأَيْنَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِيُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرُهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ
 يَهْتَدُونَ ﴿۳﴾

شیکردنه وى ئەم ئایه تانه، له پینچ برگه دا:

۱- ﴿الْعَرَّ ۱﴾ تَزِيلُ الْكِتَابِ لَأَرْبَبِ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾، ئەلیف لام میم، دابه زاندى کتیب ههچ دوو دلئى تیدا نیه، له پهروه ردگارى جیهانیانه وه یه. ﴿تَزِيلُ الْكِتَابِ﴾، له رووی ریزمانى عه پهبیه وه، ده بیته نیهاد (مبتدا)، ﴿لَأَرْبَبِ فِيهِ﴾، (زیب) به مانای دوو دلئى دى.

﴿مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، ئەمه گوزاره (خبر) ی نیهاد (مبتدا) ه که ی پيشتییه ﴿تَزِيلُ الْكِتَابِ﴾، له سووره تى (البقرة) دا ئەم ته عبیره ناوا هاتوه: ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَآرَبُّ فِيهِ هُدًى لِلْبَشَرِ﴾، واته: نهو کتیبه ههچ دوو دلئى تیدانیه، رتنامه یه بو پارزکاران، بوچی لیهره دا ده فرموى: ﴿تَزِيلُ الْكِتَابِ لَأَرْبَبِ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾؟

هۆکاری جیاوازییه که بیان نهوده یه که نهم سووره ته له نیو کافره کاندایه زیوه، بویه خوا ﷻ بۆ نه هیشتنی دوو دایی له دابه زاندنی نهم کتیه دا، ده بیه ستیه ته وه به وه وه که له پهروه دکاری جیهانیانه وه دابه زیوه، به لام له سووره تی (البقره) دا، چونکه سووره تی (البقره) بۆ کومه لگایه کی مسولمان دابه زیوه، له نیو مسولمانان دا دابه زیوه، بویه ده فه رموی: ﴿ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾، رینماییکاره بۆ پارێزکاران، به لام لیره دا ده فه رموی: دابه زینرانی نهم کتیه هیچ دوو دایی تیدانیه، که له پهروه دکاری جیهانیانه وه یه، واته: نهم کتیه بۆ هه موو خه لکی هاتوه، له لایه ن به ختوکه رو، ژیننه رو، مرینه رو، پهروه دکارو، مشوور خوژی هه موو جیهانیانه وه.

٢- ﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفَرَأَيْنَاهُ أَفَرَأَيْنَاهُ﴾، یان ئایا ده لێن: هه لیه ستوه؟ وشه ی: ﴿أَمْ﴾، له زمان عه ره بیی دا، له (بل)، له هه مزه ی پرسیار کردن (أ) یتک دی، واته: (بَلْ أَيْقُولُونَ)، به لکو ئایا ده لێن: ﴿أَفَرَأَيْنَاهُ﴾، هه لیه ستوه؟ واته: موحه ممه د ﷺ قورئانی هه لیه ستوه؟ نهم پرسیار کردنه، پتی ده گوتری: پرسیار کردنی سه رسو په تیان (الِإِسْتِفْهَامُ التَّعْجِيبِي)، بویه ش به (فعل المضارع) هیتاویه ق، ﴿أَمْ يَقُولُونَ﴾، بۆ نه وه ی وینه که بخاته به رچاو، ههروه ها له بهر نه وه ش که نه و قسه به ی نه وان کاتی خو ی کردوو یانه، له هه موو چاخ و سه رده مه کاندایه، نه و قسه پوو چانه به رانه به به موحه ممه د و ﷺ به رانه به به و کتیه ی خوا بۆ دابه زاندوه، دووباره ده بنه وه، بویه به رێژگه (صیغة) ی (مضارع) هاتوه.

٣- ﴿بَلْ هُوَ آخِزٌ مِّنْ رَبِّكَ﴾، به لکو نه وه هه قه له پهروه دکارته وه، ﴿بَلْ﴾، لیره دا (لِلإِضْرَابِ الْإِنْطَالِي)، بۆ گواسته نه وه ی پوو چه لکردنه وه یه، نهم قورئانه نک هه لیه به ستراوه، به لکو چه سپاوه وه هه قه له پهروه دکارته وه، هه ق بریتیه له شتی چه سپاو، راست، نه گوێر.

٤- ﴿لَسَنُذِرَنَّ قَوْمًا مَّا أَنْتُمْ مِّنْ نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ﴾، بۆ نه وه ی کومه لیک بترسینی، وریا بکه یه وه، له پیتش تۆدا هیچ وریا که ره وه هۆشیا که ره وه وه هیچ ترسینه ریان بۆ نه هاتوه، (قوم) له ﴿لَسَنُذِرَنَّ قَوْمًا﴾، بریتیه له کومه له خه لکیکی زۆر، کارێک کۆیان بکاته وه.

ننجا نه و کاردی کویان ده کاته وه، ده بیته راگیر که ریان، که به ته نکید لیره دا مه به ست پتی گه لی عه ره به، که پیغهم بهر ﷺ به که مجار له نیو نه واندا ره وانه کراوه، هه ندیکیش گو توویانه: (قوم)، لیره دا هه موو مروفایه تیی ده گریته وه، چونکه هه موو مروفایه تیی به و نیعتباردی هه موویان به نده ی خوان و، هه موویان پیوستییان به هیدایه تی خواهی، وه ک کومه لیک بن وایه، ننجا نایا بوجی موحه مه مد ﷺ بویان ره وان کراوه، تا کو وریایان بکاته وه و بیان ترستی؟

(5) - ﴿لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾، به لکو پتی راست بگرن.

وه ک گوتمان: لیره دا رای راسترو به هیتر نه و دیه که مه به ست پتی نه ته وه دی عه ره به، زانیان باس ده کهن، ده لین: نه ته وه دی عه ره ب سن به شن: (العرب البائدة، العرب العاربة، العرب المستعربة).

1/ (العرب البائدة): عه ره بیی فه وتا و، وه ک گه لی عادو نه موودو، نه وانهی خوا له به ینی بردوون.

2/ (العرب العاربة): نه و عه ره بانهی که هه ره له نه صلدا عه ره ب بوون، نه ک گه لیک دی که بووین و فیری زمانی عه ره بی بووین، نه مانیش پتیان ده گو تری: فه حطانییه کان، که له حیجاز بوون، وه ک نهوس و خه زردج و طهی، نه وانهی دوا ی (سئل العرم) که به سه ره سه به دا هاتوه، بلا بووون.

3/ (العرب المستعربة): عه ره به عه دنانییه کان، نه وانه ره له کانی عه دنانن، که نه ویش له وه چه ی نیسماعیله ﷺ نیسماعیلش کوری نیبراهیمه ﷺ، خوا ﷺ ده فه رموی: ﴿وَأَذْكُرِي الْأَكْتَابَ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٢﴾﴾ مریم.

نیسماعیل به لسن پیغهم بهر بووه، واته: (نبی) بووه و، (رسول) یش بووه و، (نبی) به هه ردووک واتیه که ی (فعیل) ی به مانای (فاعل) و (فعیل) ی به مانای (مفعول)، واته: هه و آله دریش بووه و هه و آله درایش بووه، هه ره ها ره وانه کراوی

خواش بووه، به‌لام په‌یامه‌که‌ی تایه‌ت بووه به‌خه‌لکه‌ نیزیکه‌کانی خوئی و، به‌ ماله‌ خه‌زوروانیی، له‌ هۆزی جورهوم و نه‌وانی دیکه‌ش، ئنجا عه‌ره‌ب به‌ گشتیی: خه‌لکی یه‌مه‌ن و یه‌مامه‌و به‌حه‌رین و، نه‌وانی دیکه‌ش که‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی کوئی کردوونه‌وه، هه‌موویان گه‌راونه‌وه‌ بو‌ عه‌ره‌بی عه‌دانیی و فه‌حطانیی، نه‌وانه‌ی که‌ ماون و، نه‌وانه‌ش هه‌چ کامیان پیغه‌مه‌ریکی نیزیکیان بو‌ نه‌هاتوه، که‌ نیزیکی بی‌ له‌ روژگاری موحه‌مه‌ده‌وه ﷺ، ئه‌م زانیارییانه (محمد الطاهر بن عاشور)، هه‌توانیی^(۱).

که‌ ده‌فه‌رموئی: ﴿لَسُنْدِرَ قَوْمًا﴾، واته‌: له‌ ده‌ستپیکه‌وه‌ نه‌وان وریا بکه‌یه‌وه‌و بترستی، دوایی کوئی مرو‌فایه‌تیی، بو‌یه‌ نه‌وه‌ له‌گه‌ل گشتگیربوونی په‌یامی پیغه‌مه‌ردا ﷺ تیکناگیریی، چونکه‌ موحه‌مه‌د ﷺ که‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ هاتوه، خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۱۱۱) الشعراء، دوایی فه‌رموویه‌تی: ﴿وَأَنَّهُ لَإِذْكَرٌ لِّكَ وَلِقَوْمِكَ﴾ (۱۱) الزخرف، به‌لام دوایی فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ﴾ (۱۸) سبأ، دیاره‌ پیغه‌مه‌ر (محمد) ﷺ له‌ بازنه‌ی ته‌سه‌که‌وه‌ ده‌ستی پیکردوه: خوئی و خزمه‌کانی، به‌لکو پیئش خوئی و خیزانی: خه‌دیجه‌و که‌ه‌کانی و، زه‌یدی کوری حاریسه‌و عه‌لی کوری نه‌بی تالیب، دوایی هاوه‌ل و دوسته‌ نیزیکه‌کانی، وه‌ک نه‌بوو به‌کری صیددیق و نه‌وانی دیکه‌، دوایی هۆزی قوره‌یش، دوایی هۆزه‌کانی دیکه‌، پاشان هه‌موو گه‌لی عه‌ره‌ب، دواییش هه‌موو مرو‌فایه‌تی، بازنه‌ به‌ بازنه‌، گرنگ نه‌ودیه‌ هه‌ر له‌ مه‌که‌ه‌وه‌، خوا ﷺ هه‌والیداده‌و، رایگه‌یانده‌و که‌ موحه‌مه‌د ﷺ کوئایی پیغه‌مه‌ران و په‌وانه‌ کراوانی خوایه‌، بو‌ هه‌موو به‌شه‌ر، وه‌ک فه‌رموویه‌تی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ نَذِيرًا﴾ (۱۸) سبأ.

واته‌: تو‌مان نه‌ناردوه‌و مه‌گه‌ر بو‌ تیکراییی خه‌لک موژده‌ده‌ر و ترستیته‌ری.

ب- ههروهها فهرموویهقی: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ ﴿۱۷۰﴾ ﴿الأنبياء﴾.

واته: تۆمان نه ناردوو مه گه به بهزهیی بۆ جیهانیان.

ج- ههروهها فهرموویهقی: ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾ ﴿الأعراف﴾، بَلَى: ئەى خهئکینه! من پیغه مبهری خوام بۆ تیکر اتان، دوايش په یامه که ی پیغه مبهری خوا ﷺ به نیو هه موو مروفايه تیی دا بلاو بووهو، ئیستاش جگه له وهی که یه که له سه ر چواری مروفايه تیی له سه ر ئیسلام حیسابه و به مسولمان داده نرین، سئ له سه ر چواره که ی دیکه ش، که م و زۆر ده نگوباسی پیغه مبهری کۆتایی و په یام و به زمانه که بیان پیگه یشتوه، به لام بیگومان دهنگ و باسی ئیسلام پیگه یشتن و راست و دروست تیگه یشتنی، دوو شتی جیاوازن و، مه رج نییه هه رکه س دهنگ و باس و هه والی ئیسلامی پیگه یشتین به ئکه ی له سه ر ته واو کرابن و بیانوو پراو کرابن.

مهسه له ی دووهم:

خستنه ږووی چنډ وه سف و کاریکسی خوای بهرزو بی وینه، وه: دروستکردنی گهردوون (ناسمانه کان و زهوی و نهوهی نیوانیان) و، چوونه سهر تهخت و، به ږیوه بردنی کاروبار له ناسمانه وه بۆ زه مین و، دروستکردنی هه موو شتیک به باشرین شیوه و، دروستکردنی مروّف له قوږ، پاشان له پوخته به کی تښو، (واته: وه چه که ی) و ږیکخستنی جهسته ی و دوا ی تیرو تهواو بوونی جهسته ی، رووح به به ردا کردنی:

خوا ښو: ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿١﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ اِنۡتَبِهُوْا اَلَمْ تَكُنۡمُ اِلٰى الْاَرْضِ مَرۡجُۢمًا وَّ اِلَيْهِ فِيۢ يَوْمٍ كَانَ مِقۡدَارُهَا اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعۡدُوْنَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عَلِيۡمٌ اَلْمَتِّبِ وَالشَّهِيۡدَةِ الْعَزِيۡزِ الرَّحِيۡمِ ﴿٦﴾ الَّذِيۡ اَحۡسَنَ كُلَّ شَيْۡءٍ خَلَقَهٗ وَّ بَدَا خَلَقَ الْاِنۡسٰنَ مِنْ طِيۡنٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنۡ مَّآءٍ مَّهِيۡنٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيۡهِ مِنْ رُّوۡحِهٖۚ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمۡعَ وَالۡاَبۡصٰرَ وَالۡاَفۡئِدَةَ قَلِيۡلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿٩﴾﴾

شیکردنه وهی ئه م ټایه تانه: له چوارده ږرگه دا:

(١) - ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ﴾، خوا ښو نهو که سه به، نهو زاته به، که ناسمانه کان و زهوی و نهوهی ده که وینه نیوانیانه وه، له شه ش ږوژاندا هیتاونه دی.

واته: خوا ښو کوی گهردوونی به سهر و خواریه وه و، به سه رجه م ږنکها ته کانیه وه و نهوهی ده که وینه نیوان سهر و خواریش، که ناسمان و زهویین، هه مووی به شه ش قوئاغ هیتاونه دی، ږیشتریش گوتوومانه: (ایام)، که کوی (یوم) ه، له زمانی عه ږه بیدیا، یانی: ماوه به که له کات، به لام به ږی عورف و

باوی تیمه‌ی مرؤف له‌سەر زه‌وی، (یوم): یان به‌رۆژ ده‌گوتری، یاخود به‌شه‌وو
 رۆژان ده‌گوتری، که‌سه‌رجه‌م بیست و چوار (۲۴) سه‌عاتن، نه‌ویش بریتیه: له
 سوپوینکی زه‌وی به‌ده‌وری خو‌ی دا، له‌به‌رانبه‌ر خو‌ردا، که‌شه‌وو رۆژ په‌یدا
 ده‌بن، نجا جاری وایه‌هر به‌رۆژه‌که‌شیان گوتوه: (یوم) جاری واش هه‌یه‌که
 گوتراوه: (یَوْمَ وَآیْلَةٍ)، شه‌وو رۆژ، جاری واش هه‌یه‌بو رۆژه‌که‌(نهار) به‌کارهاتوه
 بو شه‌وه‌که‌شه‌و (لیل) له‌زمانی عه‌ره‌ببیدا، جاری واش هه‌یه‌(یوم) به‌شه‌وو
 رۆژه‌که‌گوتراوه، به‌لام له‌به‌کاره‌یتانی فورئانداو له‌نه‌سلی زمانی عه‌ره‌ببیدا،
 (یوم)، یانی: ماوه‌یه‌که‌له‌کات، ده‌گوتری: (یَوْمَ لَکَ، وَیَوْمَ عَلَیْکَ)، ماوه‌یه‌که‌، جاری
 واهه‌یه‌بو تۆبه، تو تیبدا زال ده‌بی، تو تیبدا هاتت ده‌بی، ماوه‌یه‌کیش تیبدا
 شکست ده‌خو‌ی و نه‌هاتت ده‌بی، تووشی زیان و نا‌ره‌حه‌تی ده‌بی، هه‌روه‌ها
 گوتراوه: (الْاِیَّامُ دُولَ)، واته: رۆژه‌کان ده‌ستاو ده‌ستیان تیبدا ده‌کرئ، ده‌ستاو
 ده‌ستی ده‌سته‌لات، ده‌ستاو ده‌ستی سه‌روه‌ت و سامان، (فخر الدین الرازی) له
 ته‌فسیره‌که‌ی خو‌ی (التفسیر الکبیر) دا^(۱)، که‌به‌(مفاتیح الغیب) ناسراوه، ده‌لئ: خوا
 ﷻ که‌ده‌فه‌رموئ: به‌شه‌ش قوناغان، نه‌وه‌ناماژه‌یه‌بو شه‌ش حالان، چونکه
 ناسمان و زه‌ویی و نه‌وه‌ی نیوانیان، نه‌وانه: سئ شتن، نجا هه‌ر کامیکیان
 حاله‌تیکسی تایبه‌تی هه‌بووه، که‌واته: (۳ + ۳ = ۶)، یانی: سیفه‌تی ناسمان و،
 سیفه‌تی زه‌مین و، سیفه‌تی نه‌وه‌ی ده‌که‌وئته‌نیوانیان، نه‌وه‌سئ، خو‌شیان سئ،
 نه‌وه‌شه‌ش، ده‌لئ:

(وَإِلَّا قَبْلَ السَّمَوَاتِ، لَمْ یَكُنْ لَیْلٌ وَلَا نَهَارٌ)، پئش نه‌وه‌ی خوا ﷻ ناسمانه‌کان
 ببئته‌دی، (زه‌ویش هه‌ر ده‌چئته‌وه‌نیو ناسمانه‌کان)، نه‌و کاته‌نه‌شه‌وگار
 هه‌بووه‌و، نه‌رۆژگار.

قسه‌که‌ی جوانه، هه‌رچه‌نده‌زۆریک له‌توئژه‌ره‌وان و مانا لیکده‌ره‌وانی قورئان،
 پئیان وابوووه: نه‌و ده‌قه‌ی که‌ده‌لئ: خو‌ای په‌روه‌ردگار فلان شته‌ی له‌یه‌که

شەمداو، فلان شەتى لە دووشەم و، ئەو شتانەش لە پۆژەکانى دیکەى ھەفتەدا، خوڵقاندوون، وا دەزانن ئەو کاتە شەممەو یەك شەم و دوو شەم و تاكو جومعه ھەر ھەبوون!! کە لە راستییدا ئەو ھەبیرکردنەو ھەبەکی سادەو سەر کێلانە، چونکە دواى ئەو پۆژەکانى ھەفتە پەیدا بوون، کە شەو پۆژ پەیدابوون، ئنجا دواى ئەو ھەش شەو پۆژ پەیدا بوون، کە زەوى خولاو ھەتەو بە دەورى خۆیدا، لە بەرانبەر خۆردا، کە خۆر ھەبوو، ئاسمانەکان ھەبوون، کەواتە: بەر لەو ھى ئاسمانەکان و زەوى بىن، لە راستییدا پۆژ بە و چەمک و واتایەى ئىستای ئىتمە کە ھەبە، بوونى نەبوو، کەواتە: مەبەست پىتى ئەسلى واتایە کەبەتى، کە بریتىە لە ماو ھەبە لە کات، نەك پۆژەکانى ھەفتەو ئەو دەقەش کە لەو بارەو ھاتو، زانایان مشت و مری زۆریان لە بارەبەو کردو و جىى متمانە نە.

۲- ﴿لَمْ نُكَلِّمُكَ عَلَى الْعَرْشِ﴾، دواىى خوا ﷺ بەرز بوو بو سەر عەرش، چوو ھەر عەرش، عەرش یانى: تەختى ھوكمراىى، کە ھەندىك لە زانایان گوتوو یانە: ئەمە تەعبىرىكى پەمزىبە، واتە، خوا ﷺ گەردوونى خستە ژىر پکىفى خۆبەو، دواى ئەو ھى دروستىکرد، سىستى بو داناو، کۆنترۆلى کرد، ھەندىك وایان لىكداو ھەتەو، بەلام راستەر وایەو باشتەر وایە، بگوتى: چوونە سەر عەرشى خوا ﷺ بەرزبوونەو ھى خوا بو سەر عەرشى و نىشتە جى بوونى لەسەر عەرش و تەخت و بارەگای خۆى، یەكىکە لە سىفەتەکانى خوا ﷺ، کە ئىتمە نازانىن چۆنە، چونکە ھەك چۆن زانى خوا بو ئىتمە، چۆنەتیبە کەى ديار نە، سىفەتەکانىشى بە ھەمان شىو.

وونکردنه وهیهك له باره ی ﴿فَرَأَى عَلَى الْعَرْشِ عِوًا﴾ ۱۰۹:

(فخر الدین الرازی) له تهفسیره که ی خویدا^(۱)، ده لئ:

(إِعْلَمَ إِنْ مَذَاهِبَ الْعُلَمَاءِ فِي تَفْسِيرِ هَذِهِ الْآيَةِ وَأَمْثَالِهَا عَلَى وَجْهَيْنِ: أَوْلَى: تَرَكَ التَّعَرُّضَ إِلَى بَيَانِ الْمُرَادِ، ثَانِيًا: التَّعَرُّضُ إِلَيْهِ، وَالْأَوَّلُ أَسْلَمَ وَإِلَى الْحِكْمَةِ أَقْرَبُ).

واته: بزانه که بۆچوونی زانا یان له باره ی مانا کردنی نهم نایه ته و هاو وینه کانی وه، له دوو ږوه وه یه: ږووی یه که میان: نه وه یه که نه چیه نیو ورده کاریه کانی مه به ست لهو نایه ته، دوو میان: نه وه یه که به چیه نیو ورده کاریه کانی، نجا یه که میان سه لاهه تیره، له حکمه تیشه وه نزیک تره.

که واته: بۆچوونی هه ندیک له وان ه ی که له م ږۆژگاره دا به سه له فی ناسراون و، پتیان وایه نیمام فخره ددینی رازی به ږه های له که ل ته نویل دایه، راست نیه، نه و تا ده لئ: بۆچوونی یه که میان که ته نویل نه کړی و، نه چیه نیو ورده کاری و اتایه که یه وه، سه لاهه تیره، له حکمه تیشه وه نزیک تره، چونکه کاره کانی خواو سیفه ته کانی خوا عَلَيْهِ له سه رووی عه قلی مرو ف ه و دن، بۆیه شتیک مه گه ر به ناشکرا دیار بن، که مه به ست پتی سیفه تیکی خوا نیه، به لکو مه به ست پتی که یان دنی و اتایه کی دیکه یه، نه گه ر نا نابن به چیه نیو ورده کاری مانایه که یه وه، بۆ وینه:

أ- ﴿يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ...﴾ (۱۰) ﴿الفتح﴾

ب- ﴿فَأَنَّكَ بِأَعْيُنِنَا...﴾ (۸) ﴿الطور﴾

ج- ﴿وَلِنُضَعَّ عَلَى عَيْنِي...﴾ (۳۹) ﴿طه﴾

د- ﴿يَوْمَ يُكْتَفَىٰ عَنْ سَاقٍ...﴾ (۱۲) ﴿القلم﴾

لهم شویتانه‌دا هەر دیاره که خوا سجده مه‌بهستی نیه، سیفه‌تیکى خوئى باس بکات، چونکه هەر کامیک لهو ئایه‌تانه ته‌نیا له به‌ك شویتندا هاتوون، نه‌ك وه‌ك باسی سیفه‌ته‌كان له چەندان ئایه‌ت دا هاتبن، به‌لكو مه‌بهست پێیان گه‌یاندنی واتایه‌كى دیکه‌یه، که له زمانى عه‌ره‌بى دا، نه‌و جوړه ته‌عیرانه به‌کارهاتوون، ئنجا نه‌و جوړه شویتانه ئاسایه بچیه نیو ورده‌کاریه‌کانیا نه‌وه، له زمانى عه‌ره‌بیدا:

أ- ﴿يَدَّأُ اللَّهُ قَوْفَ آيَاتِهِمْ﴾ (الفتح، به‌مانای چاکه‌ى خوا سجده به‌سه‌ر چاکه‌ى نه‌وانه‌وه‌یه، یان: ده‌سه‌لاقى به‌سه‌ر ده‌سه‌لاقى نه‌واندا، ده‌شکى.

ب- ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا...﴾ (الطور، تۆ له ژیر چاودیری تیمه داى.

ج- ﴿يَوْمَ يَكْشَفُ عَنْ سَاقٍ...﴾ (القلم، نه‌و پوژهى پوژیکى تووش و مه‌ترسیداره‌و، پوژیک که خه‌لك ده‌لینگان هه‌لبکاو لێی رابکات، له مه‌ترسیه‌کانى.

به‌لام: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، که له چه‌وت شویتنان له قورنندا هاتوه، وه‌ك تىستا له یادم بێت، نه‌وه پتویست ناکات بچیه نیو ورده‌کاریه‌وه‌و ته‌ئویل بکری، به‌لكو ده‌بن بلیین: نه‌وه سیفه‌تیکى خوايه‌و، واتایه‌كه‌شى به‌و شیوه‌یه که بو خوا سجده شایسته‌یه.

٣- ﴿مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِّنْ وَلِيٍّ وَلَا مُفِيعٍ﴾، ئیوه جگه له وى (خوا) هیچ سه‌ره‌رشتیارو هیچ تکاکارنیکتان نیه.

﴿مِّنْ﴾، لیره‌دا: ﴿مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ﴾، (مِن: الإبتدائية) بو ده‌ستپێکردنه، ﴿مِّنْ دُونِهِ﴾، (دُونِهِ)، یانى: (غیره)، جگه له‌و، (مِن) ی دووه‌م، ﴿مِّنْ وَلِيٍّ﴾، زیاد کراوه بو جه‌ختکردنه‌وه، واته: هیچ جوړه سه‌ره‌رشتیارو هیچ جوړه تکاکارنیک نیه، واته: (لَا يُوجَدُ لَهُمْ مِّنْ مَّعْبُودِهِمُ الَّذِينَ يَغْتَدُونَهُمْ، غَيْرُ اللَّهِ وَلِيِّ وَلَا مُفِيعٍ)، واته: نه‌و په‌رستراوانه‌ى که له جیاتی خواو جگه له خوا، ده‌یانپه‌رستن، هیچ سه‌ره‌رشتیارو مشوورخوړو هیچ تکاکارنیکیان نیه، له ئیواندا (له نیو په‌رستراوه‌کاندا)، نه‌گه‌رنا،

خوایند **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا سُبِّحْ لِلَّهِ مَا كَانَ لَكُمْ مِنْهُ جُحُودٌ﴾** که به نیت شفاعت ناکات، تا کو بگوئید: جگه له خوا شفاعت تکاربان نیه، به لکو واته: له نیتو په رستراوه کان دا که جگه له خوا ده یانپه رستن، هیچ سه په رشتیاریو تکاربان نیه.

۴- **﴿أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾**، نایا بیرتان ناکه ویته وه و، په ند وهر ناگرن و فیرنابن؟

ننجا خوا دیته سه ر باسی سیفه تیکی دیکه ی خوئی، دواى نه وه ی باسی وه دیهیتانی ناسمانه کان و زهوی و نه وه ی نیتوانیانی کرد، له شه ش قوناغدا، دواى باسی چوونه سه ر ته خت و عه پشی خوئی کرد، ننجا باسی نه وه شی کرد: له نیتو په رستراوه کاندا که ده یانپه رستن، هیچ په رستراوه سه په رشتیاریو تکاربیکیان نیه، دواى ده فهرموئ:

۵- **﴿يُذِئِرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ﴾**، کاروبار به رتوه ده بات له سه رتوه تا کو خواری، (السَّمَاءِ)، واته: سه ری، (الْأَرْضِ) یش، واته: خواری، واته: له سه ره وه ی دروستکراوه کانیه وه تا کو خواریان، خوا **﴿يُذِئِرُ﴾** کاروباریان به رتوه ده بات.

﴿يُذِئِرُ﴾، (التدبير: التفكير في إضدار فعلٍ مُتَقَنٍ أَوَّلُهُ وَآخِرُهُ)، (تدبير): برتیه له بیر کرده وه، له نه نجامدانی کاریکی رتک و پتک، له سه ره تابه وه تا کو کوتایى، (الأمر)، **﴿يُذِئِرُ الْأَمْرَ﴾**، (الأمر)، (الحال والشأن)، (الأمر)، مه به ست پتی حال و بالی دروستکراوه کانه و، رتک و پتکیانه، ننجا **﴿يُذِئِرُ﴾**، که (أل) ناساندنی له سه ره، بو جینسه و تیکرای تا که کانی کاروبار ده گرتیه وه، **﴿يُذِئِرُ الْأَمْرَ﴾**، یانی: هه موو کاروباره کان، له سه رتوه بو خواری، یاخود له ناسمانه وه بو زهوی به رتوه ده بات، که ده فهرموئ: **﴿يُذِئِرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ﴾**، (من) بو ده ستپنکردنه، **﴿إِلَى﴾**، بو کوتاییه، (من لإبتداء، وَإِلَى لإنتهاء)، ننجا مه به ست له و دوو پتیه، که به کتیکیان بو ده ست پتکردنه و، به کتیکیان بو کوتایى پتی هینانه، گشتگیر پتشاندانی مشوور خواردنی خواو، سه په رشتییکردنی خوایه، بو جیهانیسه کان، بو هه موو گه ردوون، به سه رو خواریه وه.

۶- ﴿ثُمَّ يَمْشِي إِلَىٰ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾، دوابی دهره‌نجامی نهو سه‌په‌رشته‌سبک‌کردن و مشوورخواردنه، بۆ لای به‌رز ده‌بیتنه‌وه، له پۆژژیکدا که نه‌ندازه‌که‌ی هه‌زار (۱۰۰۰) ساله، له‌وه‌ی ئیوه ده‌یژمیرن، که ده‌فه‌رموی: ﴿ثُمَّ يَمْشِي إِلَىٰ﴾، (عزوج)، به‌مانای (صعود)ه، به‌رزبوونه‌وه، ﴿يَمْشِي إِلَىٰ﴾، بۆ لای به‌رز ده‌بیتنه‌وه.

هه‌وونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌باره‌ی ﴿ثُمَّ يَمْشِي إِلَىٰ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾ ۵۹۰:

که خوا ده‌فه‌رموی: له پۆژژیک دا به‌رز ده‌بیتنه‌وه، ئایا ته‌نیا به‌رزبوونه‌وه‌که له پۆژژیک دایه؟ یاخود ته‌دبیر و مشوورخۆریه‌که‌ش هه‌ر له‌وه پۆژه دایه، که نه‌ندازه‌که‌ی بریتیه: له هه‌زار (۱۰۰۰) سال، به‌پێی ژماردنی تیمه؟

هه‌ردوو واتایه‌که ده‌گه‌یه‌نتی و، له سووره‌تی (الحج)یشدا، هه‌مان ته‌عبیر هاتوه‌وه له قورئان دا، ته‌نیا له‌وه دوو شوینه‌دا باسی نه‌وه هاتوه، که پۆژژیکی لای خوا ﴿بِهِ﴾ به هه‌زار سالی لای تیمه هه‌یه، ده‌فه‌رموی: ﴿وَيَسْتَعْلِمُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾ (الحج، په‌له‌ت لی ده‌که‌ن به هاتنی سزا و، خوا به‌ئینی خۆی دوا ناخات، به‌لام پۆژژیک له لای په‌روه‌ردگارت به نه‌ندازه‌ی هه‌زار (۱۰۰۰) ساله، له‌وه‌ی ئیوه ده‌یژمیرن.

ئنجا ئایا مه‌به‌ست له‌وه پۆژه چیه؟ چونکه له سووره‌تی (المعارج)دا، ده‌فه‌رموی: ﴿تَمْشِي الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَىٰ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ (۱)، فریشته‌کان و په‌روح (که جیبریله) بۆ لای به‌رز ده‌بنه‌وه، له پۆژژیکدا نه‌ندازه‌که‌ی په‌نجا هه‌زار (۵۰۰۰۰) ساله.

به‌پێی سیاق ده‌زانری که نه‌وه پۆژه په‌نجا هه‌زار (۵۰۰۰۰) سالییه، له قیامه‌تدایه، به‌لام نه‌وه پۆژه هه‌زار (۱۰۰۰) سالییه، خۆی په‌روه‌ردگار نه‌یه‌سه‌تۆته‌وه به قیامه‌ته‌وه، به‌لکو له تیس‌تای ژبانی تیمه‌دایه، که ژبانی دنیایه.

زانایان لهو بارهوه زۆریان قسه کردوه، که نایا نهو پۆژه که نه ندازه که ی ههزار (۱۰۰۰) سآله، له وهی که تیمه ده یزمیرین، که لهو دوو ئابه ته موباره که دا هاتوه، مه بهست پتی چیه؟

أ- هه ندیکیان گوتوو یانه: که دده رموی: ههزار (۱۰۰۰) سآل، واته: کات له لای خوا ﷻ، وه کات له لای ئیوه نیه، که به ته نکید وایه، خوا ﷻ له دهر وهی کات و شوین (زمان، مکان) ه، خوا ﷻ (مُسْتَوْ عَلٰی عَرْشِهٖ، بَآئِنٌ عَنۡ خَلْقِهٖ)، خوا ﷻ له سه ره ختی خۆیه تی و له دهر وهی جو غزی دروستکراوه کانیه تی، بۆیه نهو سیستم و یاسایانه ی گهر دوونیان پتی به پتیه ده چتی، خوی پهروه دگار ناگر نهوه، خوا خۆی به ده پینه ره و پهیدا که ره و خاوه نی گهر دوون و، نهو سیستم و یاسایانه یه که له گهر دووندا دایانوان.

ب- هه ندیک گوتوو یانه: بۆ زۆریه، واته: کات له لای خوا ﷻ، پۆژیک لای خوا ﷻ به ههزار (۱۰۰۰) سآلی ئیوه یه، مه بهست ههزار (۱۰۰۰) سآلی دیاری بیکراوه نیه، واته: پۆژیک لای خوا ﷻ ژماره یه کی زۆره له کات، له لای ئیوه.

ج- هه ندیک گوتوو یانه: به دیاری بیکراوی مه بهست نه وه یه پۆژی که خوا کاروباری گهر دوونی پتی به پتیه ده بات، به نه ندازه ی ههزار (۱۰۰۰) سآلی ئیوه یه، واته: هه ره پۆژیک لای خوا ﷻ و، له لای خوا که پۆژیک تیده په پتی، له لای تیمه ههزار (۱۰۰۰) سآل تی ده په پتی.

د- هه ندیکیشیان گوتوو یانه: مه بهست پتی قیامه ته، دوی نه وه ی خوا ﷻ کاروباری گهر دوون به پتیه ده بات، له پۆژی قیامه تدا، که دهر نه نجامی کاروباره کان بۆ لای خوا به ره ده پتیه وه، نه ندازه که ی ههزار (۱۰۰۰) سآله، به ژماردن تیمه.

به لآم واینده چتی زیاتر مه بهست پتی ئیستا بیت و، پۆژه په نجا ههزار (۵۰،۰۰۰) سآلیه که ش مه بهست پتی قیامه ته، که له سیاقه که په وه دیاره، نه وه ه که پۆژیک له لای خوا ﷻ هینده ی ههزار (۱۰۰۰) سآلی لای تیمه یه، نایا مه بهست پتی زۆریه، یان مه بهست پتی شتیکی دیاری بیکراوه؟ هه ره دوون که نه گهر ده کان هه ن.

منیش وای تپده‌گه‌م: که خوا سوره ده‌به‌وی پتشانمان بدات: پتوه‌ری کات له لای خوا سوره جیایه له پتوه‌ری کات له لای تیمه، با تیمه وانه‌زانی‌ن که پتوه‌ری تیمه و تیروانی‌نی تیمه، ده‌گون‌جن بگشتینری و هوکمی پتیدری، به‌سه‌ر هه‌موو دروستکراوه‌کانی خوا‌دا، نه‌خیر، تیمه مه‌حکوومی کات و شوئتیکی دیاریکراوین، که بریتیه: له ژبانی سه‌ر زه‌وی، زه‌وی تیمه‌ش په‌کتیکه له نو خروکه‌که‌ی به‌ده‌وری خوردا ده‌خولینه‌وه‌و، کومه‌له‌ی خو‌ر پتکدنن و، خو‌ریش په‌کتیکه له نه‌ستیره‌کانی که‌هکه‌شانی کاکیشان، که‌ه‌ردوونناسان ژماره‌ی نه‌ستیره‌کانی کاکیشان به‌ (به‌ک تریلیون) واته: هه‌زار (۱۰۰۰ ملیار) نه‌ستیره مه‌زنده ده‌که‌ن و، ژماره‌ی که‌هکه‌شانه‌کانی نی‌و که‌ردوونیش به‌هه‌زار ملیار (نه‌ک تریلیون) مه‌زنده ده‌که‌ن.

(۷) - ﴿ذَٰلِكَ عَلِيمٌ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾، نه‌و زانای په‌نهان و ناشکرایه.

خوا سوره دوو سیفته‌تی دیکه‌ی خو‌ی ده‌خاته‌ روو، ده‌فه‌رموی: ﴿ذَٰلِكَ﴾، تا نه‌وه که‌ وه‌سفکرا، تا نه‌و خوایه سوره، زانای په‌نهان و ناشکرایه، واته: زانای هه‌موو نه‌و شتانه‌یه که‌ په‌نهانن و، هه‌موو نه‌و شتانه‌شه که‌ بیندراو و به‌ره‌ه‌ستن.

(۸) - ﴿الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾، بالآ ده‌ستی میهره‌بانه، بالآ ده‌ست و زالّه، هه‌موو دروستکراوه‌کانی کونترۆل‌کردوون و، له ژیر رکیفی ده‌سته‌لآتی ویدان و، میهره‌بانیشه، به‌ میهره‌بانیی خوا‌و به‌زه‌یی و به‌خشنده‌یی خوا‌وه، نه‌م که‌ردوون و که‌ون و کائیناته به‌رتوه ده‌چی.

(۹) - ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾، نه‌و که‌سه‌ی دروستکردنی هه‌موو شتیکی به‌باشترین کردوه، سیفته‌تیکی دیکه‌ی خو‌ی به‌یان ده‌کات: خوا سوره نه‌و زاته‌یه که‌ هه‌ر شتیکی دروستیکردوه، به‌باشترین شی‌وه دروستیکردوه، وشه‌ی: ﴿خَلَقَهُ﴾، خو‌ندراوینشه‌توه‌و: (خَلَقَهُ)، (الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ)، واته: دروستکردنی هه‌ر شتیکی به‌باشترین شی‌وه کردوه، یاخود: هه‌ر شتیکی دروستیکردوه، به‌باشترین شی‌وه دروستیکردوه.

که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾، یان (خَلَقَهُ)، نه‌میش دیسان گوزاره (غیر)یه، بو‌ ناوی نامازه که‌ نیهاد (مبتدا)ه‌و له پتشدات: ﴿ذَٰلِكَ﴾.

﴿ذَلِكَ عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾، یانی: (ذَلِكَ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ)، که ده فهرموی: (الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ)، یان: ﴿خَلَقَهُ﴾، (الإحسان: جَعَلَ الشَّيْءَ حَسَنًا أَي: مَحْمُودًا غَيْرَ مَعِيْبٍ)، (إِحْسَان) بریتیه: له وهی شتیك چاك بكری و، ستایشکراو بی و عهیدار نه بی، کهواته: خوا ﴿خَلَقَهُ﴾ هه شتیکی دروستیکردوه، به باشتین شیوه دروستیکردوه، له قه دهر ژبانی دنیا، نه گهرنا وه نه بی توانای خوا ﴿خَلَقَهُ﴾ هه نه وه نده بی، که له دنیا دا دروستیکردوه، به لکو به نسبت ژبانی دنیاوه، باشتینه، نه گهرنا به نسبت به هه شته وه، به نسبت قوناغی کوتابی و پوژی دوابیه وه، بیگومان خوا ﴿خَلَقَهُ﴾ شتی باشت ده خولقتین، به لام هی تیره له قه دهر تیره، هی نمویش له قه دهر نه وتیه، هی تیره له قه دهر ژبانتیکی کاتییه وه، بو تاقیردنه وهی مروّفه کانه، هی نمویش له قه دهر ژبانتیکی هه میشی و نه پراوه یه.

۱۰- ﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾، ده ستیکردوه به دروستکردنی مروّف له قور، واته: سه رتهای دروستبوونی مروّف له قور دوه بووه، که لیره دا وشه ی: ﴿الْإِنْسَانِ﴾، مه به ست پی جینسه، سه رتهای دروستکردن و ده ستیکه که شی بریتیه: له دروستکردنی نه صلی مروّف، که ناده مه ﴿الطِّينِ﴾ نادهم راستهوخو له قور دروستکراوه و، قوریش بریتیه له: (كُلٌّ + ناء)، تیمه له سه رتهای تفسیری سووره تی (الأعراف) دا، به تفصیل باسی دروستکردنی ناده ممان ﴿الطِّينِ﴾ کردوه، باسی به سه رهاتی ناده ممان کردوه، که خوا ﴿خَلَقَهُ﴾ له شویتیک ده فهرموی: له گل، له شویتیک ده فهرموی: له ناء، له شویتیک ده فهرموی: له قور، له شویتیک ده فهرموی: ﴿مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ﴾ ﴿١١﴾ الرحمن، له شویتیک ده فهرموی: ﴿مِنْ صَلْصَلٍ مِّنْ حَمَلٍ مَّتَّسُونَ﴾ ﴿٣٣﴾ الحجر، نه وانه هه موویان قوناغه کانی دروستبوونی جهسته ی ناده من، که بهو قوناغانه دا تیپه ریوه، هه روه ها له سه رتهای تفسیری سووره تی (المؤمنون) دا، له ویتندا دیسان هه مه له پروی زانستییه وه، هه مه له پروی وه حییه وه، باسی دروستکردنی مروّفمان کردوه به گشتیی و، نادهم ﴿الطِّينِ﴾ بابی مروّفایه تی و، هاوسه ره که شی حه ووا به تاییه ت.

۱۱- ﴿ثُمَّ جَعَلَ لَكَ مِنَ سُلْطٰنِكَ مَاءً مَّهِينًا﴾، دوابی خوا ﴿خَلَقَهُ﴾ وه چه ی نه و مروّفه ی (نه و یه که م مروّفه ی)، له پوخته یه که له ناویکی بیژلیکراو، یان: ناویکی به که م دانراو به

کهم ته ماشاکراو، وه چه کهی خسته و دو، له وه دروستیکرد، وشه ی (نسل): به مانای وه چه (ذُرِّيَّة) دئی، چونکه وه چه له نه صلّه کهی جیا ده بیته وه.

که ده فهرموی: ﴿ تَرْجِعَلْ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ لَّهِ ﴾، ﴿ مِنْ لَّهِ ﴾ له (من سلاله) دا، بو دست پیکردن، (إِبْتِدَاءً) یه، به لام (من) له: ﴿ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴾ دا، بو به شیکه، چونکه نوتفه ی مرؤف، له هه موو ناوه که دروست نابئ، به لکو له زینده وه ریکی زور بچوو که به چاو نابینری (خَيْمَن)، ههوانی مه نهوی، که نهویش یه ک ده گری له که ل هیلکو له (بویضة) له ناوی نافره تدا، لهو دووانه نوتفه دروست ده بی.

۱۲- ﴿ تَرْسَوْنَهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ ﴾، دوابی خوا ﴿ جَهَنَّمَ ﴾ جهسته ی مرؤفی ریکخست و له رووحی خوی فووی پیداکرد، که ده گونجی مه بهست پئی جهسته ی نادهم بی، ده شکونجی مه بهست پئی جهسته ی هه مرؤفیک بی، که له نه جامی ناویکی قیزهون، (واته: له توو) دروست ده بی.

دوای نه وهی خوا جهسته که ی ریکخست، ﴿ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ ﴾، له رووحیک که تابه ته به خویه وهو، له جینسی مادده نیه، فووی به به ردا کرد، (التَّسْوِيَةُ: التَّقْوِيمُ)، مه بهست (تسویه) ریکخستن و چاککردنه، که نه گه ر نادهم بی، واته: دوای نه وهی جهسته که ی ریکخست و، نه گه ر وه چه که شی بی، واته: دوای نه وهی نوتفه ده بیته عه له قه، عه له قه ده بیته موضغه و، موضغه ده بیته تیسقان و، تیسقان به گوشت و ماسوولکه داده پوشری و، به که لکی نه وه دئی که رووحی به به ردا بگری، پاشان رووحی دپته به ری، وه ک خوا ﴿ دَهْفَه رَمَوِي: ﴿ تَرَأْسَانَهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ (۱۱) دوابی وه ک دروستکراویکی دیکه پیمانگه یاند، به رزی و پیز بو خوی باشرین به دپهینه ر.

که ده فهرموی: ﴿ وَنَفَخَ فِيهِ ﴾، (النَّفْخُ: تَمْثِيلُ لِسْرِيَانِ الرُّوحِ فِي الْجَسَدِ)، (نَفْخ): نواندنیکه، پيشاندانیکه بو چوئیه تیی رووح که ده چپته نیو جهسته وهو پیندا ده روات، خوی په ره وردگار ده یهوی نه وه مان بخاته به رچاو، وه ک چوون تو

فوو له شتیک ده‌ک‌ه‌ی به‌خیرایی، ئاواش به‌خیرایی ئه‌و پرووحه، به‌به‌ر ئه‌و جه‌سته‌یه‌دا ک‌راوه، که‌ ئه‌و پرووحه‌ش دروستک‌راویکی‌ خوایه، به‌لام دروستک‌راویکی‌ تاییه‌ته‌و، خوا **يُؤْتِيهِم مِّنْ رَّبِّهِمْ رِزْقًا غَيْرَ كَرِيمٍ** و چو‌نییه‌ته‌که‌ی ده‌زانی.

۱۳- ﴿وَحَمَلَكُمْ لِكُلِّ سَمْعٍ وَآلَبْصَرٍ وَالْأَفْئِدَةِ﴾، بیست‌ و چاوه‌کان و عقله‌کانی بو دانان، دوا‌ی ئه‌وه‌ی کورپه‌له‌ گه‌وره‌ ده‌بن، ئه‌و هه‌سته‌وه‌رانه‌ی په‌یدا ده‌بن، که‌ دیا‌ره‌ هیچیان به‌کارنا‌هینتی‌ تا‌کو له‌ دایک‌ ده‌بن، به‌که‌م‌جار ده‌بیستن، هه‌ستی بیستن به‌کار‌دینتی، دوا‌یی ده‌بینتی، دوا‌یی عه‌قل و هوشی ده‌که‌و‌یته‌ کار، عه‌قل و هوشی بژارده‌یی ویسته‌نیی (الإختیاری الإداری)، نه‌ک کار‌پیکردنی‌ ئه‌و کو‌ئه‌ندامانه‌ی له‌ می‌شکه‌وه‌ فه‌رمانیان بو‌ دئی، ئه‌وه‌ دیا‌ره‌ هه‌ر له‌سه‌ره‌تا‌وه‌ ده‌ست به‌کار ده‌بن.

۱۴- ﴿فَلْيَلْأ مَا تَشْكُرُونَ﴾، واته‌: حا‌لی ئیوه‌ بریتیه‌ له‌ که‌م سوپاس‌گوزاریی، ﴿فَلْيَلْأ مَا﴾، ئه‌م: (مَا)یه، بو‌ ته‌ئکید کردنه‌وه‌یه، واته‌: (شُكْرًا قَلِيلًا تَشْكُرُونَ)، واته‌: ئیوه‌ سوپاس‌کردنیکی‌ که‌م، سوپاسی‌ خوا **يُؤْتِيهِم مِّنْ رَّبِّهِمْ رِزْقًا غَيْرَ كَرِيمٍ** ده‌که‌ن، که‌ ئه‌و سوپاسه‌ که‌مه‌ش، هی ئه‌و به‌ندانیه‌ که‌ بو‌ خوا صولحا‌ون و، وه‌فادارن بو‌ خوا **يُؤْتِيهِم مِّنْ رَّبِّهِمْ رِزْقًا غَيْرَ كَرِيمٍ**.

مه سه له ی سیه م:

نکو و لیکردنی بی پروایان له زیندوو بوونه وهو، راگه یاندنی نهو راستیه که فرشته ی مهرگ، گیانان ده کیشی و، باسی سه رشو پوی و زه بوونی تاوانباران له به رانه ر خواداو، دان به تاواندا هینانیان و داواکردنی گیرانه ویان بو ژانی دنیاو، راگه یاندنی نهو راستیه که خوا نه یویسته زوریان لی بکات، نه گه رنا ده یخسته سه ر پی راست و، سه رزه نشکرانی بی پروایان، له دوزه خدای، ناومید کردنیان له لایه ن خواوه ﴿﴾ :

خوا ده فره موی: ﴿﴾ وَقَالُوا أَءِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَأَنَا لَمْ نَحْنِ جَدِيدٌ لَمْ هُمْ يُلَاقَاءَ رَبِّهِمْ كَفِرُونَ ﴿١١﴾ قُلْ يَتُوبُكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىٰ وَلَكِن حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٤﴾ فَذُوقُوا يَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا إِنَّا نَسِيتُكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ يَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له سازده برکه دا:

١- ﴿﴾ وَقَالُوا أَءِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَأَنَا لَمْ نَحْنِ جَدِيدٌ ﴿﴾ ، ههروه ها گوئیان: ئایا نه گه ر له زه وییدا ونبووین، ئایا له نو ی دروسته کرتینه وه؟!.

که ده فره موی: ﴿﴾ وَقَالُوا ﴿﴾ ، دیاره بکه ر (فاعل) ه که ی کتیه، ﴿﴾ وَقَالُوا ﴿﴾ ، یانی: نه وانه گوئیان که پیشتی قسه یان له باره وه کراوه، (و) ه که بو گیرانه وهی نهو رسته یه، بو سه ر رسته کانی پیشتی، واته: بی پروایه کان و هاوبه ش بو خوا دانه ره کان، گوئیان، نه مه به سیاق ده زانین و، به وهی دواپی ده زانین که (قَالَوا) بکه ر (فاعل) ه که ی کتیه، کن وایگوتوه و بی زه ره که کتیه؟

﴿ وَقَالُوا أَيُّدَا ضَلَّلْنَا فِي الْأَرْضِ إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴾، به پرسیار لیکردنی نکوولیبیلکه‌رانه‌وه، گوئیان: ئایا تیمه کاتیک له زه‌ویدا ون بووین، جارکی دیکه له نوئی دروست ده‌کرینه‌وه؟ نجا هه‌ر کام له: ﴿ أَيُّدَا ﴾، ﴿ إِنَّا ﴾، به شیوه‌یه‌کی دیکه‌ش خوینراونه‌وه: ﴿ وَقَالُوا إِذَا ضَلَّلْنَا فِي الْأَرْضِ إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴾، به شیوه‌ی پرسیارکردن، که واتابه‌کیان هه‌ر یه‌که، ته‌نیا به‌پیتی خویندنه‌وه‌ی یه‌که‌م هه‌مزه (أ) یه‌که له هه‌ر کامیاند زیا‌د ده‌بتی، که هه‌مزه‌ی پرسیارکردنی نکوولیبیلکه‌رانه‌یه، هه‌له‌ته‌ته‌ه‌گه‌ر هه‌مزه‌که‌ش لایجی، دیسان هه‌ر ده‌بیته‌وه به پرسیارکردنی نکوولیبیلکه‌رانه‌.

﴿ ضَلَّلْنَا فِي الْأَرْضِ ﴾، واته: ﴿ فُقِدْنَا ﴾، یاخود ﴿ غِنْنَا ﴾، نه‌گه‌ر ون بووین، نه‌گه‌ر په‌نهان بووین له زه‌ویدا، مه‌به‌ستیان نه‌وه بووه که جه‌سته‌یان ده‌بیته‌وه به خاک، ئایا جارکی دیکه له نوئی دروست ده‌کرینه‌وه؟ خوا ﴿ هَلْ هُوَ إِلَّا مَعَادُ اللَّهِ ﴾ له وه‌لامیاند ده‌فه‌رموئ:

(۲) - ﴿ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴾، به‌لکو نه‌وان به دیداری په‌روه‌ردگاریان بیبروان، ته‌مه: ﴿ إِضْرَابٌ عَنْ كَلِمِهِمْ أَي: لَيْسَ إِنْكَارُهُمْ الْبُعْثَ لِلْإِسْتِنْعَادِ وَالْإِسْحَاحَةِ، إِذِ الدَّلَائِلِ وَاضِحَةً، لَكِنَّ الْبَاعِثَ عَلَى الْإِنْكَارِ، كُفْرُهُمْ: بِلِقَاءِ اللَّهِ ﴾، ته‌مه گواسته‌وه‌یه له قسه‌که‌یانه‌وه‌و پال پتوه‌ناتی قسه‌که‌یانه، واته: نکوولیکردنیان له زیندوو بوونه‌وه، له‌به‌ر نه‌وه نیه که دووره‌و مه‌حاله، چونکه به‌لکه‌کان زور پو‌شنن، به‌لکو هانده‌ریان بو نکوولیبیکردن له زیندوو بوونه‌وه، نه‌وه‌یه که بروایان به دیداری خوا نیه‌و، هه‌ز به دیداری خوا ﴿ هَلْ هُوَ إِلَّا مَعَادُ اللَّهِ ﴾ ناکه‌ن.

(۳) - ﴿ قُلْ يَنْوَفِّئُكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ ﴾، بلئ: نه‌و فریشته‌یه‌ی مردن، که پیتان سپێردراوه، ده‌تاه‌مرئتی.

﴿ يَنْوَفِّئُكُمْ ﴾، واته: ﴿ نُمِيتُكُمْ ﴾، ﴿ ذُكِّرَ بِكُمْ ﴾، ﴿ أَي: وَكُلَّ بِقَبْضِ أَرْوَاحِكُمْ ﴾، واته: کیشانی گیانه‌کانی تیوه‌ی پێ سپێردراوه.

۴- ﴿ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾، دوايىش بۇ لاي پەروەردگار تان دەگىردىنەنە، مەبەست لەم تەبىرە ئەو دەپە كە خوا ﷻ لەبەر ئەو دەپە لە شوئىنەكانى دىكە، زۆر ئەو قسەيانى بەرپەرچداوئەتەو، كە گوتتويانە: ئايا تيمە زىندوو دەكرىنەنە، دواى ئەو دەپە بووينەو خاك و ون بووين لە زەوييدا؟ لىرەدا خوا ﷻ بە پىويستى زانپوئە ئەو حالەتەى ئەوان لە بەرانبەريدا دەستە پاچەن، كە برىتتە لە گيان كىشرانيان لەلايەن فرىشتەى مردنەو، ئەو دەپەيان بخاتە بەر چاوى، يانى: ئىوئە چۆن ژيانەكە تان بە دەست خۆتان نى، كەى پەيدا دەپەن و كەى كۆتايى بە ژيان تان دى، بە هەمان شىوئەش دروستكران و زىندووكرانەو و هيتانەو و هشتان، ديسان بە دەست خۆتان نى، بە دەست ئەو زاتەپە كە لە سەردتاوئە ئىوئە دروستكردوئە، ئىوئە لادەباو دەمرىتى و، دوايىش هەر خۆى زىندوو تان دەكاتەو.

۵- ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، ئەگەر تۆ ببىنى كاتىك كە تاوانباران سەرى خۆيان دانەواندوئە، شوپ كر دو، لە لاي پەروەردگار يان.

ئەگەر تۆ ئەو حالەتە ببىنى، حالەتتىكى زۆر سامناك دەبىنى، چونكە وەلامى (لو) قرتىندراوئە بۆ ئەو دەپە زەين برىوا بۆ هەموو ئەو ئەگەر انەى كە لەگە لىدا دەگونجىن.

(نَكَّسَ رَأْسَهُ: طَاطَأَهُ، وَالنَّكِيسُ الَّذِي يَجْعَلُ أَعْلَىٰ شَيْءٍ إِلَىٰ أَسْفَلٍ)، (نَكَّسَ رَأْسَهُ) واتە: سەرى دانەواند، (نَاكِس) كە سىتكە سەرهوئە شتىك بخاتە ژىرى، ژرىشى بخاتە سەرى، واتە: سەرى خۆيان دانەواندوئە شوپ كر دو، كە نەمە بە تەنكىد مەبەست پىتى زەبوونى و پەشيمانىيە.

كە دەفەرموى: ﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، واتە: لە شوئىتتەك كە تەنيا دەستەلاتى پەروەردگارى لىيە، ئەگەر نا مەبەست ئەو نى، بيانبەنە خزمەت پەروەردگار يان و ئەو شەپەفەيان پىن نابرى، بەلكو مەبەست ئەو دەپە كە لەوئى جگە لە دەستەلاتى خوا، هىچ دەسەلاتىكى دىكە نى، لە حزوور پەروەردگار يانداو، لەو شوئىنەى كە تەنيا دەستەلاتى پەروەردگارى لىيە، سەريان نزم و نەوى دەبى.

(۶) ﴿رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾، ده لَئین: په روه ردگارمان! دیتمان و بیستمان، واته: نه وهی که پیتشر نکوولیمان لیده کرد، تیتستا نه وه دیتمان به چاوی خویمان و، نه وهش که وهرمان نه ده گرت له پیغهمبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نه وه په یامه، نه وه تیتستا بیستمان، بویمان ده رکه وت: پاستبوه.

لیرده (رَأَيْنَا، وَسَمِعْنَا)، هه ردووکیان به رکار (مفعول به) که هیان قرتینراوه، چونکه مه قام ده لاله تیان له سه ر ده کات، واته: ﴿رَأَيْنَا مَا كُنَّا نُنْكِرُهُ وَسَمِعْنَا مَا كُنَّا نَرْفُضُهُ﴾، نه وهی که نکوولیمان لیده کرد، نه وه بینیمان، [که پاداشت و سزای خوایه، به هه شته، دوزه خه]، نه وهش که کاتی خوئی تیمه له پیغهمبه رانمان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) وهرنه ده گرت، تیتستا بیستمان و، ده زانین که هه قه.

(۷) ﴿فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا﴾، تنجا همانگیره وه، کرده وهی باش بکه ین، واته: همانگیره وه بو ژبانی دنیا، یاخود جار یکی دیکه همانگیره وه بو تاقیکردنه وه، همانخه وه تاقیکردنه وه په کی دیکه.

(۸) ﴿إِنَّا مُوقِنُونَ﴾، بیگومان تیمه دلنیا ین، واته: تیمه دلنیا ین که هه رچی تو فه رموو بووت و، به پیغهمبه راندا نارد بووت، راسته، نه مه هوکار هینانه وه (تعلیل) یه بو نه وه که نه گهر جار یکی دیکه همانگیره وه بو دنیا، تیتستا زور دلنیا ین که کرده وهی باش ده که ین.

خوا ﴿﴾ له کو تایی نه م نایه تانه دا ده فه رموی:

(۹) ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى﴾، نه گهر ویستباشمان، هه ر که سه راسته ری گرتنی خویمان پیده به خشی، واته: نه گهر ویستباشمان مروقه کاغان له سه ر نه وه ده رسوشتاند، که به دوا ی رنمایای خوا ﴿﴾ بکه ون، بی نه وهی بو خویمان ویستی نازادیا ن له کاردا هه بن.

(۱۰) ﴿وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾، به لام له مننه وه قسه پتویست بووه، بریار پتویست بووه، که دوزخ له تیکرای جندو مروقان پرده که م، سیخناخ ده که م.

ئەمە ماناگەى ئاوايە، واتە: بەلام ويستان سەرپشکیان بگەين و، تاقییان بگەينەو، بۆیە ئازادمان کردن، ئەمانویست زۆریان لى بگەين، بە تۆبزیی بیانخەینە سەر ڤى راست، بەلکو ويستان ئازادیان بگەين و، سەرەنجامیش کە ئازادمان کردن، ڤىار لە منەو ڤیویست بوو، کە دۆزەخ ڤر دەکەم لە جندو مرۆڤ، تیکڤرایان، واتە: ئەگەر ويستبامان هەموویانمان دەخستنه سەر ڤى راست، وەك چۆن فریشتەکان بى فەرمانیى خوا ناکەن، بەلام ويستان تاقییان بگەينەو بە ویستی خۆیان، ڤى راست بگرن، یان نەبگرن، ئنجا کاتیک سەرپشکمان کردن و ئازادمان کردن، کەمیکیان ڤى راستیان گرت، کە ڤروداران و سوپاسگوزارانن بۆ خوا، بەلام زۆربەیان ڤى چەوتیان گرت، بۆیە ڤىار لە منەو ڤیویست بوو، کە دۆزەخ لەو جۆرە دروستکراوانە لە جندو مرۆڤ ڤر بگەم، لە تیکڤرایان، خوا ﷻ ڤییان دەفەرموى:

۱۱- ﴿فَذُوقُوا يَمَا نَسِبْتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾، دەجا بیچیزن بە هۆی ئەووە کە دیداری ئەمرۆتان فەرامۆشکرد، دیداری ئەمرۆتان پشتگوێ خست و لە بیر کرد، ئەمە وەلامى ئەو قسەیانە کە گوئیان: ﴿رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾، خوا ﷻ ڤییان دەفەرموى: بیچیزن بە هۆی ئەووە کە دیداری ئەمرۆتان لە بیر چوو، فەرامۆشتان کرد، پشتگوئیان خست، کات و قۇناغى تاقیکردنەو، ژبانی دنیا بوو، ئەو قۇناغەش تپه‌ڤى، کارى خوا ﷻ هەمووی بە سیستمە، قۇناغى کە تپه‌ڤیو، دەره‌نجامیكى بەدوادا دى، مروڤى ناگه‌ڤته‌ووه بۆ ئەو قۇناغەو تاقیکردنەو‌ش یەكجاره.

۱۲- ﴿إِنَّا نَسِيتُكُمْ﴾، تپمەش ئەمرۆ تپه‌مان لە بیر کرد، بیکومان خوا ﷻ شتى لە بیرناچن: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (۱۱) ﷻ مریم، واتە: پشتگوئیان دەخهين، وەك ئەو‌ى لەبیرمان چووینەو.

۱۳- ﴿وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ يَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، تپستاش سزای هەمیشەى و نەڤراوه بیچیزن، بە هۆی ئەووە کە دەتانکرد، واتە: سزاو نازاره‌کەتان بەرده‌وامه، هۆکاره‌کەشى کردەو خراپه‌کانى خۇتانن، کەواته: دوو هۆکار هەن تاكو سزایه‌كى هەمیشەى بیچیزن:

یه‌گم: دیداری نهو پژه‌ی خو‌یان فه‌راموش کردوه، که پژی دوا‌یه.
دووهم: کرده‌وه خرابه‌کانی خو‌یان.

پرسیارنک و وه‌لامه‌که‌ی

لی‌ره‌دا پرسیارنک دروست ده‌بیت له باره‌ی نهو نابه‌ته موباره‌که‌وه که رابرد، که ده‌فهرمو‌ی: ﴿قُلْ يَتُوبُ إِلَيْكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ﴾، بلی: فریشته‌ی مردن که بیتان سپیدراوه ده‌تانمرینتی، رووحه‌کانتان وه‌رده‌گری، یه‌کیک بو‌ی هه‌یه، بلی: لی‌ره له سوورپه‌تی (السجدة)‌دا ده‌فهرمو‌ی: فریشته‌ی مهرگ، گیانتان ده‌کیشنی.

به‌لام له سوورپه‌تی (الزمر)‌دا، ده‌فهرمو‌ی: ﴿اللَّهُ يَتَوَكَّلُ الْإِنْسَانُ حِينَ مَوْتِهَا...﴾، خوا یتوکل رووحه‌کان وه‌رده‌گری له کاتی مردنیانداو، له سوورپه‌تی (الانعام)‌یشدا، ده‌فهرمو‌ی: ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفِرُّونَ﴾، بلی: خوا بالآ ده‌سته به‌سه‌ر به‌نده‌کانیه‌وه، پاریزه‌ره‌کانتان ده‌نی‌رته‌سه‌ری (که فریشته‌کانن)، هه‌تا کاتی یه‌کیکتان مردنی بو‌هات، نوینه‌ره‌کانمان گیانی ده‌کیشن، بی نه‌وه‌ی که‌مه‌ترخه‌میی بکه‌ن، نایا لی‌ره‌دا جوړنک له یتکیگران دروست نابتی؟.

له شوینتیک ده‌فهرمو‌ی: خوا گیانه‌کان ده‌کیشنی و، له شوینتیک ده‌فهرمو‌ی: فریشته‌ی مهرگ و، له شوینتیک دیکه‌ش ده‌فهرمو‌ی: نوینه‌ره‌کانمان، واته: فریشته‌کانمان!

له وه‌لامدا ده‌لین: نه‌خیر، به‌لکو مه‌سه‌له‌که به‌و شیوه‌یه: مردن به‌ویستی خواو، به‌زانیاری خواو، به‌چاودیری خواو، نه‌نجام ددری، به‌سه‌رپه‌رشتی فریشته‌ی مهرگ و، به‌جیبه‌جی کردن و راسته‌وخو نه‌نجامدانی فریشته‌کان،

دیاره فریشته‌ی مهرگ (مَلَكُ الْمَوْتِ) ته‌نیا نیه، به‌لکو ههر خوا ده‌زانی ملیوَنان، یان ملیاران فریشته‌ی دیکه‌ی له‌بهر ده‌ستدان، ته‌و کاره‌ی ده‌یه‌وئ، ته‌و به‌س ئیشراف ده‌کات و چاودزیری ده‌کات و، نه‌و فریشتانه‌ی دیکه که له‌بهر ده‌ستیدان، کاره‌که جیبه‌جئ ده‌کهن.

ئیتاش با دووباره سه‌رنجی نه‌و چوارده (۱۴) ئایه‌ته‌ی نه‌م ده‌رسه بده‌ینه‌وه:

خَوَالِیْکُمْ دَوای نه‌وه‌ی باسی دابه‌زاندنی کتیب ده‌کات، که قورئانه‌و هیچ دوو دایی تیدا نیه، له‌لایهن په‌روه‌ردگاری جیهانیانه‌وه‌یه، دَوای نه‌وه به‌ربه‌رچی ته‌و قسه‌یان ده‌داته‌وه که ده‌ئین: هه‌لیبه‌ستوه، ده‌فه‌رموئ: به‌لکو هه‌قه له په‌روه‌ردگارتیه‌وه، بۆ نه‌وه‌ش دابه‌زئندراوه تاکو کۆمه‌ئیک که له پیش تۆدا ترستینه‌رو هۆشیارکه‌روه‌ه‌یان بۆ نه‌هاتوه، وریایان بکه‌یه‌وه‌و بیانترستی، به‌لکو پئی راست بگرن.

ئنجا دَوای نه‌وه خَوَالِیْکُمْ باسی کۆمه‌ئیکی زۆر له سیفه‌ته‌کانی خۆی ده‌کات، که ئیمه بۆ ناسینی خَوَالِیْکُمْ، جگه له وردبوونه‌وه له کاره‌کانی خوا، له سیفه‌ته‌کانی خوا که له دروستکراوه‌کانیدا ده‌دره‌وشینه‌وه، هیچ ریه‌کی دیکه‌مان نیه، چونکه ناتوانین راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندی به‌ خواوه بکه‌ین و، راسته‌وخۆ په‌ی به‌ خوا به‌ین، به‌لکو ده‌بئ له‌میانی سیفه‌ته‌کانیدا که له ئاوینه‌ی دروستکراوه‌کانیدا ده‌دره‌وشینه‌وه، هه‌روه‌ها له میانی فه‌رمایشته‌که‌یدا که باسی خۆیمان بۆ ده‌کات: باسی کرده‌وه‌کانی خۆی، سیفه‌ته‌کانی خۆی، ناوه هه‌ره به‌رزو په‌سندنه‌کانی خۆیمان بۆ ده‌کات، ده‌بئ له میانی نه‌و دوو کتیه‌وه، کتییی بیندراوی خوا، که گه‌ردوونه‌و، خۆشمان به‌شیکین له‌و گه‌ردوونه‌و، کتییی خوتنراوه‌ی خوا، که قورئانه، ده‌بئ له پئی نه‌و دوو کتیه‌وه، هه‌وئبده‌ین خَوای په‌روه‌ردگار بناسین، بزاین چی لیمان داوا کرده‌وه، چ جوّره ژیانیکی بۆمان داناوه، به‌و شیوه‌ بژین و، چ جوّره هه‌لسوکه‌وتیکی لیمان خواستوه؟ به‌و شیوه‌یه هه‌لسوکه‌وت بکه‌ین.

تاکو ٴهو و ٴٲکمه تهی خوا ﷻ ٴٲمه ی بۆ هٲناوه ته دی، که برٲته: له تاقٲکردنه وه مان و هه لگرتنی ٴه مانه تی خواو، جٲٲشٲنایه تی کردنی خوا له سه ره زوی، ٴهو و ٴٲکمه ته بٲٲینه دی، وه که له مه سووعه ی: (د ره وشاوه یی ٴٲمان و پووچه ٴٲی ٴٲلحاد له بهر پۆشنا یی زگماک و عه قل و زانست و وه حیی) دا، باس مان کردوه.

ٴنجا له پاستٲیدا ٴهو پرسٲاران ه ی وه که: خوا ﷻ بۆچی ٴٲمه ی دروست کرد؟ بۆچی منی هٲٴنایه ٴٲره، به بی ٴاگاداری و ویستی خۆم؟ بۆچی لام ده بات به بی مؤل ه تی وه رگیرانم؟ دوا یی بۆ کوٲی ده چم؟ ٴهو پرسٲاران ه له عه قل و دلٲکه وه په یداده بن، که وه که پٲویست ناسٲنی خواو، قه درو پٲگه و پایه ی به رزو بی وٲنه ی خوا یان ٴٲٲدا جٲگٲر نه بووی، ٴه گه رنا مرؤف له وه بچوو کٴره به و شٲوه یه بی ره له خوا ی په روه رداگار بکاته وه، جار ی ٴه وه هه ر شٲٲکی مه حاله، خوا ﷻ پٲش ٴه وه ی تۆ دروست بکات، پرست پٲ بکات! ٴنجا خوا ﷻ له بهر ٴه وه ی خوا وه نی ٴهو په ری و ٴه وه ی زانیاری و، ٴه وه ی میهره بانیه، تۆ ده بی متمان ه ته به خوا بی، ٴنجا ٴه گه ر خوا بناسی متمان ه تی پٲی ده بی، که ٴه وه ی خوا کردوو یه تی، هه مووی له جٲی خۆی دایه و، عه قلی ٴٲمه له وه بچوو کٴره، که بتوانی هه موو کاروباره کانی خوا ﷻ و، هه موو نه خشه ی خواو، هه موو سیستمی خوا له خۆی دا جٲ بکاته وه، به لام خوا ﷻ عه قل و هوشٲکی پٲداوین، ده توانی ٴه وه ی پٲ ده رک بکات، که خواو خوا وه نی خۆی بناستی و، پاشان ورد بٲته وه، ٴایا خوا ﷻ ٴٲمه ی بۆچی ٴٲره داناهو، چی ٴٲمان داوا کردوه؟ و ٴٲکمه تی بوونی ٴٲمه چیه؟ چ نامانجٲک له دروستکرانماندا هه یه، که ٴٲمه به ٲٲینه دی؟ عه قلی مرؤف با یی ٴه وه نده ده کات و، با یی ٴه وه نده ده کات پٲی له و دوو کٲٲیه حال یی بی: (کٲٲی گه ر دوون) و (کٲٲی قورن ان، کٲٲی ه یدایه تی خوا)، ٴنجا ٴهو دوو کٲٲیه ش که یه کیان دروستکراوی خوا یه و، ٴه وی دٲکه فه رمایشتی خوا یه، ٴهو دوو کٲٲیه ش یه کدی پشتگٲر ده که ن، عه قلی ٴٲنسان با یی ٴه وه نده ده کات، به لام

بايى ئەو ناكات كە پرسىاره كانى بوون (وجود) وه لآم بداته وهو، مه ته له كانى بوون هه موويان پىتى هه ل بكات، به ته نكىد ئەوه له تواناي مروفا نيهو، مروفا نابى ئەو ته ماعه ي بى و، ئەو كه لكه له يه ي له كه لله دا بى، نجا ئەوه يه كىكه له هوكاره كانى ئىلحاد، بهو جوړه له كه ولى خو ده رچوونى مروفا و، خو پى زبوون و، خو بردنه ئاستى خوا ﷻ، خوايه! ئەوه ت بوچى كردو ئەوه ت بوچى نه كرد؟ بوچى پرست پى نه كردم؟! له راستيدا ئەوه بى ته ده بى و بى رىزى و حورمه تىبه له خزمه ت خوادا، بويه خوا ﷻ ده فه رموى: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَتَّى قَدَرُوهُ...﴾ الزمر، وهك پىويست، وهك بو خوا شايسته يه، رىزى خويان نه گرت، پىگه ي بى به رزو ويته ي خوى پهروه ردگاريان ده رك نه كرد.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

✱ درسی دوووم ✱

بیناسہی نهم دہرسہ

نهم دہرسہ مان له ههشت (۸)، ثابته پیک دئی، ثابته کانی: (۱۵ - ۲۲)، که باسی برواداران به ثابته کانی خواو، چهند سیفه تیکی نواز هیان و، پاداشتی بهر زیان له بههشت دا، کراوه و، بهراوردیک له نیوان نهوان و برواداران به ثابته کانی خواو بیروایانی لادرو، سزای دنیاو دواپوژیان کراوه و، به چهند سیفه تیکی زور خراب بیروایان وهسف کراون، وهک: له ری دهرچوون و به درو دانان و، سته مکاری و، تاوانباری.

﴿ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿۱۵﴾ نَسْتَجِئُكَ جُنُودَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۱۶﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قَرَّةٍ أَعْيَنَ جَزَاءَ الَّذِينَ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَفَرَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿۱۸﴾ أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ الْمَأْثُورِ ﴿۱۹﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿۲۰﴾ وَلَنذيقنَّهُم مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَأَنَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۱﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَرَّغَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ ﴿۲۲﴾ ۞

مانای ده قواو ده قی نایه ته کان

ابه راستی نهوانه بپروا به نایه ته کانمان دینن، که کاتیک (به سه ریاند
 ده خوینرینه وهو)، بیریان ده خرینه وه، به کپنووشدا ده کهون و، پهروه ردگاریان
 به ستایش کردنه وه به پاک ده گرن و، نهوان خویمان به زلناگرن (له به رانه ر
 خوی بئ هاوتاو نایه ته کانیدا) ﴿۱۵﴾ (کاتیک بؤ نوئز هه لدهستن)، که له که کانیان
 (ته نیشته کانیان)، له سه ر جینگا کانیان دوور ده که ونه وه، به ترس و نومیده وه له
 پهروه ردگاریان ده پارینه وه، له وهی پیمان داون ده به خشن ﴿۱۶﴾ هیچ کهس
 نازانی چیمان بؤ په نهان کراوه له به هه شتدا، له وهی که شادمان که ره، له
 پاداشتی نه وه دا که (له ژانی دنیا دا) ده یان کرد (له کرده وهی باش) ﴿۱۷﴾ نایا
 که سیک که بروادار بووه به نایه ته کانی خوا ﴿۱۸﴾، وه که سیکه که لادر بووه (له
 به رنامه ی خوا)؟ به کسان نین ﴿۱۸﴾ هه رچی نهوانه ن که بروایان هیناوه و کرده وه
 چاکه کانیان کردوون، به هه شته کانی ههوانه وه یان هه ن، وه ک میوان (نیشته جی
 ده کرتین)، به هوی نه وه وه که پیشتر کردوویانه ﴿۱۹﴾ هه رچی نهوانه شن که لا
 دهن، ناگر شوینی ههوانه وه یانه، به رده وام تیدان و، هه ر کات ویستیان لیتی
 بچنه دهری، ده گپدرینه وه نیوی و، پیمان ده گوتری: نهو نازاری ناگره ی پی
 بیپروا بوون، بیچیزن ﴿۲۰﴾ به دلناییش (له ژانی دنیا دا) له نازاری که متریان
 پی ده چیژین به ره له نازاری گهوره تر (له رژی دواپی) دا، به لکو بگه رینه وه
 (سه ر راسته ری) ﴿۲۱﴾ نایا چ که سیک له وه که سه سته مکارتره که نایه ته کانی
 پهروه ردگاری بیر ده خرینه وه، نجا (له جیاتی بروا پپهنتان) پشتیان تیده کات!
 بیگومان تیمه توله ستینن له تاوانباران ﴿۲۲﴾.

شیکردنەوهی هەندیک لە وشەکان

(ذُكِرُوا بِهَا): (أَعْيُدُ ذِكْرَهَا عَلَيْهِمْ، وَتَكَرَّرَتْ تِلَاوَتُهَا عَلَيَّ مَسَامِعِهِمْ). باسکردنی نایەتەکانیان بۆ دووبارە دەکرێتەوه، خوێندنەوهی نایەتەکانیان بۆ دووبارە دەکرێتەوه، پێشان دەبێستێترین.

(عَزُّوا سَجْدًا): لە پهو روو بە کړنووشدا دەکهون، (الْعُرُورُ: الْهَوِيُّ مِنْ عَلْوٍ إِلَى سَفْلٍ، السُّقُوطُ)، (عُرُورٌ): کهوتنە لە بەرزیهوه بەرهو نزمی، کهوتن.

(تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ): واتە: تەنیشتهکانیان و، کهلهکهکانیان بەرز دەبنەوه، دوور دەکهونەوه لەسەر ئەو جێگایانە یان خەوتوون، (التَّجَافِي: التَّبَاعُدُ وَالْمُتَارَكَةُ)، دوور کهوتنەوه واز لێهێنان.

(الْمَضَاجِعُ): (جَمْعُ مَضْجَعِ الْفُرْشِ: جَمْعُ فِرَاشٍ، وَهُوَ مَكَانُ الصَّجْعِ أَي: الْإِسْتِلْقَاءِ لِلرَّاحَةِ وَ (أَلِ) عِيُوضٍ عَنِ الْمَضَافِ إِلَيْهِ أَي: مَضَاجِعِهِمْ)، (مَضَاجِعُ): کۆی (مَضْجَع) ه، ئەویش بە مانای (فِرَاش) ه، که بە (فُرْش) کۆ دەکرێتەوه، که بریتیه: لە شوێنی لێ ڕاکشان بۆ ناسووده بوون و پشوودان، (أَلِ) ی سەر (الْمَضَاجِعُ) له قەرەبووی (مَضَافِ إِلَيْهِ)، پالۆتدراو دانراوه، کهواتە: (مَضَاجِعُ) یانی: (مَضَاجِعِهِمْ) جێگاکانیان.

(فُرَّتْ أَعْيُنِي): واتە: شادمانکه، شتیک که زۆر جێی دلخۆشیی بێ، دهگوتری: (قَرَّتْ عَيْنُهُ أَي: فَرِحَ، لِأَنَّ دَمْعَ الْفَرَحِ بَارِدٌ، وَالْفَرُّ الْبَرْدُ)، (قَرَّتْ عَيْنُهُ): واتە: دلخۆش بوو، چونکه فرمیسکی شادیی سارده و، [فرمیسکی خەمباریی گەرمه]، (فُرَّتْ) یه به مانای ساردیی (بَرْد) دی، (الْحَرَّ وَالْفُرَّ)، واتە: گەرمیی و ساردیی.

(نَزَلًا): (أَي ضِيَاقَةً، النَّزْلُ: أَوَّلُ مَا يُعْطَى الضَّيْفَ)، (نَزَلَ): واتە: میوانداری، چونکه (نَزَلَ)، یه کهم شتیکه که به میوان دهدری.

(الَّذِينَ): (الأصغر والأقل والأقرب)، ﴿وَلَنذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِّ﴾
 واته: سزای گچکه تر، که متر، نیزیکتر، که له ژیانی دنیا دایه.

(الْمَأْوَى): (المكان الذي يؤوى إليه، أو يرجع إليه)، نهو شونهی که په نای پی
 ده بردی و، ئینسان بوی ده گه رینه وهو، تیبدا پشوو ددها.

مانای گشتی نایه تهاکان

خوا ﷺ له و هه شت (۸) نایه تها دا، بومان باسی بروداران به نایه تها کانی
 خووی ده کات و، به باشرینی خه سلته تها کانیان پیناسه یان ده کات، خه سلته تها
 سه ره کیه کانیان، هه روه ها باسی پاداشته که یان ده کات، دوی پی به راوردیان ده کات
 له گه ل که سانی لادهر و لاری و، بیپروا به نایه تها کانی خوا و، باسی سزای نهوانیش
 ده کات.

سه ره تا ده فهرموئ: ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا حَرُّوا سُجَّدًا﴾
 ته نیا نهوانه بروایان به نایه تها کانی تیمه هه یه، که کاتیک وه بیریان ده خرینه وه،
 واته: به سه ریاندا ده خویندرنه وهو، به گوئیاندا ده درین و بویان باس ده کرین،
 ﴿حَرُّوا سُجَّدًا﴾، به کپنوش بردندا ده که ون، ﴿وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾، هه روه ها
 به ستایشکردنه وه په روه ردگاریان به پاک ده گرن، ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾،
 نهوان خویمان به زلنا گرن، له به رانه بر خوا و نایه تها کانی خوا دا خویمان به زل
 ناگرن و ملکه چن.

﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾، ته نیشته کانیان، له جتیه کانیان دوور
 ده که ونه وه، به رز ده بنه وه، واته: که بو شهو نوئز هه لده ستن، یان کاتیک
 که دوی پشوودان و خه وتن، بو نوئز هه لده ستن، نجا نوئزی شهو بی یان
 روژ بی، خوا ﷺ لیره دا بومان وینا ده کات که چون ته نیشت و که له که کانیان

ورده ورده، بهرز ده بنه وه وه لدهستن و له جیه کانیان دور ده که ونه وه، نه وه وشه ی: ﴿سَجَافٍ﴾ که له سه ر کیشی (تفاعل) ه، ده یگه یه نی، ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾، دوی نه وه ی ده ست به نو یژ و تاعه ت ده کن، له په روه ردگار یان به ترس و نومیده وه ده پارینه وه، هم ترسیان له سزای خوا هیه، له سه ر کرده وه خراپه کانیان، هم نومیدیان به ره حمه تی خوا هیه، به هو ی کرده وه چاکه کانیا نه وه، ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾، له وه ش که پیماندا ون ده به خشن، له وه ی که پیماندا ون، چ مال و سامانه، چ زانیاریه، چ عه قله، چ جیکه و پیکه ی کومه لابه تیه، واته: له و شته ماددی و مه عته ویبانه ی پیماندا ون، خه لکی دیکه یان لی به هره مه ند ده کن و، ده به خشن.

﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾، هیچ که سیک نازانن چی بو شاردراوه توه، له پاداشتی که مایه ی زور دلخوش بوون و شادمان بوونیه تی، ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، له پاداشتی نه وه دا که ده یان کرد، ده رباره ی نه وه ی ناماده کراوه وه ک پاداشت له به هه شتدا بو چاکه کاران، نه م ده قه ی سوننه ت هاتوه:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، فَأَقْرَهُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السجدة)، (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ٨١٢٨، وَابْنُ خَرَّابٍ: ٣٠٧٢، وَمُسْلِمٌ: ٢٨٢٤، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٣١٩٧).

واته: نه بوو هو په ربه ده گبریتنه وه، دلن: پیغه مبه ری خوا ﷺ فرموی، خوا ی بهرز فرموی: بو بنده چاکه کانم شتیکم ناماده کردوه، که هیچ چاونک نه یدیه و، هیچ گوئی هک نه بیستوه و، به سه ر دلی هیچ مرؤفیکیشدا نه هاتوه، ننجا پیغه مبه ر ﷺ فرموی: نه گه ر ده تانه وی ازیا تر له چه مکی نه وه ی که خوا فرموی، تیکه ن، نه و نابه ته بخویننه وه: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السجدة)، هیچ نه فسیک نازانن چیا ن بو په نهان کراوه، له وه ی که مایه ی شادمانی و دلخوشیا نه.

﴿ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴾، نایا که سیک که برودار بووه، واته: برودار بووه به خوا ﴿﴾ و به یتغهمبه رانی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و، به بهرنامه کانی خوا، به کتیبه کانی خوا و، به فریشته کان، به پوژی دوابی، نایا که سیک که بروداره، وهک که سیک وایه که لادهره؟ ﴿ لَا يَسْتَوُونَ ﴾، وهک که یه ک نین، یه کسان نین، وهک گوتراوه: ناسمان و رتسمانیان بهینه، یان وهک که به رب ده تین: (أَيُّنَ الثُّرَيَّا مِنَ الثُّرَيِّ)، نه ستره له کوئی و، گل له کوئی؟ ﴿ أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ ﴾، تنجا خوی پهره ردگار باسی یه کسان نه بوون و وهک که نه بوونی بروداران و لادهران پوون ده کاتهوه، ده فهرموی: هه رچی نه وانه که برویان هیناوه و کرده وه باشه کانیان نه نجام داون، نه وانه به هه شته کانی شوینی پشوودانیان بو هه، ﴿ تَرْلَايِمَا كَأَوْأ يَعْمَلُونَ ﴾، میوانداریان له ده کری و، وهک میوان پیشوازیان له ده کری، به هوی نه وه وه که ده یان کرد.

﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا ﴾، به لام نه وانه ی که لادهر بوون، لایانداوه، ﴿ فَأَوْبَهُمُ النَّارُ ﴾، جیگا و ماویان، نه و جیگه یه ی که تیبدا پشوو ددهن و نیسراحت ده کهن: (ناگره) نه گهر شویتیک هه بیت تیبدا پشووبدهن ناگره، ناگری دوزه خه، ﴿ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا ﴾، هه ر کاتس وستیان لئی بچنه دهر، ده گبردرینه وه نیوی، هه ول ددهن و په له قازه ده کهن بچنه دهر، به لام ده گبردرینه وه نیوی، په لکیش ده کرینه وه بو نیوی، ﴿ وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴾، پتیاان ده گوتری: نه و سزای ناگره، که تیهو یی بیبرو بوون و به دروتان داده نا، بیچیزن.

﴿ وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِّ ذُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ ﴾، به دلنایسی تیمه له سزای نیزیکتر و که متریان پت ده چیزین، بهر له سزای گوره تر، به لکو بکه رینه وه، واته: له دنیا دا سزایان ددهین.

ننجا لهو بارهوه که نایا مه بهست لهو سزابه چییه؟

زانایان زۆریان قسه کردوه، به لام واینده چئ مه بهست پئی نهو دهر دو ههامه تیی و ناخۆشیی و نه خۆشیی و نارهحه تییانه بئ، که له ژبانی دنیا دا به تابهت دینه پئی بیروایان، نهو دهر دو نه خۆشیی و ناخۆشییانهی به هۆی لادان له شه ریه ته وه، دینه پریان، چونکه نهو که سانهی تووشی گونا هو تاوان دین، دوابی باجی قورس قورس ده دهن، له سه ر گونا هو تاوانه کانیا ن، شتی سه رام و قه ده غه ده خو ن، جه سه تیا ن و عه قل و نه فسیا ن نه خو ش ده بی، گونا هو تاوان ده که ن، دیسا ن کاریگه ری نه رتیی خرا پی هه یه بو سه ر جه سه تیا ن، بو سه ر روو حیا ن بو سه ر عه قلیا ن، هه رو هها بو سه ر تا ک و بو سه ر خیزا ن، هه رو هها نه رکه شه ر عیه کان چییه چئ نا که ن، دیسا ن تووشی نارهحه تیی و گرفتاری دین، بویه خوا ده فه رموی: سزای که متریان پئی ده چیژین، سزای نیزی کتر، پئش سزای گه وره تر و دواتر که له رۆژی قیامه تدا دئ، بۆچی؟ ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ تاکو بگه رینه وه، به لکو بگه رینه وه سه ر راسته شه قام.

له کو تایی دا خوا ده فه رموی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فُرُغَ عَنْهَا﴾ نایا کئ سه ته مکار تره له که سیک که نایه ته کانی په رو ه ردگاری بی ر بخرینه وه (به سه ری دا بخو ئنرینه وه)، بۆی باس بکری ن، ﴿فُرُغَ عَنْهَا﴾ دوابی پشتیا ن تیکات، روویا ن لئ وه بگیری؟ ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ﴾ به دنیا یی ئمه تو له سه تین له تاوانبا ران، تو له یان لئ ده که ینه وه، له رۆژی دوابی دا، به لکو له پئش رۆژی دوابی دا، تاوانبا ران هه ر له دنیا شدا تووشی چۆر تمی خو یان ده بن، تووشی زۆر به لئو نه ههامه تیی دین، به هۆی لادانیا ن له شه ریه تی خوا و تاوان و لادان و خرا په کانیا نه وه.

که ده فهرموی: ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا﴾، نه وانه ی کاتیک نایاته کانی خوایان بیر ده خرینه وه، بویان ده خوینرینه وه، به سه ریاندا ده خوینرینه وه، له په وروو ده که ونه کرنووش بردن.

به (فعل المضارع) هیناوبه تی: ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا﴾، که ده لالهت له سه ر برده وام بوونی کاریک ده کات، له تیتتاو له داهاتوودا، له بهر نه وه ی نیمانه که یان تازه ده بیته وه به نایاته کانی خوا.

﴿ذُكِّرُوا بِهَا﴾، (التذكير: إِعَادَةُ ذِكْرِهَا عَلَيْهِمْ)، واته: بیران ده خرینه وه، یاخود بویان باس ده کرینه وه، جار له دوی جار، واته: پیشتر نایاته کانیان بیستون، گوئیستیان بوون، به لام دووباره بیران ده خرینه وه، ﴿خَرُّوا﴾، (سَقَطُوا) که وتن، (خُرور) یانی: (سقوط)، له په وروو که وتن، ﴿خَرُّوا سُجَّدًا﴾، (أَي: سَقَطُوا سَاجِدِينَ)، (سجّد) کوی (ساجد) د، له په وروو به کرنووشدا ده که ون.

(۲) - ﴿وَسَبِّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾، به ستایشکردنه وه په روه ردگاریان به پاک دگرن، واته: (سَبَّحُوهُ مُتَلَبِّسِينَ بِحَمْدِهِ)، به پاک دگرن له حالیکدا که سه رگرمی ستایش کردنیشینی، واته: له یه ک کاتدا، هم ستایشی ده که ن، هم به پاک دگرن، به پاکگرتنی خواش یانی: دوورخستنه وه ی خوا و، به بهر زگرتنی خوا ﴿يُؤْمِنُونَ﴾، له هه ر شتیک که شایسته ی خوا نیه، له زاتیدا، له سیفه ته کانی دا، له ناوه کانیدا، له فه رمایشته کانیدا، له کرده وه کانیدا، له په یامه که ی دا، ستایشکرنی خواش، واته: وه سف کردنی خوا به سیفه ته بهر زو چاکه کانی و، پیشکه شکردنی ستایش و مه دح و سه نا بوی، وه ک بوی شایسته یه.

(۳) - ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾، نه وانه خوایان به زلناگرن، له به رانه ر نایه ته کانی خواو ناینی خواو پیغه مبه ری خوادا ﴿يُؤْمِنُونَ﴾ خوایان به زل ناگرن.

(۴) - ﴿سَجَّافٍ جُنُوبِهِمْ عَنِ الْمَصَاجِعِ﴾، (تَتَجَافَى آي: تَتَبَاعَدُ، جُنُوبِهِمْ عَنْ فُرُشِهِمْ وَتَرْتَفِعُ)، که له که و نه نیشته کانیان دوور ده که ونه وه، له جینگی نیسراحت تیتدا کردنیان و، بهر زو ده بنه وه، ﴿عَنِ الْمَصَاجِعِ﴾، وه ک پیشتر گوتمان: (أل)ی، سه ر ﴿الْمَصَاجِعِ﴾، فه ره بوو

(عوض) ۵، بُوْ بِالْوَه لادراو (مُضَافٌ إِلَيْهِ)، واته: (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنْ مَصَاحِبِهِمْ) که له که وه تهنیشه کانیان له شوینی پاکشان و پشوودانیان، به رز ده بنه وه و دوور ده که ونه وه.

(۵) ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾، به ترس و نومیددوه له پهروه ردگاریان ده پارینه وه، (أَيُّ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَائِفِينَ طَامِعِينَ)، به ترسان و هیواوه له پهروه ردگاریان ده پارینه وه، هم ترسیان هه یه له سزای خوا، به هوی خرابه و تاوانه کانیا نه وه، هم نومیدو ته معیشیان هه یه به به زه یی خوا، به هوی چاکه کانیا نه وه.

(۶) ﴿وَمِمَّا زَكَفَتْهُمْ يُنْفِقُونَ﴾، له وه ی که پیمانداون ده به خشن، له وه ی پیمانداون: مَالٌ و سامانه، زانیاریه، عه قله، پنگه ی کومه لایه تیه، هه شتیک که پیمانداون و لئی به هره مه ندمان کردوون، لئی ده به خشن، واته: خه لکی دیکه ی لئ به هره مه مند ده که ن، نجا که سانیک ناوان، پاداشیان چونه؟

(۷) ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾، هیچ که سیک نازان، نه وه ی بویان په نهان کراوه، له شتیک که مایه ی شادمانی و دلخوشیانه، ﴿مَّا أُخْفِيَ﴾، خوئراویشه توه: (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ)، یانی: نه وه ی خوا بوی په نهان کردوون، ﴿مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾، له: (قُرَّتْ عَيْنُهُ) دلخوش بوو، هاتوه، چونکه مروف که زور دلخوش ده بی، فرمیسکی شادی دی و، فرمیسکی شادیش فینک و سارده و، به پنجه وانه ی فرمیسکی خه مباری و دلته نگیه وه، که گهرمه، نجا له وه دوه (قُرَّةُ عَيْنٍ)، واته: دلخوش بوون، شادمان بوون.

(۸) ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، پاداشتی نه وه یه که ده یان کردو نه نجامیان ده دا.

پیغهمبر ﷺ له فه رمووده به کی قودسی دا - که پیشتریش له مانای گشتی دا هینامان - پیناسه ی به هه شت و نه وه ی تبیدا ناماده کراوه ی کردوه، که نه مه ده قه که به تی و مانایه که شیه تی:

{عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، فَأَفْرَهُوا إِنْ

سُئْتُمْ: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السجدة: ۱۷) ﴿أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۸۱۲۸، وَابْنُ خَرَّابٍ: ۳۰۷۲، وَمُسْلِمٌ: ۲۸۳۴، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۱۹۷﴾.

واته: نه بوو هور په یږه ﷻ ده گټر ټه وه، ده لټن: پیغه مبه‌ری خوا ﷻ فه رمووی، خوی به‌رز فه رمووی: بو بنده چاکه کانم شتیکم ناماده کردوه، که هیچ چا وټک نهیدیوه و، هیچ گوتیهک نه بیستوه و، به‌سهر دل‌ی هیچ مروټیکشدا نه‌هاتوه، [تنجا پیغه مبه‌ر ﷻ فه رمووی: ته‌گهر ده‌تانه‌وی] زیاتر له چه‌مکی نه‌وی که خوا فه رمووی، ټبکه‌ن،] نه‌و نایه‌ته بخویننه‌وه: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السجدة، ۱۷) هیچ نه‌فستیک نازانن چیبیان بو په‌نهنان کراوه، له‌وی که مایه‌ی شادمانی و دل‌خوشیانه.

که‌واته: سه‌رجه‌م خوا ﷻ نو وه‌سفی هیناون، بو ټه‌و که‌سانه‌ی مه‌دحیان ده‌کات، له‌بهر نه‌وی به‌نده‌ی چاک و هه‌ل‌ب‌زاردی خوان:

۱- نیمان: ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا﴾.

۲- کرنووش بردن: ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا﴾.

۳- به پاک‌گرتن و ستایش کردن خوا: ﴿وَسَبِّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾.

۴- خو به‌زل نه‌گرتن: ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾، پیچه‌وانه‌ی خو به‌زل‌گریش بریتیه: له‌خاکی بوون و خو به‌که‌مگرتن و، ملکه‌چی له‌به‌رانهر خواوا.

۵- به‌رزبوونه‌وی ته‌نیشته‌کانیان له‌سهر جتیه‌کانیان: ﴿تَنجَاتٍ حُورِهِمْ عَنِ الْمَصَاجِعِ﴾، واته: هه‌ل‌ده‌ستن له‌سهر جتیه‌کانیان که زور له‌زانا یان ده‌لټن: مه‌به‌ست پتی شه‌و نوټزه، به‌لام له‌راستی دا مه‌به‌ست پتی هه‌لسانه له‌کاتی پشوودانیاندا، بو خواپه‌رستی، تنجا چ شه‌و نوټز بن، چ نوټزه فه‌رزه‌کان بن، چ نوټزه‌کانی دیکه‌ی سوننه‌ت بن.

۶- به ترس و هیواوه له خوا پارانه‌وه: ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾، له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه: هم ترسیشان هه‌یه له سزای خوا، به هوی خرابه‌کانیانه‌وه، هم نومیدو هیواشیان هه‌یه به به‌زه‌یی خواو به به‌خششی خوا، به هوی کرده‌وه چاکه‌کانیانه‌وه.

۷- به‌خشین له‌وه‌ی پیمان‌دراوه: ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾، نه‌وه‌ی که پیمان داو، زوره‌ی زانیان وایان لیکداوه‌ته‌وه: له و مال و سامانه‌ی پیمان‌داو!

به‌لام پیم وایه: ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ﴾، له‌وه‌ی پیمان‌داو و کردوو‌مانه‌ته بژیوان، هم شتی ماددی ده‌گرته‌وه، هم شتی معنه‌ویی ده‌گرته‌وه، شتی ماددی هم‌موو جوړه‌کانی مال و سامانه، خواردن و خوړاکه، به‌رگ و پوښاکه، هم‌موو نهو شتانه ده‌گرته‌وه، شته معنه‌ویی‌ه‌کانیش: زانیاریه، عه‌قله، پنگه‌ی کومه‌لایه‌تیبه، لایه‌نی رووحیه، لایه‌نی ره‌وشتی و ناکاریه، هه‌رچی که پیمان داو، له شتی ماددی و معنه‌ویی لیتی ده‌به‌خشن، غه‌یری خو‌یانی لئ به‌هره‌مند ده‌کن.

۸- نه‌زانی پاداشتی بو په‌نهانکراو: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾، هیچ که‌س نازان چی بو په‌نهانکراو، له‌وه‌ی که مایه‌ی شادمانی و زور دل پئ خو‌ش بوونیه‌تی.

۹- پاداشترانه‌وه به‌پتی کرده‌وه چاکه‌کان: ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، پاداشترانه‌وه‌ی نه‌وه که ده‌یانکرد، که‌واته: له نه‌نجامی کرده‌وه‌کانیان دا، نه‌وه به‌ه‌شته و نه‌وه پاداشته‌یان بو ده‌سته‌به‌ر بووه.

مهسه له ی دووه م:

بهراوردیکی نتوان برواداران و لا دهران، له پرووی پاداشتی روژی دوایسه وه، که برواداران له بهههشت داو، لادهران له ناگری دوزهخ دان و، لیشی قوتار نابن و، بهر له وهش خوا ^(۱۸) له دنیا دا سزای گچکه تریان پی ده چیژی، به لکو بگه رینه وه، هیچ که شیش له و کافره سته مکارتر نیه که پاش بیرخرانه وهی نایه ته کالی خوا، پشتیان تیده کات و پشتگوئیان ده خات:

خوا ده فرموی: ﴿ اَمَّنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَتْ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴾ ^(۱۸) اَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيهِمُ النَّارُ كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا اُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُرُّوْا عَذَابَ النَّارِ اَلَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَكْفُرُوْنَ ﴿۲۰﴾ وَلَنذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الَّاٰذَنِي دُوْنَ الْعَذَابِ اَلَّا كَبُرَ لَكُمْ لَعْنَتُهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذَكَرَ بَيِّنٰتٍ رَّبِّهٖ فُرُ اَعْرَضَ عَنْهَا اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِيْنَ مُنْتَقِمُوْنَ ﴿۲۲﴾

شیکردنه وهی ئەم نایه تانه له شازده برگه دا:

(۱) ﴿ اَمَّنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَتْ فَاسِقًا ﴾، نایا که سیک بروادار بووبن، وه که سیکه که لادهر بووبن؟ هه مزه (أی سهر ﴿ اَمَّنْ ﴾ و، (مَن) یش و (مَن) که دوایی ده فرموی: ﴿ كَمَنْ كَانَتْ فَاسِقًا ﴾، ههر سیکیان بو پرسیارکردنی نکو و نیلیکه رانه، واته: من نکوویی ده که م که بابای بروادار، وه که بروای لا دهر بن، چ له دنیا داو، چ له دواروژدا، بویه ش دوایی ده فرموی:

(۲) ﴿ لَا يَسْتَوُونَ ﴾ به کسان و وه که یه ک نین، نایا که سیک بروادار بووبن، وه که سیک وایه لادهر بووبن؟ ﴿ لَا يَسْتَوُونَ ﴾، به ته نکید به کسان نین، وه که یه ک نین، که ده فرموی: ﴿ لَا يَسْتَوُونَ ﴾، ئەمه بادانه وهی روونکردنه وه (عَطْفَ بَيَانِی)، پی ده لئین،

بۆ روونکردنه و دی مه بهسته که یه، یانی: نهو دووانه وهک یهک نین و، پیکه وه ناخرینه ته رازوویه که وه.

جیی سه رنج نه وه یه که خوا ﷻ برواداری به راورد کردوه له گه لّ لادهر (فاسق) دا، که به دنیایی لیره دا مه به ست له (فاسق) که سیکه له پئی خوا ده رچوه به ته اوویی، یان: له هوکمی عه قلّ ده رچوه و، له زگماکی خوئی ده رچوه و، له هوکمی شه ریهت ده رچوه به ته اوویی، چونکه فاسیق جاری واش هه یه بۆ که سیک به کارده هینتری، که به شیوه ی به شی (جزئی) ده رچووئی و تووشی گونا هیککی گه وره بووین، هه روهک جاری واش هه یه (فسق) له قورئاندا به مانای ده رچووئی گه وره یه، که ده بیته وه به پیناسه بۆ بابای بیروا.

ئنجا خوا ﷻ روونیا ن ده کاته وه، بروادار و لادهر حالیا ن چۆنه؟

(۳) - ﴿أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ ۖ﴾، ئنجا هه رچی نه وان هه که برویان هینا وه، به هه موو نه و شتانه ی که پئویسته برویان پئ به تری و، کرده وه باشه کانی شیان نه نجام دا ون، نه وان ه:

به هه شته کانی شوینی هه وان هه یان، هه ن، لیره دا: ﴿جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ ۖ﴾، (إِضَافَةٌ الْمُؤْصِفِ إِلَى صِفَتِهِ)، نه مه پالدانی وه سفکرا وه بۆ لای سیفه ته که ی، چونکه نه مه وهک (مَسْجِدُ الْجَامِعِ) ه، مزگه وتیک که کۆکه ره وه یه، لیره شدا: ﴿جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ ۖ﴾، یانی: جیی هه وان هه یه که بریتیه: له باخه کان، هه ره ها: (مَسْجِدُ الْجَامِعِ)، یانی: کۆکه ره وه یه که شوینی سه جده تیدا بردن و نوێژ تیدا کردنه.

ئنجا نه وان هه ی برویان هینا وه کرده وه باشه کان، نه نجام ده دن، نه وان هه باخه کانی شوینی هه وان هه یان هه ن، یان شوینیکی هه وان هه وه پشوودانیا ن هه یه، که له باخ و بیستان و گو لّ و گو لّ زاره، ﴿الْمَأْوَىٰ﴾ ش، که (أل) ی ناساندنی له سه ره، بۆ (عه د) ه، واته: جیکه ی هه وان هه که ی برواداران، یا خود (أل) هه، قه ره بوو (عَوْضِ) ی پآوه لادرا و (مُضَافٌ إِلَيْهِ) ه، یانی: نه و باخه یان هه ن، که جیی تیدا سه ره وتینان.

۴- ﴿تَزَلُّمًا كَأَوْ بَسْمَلُونَ﴾. نهوه میوانداری کردنیانه، به هوی نهوهوه که دهیانکرد، (نزل)، (عطاء النازل)، که سیک که دهچته لای که سیک و داده به زئی له لای، نهو شتهی که دهیداتی، پئی ده گوتری: (نزل)، دواپی چه مکه کی گشتی تراوه، با که سیکش نه چیتته لای که سیک و، با له ولاخیک و له نامرازی سواریش دانه به زئی، بهس بهچی بو لای، پئی ده گوتری: (نزل علیه)، واته: بوو به میوانی، له بهر نهوهی عادهت وابووه، به زوری نهو که سانهی بوونه میوان، که به بار و سوار چوون و لاینداووته لای خانه خوئییه که یان.

۵- ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيَهُمُ النَّارُ﴾. به لأم نهوانهی که لاپئی بوون، لاینداوه، [دهرچوون له بازنهی عهقل و زگماک و شهریعت]، نهوانه چیگای حهوانهوه و پشوو دانیان ناگره، ناگری دوزهخ، که به دلنیایی له تیو ناگری دوزه خدا، نه پشوو ددرئی و نه مروف نیسراحت دهکات، واته: نه گهر شویتیک هه بیت بو نهوان پشووی تیدا بدن و، په نای پی بهرن، بریتیه له ناگری دوزهخ.

۶- ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا﴾. ههر کاتی ویستیان لئی بچنه دهر، ده گپردینهوه نیوی، نه مه له سوورتهی (الحج) دا، به تعبیریکی دیکه هاتوه، ده فهرموئی: ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَيْرِ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾. ههر کاتیک ویستیان له خهم و خهفته تان (به خهم و خهفته قی زورهوه) لئی بچنه دهر، له ناگری دوزهخ، ده گپردینهوه نیوی و، (پئیان ده گوتری): بیچیزن سزای سووتینه.

۷- ﴿وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾. پئیان گوترا: بیچیزن نازاری نهو ناگره کی تیوه به دروتان داده نا، برواتان پی نه ده کرد، نه مه ته عبیره له سوورتهی (سبا) دا، ناوا هاتوه: ﴿وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾. به وانهی سته میان کردوه، ده لئین: بیچیزن نهو سزای ناگره که پئی بیروا بوون، به دروتان داده نا، لیره له (السجدة) دا، که ناوی (موصول) ای نیر به کارهاتوه: ﴿ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾. بو (عذاب) ده چیتته وه، نهو نازاره کی پئی بیروا بوون، به لأم له (سبا) دا، که ده فهرموئی: ﴿وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾

دُوْفُوْا عَابَ النَّارِ اَلَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكْفِرُوْنَ ﴿١٤﴾ سبأ، ناوی (موصول)، (التي) بۆ ناگر ده چیتهوه، نمو ناگره ی پرواتان پیتی نه بوو، نهوانهش که بیپروان، همم پروایان به سزاو نازاره که نیه، همم پرواشیان به خودی ناگره کهش ههر نیه.

٨- ﴿وَلْيَذِيقْنَهُمْ مِّنَ الْعَذَابِ الَّذِي دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ﴾، به دلنایایی له سزای که متر یاخود: نزیکترین پین ده چیتزین، پیتش سزای گهوره تر، که سزای دۆزه خه.

مه به سست له پیتچیتزینی سزای نزیکتر، یاخود گچکه تر، یان له پیتشتر: نهو به لآو گرفتاری و نه خویشی و ناخویشیانهن که تووشی مروقه کان دین، به تایه تیی بیپروایان، که نهوان و پیرای هی گشتیی، هه ندیک سزاو نازار و نارچه تیی و نه خویشی و ناخویشی تایه تیشیان ههن، به هوی گونا هو تاوانه کانیانه وه، وک ترس، دلته نگی و، دلله راوکهو، نا مور پتاحیی و، نهو دهر دو نه خویشیه جهسته بیانه ی که له حالته دهروونه خرابه کانه وه په یاده هبن، له گومان و له دوو دلایی، له شیرک، له بیپروایی، له نا ئومیدی، له هه سست نه کردن به چاودیزی خوا و، هه سست نه کردن به سه ره رشتیی کردنی خوا و، به زدی خوا به رانبهر مروّف و، ترسان له داهاتوو، هه میشه دل له مستدا بوون له ترسی مردن و له ترسی رزق و، له ترسی نه خویشی و ناخویشی، نا نهوانه، وک له تهفسیری سوورته ی (الشعراء) دا، باسما ن کرد: [تایه ته کانی پیتش کۆتایی]، له نهجامی کوفر و شیرک و بیپروایی و دوو پروویی و له خوا دوور که و تنه وه دا، کۆمه لیک نه خویشی و ناخویشی جهسته یی و، دهر وونیی و عه قلییی و رهوشتی و، خیزانیی و، کۆمه لایه تیی، بۆ مروّف دینه پیتش، که نه وهش هه مووی چه مکی: ﴿الْعَذَابِ الَّذِي﴾، ده یانگریته خوی.

﴿دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ﴾، پیتش نازاری گهوره تر مه به سست پیتی نازاری و سزای دۆزه خه، که گهوره بیه که ی به راورد نا کر قی له گه ل نهو نارچه تیی و نه خویشی و ناخویشیانه ی له دنیا دا، به سه ره مروقه کان به گشتیی و، به تایه ت به سه ره بیپروایان و هاوبهش بۆ خوا دانه راندا دین، بۆچی نه وه یان پین ده چیتزین؟

۹- ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾، به لکو بگه پښهوه، واته: له کوفردوه بو ټيمان بگه پښهوه، له گوناهاوه بو ټاعهت و فه رمانبه ریی، له خراپه کارییه وه بو چاکه کاری و، له خوا دوورکه تنه وهوه، بو له خوا نيزک بوونه وهوه، له دژابه تیی خواوه، بو دؤستابه تیی خوا بگه پښهوه.

۱۰- ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ، ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا﴾، دیسان خوا ټول ودهک پرسیا کردنی نکوولیلکهرانه ده فرموئ: کیش سته مکارتره له که سیک که نایاته کانی پهروه ردگاری ده خرښه وهه بیر، که چی دواپی پشتمان ټیده کات؟ یان: هیچ کهس لهو سته مکارتر نیه، ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ﴾، کئ سته مکارتره؟ واته: کهس لهو کهسه سته مکارتر نیه، خراپه کارتر نیه، که نایاته کانی پهروه ردگاری ده خرښه وهه یادو بوئ باس ده کریڼ، پیشر بیستوونی گوئیستان بووه، به لام بوئ دووباره ده کریښه وهه بیر ده خرښه وهه، ﴿ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا﴾، که چی دواپی نهو پشتمان ټیده کات، ﴿ثُمَّ لِيُرْهِدَا﴾ بو ریزبه ندی و به دوداهاهن (للتربیب و التراخی)ه، چونکه پشتکردنه نایاته کانی خوا، دوورتره و، پله که ی بهرتره، له رووی خراپییه وهه و زیاتر جیی سه رسورمانه، له حاله تی پیشریان که کوفره، دواپی نه وهی که سیک پیروایه، به لام نایه ته کانی خوی ده خرښه وهه بیر، که چی ههر پشتمان تی بکات، که سی وا کوفره که ی توخر ده بیته وهه و به رده وام زیاد ده کات.

۱۱- ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْفِقُونَ﴾، به دلنایایی ټیمه ټوله ستین، ټوله کهروه ین له تاوانباران.

که واته: سه رجه م ټهو سیفه تانه ی که لادهر و لاپښه کان پښان پښاسه کران، ده تاوین بلین: پیچ خه سله تی زور خراپی بڼه پښین:

۱- له ری ده رچوون: ﴿أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا﴾، فاسیق، واته: له ری ده رچو و (لادهر) که لیره دا له ری ده رچوون و لادانی بڼه پښه تیی و یه کجاره کیی مه به سته، واته: له هوکمی عه قل ده رچوون و، له هوکمی زگماک ده رچوون و، له هوکمی شه ریعت ده رچوون و، به هیچ شتیکه وهه ناگیرښه وهه و، به ته وایی ده رچوون.

۲- به درو دانان: ﴿وَقِيلَ لَهُمْ ذُرُّوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾، بیبروایی و به درو دانان، له دوی دهرچوون (فسق) نجا به درو دانان، که سیک که له شریعت دهردهچن، له حوکمی عهقل و زگمک دهردهچن، به تهئکید ثابتهکانی خواش به درو دادهن.

۳- سته مکاری: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ﴾، به نکو نهوپه ری سته مکاری، واته: کن سته مکارتره له که سیک که ثابتهکانی پهروهردگاری دهخرینهوه یاد، بیری دهخرینهوه و نهو پشتیان تی دهکات؟!.

۴- پشت تیکردن: ﴿فَرَأَوْا عَنْهَا﴾، پشتتیکردن و روو وهرچهرخاندن له ثابتهکانی پهروهردگار.

۵- تاوانباری: ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ﴾، به دنیایی تیمه تولهستین له تاوانباران، واته: نهو تاوانبارانهی که نهو سیفتهانهیان تیدا ههن، تیمه تولهیان لی دهکهینهوه و هک بهرزهکی بانان بوئی دهرناچن.

کهواته: ﴿خو﴾ له کاتی بهراوردکردنی برواداران و لادهران دا، برواداران به نو سیفتهیان پیناسه کردن و، لادهران و لاریانیسی به پینج له سیفته بانهپهتی و، سههکیهکانیان پیناسه کردن، که یهک له یهک خرابترن.

مامه‌له‌ی راست و دروست له‌گه‌ل قورئان دا:

له‌ کۆتایی ئه‌م ده‌رسه‌ماندا ده‌ئێم:

بێگومان خوا ﷻ که له‌ سه‌ره‌تاوه‌ ده‌فرموۆ: ته‌نیا ئه‌وانه‌ برۆایان به‌ ئایاته‌کانی ئیمه‌ هه‌یه‌، که نه‌وه‌ حال و حیسایانه‌: کاتیک ئایه‌ته‌کانمانیان ده‌خه‌رتنه‌وه‌ بێر به‌ کرنووشدا ده‌که‌ون، په‌روه‌ردگاریان به‌ پاک ده‌گرن و ستایشی ده‌که‌ن، خۆیان به‌ زل ناگرن، که له‌که‌و ته‌نیشه‌ته‌کانیان له‌سه‌ر جێیه‌کانیان هه‌لده‌ستن بۆ خوا په‌رستی، له‌ په‌روه‌ردگاریان ده‌پارێنه‌وه‌، به‌ ترسه‌وه‌و به‌ ئومێدوه‌و، له‌وه‌ی که پێماندان له‌ هه‌موو جوژه‌کانی پێدراوه‌کان، ده‌به‌خشن، ئه‌وانه‌ خواهنی کرده‌وه‌ی باشن، کاتێ خوا ﷻ ده‌فرموۆ: ته‌نیا ئه‌وانه‌ برۆایان به‌ ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌ هه‌یه‌، واته‌: نه‌ی مرۆف! ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وۆ به‌ برۆادار له‌ قه‌ڵه‌م بدرێ، ئه‌و سیفه‌تانه‌ له‌ خۆتا بێنه‌ دی و، خۆت به‌و سیفه‌تانه‌ پرازێنه‌وه‌.

دواییش به‌راوردی نیوان برۆادار و لاده‌رو لاری ده‌کات، ئنجا به‌ کورتیی باسی پاداشتی برۆاداران ده‌کات، که به‌ هه‌شت و باخ و بێستانه‌کان شوێنیان، پاشان دێته‌ سه‌ر باسی لاده‌ره‌کان و، پێنج له‌ سیفه‌ته‌ سه‌ره‌کیه‌کانیان ده‌خاته‌ روو.

که‌واته‌: ئیمه‌ ده‌بێ ئایه‌ته‌کانی قورئان بکه‌ینه‌ ئاوێنه‌یه‌ک و خۆمانیان له‌ به‌رانبه‌ردا پابگرین: ئایا کام له‌و سیفه‌تانه‌ی که خوا بۆ برۆاداران، بۆ دۆسته‌کانی خۆی، بۆ به‌نده‌ صالحه‌کانی به‌ کاری هێناون، ته‌ماشای خۆمان بکه‌ین، کام له‌و سیفه‌تانه‌مان تێدان؟ سوپاس و ستایشی خۆیان له‌سه‌ر بکه‌ین، کامیش له‌و سیفه‌تانه‌مان نوقسانه‌، چاو به‌ خۆماندا بگێرینه‌وه‌و ئه‌و سیفه‌تانه‌ له‌ خۆماندا بێنینه‌ دی.

هه‌روه‌ها به‌ پێچه‌وانه‌شه‌وه‌: جارێکی دیکه‌ ئایه‌ته‌کان بکه‌ینه‌ ئاوێنه‌یه‌ک و له‌ به‌رانبه‌ری خۆماندا دبێین، خۆمان له‌ ئاوێنه‌ی فه‌رمایشتی خوادا ببینین، بزانی

كام لەو سىفەتەنەي كە خوا ناھەزان و دوژمانى خۆي: بىيروايان و دەغەلەن و ھاوبەش بۆ خوا دانەران و لارپىيانى پىن پىناسە كر دوون، كام لەو سىفەتەنەمان تىدان، خۇمانيان لى بىزار بگەين و، پاك بگەينەو، و، پىچەوانەكانيان لە خۇماندا بىننە دى.

بۇيە دەبىن بەو چاۋە تەماشاي قورناتان بگرى و، لە راستىدا قورناتىش بۆ ئەو ھاتو، ۋەك خوا ﷻ دەفەر موۋى: ﴿ كَتَبْنَا لَكَ إِلَيْنَا مِزْرًا لِيَذَرُوا آبِيئِهِمْ وَلِيَذَّكَّرُوا أَلْوَالَآلِئِهِ ﴾ ۱۸۹، واتە: ئەمە قورناتىكە دامانەبە زانداو بۆ لاي تو، بەرھەمدارە، بەپىزە، تاكو لە ئاياتەكانى ورد بىنەو، بۆ ئەو ھى خاۋەن عەقلان پەندى لى ۋەربگرن.

يانى: راستىيەكانيان بەھۆي قورناتەو بەكەوتەو ياد و، ئەو راستىيانە كار پىتكەن و، خۇيان بە سىفەتە بەرزو پەسندەكان بپازىننەو، ۋ، خۇشان لە سىفەتە نزم و پەستەكان بىزار بگەن.

خوا عزوجل بە لوتف و كەرەمى خۆي لەو كەسانەمان بگىرى، كە ھەرچى قورناتان، دۆستانى خواۋ بەندە چاكەكانى خواي پىن مەدح كر دوون، ھەۋلەدەين ئەو سىفەتەنە لە خۇمان دا بىننە دى و، ھەموو سىفەتەنەي كە لە قورناتاندا، دوژمان و ناھەزانى خوا لە كافرو مونافىق و ھاوبەش بۆ خوا دانەرو لادەرو لارپى، پىيان ۋەسەف كراون، ئەو سىفەتەنە لە خۇمان دوور بگەينەو، خۇمانيان لى بىزار بگەين.

خوا بە لوتف و كەرەمى خۆي، سەرەنجامى دنياۋ دوارۋژمان خىر بكات.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ **دهرسي سيٲيم** ❖

بِنَاسِهِ نَم دهرسه

نم دهرسه مان دهرسی سیهم و کو تاییه، له تفسیری سوورتهی (السجدة)، نم دهرسه مان له (۸) نایهت پیکهاتوه، نایهته کانی: (۲۳ - ۳۰)، له ههشت نایهته دا، خوا ﷺ باسی نهوهی کردوه که کتییی به مووسا ﷺ داوه، واته: تهورات، وهک ریتماییی بو گه له کهی مووسا، بو به نوو ئیسرا ئیل، که به هوئی خو پراگریی و به قینه وه له نپو گه لی به نوو ئیسرا ئیلدا که سانیکی پیشه و او، سه رکرده و، سه رمه شقیان تیدا هه لکه تهوون.

دوایی خوا ﷺ باسی لیکه له لو پیردانی پاک و پیسانی کردوه، له قیامه تدا، که لیکه له داو پیردین، لیک جیا ده کرینه وه، پاشان سه رنجمان بو هه ر کام له میژووئی گه لانی پاربدو و، دیارده ی زیندوو بوونه وه ی زه وی وشک به ناوی ناسمان، پاره کیشی.

له کو تاییشدا له وه لمی په له کردنی بی پروایاندا، به هانتی به لینی خوا، که مه به ستیان قیامه ت، یا خود سزای خوا بووه، باسکراوه، که له کاتی هانتی به لینی دادوه ریی کردنی خوا دا، پرواهینانی کافران سوودیان پینا گه به نی و، هیه چ دادیکیان نادا ت.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَحَمَلْنَاهُ هُدًى لِيَوْمِ إِسْرَائِيلَ ﴿٣٢﴾ وَحَمَلْنَا مِثْمَمَ آيْمَةٍ يَهْدُونَ يَاْمُرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفِصْلِ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَئِكَ يَهْدِيهِمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَا يَنْبَغُ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرَيْرِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنفُسُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَاَنْظَرْنَا لَهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

مانای ده قافو ده قی نایه تہکان

(به دنیایی کتبه که مان (تهوراتمان) به مووسادا، نجا هیچ دوو دل مبه له دیداری وی [له گه ل خوادا] و کردیشمانه ریتمای بی به نی نیسرا نیل ﴿٢٧﴾ پتسه وایانیکیشمان لی په بیدار کردن، که به فه رمانی تیمه، ریتمای (خه لک) یان ده کرد به هوی خورا گریبان و بروا پته و بیانه وه به نایه ته کانمان ﴿٢٨﴾ بیگومان په روه ردگاری تو، خوئی له روژی قیامه تدا، له وودا که تیدا کهوتونه ته راجیاییه وه، دادوه ریبیان له نتواندا ده کات ﴿٢٩﴾ نایا نه وه که له پتس واندا که لیک سه ده مان فه وتاندوون، که (نه مان تیتستا)، به نیو (شوینه وارو)، خانووبه ره کانیا ندا ده روئن، بو یان نه بوته ریتمای بی و بوئی روون نه کردوونه وه (که دنیا شاری بی خواهن نیه!)؟ بیگومان له وه دا نیشانه هه ن (له سه ر بالآ دهستی خوا)، نایا (هه ق) نایستن؟ ﴿٣٠﴾ نایا نه یانینوه که تیمه ئاو به ره زهویه کی وشک و رووته ن ده به یان، نجا کشتووکالکی پی (له زهوی) ده ردینین، که ناژه له کانیا ن و خو یان لی بی ده خوئن، نایا ناینین؟ ﴿٣١﴾ ده شلین: تهو دادوه ریبیه که به، نه گه ر تیه وه له پاستان؟ ﴿٣٢﴾ بلئی: روژی دادوه ریبی نه وانیه بی پروان، بروایه که یان سوو دیان پیناگه به نی و، نه مان مؤله تیش نادرین ﴿٣٣﴾ (که واته) روویان لی وه رگی ره و چاوه رتیه، نه وانیش چاوه رین ﴿٣٤﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(مَرَّيْ): (المَرِيَّةُ: الشُّكُّ وَالتَّرَدُّدُ)، (مَرِيَّةٌ): دوو دلایی و دَلْ له دلدانه، (ظَنَّ): بریتیه له گومانیکئی زَال، (شَكَّ) و (مَرِيَّةٌ) به مانای له دوو دلایی و، دَلْ له دلدان. (بَقِصْلٌ بَيْنَهُمْ): دادوه رییان له نێواندا ده کات، (الْقَصْلُ: الْقَصَاءُ وَالْحُكْمُ)، (فَقِصْلٌ): بریتیه له دادوه ریی و بریاردان له نێوانی دوو، یان چه ند لایه نیکئی یتکه وه نا کو کدا.

(أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ): ئایا بۆی ڤووننه کردوونه وه، بۆی ده رنه خستوون؟ (يَهْدِي مِنَ الْهُدَايَةِ، وَهِيَ الدَّلَالَةُ وَالْإِرْشَادُ، وَصُمِّنَ فِعْلٌ يَهْدِي مَعْنَى يُبَيِّنُ، فَعُدِّي بِاللَّمْ، هَذَا)، به مانای ڤتیمایی کرد، یان خستیه سه ر ڤئ، وشه ی (يَهْدِي) له (هدایه) هوه هاتوه، به مانای ڤتشانندان و ڤتیمایی کردنه، به لَام لَبْرَه دَا وشه ی (يَهْدِي) مانای (يُبَيِّنُ) ی تېخراوه، به به لگه ی نه وه ی که به (ل) به رکار ڤتخوازاوه (يَهْدِي لَهُمْ)، نه گه رنا ده گونجا بفه رموئ: (أَوَلَمْ يَهْدِهِمْ)، یانی: ڤتیمایی نه کردن و بۆی ده رنه خستن: (أَوَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ)؟.

(الْجُرْزِ): (الْأَرْضُ الْجُرْزِ: الَّتِي انْقَطَعَ نَبْتُهَا)، (جُرْز) زه ویه که که ڤیشتر ڤووه کی لیبووئ، به لَام نیتسا ڤووه کی لئ نه مابئ و وشک و ڤووته ن بووبئ.

(سَوْقُ): (لَتِي دَه خورین و ده یبه ی، (السَّوْقُ: إِجْزَاءُ الْمَاشِي مِنْ وِرَائِهِ)، (سَوْقُ): نه وه یه که سیک له دواوه بئ، شتیک بداته ڤتیش خوی و بیبات به ره و نه ولا بۆیه به شوڤیری نۆتۆمۆبیل ده گوترئ: سانیق، چونکه سه یاره که به ره و ڤیشه وه ده با، هه ره ها که سیک که ناژه ل ده بات بۆ ئاودان، یان بۆ له وه رگا، نه ویش دیسان کاره که ی ڤتیی ده گوترئ: لیخورین (سَوْقُ)، خواش ڤتت که هه وره کان پال ڤتیه ده نن و نه و ناوه ده بات، ده فه رموئ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُفُّ السَّمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ

أَلْحُرِّزُ، نایا نابینن نیمه ناو ده بهین به ره و زهویه کی وشکهه لاتو و، یاخود: پرووتهن و که پیشتر کشتوکالی لیبووو و تیسنا لیتی نه ماوه.

(أَلْفَتْحُ): (الْفَتْحُ: النُّصْرُ وَالْقَضَاءُ)، (فَتْح) به مانای سه رخستن و دادوه ریی له نیوان کردن دا دی.

(يُنظَرُونَ): (يُنْمَلُونَ وَيُنْتَظَرُونَ)، (وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ)، واته: مؤله تیان نادری و، چاوه ری ناکرین.

(فَاعْرَضَ عَنْهُمْ): پروویان لی وه رگیره، پشتگوئیان بخه، (الإِعْرَاضُ: إِظْهَارُ العَرَضِ، وَهُوَ صَفْحَةُ العُنُقِ)، (عَرَض) به لامل (صَفْحَةُ العُنُقِ) ده گوتری، (إِعْرَاض) یش نه وه به که تو شتیک، یان که سیک لاملی تیکه ی، نه گهر پرووی تیکه ی (إقبال) ای پی ده گوتری، پروو تیکردن، به لام (إِعْرَاض) نه وه به لاملی تیکه ی، که لاملت تیکرد مانای وایه پرووت لیوهر گیراوه به ولاره چووی.

مانای گشتییی نایه ته کان

خووا ﷺ له کو تایی سوورده تی (السُّجْدَة) دا، نه و راستیه ده خاته پروو، که له پیش تو شدا نه ی موحه مهده ﷺ! پیغهمبه رانی دیکه بوون و کتیبمان پینداون و، کتیبه که بو یان بو ته رینمایی و ری پشاندهر، که زه فترینیان و نیزیکترینیان، که هم خه لکی روژگاری پیغهمبه ر ﷺ پیی ناشنا بووی و، ناوبانگی بیستین، مووسایه، که هم له پرووی جوگرافییه وه، هم له پرووی کاته وه، هم له پرووی نه وه شه وه که جووله که کان، خاوه دن کتیبه کان، له نیوه دورگه ی عه ره بییدا بوون، باس و خواسی ته ورات و مووسا ﷺ نایینی جووله که، له نیواندا زورباو بووه، پاشانیش مووسا به کیک بووه له پیغهمبه ره زور دبارو پایه به رزه کانی خووا ﷺ به لئی ته نیا بو گه لی به نی ئیسرا ئیل نیردراوه، به لام هه لته به په ی

به که م بۆ به نوو نیسرا نیل، نه گه رنا خوا نارد بووی بۆ لای گه لی فیرعه ونیش، قیبتیه کانی میسر، که نه و کاته ش مرؤفا یه تی نه وه نده زۆر نه بووه، له شوئینیکی وه ک میسر، له شوئینیکی وه ک میزۆپۆ تامیاو، له هیند و چین، له ملاو له ولا، له نیوه دورگه ی عه ره بیی، که واته: مووسا عليه السلام زۆر دیار بووه، بۆیه خوا نه و به نموونه دینتته وه و، ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ به دنیایی تیمه کتیمان به مووساش دابوو.

وشه ی ﴿الْكِتَابَ﴾، که (ال) ی ناساندنی له سه ره، بۆ (عه د) ه، واته: کتیه که مان به مووسادا، نه و کتیه ی که دیاره ته وراته، ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾، نجا تۆ له دوو دلایی دا مه به له دیداری ویدا.

دوایی له مه سه له گرنه که کان باسی ده که یین، مشتومرینی زۆر بووه له نیوان توژده ره وانی قورئاندا، ئایا مه به ست له و (لِقَائِهِ)، چیه وه؟ پانا وه که بۆ کۆ ده چیتته وه؟ ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾:

أ- ئایا مه به ست نه وه یه که تۆ دوو دل مه به، له وه دا که مووسا ته وراتی وه رگرتوه؟ هه ندیک وایان لیکدا وه ته وه.

ب- یا خود: مه به ست نه وه یه: تۆ له دوو دلایی دا مه به، له وه که نه وه ی تووشی مووسا بوو به هۆی جیه جی کردنی کتیبی خوا وه، له گرفتاری و سه ر تیشه له گه ل به نوو نیسرا نیل دا، دوو دل مه به که تۆش نه و شتانه ت تووش ده بن؟.

ج- یان: مه به ست نه وه یه: تۆ دوو دل مه به که مووسات له شه وی میعراج دا بینی؟.

د- یان: دوو دل مه به که تۆ له به هه شتی مووسا ده بینی؟ نه و رایانه هه موویان هه ن، من رایه کم به دلّه، که له مه سه له گرنه که کاندایاتر تیشکی ده خمه سه ر، که له هه یچ کام له ته فسیره کاندایه مبینوه، نه و سی (۳۰) ته فسیره ی له به ر ده ستی دان، پیموایه نه و رایه له هه موویان گونجاوتره، نه ویش نه وه یه: ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾، تۆ

دوو دل مبه له دیداری موسا له گه‌ل په‌روه‌ردگاری دا، چونکه له سووره‌تی (الأعراف) دا، خوی په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا﴾، واته: کاتیک موسا هات بو دیداری تیمه، نهو ژوانگه‌یهی بۆمان دیاریکردبوو، موسا ﷺ کاتیک ده‌چی بو دیداری خوی په‌روه‌ردگار تاکو ته‌وراتی لئ ودربرگری، نه‌مه‌گونجاوه له‌گه‌ل نه‌م سیاقه‌ی تیره‌دا، واته: تۆ دوو دل‌مه‌به له‌وه‌دا که موسا هات بو دیداری تیمه‌و، ته‌ورامان پندا، نجا وه‌ک چۆن ته‌ورامان به‌و داوه، ناوا قورئانیشان به‌ تۆ داوه.

﴿وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾، نه‌و کتیبه‌شمان گیرا به‌ رنمایي بو به‌نی ئیسرائیل، راناوه‌که بو کتیب ده‌چیتسه‌وه، نه‌گه‌رنا ده‌شگونجا بو موسا ﷺ بچیتسه‌وه، چونکه نه‌ویش رنماییکار بووه بو گه‌له‌که‌ی خوی، که به‌نوو ئیسرائیله، به‌لام لیره‌دا باس باسی پیدرانی کتیبه به‌ موسا ﷺ و راناوه‌که وا نیزیکتره بو کتیب بچیتسه‌وه، که کتیبمان کرده رنمایي بو به‌نی ئیسرائیل، ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً﴾، چهند پشه‌وایانیکیشان تیدا په‌یداکردن، له‌ تیدوا گیران، ﴿يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾، به‌ فرمانی تیمه رنمایان ده‌کرد، واته: رنمایي خه‌لکیان ده‌کردو، ریمان پیشان ده‌دان، بۆیان ده‌بوونه سه‌ر مه‌شق.

نجا بۆچی خوا کردنی به‌ پشه‌وا؟ ﴿لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوْقِنُونَ﴾، دوی نه‌وه‌ی خورگر بوون و، عاده‌تیشان وابوو پروایه‌کی پته‌ویان به‌ نایه‌ته‌کانی تیمه‌هه‌بوو، وشه‌ی (صبر)ی به‌ کرداری رابردوو هیتاوه، چونکه نه‌وه‌ تپیه‌ریوه، خویان راگرت، ئیمانان هیتا، کرده‌وه‌ی باشیان کرد، به‌لام ﴿وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوْقِنُونَ﴾، عاده‌تیان وابوو، به‌قینان هه‌بوو به‌ نایه‌ته‌کانی تیمه، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نایه‌ته‌کان رۆژ به‌ رۆژ دابه‌زیون، بۆیه به‌ کرداری (مُضَارِع) هیناویه‌تی بو تپستاو، بو‌داهاتوو، بو‌به‌رده‌وام بوونه.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفَصْلِ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾، به‌ دلنایي نه‌وه‌هه‌ر په‌روه‌ردگارته که له‌ رۆژی هه‌لسانه‌وه‌دا، لیکیان جیا ده‌کاته‌وه‌و، دادوه‌ریان له‌ نیتواندا ده‌کات،

﴿فَمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَفُونَ﴾، له وه‌دا كه تتي‌دا كه وتبونه راجي‌اي، په روه‌دگار ت كا و داني مشتومره كانيان ليك جيا ده كاته وه، دادوه ريبان له نيواندا ده كات، كه كتيان چه نده‌ي هه ق پتته وه، كيشيان چه نده رووي كر دوته ناهه ق؟!.

﴿أَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ﴾، نايابو‌ي ده رنه خستون، پيشاني نه داون، ﴿كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ﴾، نايابو فتان دني تيمه بو نه وه سه دانه‌ي كه له پيشانه وه بوون، پيشاني نه داون، كه خوا ﴿هَلْ هَمَّ كَارَهُ يَ كَرْدُونِ﴾ هه مه كاره‌ي كه ر دوون و ژيان و مروقه؟ ده بووايه په ندي ليوه ر بگرن، ده بووايه بويان روونيكاته وه، نه وان تيستا هه له‌ي نه وه كه له پيشووانه كه فه وتيتراون، به هو‌ي كوفر و تاوان و خراپه وه، دووباره نه كه نه وه، ﴿يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ﴾، نه وان ه‌ي تيستا به نيو خانوبه ره كانياندا ده روون، واته: به نيو شوينه واره كانيان دا، كه ه‌ي خانوبه ره كانيان، ه‌ي جيكاو رينگا كانيان، به نيويان دا ده روون و سه فهر ده كهن، كاتيک سه فهر ده كهن، به تايبه ت سه فهر بو شام ده كهن، يان بو يه مهن ده كهن، شوينه واره كانيان ده بينن، شوينه واري عا دو نه موود و، گه لي لووط و نه واني دي كه ش، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾، له وه‌دا نيشانه ههن، نايابيستن؟ نيشانه ههن كه خوا ﴿هَلْ كَانُوا يَسْمَعُونَ﴾ خويان چونيان پيخوشه وابكه ن، هيچ سنوور تك نه بي و هيچ لپرسينه وه وه سزايه ك نه بي، به لكو خوا ﴿هَلْ كَانُوا يَسْمَعُونَ﴾ رستيان بو درنژ ده كات، تاكو كاتيكي ديار بيكراو، به لام سه ره نجام خوا ﴿هَلْ كَانُوا يَسْمَعُونَ﴾ واي مامه له كرده له گه ل به شه ردا، كه هه ندي خه تي سووري ديار بيكردون، هه ر كاتي نه وه خه ته سوورانه به زيران، خوا سزاي نه وه گه له ياخي و ملهو ورانه ددا، بويه ده فهر موي: ﴿أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾، نايابيستن؟ ده بووايه كه هه والي نه وه گه لانه ده بيستن، له فور تانداو، ده ماو دم كه ده بيستين، ده بووايه په ندي ليوه ر بگرن، نايابيستن؟ پرسيار كردن، پرسيار كردني نكو و لييليكه رانه يه، واته: نه وان هه كه نه وه كه سانه وان، كه هيچ نه بيستن.

له دواي ميژوو، نجا سه رنجيان راده كيشي بو ديار ده‌ي هاتنه خواري ناو له ناسمان و، رواني شيناوردو كشتوكال، له زه ويه كي قاقري رووته ني وشك دا،

ده فہ رموی: ﴿ اَوْلَمْ يَرَوْا ﴾، آیا سہرنجیان نہ داوہ، آیا نہ یانبینوہ؟ کہ دہگونجی لیرہدا بینین، بینینی چاو بی، دہشگونجی بینینی عہقل و دل بی، آیا نابین و سہرنجیان نہ داوہ؟ ﴿ اَنَا سَوُّوُ الْمَاءِ إِلَى الْاَرْضِ الْجُرْزِ ﴾، کہ نیمہ ناوہ کہ دہبہ بن، لیدہ خورین، بہرہو زہویہ کی پروتہنی بی کشتوکال، ﴿ فَتَخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا ﴾، تنجا کشتوکالیکی پیدہ ردینین لہو زہویہ قافرو بی ناو وشکھہ لاتوہدا، ﴿ تَأْكُلُ مِنْهُ اَنْفُسُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ ﴾، کہ ناژہ لہکان و خوشیان لینی دہخون، لہو کشتوکالہ، نہو کشتوکالہ، دہگونجی مہ بہست پتی کوی ٹہو شتانہ بی کہ لہسہر زہوی دہرویتن، وہک دانہوئلہ، گہنم و جوو نيسك و نوک و زورات و ہہموو نہو شتانہ و، جگہ لہ دانہوئلہش، ہہموو ٹہو شتانہی کہ دواجار ہہم بو ناژہ لہکان دہبن بہ لہوہ، بہ تہری یان بہ وشکی، ہہم بو مروؤفہ کانیش دہبن بہ مایہی بہہرہ لیوہرگرتن و لہ بہرہمہ کہ یان دہخون، بہ تابیہت تہگہر دانہوئلہ بی، ٹہوہ دیارہو، تہگہر میوہ کانیش بن، دیارہ، ہہروہا تہرہکار و سہوزہ، مروؤفہ کانیش لینی دہخون و ناژہ لہکانیش لیدہخون، ﴿ اَفَلَا يَبْصُرُوْنَ ﴾، آیا نابین، آیا سہرنج نادہن؟ دیسان لیرہدا، آیا نابین؟ پرسیارکردنی نکوولیلنیکہ رانہیہ، واتہ: دہبوواہہ بینین، دیتنیش ہہم دہگونجی دیتنی چاو بی، ہہم دہگونجی مہ بہست پتی زانین و دیتنی عہقل و دل بی.

لہ کوتایی دا خوا ﴿ اَلَا ﴾ ہہ لوئستیتی زورجار دووبارہ کراوہی کافرہکان لہ سہردہمی ہہموو پیغہمبہ راندا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) باس دہکات، کہ بریتی بووہ لہ پہلہ کردنیان لہ ہاتنی بہلینی خوا، لہ ہاتنی سزای خوا: ﴿ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾، ہہروہا دہلین: ٹہو دادوہریہ، ٹہو لیکھہ لاواردنہ ٹہو دادوہریی کردنہ لہ نیوان مروؤفہ کانددا، کہنگیہ، تہگہر تیوہ لہ راستان؟ واتہ: کاتہ کہمان پی بلین، تہگہرنا مانای وایہ تیوہ لہ راستان نین؟.

خوای پہرہوہردگار وہ لہمیان دہداتہوہ: ﴿ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيْمَانُهُمْ ﴾، تو بفہرمو: روژی دادگایی کران و لیکھہ لاواردن و لیک جیاکردنہوہی

پاک و پيسان، نهوانه ی بیبروان، ئیمانە که یان سوودیان پی ناگه یه نی، ﴿وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ﴾، ههروه ها موئه تیش نادرین، چاوه پروانیان ناکری، بگه پرتنه وه و په شیمان بینه وه، لاپه ره به کی سپیی هه لده نه وه، نه گهر ئیستا له فریای خویمان بگه ون، نه گه رنا نه و شته ی نه وان په له ی لیده کهن، کاتیک نه و حاله ته دی، که بریتیه: له پوژی دوایی، تنجا چ ناخیر زه مان، چ قیامه ت، نه و کاته ئیمانیش بئین، سوودیان پیناگه یه نی، وه ک له سووره تی (الانعام) دا ده فه رموی: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِسْنًا لَنْ تَكُنَّ ءَامَنَةً مِنْ قَبْلِ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انظُرُوا إِنَّا مُنظِرُونَ ﴿١٥٨﴾﴾. واته: نایا چاوه پرتی چی ده کهن؟ جگه له وه ی فرشته کان بئین، یان په روه ردگارت بی، یان هه ندیک له نیشانه کانی په روه ردگارت بئین، نه و پوژه که هه ندیک له نیشانه کانی په روه ردگارت دین، هیچ که سیک بروا پیه نانه که ی سوودی پیناگه یه نی، که پشتر بروای نه هینابی، یاخود له بروا هینانه که یدا کاری چاکی نه کردبی، خیر و چاگه ی وده دست نه هینابی، بلتی: چاوه ری بن، تیمه ش چاوه پرتین.

که له کاتی ته فسیرکردنی سووره تی (الانعام) دا، له باره ی واتای هاتنی نایه ته کانی په روه ردگارو، هاتنی په روه ردگارو، هاتنی فریشته کانه وه، پروونکردنه وه ی باشمان داوه.

له کوژایی دا خوا ده فه رموی: ﴿فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَأَنْظِرْ إِنَّهُمْ مُنظَرُونَ﴾. تو پشیمان تیکه و پرویان لی وه ره رخینه، چاوه پرتیه، نه وانیش چاوه پرتین، واته: چاوه پرتیه، که ی به لینی خوا دیت، نه وانیش چاوه پرتین، که ی به لینی خوا دیت، که به ته نکید نه و کاته ی به لینی خوا دی، پوژی دوایی دی، یان سه ره تای پوژی دوایی دیت، که ناخیر زه مانه، یاخود پروداوه کانی دیکه ی پوژی دوایی دین، که قیامه ته، پاشان زیندوو کرانه وه وه هه لستیرانه وه وه هاته پششی لپرسینه وه وه سزاو پاداشته، نه وان زور مال ویران و په نجه پو ده بن، بویه نه وانه ئیستا په له له شتیک ده کهن، که نه گهر بی، زور تیندا تووشی زیانباری دین.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه که م:

باسی کتیب پیدرانی موسا، پینمای بی بونی بو گه لی جووله که و، له دوو دلییدا نه بوون له باره ی دیداری موساوه، بو خوی تاک و پاک، ههروه ها گیرانی که ساتیک له و گه له (به نوو نیسرائیل)، به پتسه وا، به هو ی خوراگری سی و بر وا پته ویانه وه، به نایه ته کانی خوا:

خوا ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ
وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِنَبِيِّ إِسْرَائِيلَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَمَةً يَهْدُونَ ﴿٣٤﴾ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا
وَكَانُوا بِنَايَتِنَا يُوْقِنُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفِعْلِهِمْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٣٦﴾﴾

شیکردنه و هی ئه م نایه تانه، له پینج برگه دا:

۱- ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾، به دنیایی کتیبمان به موسادا، نه و (و)،
(واو العطف)ه و، نه م بابه ته ده گیرته وه بو بابه ته کانی پتشی، واته: نه و شتانه ی پتشی
بوون، نجا به دنیایی کتیبیشمان به موسادا، بوچی ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ﴾، که (ل)
ی (وَلَقَدْ) بو سوئنده، یا خود پتخوشکه ره بو سوئند، (قد)ش بو ساگر دنه وه (تحقیق)
و، دلییا کردنه وه یه، بوچی خوا ﴿وَلَقَدْ﴾ نه و شیوازه به کار دینتی؟ بو نه وه ی نه و گه له ی که
پتغه مبه ری خاتم ﴿وَلَقَدْ﴾ بو یان هاتوه، نه و خه لکه که به پله ی یه که م گه لی عه ره ب بوون،
دواییش هه موو گه لانی دنیا بوون، وه ک دوو دل و به گومان بووبن، که: نایا ده بی خوا
کتیبی دابه زان دبن؟ موحه ممه د ﴿وَلَقَدْ﴾ تیتستا ده لن: په بامی خوا م بو دی و فورناتیکم بو

دادە بەزىندى، ئايا ئەمە راستە؟ بۇيە خوا دە فەرمۇي: بە جە ختکردنە وەدو، بە دۇنيايە وەدە ئىمە كىتىمان بە مووسادا، ئەگەر لە ھەموو شتىك لە گوماندا بن، كىتتە كەى مووسا زۆر ئاشكرا بوو، ئەو تە گەلىك ھەن، كە تىستاش بە دواى ئەو كىتتەى مووسا دە كەون، بە پراست يان بە ھەلە، كە برىتتە: لە گەلى جوولە كە، ئنجا گەلى جوولە كەش لە نىوہ دورگەى عەرەبىيدا بوون، جارى سى تىرەى ناودارىان بوون: بە نوو قەبىوقاق و، بە نوو نەزىرو، بە نوو قورەبىزە، كە زۆر ئاشكرا بوون، پاشان جوولە كە لە شوتنە كانى دىكەى دنياش بوون، بە دۇنيايى كىتىمان بە مووسا دابوو، ﴿الْكُتَبَ﴾، كە (ال)ى ناساندنى لەسەرە و بۇ (عەد)ە، واتە: كىتتە كە مان بە مووسادا، كىتتە كەش مەبەست پىتى تە وراتە، كە واتە: وەك چۆن كىتىمان بە مووسا ﴿التَّيَّابَ﴾ داوہ، كە تە وراتە، تاكو بۇ گەلە كەى (گەلى بە نوو نىسرانىل) بىكائە چرايە كى رى پىشاندەر بۇيان، بە ھەمان شىوہ قورئانىشمان بە تۆ داوہ، بۇ ئەو خەلك و كۆمەلگايەى كە لە نىواندا دەژى.

٢- ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مَرْيَمَ مِنْ لِقَابِهِ﴾، ئنجا تۆ لە دوو دلىيدا مەبە، لە دىدارى، (المريئة: التَّوَدُّ وَالشُّكُّ) (مرية)، برىتتە: لە دل لە دلدان و دوو دلىي، ﴿مِنْ لِقَابِهِ﴾، پىشترىش لە ماناى گشتىي دا ناماژە مان پىدا، زانايان و توژدەرەوانى قورئان لەو بارەوہ زۆر مشتومپريان بوو، ئايا ئەو راناوہ ﴿مِنْ لِقَابِهِ﴾، لە دىدارى وى دا، راناوہ كەى بۇ چى دە چىتتەوہ؟
 أ- ھەندىك گوتوو يانە: دە چىتتەوہ بۇ تە ورات، بۇ كىتت، واتە: دوو دل مەبە كە مووسا تە وراتى وەرگرتوہ، كىتتى وەرگرتوہ.

ب- ھەندىك گوتوو يانە: دە چىتتەوہ بۇ دىدارى پىغەمبەر ﷺ لە شەوى ميعراج دا لە گەل مووسادا، كە پىغەمبەرانى بىنىوہو، لە نىواندا بە تايەت مووسا، كە دواى ئەوہى پىغەمبەرى خاتەم ﷺ دە فەرمۇي: پەنجا نوژم لەسەر فەرز كراوہ، پىشنيار دە كات بۇ پىغەمبەرى خاتەم و ناموژگارىي دە كات، لەبەر ئەوہ كە لەو رۈوہوہ مووسا ئەزموونىكى ھەبووہ، كە جارى موھەممەد پىغەمبەرى كۇتايىەو، ئەو ئەزموونەى بۇ پەيدا نەبووہ، كە داوا لە پەرۈەردگارى بكات بۇى دابەزىتى، بۇى كەم بكاتەوہ، تاكو دە گاتە سەر

پنچ نوژ، نجا هندیك گوتوو یانه: مه به ست له (لقائه) واته: دیداری پیغهمبر ﷺ له شهوی میعراجدا، له گه گۆ مووسادا! به لآم نایا ئەم سوورەتی سه جدیه پش میعراج بووه، یان دوی ئەو بووه؟ ئەو کاته ئەوه دیار ده بێ.

ج- هندیکی دیکه گوتوو یانه: له دوو دلایی دا مه به، که تو له بههشت دا مووسا ﷺ ده بینی.

د- هندیکی دیکه گوتوو یانه: (لقاء) لێره دا به مانای ئەوه دێ، وهك چۆن مووسا تووشی گرفتاری و چه ره سه ریی زۆر بوو، به هۆی ئەو کتیبه وه که خوا پێی دا بوو، که ده بویست کتیبه که جیبه جیب بکات به سه ر به نوو ئیسرا ئیلدا، ئەوانیش لاملیمان ده کرد، تۆش ئەهی موحه ممه د ﷺ! دوو دل مه به: به هۆی ئەو کتیبه وه که بۆت دا به زێ تراوه، تووشی گرفتاری و چه ره سه ریی و نا په حه تیی ده ی، ئەوه تا ئەوانه بر وا به کتیبه که ت نا که ن و، خۆ شت به جادوو گه ر ده زانن، کتیبه که شت به شیعرو به جادوو ده زانن، که واته: دوو دل مه به، که تۆش ئەم حاله ته ت به سه ر دێ، یان به هۆی ئەوه وه، که ئەوه حاله ته ت به سه ر دێ، دوو دل مه به.

به لآم ئەوه ی من به دل مه وه ده نووست، هیچ کام له و رایانه نیه، که هه موو ته فسیره کان ئەو رایانه یان هیناون.

من رایه کی دیکه م به دل ه، ئەویش ئەوه یه که مه به ست له: (لقاء)، له: ﴿فَلَا تَكُنْ فِي سِرِّبٍ مِّنْ لِّقَائِهِ﴾، تو دوو دل مه به و له گوماندا مه به، خه ته ره نه چیته دلت، له وه دا که مووسا ﷺ دیداری بووه له گه گۆ خوادا ﷻ، وهك له سوورەتی (الأعراف) دا، ده فه رموی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ، قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ...﴾ (۱۴۳)، بۆچی ئەم رایه م هه ل بزار ده وه؟

چونکه ئەو روودا وه روودا وێکی زۆر گه وه و گرنک بووه له ژانی مووسادا، که بریتی بووه له وه ی مووسا له و دیداره دا، ته ورات وه رده گرتی له خوا ﷻ، وهك چۆن موحه ممه دیش ﷺ قورتانی له خوا وه بۆ دێ، مووساش ته وراتی وه رگرت له و

دیدار پیدا له خزمهت په روه ردگاردا، دواى نهوى خوا ژوانگه په كى بو ديار بيكردوه، به لټنگه په كى بو دانا، دواى سى (۳۰) شهو، كردى به چل (۴۰) شهو.

هه لټه ته نهو شتانهى خوا به پټغه مبهرى خاتمه ميان ﷺ ده فهرموى: دوو دل مبه، يان نهوه مه كه، يان وامه چو، هم مه به ست نهويه كه پټغه مبه ر خوى زياتر دلى دابه زرى، هم مه به ستيش نهويه بو شوټكه وتوانيشى رټنمايى بى، وهك گوتراوه: (ديوار له كه ل تو مه، گوټى سوانه گوټ لټيى)، جارى واش هه به شت ك به پټغه مبه ر ﷺ ده گوټرى، به لام له بهر راهوايشتن و كناره به بو خه لكه كه كه له نيواندا ژياوه، به مسولمان و نامسولمانه وه، به تايهت نامسولمانه كان، واته: وهك چون نهوان له دوو دلى دان، تو دوو دل مبه وهك نهوان مبه، كه وهك وانيش نه بووى.

(۳) - ﴿وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾، هه روه ها تيمه نهو كټي به مان گټرا به رټنمايى بو به نوو نيسرانيلى، ده شگونجن راناوه كه بو مووسا بچټه وه، يان: مووسا مان كرده رټنمايى كارو رى پيشاندهر بو به نوو نيسرانيلى، هه ردووك واتاى هه ر راستن، به لام زياتر واټده چى راناوه كه بو كټي به بچټه وه، كه ته ورا ته.

(۴) - ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً يَدْعُونَ بِأَمْرِنَا﴾، تيمه پيشه واپا نيكمان تيدا په يدا كردن، له نيو به نوو نيسرانيلى، كه به فه رمانى تيمه، رټنمايى ده كرد، واته: رټنمايى خه لكيان ده كردو خه لكيان ده خسته سه ر راسته رى و رټيان پيشان دده ان.

به لام بوچى خوا ﷺ هه نديك له وانهى گټران به پيشه وا، هه ر له گوټره؟ نه خير.

(۵) - ﴿لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِأَيْدِنَا يُوقِنُونَ﴾، له نه جامى نه وهدا كه خورا گريبان كردو، بپروايه كى پته وپيشان هه بوو به نايه ته كاني تيمه، نايه ته كاني تيمه، ليره دا زياتر واټده چى مه به ست پي رسته كاني فه رمايشتى خوا بى، نه گه رنا وشه ي (آيات) وهك زور جار گوتو مانه: سى واتايان هه لده گرى له فور تاندا:

أ- به مانای دیارده سروشتیه کان، دئی، وهک له سوورتهی (یوسف) دا دهفه رموی:
 ﴿وَكَأَيِّن مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٥﴾﴾
 واته: زۆر نیشانه ههن له ناسمان و زهویدا به لایاندا رته دهبن، به لام پشتیان تیده کهن،
 په ندیان لئ وه رناگرن.

ب- ههروهها (آیات) به مانای موعجیزه‌ی پیغه مبه‌رانیش دئی، وهک خوا دهفه رموی:
 ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَنَّبَعِدَ إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٧﴾﴾ الإسراء، واته: ئیمه نو ئایه همان به موسا دابوون، واته:
 نو نیشانه، نو موعجیزه.

ج- ههروهها (آیات) به مانای رسته‌کانی فه‌رمایشتی خواش دیت، که به زۆری له قورنندا
 بهو واتایه هاتوه.

هه‌وانه‌ی که کرانه پیئشه‌واو سه‌ر مه‌شق له ئیو گه‌لی به‌نوو ئیسرائیل دا، له
 نه‌جامی نه‌وه‌دا بوو، که دوو سیفه‌تی سه‌ره‌کیان تیدابوون:
 یه‌که‌م: خۆراگر بوون، له رووی کرده‌بیه‌وه.

دووهم: له رووی تیۆریشمه‌وه، خاوه‌نی بره‌وایه‌کی پته‌و بوون، خاوه‌نی دلنایی بوون، به
 ئایه‌ته‌کانی خوا، زانیان گوتوو یانه: (بِالصَّبْرِ وَالْيَقِينِ، تَتَّالِ الْإِمَامَةَ فِي الدِّينِ)، به‌هۆی خۆراگری
 و به‌قینه‌وه، پیئشه‌وا به‌تیی له دیندا ده‌سته‌به‌ر ده‌بن، هه‌له‌به‌ته یه‌قین پیئش خۆراگری
 ده‌که‌وی، پیئش مرؤف ده‌بن یه‌قین و دل دامه‌زراوی و بره‌وا پته‌ویی هه‌بن به‌ ئایه‌ته‌کانی
 خوا، به‌ په‌یامی خوا، دواپی پیئوستیی به‌ خۆراگری ده‌کات، بۆ نه‌وه‌ی نه‌و په‌یامه‌ی خوا
 جیه‌جی بکات و پراکتیزه‌ بکات له ژبانی تابه‌تیی و خیزانی و کۆمه‌له‌به‌تیی و سیاسی دا،
 به‌لام ئایا لێرده‌دا بۆچی خوا ﷺ سه‌بری پیئخشته‌وه؟ له سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه که نه‌وه‌ی زۆر
 گه‌وره‌و گرنکه‌ بریتیه: له خۆراگری، له‌به‌ر نه‌وه‌ش که نه‌و سیاقه‌ی که نه‌م فه‌رمایشته‌ی
 تیدا هاتوه، هه‌مووی پێنمایه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ، بۆ هاوه‌لانی به‌ریزی و، بۆ
 شونکه‌وتووانی پیغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ تا‌کو پۆژی دواپی، ئنجا نه‌وان له هه‌موو شتیک زیاتر
 پیئوستیان به‌ خۆراگری و پشوو درژی و، نه‌پسان و، نه‌له‌خشان بووه.

مهسه له ی دووهم:

دادوه ریی کردنی خوا له یتوان مروّفه کاندای له روژی قیامت دای، له وه دای که
تیدا که وتونه راجیایه وه:

خوا ده فهرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفَصْلِ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

شیکردنه وهی ثم ثایه ته، له دوو برگه دای:

(۱) ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفَصْلِ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾، به دناییی نه وه بهس پهروه ردگارت
که له روژی هه لسانه وه دای، دادوه رییان له یتواندای ده کات، له یتوان کیدای؟:

ا- ده گونجی بکورتی: له یتوان هاوبه ش بو خوا دانه راندای.

ب- یاخود: له یتوان خاوه ن کتیه کان (جووله که کان و نه صرائیه کان) دای.

ج- به لام نه گهر بشگورتی: ﴿بَيْنَهُمْ﴾، واته: له یتوان مروّفه کاندای به گشتی، چ خاوه ن
کتیب بووبن، چ موشریک بن، چ پروادار بن، هه ر جوړیک بن، نه و واتایه ش هه ر گونجاوه.

له چیدا دادوه رییان له یتواندای ده کات، له روژی هه لسانه وه دای؟.

(۲) ﴿فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾، له وه دای که تیدا که وتونه راجیای و راجیایان
تیدا هه بوو.

که ده فهرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ﴾، (هو) پیی ده گورتی: (صَمِيرُ الْفَصْلِ)، راناوی
لیک جیاکردنه وه، بو نه وه به کرده وه که له سه ر خوا ی به رز کورت هه لیتنی، واته:
ته نیا پهروه ردگارت خو ی له روژی هه لسانه وه دای، دادوه رییان له یتواندای ده کات،
له و شتانه دای که تیدا که وتونه مشتومرو راجیایه وه.

(الفصل: القضاة والحكم)، (فصل) یانی: دادوهری و بریاردان، هه لئه ته نه گهر مه به ست پی پی گه لی مووسا عليه السلام بی، به نوو ئیسرانیل بی، که واینده چی، چونکه نه وان نزیکیترین باسکراون و، عادهت وایه: (الضميرُ يَرْجِعُ إِلَى أَقْرَبِ مَنْذُورٍ)، راناو بو نزیکیترین باسکراو ده چته وه، نزیکیترین باسکراویش گه لی مووسایه، به نوو ئیسرانیل، که دواتر به گه لی جووله که ناسراون، نه گهرنا له نه صلدا به نوو ئیسرانیل واته: وه چه ی ئیسرانیل، وه چه ی به عقووب عليه السلام، به لام دواپی وه که گه لیک ناویان لیتراوه: گه لی جووله که، نه مه ش نه وه ده گه یه نی که راجیایی گه لی به نوو ئیسرانیلی خستونه نیو حاله تیکه وه، که نه وه هیدایهت و رنماییه ی بو یان هاتوه، به شتیکی هه لئوه شتینه وه و لپی لابدهن!

که به ته نکید لیره دا مه به ست له و راجیاییه، راجیایی نیه له لقه کانی دینداریدا، چونکه لقی و پویه کانی دینداری خویا په روه ردگار وای هه لختوون، چ له شه ریعه تی پیغهمبه ری خاته مدا، چ له شه ریعه ته کانی دیکه دا، راجیایی و رای جیاواز هه لگرن، که واته: نه وه حاله تیکی ناپه سئو خراپ نیه، مادام که سیک بو رایه که ی خوی به لگه به کی پی پی و پشت نه ستوو بی به به لگه به ک، هه لئه ته لقه کانی دینداری زیاتر له بو چوو تیک و نیجته یادتک هه لئه گرن، به لکو لیره دا مه به ست له: ﴿فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾، واته: نه وانیه که له نه صلی دیندا لاباندوه، له ئیمان و عه قیده دا، له هه لال و حه رامه سه ره کییه کاند، یا خود مه به ست له: ﴿فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾، نه وه ی تیبدا که وتوونه راجیاییه وه، بانی: برواداران و بیروایان، که برواداران بروایان به رنماییی خوا بووه، بیروایان، پی بیروا بوون و نکو و بییان لیکردوه، که نه وه ش هه ر ده کاتوه راجیایی، نه مه ش بیگومان ناگادار کردنه وه یه ک بووه بو ئوممه تی پیغهمبه ر عليه السلام که خو یان بهار تیزن له راجیایی خراپ، راجیایی زه مگراو، که بریتیه له راجیایی له بنچینه کانی دینداریدا، یا خود له لقی و پویه کانی دینداریدا، به لام به بی به لگه، هه روا به شو تیکه وتنی تاره زوو، که بیگومان نه وه ش هه ر شتیکی سه رزه نشتکراوو خراپه.

مه‌سه‌له‌ی سَیِّه‌م:

سه‌رنج راکیشان بۆ میژووی گه‌لانی پیتشو، که خوا فه‌وتاندوونی و نه‌مان (نه‌وانه‌ی یه‌که‌م جار قورنایان به‌سه‌ردا خوینراوه‌ته‌وه)، که به شوینه‌وار و خانوه‌کانی‌اندا ده‌رۆن، ده‌بووایه په‌ندیان لی‌وه‌ر بگرن:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿١٦﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته، له سێ برگه‌دا:

(١) ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ﴾، ئایا نه‌و هه‌موو سه‌دانه‌ی پیتش وان فه‌وتاندوو‌مان، ریتنمایي نه‌کردوون؟! چۆن له‌گه‌ل بی‌پروایان دا مامه‌ل ده‌که‌ین؟! (بِهَدِيْهُمْ)

خویندراویشه‌ته‌وه: (أَوَلَمْ نَهْدِ لَهُمْ)، ئایا پیتشانمان نه‌داون، یان ئایا خوا پیتشانمان نه‌داون، هه‌مزه (أ) بۆ پرسیارکردنی نکوولییلیکردنه، رانای (لَهُمْ) ، ده‌چیتسه‌وه بۆ تاوانباران، یاخود بۆ نه‌وانه‌ی که ئایه‌ته‌کانیان بیرخاونه‌وه، وشه‌ی: ﴿يَهْدِي﴾ له هیدایه‌ته‌وه هاتوه، یانی: رێ پیتشانمان، به‌لام مانای (يُيَسِّرُ) ی، تێخراوه، (ضَمَّنَ مَعْنَى يُيَسِّرُ)، بۆیه‌ش به (ل) به‌رکاری خواستوه، ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ﴾، نه‌گه‌رنا کار (فعل)ی (هَدَى)، بۆ خو‌شی به‌بێ پیتی دیکه به‌رکار ده‌خو‌زێ، (هَدَاهُ، يَهْدِيهِ)، واته: رێ پیتشانمان، رێ پیتشان ده‌دات.

(الطبري) له ته‌فسیره‌که‌ی خویدا^(١)، ناوا مانای نه‌و رسته‌به‌ ده‌کات: (أَوَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ إِهْلَاكُنَا الْقُرُونِ الْغَالِيَةِ مِنْ قَبْلِهِمْ: سَتُنَّا فِيمَنْ سَلَكَ سَبِيلَهُ مِنَ الْكُفْرِ بِنَايَاتِنَا، فَيَتَعَطَّوْا وَيَنْزَجِرُوا)، واته: ئایا بۆی پروون نه‌کردوونه‌وه فه‌وتاندنی تيمه بۆ گه‌له پیتشووه‌کان، که له پیتش واندا بوون: یاسای تيمه‌ی بۆ پروونه‌کردوونه‌وه،

که هر که سَيِّكْ وَهَكَاهُوان بکات، له کوفر به ثابته کانی ئیمه، ههمان شتیان بهسه ردی، ئیدی په‌ند وهر بگرن و، بپرینگینه‌وهو و بسله‌منه‌وه، [له‌وهی که وهک وان بکه‌ن، تاکو به مه‌رده‌ی وان نه‌چن]؟

۲- ﴿يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ﴾، به خانوو و به‌ره‌کانی‌اندا ده‌رۆن، ئه‌مه‌ حاله، له بکه‌ر (فاعل) ی ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا﴾، ئایا ئه‌وانه‌ی ئه‌و پرسیاره‌یان لیده‌کری نه‌یانینیوه له حالیک دا به جیگاو ریکاو خانوو و به‌ره‌و شوینه‌واری ئه‌و گه‌له پيشووانه‌دا ده‌رۆن، که خوا فه‌وتاندوونی؟

۳- ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾، به دنیایی له‌وه‌دا نیشانه هه‌ن، ئایا نابیستن؟ ئه‌م پرسیار کردنه‌ش:

أ- ده‌گونجن بلین: نکوویللیکه‌رانه‌یه، واته: ئه‌ری نابیستن؟

ب- یاخود پرسیار کردنیکی سه‌رزه‌نشتکارانه‌یه، بوچی نابیستن؟ لیره‌دا ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾، چونکه ده‌نگ و باسی میژوو مروّف له ریی بیستنه‌وه، بو‌ی ده‌سته‌به‌ر ده‌بن، ده‌بن هه‌واله‌کان بیستن، له قورئان، له کتیبه پيشووه‌کانی دیکه‌ی خوا تباک و تعالی، له میژووی تۆمار کراو، ده‌بن هه‌واله‌که بیستن، ئه‌وجار تیبگه‌ن و بزانه‌ن چی گوزه‌راوه؟

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م:

سه‌رنج راکتشیانیان بۆ ديارده‌ی پروانی پرووه‌ک و شیناورد، به هوی ناوه‌وه، له زه‌وییه‌کی پرووته‌ن و وشک دا، که مروّقه‌کان و نازه‌له‌کان له‌و شیناوردو پرووه‌که ده‌خۆن:

خوا ده‌فهرموئ: ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرْزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنفُسُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته، له سئ برگه‌دا:

١- ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرْزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا﴾، ئایا نه‌یانیدوه که تیمه ئاو به‌ره‌و زه‌وییه‌کی پرووته‌ن لیده‌خوڕین، ئنجا پرووه‌کیکی پێ دردیئین! ئایا نه‌یانبینوه، یاخود: ئایا سه‌رنجیان نه‌داوه به چاوی عه‌قڵ و دل؟ که تیمه ئاو لیده‌خوڕین، ئاو ده‌به‌ین، (سوق): بریتیه له‌وه‌ی که‌سێک به پێیان بروا که‌سێکی دیکه له پشته‌یه‌وه ده‌نگی بداو لێ بخوڕی، یاخود پێش خوئی بدات.

﴿الْأَرْضِ الْجُرْزِ﴾، زه‌وییه‌کی قاقرو پرووته‌ن، (الجرز: القطع)، برین، ﴿الْأَرْضِ الْجُرْزِ﴾، زه‌وییه‌ک پرووته‌ن بووبی و شیناوردو کشتوکاڵ و پرووه‌کی له‌سه‌ر نه‌ما بی، وشه‌ی (زرع) یش، پرووه‌کیکی ده‌ستنیژه، وه‌ک دارو دره‌خت، یان چیترا بیت وه‌ک دانه‌ویله، هه‌ندیکیش له‌ شاره‌زایانی زمان ده‌لین: (زرع) هه‌ر شتیکه بروی، چ مروّف پواندبیتی، وه‌ک دانه‌ویله‌و کشتوکاڵ و ته‌ره‌کار، چ بۆ خوئی روابی و خوا رسک بی، هه‌له‌به‌ته‌ نه‌وه‌ی مروّفیش ده‌بچینی، هه‌ر خوا ده‌پروئیتی، به‌لام مه‌به‌ست نه‌وه‌یه: چ پروانی، ده‌ستی مروّفی تیدا هه‌بی، چ ده‌ستی مروّفی تیدا نه‌بی و خوا رسک بی.

(الطبري) له تەفسىرەكەيدا^(۱)، ئاۋا ماناي ئەو ئايەتە دەكات، دەلتى: (نَسُوْقِ الْمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ الْيَابِسَةِ الْغَلِيظَةِ الَّتِي لَا تَبَاتُ فِيهَا)، ئاۋ ئىدە خورىن و دەببەين، بەرەو زەۋببەكى وشكى رەق و پتەو، كە پروەكى تىدانبە.

(۲) - ﴿فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا﴾، كشتوكالىكى پى دەردىنن، يان: پروەكىكى پى دەردىنن.

(۴) - ﴿تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْفُسُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ﴾، ھەم ئاۋەلەكانيان لى دەخۇن، ھەم خۇشيان لى دەخۇن.

بۆبەش ھەندىك لە شارەزايانى زمان گوتوويانە: (زَرْع) ھەر شىتەكە لەسەر زەۋى بروى، چونكە ئاۋەل زياتر لەۋە دەخۇن كە خوارسكە، بەلام ئەۋەى مروّف بۇ خۇى دەببىننى، ۋەك درەخت دانەۋىلەو تەرەكار، ئاۋەل لى ناخۇن، بەلام دەشكونجى بلتىن: ئاۋەلەكانىش دوايى لى بەھرەمەند دەبن و لە كاۋ پرووشەكەى، مروّفەكانىش دەنكەكەى دەخۇن، ۋەك گەنم و جوۋ نىسك و نوك و ھەرزى و ماش و برنج و ... ھتد، ياخود: (زَرْع) ھەر شىتەكە لەسەر زەۋببى بروى، كە ھەندىكى بە كەلكى ئەۋە دى مروّف لى بخوات و، ھەندىكىشى بە كەلكى ئەۋە دى ئاۋەل و زىانداران لى بخۇن.

ھەلەتە لە ھەندى شوتىنانش وىتجەو سىتپەرە دەچىن، ۋەك ئالف (عَلْفٌ) بۇ ئاۋەل.

(۳) - ﴿أَفَلَا يُبْصِرُونَ﴾، ئايا نابىنن؟ ھى پىشى فەرموى: ﴿أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾، چونكە ھەۋالەكانى مېژوۋ بە گوى دەببىرتىن، دەبى مروّف بىانبىستى، بەلام ئەمەيان دەفەرموى: ﴿أَفَلَا يُبْصِرُونَ﴾، ئايا نابىنن؟ ھەم بە چاۋى سەر، ھەم بە چاۋى عەقل و دل، يان: ئەگەر سەرنج بەن، دەزانن كە ئەۋ دياردەى ناردى ئاۋو، دابەزاندى ئاۋ لە ئاسمانەۋەو، رواندى ئەۋ ھەموو پروەك و كشتوكال و دانەۋىلەو ھەزاران جوړە پروەك، ئەۋە ديارە دەستى خوايەكى پەرۋەردگارى تىدانبەو ھەر لە خۇۋە نىە.

مهسه له ی پینجه م و کۆتایی:

پرسیارکردنی بیروایان له باره ی قیامت و دادوهی کردنی خوا تیداو، وه لآمانده و هیان به وه که له رۆژی دادوه ریدا، ئیمان هینانیا بن سوودهو، مۆلەتیش نادرین و چاوه ریش ناکرین، فه رمانکردیش به پینجه مبه ر ۱۸ که لیمان بگه پێ و، چاوه پێ بن و، با نه وانیش چاوه پێ بن:

خوا ده فرموی: ﴿وَقُولُوا مَنَىٰ هَذَا الْفَتْحِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ۱۸ ﴿قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ ۱۹ ﴿فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَاَنْظُرْ إِلَيْهِمْ مَتَّظِرُونَ﴾ ۲۰ ﴿﴾

شیکردنه و ی ئه م ئایه تانه، له چوار بگه دا:

۱- ﴿وَقُولُوا مَنَىٰ هَذَا الْفَتْحِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾، هه روه ها بیروایه کان ده لێن: نه و دادوه ریه که نگیه نه گه ر تیه راست! (فتح) هه م به مانای (نصر) دێ، واته: نه و سه رخرانه ی تیه و، هه م به مانای (قضاء) یش دێ، واته: نه و دادوه ریه، بیروایه کان ده لێن: که نه و یارمه تیه که تیه ده لێن: ئیمه سه رده که وین و نه و ئاینه سه ر ده که وێ، که نگێ دێ؟ یاخود نه و دادوه ریه، که ی دێ؟

یانی: بۆمان روونبکه نه وه که نگیه و چۆنه؟!.

۲- ﴿قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ﴾، بلن: رۆژی دادوهی بروای بیروایان سوودیان پیناگه بن.

به سه نه وه نده یان پێ بلن، وه لآمیان ناداته وه که ی دێ؟ چونکه له چه ندان ئایه ت دا فه رموه یه تی: رۆژی دوایی (ساعة) لیت ده پرسن، که ی دێ؟ ((ساعة) به مانای ناخیر زه مان دێ و به مانای قیامه تیش دێ)، ﴿قُلْ إِنَّمَا عِلْمَاهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِيبُهَا لَوْفَهَا إِلَّا هُوَ...﴾ ۱۷ ﴿الأعراف﴾، بلن زانیاریه که ی له لای په روه ردگارمه، جکه

له خوئی کهس ده‌ری ناخات، له چه‌ند شوینان نه‌وه دووباره بوته‌وه، بوئه لیره وه‌لمی نه‌وه ناداته‌وه، که‌نگی دی؟ چونکه کاته‌که‌ی نادیاره، به‌لام ده‌فهرموئی: بلی: پوژی دادوه‌ری یاخود: پوژی سه‌رخستنی نه‌هلی نیمان و سه‌ر خستنی نیسلام، بیرویان بره‌وا هینانیان دادیان نادات، له فریایان نایه‌ت.

(۳) ﴿وَلَا تُنظِرُونَ﴾، هه‌روه‌ها نه‌وان چاوه‌پیش ناكرین، مؤله‌تیش نادرین، ﴿وَلَا تُنظِرُونَ﴾، (أَي: وَلَا هُمْ يُهْمَلُونَ)، یاخود (وَلَا هُمْ يُنْتَظَرُونَ)، مؤله‌ت نادرین، یاخود چاوه‌پوانیان ناكری، وه‌ك پیشتر له مانای گشتیه‌که‌ش دا گوتمان، له سوورپه‌ق (الأنعام) یش دا، هه‌مان راستیی هیناوه، که ده‌فهرموئی: ﴿هَلْ يُنظِرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِكَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ انظُرُوا إِنَّا مُنظِرُونَ ﴿١٨٨﴾﴾.

لیره‌ش به هه‌مان شیوه ده‌فهرموئی: ئایا چاوه‌پری چی ده‌که‌ن، جگه له‌وه که فریسته‌کانیان بینه‌ لا، یان په‌روه‌دگارت بی، یان هه‌ندیك له نیشانه‌کانی په‌روه‌دگارت بین؟ پوژیک که هه‌ندیك له نیشانه‌کانی په‌روه‌دگارت دین: نه‌فسیک که پیشتر نیمانی نه‌هینا بی، یاخود کرده‌وه‌ی باشی به هوی نیمانه‌که‌یه‌وه نه‌کرد بی، ئیستا نیمان هینانی دوا‌ی ده‌رکه‌وتنی نیشانه‌کانی خوا، یان دوا‌ی هاتنی پوژی دوا‌یی، نه‌و جوړه نیمان هینانه سوودی پی ناگه‌یه‌نی.

(۴) ﴿فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَأَنْظِرْ لَهُمْ مُنْظِرُونَ﴾، ئنجا روویان لیره‌رگیره، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و، چاوه‌پیه، نه‌وانیش چاوه‌پین.

(روویان لیره‌رگیره)، لیره‌دا مه‌به‌ست روو لیره‌رگیرانه له شه‌ره قسه‌و مشتومر له‌گه‌لیاندا، نه‌ك روو لیره‌رگیرانن که بانگیان نه‌کات و ناموژگاریان نه‌کات و، ریتمایان نه‌کات، واته: روویان لیره‌رگیره له کاتیک دا که هه‌ر ده‌پانه‌وی مشتومر شه‌ره قسه‌و بکه‌ن، له‌گه‌لیان مه‌چوو نه‌و شه‌ره قسه‌و مشتومر وه‌وه.

﴿إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ﴾، ئەوانیش چاوەڕێن، واتە: چاوەڕێ بە، تاكو ئەو هی ئەوان نكووایی لێدەكەن، دێ، ئەوانیش هەر چاوەڕێن، كە بە دنیایی ئەوان ئەگەر قیامەتی گەرەش نەبینن، قیامەتی گچكە كە مردنی خۆیانە، دەبینن و بینشیان.

خو بە لوتف و كەرەمی خوێ یارمەتیمان بدات، كە خۆمان پرازینینەو بەو سیفەتە بەرزو خەسلەتە پەسندو چاكانە، كە بو ئەهلی ئیمانی لەم سوورەتەدا باسكراون، یارمەتیشمان بدات خۆمان پرازین، لەو خوو و خەسلەت و ئاكارو رەفتارە بەدانە، كە نەیارانی خو لەم سوورەتە موبارەكەدا، لە سوورەتە كانی دیکە قورئاندا، پێیان پێناسە كراون.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

نيوه پروك

- پيشه كى نهم ته فسیره به گشتى..... ۵
- به رچاو پرونييه كى گرنگ ۱۰
- له باره ي نهم ته فسیره وه ۱۰
- پيشه كى نهم به رگه ۱۲

ته فسيري سووره تي (الروم)

- ده ستيك ۱۷
- پيتاسه ي سووره تي (الروم) و بابه ته كاني ۱۷
- ۱- ناوي نهم سووره ته: ۱۷
- ۲- ريز به نديي له موضحه ف و هاتنه خواردا: ۱۷
- ۳- شويني دابه زيني: ۱۸
- ۴- ژماره ي نابه ته كاني: ۱۸
- ۵- نيوه پروكي: ۱۸
- ۶- تاييه تمه ندييه كاني: ۱۹
- ۷- دابه شكر دني نهم سووره ته بو چه ند ده رسيك: ۲۰
- ده رسي يه كه م ۲۳
- پيتاسه ي نهم ده رسه ۲۵
- ماناي ده قاو ده قي نابه ته كان ۲۶
- شيكردنه وه ي هه نديك له وشه كان ۲۷
- هو ي هاتنه خواره ده ي نابه ته كان ۲۸
- ماناي گشتي نابه ته كان ۳۲
- مه سه له گرنگه كان ۳۸

- ۴۵..... كورته باسئك
- ۴۵..... ههشت كورته سه رنجی گرنك
- ۵۹..... ده رسی دووهم
- ۶۱..... پئناسهی ئەم ده رسه
- ۶۲..... مانای ده قاو ده قی ئایه ته كان
- ۶۴..... شیکردنه وهی هه ندئك له وشه كان
- ۶۶..... مانای گشتیی ئایه ته كان
- ۷۷..... مه سه له گرنكه كان
- كورته باسئك ده رباره ی بیست ورده کاری جهسته ی مروؤف له بهر تیشکی ئەم ئایه ته دا
- ﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴾
- ۹۵..... چه ند زانیاریه كه ده رباره ی جهسته ی مروؤف له بیست برکه دا:
- ۹۵..... قسه به کی نه سه ته قی غه زالیی:
- ۱۱۲.....
- ۱۱۷..... ده رسی سئیه م
- ۱۱۹..... پئناسهی ئەم ده رسه
- ۱۲۰..... مانای ده قاو ده قی ئایه ته كان
- ۱۲۲..... شیکردنه وهی هه ندئك له وشه كان
- ۱۲۳..... مانای گشتیی ئایه ته كان
- ۱۳۲..... مه سه له گرنكه كان
- ۱۴۰..... كورته باسئك: چوار هه ئوده سه له به رده م ئایه ته كانی (۳۰-۳۲) دا
- ۱۴۰..... هه ئوده سه ی یه كه م:
- ۱۴۲..... هه ئوده سه ی دووهم:
- ۱۴۳..... هه ئوده سه ی سئیه م:
- ۱۴۴..... هه ئوده سه ی چواره م:

- 155.....دهرسى چوارهم
- 157.....پيناسه ي ئهم دهرسه
- 158.....ماناي دهقاو دهقى نايهتهكان
- 160.....شيكردنهوى ههنديك له وشهكان
- 161.....ماناي گشتيي نايهتهكان
- 167.....مهسه له گرنگهكان
- 181.....سوپاسكوزاري ياني چي؟
- 195.....دهرسى پينجه م
- 197.....پيناسه ي ئهم دهرسه
- 198.....ماناي دهقاو دهقى نايهتهكان
- 199.....شيكردنهوى ههنديك له وشهكان
- 200.....ماناي گشتيي نايهتهكان
- 202.....مهسه له گرنگهكان
- 205.....چوار كورته سه رنج

تهفسيري سووره تي (لقمان)

- 219.....دهستپيك
- 219.....پيناسه ي سووره تي (لقمان) و بابته كاني
- 219.....(1) - ناوي ئهم سووره ته:
- 219.....(2) - ريزبه نديي له موصحف و هاتنه خواردا:
- 219.....(3) - شوپني دابه زيني:
- 220.....(4) - ژماره ي نايهته كاني:
- 220.....(5) - نيوهوروكي:
- 221.....(6) - تايبه هه ندييه كاني ئهم سووره ته:

- ۲۲۲..... دەرسى يەكەم
- ۲۲۵..... پېئاسەي ئەم دەرسە
- ۲۲۶..... ماناي دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۲۲۷..... شيكردنهوہى ھەندىك لە وشەكان
- ۲۳۰..... ھۆى ھاتتە خواردوہى ئايەتەكان
- ۲۲۲..... ماناي گشتىي ئايەتەكان
- ۲۲۹..... مەسەلە گزنگەكان
- ۲۴۴..... كورته باسئك لە بارەى چەمك و واتاي: ﴿لَهُوَ الْحَكِيمُ﴾ ھوہ:
- ۲۵۰..... تېستاش دىننە سەر تەنجامگىرىي:
- ۲۶۲..... پىنج كورته سەرنج
- ۲۶۷..... دەرسى دووہم
- ۲۶۹..... پېئاسەي ئەم دەرسە
- ۲۷۰..... ماناي دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۲۷۱..... شيكردنهوہى ھەندىك لە وشەكان
- ۲۷۶..... ماناي گشتىي ئايەتەكان
- ۲۸۵..... مەسەلە گزنگەكان
- ۲۹۵..... پىنج كورته سەرنج
- ۳۰۴..... كورته باسئك لە بارەى لوقمان و ھىكمەتەكەيەوہ
- ۳۰۴..... يەكەم: لوقمان كى بووہو چۆن بووہو؟
- ۳۰۶..... دووہم: ھىكمەتەكانى لوقمان لەم سوورەتەدا:
- ۳۰۸..... سىيەم: ھەندىك لە ھىكمەتەكانى لوقمان:
- ۳۱۵..... دەرسى سىيەم
- ۳۱۷..... پېئاسەي ئەم دەرسە

- ۳۸۹.....ده‌رسی یه‌که‌م.....
- ۳۹۱.....پیناسه‌ی نهم ده‌رسه.....
- ۳۹۲.....مانای ده‌قاو ده‌قی نایه‌ته‌کان.....
- ۳۹۴.....شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌کان.....
- ۳۹۵.....مانای گشتیی نایه‌ته‌کان.....
- ۴۰۴.....مه‌سه‌له گرنکه‌کان.....
- ۴۱۲.....پوونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌باره‌ی ﴿قُرْآنَ امَّوْیَ عَلَی الْعَرْشِ﴾ هوه:.....
- ۴۱۵.....پوونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌باره‌ی ﴿قُرْآنَ یَرْجُحُ اِلَیْهِ فِی یَوْمِ کَانَ مِقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ مَّا تَدُوْنَ﴾ هوه:.....
- ۴۲۶.....پرسیارتک و وه‌لمه‌که‌ی.....
- ۴۳۱.....ده‌رسی دووه‌م.....
- ۴۳۳.....پیناسه‌ی نهم ده‌رسه.....
- ۴۳۴.....مانای ده‌قاو ده‌قی نایه‌ته‌کان.....
- ۴۳۵.....شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌کان.....
- ۴۳۶.....مانای گشتیی نایه‌ته‌کان.....
- ۴۴۰.....مه‌سه‌له گرنکه‌کان.....
- ۴۵۱.....مامه‌له‌ی راست و دروست له‌گه‌ل قورئان دا:.....
- ۴۵۲.....ده‌رسی سیه‌م.....
- ۴۵۵.....پیناسه‌ی نهم ده‌رسه.....
- ۴۵۶.....مانای ده‌قاو ده‌قی نایه‌ته‌کان.....
- ۴۵۷.....شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌کان.....
- ۴۵۸.....مانای گشتیی نایه‌ته‌کان.....
- ۴۶۴.....مه‌سه‌له گرنکه‌کان.....